

గ్రంథకర్త
శ్రీ॥ శ్రీ॥ చల్లా లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రిగారు

పరాశరస్మృతిః

అతిథిలక్షణము, దంతధావనవిధి, వస్త్రధారణము, కామ్యస్నానము, క్రియాంగస్నానము, దేవపూజావిషయము, అభివాదనప్రకరణము తర్పణవిధానము, యమతర్పణము శివపూజాక్రమము గురుపూజావిధానము, తాంబూల ప్రదానము, శయన విధానము, పుంసవనము; నిష్క్రమణము అన్నప్రాశనము, అగ్నిపరిచర్యాప్రకరణము, భిక్షాచర్యాప్రకరణము, దేశాంతరలక్షణము. యుగాదులు మన్వాదులు, ఉపవేదప్రకరణము, ఏకవింశతినరకములు, కుండగోళక విషయము, విప్రవాక్యమహిమ, ద్రోణాఢకపరిమాణము, గ్రామానుమతివిషయము, దండలక్షణము; నవనవశేషములు వేదవిక్రయలక్షణము; అశిక్రచలక్షణము; అతురస్నానవిధి; విప్రవాక్యస్యమహిమా. అకరణే ప్రత్యవాయః 314 పేజీలుగల గొప్ప ధర్మశాస్త్రగ్రంథము.

వెల 40.00

ఓం పరబ్రహ్మణే నమః

ధర్మప్రవృత్తిః

శ్రీ లక్ష్మీనరసింహా ప్రెస్
• చల్లా వారి ప్రెస్ •
బచ్చుపేట - మచిలీపట్నం-521001

ఓం పరబ్రహ్మణేనమః

ధర్మశాస్త్ర, జ్యోతిశ్శాస్త్ర, ప్రవీణులగు

శ్రీ నారాయణభట్టుచే రచియింపబడిన

ధర్మప్రవృత్తిః

[ధర్మశాస్త్ర నిబంధన గ్రంథరత్నం]

గ్రంథకర్త

శ్రీ॥ చల్లా లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి గారిచే

ప్రచురించబడి

శ్రీ లక్ష్మీనరసింహా ప్రెస్

* చల్లా వారి ప్రెస్ *

బచ్చుపేట - మచిలీపట్నం - 521 001

ముద్రించి ప్రకటింపబడియె

ప్రతులు 600

 1997 వెల 90-00

గ్రంథకర్త

కీ॥ శే॥ చల్లా లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి గారు

పరాశరస్మృతిః

అతిథిలక్షణము, దంతధావనవిధి, వస్త్రధారణము, కామ్య స్నానము, క్రియాంగస్నానము, దేవపూజావిషయము, అభివాదన ప్రకరణము, తర్పణవిధానము, యమతర్పణము, శివపూజాక్రమము, గురుపూజావిధానము, తాంబూల ప్రదానము, శయన విధానము, పుంసవనము; నిష్క్రమణము, అన్నప్రాశనము, అగ్నిపరిచర్యాప్రకరణము, భిక్షాచర్యాప్రకరణము, దేశాంతరలక్షణము. యుగాదులు మన్వాదులు, ఉపవేశనప్రకరణము, ఏకవింశతినరకములు, కుండగోళక విషయము, విప్రవాక్యమహిమ, ద్రోణాఢకపరిమాణము, రాజానుమతివిషయము, దండలక్షణము; నానావిశేషములు వేదవిక్రయలక్షణము; అశౌచలక్షణము; ఆతురస్నానవిధి; విప్రవాక్యస్య మహిమా. అకరణే ప్రత్యవాయః 314 పేజీలుగల గొప్ప ధర్మ శాస్త్రగ్రంథము.

వెల 40-00

ఓం పరబ్రహ్మణే నమః

ధర్మప్రవృత్తిః

శ్రీ లక్ష్మీ నరసింహా ప్రెస్
* చల్లా వారి ప్రెస్ *
బచ్చుపేట - మచిలీపట్నం-521 001

ఓం పరబ్రహ్మణేనమః

ధర్మశాస్త్ర, జ్యోతిశ్శాస్త్ర, ప్రవీణులగు

శ్రీ నారాయణభట్టుచే రచియింపబడిన

ధర్మప్రవృత్తిః

[ధర్మశాస్త్ర నిబంధన గ్రంథరత్నం]

గ్రంథకర్త

శ్రీ॥ చల్లా లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రిగారిచే

ప్రచురించబడి

శ్రీ లక్ష్మీనరసింహా ప్రెస్

* చల్లావారి ప్రెస్ *

బచ్చుపేట - మచిలీపట్నం - 521 001

ముద్రించి ప్రకటింపబడియె

ప్రతులు 600

 1997 వెల ౯౦-౦౦

దునను టనుగూర్చి పైని జెప్పఁబడినది. అవి తీర్చుకొనుటకును సహాయాపేక్షగలదు అందు ముఖ్యసహాయము పుత్త్రుఁడు సేయుధర్మముల వలన దనకు నరకనిస్తరణంబును స్వర్గాదిలోకప్రాప్తియుంగలదనుట బహుప్రమాణసిద్ధము. 'ఆత్మా వై పుత్రనామాసి' అను శ్రుతి, తానే పుత్త్రుఁడను పేర నుండునను నర్థముఁ దెలుపును. తాను పుత్త్రునితో భిన్నుఁడు గుట యనుపన్నముగాన తాను జేసికొనుధర్మంబులు తన కెట్లు మేలుసేయునో యట్లు పుత్త్రుండు సేయు ధర్మంబును దనకు మేలుసేయునని ఫలితార్థము. "జ్ఞాత్వా కర్మాణి కుర్వీత" అని దెలిసికొని కర్మాచరణముఁ జేయఁదగును పైన చెప్పినప్రకారము వర్ణాశ్రమాచారములకుఁ దగినవిధముగా కర్మలను దెలియజేయు ధర్మములలో నీధర్మప్రవృత్తి ముఖ్యమైన గ్రంథము.

మఱియు ఈధర్మప్రవృత్తి సశ్లోకసవ్యాఖ్యా తెలుగుతాత్పర్యముతో యిదివఱకు ముద్రించనందున బహుజనులు తెలియపరుస్తూ వచ్చినందున యిది దురవగాహంబని నిలిపితిని. పిమ్మట ఆంధ్రదేశీయులు బహుమంది గ్రంథములు బంపుమని తెలియపర్చినందున బ్ర॥ ఇంగువ వేంకటకృష్ణశాస్త్రిగారితో మనవిచేయగా వారునునాకు సహాయులై యున్నందున బహుశ్రమకోర్చి ఈగ్రంథము పూర్తిగా ముద్రింపఁగలిగితిమి. ముద్రణస్ఖాలిత్యదోషములు గనుగొన్న మహాశయులు వానినిసవరించి నాకుఁబంపినచో తదుపరికూర్పునందు చేర్చబడును. గనుక బుధోత్తములను బ్రార్థించెదను.

బందరు }
బచ్చుపేట } ముద్రిణము ఇట్లు
చల్లా మాధవశాస్త్రి

శ్లో॥ చల్లావంశపయోరాశి రాకాహిమమరీచినా ।
నాగలింగస్యపుత్రేణ లక్ష్మీనృసింహశాస్త్రిణా ।
త్రిస్కంధశాస్త్రవిదుషా మచిలీపురవాసినా ।
ధర్మశాస్త్రవిదా ధర్మ ప్రవృత్తే రాంధ్రవాఙ్మయీ ॥
టీకేయంరచితేదానీమాంధ్రలోకోపకారిణీ ।
ముద్రితాచ లక్ష్మీనృసింహ ముద్రాలయే కలౌ ॥
శాలివాహశకేకాలే నేత్రర్తుగజభూమితే । [౧౮౬౨]
విక్రమాషాఢమాసేచ పూర్ణిమాభృగువాసరే ॥
సంపూర్తిం యుగమత్స్యేయం జీయాదాచంద్రతారకమ్ ॥

పీఠిక

ధర్మము అనఁగ యజమానుని మనస్సహితాత్మ యందుసంస్కారరూపముగా ధరింపఁబడుగుణమనుట, దానికి సాధనముశ్రుతిస్మృతులచేత విధింపఁబడినక్రియకూడ ధర్మమనఁబడును అట్టిధర్మము సంధ్యావందనము మొదలుకొని అశ్వమేధ పర్యంతము నిత్య, నైమిత్తిక కామ్యములనెడు త్రివిధకర్మలుగ వేదముచేతనేవిధింపఁబడియుండఁగ వేరే ధర్మశాస్త్రములనిపించు కొనఁబడెడి యష్టాదశస్మృతి సంహితలు;ఉపస్మృతులు మొదలైన వెందుకుఁబుట్టినవనిన, సర్వజగత్ప్రభువైన ఈశ్వరునిచే నిశ్వాసరూపముగ సృజింపఁబడిన వేదములోనున్నప్రకారము నామరూపాత్మకమైన ప్రపంచమును తదాజ్ఞాబద్ధుఁడగు చతుర్ముఖుఁడు నిర్మించెను అట్టిప్రపంచములో వేదరూపమైన శాస్త్రమునకధికారులుగ నేర్పఱచి నిర్మింపఁబడిన బ్రాహ్మణాది వర్ణభేదములుగల మనుష్యులకహితములైన నరకక్లేశాది దుఃఖకరములగు బ్రహ్మహత్యాద్యధర్మములవలన నివృత్తిపూర్వకముగ హితము లైనస్వర్గారోగ్యాదిసుఖకరములగు జ్యోతిష్టోమాది ధర్మములయందుఁబ్రవృత్తిని విధివాక్యరూపముగ బోధించినపిమ్మట నా జ్యోతిష్టోమాది క్రియలయందు నవాంతరముగ తటస్థించెడు చిల్లర క్రియలనఁగ సత్కర్మస్నాన స్థానాంతరములయందు కచ్ఛపోసకూడదు-జుట్టుముడి వీడరాదు. పరిశుద్ధిగనుండవలసినది. కర్మకు నాద్యంతము యందప్పుడప్పుడు ప్రసక్తించినప్పుడాచమించవలసినది, ఇటువంటి కొద్దికొద్ది క్రియాకలాప మతిగంభీరములగు నావేదవాక్యములవల్లను స్పష్టముగ తేలని హేతువుచేతను క్రియాకలాపమానుపూర్వకగానడిపించుటకై అవశిష్టములైన ధర్మసూక్ష్మముల నా పరమేశ్వరుఁడు తాను మును పు బ్రహ్మహృదయములోనుండి వినిపించిన శ్రుతుల తాత్పర్యములకు విరోధములు రాకుండఁగతనకు విధేయులగు ప్రధానులవంటి స్వాయంభువమనువు మొదలుగాగలపదునెనమండ్రుఋషులహృదయములోనుండి స్మరింపఁజేసినగ్రంథములుస్మృతులనియును ధర్మసంహితలనియును వాటినను సరించి కొందఱుమునులు స్మరించినవి ఉపస్మృతులనియును వాడఁబడుచున్నవి.౧౮మూలస్మృతులు అనఁగా ౧ స్వాయంభువమనుస్మృతి, ౨ బృహస్పతిమనుస్మృతి

౩ వసిష్ఠస్మృతి, ౪ కశ్యపస్మృతి, ౫ భారద్వాజస్మృతి; ౬ గౌతమస్మృతి; ౭ యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి ౮ భృగుస్మృతి, ౯ నారదస్మృతి; ౧౦ కపిలస్మృతి, ౧౧ పరాశరస్మృతి; ౧౨ వ్యాసస్మృతి, ౧౩ కాత్యాయనస్మృతి; ౧౪ ఆపస్తంబస్మృతి; ౧౫ ఆశ్వలాయనస్మృతి, ౧౬ కణ్వస్మృతి, ౧౭ అత్రిస్మృతి, ౧౮ హారీతస్మృతి, ఇట్టిస్మృతులను ఉపస్మృతులను అనుసరించి పురాణములందు జరిగిన దేవతాసంవాద ఋషిసంవాదాది వాక్యములను ఈస్మృతులకు మూలభూతములైన ప్రతివాక్యములను బాగుగ పరిశీలించి కమలాకరుఁడు మొదలగువారు నిర్ణయసింధువు; ధర్మప్రవృత్తి, స్మృత్యర్థసారము, హేమాద్రి, స్మృతిరత్నమహోదధి: స్మృతిచంద్రిక, షడశీతి మొదలగు ననేక స్వతంత్రగ్రంథములను రచించియున్నారు.

మఱియు నీప్రపంచంబున నుత్తమంబగు మానవజన్మమునొంది ధర్మార్థకామమోక్షములనియెడు పురుషార్థచతుష్టయమును సాధింపకున్న నంతకంటె నధమజన్మ మెద్దికలదు? చతుర్థపురుషార్థమన్నిటికన్న నుత్తమంబయ్యు: త్రివర్గసంపదలేక యద్దానినిఁ బడయఁ జాలడు. పురుషార్థములలో మొదటిదగు ధర్మము అన్నింటికి ప్రధానము అట్టిధర్మము ఆశ్రమధర్మము; వర్ణధర్మము: జాతిధర్మము, కులధర్మమని యనేకవిధంబులు శాస్త్రములయందు వివరింపఁబడినది. ప్రతిమానవునకును ధర్మము ప్రధానము. ధర్మము విడనాడినచో మానవునకును పశువునకును గల భేదమేమి? శ్లో॥ ధర్మోరక్షతిరక్షితః ధర్మమును రక్షించుకొనినవానిని ఆధర్మమే కాపాడును. శ్లో॥ ఏకఏవసుహృద్ధర్మో గచ్ఛంతమనుగచ్ఛతి॥ ధర్మమను మిత్రుఁడొకఁడే పరలోకమునకుఁబోవువాని వెంటనంటివచ్చును. స్వధర్మానుష్ఠానముగావింపవలయునన్న నేదోనొకయాశ్రమముండితీరవలయును. బ్రహ్మచర్య, గృహస్థ, వానప్రస్థ, సన్న్యాసములను నాలుగాశ్రమములలో గృహస్థాశ్రమంబుత్తమంబనియు తక్కిన మూడాశ్రమంబులవారికిని గృహస్థుడుపచరించుచుండవలసినదనియు మనుస్మృతియందుఁ జెప్పఁబడినది.

సకల ప్రాణివర్గము వాయువునాశ్రయించి జీవించునట్లు సకలాశ్రమములవారును గృహస్థులనాశ్రయించి జీవించుచున్నారు

ప్రతిదినము నన్నదానము చేతను. జ్ఞానదానముచేతను బ్రహ్మచర్య వానప్రస్థ, సన్న్యాసాశ్రమములలో నుండువారిని భరించుచు నుపచరించుచుండుటచేత నల్లయాశ్రమములలో గృహస్థాశ్రమము శ్రేష్ఠమనఁబడుచున్నది. ఇహపరలోక సౌఖ్యములనుగోరువారిచేత గృహస్థాశ్రమము స్వీకరింపఁబడవలెననియు జితేంద్రియులగు వారికి గృహస్థాశ్రమ మాధారమనియు జెప్పఁబడుచున్నది. మఱియు: గృహస్థు పంచమహాయజ్ఞము లొనరించుటచే ఋషులు, పితరులు, దేవతలు, భూతములు, అతిథులు సంతుష్టులై యాశీర్వదించి మేలొనరించుదురు గృహస్థాశ్రమమందుండువారు స్వాధ్యాయములచేత ఋషులను, హోమములచేత దేవతలను; శ్రాద్ధములచేతఁ బితరులను; అన్నముచే నతిథులను బలికర్మచేత భూతములను సంతృప్తిఁ జేయుచుండవలయుననియును, మనుజుఁడు జన్మించినతోడనే త్రివిధఋణములను గలిగి పుట్టుచున్నాడు. ఆమూఁడు ఋణములనెడి బంధమునుఁ బోగొట్టుకొనక మోక్షమును బొందఁజాలఁడని పరాశరస్మృతి యందుఁ జెప్పఁబడుచున్నది మూఁడు ఋణములనుఁ బోగొట్టుకొనుటకు గృహస్థాశ్రమము దప్ప వేఱుమార్గము లేదు. త్రివర్గసంపదను సేవించినవానికే చతుర్థపురుషార్థమగు మోక్షము లభించును లేనివానికి బహుళతర క్లేశములు గలుగును.

నియమపూర్వకముగా వేదాధ్యయనముచేసి బ్రహ్మచర్యముచే ఋషులను, గృహస్థాశ్రమము స్వీకరించి పుత్రులను బడసి పితరులను శక్తికొలది యజ్ఞములఁ జేసి దేవతలను సంతృప్తిపఱచి వారిఋణములను దీర్చి పిమ్మట మనస్సును ఆత్మానుసంధానమందుఁ బ్రవేశింపజేయవలెనుగాని దేవర్షిపితృఋణములను దీర్చక మోక్షమునాశ్రయించెనేని యధఃపతితుండగుచున్నాడని శ్రుతిస్మృతులయందు జెప్పఁబడుచున్నది. ప్రతిపురుషుఁడును పూర్వజన్మంబులయందు నీజన్మంబునందుఁ బాపంబులు సేయుచుండుటచే పాపంబులు బహుళంబులైయుండును. అవి తీర్చుకొనుటకుఁ దానొక్కండే చేసికొను సుకృతంబులు చాలవు. కాబట్టి యందుకుఁ దగిన సహాయసంపదలను గూర్చుకొనుట యావశ్యకము. ఇంతియేగాక తాను దేవర్షిపితృఋణగ్రస్తుఁడై యుం

హ్యము దినద్వయనుందట్టు సంభవించినను లేకున్నను బరదినమే ప్రయోగము తమతమసూత్రమున దెలియవలెను

సంకష్టహరణవ్రతము

కృష్ణచతుర్థు లన్నిటను యావజ్జీవముగాగానియిరువడియొకవర్ష ములుగాని యొకసంవత్సరముగాని సంకష్టచతుర్థివ్రతము జేయవలెను ఆశక్తుడైనచో బ్రతివర్షశ్రావణచతుర్థి జేయనలెను. అపుడుచంద్రో దయ వ్యాప్తితిథిగిగానలెను, ఉద్యాపనముతోవ్రతానుష్టానప్రయో గము కౌస్తుభమున దెలియవలెను.

జన్మాష్టమీవ్రత నిర్ణయము

అపుష్టమి రెండువిధములు శుద్ధయు విద్ధయునని పగలుగాని రాత్రిగాని సప్తమీయోగములేక యెపుడెంతయుండునో యపుడం తయుంశుద్ధయనఁబడును అట్లు సప్తమీయోగముగల్గి యెపుడెంత సంభవించునో యపుడంతయే విద్ధయగును అదియు రెండువిధములు

కర్మభేదములలో నగ్నికినామములు

"అగ్నిస్తు మరుతోనామ గర్భాధానేవిధీయతే, పవమానః పుంసవనే సీమంతే మంగలాభిధః, ప్రబలో జాతసంస్కారేపార్థివో నామకర్మణి, అన్నప్రాశే శుచిఃప్రోక్తః సభ్యస్స్యాచ్చౌలకర్మణి, వ్రతాదేశే సముద్భవః గోదానాదౌ సూర్యః; వివాహేయోజకః, ఆవసథ్యేద్విజ నామా. ప్రాయశ్చిత్తేవిటః, పాకయజ్ఞేషు పావకః, పిత్ర్యేకవ్యవాహనః దైవే హవ్యవాహనః, శాంతికే వరదః; పౌష్టికే బలవర్ధనః; మృతదాహేక్రవ్యాదః'' అని యిట్లు గర్మవిశేషమందు నామభేద మగ్నికి దెలిసి గృహ్యకర్మఁ జేయవలెను మోదుగకఱ్ఱచే జువ్వాపాత్రయు చంద్రకఱ్ఱచే స్రుక్కుస్రువమును జేయునది. అవి దొరకనిచో యథాసంభవముగ యజ్ఞార్హవృక్షముచే జేయునది. అదియు లభించనియెడల మోదుగు మధ్యపర్ణములచే నైనను జువ్వి పత్రములచే నైనను జేయవలెను.

రక్షాబంధనము

ఈ పూర్ణిమయందే భద్రలేకుండినచో నుదయాముమొదలారు గడియలకు నెక్కుడుగా వ్యాపించున పుడపరాహ్ణమందైనను ప్రదోషమందైనను జేయునది. మూడుముహూర్తములకు దక్కువైనచో బూర్వదినమందు భద్రలేనిచో బ్రదోషాములందు జేయవలెను, ఇది గ్రహణసంక్రాంతి దినమందును జేయవచ్చును. దీనికిమంత్రము శ్లో॥ "యేన బద్ధోబలి రాజా దానవేంద్రో మహాబలః: తేనత్వామభి బధ్నామి రక్షమాచలమాచల' అనగా మహాబలుండైన రాక్షసేంద్రుడు బలిచక్రవర్తిని గట్టెనివానిచే నిన్నుగట్టుచున్నాను ఓరక్షాబంధనమా! నీవు చలింపకుమని యర్థము ఈపూర్ణిమయందే హయగ్రీవోత్పత్తి

పూర్ణిమనిర్ణయము

శ్రావణపూర్ణిమ కులధర్మాదులకు త్రిముహూర్తములు సాయాహ్నవ్యాప్తిగల్గినచో బూర్వవిద్ధనే గ్రహించవలయునుఅంతకు తక్కువయైనచో పరదినమే గ్రహించునది ఈశ్రావణపూర్ణిమయందే ఋగ్వేదులకుశ్రావణకర్మయు సర్పబలియు రాత్రి విధింపఁబడినది. తైత్తిరీయులకు సర్పబలిమాత్రమే కాత్యాయనులకు సామగులకు రెండును విధింపఁబడినవి.

శ్రవణాకర్మసర్పబలి

ఆశ్వయుజ పూర్ణిమాప్రత్యవరోహణము మొదలగు పాకసంస్థలును వాటికాలములో జేయనియెడల ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రము ప్రాయశ్చిత్తము చేసుకొనుటయేగాని కాలాంతరములేదుశ్రవణాకర్మ మొదలగు సంస్థలు పత్నిరజస్వలయైనను జేయవచ్చును ప్రథమారంభము నిషిద్ధము ఇక్కడ పూర్ణిమ యస్తమయముమొదలుకొని ప్రవర్తించుకర్మకాల మంతయు వ్యాపించినచో పూర్వదినమే గ్రా

లను గ్రహించి యిందు కూర్చినాను. కాఁబట్టి యీగ్రంథము కర్మయందాసక్తిగల విద్వాంసులకు సమ్మతమగుగాక. మఱియు, నీగ్రంథమందు ప్రధమకర్తవ్యమగు శౌచవిధి మొదలగు క్రియలను క్రమముగా వ్రాయుదును, తిథినిర్ణయములనుగూడ వ్రాయుదును. ఆశ్వలాయనసూత్రములనుచూచి వ్రాసినానని చెప్పుటవల్ల గ్రంథకర్త ఆశ్వలాయన శాఖీయుఁడని తెలియుచున్నది, ఏదేశమందు కృష్ణమృగము అనఁగా నల్లని యిఱ్ఱి సంచరించునో ఆదేశమందు బ్రాహ్మణులు వసించవలెను. అనఁగా అది పవిత్రమైన దేశమని భావము. "పంచపంచఉషఃకాలః సప్తపంచారుణోదయః । అష్టపంచభవేత్ప్రాతః శేషస్సూర్యోదయోమతః" అనురీతిని అయిదు ఘటికలు ప్రొద్దుండఁగాలేచి ఆత్మకు మేలగుమార్గమును విచారించుకొని నారాయణ స్మరణచేసి ప్రభాతకాలమందు చేయతగిన స్తోత్రములను పఠించవలయునని యోగీశ్వరుఁడు వచించెను.

అథ మౌనవిధిః

శ్లో॥ సప్రాఁ ఖ్యాతే మైథునేచైవ ప్రస్రావేద స్తధావనే । స్నానే భోజనకాలేచ షూనంషట్సువిధీయతే ॥

తా॥ ప్రాతఃకాలమందు అనఁగా సూర్యోదయమునకు పూర్వము అనుష్ఠానకాలమందును, మైధునము చేయునపుడును. మలమూత్రములను విడచునపుడును, స్నానకాలమందును: భోజనము చేయునపుడును ఈయాఱుకర్మల కాలములందు మాట్లాడకూడదు. ఇందులో భోజనమందు ప్రాణాహుతిపర్యంతము అందఱుమౌనమును చేయవలెను. తరువాతజీవత్పితృకుఁడును,జీవజ్యేష్ఠభాతృకుఁడును మౌనము చేయఁగూడదుఅని వచనాంతరమున్నది. ఈగ్రంథమందుఁగూడా ముందువ్రాయబడియున్నది. కాఁబట్టితండ్రియు జ్యేష్ఠభ్రాతయులేని బ్రాహ్మణుడే భోజనమందు మౌనమును చేయవలయునుగాని పిత్రాదులున్నవాఁడు మౌనమును చేయఁగూడదు- ఈగ్రంధమందీలాటి పరస్పర విరోధములు మధ్యమధ్యనున్నవి. కొన్ని స్థలములందు విషయభేదములులేకుండా వచనములున్నవి. కొన్నిస్థలములందు అప్రస్తుతములుగా వచనములున్నవి- అనఁగా యొకప్రకరణమందు మఱియొకప్రకరణోక్తయుక్తవచనములున్నవి. కర్మలకు పౌర్వాపౌర్యక్రమము సరిగామండక యున్నది. నిబంధనకారులు అంగీకరించని వచనములు కొన్నిగలవు. వాటినన్నిటిని సరిగా ఆద్యంతమువఱకు చూచుకొని కర్మల నాచరింపవలయును. అంతరిదేశమందు యీధర్మప్రవృత్తినిచూచి ధర్మశాస్త్రమునుచెప్పువాడుక బాగుగాకలదు. ఈగ్రంథముత్తరదేశమందున్నట్లుగానరాదు- మొత్తముమీద యీగ్రంథమునే ప్రమాణముగా నెంచుట పాడుచున్నారు- గాని ఇందు గ్రంధకర్తకు యెప్పుడు యేవచనము దొరికితే అప్పుడావచనమును అక్రమముగాలో వ్రాసినట్లు తోఁచుచున్నదిగాని పూర్వాపరసందర్భము నాలోచించి వ్రాసినట్లు గానరాదు. కాని నిర్ణయగ్రంథమందు గానరాని వెన్నియో వచనములు యిందుగలవుగాన యీ గ్రంధము గ్రంథరాజమనంద

విషయసూచిక

ఓమ్ పరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీ నారాయణార్యకృత

ధర్మప్రవృత్తిః

(ధర్మశాస్త్రము)

...ఆచారప్రకరణమ్

శ్లో॥ నారాయణం నమస్కృత్య కమలాంచ సరస్వతీం। గణనాథంగురూంశ్చాపి, ధర్మసంరక్షణాయవై ॥ ధర్మప్రవృత్తిఃక్రియతే శ్లోకైర్నారాయణేనహి। విదుషాంకర్మనిష్ఠానాం సమ్మతాధర్మవర్త్మని ॥ ఆలోక్యధర్మశాస్త్రాణి మన్వాదిరచితానివై।ఆశ్వలాయనసూత్రంచ వృత్తింనారాయణీంతథా॥ సారమేనసముద్ధృత్య స్మృతీనాం వచనాన్యపి। సిద్ధాంతానిసమూలాని సమాదాయార్థచైవహి ॥ వచనాని సతాంచైవ సమ్మతానిమనీషిణాం। గ్రంథేస్మిన్ కథితానిలిఖ్యంతే ధర్మప్రవృత్తిసంజ్ఞకే॥శౌచాదికాఃప్రవక్ష్యామి క్రియాశ్చానుక్రమేణతు। తిథీనామపి సర్వాసాం నిర్ణయానప్యసంశయాన్ ॥ యోగీశ్వరః ॥ యస్మిన్ దేశేమృగఃకృష్ణస్తస్మిన్ ధర్మాన్నిబోధత। ధర్మసంరక్షణార్థాయతస్మిన్దేశేవసేద్ద్విజః॥ ఉషఃకాలేసముత్థాయ చింతయేదాత్మనోహితం। స్మృత్వానారాయణందేవం స్తోత్రాణ్యపిచసంజపేత్ ॥

తా॥ నారాయణభట్టుఅను పండితవర్యుఁడు ధర్మప్రవృత్తియను ధర్మశాస్త్రగ్రంథమును రచించువాఁడై గ్రంథమునకునిర్విఘ్నముగా పరిపూర్తికొఱకు ఇష్టదేవతా నమస్కారరూపమగు మంగళమును చేయుచున్నాడు.

సకలచరాచరకర్తయు త్రికర్తయునగు నారాయణ మూర్తికి నమస్కారము చేసి; తచ్ఛక్తిస్వరూపిణియగు లక్ష్మికిమ్రొక్కి; గ్రంథరచనాసామర్థ్యమునిచ్చునసరస్వతికి నతులొనర్చి; విఘ్నములను నివారించు గణేశునుతించి;వందనపూర్వకముగా గురువులనాజ్ఞనువడసి: ధర్మసంరక్షణముకొఱకు కలియుగమందు అల్పమతులైన కర్మకులకు సులభముగా తెలియుటకొఱకు నారాయణనామకుండనైన నేను ధర్మప్రవృత్తియను గ్రంథమును చేయుచున్నాను. నేను మనుస్మృతి మొదలగు ధర్మశాస్త్రములను చక్కగాపరిశీలించి:ఆశ్వలాయనసూత్రములను:నారాయణరచిత వృత్తిరూపమగువ్యాఖ్యనుచూచి;స్మృతులలోని సారమును గ్రహించి,సప్రమాణవచనము

సితాష్టమీ; ప్రాతస్తు విధివత్స్నాత్వా వాజపేయఫలం లభేత్। అని అనఁగా చైత్రశుక్లాష్టమి బుధవారముతోను పునర్వసునక్షత్రముతోను గూడినపుడు యథావిధిగా ప్రాతస్స్నానముఁ జేసెనేని వాజపేయయాగముఁ జేసినఫలము లభించునని యర్థము.

చాతుర్మాస్యారంభము

చాతుర్మాస్యవ్రతప్రథమారంభము గురుశుక్రాస్తాదులందును నాశౌచాదికమందును గూడదు ద్వితీయాద్యారంభమపుడును జేయవచ్చును చాతుర్మాస్య వ్రతము శైవాదిమతస్థులును జేయవలెను వ్రతగ్రహణప్రకార మెట్లనిన జాజిపుష్పములు మొదలగు వాటిచే భగవంతునికి పూజచేసి... శ్లో॥ "సుప్తే జగన్నాథ జగత్సుప్తం భవేదిదం। విబుద్ధే చ విబుద్ధ్యేత ప్రసన్నో మే భవాచ్యుత' చతురో వార్షికాన్ మాసాన్ దేవస్యోత్థాపనావధి శ్రావణే వర్జయేచ్ఛాకం దధిభాద్రపదే తథా, దుగ్ధమాశ్వయుజే మాసి కార్తికే ద్విదలం త్యజేత్। ఇమం కరిష్యే నియమం నిర్విఘ్నం కురు మేఽచ్యుత; ఇదం వ్రతం మయాదేవ గృహీతం పురతస్తవ, నిర్విఘ్నం సిద్ధిమాయాతు ప్రసాదాత్తే రమాపతే: గృహీతేఽస్మిన్ వ్రతేదేవ పంచత్వం యదిమే భవేత్: తదా భవతు సంపూర్ణం ప్రసాదాత్తే జనార్ధన" అనిప్రార్థించి యనఁగా ఓజగన్నాథుఁడ నీవునిద్రించిన జగమునిద్రించును. నీవు మేల్కొనిన జగము దెలివినొందును. నాయందు ప్రసన్నుడవు గమ్ము వార్షికమాసములు నాల్గింటియందు భగవంతుని ప్రబోధము పర్యంతము శ్రావణమందు శాకము భాద్రపదమందు పెరుగును ఆశ్వీజమందు పాలును కార్తికమందు ద్విదళధాన్యమనగా పెసలు మొదలగుగింజలు రెండు భాగములుగా బుట్టుధాన్యము విడువవలయు నను నీవ్రతము నీయెదుటనా చేప్రారంభింపబడినది. దీని నిర్విఘ్నముగా ననుగ్రహింపుము ఒకవేళ వ్రతమధ్యమందు మరణమునొందితినేని నది సంపూర్ణ మగు నటులను గ్రహింపుమని ప్రార్థించి దేవునికి శంఖముచే నర్ఘ్యమీయ్యవలెను.

సముద్రస్నానవిధి

సముద్రమందు పూర్ణిమయు అమావాస్య మొదలగు పర్వములందే స్నానము చేయవలయును. శుక్రవారమందును మంగళవారమందును స్నానము జేయఁగూడదు. ॥శ్లో॥ అశ్వత్థసాగరౌ సేవ్యౌ న స్ప్రష్టవ్యౌ కదాచన. అశ్వత్థం మందవారేచ సముద్రం పర్వణిస్పృశేత్: న కాల నియమస్సేతౌ సముద్రస్నానకర్మణి. అని అనగా నశ్వత్థవృక్షమును సముద్రమును సర్వదా సేవింపవలెనుగాని స్పృశింపఁగూడదు. శనివారమయినచో నశ్వత్థమును బర్వమయినచో సముద్రమును స్పృశింపవచ్చును. సేతువునందయినచో నెప్పుడును నిషేధములేదని సముద్రస్నానవిధి గ్రంథాంతరముచే దెలియవలెను

పంచమియందు నాగపూజ

చైత్రశుక్లపంచమియం దనంతాది నాగపూజఁ జేసి క్షీరము ఘృతమును నివేదన జేయునది. ఈపంచమియందే లక్ష్మీపూజనము మఱియు నాతిథియందే యుచ్చైశ్శ్రవాదులఁ బూజించుట మొదలగు వ్రతము విధింపఁబడినది, ఈవ్రతము లన్నిటియందుఁ బంచమి సామాన్యనిర్ణయముచొప్పున గ్రహింపునది. ఇట్లు ముందును విశేషముఁ జెప్పనిచోటుల సామాన్యనిర్ణయమునే గ్రహింపునది. షష్ఠియందు స్కందునికి దమనసమర్పణము నవమియందు దేవికిని బూర్ణిమయందు సర్వదేవతలకును దమనారోపణమని మఱియొకస్థలమునఁ దెలియునది. చైత్రశుక్లాష్టమియందు భవానీదేవియుత్సవము అపుడు బుధవారముతోఁగూడిన యష్టమి గ్రహించునది, అట్టి యష్టమి పునర్వసూనక్షత్రముతోఁ గూడినపు డశోకవృక్షముమొగ్గల నెనిమిది భక్షింపవలెను. ॥శ్లో॥ త్వా మశోక నరాభీష్ట మధుమాససముద్భవ, పిబామి శోకసంతప్తో మామశోకం సదా కురు; అని అనఁగా వసంతమందుఁబుట్టి సమస్తజనులకుఁ బ్రియమైన ఓయశోకమా! నేను శోకతప్తుఁడను. నిన్ను నియమముతో భక్షించుచున్నానునన్ను శోకరహితునిఁ జేయుమని యర్థము; ఈతిథియందే యోగవిశేషమున్నచోఁ జేయుకృత్యము ॥శ్లో॥ పునర్వసు బుధోపేతా చైత్రేమాసి

స్నానకాలేతు సర్వదా॥ మంత్రః॥ అగ్నా అగ్న ఇహావసే దధిగాసం సరీమతుః। అయంయజ్ఞో జేనయః। అయామ్మి మేధః । అగ్నే భవనుష ఋత్వః అత్రియామనిదాః । అగ్నేరతపాణః । అగ్నిందూతంపురో దధే । అగ్నే బోధస్వ। అద్యామురీయతద్విష్ణోః యత్కించేదమ్॥” స్వరతో వర్ణతశ్చైవ జపేదేతాంబుచ స్తతః। త్రిరాప్లుత్య ద్విరాచమ్య గాయత్ర్యా స్నానమాచరేత్॥ శౌనకః॥ హస్తాభ్యాంజలమాదాయ సకృదేవాభిమంత్రితం మస్తకేచ ముఖే బాహ్వో హృదయే పృష్ఠ దేశకే। అభిషించేత్స్వమాత్మానం గాయత్ర్యా వారుణీముద్రియా ఏకాన్యత్వా జపేద్ [illegible] ప్లావించబుచంతతః॥ స్మృత్యుక్తవిధినా స్నాత్వా [illegible] రాచమ్యతతః పర। ప్రాణాయామత్రయంకృత్వా సంకల్ప్య విధి తర్పయేత్॥ అక్షతో దకపూర్ణైన దేవతీర్థేన తత్రతు। బ్రహ్మాదితర్పణంకుర్యాత్ [illegible] పవీత్యథ। ఉదఙ్ముఖో నివీతీతు యజ్ఞమన్మ త్రితోద్వకైః । కృష్ణద్వైపాయనాదీంశ్చ తర్పయేదృషి తీర్థతః। దక్షిణాభిముఖో భూత్వా ప్రాచీనావీత్యతః పరం। తర్పయే త్పితృతీర్థేన తిలైః సోమసితాన్వథ॥ యన్మయా దూషితం తోయం శారీరమలసంయుతం। తత్పాపస్య విశుద్ధ్యర్థం యక్ష్మాణం తర్పయా మ్యహమ్॥ అసంస్కారాశ్చ యేకేచి జ్జలాశాః పితరో మమ। తేషా [illegible] తేసలిలం మయా॥ హస్తాభ్యాంచ క్షిపే త్తోయం తత్తిరేసలిలాద్బహిః। ఉత్తీర్య పీడయేద్వస్త్రం మంత్రతో దక్షిణేతతః॥ యేకేచాస్మత్కులేజాతా అపుత్రాగోత్రిణోమృతాః। తేగృహ్ణంతు మయాదత్తం వస్త్రనిష్పీడనోదకం। దర్భాన్విసృజ్య తత్తీరే హ్యుపవీతీద్విరాచమేత్। అక్లిన్నవస్త్రంసంప్రోక్ష్య శుచీవ ఇతిమంత్రతః॥ పరిధాయ సువస్త్రంతు యునంనస్త్రాణిమంత్రతః॥ స్నాత్వా దేహంసమ్మృజ్యేత శిరోంగాన్యథవా ద్విజః॥ యోగీశ్వరః న తస్మాత్కాయం సమ్మృజ్యేత హ్యాంబరేణకరేణవా॥ శ్వాన దేహేని సామ్యంచ పునస్స్నానేన శుధ్యతి॥ తిస్రః కోట్యోర్ధకోటీచ । యా॥ [illegible] నిరూనుపే। వసంతిసర్వతీర్థాని తస్మాన్న పరిమార్జయేత్। పిబంతిశిరసో దేవాః పిబంతిపితరో ముఖాత్। మధ్యాచ్చ యక్షగంధర్వా అధస్తాత్సర్వజంతవః॥ సురాపానసమంతోయం పృష్ఠతః కేశబిందవః।

యున్నది. నాశక్తికొలంది యందు సమన్వయమును వ్రాయుదును- ఇంకా వ్యత్యా సములున్నయెడల పండితులు గ్రహించి సవరింతురని కోరుచున్నాను.

అథ మలమూత్రోత్సర్జనవిధిః

శ్లో॥ దశహస్తం పరిత్యజ్య మూత్రంకుర్యాజ్జలాశయే। శత హస్తంపురీషేతు నదీతీరేచతుర్గుణమ్॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ దివాసంధ్యా సుకర్ణస్థ బ్రహ్మసూత్ర ఉదఙ్ముఖః। కుర్యాన్మూత్రపురీషేచ రాత్రౌచే ద్దక్షిణాముఖః। వాక్యం బ్రహ్మచారివిషయ ఇతికేచిత్, ఏకవస్త్ర విషయ ఇత్యన్యే॥ వసిష్ఠః॥ కృత్వా యజ్ఞోపవీతంతు పృష్ఠతః కంఠ లంబితం। విణ్మూత్రేతు గృహీ కుర్యా ద్యద్వాకర్ణే సమాహితమ్॥ యమః॥ ప్రత్యఙ్ముఖస్తుపూర్వాహ్ణే పరాహ్ణే ప్రాఙ్ముఖస్తథా। ఉద ఙ్ముఖస్తుమధ్యాహ్నే నిశాయాం దక్షిణాముఖః॥ పాయణీయే॥ గృహీ త్వా జలపాత్రంతు విణ్మూత్రంకురుతేయది। తజ్జలం మూత్రసదృశం నీత్వాచాంద్రాయణంచరేత్। మూత్రే శుద్ధిర్దశైకత్ర పురీషేవామ కర్ణకే। ధారమేద్బ్రహ్మసూత్రంతు మైథునే హ్యుపవీతవత్॥ అంత ర్ధాయతృణైర్భూమిం శిరఃప్రావృత్యవాససా। వాచంనియమ్యయా త్నేన ష్ఠీవనోచ్ఛ్వాసవర్జితః। కృత్వాసమాపాదపృష్ఠౌ మలమూత్రే సముత్సృజేత్। అన్యథా కురుతేయస్తు మలంప్రాశ్నాతి సద్విజః॥ ఫాలకృష్టే ఖలేచి [illegible] నల్మీకేగిరిమస్తకే। దేవాలయేనదీతీరే దర్భే పుష్పేచ శాద్వలే। సచ్ఛాయాయాసువృక్షేషు మార్గే గోష్ఠాంబుభస్మసు। అగ్నౌచగచ్ఛంస్తిష్ఠంచ విణ్మూత్రంచనోత్సృజేత్॥ వాయ్వగ్ని గుర్వర్కసోమాంశ్చ సంధ్యాంబుస్త్రీద్విజన్మనః। పశ్యన్నభిముఖశ్చ వా నిష్ఠాంమూత్రంచనోత్సృజేత్॥ మనుః॥ అరణ్యేసుదకేరాత్రౌ చోరవ్యాఘ్రాకులేపథి। కృత్వామూత్ర పురీషేచ ద్రవ్యహస్తో నదుష్యతి॥ కాష్ఠాదినాప్యపానస్థమమేధ్యంనిరసృజేతచ। కంకమూల ఫలాంగారై ర్నామేధంనిరసృజేతవై॥ మూత్రంకృత్వా వినాశౌచనం కచ్ఛంబధ్వా ద్విజాధమః। కచ్ఛాన్వితో మూత్రయుక్తస్సమూఢో నరకంవ్రజేత్॥ ఇతిమూత్రపురీషోత్సర్జనవిధిః॥

తా॥ తటాకాదులకు పదిమూరల దూరమును విడిచి మూత్రమును విడువవల యును. నూఱుమూరలు విడిచి పురీషమును విడువవలయును- నదీతీరమందైతే పెన

చెప్పినవాటికి నాలుగురెట్లు దూరమును విడువవలయును; మూత్ర పురీషములను విడుచునప్పుడు యజ్ఞోపవీతమును చెవుకుతగిలించి పగటికాలమందును సంధ్యాకాలములు రెంటియందును యుత్తరాభిముఖుఁడై యుండవలెను- రాత్రియందు దక్షిణముఖుఁడై యుండవలయును. ఇట్లు యాజ్ఞవల్క్యముని చెప్పెను- ఇది బ్రహ్మచారివిషయమని కొందరు, ఉత్తరీయములేక యేకవస్త్రముతో నున్నపుడ నిమతికొందరున్నూ చెప్పుచున్నారు- యజ్ఞోపవీతమును నివీతిగాచేసి వీపుమీదికివేసి గృహస్థు మలమూత్రములను విడువవలయును- లేక కర్ణమందుంచియు చేయవచ్చునని వసిష్ఠుఁడు వచించెను. పూర్వాహ్ణకాలమందు పశ్చిమముఖముగాను: మధ్యాహ్నకాలమందుత్తరముఖముగాను, అపరాహ్ణకాలమందు తూర్పుముఖముగాను కూర్చుని మూత్రపురీషములను వదలవలయునని యముఁడు చెప్పియున్నాడు మలమూత్రములను విడుచుసమయమందు జలపాత్రనుభూమియందుంచవలయునుగాని హస్తముతో పట్టుకొనరాదు. అట్లుచేసినయెడల ఆజలము మూత్రసమానమగును. ఆజలముతో శుద్ధిచేసినయెడల చాంద్రాయణమును చేయవలయును. మూత్రమును వదలునపుడు యజ్ఞోపవీతమును దక్షిణకర్ణమందును: పురీషమునువదలునపుడువామకర్ణమందును యుంచవలయును. మైథునమందుపవీతిగా నుంచవలయునని సాయణీయస్మృతియందున్నది. మైథునమందు నివీతిగా వీపుమీద నుంచుకొనుమని గ్రంథాంతరమందున్నది. ముందుగా భూమిమీద తృణములను పరచి, శిరస్సునకు వస్త్రముచుట్టి, మౌనమువహించి, నిష్ఠీవనమును; శ్వాసను రానివ్వక రెండుపాదములుసమానముగానుంచి మలమూత్రములను విడువవలెను. అట్లుగాక భిన్నముగా చేసినయెడల నరకమందు మలభోజియగును. దున్నినభూమియందును, కళ్ళములందును, స్మశానమందును, పుట్టయందును: కొండమీదను: దేవాలయములందును: నదీతీరములందును. కుశస్థలములందును: పుష్పవనములందును, పచ్చిగడ్డిస్థలములందును: జనులుపయోగించుకొను నీడలుగల వృక్షములనీడలందును, మార్గములందును, పశువులుండుచోట్లను: జలమందును: భస్మమందును, అగ్నియందును:నడుచుచునుః శయనించియు మలమూత్రములను విడువరాదు-మఱియు వాయువునకు, గోవులకు, అగ్నికిః రవికిః చంద్రునకు: సంధ్యాకాలదిక్కులకు జలాశయమునకు: స్త్రీలకు: బ్రాహ్మణులకు అభిముఖముగా కూర్చుని: మలమూత్రములను వదలరాదు.మరియు ద్రవ్యమును హస్తాదికమందు ధరించి వదలరాదు. కాని అరణ్యమందు జలాభావస్థలమందును: రాత్రియందుని: దొంగలు పులులు మొదలగుభయంకరజంతువున్నప్పుడును: ద్రవ్యమును ధరించియు మలమూత్రములను విడువవచ్చును. దోషములేదని మనువు చెప్పెను. పురీషమును వదలినతరువాత గుదమందుండు అమేధ్యమును కాష్ఠముల

మున్ను స్నానముః జేయవలయునని భావము. వాజసనేయి శాఖవారికిగాక మిగిలిన శాఖలవారికందరికిన్ని సముద్రగాములగు నదులందుప్రవాహాభిముఖముగస్నానము విహితము వాజసనేయి శాఖవారికి ప్రవాహమందునూ సూర్యాభిముఖముగానేస్నానం విహితమని తెలియుచున్నది.

అధ గోమయస్నానవిధిః

శ్లో॥ ఆచమ్య గోమయం వామే హస్తే ధృత్వా విభజ్య చ ॥ త్రిధాత్రిణైవ ప్రోక్ష యేద్భూర్భువస్స్వరోం॥ సర్వదిక్షు క్షిపేత్ కించి ద్గోమయం ప్రణవేన తు ॥ మానస్తోక ఇమం మంత్రముక్త్వా తదభిమంత్రయేత్ । గంధద్వారామనేనాంగం మస్తకాద్యనులేపయేత్ ॥ ఉదుత్తమంముముగ్ధి హిరణ్యశృంగమిత్యథ । ప్రసమాత్ర జంబృహత్సూక్తమవతే హేళ ఇత్యృచా॥ యాః ప్రవత ఇత్యేకాం క్షాళ మధ్యే ప్రక్రమాత్ । సుమిత్రా న ఆప ఇత్యేన ముపోయ్యామ్యేక్షిపేద్బహిః । నమోనారాయణాయేతి చతురశ్రం ప్రకల్పయేత్ । తీర్థం పుష్కరసంజ్ఞం తత్ర సన్నిహితో హరిః ॥*ఇదం విష్ణురనేనైవ మంత్రేణాదిత్యమీక్షయేత్ । సవ్యాహృతికాం గాయత్రీం జప్త్వా స్నానం సమాచరేత్ ॥ ద్విరాచమ్య జలేనైవ ధృత్వా చైవోర్ధ్వపుండ్రకం । అంతశ్చరసి భూతేష్వర్ఘ్యం సముద్రాదూర్మిరిత్యృచా॥ ఆపో అస్మాంశ్చ గాయత్ర్యా శిరసా హ్యభిషేచయేత్ ॥ తతస్స్నాత్వా ద్విరాచమ్య హ్యాంబయో యంతి నైజపేత్ ॥ ఆపోహిష్ఠేమమ్మేగంగే సత్వన్నో అగ్న ఇత్యృచా । వ్యాహృతీభిశ్చ మంత్రాంతే కుశైర్మార్జనమాచరేత్॥ ఆపోహిష్ఠాదిభిర్మంత్రైర్జలమాలోడ్య వై తతః । ఋతంచేత్యాదిభిర్మంత్రై రఘమర్షణకం జపేత్ ॥ * హగంసశ్శుచిషదిత్యేకాం పూతం పవిత్రేణేతి చ ॥ వ్యాహృతీకాం గాయత్రీం త్రిర్జప్త్వా థ నిమజ్జయేత్॥ అథాచమ్య తతో విద్వాన్నామభిః కేశవాదిభిః ॥ ద్వాదశభిర్నిమజ్యాథ ఋతం చేతి చ వై జపేత్ । హగంసశ్శుచిష దిత్యేతాం త్రిర్జపన్మార్జనం చ కుర్యాత్॥ త్వన్నో అగ్నే తతశ్చైవ సత్వన్నో అగ్న ఇత్యథ। తరత్స ఇతి సూక్తం చ జపన్ స్నానం సమాచరేత్॥ అకారాదిహకారాంతా ఋచస్సర్వాస్తు తాః పఠేత్ । "విప్రశ్చానుక్రమేణైవ

* పా॥ హగంస ఇత్యృధనైః పూతం పవిత్రేణేత్యృథా జపేత్ ॥

వ్యర్థము. ప్రతిదినము ప్రాతస్స్నానమునదులందుగాని దేవఖాతములందుగాని చేయవలెను. దేవఖాతములనఁగా దేవతలచే త్రవ్వబడినవి. నద్యాదులు లేనప్పుడుతటాకమందుగాని, కూపమందుగాని స్నానము చేయవలెను, జలమందు మునిగి జుట్టుముడివేసి ఆచమనముచేసి సంకల్పముచేసి తిరిగిస్నానముచేయవలెను. ఏడుదినములందు వరుసగా ప్రాతస్స్నానము చేయనివాఁడు (బ్రాహ్మణుడు) శూద్రుఁడగును-కాబట్టి బ్రాహ్మణుఁడు ప్రతిరవివారమందును స్నానము ప్రాతఃకాలమందు చేయవలెను. అనఁగా ప్రతిదినము చేయలేనిబ్రాహ్మణుఁడు ప్రతి రవివారమందైనను ప్రాతస్స్నానము చేయవలయునని భావము. శరీరము తొమ్మిది రంధ్రముల నుండి రాత్రింబగళ్ళు మలమును స్రవించుచుండునుగనుక ప్రాతస్స్నానముచేత పరిశుద్ధమగును. నదికి స్వయముగా వెళ్ళుటకు శక్తిలేనప్పుడు కుమారులవలనగాని శిష్యులవలనగాని నదీజలమును తెప్పించుకొని యింటియందు స్నానము చేయవలయును- శూద్రునిచేత జలముతెప్పించుకొని స్నానముచేయకూడదు, ఒకహస్తముతో స్నానముచేయఁగూడదు. బ్రాహ్మణులవలనతేబడిన జలముతోనే బ్రాహ్మణుడు స్నానమాచరించవలయును. జలమందాచమనముచేయునప్పుడు మోకాళ్ళు మునుగునంతవరకు దిగి ఆచమనముచేయవలెను. అంతకు తక్కువజలమందైతే కూర్చొని ఆచమనముచేయవలయును- ముందుగా స్నానముఁజేసి శిఖను ముడివేసి రెండుమారు లాచమనముఁజేసి తిరిగి స్నానముఁజేయవలయును, సంకల్పమునుజేసి మంత్రములతో స్నానముఁజేయవలెను. రెండుచేతులందును దర్భలనుధరించి, శిఖను ముడిబెట్టి ప్రాణాయామమునుజేసి సంకల్పమును చేయవలయునని యముఁడుచెప్పెను-ముందుగా నాభిదఘ్నజలమందునిల్చి శిఖను విప్పి చెవులను ముక్కునుమూసి ముమ్మారు మునుఁగవలయునని విష్ణువు వచించెను. నాభిమాత్ర జలమందుండి 7,12,5,3 మాఱులలో నొకప్రకారము మునిగి స్నానముఁజేయవలెను. తరువాతశరీరమునుతోముకొని ఆచమనమునుజేసి తిరిగి స్నానముఁజేసి ఆపోహిష్ఠామయోభువః అనుమంత్రములతో మార్జనమునుజేసికొని పొటనవ్రేలియందు యజ్ఞోపవీతమునుధరించి ముమ్మాఱు ప్రదక్షిణముగాచేసి యాఃపవిత్రే, ఇదంమెగంగే, అనుమంత్రములను జపించవలయునని విశ్వామిత్రుఁడుసుడివెను స్నానము పంచాంగములు గలది. 1 సంకల్పము, 2సూక్తపఠనం. 3 మార్జనము, 4 అఘమర్షణము, 5 దేవర్షిపితృతర్పణము ప్రవాహములందు ప్రవాహాభిముఖముగానుండి స్నానము, మార్జనము, అఘమర్షణమునుజేయవలెను. తటాకాదులందు సూర్యాభిముఖముగానుండి చేయవలయును, రాత్రియందు తూర్పుముఖముగాని, యుత్తరముఖముగాఁగానుండి జేయవలయును. అనఁగా నిలువనీటియందు సూర్యాభిముఖముగనున్నా ప్రవాహమందు ప్రవాభిముఖముగా

చేతను: గడ్డిచేతను కందమూలములచేతను: ఫలాదులచేతను: బొగ్గులచేతను గాని తుడువరాదు. మూత్రమువిడిచి శౌచమును చేసుకొనక గోచిని ధరించినయెడల నరకమును బొందును. మరియు గోచిని విప్పక లింగమును ప్రక్కకుదీసి మూత్రమును విడుచువాడున్నా నరకమును బొందును, ఇందుకు ప్రమాణము శ్లో॥ కటస్పృష్టసితివస్త్రే పురీషంకురుతేనరః। మూత్రంవామైథునంవాపి సమూఢో నరకం వ్రజేత్ ॥ ఇట్లు మూత్రపురీషోత్సర్జన విధానము ముగిసెను.

అథశౌచవిధిః

శ్లో॥ తీర్థేశౌచంనకుర్వీత కుర్వీతోద్ధృతవారిణా। రత్నిమాత్ర జలంత్యక్త్వా కుర్యాచ్ఛౌచమనుద్ధృతే॥స్మృత్యర్థసారే ॥ శౌచంతు ద్వివిధంప్రోక్తం బాహ్యమాభ్యంతరంతథా। మృజ్జలాభ్యాంస్మృతం బాహ్యం భావశుద్ధిస్తథాంతరమ్ ॥ గృహీతశిశ్నశ్చోత్థాయ మృద్భిరభ్యుద్ధృతైర్జలైః। గంధలేపక్షయకరం శౌచంకుర్యాదతంద్రితః ॥ స్మృతౌ॥ మృచ్ఛ్వేతవర్ణావిప్రస్యరక్తాక్షత్రస్యమృత్తికా। వైశ్యస్య పీతవర్ణాతు శూద్రాణాంకృష్ణమృత్తికా॥ స్మృత్యర్థసారే। అంతర్జలే దేవగృహే వల్మీకేమూషకస్థలే। కృతశౌచావశిష్టాచ నగ్రాహ్యాః పంచమృత్తికాః॥ మలమూత్రసమీపేయావృక్షమూలస్థితాచయా వాపీకూపతటాకేషు నగ్రాహ్యాః పంచమృత్తికాః॥ మార్గేఖిలశ్మశానస్థాః పాంసులామలినాస్త్యజేత్। కీటాంగారాస్థిసహితా నాహరేచ్ఛర్కరాన్వితాః॥ అంతర్జలగతాం గ్రాహ్యా దూరతోమణిబంధనాత్। ఆరణ్యకేష్వసంస్పృశ్యా గ్రామ్యేష్వాహరణం విదుః॥స్మృతౌ॥ ఆహరేన్మృత్తికాంవిప్రః కూలాద్వాపీతటాకయోః। శుద్ధదేశేసుసంవీక్ష్య శర్కరాశ్మవివర్జితామ్॥ అభావేమృదఉక్తాయాం యస్మిన్దేశేతుయాభవేత్। తయాశౌచంప్రకుర్వీత ద్విజోమృత్తికయాపిచ ॥ అర్ధప్రసృతిమాత్రాతు ప్రథమామృత్తికాస్మృతా। ద్వితీయాచతృతీయాచ తదర్ధాపరికీర్తితా॥ ద్విపర్వపూరమాత్రావామృత్తికాఃపరిమాణికాః ॥ గుదశౌచే ఆర్ద్రామలక మాత్రావా మూత్రశౌచేతు మృత్తికా॥ ముఖశుద్ధికారిణి శౌచే లేపగంధ క్షయో యావత్ తావద్వ్యయం స్మృతం ॥ వసిష్ఠః॥ పంచాపానేదశైకస్మిన్నుభయోస్సప్తమృత్తికాః। ఏతచ్ఛౌచంగృహస్థస్య ద్విగుణం బ్రహ్మచారిణః॥ వానప్రస్థస్యత్రిగుణం

యతీనాంచతుర్గుణమ్ ॥ ♦ యద్దివావిహితంశౌచం తదర్ధనిశికీర్తితం । తదర్ధమాతురేప్రోక్తం ఆతురస్యార్ధమధ్వని ॥ స్త్రీశూద్రదేరశక్తానాం బాలానాం నోపవీతినామ్ ॥ గంధలేపక్షయకరం శౌచం ప్రోక్తం మహర్షిభిః । శౌచంయత్నాత్సదా కార్యం శౌచమూలో ద్విజస్స్మృతః ॥ శౌచాచారవిహీనస్య సమస్తా నిష్ఫలాఃక్రియాః ॥ మూత్రేత్తు ద్విగుణంశుక్లైమైథునేత్రిగుణంస్మృతమ్ ॥ పద్భ్యాంతు శోధయేత్తీరం నాన్యథా శుచితామియాత్ । పాదపృష్ఠేపాదతలె తిస్రస్తిస్రశ్చ మృత్తికాః ॥ ఏకైకయా మృదాపాదౌ హస్తౌ ప్రక్షాళయేత్తతః । వామంప్రక్షాళయేదాదౌ శూద్రాదిర్వాకథంచన । శౌచాద్యృతెవామపాదె పశ్చాద్దక్షిణమేవచ । మూత్రింవాథమలం విప్ర స్నాత్వాతువిసృజేద్యది ॥ ఆజంఘంమూత్రికేపాదౌ ఆజాను క్షాళయేన్మలే। యతిస్తువిసృజేత్స్నాత్వా మూత్రింవాథమలంయది॥ ఆజంఘుంక్షాళయేన్మూత్రేత్ర్ ద్విరాచమ్యైకకేర్మలే॥ ఇతిస్మృత్తికా శౌచ విధిః ॥

తా॥ మలమూత్రములను వదలినతరువాత తటాకాదులందు శౌచమునుచేసి కొనరాదు. తటాకాదులనుండిపాత్రితో జలమునుగ్రహించి శౌచము నాచరించ వలయును. పాత్రములేనియెడల పిడిమూరదూరము జలమునకుడిచేతితో గ్రహించి యెడమచేతితో నుంచుకొని యెడమచేతితోప్రక్షాళనము చేసుకొనవలయును.ఇచ్చట శౌచము గుదప్రక్షాళనరూపమా లేక తరువాత చేయు హస్తప్రక్షాళనరూపమాఅను సందేహము గలుగుచున్నది. ప్రస్తుత ప్రకరణమునుబట్టి విచారించగా గుదప్రక్షాళనరూపమేయగునని తోచుచున్నది.ఈశౌచము బాహ్యమనియు;అభ్యంతరమనియు రెండువిధములు. ఇందులో బాహ్యము మృత్తికచేతను: జలముచేతను గలుగును. అంతరము మనస్సుయొక్క-శుద్ధివల్లగలుగును.మలమునువిడిచినతరువాతశిశ్నమును వామహస్తముతో పట్టుకొని లేచి తటాకాదులనుండి గ్రహించిన అనగా పాత్రితో

♦ పక్షాంతరం॥ ఆత్రేయః ॥ త్రిర్లింగేమడపానేచ సవ్యహస్తే దశకతః।ఉభయోస్సప్తదాతవ్యాః పునరేకాగుదేతథా ॥ కరాగ్రే కరపృష్ఠేచ ఊర్ధ్వోరేకైకమేవవా॥భారద్వాజః ॥ ద్వేలింగేద్వేద శాపానే మృత్తికాశౌచసిద్ధయే । భారద్వాజమతేనోక్తం శేషం సర్వం సమానతః ॥

స్నానమాచరేత్ ॥విష్ణుః॥ జలేనిమజ్జ్యలబధ్నీయా చ్ఛిఖామాచమ్య వైద్విజః। పునరాచమ్యసంకల్ప్య పద్యాంస్నానం సమాచరేత్ ॥ నప్తాహంప్రాతరస్నాయీ ద్విజశ్శూద్రత్వమాప్నుయాత్ ॥ తస్మాత్స్నానంప్రకర్తవ్యం రవిజాలేసదైవహి । మనుః॥ అత్యంతమలినః కాయో నవచ్ఛిద్రసమన్వితః॥స్రవత్యేవదివారాత్రౌప్రాతస్నానం విశోధనమ్॥ నదీంగంతుమశక్తశ్చేద్గృహేవా స్నానమాచరేత్ । స్వయ మైచాథ శిష్యైర్వా పుత్రైర్వాహృతవారిణా॥ పరాశరః ॥ నస్నాయా చ్ఛూద్రహస్తేన నైకహస్తేనవాతథా ॥ ఉద్ధృతాభిరపి స్నాయా దాహృతాభిర్ద్విజాతిభిః ॥ స్మృత్యర్థసారే॥ జానుమాత్ర జలేతిష్ఠ న్నాచామన్నినదుష్యతి।ఉపవిష్టస్సమాచామేజ్జానుమాత్రాదధోజలే॥ ద్విరాచమ్యనిమజ్జ్యాథ పునరేవద్విరాచమేత్ । మంత్రైశైవశిఖాంబధ్వా ప్రాణానాయమ్యవైతతః ॥ యమః ॥ కరాభ్యాం ధారయేద్దర్భా న్శిఖాబంధంవిధాయచ। ప్రాణాయామత్రయంకుర్యాత్సంకల్పంచసముచ్చరేత్ ॥ విష్ణుః॥ నాభిమాత్రజలేస్థిత్వా కృత్వా కేశాగ్రజిఖాంద్విజః । నిరుద్ధకర్ణనాసస్తుత్రివారం మజ్జనంచరేత్ ॥ విశ్వామిత్రః॥ నాభిమాత్రజలేతిష్ఠ సప్తద్వాదశపంచచ॥ త్రివారం వాపిచాప్లుత్య స్నానమేవంవిధీయతే ॥ స్నాత్వాథదేహంప్రక్షాళ్య పునస్స్నాత్వాద్విరాచమేత్ । ఆపోహిష్ఠాదినవభిర్వారుణైర్మార్జయేదథ ॥ సాంగుష్ఠయజ్ఞసూత్రేణ త్రిః ప్రదక్షిణమాచరేత్ । యాః ప్రవతిఇతిజపేదిమమ్మేగంగఇత్యృచమ్॥ స్మృతౌ॥ సంకల్పంసూక్త పఠనం మార్జనంచాఘమర్షణం । దేవాదితర్పణంచైవ పంచాంగం స్నానమాచరేత్ ॥ వసిష్ఠః ॥ స్రోతసోభిముఖంస్నాయా న్మార్జనం చాఘమర్షణం అన్యత్రతారకాముఖోరాత్రౌ ప్రాఙ్ముఖోగ్నిముఖోపివా స్రోతసోభిముఖోమజ్జే ద్యత్రాపఃప్రవహంతిచ। స్థావరేషుచసర్వేషు వాప్యాదిత్యాభిముఖస్తథా॥ యాయాస్సముద్రగానద్య స్తాసుస్నానస్తు సమ్ముఖం సర్వేషాంశాఖినామేవం వినావాజసనేయినః । ప్రయోగ పారిజాతసరణ్యామ్ ॥

తా॥ విష్ణువు చెప్పుచున్నాడు. నదీస్నానము ముఖ్యము. తటాకస్నానము మత్యమము. దిగుడుబావిస్నానము సామాన్యము, పాత్రిలోని జలముతోస్నానము

లావుండవలయును. పూర్వార్ధమందుకూర్చగాచేయవలెను. ఇకను దంతధావనమందు నిషిద్ధవృక్షములు చెప్పఁబడుచున్నవి. జెముఁడు. తాళము, హింతాళము: మొగలి. మహాపటము. ఖర్జూరము, నారికేళము ఈసప్తవృక్షములు నిషిద్ధములు, వీటితో దంతధావనమాచరించువాఁడు చండాలుఁడై జనించును. ఇందుకు ప్రాయశ్చిత్తము గంగాస్నానము, పాడ్యమి, షష్ఠి: నవమి, ద్వాదశి, పూర్ణిమ, అమావాస్య, కృష్ణాష్టమి, కృష్ణచతుర్దశి, సంక్రాంతిదివసము; ఈతిథులందు దంతధావనముచేయగూడదు దంతధావనమందును, అభ్యంగస్నానమందును, సింధుస్నానమందును, మైథునమందును, జననమందును. మరణమందును: తాత్కాలికతిథిని గ్రహించవలెను. అనఁగా ఆయా కర్మకాలములకు యేతిథివచ్చునో ఆతిథినే గ్రహించవలయునుఅనిభావము. మఱియు ఆదివారమందును; వ్యతీపాతయోగమందును: సూర్యసంక్రాంతులందును, జన్మవారమందును, నందాదులందును, పర్వములందును, దంతకాష్ఠమునుగ్రహించరాదు. అనగా దంతములకు కాష్ఠమును కూర్చగూడదు. నిషిద్ధకాలములందు ఆకులతోగాని గడ్డితోగాని దంతధావన మాచరించవలయును. ఏకాదశినాడున్ను, అమావాస్యనాడున్ను ఆకులుగూడ పనికిరావు. అదరైకాదశులందున్ను నేరేడు, జువ్వి మామిడి; ఆకులతో దంతధావన మాచరించవలయునని క్రొందరు చెప్పిరి. ఏకాదశినాడు ఆకులతోగాని గడ్డితోగాని దంతధావనముచేసి స్నానముచేసి దేవపూజచేసి వ్రతమును సంకల్పించవలెను. సూర్యోదయానంతరముదంతధావనమునుచేయువాడు సూర్యహత్యాదోషమును బొందును. వానివంశము నశించును. రోగికిఈనిషేధము లేదు. అనఁగా రోగి సూర్యోదయానంతరమున్ను దంతధావనము చేయవచ్చును. ఆదివారములందును; వ్యతీపాతలందును, సంక్రాంతులందును, 1.6, 11, 2, 7, 12, తిథులందును, పంచపర్వములందును యేకాదశీ శ్రీరామనవమీమొదలగువ్రతపర్వములందును దంతధావనముగాని, అభ్యంగముగాని, క్షౌరముగాని, మైథునముగాని చేయువాడు చండాలుఁడై పుట్టును. దంతధావనము బొగ్గులతోగాని, యిసుకతోగాని భస్మముతోగాని, వ్రేళ్ళగోళ్ళతోగాని:రాళ్ళతోగాని, మన్నుతోగాని చేయఁగూడదు, దంతకాష్ఠములు దొరకనిసమయమందును: నిషిద్ధతిథులందును: జలముతో పన్నెండు మాఱులు గండూష మాచరించవలెను. అట్లు చేసినయెడల ముఖశుద్ధిగలుగును.

అథ స్నానవిధిః

విష్ణుః ॥శ్లో॥ ఉత్తమంతునదీస్నానంతటాకేమధ్యమంస్మృతం। వాపీస్నానమనుసామాన్యం భాండస్నానంప్రథాభవేత్ ॥ నదీషు దేవఖాతేషు ప్రాతస్నాయాద్దినేదినే । తదభావే తటాకేవా కూపేవా

గ్రహించిన జలముతోను మృత్తికతోను దుర్గంధమున్ను. అమేధ్యసంబంధమున్ను లేకుండునట్లుగా శౌచమును చేసుకొనవలయును. మృత్తికబ్రాహ్మణులకు తెల్లనిదియు, క్షత్రియులకు రక్తవర్ణముగలదియు; వైశ్యులకు పచ్చనిదియు, శూద్రులకు నల్లనిదియు ప్రశస్తము. జలమధ్యను, దేవాలయమందును: పుట్టలందును, యెలుకలుండు స్థలమందును మఱియొకరు శౌచముచేయఁగా మిగిలినదియు మృత్తికను గ్రహించరాదు. మలమూత్రములకు సమీపమందును, వృక్షమూలమందును, బావులందును, తటాకములందును మృత్తికను గ్రహించగూడదు, మార్గమందును, కళ్ళమందును, శ్మశానమందును మృత్తికను గ్రహించగూడదు. దున్ను పనికిరాదు. మలినమృత్తికగూడదు. పురుగులు, బొగ్గులు, ఎముకలుగల మృత్తిక పనికిరాదు. రాళ్ళుగల మృత్తిక పనికిరాదు. అరణ్యమందైతే జలమందుమణికట్టులోపలమృత్తికను గ్రహించవచ్చును. గ్రామములందు యథోక్తప్రకారముగానే మృత్తికను గ్రహించవలయును, వాపీతటాకాదులయొక్క తీరములనుండి రాళ్ళు మొదలగునవిలేని మృత్తికను గ్రహించవలయును. అని స్మృతి చెప్పుచున్నది. చెప్పఁబడిన మృత్తికలేనప్పుడు యేదేశమందేమృత్తిక లభించునో అదేశమందామృత్తికతోనే శౌచమును చేసుకొనవలయును. ముందుగా అరచేరెడు మృత్తికతోను, తరువాత దానిలోసగము, తరువాత దానిలో సగమును గ్రహించవలయును, రెండుపర్వములకు వచ్చినంతగాని, రుద్రాక్షప్రమాణమృత్తికముగాని గ్రహించవచ్చును. మూత్రమందు పచ్చిపుసిరికాయ ప్రమాణమైన మృత్తికను గ్రహించవలెను. మనువుఒకటి శిశ్నమునకు మూఁడుగుదమునకు లేక రెంటికిని రెండు రెండు మృత్తికపుండలు అని చెప్పెను. వసిష్ఠుఁడు అయిదు శిశ్నమునకున్ను, పది గుదమునకున్ను- లేక రెండిటికిన్ని యేడుయేడు మృత్తికలున్ను శౌచమునకు విధించఁబడుచున్నవి. ఈ శౌచమానము గృహస్థునకు, బ్రహ్మచారికి ద్విగుణము, వానప్రస్థునకు త్రిగుణము సన్యాసులకు నాలుగురెట్లుఅనిచెప్పెను, ఆత్రేయుండు యింకొకప్రకారముగాచెప్పెను శిశ్నమునకు మూఁడు గుదమునకుఆరు, యెడమచేతికి పది, కుడిచేతికి ఆరు, లేక రెంటికి యేడుయేడు; తిరిగి గుదమునకు యొకటిన్ని, కరాగ్రమునకు కరపృష్ఠభాగమునకు రెండుతొడలకున్ను వకటి వకటిగాని అనిచెప్పెను. భారద్వాజుఁడు రెండు శిశ్నమునకు, పన్నెండు గుదమునకు అనిచెప్పెను, ఈశౌచమునర్వముపగటియందు చేయవలెను. రాత్రియందు అందులో సగము చేయవలెను, రోగి రాత్రిలో సగము, చేయవలెను- మార్గమందు రోగికి చెప్పినదానిలో సగము చేయవలెను- స్త్రీలు శూద్రులు, అనుపనీతబాలురున్ను, గంధమున్ను, అమేధ్యలేపమున్ను లేకుండునటులుగా శౌచమును చేసికొనవలయునుగాని సంఖ్యానియమముతో చేయనవసరము

లేదు. బ్రాహ్మణుడు తప్పక శౌచమును యెల్లప్పుడు చేయుచుంటవలెను. శౌచమే బ్రాహ్మణత్వమునకు మూలమైయున్నది. శౌచము ఆచారములేనివానికి సమస్తకర్మలు ఫలమునివ్వజాలవు. మూత్రమందుకంటె వీర్యస్ఖలనమందు ద్విగుణముగానున్ను- మైథునమందు త్రిగుణముగానున్ను- పాదములను శుద్ధిచేసుకొనవలయును అట్లుగాదేని శుద్ధిగలుగదు- పాదముల పైభాగములందును: క్రిందిభాగములందును మూఁడుమూఁడుమృత్తికలున్నులేక ఒక్కొకమృత్తికచేతపాదములున్నుహస్తములున్ను ముందుగా యెడమకాలు కడుగవలయును- ఇదిశౌచమందు చేయఁతగిన విధి. ఇతరకార్యములందు ముందుగా కుడికాలున్ను తరువాత యెడమకాలున్ను కడుగవలయును- బ్రాహ్మణుడు స్నానముచేసినతరువాత అనఁగా స్నానముచేసి శుద్ధుడైనతరువాత యెప్పుడైనా మూత్రమును విడిచినప్పుడు పిక్కలవరకు కాళ్ళు కడిగి ఆచమనము చేయవలెను. మలమును విడిచినయడల మోకాళ్ళవరకు కాళ్ళు కడిగి ఆచమనము చేయవలెను. సన్యాసి స్నానానంతరముమూత్రమును విడిచిన యడల పిక్కలవరకుకడిగి ద్విరాచమనమునుచేయవలెను. అనగారెండుమార్లు ఆచమనమును చేయవలెను. మలమునువిడిచినయడల కటివరకుస్నానముజేసిరెండుమారులు ఆచమనమును చేయవలెను,

అథ గండూషవిధిః

శ్లో॥ చతురష్ట ద్విషడ్వ్యష్ట గండూషైః శుద్ధ్యతేక్రమాత్ । మూత్రే పురీషే భుక్త్యంతే రేతఃప్రస్రవణేపిచ। పురతస్సర్వదేవాశ్చ దక్షిణేపితరస్తథా । ఋషయఃపృష్ఠతస్సర్వే వామే గండూషముత్సృజేత్। ప్రాఙ్ముఖోదఙ్ముఖోవాపి ద్విరాచమ్య తతఃపరమ్॥ ఉక్తకాష్ఠేన కుర్వీత వాగ్యతో దంతధావనమ్॥ స్మృతౌ॥ ముఖేపర్యుషితేయస్మాద్భవేదశుచిభాఙ్నరః॥ తతఃకుర్యాత్ప్రయత్నేన శుద్ధ్యర్థం దంతధావనం। ఖదిరశ్చకరంజశ్చ కదంబశ్చవటస్తథా॥ తింత్రిణీవేణువృక్షాశ్చ ఆమ్రనింబౌ తథైవచ। అపామార్గశ్చబిల్వశ్చ హ్యర్కశ్చోదుంబరస్తథా । ఏతే ప్రశస్తాః కథితా దంతధావనకర్మణి॥ సమిద్ధక్షీరవృక్షస్య ప్రమాణం ద్వాదశాంగుళమ్॥ కనిష్ఠికాగ్రవత్స్థూలం పూర్వార్థకృతకూర్చకమ్॥ అథనిషిద్ధవృక్షాః॥ స్మృతిసారసముచ్చయే॥ గువాకతాళహింతాళ కేతకశ్చమహావటః॥ ఖర్జూరనారికేళాశ్చ సప్తైతే తృణరాజకాః । తృణరాజసముత్పన్నైః యఃకుర్యాద్దంతధావనం ॥

నరశ్చండాలయోనిస్స్యాత్ యావద్గంగాంనపశ్యతి॥ అథవర్జ్యతిథయః॥ తిథిసారసముచ్చయే ॥ అశ్వ్యాంగోచోదధిస్నానే మైథునేదంతధావనే॥ జాతేచ నిధనేచైవ తిథిస్తాత్కాలికీస్మృతా । ప్రతిపత్పర్వషష్ఠీషు నవమీద్వాదశీషుచ॥ దంతానాం కాష్ఠసంయోగం ప్రియతేనవివర్జయేత్ ॥ స్మృతౌ॥ అర్కవారేవ్యతీపాతే సంక్రాంత్యాజన్మవాసరే వర్జయేద్దంతకాష్ఠంతునందాదిషుచపర్వసు॥ తృణైఃపర్ణైస్సదాకుర్యాద్దమాంచైకాదశీంవినా । తయోరపిచకర్తవ్యం జంబూప్లక్షామ్రపల్లవైః ॥ స్మృతౌ ॥ ఏకాదశ్యాంతృణైఃపర్ణైః కర్తవ్యందంతధావనం। స్నాత్వాదేవార్చనంకృత్వా నిత్యసంకల్పమాచరేత్॥ ఉదితేచ సహస్రాంశౌ యఃకుర్యాద్దంతధావనం। సవిత్రాభక్షితస్తేన పితృవంశస్యఘాతకః ॥ ఏతత్ అనాపదిసమర్థవిషయమ్ ॥ స్మృత్యంతరే రవావాపాతేచ సంక్రాంతౌ సంబాధదారిసుపర్వసు ॥ నరశ్చండాలయోనిస్స్యాత్ తైలేశ్మ...తుకేశగే । అంగారవాలుకాభిశ్చ భస్మాంగుళినఖైరపి। ఇష్టకాలోష్టపాషాణైర్నకుర్యాద్దంతధావనమ్॥ అభావే దంతకాష్ఠానాం నిషిద్ధాయాంతిథౌతథా । అపాంద్వాదశగండూషైర్ముఖశుద్ధిర్భవిష్యతి ॥ ఇతి దంతధావనవిధిః ॥

తా॥ గండూషమనఁగా శౌచము చేసుకొన్నతరువాత జలమును పుక్కిలించి విడుచుట. మూత్రమును విడిచినతరువాత నాలుగున్ను.మలమును విడిచినతరువాత యెనిమిదిన్ని: భోజనానంతరము పన్నెండున్ను: రేతస్సులు విడిచినతరువాతపదారున్ను: గండూషములను చేయవలెను. తనకు ముందరదేవతలున్ను: దక్షిణభాగమందు పితరులున్ను; పశ్చిమభాగమందుఋషులున్ను ఉందురుగానగండూషమును యెడమభాగమందు వదలవలయును. తరువాత అనఁగా ఉషఃకాలమందులేచి ఆత్మచింతనము చేసికొని బహిర్దేశమునకు వెళ్ళివచ్చిపూర్వోక్తప్రకారముగాశౌచనమును చేసుకొని తూర్పుగగాని ఉత్తరముగాగాని రెండుమారులు పురాణాచమనముచేసి ముందు చెప్పబోవువాటిలో నొకకాష్ఠముతో దంతధావనమును చేసుకొనవలయును. ముఖము చొంగమొదలగువాటితో అశుచిగానున్నంతవరకుమనుష్యుడుఅశుచియగును గనుక ముఖశుద్ధికొరకు దంతధావనమునుచేయవలెను. దంతధావనమందు చండ్ర, కరంజము: పులిగోరు: మర్రి: చింత: వెదురు. మామిడి: నిమ్మ- వుత్తరేణి మారేడు జిల్లేడు; మేడి ఈచెట్లు ప్రశస్తములు. పాలుగారుచెట్లు అన్నియు ప్రశస్తములు. దంతకాష్ఠము పన్నెండంగుళములపొడుగుండవలెను.చిటికెనవ్రేలిచివరభాగమంత

వాడుగాని. సమస్తపాపములను చేసినవాడుగాని. గోపీచందనముతో యూర్ధ్వపుండ్రముధరించినయడల పవిత్రుఁడగును. ఇదిదశాంగుళప్రమాణము త్తమోత్తమము తొమ్మిదిఅంగుళములు మధ్యమము, అష్టాంగుళము అధమము. స్మృత్యంతరమందు సప్తాంగుళము, షడంగుళము, పంచాంగుళముమధ్యమము; చతురంగుళము, త్ర్యంగుళము, ద్వ్యంగుళముఅధమముఅని చెప్పఁబడియున్నది. ఊర్ధ్వపుండ్రము మృత్తికతో చేయవలెను. తిర్యక్పుండ్రమును భస్మముతో చేయవలెను. గంధముతో రెండును చేయవచ్చును. ఇందుకు భిన్నమాచరించినయడల నరకమునొందును మధ్యమూఁడువ్రేళ్ళతోను యూర్ధ్వపుండ్రమునుధరించవలెను. కనుబొమలు మొదలుకొని ధరించవలయును.

అథ భాగవతానామంగుళినియమః

శ్లో॥ అంగుష్ఠః పుష్టిదః ప్రోక్తో యశస్యా మధ్యమా భవేత్ । అనామికాశ్రియందద్యాన్ముక్తిందద్యాత్ప్రదేశినీ॥ దర్భపాణిర్న కుర్వీత భార్యామన్యాదిపద్రీపనత్ । శ్రీ... కంచరేత్॥ స్నాత్వా పుండ్ర... హోమం కృత్వా తు భస్మనా । అభ్యంగోత్సవకాలేతు కస్తూరీచందనాదినా జపోహోమస్తథా దానం స్వాధ్యాయః పితృతర్పణం । వ్యర్థం భవతి తత్సర్వ మూర్ధ్వపుండ్రం వినాకృతమ్॥ లలాటే తిలకం ధృత్వా కుర్యాచ్ఛైవాశ్చవైష్ణవాః ॥ తర్పణంచాపివైశ్రాద్ధ మన్యథా నిష్ఫలం భవేత్॥ భాగవతవిషయమేతత్ ॥

తా॥ భాగవతులకు అంగుళీనియమమును చెప్పుచున్నాడు. బొటనవ్రేలుపుష్టికరము. మధ్యమము కీర్తికరము, అనామిక లక్ష్మీప్రదము, తర్జని మోక్షప్రదము, దర్భలనుధరించియుండి పుండ్రమునుబెట్టకూడదు. లక్ష్మీకాముకుఁడుగాని, పుష్టికాముకుఁడుగాని ఇచ్ఛానుకూలముగ తిలకమునుబెట్టవచ్చును. స్నానముతరువాతజలముతో నూర్ధ్వపుండ్రమున్నూ, హోమానంతరము భస్మముతో తిర్యక్పుండ్రమునున్నూ ధరించవలయును- అభ్యంగమందును,ఉత్సవాదులందునుకస్తూరితో గానిగంధముతో గాని ధరించవలెను. ఊర్ధ్వపుండ్రములేకుండాచేసిన జపముగాని, హోమముగాని, దానముగాని, స్వాధ్యాయముగాని, తర్పణముగాని వ్యర్థమగును. శైవులు అనఁగాశివభక్తులు. వైష్ణవులు అనఁగా విష్ణుభక్తులు, వీరిరువురును లలాటమందు తిలకమును ధరించియే తర్పణశ్రాద్ధాదుల నాచరింపవలయును. అట్లుకాదేని నిష్ఫలమగును.

దక్షిణేజాహ్నవీతోయం వామేతు రుధిరం భవేత్ ॥ వసిష్ఠః॥ స్నానం కృత్వార్ధ్రవస్త్రేణ పతంతః కేశబిందవః। తత్స్నానఫలం విద్యాత్పునస్స్నానేన శుధ్యతి ॥

(అధికపాఠః॥ శ్లో॥ జలేజలస్థోనాచామే జ్జలాంతేనబహిశ్శుచిః జలస్థోస్థలస్థోపి పృథగాచమనం స్మృతమ్ ॥ నిక్షిప్య దక్షిణంపాదజలే వామపదం బహిః । ఉపవీతీ ద్విరాచమే ద్విధిరేవ సనాతనః । స్నాత్వాచమ్య బహిర్గత్వా పూర్వోదఙ్ముఖ ఆవిశేత్ । లంబమానకరస్స్నాత్వా నామంత్రయశతం జపేత్ ॥ స్నాత్వాదూరాత్త్రిషెత్వా (త్వాచీనాపీతవార్ద్విజః । యావత్స్రవతి దేహాంబు తూష్ణీం భూతాదితృప్తయే॥)

తా॥ ఆచమనముఁజేసి గోమయమునుయెడమచేతిలోనుంచి మూఁడుభాగములుగజేసి భూర్భువస్సువరోంఅని అభిమంత్రించి ప్రణవముతోఅన్నిదిక్కులందును కొంచెము గోమయమును చిమ్మవలయును మానస్తోకమంత్రమును పఠించుచు దానినభిమంత్రించవలయును గంధద్వారా మంత్రముచేత గోమయమునుశిరము మొదలు పాదపర్యంతము పూయవలయును పిమ్మట జలమధ్యనుండి ఉదుత్తమం,ముముగ్ధి హిరణ్యశృంగం, ప్రసప్రమాజం బృహస్పక్తం, అవతేహేళనం,యాఃప్రవతేఃఇతి మంత్రములను జపించవలయును సుమిత్రానఆపఃఅనుమంత్రముతోపశ్చిమదిక్కునకు జలమునుచిమ్మవలయును నమోనారాయణమంత్రముతో చతురస్రమునురచించవలయును దానికి పుష్కరనామము అందు హరియుండును ఇదంవిష్ణుః మంత్రముతో సూర్యుని చూడవలయును సప్తవ్యాహృతులతోగూడిన గాయత్రిని పఠించి స్నానముఁ జేయవలయును రెండుమాఱులాచరించి జలముతో ఊర్ధ్వపుండ్రమును ధరించవలయున్ను అంతశ్చరతి మొదలు సముద్రాదూర్మి కివరకును ఆపో అస్మాంశ్చ మంత్రముతోను గాయత్రితోను శిరోమంత్రముతోను అభిషేకముఁజేయవలయును తరువాతస్నానంఁ జేసిరెండుమారులాచమనముఁజేసిఅంబయోనిమంత్రమునుజపించవలయును ఆపోహిష్ఠామయోభువః ఇమంమెగంగెనత్వంనోఅగ్నే వ్యాహృతభిశ్చ కుశలతో మార్జనముఁ జేసుకొనవలయును తరువాత ఆపోహిష్ఠామ మంత్రముతో జలమును ఆలోడనము చేయవలెను ఋతంచసత్యంమంత్రముతోఅఘమర్షణమును జపించవలయును హంసః। పూతంపవిత్రేణ అనుమంత్రములనుజపించవలయును సవ్యాహృతిగ గాయత్రిని మూమ్మారుపఠించి స్నానముఁజేయవలెను ఆచమించికేశవాది ద్వాదశనామములతో స్నానముఁ జేయుసితంచమంత్రమునుజపించవలయును

హంసమంత్రమును ముమ్మారుజపించి శిరస్సునందు చల్లుకొనవలయును. త్వంనో అగ్నేసత్వన్నో అగ్నే తరత్సమంత్రములనుజపించుచు స్నానముఁచేయవలయును. అకారము మొదలు హకారమువరకుగల వర్ణములను పఠించవలయును. తరువాత అగ్నావగ్నిశ్చరతి ప్రవిష్టః। అయంయజ్ఞోదేవయాః। అయంమియేధః। ఆగ్నేభవసుషమిత్తాః అతియామ నిదాః। ఆగ్నేరక్షాణః। అగ్నిందూతంపురోదధే। అగ్నేబోధస్వ। అద్యామురీయ తద్విష్ణోః యతిక్రంచేదం అను మంత్రములనుజపించవలయును. తరువాత ముమ్మారుమునిగి రెండుమారులాచమనములనుజేసి గాయత్రిని పఠించి స్నానముఁజేయవలయును. శౌనకుఁడు చెప్పుచున్నాడు. రెండుహస్తములతోను జలముతీసికొని గాయత్రితో అభిమంత్రించి యోనిముద్రచేత శిరస్సునందును ముఖమందును- బాహువులందును, హృదయమందును, పృష్ఠభాగమందును: అభిషేకము చేసుకొనవలయును. తదనంతరము విష్ణుసూక్తమును ఒకమారు పఠించవలెను. ఇట్లు స్మృత్యుక్తప్రకారముగ స్నానముఁజేసి ఆచమనముఁజేసి ప్రాణాయామముఁ జేసి సంకల్పముఁజేసి తర్పణముచేయవలెను. తర్పణము దేవతలకు దేవతీర్థముతో అక్షతలతో చేయవలెను. ఉపవీతిగానుండి తూర్పుగాతిరిగి చేయవలెను. తరువాత యుత్తరముఖుఁడై నివీతిగానుండి యవలతో గూడినజలముతో ఋషితీర్థముతో ఋషి తర్పణము చేయవలెను, తరువాత దక్షిణముఖుఁడై ప్రాచీనావీతిగానుండి తిలలతో పితృతీర్థముతో పితృతర్పణము చేయవలెను. తీరమందు యన్మయామంత్రముతో యక్ష్మతర్పణముఁజేసి ప్రాచీనావీతిగానుండు అసంస్కారాశ్చ మంత్రముతో జలమును విడిచి; నివీతిగానుండి యేకేచాస్మత్కులేమంత్రముతో వస్త్రనిష్పీడనమును చేయవలెను తరువాత స్నానదర్భలనువిడచే యుపవీతియై ఆచమనముఁజేసి తటమందున్న పొడి బట్టను శుచీనమంత్రముతో సంప్రోక్షించి యువవస్త్రాణిమంత్రముతో ధరించవలెను స్నానముఁజేసి శిరస్సునుగాని అంగములనుగాని తుడుచుకొనగూడదు. స్నానముఁ జేసి వస్త్రముతోగాని హస్తముతోగాని తుడుచుకొనినయడల ఆదేహముకుక్కదేహముతో సమానమగును. తిరిగిస్నానముచేయవలెను. మూఁడుకోట్లయాబదితీర్థములు బ్రాహ్మణుని లోమములందున్నవిగనుక వాటిని తుడువఁగూడదు. దేవతలు శిరోజలమును; పితరులు ముఖజలమును; యక్షగంధర్వులుమధ్యజలమును, సర్వజంతువులు అధోజలమును పానముచేయుదురుగనుక తుడువరాదు. కేశములనుండిజారిన బిందువులు పృష్ఠభాగముగావచ్చినయడల సురాసమానములగును. యెడమప్రక్కకుజారిని బిందువులు రక్తసమానములగును. కుడిప్రక్కగాజారినబిందువులు గంగా సమానము అగునుఅని యోగీశ్వరుఁడు చెప్పెను. స్నానముచేసివస్త్రమునుధరించినతరువాతకేశములనుండి బిందువుపడినయడల ఆస్నానము నిష్ఫలముగనుక తిరిగి స్నానముచేయ

క్రిందికి పురిబెట్టి, దానినితిరిగిమీదికిపురిబెట్టవలయును. దానికి యొకముడివేయవలయును. ఈ యజ్ఞోపవీతము ఉచ్ఛిష్టము ఛిన్నతోరణము విక్రీతము, విధవాస్త్రీ కృతము, భోజనానంతరకృతము. అనధ్యాయకృతము, త్రుటితము, క్రిందిజారినదియు నిందితముగనుక ధరించ యోగ్యముగాదు. తైత్తిరీయులు మైత్రశాఖీయులు. కఠశాఖీయులు. కాణ్వశాఖీయులు. చరకులు, వాజసనేయిశాఖీయులును ప్రతిదినముజందెములను మెడనుండితీసి ప్రక్షాళనముచేసిధరించవచ్చును. బహ్వృచులు: సామవేదులు, యాజుషులు కంఠమునుండితీసినయడల తిరిగియుపనయనమునుచేసికొనవలయును. అభ్యంగస్నానమందును సింధుస్నానమందును మాతాపితరుల శ్రాద్ధదినములందును మెడనుండిదీసిప్రక్షాళనముచేసి తిరిగిధరించవలయును.

అథ తిలకధారణమ్

శ్లో॥ లలాటేతిలకంకుర్యాత్ మృదావాపిచభస్మనా। తదభావేతు తోయేనచందనేనాపివైద్విజః॥ స్మృతిసారసముచ్ఛయే॥ ఊర్ధ్వపుండ్రం ద్విజాతీనా మగ్నిహోత్రసమోవిధిః। శ్రాద్ధకాలేతుసంప్రాప్తే కర్తాభోక్తాచతంత్యజేత్॥ ఊర్ధ్వపుండ్రంమృదస్నాయ్యం లలాటేయస్యదృశ్యతే। సచండాలోపిశుద్ధాత్మా పూజ్యఏవనసంశయః॥ బ్రహ్మఘ్నోవాథగోఘ్నోవా హైతుకస్సర్వపాపకృత్। గోపీచందనసంయోగాన్ముక్తోభవతితత్క్షణాత్॥ దశాంగుళప్రమాణంతు ఉత్తమోత్తమముచ్యతే। నవాంగుళంమధ్యమంస్యాత్ దష్టాంగుళమథాధమమ్॥ స్మృత్యంతరే॥ సప్తషట్పంచభిఃపుండ్రం మధ్యమంత్రివిధంస్మృతం। చతుస్త్రిద్వ్యంగుళంపుండ్రం కనిష్ఠంత్రివిధంస్మృతమ్॥ ఊర్ధ్వపుండ్రంమృదాకుర్యాత్ త్రిర్యక్పుండ్రంతుభస్మనా। చందనేనోభయంకుర్యాదన్యథానరకంవ్రజేత్॥ మధ్యాంగుళిత్రయేణైవ ధారయేదూర్ధ్వపుండ్రకం। భ్రివాచారభ్యయత్నేన బ్రాహ్మణస్సర్వకర్మసు॥

తా॥ బ్రాహ్మణాదులు లలాటమందు మృత్తికతోగాని: భస్మముతోగాని, గంధముతోగాని జలముతోగాని; తిలకమును ధరించవలయును, బ్రాహ్మణాదులకుయూర్ధ్వపుండ్రధారణము అగ్నిహోత్రమువలె తప్పక చేయఁతగినది. కానిశ్రాద్ధదినమందు మాత్రము కర్తయు భోక్తయునూ ధరించఁగూడదు. మృత్తికతో నూర్ధ్వపుండ్రమును లలాటమందుధరించిన చండాలుడును పూజ్యుఁడగును. బ్రహ్మహంతగాని: గోహంతగాని. హేతువాదరతుడుగాని అనఁగా వేదములు ప్రమాణములుగావని యుక్తితో వాదించు

స్నానం గాశ్చైవ యేచాన్యేయజుషస్థితాః కంఠాదుత్తీర్య సూత్రింతు పునస్సంస్కారమర్హతి॥ అథన్యంగోదధిస్నానే మాతాపిత్రోర్మృతేహని। కంఠాదుత్తీర్య సూత్రింతు కుర్యాద్వైశ్వాళసంధ్యోజః॥

తా॥ యజ్ఞోపవీతమును బ్రహ్మచారికి యొక్కటినియు, గృహస్థునకున్నూ వానప్రస్థునకున్నూ రెండు నియు, సన్యాశికియొక్కటనియు: భృగువుచెప్పెను. గృహస్థుడు శ్రౌతకర్మలందును. స్మార్తకర్మలందును రెండుయజ్ఞోపవీతములను ధరించవలెను ఉత్తరీయములేనపుడు వయోగవడునుగనుక మూడవదానినియు త్తరీయార్థముగాధరించవలెనని మనువుచెప్పెను యజ్ఞోపవీతము భుజముమొదలు నాభివరకుండవలయును అంతకన్నవగానున్నయడల రోగప్రదము. అధికముకమున్నయడల ధర్మహాని గలుగును. ఆయువునుగోరినవాడుచాలాయజ్ఞోపవీతములున్నూ, పుత్రులనుగోరువాడు అయిదుయజ్ఞోపవీతములున్నూ, ధనమునుగోరువాడున్నూ అయిదుయజ్ఞోపవీతములున్నూ ధరించవలయును- గృహస్థుడువదిగాని యెనిమిదిగాని ధరించవచ్చును. వనప్రస్థుడు నాలుగుధరించవచ్చును. యతి బ్రహ్మచారులు యొక్కొకటిధరించవచ్చును అని పరాశరమునివలెకెను గృహస్థుడు ఒకట్టయజ్ఞోపవీతమునుధరించిజపహోమాదికర్మల నాచరించగూడదు, శ్రాద్ధముపెట్టరాదు. ఆచరించిన నిష్ఫలమగును. యజ్ఞోపవీతముక్రిందపడినను, తునిగినను, స్నానముచేసి సంకల్పముచేసి నూతనమును ధరించవలెను. గృహస్థుడు ప్రతియజ్ఞోపవీతమునకువేరువేరుగాసంకల్పమునుచెప్పకుని మంత్రముతోవేరువేరుగాధరించవలయును. అట్లుగాక యొక్కసంకల్పముతోనే యొక్కమారుగానే అన్నిటినిధరించినయడల అందులో యెప్పుడైననుయొకటితునిగిపోయినయెడల అన్నిటినితీసివేసి నూతనములను ధరించవలసివచ్చును యజ్ఞోపవీతముగాని, అజినముగాని, [చర్మ] మౌంజిగాని, దండముగాని మలినమైనపుడును. తునిగినపుడును నూతనమునుధరించి పాతదానిని జలమందుంచవలయును, సమస్త కర్మలందును యజ్ఞోపవీతమువలెనె వస్త్రముగూడా ధరించవలయును. శ్రాద్ధములందు యజ్ఞోపవీతముతో సహా కట్టవలయును. యజ్ఞోపవీతము బ్రాహ్మణులకు ప్రత్తితోను. క్షత్రియునకు శణసూత్రముతోను, వైశ్యునకుఅవికసూత్రముతోను చేయవలయును. శణమనగా జనుపనారయనియర్థము. అవికమనగా గొర్రెబొచ్చు యజ్ఞోపవీతమునుముందుగా కదురుమొదలగుపుడకలతో మీదికిపురివేయవలెను, తరువాతదానిని మూడుపేటలుగా తొంబదియారుబెత్తలుతోడవలెను. తరువాత దానిని క్రిందికిపురివేయవలెను. తిరిగిదానిని మూడుపేటలుగాచేసి మీదికిపురిపెట్టవలెనులేక తొంబదియారుబెత్తలుగల దానినిముందుగామీదికిపురిబెట్టిదానినిమూడుమడతలుగాచేసి

వలెను. అని వసిష్ఠుడుచెప్పెను, ఇచ్చట పైనబిందువులనుతుడుచుకొనతాదన్నువచనమును వ్రాసినాడు- క్రింద తుడుచుకొనకున్న దోషమును వ్రాసినాడు. పరస్పరవిరుదముగామున్నది. సమన్వయముగా వృత్తి వ్రాయలేదు. గనుక స్నానముకాగానే కొంచెముకాలము బిందువులనుకారనిచ్చి తరువాతతుడుచుకొని వస్త్రమును ధరించవలయునని సమన్వయముచేయవలయును లేకున్న విరోధము పరిహారముగాదు. అధికపాఠము జలమందుండియు ఆచమించరాదు స్థలమందుండియు జలమందుచేయతగిన ఆచమనముచేయరాదు కాబట్టి మడికాలు జలమందుంచి యెడమకాలు బయటనుంచి యుపవీతిగా ఆచమనముజేయవలెను. స్నానముజేసి ఆచమనముజేసితరువాత ఒకపచ్చి తూర్పుగగాని యుత్తరముగగానియుండి చేతులు వ్రేలాడవేసుకొని నామత్రయమును మూడుమారులు జపించవలెను. స్నానానంతరము శరీరమందుండు బిందువులుఅన్నియు జారువరకు ప్రాచీనావీతిగా జలపానభూతములతృప్తికొరకు నిలవబడియుండవలెను. నామత్రయమనగా అచ్యుతానంత గోవిందనామములు.

అథ వస్త్రవిధిః

కృష్ణః॥ శ్లో॥ అప్రహతం నవం శ్వేతం సదశం ధౌతమంబరం। శుష్కంచ ధారయేద్విద్వాన్ సర్వకర్మసు పావనం॥ శంఖలిఖితస్మృతి ప్రమాణేన గ్రాహ్యంవస్త్రంచ ధారయేత్। మటక్రాన్నిసిరతో ఉగ్రాహ్యం వస్త్రంతత్తుసధారయేత్। అగ్రాహ్యమితిచ్ఛేదః॥ వసిష్ఠః॥ అపవిత్రపటోనగ్నో నగ్నశ్చార్ధపటస్మృతః। నగ్నశ్చామలినోద్వాసీ॥ నగ్నః కౌపీనవానపి॥ కాషాయవసనోనగ్నో నగ్నశ్చానుత్తరీయవాన్ అంతఃకచ్ఛో బహిఃకచ్ఛో ముక్తకచ్ఛస్తథైవచ॥ సాక్షాన్నగ్నస్సవిజ్ఞేయో దశనగ్నాః ప్రకీర్తితాః॥ ద్వ్యంగుళంచతురంగుళం వా ఉత్తరీయం పట్టనిర్మితమ్॥ కాషాయంకృష్ణవస్త్రంచ మలినం కేశదూషితం। ఛిన్నాగ్రంచోపవస్త్రంచ కుచ్ఛితంధర్మతో విదుః॥ హారీతః॥ నగ్నః కాషాయవాసాస్స్యా న్నగ్నః కౌపీనకేవలః। నగ్నస్సంధితవస్త్రశ్చ నగ్నోనిర్దశవస్త్రకః॥ యాజ్ఞ్యవల్క్యః॥ దగ్ధంజీర్ణంచమలినం మూషకోపహతంతథా। ఖాదితం గోమహిషాద్యైస్తత్త్యాజ్యం సర్వదాద్విజైః॥ నీలీరక్తంతుయద్వస్త్రం దూరతః పరివర్జయేత్। స్త్రీణాంక్రీడార్థసంయోగే శయనీయేనదుష్యతి॥ పాలనాద్విక్రియాచ్చైవ తద్వృత్తె రుపజీవనాత్ అపపతత్యాత్ర శూద్రత్వం చ త్రిభిః కృచ్ఛ్రైర్విశుధ్యతి॥ నీలీరక్తంయదా

వస్త్రం విప్రస్స్వంగేషు ధారయేత్ । తంతుసంతతిసంఖ్యాభ్యాస్య సేద్యమపురే ధ్రువమ్॥ కంబళే పట్టసూత్రే చ నీలీదోషో న విద్యతే। స్త్రియా వస్త్రం సదా త్యాజ్య మన్యవస్త్రం వివర్జయేత్ ॥ అధౌతం కారుధౌతం చ పూర్వేద్యుర్ధౌత మేవ చ। త్రయమేతదసంబంధం సర్వకర్మసు వర్జయేత్ ఈషద్ధౌతం స్త్రియా ధౌతం శూద్రధౌతం తథైవ చ। అధౌతం తచ్చ విజ్ఞేయం శుష్కం దక్షిణపల్లవైః ॥ అప్సునో పీడయేద్వస్త్రం సర్వదా ద్విజసత్తమః। ఖట్వాయాం శుష్కముపరి తద్వస్త్రం చ న ధారయేత్ ॥ ధౌతం చతుర్గుణం కృత్వా భూమౌ వస్త్రం నిపీడయేత్ ॥ వామకోష్ఠే తు నిక్షిప్య ద్విరాచమ్య విశుధ్యతి॥ ప్రాగగ్రముదగగ్రం వా ధౌతవస్త్రం ప్రసారయేత్ । ప్రత్యగ్దక్షిణయోః కృత్వా పునః స్నానం విధీయతే॥ ఏకవస్త్రో న భుంజీయాన్న కుర్యాద్దేవతార్చనం న కుర్యాత్పితృకర్మాణి దాన హోమ జపాదికమ్ । చంద్రికాయాం ॥ స్నానం దానం జపం హోమం స్వాధ్యాయం పితృకర్మ చ। నైకవస్త్రో ద్విజః కుర్యాచ్ఛ్రాద్ధభోజనసత్క్రియాః॥ వసిష్ఠః ఖండవస్త్రావృతశ్చైవ వస్త్రార్ధప్రావృతస్తథా । వచనం తస్య న గ్రాహ్యం శ్వానోచ్ఛిష్టం హవిర్యథా ॥ అష్టహస్తం నవం శ్వేతం సదశం నాన్యధారితం అహతం తద్ద్విజానీయాత్సర్వకర్మసు పావనమ్॥ దక్షిణోత్తరయోః కట్యోః కచ్ఛం బధ్నాతి యో ద్విజః। నాభౌ చ వామకుక్షౌ చ పృష్ఠే చైవ యథాక్రమమ్ ॥ సద్యః ప్రక్షాళితం వస్త్రమభావే శుష్కవాససః । వాతేనోత్తపనం కృత్వా సప్తధా తచ్చ ధారయేత్ ॥

తా॥ ఇట్లు స్నానవిధిని చెప్పిన తరువాత వస్త్రవిధిని చెప్పుచున్నాడు. బ్రాహ్మణుఁడు సంధ్యావందనాదికర్మలందు యెనిమిదిమూరలు పొడుగు కలదియు, తెల్లనిదియు అంచులు కమ్ములు గలదియు. ఉతికి యెండ వేసినదియు అగు వస్త్రమును ధరించవలయును శ్రుతిస్మృతులందు చెప్పఁబడిన వస్త్రమునే గ్రహించవలయును గాని నిందితవస్త్రమును ధరించగూడదు. నగ్నుఁడై యే కర్మను జేయగూడదు. నగ్నుఁడనఁగా వస్త్రవిహీనుఁడు ఈ నగ్నత్వము కేవలము వస్త్రము లేకయే గాక యింకా కొన్ని విధములుగా నుండును. ఆవన్నియు నిందితములే. 1 అపవిత్రమైన వస్త్రము ధరించినవాడు నగ్నుడు, 2 తడిబట్టను ధరించినవాడు నగ్నుడు, 3 మలినవస్త్రధారి నగ్నుడు, 4 గోచిని ధరించినవాడు అనగా వస్త్రమును ధరించక గోచిని మాత్రమే ధరించినవాడు నగ్నుడు, 5 కాషా

యున్నవాడున్ను జేయఁగూడదని భావమును మనువచనమును గ్రహించుట యుక్తమని తోచుచున్నది- విద్వాంసులూహింతురుగాక-

అథ యజ్ఞోపవీతవిధిః

భృగుః ॥శ్లో॥ ఉపవీతం వటోరేకం ద్వే తథేతరయోస్స్మృతే । ఏకమేవ యతీనాం స్యాదితి ధర్మో వ్యవస్థితః॥ మనుః ॥ యజ్ఞోపవీతే ద్వే ధార్యే శ్రౌతే స్మార్తే చ కర్మణి। తృతీయముత్తరీయార్థం వస్త్రాభావే తదిష్యతే॥ పరాశరః॥ స్కంధాదినాభిపర్యంతం బ్రహ్మసూత్రం పవిత్రకం। న్యూనే రోగప్రవృత్తిస్స్యాదధికే ధర్మనాశనమ్॥ ఆయుష్కామస్సదా కుర్యాద్బహుయజ్ఞోపవీతకం। పంచవా పుత్రకామస్స్యాద్ధర్మకామస్తథైవ చ॥ దశాష్టౌ వా గృహస్థస్య చత్వారి వనవాసినః । ఏకైకముపవీతం స్యాద్యతేశ్చ బ్రహ్మచారిణః॥ యజ్ఞోపవీతేనైకేన జపహోమాదికం కృతం॥ తత్సర్వం విలయం యాతి నిత్యానాం నోపతిష్ఠతే॥ పతితం త్రుటితం వాపి బ్రహ్మసూత్రం యదా భవేత్। నూతనం ధారయేద్విప్రః స్నాత్వా సంకల్పపూర్వకమ్॥ యజ్ఞోపవీతమేకైకం ప్రతిమంత్రేణ ధారయేత్ । ఆచమ్య ప్రతిసంకల్ప్య ధారయేన్మనురబ్రవీత్ ॥ ఏకమంత్రైకసంకల్పం ధృత్వా యజ్ఞోపవీతకం। ఏకస్మిన్ త్రుటితే సర్వం త్రుటితం నాత్ర సంశయః ॥ యజ్ఞోపవీతమజినం మౌంజీదండం చ ధారయేత్ । నష్టే భ్రష్టే నవం ధృత్వా నష్టం చైవ జలే క్షిపేత్॥ న చోపవీతవద్ధార్యం వాసస్సకలకర్మసు। సహ యజ్ఞోపవీతేన బధ్నీయాచ్ఛాత్రకర్మణి॥ మనుః॥ కార్పాసముపవీతం స్యాద్విప్రస్యోర్ధ్వవృతం త్రివృత్ ॥ శణసూత్రమయం రాజ్ఞో వైశ్యస్యావికసూత్రికమ్॥ స్కాందే॥ ఉపవీతం క్రమేణ స్యాత్ కార్పాసం శాణమావికం । త్రివృదూర్ధ్వవృతం తచ్చ వేదాయుర్వృద్ధయే॥ ఉచ్ఛిష్టం తోలితం భిన్నం విక్రీతం విధవాకృతం। భుక్త్వా త్యక్త్వా నధ్యాయే సప్తతంతూన్న ధారయేత్॥ విధవారచితం సూత్రమనధ్యాయకృతం చ యత్ । విచ్ఛిన్నం వాప్యధో యాతం భుక్త్వా నిర్మితముత్సృజేత్ ॥ స్మృతిసంగ్రహే॥ ఊర్ధ్వం వృత్తమధోవృత్తం పునరూర్ధ్వవృతం తథా। ఏతద్యజ్ఞోపవీతం స్యాత్ త్రిసైర్గ్రంథిరిష్యతే॥ తైత్తిరీయాః కఠాః కాణ్వాశ్చరకా వాజసనేయకాః। కంఠాదు త్రిర్వృసూత్రంతు కుర్యుశ్చ త్వక్షాళనం ద్విజాః। అయం నిత్యవిధిః। బహ్వృచా

వాక్యం। ప్రథమతిథౌ ఉపనయనకాలే సాయంసంధ్యాముపక్రమేత్ వృద్ధః॥
తథా చ శౌనకః॥ ఉపనీతౌ కృత్వా యాం తు సాయంసంధ్యాముపక్రమేదితి॥
తథా చ కారికాయామ్॥ అహశ్శేషం తతస్థిత్వా సాయంసంధ్యాముపా
స్య చేత్॥ గౌతమః॥ సంధ్యాత్రయం చ కర్తవ్యం యావన్మౌంజీన బధ్యతే।
సంధ్యాత్రయం తు కర్తవ్యం సాయమాదితతః పరమ్॥ వ్యాసః॥ సావి
త్రీం తు గురోర్లబ్ధ్వా సాయంసంధ్యాముపక్రమేత్॥ కాలయోరగ్ని
పూజాం చ కాలయోర్భైక్షమాచరేత్॥ మౌంజీబంధదినే త్విష్టా సావి
త్రీమభ్యస్య గురోః॥ సూర్యే వృద్ధశిఖరం యాతే సాయంసంధ్యాసమాచ
రేత్॥ కారికా॥ కేచిన్మాధ్యాహ్నికీం పూర్వాం కేచిత్సాయంతనీతి చ।
ఆచారతోఽవ్యవస్థా॥

తా॥ ఆసనములు వెదురుతో చేయబడినది దరిద్రప్రదము. పాషాణము రోగ ప్రదము, కేవలభూమి దుఃఖప్రదము. కొయ్యతో చేయబడినది దారిద్ర్యప్రదము, గడ్డి ఆసనము కీర్తినాశనము, ఆకులు ఆసనము చిత్తచాపల్యప్రదము. కృష్ణాజినము జ్ఞాన ప్రదము, వ్యాఘ్రచర్మము మోక్షప్రదము: అభిచారికకర్మలందు అనేకాళతుప్రసం హారకర్మలందు నీలము శ్రేష్టము. రోగనివృత్తికర్మలందు కంబళము శ్రేష్టము, తెల్లనివస్త్రము కీర్తిప్రదము. చిత్రకంబళము సమస్తశుభములకు మంచిది. పుత్ర వంతుఁడైన గృహస్థునకు భిన్నమైన యాసనమున్ను, యోగవట్టమున్ను, మృగ చర్మమున్ను, కృష్ణాజినమున్ను నింద్యములు ఆధారశక్త్యైనమః అను మొదలు ఆసనమస్కారములు చేసి కుశాసనము పరచి ఆకుశాసనమందు కూర్చుని ప్రాణా యామత్రయమును చేసి శ్రీరుద్రప్రోక్తమైన విధానముగా ఋష్యాదిన్యాసమును చేయ వలెను లేక షడంగన్యాసమునయినా చేయవలయును. హృదయకమలమందుగాని, సూర్యమండలమధ్యమునగాని గాయత్రీదేవి నిధ్యానించి పంచపూజలుగావించి తరువాత జపము చేయవలయును ప్రాతఃకాలమందు గాయత్రీజపము నుంచుని చేయవలెను మధ్యాహ్నమందు నుంచునిగాని, కూర్చునిగాని చేయవచ్చును సాయంకాలమందు కూర్చునియే చేయవలయును ప్రాతఃకాలమందు సూర్యదర్శనము వరకున్ను. సాయంకాలమందు నక్షత్రములు అన్నియు కనబడువరకున్ను జపము చేయవల యును మధ్యాహ్నమందు తూర్పుముఖముగా కూర్చుని యథాశక్తిగా జపించవలయును వ్యాసుఁడు ప్రాతఃకాలమందును మధ్యాహ్నమందును నుంచునియు సాయంకాలమందు కూర్చునియు జపమాచరించవలయును సాయమందు చేతులు మీఁదికి పెట్టి జపించ వలయునని చెప్పెను సాయమందు అర్ధాస్తమానము మొదలు వాయవ్యముఖ్యముగా

అథ స్మార్తతిలకవిధి విశేషః

శ్లో॥ స్వాధ్యాయజపహోమాది హ్యూర్ధ్వపుండ్రం వినాకృతం।
నిష్ఫలంతద్భవేత్సర్వం నాత్రికార్యా విచారణా॥ స్వాధ్యాయజపహో
మాదిసంధ్యాదానాదికం చ యత్। ఊర్ధ్వపుండ్రం వినాకుర్యాచ్చేత్స
ర్వం నిష్ఫలం భవేత్॥ ఊర్ధ్వపుండ్రం త్రిపుండ్రం వా బ్రాహ్మణైః కర్మ
కర్తృభిః॥ వర్జ్యం స్యాత్తిలకం ఘాలే శ్రాద్ధే చైవ తు తర్పణే॥ అభ్యంగే
సూతకే చైవ వివాహే పుత్రజన్మని। మాంగల్యేషు చ సర్వేషు సధార్యం
గోపిచందనమ్॥ ఊర్ధ్వం పుండ్రం త్రిపుండ్రం వా చందాకారం తథాపివా
శ్రాద్ధకర్తా న కుర్వీత యావచ్ఛ్రాద్ధవిసర్జనమ్॥ ఊర్ధ్వపుండ్రం సదా
కుర్యాచ్ఛ్రౌతే స్మార్తే చ కర్మణి। కర్తా వా పృథవా భోక్తా న కుర్యా
చ్ఛ్రాద్ధకర్మణి॥ శాకల్యః॥ ధృత్వా యస్తర్పణం శ్రాద్ధం మృదం వా భ
స్మచందనం। వ్యర్థం స్యాత్తు కురుతే మోహాత్స గచ్ఛేదధోగతిమ్॥ నైవ
తిర్యక్ మృదా కుర్యాదూర్ధ్వపుండ్రం చ భస్మనా॥ చందనేనోభయం కు
ర్యాదిత్యేతన్మనురబ్రవీత్॥ త్రిపుండ్రం సురవిప్రాణాం వర్తులం నృప
వైశ్యయోః॥ అర్ధచంద్రం తు శూద్రాణాం మన్యేషామూర్ధ్వపుండ్రకమ్

తా॥ స్వాధ్యాయము జపము హోమము మొదలగుకర్మలు ఊర్ధ్వపుండ్రము లేకుండా చేసినయడల నిష్ఫలమగును. ఇందుకు సందేహము లేదు కాని తర్పణమం దును, శ్రాద్ధమందును యూర్ధ్వపుండ్రముగాని, తిర్యక్పుండ్రముగాని ధరించగూడదు అభ్యంగస్నానమందు సూతకమందు వివాహమందు పుత్రజన్మయందు శుభకర్మలందు గోపీచందనమును ధరించగూడదు. ఊర్ధ్వపుండ్రముగాని, తిర్యక్పుండ్రముగాని చంద్రాకారరేఖనుగాని, శ్రాద్ధకర్త, శ్రాద్ధసమాప్తివరకు ధరించగూడదు. ఊర్ధ్వపుం డ్రమును శ్రౌతస్మార్తకర్మలందు ధరించవలెను కాని శ్రాద్ధమందు కర్తయు భోక్త యును ధరించగూడదు. మృత్తికగాని, గంధమునుగాని, భస్మమునుగాని ధరించి శ్రాద్ధ ముగాని తర్పణముగాని చేసినయడల వ్యర్థమగును కర్తకు అధోగతి కూడాగల్గును మృత్తికను తిర్యక్పుండ్రమును భస్మమును యూర్ధ్వపుండ్రముమ చేయఁగూడదు. చందనముతో రెండునూ చేయవచ్చును. దేవతలకును బ్రాహ్మణులకును త్రిపుండ్ర మున్ను క్షత్రియులకున్ను వైశ్యులకున్ను వర్తులమున్ను శూద్రులకు అర్ధచంద్ర రేఖయున్ను ఇతరులకు ఊర్ధ్వపుండ్రమున్ను విహితములు. త్రిపుండ్రమనఁగా అడ్డముగానైన రేఖలు.

అథ భస్మధారణమ్

శ్లో॥ బ్రాహ్మణానాం స్వపాకాంచ భస్మమిశ్రంచ చందనం । నేత్రయుగ్మ ప్రమాణంతు త్రిపుండ్రం ధారయేద్ద్విజః ॥ రత్నావళ్యాం ॥ మధ్యమానామికాంగుష్ఠై ర్లలాటేచ త్రిపుండ్రకం । తత్త్రిపుండ్రం భవేచ్ఛ స్తమ్మహాపాతకనాశనమ్॥ స్మృతినారే॥ అశుచిర్వాప్యనాచారో మనసా పాపమాచరన్ । శుచిరేవభ వేన్నిత్యం త్రిపుండ్రస్యచ ధారణాత్ । నారదః॥ త్రిపుండ్రం పరమం పుణ్యం బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మకం । యేభూతారాక్షసాః ప్రేతాయేచాన్యే క్షుద్రజంతవః త్రిపుండ్రధారిణం దృష్ట్వా పలాయంతే న సంశయః । తస్మాత్సర్వ ప్రయత్నేన త్రిపుండ్రం ధారయేత్సుధీః॥ విష్ణుః॥ యస్యవంక్త్రాద్విజోభుంక్తే శివభక్తస్త్రిపుండ్రధృత్ । సంతాంపంక్తిం పునాత్యేవ సకలాం చతురాననః । భక్తిర్వస్య భవేదస్మిన్మృదివాప్యథ భస్మని । తదేవధారయేద్విద్వానితి వైమునయో విదుః॥ నపాదుకాస్థో నాదర్శే నజలేత్వవలోకయన్ । నప్రావృతశిరాః కుర్యాత్తిలకం ధర్మసాధనమ్ ॥ అథదర్పణదర్శనమ్॥ ఆదర్శదర్శనం దర్శేద్వాదశ్యాంరవిసంక్రమె । సప్తజన్మభవేదంధః నరకం ప్రతిపద్యతే । ఉదకే ప్రతిబింబంస్వం నచపశ్యేత్కదాచన । చత్వారితస్య నశ్యంతి బలం తేజోయశస్సుఖమ్ ॥

తా॥ బ్రాహ్మణులకున్ను క్షత్రియులకున్ను భస్మముతో మిశ్రితమైనచందనము నేత్రములచివరవరకు ధరించతగినది. అంగుష్ఠానామికా మధ్యమాంగుళులతో లలాటమందు భస్మమునుధరించవలెను. అట్టిభస్మధారణవల్ల మహాపాతకములునశించును. అశుచిగాని అనాచారుఁడుగాని పాపముతో గూడినమనస్సుగలవాడుగాని భస్మధారణముచేసినవాడు పవిత్రుఁలగును. త్రిపుండ్రమందు మూఁడురేఖలు బ్రహ్మ, విష్ణు: శివస్వరూపములు, భూతప్రేతపిశాచములు త్రిపుండ్రధారినిచూచిపరుగిడును కాఁబట్టి బ్రాహ్మణుఁడుయెల్లపుడు త్రిపుండ్రమునుధరించవలయును, భోజనముచేయునపుడుపంక్తియందొకఁడుఅయినను బ్రాహ్మణుఁడుత్రిపుండ్రమునుధరించినవాడున్నయెడల అపంక్తియంతయు పవిత్రమగును. మృత్తికనుగాని భస్మమునుగాని యెవ్వనికేదియిష్టమగునో వాడు దానిని ధరించవలెను, పాదుకలుధరించియు, అద్దమందుగాని, జలమందుగాని తననీడఁచూచుచును, తలకువస్త్రమునుచుట్టుకొనియు తిలకమునుధరించగూడదు. తిలకమనఁగానిచట భస్మాదులు అనిభావము. ద్వాదశియందును అమావాస్యయందును, సంక్రాంతియందును అద్దమునందు చూడగూడదు. చూచినయెడల ఏడుజన్మలవరకు అంధుడగును. నరకమునొందును. జలమందు ప్రతిబింబమును ఎప్పు

గనుక యీవిధి వారికేయని అర్థము కాలాతిక్రమణమగునో మూఁడుకాలములందున ప్రాయశ్చిత్తముకొఱకు గాయత్రీమంత్ర శిరస్సుతోగూడా నొకఅర్ఘ్యమును అధికముగానివ్వవలెను. అర్ఘ్యమునిచ్చునపుడు తర్జన్యంగుష్ఠములను కలపరాదు. అట్లు కలిపినయడల రాక్షసీముద్రయనఁబడును. ఆరాక్షసీముద్రతో నిచ్చిన జలము రుధిరమగును, సూర్యునిబాధించు మందేహాసురులను నశింపఁజేయుటకొఱకు రెండుసంధ్యలందు నర్ఘ్యములనివ్వవలెను. వారిని చంపిన హత్యనివారణకొఱకు జలపాణితో అసావాదిత్యమంత్రముతో ప్రదక్షిణముజేసి ఆచమనముచేయవలయును.

అథాసనాని

శ్లో॥ వంశాసనేతుదారిద్ర్యం పాషాణే వ్యాధిసంభవః । ధరణ్యాం దుఃఖసంభూతి ర్దౌర్భాగ్యం దారుకాసనె॥ తృణాసనే యశోహానిః పల్లవే చిత్తవిభ్రమః। కృష్ణాజినేసిద్ధి ర్మోక్షశ్రీర్వ్యాఘ్రచర్మణి ॥ అభిచారే చనీలంస్యాత్కంబళం వ్యాధికర్మసు శ్వేతవస్త్రియశోవృద్ధిస్సర్వార్థిచిత్రకంబళే॥ సాయణీయే॥ భిన్నాసనం యోగపట్టం తద్వైవమృగచర్మచ । కృష్ణాజినంచయత్నేన వర్జయేత్పుత్రవాన్సదా॥ ఆధారాదిసముత్కార్యైత్కశాగ్రైరాసనంతతః । ప్రాణాయామత్రయంకుర్యాదుపవిశ్యకుశాసనె ॥ బుద్ధ్యాదిలక్షణంజ్ఞాత్వా రుద్రపోక్తే సమాగతః । న్యాసంకుర్యాద్విధానోక్తం షడంగం వాథశక్తితః॥ శౌనకః॥ గాయత్రీంసంస్మరేద్ధీమాన్ హృదివాసూర్యమండలె । కల్పోక్తలక్షణైర్న్యస్తాత్వాఽభ్యర్చ్యతతో జపేత్ । ప్రాతస్తిష్ఠన్ జపేద్దేవీం మధ్యాహ్నేతూపవిశ్యవా । ఉపవిశ్యైవసాయాహ్నె జపకర్మసమాచరేత్ ॥ కాష్ణాజనిః ॥ పూర్వాంసంధ్యాం జపేత్తిష్ఠన్ సావిత్రిమార్కదర్శనాత్ । పశ్చిమాంతుసమాసీనస్సమ్యగృక్షదర్శనాత్॥ తథామధ్యమసంధ్యాయామాసీనః ప్రాఙ్ముఖో జపేత్॥ వ్యాసః॥ ప్రాతర్మధ్యాహ్నయో స్తిష్ఠన్ గాయత్రీజపమాచరేత్ ॥ ఊర్ధ్వజుశ్చైవ సాయాహ్నె ధ్యానాలోకనతత్పరః ॥ కారికాయామ్॥ అర్ధాస్తమితఆదిత్యే పశ్చిమస్యాంయదుత్తరః॥ భాగ స్తన్ముఖ ఆసీనస్సావిత్రీం వాగ్యతో జపేత్॥ ఆతారకోదయాదేవం ప్రాతఃకర్మతదిష్యతె। అర్ధాస్తమితనక్షత్రమంతరిక్షంయదాతతః॥ ఆరభ్యప్రాఙ్ముఖస్తిష్ఠన్ జపేదాసూర్యదర్శనాత్॥ సంధ్యోత్పత్తికాలః॥ సంధ్యాయాయాస్సాయముత్పత్తిర్విజ్ఞేయా విబుధైస్సదా॥

ఆపఃపునంతుమంత్రముతోను,జలప్రాశనమునుజేయవలెనుఆపోహిష్టాదిమంత్రములతోను, ప్రణవముతోను, గాయత్రితోను మార్జనము చేసికొని "ద్రుపదాదివముంచతు" అనుమంత్రముతో జలమును వామనాసాపుటమునకుచూపియెడమప్రక్కను ఆజలమునుంచవలెను ఆజలమును చూడగూడదు మార్జనదర్భలను మార్జనముచేయఁగానే విడువవలెను తిరిగి దర్భలను ధరించవలయును ప్రతిమార్జనమునకు వేఱు వేఱుదర్భలను ధరించవలయును

అథార్ఘ్యదానమ్

శ్లో॥ పాణిభ్యాంజలమాదాయ గాయత్ర్యాచాభిమంత్రితం ।
రవేరభిముఖస్తిష్ఠ న్త్రిరూర్ధ్వంసంధ్యయోః క్షిపేత్॥ ద్వౌపాదౌతు సమౌకృత్వా పూరయేదుదకాంజలిం । గోశృంగమాత్రముద్ధృత్య జలమధ్యేజలంక్షిపేత్॥తథాచాపస్తంబః॥ ఈషన్నమ్రః ప్రభాతేతు మధ్యాహ్నే ఋజుసంస్థితః । ఉపవిశ్యతు సాయాహ్నే జలేత్వర్ఘ్యం నని క్షిపేత్ । నిక్షిపేద్యదిమూఢాత్మా రౌరవంనరకంవ్రజేత్ । అయమాపస్తంబవిషయః॥ కాలాతిక్రమణేచైవ త్రిసంధ్యమపిసర్వదా ।
చతురర్ఘ్యంప్రదాతవ్యం గాయత్ర్యాశిరసాసహ । చతుర్థార్ఘ్యంతు గాయత్రీ శిరోవ్యాహృతిసంపుటాత్ । కాలాతిక్రమదోషార్థం త్రిసంధ్యాసువిధీయతే॥తర్జన్యంగుష్ఠసంయోగే రాక్షసీముద్రికాభవేత్ ఏతానదాక్షితయాచార్ఘ్యం తత్తోయంరుధిరంభవేత్॥అసావాదిత్య మంత్రేణ సోదకేనైవపాణినా । ప్రదక్షిణమనువ్రజ్య త్వాచామేత్సంధ్యయోర్ద్వయోః ॥ మందేహానాంవినాశాయ నిక్షిపేత్తుజలాంజలిం । ప్రాయశ్చిత్తార్థమాచమ్య ముచ్యతేదైత్యహత్యయా ॥

తా॥ రెండుసంధ్యలందును సూర్యాభిముఖముగానుండి రెండు హస్తములతో జలమునుగ్రహించి గాయత్రితోఅభిమంత్రించి ముమ్మారువిడువవలెను రెండుపాదములు సమానములుగానుంచి గోశృంగప్రమాణముగా చేతులుపైకెత్తి జలమధ్యను జలమునుంచవలెను ప్రాతఃకాలమందు కొంచెముగావొంగియు, మధ్యాహ్నమందు నిలుచుండియు, సాయంకాలమందుకూర్చుండియుఅర్ఘ్యమునువిడువవలెను ఇందులో సాయంకాలమందు జలమందు విడువగూడదు విడిచినయడల నరకంబునొందును ఈకూర్చుండి సాయంకాలమందు అర్ఘ్యమిచ్చుట ఆపస్తంబసూత్రమువారికి గాని తదితరులకుగాదు ఈసూత్రమును (వచనమును) ఆపస్తంబుఁడు చెప్పియున్నాఁడు

డును చూడగూడదు. అట్లుచూచినయడల బలము తేజము కీర్తి సుఖములనునాలుగు నశించును.

అథ సంధ్యాకాలః

శ్లో॥ అహోరాత్రస్యయస్సంధి స్సూర్యనక్షత్రవర్జితః। సాతు సంధ్యాసమాఖ్యాతా మునిభిస్తత్వదర్శిభిః॥ఉదయాత్ప్రాక్తనం సంధ్యాఘటికాత్రయముచ్యతే।సాయంసంధ్యాత్రిఘటికా అస్తాదుపరిభాస్వతః॥ ఉత్తమాతారకోపేతా మధ్యమాలుప్తతారకా।అధమాసూర్యసంయుక్తాప్రాతస్సంధ్యాత్రిధాస్మృతా॥ఉత్తమాసూర్యసంయుక్తా మధ్యమాలుప్తభాస్కరా।అధమాఋక్షసంయుక్తాసాయంసంధ్యాత్రిధామతా ॥ సంధ్యోత్తమాతృతీయాంశేపంచమాంశేదినస్యతు । మాధ్యాహ్నికీతదూర్ధ్వంవాపూర్వంవాస్యాద్విపర్యయః।సంధ్యాకాలేతు సంప్రాప్తే యోనసంధ్యాముపాసతే।జీవమానోభవేచ్ఛూద్రోమృతశ్శ్వాభిజాయతే॥ కాలేతు వందితాసంధ్యా స్వర్గమోక్షప్రదాయినీ। అకాలేవందితాసంధ్యాసాచవంధ్యావధూరివ ॥

తా॥ రాత్రియొక్కయు, పగటియొక్కయు, సంధికాలము అనఁగా నక్షత్రములు సూర్యుడులేనికాలము సంధ్యాకాలము. ఉదయాన సూర్యోదయమునకుముందు మూఁడుఘటికలు ప్రాతస్సంధ్యాకాలము. అస్తమానముతరువాత మూఁడుఘటికలు సాయంసంధ్యాకాలము, ప్రాతస్సంధ్య, నక్షత్రసహితకాలమందుత్తమము-నక్షత్రరహితకాలమందు మధ్యమము, నక్షత్రములులేకసూర్యసహితకాలమందుఅధమము సాయంసంధ్య, సూర్యసహితకాలమందుత్తమము, నక్షత్రములురానికాలమందు మధ్యమము. నక్షత్రసహితకాలమందు అధమము. మాధ్యాహ్నికసంధ్యావందనము దివమందెపుడైననుచేయవచ్చును కానిదివాతృతీయభాగమందుత్తమము. పంచభాగమందునుయుత్తమము, ఇచ్చటయెన్నిభాగములలోతృతీయభాగమోపంచమభాగమో చెప్పఁబడలేదు. ఎనిమిదిభాగములుచేసిన మూఁడవభాగముమొదలుఅయిదవభాగము వరకు మాధ్యాహ్నికసంధ్యాకాలముగాభావించవచ్చునని తోచుచున్నది. నాల్గవభాగమందు మాధ్యాహ్నికకృత్యముచేయుమనియు,ఆయిదవభాగమందు భోజనముచేయుమనియు పరాశరమాధవీయాదులందు చెప్పఁబడియున్నది- సంధ్యాకాలములందు సంధ్యావందనముచేయనివాడు శూద్రసమానుఁడగును-మృతినొందినతరువాతకుక్కగాజన్మించును. సంధ్యాకాలమందుచేయఁబడిన సంధ్యావందనము స్వర్గమునుమోక్షమునుయిచ్చును, ఆకాలమందుఁచేయఁబడనిసంధ్యావందనము వంధ్యాసంభోగమువలె

నిష్ఫలమగును. అనఁగా "రతిపుత్రఫలాస్త్రియః" అనురీతిని సంభోగము కేవలము రాతికొరకేగాను సంతానముకొరకున్నూ అయియున్నది. గొడ్రాలితో సంభోగమందు సంతానముగలుగదు గనుక నిష్ఫలమని చెప్పబడినదని భావము.

అథ సంధ్యాకాలాతిక్రమే ప్రాయశ్చిత్తమ్.

వసిష్ఠః ॥శ్లో॥ సంధ్యాకాలేత్వతిక్రాంతే స్నాత్వాచమ్యయథావిధి। జపేదష్టశతం దేవీం తతస్సంధ్యాంసమాచరేత్ ॥జమదగ్నిః॥ ఏకాహంసమతిక్రమ్య ప్రమాదాదకృతంయది। అహోరాత్రోషితో భూత్వాగాయత్ర్యాశ్చాయుతంజపేత్ ॥ రాష్ట్రక్షోభంగేనృపక్షోభేరోగార్తే సూతకేపిచ।సంధ్యావందనవిచ్ఛిత్తిర్నదోషాయకదాచన॥ స్మృత్యంతరే॥ దేవాగ్నిద్విజనిధ్యానాం కార్యేష్వసావపిసంస్థితే ॥ సంధ్యాహానౌనదోషోస్తియతస్సత్కర్మసాధనమ్ ॥

తా॥ సంధ్యావందనము ముఖ్యకాలమందుగాని, అథమ మధ్యమకాలములందుగాని చేయనియెడల యెనిమిదివందల గాయత్రీజపమాచరించి పిమ్మట సంధ్యావందనమాచరించవలయును, ఒకయహోరాత్రముప్రమాదమువల్ల సంధ్యావందనము చేయని యెడల మఱునాడుపవసించి పదివేలు గాయత్రీజప మాచరించవలయును. దేశోపద్రవమందును, రాజబాధయందును, రోగమందును, సూతకమందును, సంధ్యావందనలోపమువల్లదోషములేదు- దేవకార్యమందును, అగ్నికార్యమందును, బ్రాహ్మణకార్యమందును. వధ్యునియొక్క వధనుతప్పించుకార్యమందును, పాఠాంతరమందు విద్యాకార్యమందును, సంధ్యావందనలోపము దోషకరముగాదు. ఆకర్మలు సత్కర్మ లగుటవల్ల సత్కర్మల నాచరించుచున్నందున దోషములేదు.

అథ సంధ్యావందనవిధిః

కాత్యాయనః ॥శ్లో॥ అన్యచ్చాహరహఃకృత్యం సంధ్యోపాసనముచ్యతే। గ్రామాద్బహిరపాంతీర ఉపవిశ్యావసద్ద్విజః ॥ ఆచమ్య మార్జనాద్యన్యత్స్మృత్యుక్తంచకరోత్యథ స్వశాఖావిధినాచైవసంధ్యాకర్మ సమాచరేత్ । శౌచాచారేతథాపానే ఽస్పృశ్యస్పృష్టౌచకర్మణి॥పౌరాణాచమనంకుర్యా స్నానమభిఃకేశవాదిభిః। సంధ్యాయాం కర్మకాలేచస్మృత్యాచమనంభవేత్ ॥ బహ్వాయజ్ఞేతుసైకుర్యాచ్ఛ్రౌతేరాచమనంద్విజః॥ గోకర్ణాకృతిహస్తేన మాషమగ్నంజలంపిబేత్ । తస్మాన్న్యూనమధికంవాపి సురాపానసమంభవేత్॥ అంగుష్ఠాగ్రేణసమా-

కుర్యాదాపోహిష్ఠాకుశోదకైః॥ పాదేపాదేక్షిపేన్మూర్ధ్ని ప్రతిప్రణవసంయుతం । ఆత్మానంపరిణపేనైవ పరిషిచ్య జలైస్సహ ॥ కుర్యాత్ప్రసృతైఃపాదైః ర్మార్జనంతు కుశోదకైః । యస్యక్షయాయేతిజలం నకుశంప్రక్షిపేదధః॥ స్పృష్ట్వాహస్తేనవామేన తటంనద్యాదికేపుచ। పాణినా దక్షిణేనైవ మార్జయేత్సకుశేనతు ॥ పాత్రస్థితోదకైర్వైవ వామహస్తోదకేనవా॥ గృహేతుమార్జనంకుర్యాన్నాన్యథేత్యృషివిన్మనుః॥కుర్యాచ్చత్వారిపాత్రాణిసంధ్యాకాలేగృహేద్విజః॥మార్జనేప్రాశనేచార్ఘ్యేతథైవాచమనేసదా॥సూర్యశ్చేత్యనువాకేన ప్రాతః కాలేపిబేదపః ॥ అగ్నిశ్చేత్యనువాకేన సాయంకాలేపిబేదపః ॥ ఆపఃపునంతుమధ్యాహ్నే మంత్రేణాచమనమాచరేత్ । విసృజ్యదర్భాన్నాచమ్య కుశపాణిశ్చమార్జయేత్ । ప్రణవేనచవ్యాహృత్యా గాయత్ర్యాచైవమార్జయేత్ ।ఆపోహిష్ఠేతినవభిర్‌ఋగ్భిర్మార్జనమాచరేత్ ॥ ఋతంచైకామ్యచంవాపి ద్రుపదాంవాజపేదృచం । స్మృత్యంతరే॥ పునేత్వాపఃసాపాత్మానమపాహరేత్॥ తజ్జలంనాసలోక్యాథవామభాగేక్షితౌక్షిపేత్ ।ఆచమ్యదర్భాన్విసృజేద్ధృత్వాదర్భానతఃపరమ్॥

తా॥ సంధ్యాముపాసిష్యే. సంధ్యావందనమునుచేయుదునుఅనిసంకల్పముచేసి ఆపోహిష్ఠాదిమంత్రమును మూడుగావిభజించి లేక మూమారుచ్చరించి కుశోదకములతో మార్జనము చేసికొనవలెను. నవపాదములకున్నూ ఓంకారమును పూర్వమందుంచి శిరస్సున జలము చల్లుకొనవలయును. ఆప్రణవజలముతోనే తనకుపరిషేచనముచేసికొనవలయును. దర్భోదకములతో మార్జనముచేసికొని "యస్యక్షయాయ" మంత్రముతో సకుశజలమును భూమియందుంచవలెను. నద్యాదులందుయెడమచేతితో తటమునుతాకుచు కుడిచేతితో మార్జనముచేసికొనవలెను. గృహమందయితే పాత్రలోని జలముతోగాని, వామహస్తగతజలముతోగాని మార్జనముచేయవలెను. గృహమందు సంధ్యావందనముచేయుపక్షములో మార్జనమునకున్నూ, ప్రాశనమునకున్నూ, అర్ఘ్యమునకున్నూ. ఆచమనమునకున్నూ నాలుగుపాత్రలు యేర్పరచవలెనుశౌనకకారికయందు మార్జనమందును తర్పణమందును, శ్రాద్ధమందును. వారిధారణము జేయుగూడదు. చేసినయెడల రౌరవమను నరకమునొందును. అనిచెప్పఁబడియున్నది వారిధారణమనఁగా పైనచెప్పిన వామహస్త జలధారణమనితోచుచున్నది మాంత్రికులకు అదివిహితముగాని స్మార్తులకు విహితముగాదు ప్రాతఃకాలమందు సూర్యశ్చ మంత్రముతోనుసాయంకాలమందుఅగ్నిశ్చమంత్రము తోను, మధ్యాహ్నకాలమం

22, ఓమాపోజ్యోతీరసః 23, అమృతంబ్రహ్మభోర్భువస్సువరోం 24. ఇతికేశవాది చతుర్వింశతి నామములనువలెనే వీటికి వినియోగమును తెలిసికొనవలయును.

అథ ప్రాణాయామలక్షణమ్

స్మృత్యర్థసారే॥ శ్లో॥ దక్షిణే రేచనం కుర్యాద్వామేనాపూరయేదరం। కుంభకేన జపం కుర్యాత్ప్రాణాయామస్స ఉచ్యతే॥ పంచాంగుళిభిర్నాసాగ్రపీడనం ప్రణవాభిధా। ముద్రేయం సర్వపాపఘ్నీ వానప్రస్థగృహస్థయోః॥ కనిష్ఠానామికాంగుష్ఠైర్నాసాగ్రస్య చ పీడనం। ఓంకారముద్రా సా ప్రోక్తా యతేశ్చ బ్రహ్మచారిణః॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ గాయత్రీం శిరసా సార్థం జపేద్వ్యాహృతిపూర్వికాం। త్రిః పఠేదాయత ప్రాణః ప్రాణాయామస్స ఉచ్యతే॥ ... ప్రణవసంయుక్తాం గాయత్రీం శిరసా సహ। త్రిః పఠేదాయత ప్రాణః ప్రాణాయామస్స ఉచ్యతే॥ సంధ్యాదావనుష్ఠానే ... ప్రాణాయామైక ఉచ్యతే। ఆదావంతే చ గాయత్ర్యాః ప్రాణాయామాస్త్రయస్త్రయః॥

తా॥ కుడిముక్కునుండి రేచనము: యెడమముక్కునుండి పూరకము చేసి కుంభకము చేత జపము చేయుట ప్రాణాయామమనఁబడును. అయిదువ్రేళ్ళతోను ముక్కును బిగపట్టుట ప్రణవముద్రయనఁబడును. ఇది గృహస్థునకున్నూ వానప్రస్థునకున్నూ చెప్పఁబడినది బొటనవ్రేలు, అనామికవ్రేలు; కనిష్ఠికవ్రేలు అను మూడువ్రేళ్ళతోను ముక్కును పట్టుకొనుట ఓంకారముద్రయనఁబడును. ఇది బ్రహ్మచారికిన్ని, యతికిన్ని చెప్పఁబడినది ఇట్లు ముక్కును బిగపట్టి వ్యాహృతిపూర్వకముగా గాయత్రీమంత్రమును శిరోమంత్రముతోసహా ముమ్మారుచ్చరించుట ప్రాణాయామమనఁబడును ఓంకారము పదిమారులుచ్చరించి గాయత్రీమంత్రమును శిరోమంత్రముతోసహా ముమ్మారుచ్చరించుట ప్రాణాయామమని పక్షాంతరము సంధ్యావందనమునకు అదియందున్నూ, అర్ఘ్యదానాదియందున్నూ యొక్కొక్క ప్రాణాయామము చేయవలెను గాయత్రీజపము నాదియందు, అంతమందున్నూ. మూడేసి ప్రాణాయామములు చేయవలయును.

అథ మార్జనమ్

శౌనక కారికాయాం ॥శ్లో॥ మార్జనే తత్ప్రణేశాద్రే ... ద్వారి ధారణం। ... మూర్ధాత్మా ... ప్రేత్ ॥ ... సిచ్య ... సంకల్ప్య మార్జయేత్। తిసృభిర్మార్జనం

కుంచ్య మధ్యమా మధ్యపర్వణి। గోకర్ణం తద్ధి విజ్ఞేయం సర్వేషాం చ మనీషిభిః॥ ... స్మృతి ... గృహీత్వా చాంబు వీక్షితం॥ ... కస్మైన ... పిబేద్బ్రహ్మతీర్థతః॥ శీతలం నిర్మలం చాంబు ... నే స్నానే దైవే పిత్ర్యే చ కర్మణి ...

తా॥ ప్రతిదినము ... సంధ్యావందనమాచరించవలయును. అదియెట్లనఁగా గ్రామమునకు బహిఃప్రదేశమందున్న తటాకాదులకు వెళ్ళి కూర్చొని ఆచమనము చేసి స్మృత్యుక్తప్రకారము మార్జనాలాదులాచరించి తన శాఖోక్తప్రకారము సంధ్యావందనము చేయవలెను. శౌచవిధియందును, పానకాలమందును, తాకగూడనివారిని[వాటిని] తాకినపుడును, కేశవాది చతుర్వింశతినామములతో పురాణాచమనము జేయవలెను. సంధ్యావందనమందును, కర్మకాలములందును, స్మృత్యాచమనము చేయవలెను. బ్రహ్మయజ్ఞమందు శ్రుత్యాచమనము చేయవలెను. హస్తమును గోకర్ణముగాపట్టి అరచేతి గుంటలో మాషము మునుగునంత జలమును గ్రహించి ఆచమనమునకు పుచ్చుకొనవలయును. ముమ్మాఱును నాయిళ్లె పుచ్చుకొనవలయును. అంతకు తక్కువగాని యెక్కువగాని యుండగూడదు. ఉన్నయెడల ఆజలము సురలో (కల్లుతో) సమానమగును. మాషమనఁగా మినుముగింజయని అర్థము గోకర్ణమనఁగా బొటనవ్రేలిని వంచి చివరను మధ్యమాంగుళియొక్క మధ్యమపర్వమందు లగ్నము చేయును సమస్తమయిన ఆచమనములందీ ప్రకారము చేయవలెను ఇందు ప్రకారాంతరము. అన్ని వ్రేళ్ళను కూర్చి జలమును గ్రహించి చూచి బొటనవ్రేలిని చిటికెన వ్రేలిని విడిచి బ్రహ్మతీర్థము మార్గముగా పుచ్చుకొనవలయును. ఇట్లు ముమ్మాఱు పుచ్చుకొనవలయును ఇదియే యాచమనము స్నానమందును; ఆచమనమందును. దేవపితృకార్యములందును, శీతలమైనదియు, నిర్మలమైనదియు, మధురమైనదియు, ఊరకూన్యమైనదియు జలమును గ్రహించవలెను.

అథ పౌరాణాచమనమ్

శ్లో॥ కేశవాద్యైస్త్రిభిః పీత్వా ద్వాభ్యాం ప్రక్షాళయేత్కరౌ। గండోష్ఠౌ సమ్మృజేద్ద్వాభ్యాం రేకైకం పాణిపాదయోః॥ మూర్ధ్ని చైకం వచస్త్వేకం వస్త్వేకం నేత్రయోర్ద్వయోః। బాహ్వోర్నాభౌ చ హృద్దేశే మూర్ధ్ని చైకం ... పూర్వం తిన్నామచతుర్విం శతిస్స్... సమోంతంస్పృశ్య యేదథ

తా॥ కేశవాదిచతుర్వింశతి [24]నామములలోను ఆచమనమునకు (3)రెండు హస్తములను ప్రక్షాళనమునకు (2) గండములకు (2) పెదవినితుడుచుటకు [2] హస్తమునుతుడుచుటకు 1 పాదములనుతుడుచుటకు [1] శిరస్సునప్రోక్షించుటకు (1) ముఖమునకు (1) నేత్రములకు (2) కర్ణములకు2 [ముక్కులకు) (2) బాహుమూలలకు (2) నాభికి [1] హృదయమునకు [1] శిరస్సునకు (1)మొత్తం(24) ఇందులో మొదట ఆచమనమునకు మూడునామములను ఓంకారముముందుగాను, స్వాహాకారము చివరనుయుంచి పఠించవలెను. తరువాత స్పృశించునామములు(21కి ఓంకారముముందుగాను చివర నమోంతముగాను చెప్పవలెను. అనగా,

ఓం కేశవాయస్వాహా_3
ఓం గోవిందాయనమః_21 } 24

అథ స్మృత్యాచమనమ్

తత్రస్మృతిః ॥శ్లో॥ సంహతాంగులినా తోయం గృహీత్వా దక్షిణేనతు । ముక్త్వాంగుష్ఠకనిష్ఠేచత్రిఃపిబేద్బ్రహ్మతీర్థతఃప్రక్షాళ్య హస్తౌపీత్వాథ సకృదోష్ఠౌతతఃపరం। సంహతాంగుళీమూలేన ద్విఃప్రమృజ్యతతో ముఖమ్॥ధృత్వాకరాంబభిమృశేత్ సంహతాంగులిభిర్జలం। అస్పృశ్యాన్యాకరేసిక్త్వా తాభిఃపాదౌచసంస్పృశేత్॥అంగుళ్యగ్రైస్త్రిభిర్మధ్యైర్గాస్యోష్ఠౌసముపస్పృశేత్।మధ్యేమధ్యేజలంస్పృష్ట్వాస్పృశేన్నాసాదికాన్ క్రమాత్॥ అంగుష్ఠేనప్రదేశిన్యాఘ్రాణంపశ్చాదుపస్పృశేత్।(అంగుష్ఠా) మధ్యమానామికాభ్యాంచ చక్షుశ్శ్రోత్రేపృథక్పృథక్॥అంగుష్ఠకనిష్ఠాభ్యాం నాభింపశ్చాదుపస్పృశేత్ । తలేన హృదయంస్పృష్ట్వా స్పృశేదంగులిభిశ్శిరః॥ అంగుళ్యగ్రైర్దక్షిణాది బాహుమూలద్వయంస్పృశేత్।అనేనవిధినావిప్రఃకుర్యాదాచమనం సదా ॥

తా॥ పూర్వోక్తమురీతినే వ్రేళ్ళను బద్ధముగాచేసి తటాకాదులందు జలమును గ్రహించి అంగుష్ఠకనిష్ఠములనువిడిచి ముమ్మారు బ్రహ్మతీర్థమున పానముచేయవలెను. బ్రహ్మతీర్థమనగా అంగుష్ఠమూలమునవున్న గండియని అర్థము తరువాత హస్తములనుకడగవలయును పెదవులను తుడువవలెను సంహతములైన అంగుళులమూలముతో ముఖమును తుడువవలెను తరువాతచేతులు కడుగవలెనుజలమును యెడమచేతిలోనుంచి కుడిచేతితో ఆజలముతోపాదములనుస్పృశించవలెను మూడు వ్రేళ్ళచివరలతో ముఖమును స్పృశించవలెనుమధ్యలతోపెదవులనుస్పృశించవలెను

మధ్యమధ్యజలమునుతాకుచు ముక్కు మొదలగువాటినితాకవలెను. అంగుష్ఠతర్జనులచేత ముక్కును తాకవలెను. అంగుష్ఠానామికలచేత నేత్రములను కర్ణములనుతాకవలెను. అంగుష్ఠకనిష్ఠలచేత నాభిని తాకవలెను. హస్తతలముతో హృదయమును తాకవలెను. వ్రేళ్ళచివరలతో శిరస్సును తాకవలెను. వ్రేళ్ళచివరలతోనే ముందు కుడిదిగా బాహుమూలములను తాకవలెను, ఇది స్మృత్యాచమనప్రకారము.

అథ శ్రుత్యాచమనమ్

శ్లో॥ దేవ్యాఃపాదైస్త్రిభిఃపీత్వా అబ్లింగైర్నవభిస్స్పృశేత్ ॥ సప్తవ్యాహృతిగాయత్రీ శిరోమంత్రైర్ద్విధాస్పృశేత్॥అదావంతేచ సంధ్యాయా ద్విర్ద్విరాచమనంస్మృతమ్ । తథైవార్ఘ్యప్రదానాంతే మధ్యేమధ్యేసకృత్సకృత్॥భోజనేజలపానేచ శౌచేరథ్యాపసర్పణే। వ్యవహారేతథానిత్యం పౌరాణాచమనంస్మృతం॥స్మార్తమాచమనం ప్రోక్తం స్నానసంధ్యాదికర్మసు।శ్రౌతమాచమనంప్రోక్తం బ్రహ్మయజ్ఞేచకుత్రచిత్ ॥

తా॥ తరువాతశ్రుత్యాచమనముచెప్పబడుచున్నది.గాయత్రియొక్క మూడు పాదములతోను స్వాహాంతముగా మూడుసార్లు జలమునుపుచ్చుకొనవలయునుతరువాత ఆపోహిష్ఠాది నవమంత్రములతోను అంగములనుతాకవలెను. తరువాత వ్యాహృతులుయేడుతోను, గాయత్రిమూడుపాదములతోను,శిరోమంత్రమునురెండు చేసి వాటితోను మొత్తము 24 తోను ఆచమనముచేయవలెను,సంధ్యావందనమునకు మొదట. చివర అర్ఘ్యప్రదానము తరువాతను రెండుమారు లాచమనముచేయవలెను మధ్యమధ్య ఒక్కొక్కమారుచేయవలెనుభోజనమందంతమందును:జలాదిపానమందును, బజారువెళ్ళివచ్చినపుడును, వ్యవహారానంతరమందును, పురాణాచమనము చేయవలెను స్నానమందు, సంధ్యాదికర్మలందు స్మార్తాచమనము చేయవలెను. బ్రహ్మయజ్ఞమందు శ్రుత్యాచమనముచేయవలెను కొందఱుగాయత్రీజపాద్యంతములందును శ్రుత్యాచమనము చేయవలయునని చెప్పుదురు శ్రుత్యాచమనమంత్రవిభాగము తత్సవితుర్వరేణ్యం 1. భర్గో దేవస్యధీమహి 2,ధియో యో నః ప్రచోదయాత్3 ఆపోహిష్ఠామయోభువః 4. తానఊర్జేదధాతన 5.మహేరణాయచక్షసే6.యోవశ్శివతమోరసః 7. తస్యభాజయతేహనః 8 ఉశతీరివమాతరః9,తస్మాఅరంగమామవః 10, యస్యక్షయాయజిన్వథ 11. ఆపోజనయథాచనః 12;ఓంభూః 13,ఓంభువః 14; ఓగ్ంసువః 15, ఓంమహః 16 ఓంజనః 17. ఓంతపః18ఓగ్ంసత్యం19 ఓంతత్సవితుర్వరేణ్యం 20 భర్గో దేవస్యధీమహి 21. ధియోయోనఃప్రచోదయాత్

అథ సువర్ణాది పవిత్రధారణమ్

యోగీశ్వరః॥ దార్భంపవిత్రంతామ్రంవా రాజతం హైమమేవవా। ధారయేద్దక్షిణేపాణౌ పవిత్రంచోత్తరోత్తరమ్॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ అనామికాధృతంహైమంతర్జన్యాంరౌప్యమేవచ। కనిష్ఠికాధృతంఖడ్గం తేనపూతోభవేన్నరః॥ తర్జన్యాంబిభృయాద్రౌప్యం స్వర్ణంచోపకనిష్ఠయా। గృహస్థఃకర్ణయోశ్చైవ శుభేరౌక్మేచకుండలే॥ యోగపట్టోత్తరీయంచ తర్జన్యాంరౌప్యమేవచ। కనీయసానపితాచసధార్యమితి కౌశికః॥ పాదుకేచోత్తరీయంచతర్జన్యాంరౌప్యమేవచ। నధారయేత్పితరిచ జ్యేష్ఠేభ్రాతరిజీవతి॥ తాతేచభ్రాతరిజ్యేష్ఠే యస్యచైవతుజీవతి। నతస్యమానంతర్జన్యాం రజతస్యచధారణమ్॥ విష్ణుః॥ తర్జన్యాంరజతం మానముత్తరీయంచపాదుకే। జ్యేష్ఠభ్రాతాపితావాస్య వర్తతేచేన్నధారయేత్॥ మనుః॥ పాదుకారోహణంచైవ యోగపట్టం తథైవచ। నజీవత్పితృకఃకుర్యాద్గయాశ్రాద్ధంతథైవచ॥

తా॥ బ్రాహ్మణుఁడు సౌవర్ణముగాని, రాజతముగాని, తామ్రమయముగాని దర్భమయముగాని పవిత్రమును ధరించవలెను అనామికవ్రేలియందు సువర్ణమును, తర్జనివ్రేలియందువెండిని; కనిష్ఠికవ్రేలియందుఖడ్గమృగసంబంధమునున్నూ ధరించవలెను అట్లుధరించినయెడల పవిత్రతగలఁగును ఇట్లుగనే కర్ణములందు సువర్ణకుండలములనుధరించవలెను కౌశికుఁడుజీవత్పితృకుడున్నూ జీవజ్యేష్ఠభ్రాతృకుడున్నూ తర్జనివ్రేలియందు వెండినిన్ని, యోగపట్టమునుయుత్తరీయముగధరించుటన్నూ చేయఁగూడదనిచెప్పెను పాదుకాధారణమున్నూ [అనఁగా పాంకోళ్ళుతొడుగుకొనుట] తర్జనియందు వెండినిధరించుటయున్నూ, భోజనసమయమందు మౌనముధరించుటయున్నూ యోగపట్టోత్తరీయధారణమున్నూ తండ్రిగాని, పెద్దఅన్నగారుగాని జీవించియుండగా చేయగూడదని బహుమందిఋషులు చెప్పియున్నారుఇచ్చట మనువచనమందు గయాశ్రాద్ధముగూడా చేయరాదనియున్నది అయితే ఆవచనములో "నజీవత్పితృకః" అనియేయున్నది గాని పైకౌశికవిష్ణువచనములందువలె "జ్యేష్ఠభ్రాతరిజీవతి" అనియుండలేదు కానిపూర్వోక్తక్రమమునుఁబట్టిచూడఁగా మనువచనమందుగూడా జ్యేష్ఠభ్రాతజీవించియుండగానూ గయాశ్రాద్ధముచేయఁగూడదనితోచుచున్నది అయినను. ఆచారమందుఅట్టిదిగానరాదు. గయాశ్రాద్ధాదులు జీవత్పితృకుండు చేయఁగూడదనియు, పాదుకారోహణ యోగపట్టధారములుమాత్రము అన్నగారు జీవించి

యవస్త్రమును ధరించినగృహస్థుడు నగ్నుడు, 6 ఉత్తరీయమునుధరించనివాడునగ్నుడు, 7 అంతఃకచ్ఛముగలవాడునగ్నుడు, 8 బహిఃకచ్ఛము గలవాడునగ్నుడు, 9 కచ్ఛములేనివాడునగ్నుడు. 10 వస్త్రములేనివాడునగ్నుడు, 11 చినిగినవస్త్రముముడుకట్టి ధరించినవాడునగ్నుడు. ఈనగ్నములువదకుండును నిందితములు, 2, 3 అంగుళములువెడల్పుగల పట్టుతోచేయఁబడినపట్టిక ఉత్తరీయమగును. కాషాయవస్త్రము, నల్లనివస్త్రము, మలినవస్త్రము: వెంట్రుకలుగలవస్త్రము, చివరచినిగినవస్త్రమును నిందితములు: దగ్ధమైనదియు, జీర్ణించినదియు, మాసినదియు; మూషకములచేతకొట్టబడినదియు, గోవులు గేదెలు మొదలగునవిభక్షించగామిగిలినదియు, వస్త్రము: నుధరించగూడదు, నల్లనివస్త్రము, రక్తవస్త్రము నిందితము. సువాసినీస్త్రీలకుమాత్రము వివాహకాలమందు ధరించతగినది. గాని వారికిన్ని ఆచారకాలమందు పనికిరాదు. అట్టి రక్తకృష్ణవస్త్రములను యుంచుకొనరాదు. అమ్మరాదు. ఆవిక్రయధనముతోజీవించరాదు ఇట్టికార్యములుచేసిన బ్రాహ్మణుఁడు మూఁడుకృచ్ఛ్రములుచేయవలెను- బ్రాహ్మణుఁడు నల్లవిగాని యెర్రనిదిగాని వస్త్రమును ధరించినయెడల ఆవస్త్రమందెన్ని దారములుండునో అన్నిసంవత్సరములకాలమువరకు యమలోకమందుండును. కంబళికిన్ని పట్టుసూత్రముకున్నూ నీలత్వదోషములేదు. స్త్రీధరించినవస్త్రమునుగాని, అనర్హదారితవస్త్రమునుగాని ధరించగూడదు. ఉతకనిదియు, చాకలివానిచేతనుతకబడినదియు పూర్వదినమందుతికినదియులగు వస్త్రమునుధరించికర్మలచేయఁగూడదు కొంచెముగానుతకబడినదియు, స్త్రీలచేతనుతకబడినదియు శూద్రులచేతనుతకబడినదియు వస్త్రం అధౌతమనఁబడును. మఱియు అంచులుకమ్ములులేనిదిన్ని అధౌతమనఁబడును. అధౌతవస్త్రము నిందితము. బ్రాహ్మణుఁడు జలమందు వస్త్రమును పిండగూడదు. మంచముమీద యెండవేయగూడదు. అట్టివస్త్రమునుధరించగూడదు, ఉతికిన వస్త్రమును స్థలమందు నాలుగుమడతలపెట్టిపిండవలెను: ఆవస్త్రమును యెడమచేతి మోచేయి క్రిందనుంచి ఆచమించవలెను. తడిబట్టను తూర్పుచివరలుగాని యుత్తరాగ్రముగగాని ఆరబెట్టవలెను. దక్షిణపశ్చిమాగ్రముగానుంచినయెడల తిరిగితడిపిఆరవేయవలయును. పక్కవస్త్రముతో భుజించరాదు దేవపూజచేయరాదు పితృకర్మనాచరించగూడదు, దానహోమజపాదులుచేయగూడదు. స్నానముచేయరాదు. స్వాధ్యాయముచేయరాదు. శ్రాద్ధభోజనముఁజేయరాదు. సగముగాని కొంతగానిఖండితముగానున్న వస్త్రమును కప్పుకొన్నవానిమాటను కుక్కచేతభుక్తమైమిగిలినపదార్థమువలె విడువవలయును. దానమునకు యెనిమిదిమూరలపొడవుగలదియు: నూతనమైనదియు, తెల్లనిదియు, అంచులుకమ్ములుగలదియుఅన్యులచేతధరించబడినదిగానిదియులగువస్త్రం యోగ్యము, దీనికి అహతమని నామము పూర్వము కచ్ఛలు చెప్పఁబడినవి వాటిని

యిచ్చటవిస్తరించుచున్నాడు. కుడియెడమలకడ్డా-లందు రెండుకచ్ఛములు ముందర నాభియందును, దానికి యెడుమప్రక్క-నున్నూ, పృష్ఠభాగమందున్నూ, మూ(డు కచ్ఛములు. యుత్తమువంటి కచ్ఛము వుండవలయును ఈకచ్ఛములు లోపలకునుండరాదు. ఛాలాబయటకునుండరాదు. కేవలము లేకుండా నుండరాదు. సంధ్యాదికర్మలందు ఉతికియెండించినవస్త్రములేనపుడు ఆర్ద్రవస్త్రమును యేడుపర్యాయములు వాతమందు గాలిచేయూడించి ధరించవలెను.

అథ ఆర్ద్రవస్త్రనిష్పీడనమ్

శ్లో॥ స్నానంకృత్వార్ద్రవస్త్రస్తు త్యజేన్నద్యాశుధోద్విజః। గృహేతుస్నానంకృత్వా విసృజేచ్ఛేతదూర్ధ్వతః॥ స్నానంకృత్వాథార్ద్రవస్త్రముత్తరీయకమూర్ధ్వతః। ధృతవస్త్రమధఃకుర్యాద్దాచమ్యపునర్ద్వయమ్॥ యోగీశ్వరః॥ నోత్తరీయమధఃకుర్యాన్నోపర్యధస్థమంబరం। అజ్ఞానాద్యదికుర్వీత పునస్స్నానేన శుధ్యతి॥ ధృత్వావస్త్రంవిధానేన కరేవామేనిధాయాతత్। ఆర్ద్రవస్త్రంద్విరాచమ్యనిష్పీడ్యపునరాచమేత్॥ తథాచస్మృతిః॥ నిష్పీడ్యవస్త్రమాచమ్యతతస్సంధ్యాముపాసయేత్। మధ్యాహ్నేతర్పణాదూర్ధ్వం వస్త్రనిష్పీడనంభవేత్॥ నద్యాదిస్నానగేహే స్నానవస్త్రం సదాద్విజః। స్వయమేవతునిష్పీడ్యం స్త్రియాహస్తేనదోషభాక్॥ ద్వాదశ్యాంపంచదశ్యాంచ సంక్రాంతౌశ్రాద్ధవాసరే। వస్త్రంనిష్పీడయేన్నైవనచక్షారేణయోజయేత్।

తా॥ స్నానముచేసి నదులందుక్రిందుగాను గృహమందుపైగాను స్నానవస్త్రమును విడువవలెను, స్నానానంతరము ఆర్ద్రవస్త్రములలో నుత్తరీయమునుపైగా తీయవలెను. కట్టువస్త్రముక్రిందిగా తీయవలెను. అట్లుగాకయుత్తరీయమును క్రిందిగాను కట్టువస్త్రమునుపైగానుతీసినయడలతిరిగిస్నానముచేయవలయును. ఆర్ద్రవస్త్రమును వామకరమందుంచిఆచమించి తరువాతవిడిచి తిరిగిఆచమనమునుచేయవలెను ప్రాతఃకాలమందు స్నానవస్త్రములనువిడిచినతరువాతసంధ్యావందనాదులాచరించవలెను. మధ్యాహ్నమందు సంధ్యావందనమున్ను తర్పణముచేసినతరువాత విడువవలెను. తర్పణము ఆగువరకు స్నానవస్త్రమును తీరమందుపిండకుండానుంచి తర్పణముకాగానే పిండవలయునని సంధ్యాభాష్యమందు చెప్ప(బడియున్నది. స్నానవస్త్రమునుతానే నిష్పీడనము(జేయవలయునుగాని స్త్రీలచేత పిండించగూడదు. ద్వాదశినాడు, పూర్ణిమనాడు,

నోచ్ఛిష్టంతత్పవిత్రంస్యాద్భుక్త్వోచ్ఛిష్టంతువర్జయేత్। యథావజ్రం సురేంద్రస్య శూలంహస్తే హరస్యచ। చక్రాయుధంయథావిష్ణోరేవం విప్రకరేకుశాః॥

తా॥ బ్రాహ్మణునకు నాలుగుదర్భలతోనున్నూ, క్షత్రియునకుమూ(డుదర్భలనున్నూ, వైశ్యునకు రెండుదర్భలతోనున్నూ, శూద్రునకు ఒకదర్భతోనున్నూ పవిత్రము విధించ(బడినది. అందరికిన్ని రెండుదర్భలతోనైనాయుండవచ్చును. శాంతికర్మలందుమూ(డుదర్భలును, పుష్టికర్మలందుఅయిదుదర్భలును, అభిచారకర్మలందు నాలుగుదర్భలును నిత్యమందును కామ్యమందును దక్షిణహస్తమందురెండును. వామహస్తమందు మూ(డును, దర్భలు పవిత్రమునకుండవలయునని కొందఱు చెప్పుచున్నారు. హేమాద్రిపుష్టికర్మయందు అయిదును, యజ్ఞమందునాల్గును, శ్రాద్ధమందు మూ(డుదర్భలును; నిత్యమందురెండుదర్భలునుపవిత్రమునకువిహితములనిచెప్పెను శ్రాద్ధమందు మూ(డుదర్భలు పదారుఅంగుళములపొడుగుగలవి అగ్రములతోనుండునవి గ్రహించవలయును. రెండుదర్భలమూలములుయొకప్రక్క-ను, ఒకదర్భమూలంయొకప్రక్క-కునువుంచి పవిత్రమునుకట్టవలయును. ఆపవిత్రమునకుమూలవలయం రెండంగుళములుండ వలయును. మధ్యముడియొకయంగుళముండవలయును. అగ్రమునాలుగంగుళములుండవలయును, మొత్తముయేడంగుళములు. అన(గాపదహారుఅంగుళములుబారుగలదర్భలు పవిత్రముగాచేయగయేడంగుళములగునని భావము- బ్రాహ్మణు(డు స్నానమందుగాని దానమం(దుగాని జపహోమాదులందుగానిఅధ్యయనమందుగాని శ్రాద్ధమందుగాని రెండుహస్తములందును పవిత్రములనుగాని, దర్భలనుగాని ధరించవలయును. శూన్యముగనుండరాదు. రెండుహస్తములందుదర్భలుగలిగి ఆచమనముచేసినయెడల సోమపానఫలమొందును; ముడిగలిగినపవిత్రమును ధరించి ఆచమనము(జేయ(గూడదు, అట్లుచేసినయడల యుచ్ఛిష్టమగును, బ్రహ్మయజ్ఞమందును హోమమందును ముడియుండవలయును. భోజనమందు గుండ్రముగా దర్భలుండవలెను- పవిత్రముతోగాని, దర్భలతోగాని కర్మాంగమైనయాచమనము చేయవలెను. ఆకర్మాంగాచమనమందు ఆపవిత్రమ్ముపూర్వోక్తమురీతి నియుచ్ఛిష్టముగాదు అన(గా కర్మకాలమందు పవిత్రముండవచ్చునుగాని. ఇతరకాలమందు అన(గా నిత్యము పవిత్రముండరాదనిభావము. పైశ్లోకములకున్నూ యీశ్లోకములకున్నూ భావమును తెలుసుకొనవలయును. ఇంద్రునిహస్తమందు వజ్రాయుధమువలెను, శంకరుని హస్తమందు శూలమువలెను, విష్ణువుహస్తమందుచక్రమువలెను, బ్రాహ్మణునిహస్తమందు దర్భలుండవలెను.

కుశలను సమిథలను కోయఁగూడదు. అట్లుకోసినయడల బ్రహ్మహత్య భ్రూణహత్యలను బొందును (సోముడు ప్రతిదినమందును మూఁడుముహూర్తములుసూర్యునియందును; తరువాతమూఁడుముహూర్తములుజలమందును:తరువాతమూఁడుముహూర్తములు గోవులందును, తరువాతమూఁడుముహూర్తములువనస్పతియందునుండును ముహూర్తమనగా రెండుగడియలన్నర) వ్యర్థముగా దర్భలనుకోయుటకు యీనిషేధముగాని కర్మార్థమై దోషములేదని తెలిసికొనవలయును కాఁబట్టి జాబాలి అమావాస్యాది నిషిద్ధసమయమందునూ, కుశలను; శాకమును, పుష్పములను, గోవులకు గడ్డిని కోయవలయునని చెప్పెను మనువు శ్రాద్ధదినమందు కర్తదక్షిణదిశకు వెళ్ళి దక్షిణమునకు వ్రాలియున్న దర్భలను మూలముతోసహా గ్రహించవలయునని చెప్పియున్నాడు రజకాదులు స్వయముగతెచ్చినవి ప్రశస్తములు లేకపుత్రశిష్యాదులు తెచ్చినవి ... లేక ప్రశస్త ... కూద్రులనుచేతతేబడినవియుక్రియమునకుతేబడినవియు నిందితములు అట్టివాటితో కర్మలనాచరించినయడల అధోలోకమునొందునని పరాశరమహాయోగి చెప్పెను

అథ పవిత్రలక్షణమ్

స్మృత్యర్థసారే ॥శ్లో॥ చతుర్భిర్దర్భపుంజీలై ర్బ్రాహ్మణస్య పవిత్రకం । ఏకైకన్యూనముద్దిష్టం వర్ణేవర్ణే యథాక్రమమ్॥ సర్వేషాం ... వేద్వాభ్యాం పవిత్రం గ్రథితంసదా । త్రిభిస్తు శాంతికే కార్యేం ప్రోక్తి కేపంచభిస్తథా ॥ చతుర్భిశ్చాభిచారేస్యాన్నిత్యే కార్యే ... చ । ద్వాభ్యాం దర్భైర్దక్షిణేహస్తేసవ్యేత్రీన్నాసనేస్మృత్ ॥ హేమాద్రౌ శేష ఉక్తః ॥ పంచభిఃప్రోక్తి కేచైవ చతుర్భిర్యజ్ఞకర్మణి । పిత్ర్యజ్ఞే త్రిభిర్దర్భై ర్ద్వాభ్యాం దర్భైర్నిత్యకర్మణి ॥ శ్రాద్ధేగ్రాహ్యస్త్రయస్సాగ్రాః కుశాస్స్యుః షోడశాంగులాః । ద్విమూలమేకతః కుర్యాత్పవిత్రంచాగ్రమేకతః॥ ద్వ్యంగుళం మూలవలయం గ్రంథికాంగుళాత్తథా చతురంగుళమగ్రంస్యాత్పవిత్రస్య ప్రమాణకమ్॥స్నానేదానే జపే హోమే స్వాధ్యాయేపిత్ర్యకర్మణి॥సపవిత్రౌసదర్భౌవా కరౌకుర్వీత నాన్యథా॥ ఉభయత్రస్థితైర్దర్భై స్సమాచామతియోద్విజః । సోమపానఫలంతస్య భుక్త్వాయజ్ఞఫలంలభేత్ ॥ గ్రంథిరస్యపవిత్రస్య న తేనాచమనంచరేత్ అచామేద్యస్తుమూఢాత్మా యథోచ్ఛిష్టస్తథాసః బ్రహ్మాయజ్ఞేజపేహోమే బ్రహ్మగ్రంథిర్విధీయతే।భోజనేవర్తులంప్రోక్తం ... తే॥సపవిత్రస్సదర్భో ... కర్మాంగాచమనంచరేత్

అమావాస్యనాడు, శ్రాద్ధదినమందు, సంక్రాంతియందు, వస్త్రనిష్పీడనముచేయరాదు. వస్త్రమును ప్రక్షాళనము చేయగూడదు.

అథ సప్తవిధస్నానాని

యాజ్ఞవల్క్యః ॥ మాంత్రంభౌమంతథాగ్నేయం వాయవ్యం దివ్యమేవచ। వారుణంమానసంచైవ సప్తస్నానాన్యనుక్రమాత్ ॥ ఆపోహిష్ఠాదిభిర్మాంత్రంమృదాలిప్యతుపార్థివం। ఆగ్నేయంభస్మనాస్నానం వాయవ్యంగోరజస్స్మృతమ్॥యత్తుసాతపవర్షాద్భి స్స్నానం తద్దివ్యముచ్యతే । అవగాహ్యంవారుణంచ మానసంవిష్ణుచింతనమ్ ॥ ప్రాతస్స్నానాశక్తవిషయే దక్షః॥ ప్రాతస్స్నానేత్వశక్తశ్చేన్మార్జయేదార్ద్రవాససా । ఉత్తమాంగాది పాదాంతం సభవేత్స్నానకృద్ద్విజః॥ప్రాత।కాలేత్వశక్తశ్చే త్సంత్యజ్యస్నానమాచరేత్। స్నానంచైవతుమధ్యాహ్నే ద్విజఃకుర్యాత్సవిస్తరమ్ ॥

తా॥ స్నానము యేడువిధములు, 1 మంత్రస్నానము, 2 భౌమస్నానము, 3 ఆగ్నేయస్నానము, 4 వాయవ్యస్నానము. 5 దివ్యస్నానము, వారుణస్నానము 7 మానసస్నానము. ఇందు 1 ఆపోహిష్ఠాదిమార్జనమంత్రములతో చేయబడునది మంత్రస్నానము. 2 మృత్తికతోచేయబడునది భౌమస్నానము; 3 భస్మమును ధరించునది ఆగ్నేయస్నానము, 4 గోవులపాదములవల్లవచ్చిన పరాగముతోనైనది వాయవ్యస్నానము, 5 ఎండతోగూడినవర్షమందుస్నానము దివ్యస్నానము; 6 తటాకాదులందు మునిగిచేయబడునది వారుణస్నానము, 7 హరినామస్మరణము మానసస్నానము ప్రాతస్స్నానమందు శక్తిలేనివానికి కృత్యమును చెప్పుచున్నాడుదక్షుడు ప్రాతస్స్నానముచేయుటకు శీతాదులవల్లశక్తిలేనివృద్ధాదులుమార్జనమంత్రములతో మార్జనము చేసుకొని తడిబట్టతో శరీరమును తుడుచుకొనవలయును. అట్లయినయెడల స్నానమగును. ఇంతకంటె కొంచెము శక్తిగలవాడు సంక్షేపముగా స్నానముజేయవచ్చును. మధ్యాహ్నకాలమందు విస్తారముగా జేయవలయును.

అథ గృహే ఉష్ణోదకస్నానవిధిః

॥శ్లో॥ గృహేగృహముఖంకుర్యా దన్యత్రాభిముఖంరవేః। ప్రవాహాభిముఖంకుర్యా న్నద్యాంస్నానంద్విజోత్తమః॥ ఆపస్స్వభావతోమేధ్యాః కింపునర్వహ్నిసంయుతాః । అతస్సంతఃప్రశంసంతి స్నానముష్ణేనవారిణా ॥ అభ్యంగేచైవమాంగల్యే గృహేచైవతుసర్వదా ।

శీతోదకేన న స్నాయాన్న ధార్యం గోపిచందనమ్॥ శీతాన్యప్సు నిషిచ్యోష్ణాశ్శీతాస్తాసు నిషించయేత్। తాభిస్స్నానం గృహే ప్రోక్తం నకుర్యాచ్ఛీతవారిణా॥ సంక్రాంతౌ గ్రహణే చైవ హ్యమావాస్యార్కపర్వసు గృహే వాపి ప్రకుర్వీత స్నానం శీతోదకేన చ॥ సంకల్పం సూక్తపఠనం మార్జనం చాఘమర్షణం। దేవాదితర్పణం చైవ గృహే పంచ వివర్జయేత్॥ గృహస్నానే కుర్వీత తర్పణం మార్జనం తథా నాంతరాచమనం కుర్యాత్పశ్చాదాచమ్య శుధ్యతి॥ పాదౌ ప్రక్షాళ్య పాణీ చ సమాచమ్య గృహే ద్విజః॥ స్నాత్వా శిఖాం చ బధ్నీయాద్ద్విరాచమ్య విశుధ్యతి॥ గృహే స్నానం యదా కుర్యాత్స్నానవాసోర్ధ్వతస్త్యజేత్। అధోగ్రేణ నసంపీడ్యం పరాశరవచో యథా॥ విష్ణుః॥ స్నానం కృత్వా చార్ద్రవస్త్రమూర్ధ్వముత్తారయేద్ద్విజః। యది కుర్యాదధస్తాత్తు పునస్స్నానేన శుధ్యతి। గంగాయాం చ మహానద్యాం మార్ద్రవస్త్రమధః క్షిపేత్। గృహే తటాకే వప్రేషు తూర్ధ్వముత్తారయేద్ధ్రువమ్॥ నసర్వరక్తం కృష్ణం వా పరిదధ్యాత్కదాచన। శుష్కం శీర్ణం చ కర్తవ్యం తథా శుష్కేణ వాససా॥ తతో బద్ధశిఖశ్చైవ రాత్ సర్వథ్యన్యథా ధావేత్। సప్తవాతాహతం వస్త్రం శుష్కమిత్యాహ గౌతమః॥ సప్తరాత్రోషితాం విప్రాం మృత్తికామాహ గౌతమః॥

తా॥ గృహమందు గృహాభిముఖముగాను, తటాకాదులందు రవికి అభిముఖముగాను, నదులందు ప్రవాహాభిముఖముగాను స్నానముచేయవలయును. ఉదకములు స్వభావముగానే పవిత్రకరములు. అగ్నితప్తములైన పవిత్రకరములనిచెప్పఁదగినదేమున్నది. కాఁబట్టి విద్వాంసులు ఉష్ణోదకస్నానముచాలాశ్రేష్ఠమనిచెప్పుచున్నారు అభ్యంగసమయమందును, శుభకర్మలందును. శీతోదకస్నానముఁగూడదు. గృహమందెల్లపుడును శీతోదకస్నానముఁగూడదు. గోపీచందనమునుధరించఁగూడదుగృహమందు స్నానముచేయునపుడు శీతోదకమందుష్ణోదకమునుంచి, ఉష్ణోదకమందుశీతోదకముంచి స్నానముఁజేయవలయును సంక్రాంతులందును, గ్రహణములందును; దర్శలందును, ఆదివారములందును, పంచపర్వాలందును, యుపవాసతిథులందును; గృహమందైనమశీతోదకస్నానము, జేయవలయును, గృహస్నానమందుపూర్వోక్త ప్రకారముగ సంకల్పము, సూక్తమంత్రపఠనము, మార్జనము, అఘమర్షణము, తర్పణములను అయిదును విడువవలయును ; మధ్యమధ్యాచమనములున్నూ చేయఁగూడదు చివరకుమాత్రమాచమనముచేయవలెను గృహమందు పాదములు కడిగి

యోగపడును. వాటికి యాతయామదోషములేదు. శ్రావణబహుళ చతుర్దశియందు గ్రహించనయడల యాతయామదోషములేదని విష్ణువుచెప్పెను. కృష్ణపక్షచతుర్దశియందు దర్భలనుతేవలయును. ఇతరకాలములందుతేగూడదనిచెప్పుచున్నాడు-ఇచ్చట శ్రావణామావాస్యఅని చెప్పఁబడియున్నది. ఇతరగ్రంథములందుభాద్రపదామావాస్యయని చెప్పఁబడియున్నది. నభోమాసమనఁగా శ్రావణమని అమరకోశముచెప్పుచున్నది. స్నానముఁజేసి పవిత్రమైనస్థలమందున్న దర్భలవద్దకువెళ్ళి సంకల్పము చేసి కుశలను గ్రహించవలయును. ముందుగా ఓంకారముతో నాలుగుదర్భలనుగ్రహించి ఇంద్ర: యమ. వరుణ, కుబేరమంత్రములతో నాలుగుదిక్కులందుంచి తరువాత "విరించినాసహోత్పన్నపరమేష్ఠినిసర్గజ। నుదపాపానిసర్వాణిదర్భస్వస్తికరోభవ" అనుమంత్రమునుపఠించి హుంఫట్ అని దర్భలను గ్రహించవలయును. అగ్రములతోనుండువాటిని గ్రహించవలెను- యెండినవాటిని గ్రహించరాదు. పితృ కార్యములందు పచ్చని [ఆకుపచ్చని] దర్భలుపయోగపెట్టవలెను. అనఁగానిత్యకర్మలకుదేవకార్యములకున్నూ అమావాస్యయందుతెచ్చినదర్భలు సంవత్సరమువరకుయుపయుక్తములగునుగాని పితృకార్యములకునైమిత్తికములకుపయుక్తములుగావుపితృకార్యములకు అదినమందుతెచ్చినవి పచ్చివి విహితములనిభావము, అంగిరుఁడునిత్యమునకున్నూ ప్రతిదినమందు కుశగ్రహణము ప్రశస్తమనెడు దర్శయందుతెచ్చిన దర్భలు తిరిగివచ్చుదర్శవరకు యుపయుక్తములగునుగానిరెండవమాసమునకుపనికిరావనియు చెప్పెను. మాసమునకుపూర్వము గ్రహించఁబడినదర్భలు పితృకర్మకుపనికిరావు. శ్రాద్ధదినమందుతెచ్చినవి ప్రశస్తములు. కుశలులేనపుడు కాశలు. కాశలులేనపుడు యవలు, యవలులేనపుడు ఇతరదర్భలు గ్రహించతగినవి. గాని శ్రాద్ధమందు మాత్రము కుశలనే గ్రహించవలెను. దూర్వలు శుభకర్మలకుపయుక్తములు "తథాచ సూత్రే" మొదలు "తౌపవిత్రాభిదాయకౌ" అనువరకుగలగ్రంథముఅసందర్భముగానున్నది. అయినను తాత్పర్యమువ్రాయుచున్నను- లోపలగర్భములేవియు. నఖములతో త్రుంచబడనివియు, అగ్రములతోగూడినవియు, ప్రాదేశపరిమాణముగలవియు అగు రెండుకుశలు పవిత్రమనఁబడును. ప్రాదేశమనఁగా అంగుష్ఠతర్జనీమధ్య పరిమాణము. శంఖాదులు నిషిద్ధదర్భలను చెప్పుచున్నారు లోపలగర్భముతో గూడినవియు. నఖచ్ఛిన్నములును, కొచబడినవియు, అగ్నిదగ్ధములును, శ్మశానమందున్న దర్భలును. జలమందున్నదర్భలును, యజ్ఞభూమియందలిదర్భలును. స్తరణాసనదర్భలును, పిండములందుంచినదర్భలును, శ్రాద్ధోపయుక్తదర్భలును; తర్పణదర్భలును మలమూత్రస్థమందున్నదర్భలును నిందితములు అమావాస్యనాఁడు కుశలనుగాని సమిధలనుగాని కోయఁగూడదు సోముఁడు వనస్పతియందుండంగాయేదినమందైనను

ధర్మవిద్భిరసమ్మతాః ॥ పాత్రజ్ఞాసాత్సంభృతాన్ దర్భాన్ వర్జయే చ్ఛ్రాద్ధకర్మణి। సద్యస్సమాహృతాశ్శస్తాః కుశాస్స్యుశ్శ్రాద్ధకర్మణి కుశాః వేతుకాశాస్స్యుః కాశాభావే యవాస్మృతాః । యవాభావే గ్రహీతవ్యా అన్యేదర్భా యథోచితమ్॥పితృకృత్యేషుసర్వేషు కుశాగ్రాహ్యస్సమూహితః॥దూర్వాస్సలక్షణాగ్రాహ్యా స్సర్వేషుశుభకర్మసు॥ తథాచసూత్రే ॥ అప్రచ్ఛిన్నాగ్రావనంతర్గర్భౌ ప్రాదేశమాత్రౌ కుశౌ నానాంతయోరితి॥ తథాచ కారికాయాం॥అనంతర్గర్భిణౌయాతు కుశౌ ప్రాదేశసమ్మితౌ!అనఖచ్ఛేదితౌసాగ్రౌతౌపవిత్రాభిధాయకౌ॥ అథ నిషిద్ధదర్భానాహ శంఖః ॥ యేత్వంతర్గర్భితాదర్భా యేచచ్ఛిన్నానఖైస్తథా । క్వథితా నగ్నిదగ్ధాంశ్చ కుశాన్యత్నేనవర్జయేత ॥చితౌత్ర్యేషు యేదర్భా యేజాతాయజ్ఞభూమిషు। స్తరణాసనపిండేషుషడ్దర్భాంస్తువిసర్జయేత్ ।స్మృత్యర్థసారే॥యైకృతఃపిండనిర్వాపశ్శ్రాద్ధంవాపితృతర్పణం।విణ్మూత్రాదిషుయేదర్భాస్తేషాంత్యాగోవిధీయతే ॥ ప్రచేతాః॥అమాయాంతునచచ్ఛిందాత్కుశాంశ్చసమిధస్తథా। సత్వతాన్నస్థితేసోమే హింసయా బ్రహ్మహాభవేత్॥ తథాచ సోమోత్పత్తౌ॥వనస్పతిగతేసోమే యస్తుహింస్యాద్వనస్పతింఘోరాయాం భ్రూణహత్యాయాంయుజ్యతేనాత్రసంశయః॥ అయంనిషేధో న్యర్థచ్ఛేదనే॥కర్మాంగచ్ఛేదనేనైవనిషేధః।తథాచజాబాలిః।కుశాన్ శాకంచపుష్పాణి గవార్థంచతృణాదికం। నిషిద్ధేపిచగృహ్ణీయాదమావాస్యాహనిద్విజః॥ మనుః॥ తత్రశ్రాద్ధదినేశ్రాద్ధదిశంగచ్ఛేత్తుదక్షిణాం।దక్షిణాపరివర్జ్యాన్దర్భాన్ సమూలానాహరేచ్ఛుచిః॥పరాశరః॥ సమిత్పుష్పకుశాదీని శ్రోత్రియస్స్వయమాహరేత్ ।శూద్రానీతైః క్రయక్రీతైః కర్మకుర్వన్పతత్యధః ।

తాః తరువాత కుశలనుగ్రహించుప్రకారమును చెప్పుచున్నాడు,కుశలనఁగా దర్భలు ఇవి పదివిధములు. 1 కుశలు, 2 కాశలు, 3 యవలు. 4 ధూర్వలు.5 ఉశీరములు, 6 కుంజరములు: 7 గోధుమలు,8 వ్రీహులు, 9 ముంజలు. 10 దర్భలు ఇచ్చట శ్లోకమందు దర్భలుగాక తొమ్మిదివచ్చుచున్నవి. దర్భలు సామాన్యముగాన లెక్కకురాగూడదు. అయినను లెక్కసరిపడనందున వాటినిగూడా వ్రాసినాను. శ్రావణబహుళామావాస్యయందు దర్భలనుతెచ్చినయెడల అదర్భలు సంవత్సరమువరకుయుక్త

చేతులుకడిగి ఆచమనముఁజేసి స్నానముఁజేసి శిఖనుముడివేసి ఆచమించవలయును గృహస్నానమందు స్నానవస్త్రమును పైగా తీయవలయును. క్రిందికి తీయరాదు, నిష్పీడనముఁ జేయఁగూడదు గంగాదిమహానదులందు స్నానవస్త్రమును క్రిందికి తీయవలయును. గృహస్నానమందును, తటాకాదులందును పైకితీయవలయును. స్నానానంతరము రక్తకృష్ణవస్త్రములను ధరించగూడదు. శుష్కవస్త్రమునుధరించవలెను తరువాత జుట్టుముడిపెట్టవలయును యేడుపర్యాయములు వాతధూతవస్త్రము శుష్కమని గౌతముఁడుచెప్పెను యేడురాత్రులుగడిచినతరువాతవిష్టమృత్తికాసమానమగునని గౌతముఁడుచెప్పెను విస్తరభయమునఁ గ్రంథమేత్యము

అథ సచేలస్నానమ్

శ్లో॥ శ్వానకుక్కుటమార్జాల మద్యభాండరజస్వలాః। స్పృష్ట్వా దేవలకంచైవ సచేలం స్నానమాచరేత్ ॥ మాతాపితృవిసృష్టంచ క్రియాముద్దిశ్యయాచకం । చితించ చితికాష్ఠంచ యూపంచండాలమేవచ ॥ స్పృష్ట్వాదేవలకంచైవ సవాసాజలమావిశేత్ ।దేవార్చనపరోవిప్రో విత్తార్థీ వత్సరత్రయం । సన్యాదేవలకోనామ హవ్యకవ్యేషు వర్జయేత్ ॥

తాః కుక్కను, కోడిని, పిల్లిని, కల్లుకుండను. రజస్వలాస్త్రీని, దేవలకు స్పృశించినయెడల బ్రాహ్మణుడు అప్పటికి ధరించినవస్త్రములతోనేస్నానముచేయవలయును. తల్లిదండ్రులచేత విడువబడినవానిని, తల్లిదండ్రులనువిడిచినవానిని. వైదికకర్మలకొరకు యాచించువానిని, శ్మశానమును,శ్మశానకాష్ఠమును,యూపస్తంభమును, చండాలుని, స్పృశించినయెడల సచేలస్నానముచేయవలయును ఇచ్చట "క్రియాముత్సృజ్యయాచకం" అను పాఠాంతరముగలదు కొన్నిగ్రంథములలో అపక్షమందు క్రియాకాలములందు వాటినివిడిచి యాచించువాఁడని అర్థము ధనముకొరకు మూఁడుసంవత్సరములుదేవార్చనచేయుబ్రాహ్మణుఁడు దేవలకుఁడనఁబడును దేవలకుఁడు దేవపితృకార్యములందనర్హుఁడు

అథాన్త్యఖాతకూపస్నానమ్

శ్లో॥ అంత్యజైఃఖానితాః కూపాస్తటాకాదిస్తథైవచ । తేషుస్నాత్వాచపీత్వాచ పంచగవ్యేనశుధ్యతి ॥ బ్రాహ్మణః క్షత్రియో వైశ్య శ్శూద్రశ్చైవా త్యజాదయః।ఏభిస్తుఖానితేకూపాస్నానం తత్రనకారయేత్ ॥పంచపిండాన్ సముద్ధృత్య స్నాతవ్యంపరవారిషు। స్నానమాన్నద్యాం దేవఖాతే హ్రదేషుచసస్సుచ ॥

తా॥ చండాలురచేతత్రవ్వబడిన వాపీకూపతటాకాదులందు స్నానముజేసినగాని, పానముఁజేసినగాని పంచగవ్యప్రాశనచేత శుద్ధుఁడగును. బ్రాహ్మణుఁడు క్షత్రియుఁడు, వైశ్యుఁడు, చండాలుఁడు ఈ సర్వులలో నెవ్వరిచేతనైనను త్రవ్వబడిన కూపములందు స్నానముఁజేయఁగూడదు అనఁగా పరులచేతత్రవ్వబడినకూపములందు స్నానముఁగూడదని భావము. స్వకీయములుగాని దేవఖాతములుగాని లేనప్పుడు పరకీయకూపాదులందు అయిదుమృత్తికాపిండములను తీసి తటమందుంచిస్నానముఁజేయవలెను నదీదేవఖాతములందు మృత్తికాపిండములు వేయనవసరములేదు ఈఘట్టమందు పరస్పరసమన్వయము అంతగాలేదు వృత్తివ్రాయలేదు విరోధపరిహారమునుచేయు వచనములు వ్రాయలేదు కాఁట్టి సమన్వయమును వ్రాయుచున్నాను చండాలురచేతత్రవ్వబడిన తటాకాదులందు స్నానపానములు చేయఁగూడదు బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రులచేతత్రవ్వబడిన త్రవ్వించబడినవాటియందుపంచ మృత్తికాపిండములనుయెత్తి తటమందుంచి స్నానముచేయవలయును నదులందు మృత్తికపిండోద్ధరణ మనావశ్యకము

అథ నదీరజోదోషః

శ్లో॥ సింహకర్కటయోర్మధ్యే సర్వానద్యోరజస్వలాః । తాసు స్నానంనకుర్వీత వర్జయిత్వాసముద్రగాః॥ యోగీశ్వరః ॥ రజోదుష్టేషుదస్నానం వర్జ్యంనద్యాదిషుద్విజైః । కదర్థితగరజస్తేషాంసంధ్యోపాస్తించతర్పణమ్। (కదర్థితంకుత్సితం) గంగాచయమునాచైవప్లక్షజాచసరస్వతీ।రజసానాభిభూయంతే యేచాన్యేనదసంజ్ఞకాః ॥ అత్రవిశేషమాహ వ్యాఘ్రపాదః ॥ ఉపాకర్మణి చోత్సర్గే ప్రేతస్నానే తథైవచ ॥ చంద్రసూర్యగ్రహేచైవ రజోదోషోనవిద్యతే ॥ అభావే కూపవాపీనా మనపాయపయోభృతాం । రజోదుష్టేపిపయసి గ్రామభూమానదుష్యతి ॥ అస్థిచర్మాదియుక్తంచ ఖరశ్వానాదిదూషితం । ఉద్ధరేదుదకంసర్వం శోధనం పరిమార్జనమ్॥ధనుస్సహస్రాణ్యష్టౌతు గతిర్యాసాంనవిద్యతే।నతానదీశబ్దవహాః గర్తాస్తాఃపరికీర్తితాః ॥ గర్తాస్వాంశర్వదాచైవ రజోదోషోనవిద్యతే। తతస్స్నానంప్రకుర్వీత భార్గవస్యవచోయథా ॥

తా॥ సూర్యుఁడు కర్కాటకరాశినిబొందినదిమొదలు సింహరాశిముండిట్టలగు వరకు అనఁగా రెండుమాసములు సమస్తనదులు రజోదూషితములగునుగాన వాటియందు స్నానముఁ జేయఁగూడదు సముద్రగాములైన నదులందు దోషములేదు

నదులు రజోదుష్టములగునపుడు స్నానముతర్పణము సంధ్యావందనమువాటిలో చేయగూడదు గంగ. యమున: ప్లక్షజాతములగు కృష్ణాగోదావరులు: సరస్వతి ఇవియు పురుషనదములన్నియు, రజోదుష్టములుగావుఅని యోగీశ్వరవచనము. అపవాదము. శ్రావణపూర్ణిమయందుచేయతగిన యుపాకర్మయందును, ఉత్సర్జనమందును, ప్రేతకార్యమందును గ్రహణములందును రజోదోషములేదు. పరిశుద్ధములగు[illegible]గల వాపీకూపతటాకాదులులేనిస్థలమందు, రజోదుష్టములగుజలములను యుప[illegible]గించవచ్చును వాపియనఁగా దిగుడుబావి. కూపమనఁగాచాదబావి. తటా[illegible]గా చెఱువు, ఎముకలు: చర్మాదులుగలజలమున్నా: ఖరశ్వానదుష్టమగుజలమున్నా, బయటకు తోడివేసి కూపాదులను అనఁగావావులను కూపములను తటాకములను పరిశుభ్రముచేయవలెను. ఎనిమిదివేలధనువులబారుగలవి నదులు, అంతకు తక్కువ బారుగలవి గర్తములుగాని నదులుగావు. గర్తములందు రజోదోషములేదని భార్గవుఁడువచించెను ధనువు అనగా రెండుగజములపొడవు ఇట్లు స్నానప్రకరణము ముగిసెను

అథ కుశగ్రహణవిధిః

స్మృత్యర్థసారే ॥శ్లో॥ కుశాఃకాశాయవాదూర్వా ఉశీరాశ్చసకుంజరాః । గోధూమావ్రీహయోముంజా దశదర్భాఃప్రకీర్తితాః ॥ నభోమాసస్యదర్శేతు కుశదర్భాన్ సమాహరేత్ । అయాతయామాస్తేదర్భా నియోజ్యాస్స్యుఃపునఃపునః ॥ విష్ణుః॥ నభోమాసచతుర్దశ్యాం దర్భాన్ తత్రసమాహరేత్ ॥ అయాతయామాస్తేదర్భాని యోజ్యాస్స్యుః పునఃపునః ॥ కృష్ణపక్షేచతుర్దశ్యా మానేతవ్యాః కుశాఃద్విజైః।అకాలికాస్తదాశుద్ధాఅతఊర్ధ్వంవిగర్హితాః। స్నాత్వాశుచౌదర్భదేశే శుచిర్భూత్వా సమాహితః। ప్రాణానాయమ్యసంకల్ప్యకుశోత్పాటనమాచరేత్ ॥పణవేనైవసంగృహ్యచత్వార్యాదాప్రయత్నతః। దిగ్దేవతానాం మంత్రేణ చతుర్దిక్షు క్షిపేత్కుశాన్ ॥ అథ కుశోత్పాటనమంత్రః।విరించినాసహోత్పన్న పరమేష్ఠినిసర్గజ । నుదపాపానిసర్వాణి కుశస్వస్తికరోభవ॥హుంఫట్కారేణమంత్రేణ సకృచ్ఛిత్వాసముద్ధరేత్ । అచ్ఛిన్నాగ్రాఅశుష్కాగ్రాః [illegible]హరితాఃకుశాః[illegible] ॥ అహన్యహనికర్మార్థం కుశోత్పాటఃప్రశస్యతే । [illegible]ఉద్ధృతకుశా[illegible] [illegible]నోత్తరోత్తరే॥[illegible] [illegible]ఉద్ధృతకు[illegible] [illegible]నోదితాః॥నోత్తరో[illegible]మాసేషు

కూర్చుని మౌనముగ గాయత్రీజపముచేయవలయును దీనికిపరిమితనక్షత్రములు అన్నియువచ్చువరకు నక్షత్రములయొక్క అధ్యాంతమయము మొదలు సూర్యదర్శనము వరకు ప్రాతఃకాలమందు జపముచేయవలయునుఅని కారికాకారుఁడుచెప్పెను మొదలు సంధ్యాదేవి సాయంకాలమందుత్పన్నయైనదిగానప్రథమతః ఉపనయనమందు సాయంకాలమందారంభించవలయును అనఁగా యుదయాన మంత్రోపదేశమునొంది సాయంకాలమువరకు జపించుచుండి సాయంకాలమందు సంధ్యావందన మారంభించవలయును తరువాత రెండుపూటలందు అగ్నికార్యమును భైక్షమును చేయుచుండవలెను కొందఱు మాధ్యాహ్నికసంధ్య మొదలందురు సుఱికొందఱు సాయంసంధ్య మొదలందురు దేశాచారమునుబట్టి నడుచుకొనవలయును

అథ జపవిధిః

వ్యాసః॥శ్లో॥ ప్రాతర్నాసాసమాకుర్యాన్మధ్యాహ్నే తూరసాసమా। సాయంకాలేనాభిసమా కరౌకుర్యాదతంద్రితః ॥ సాయం నాభౌకరంకృత్వా మధ్యాహ్నేహృదిసంస్థితం। ప్రాతర్జపతినాసాగ్రే జపస్త్రివిధఃస్మృతః॥గాయత్ర్యావేదమూలత్వా ద్వేదఃసర్వసుగీయతే।సర్వభిస్తుజపేద్దేవీం నమాలాభిఃకదాచన॥(అన్య [illegible] నియమస్మృతః) ఆరభ్యానామికామూలా త్ప్రదక్షిణమతంద్రితః। మధ్యమామూలపర్యంతంగాయత్రీజప ఈరితః॥ ఉష్ణీషికంచుకీనగ్నోముక్తకేశోగళావృతః।అపవిత్రకరశ్చైవసప్రలపన్నజపేత్క్వచిత్ యోగయాజ్ఞవల్క్యః॥ఓంకారంపూర్వముచ్చార్య భూర్భువస్స్వస్తతఃపరం।గాయత్రీంప్రణవంచాంతే జపస్యైవవిధిస్మృతః ॥ ఏషాసంపుటగాయత్రీ సర్వపాపప్రణాశినీ।తిస్రస్తువ్యాహృతీఃకుర్వ న్పృథగోంకారసంయుతాః। పునస్సంహృత్యచోంకార మ్మంత్రస్యాద్యం తయోస్తథా ॥ ఇదం సార్ధపద్యద్వయమూర్ధ్వరేతోవిషయమ్।గృహస్థబ్రహ్మచారిభ్యాం త్వేకప్రణవైవగ్రాహ్యః॥తదుక్తంస్మృతిరత్నావళ్యాం॥ సంపుటైకషడోంకారా గాయత్రీ త్రివిధామతా। తత్రైకప్రణవాగ్రాహ్యా గృహస్థైర్జపకర్మణిగృహస్థవత్తుజప్తవ్యాసదైవబ్రహ్మచారిభిః।సంపుటాచషడోంకారా భవేత్తామూర్ధ్వరేతసామ్॥ ఇతివాచికాఖ్యఉపాంశుశ్చ మానసస్త్రివిధస్మృతః।త్రయాణాం జపయజ్ఞానాం శ్రేయాన్స్యాదుత్తరోత్తరః ॥ యదుచ్చనీచస్వరితై శ్శబ్దైస్స్పష్టంతథాక్షరైః

మంత్రముచ్చారయేద్వాచా జపయజ్ఞస్స వాచికః॥ శనైరుచ్చారయేన్మంత్రం మందమోష్ఠౌ ప్రచాలయన్। అపరైరశ్రుతం కించిత్స ఉపాంశుజపస్స్మృతః॥ ధ్యాయేద్యదక్షరశ్రేణీం వర్ణాద్వర్ణం పదాత్పదం। శబ్దార్థచింతనం భూయః కథ్యతే మానసో జపః॥ మానససిద్ధికామానాం పుత్రకామ ఉపాంశుకః। వాచికో మారణే చైవ ప్రశస్తో జప ఈరితః॥ వాచికస్త్వేక ఏవ స్యాదుపాంశుశ్శతముచ్యతే। సహస్రం మానసం ప్రోక్తం మన్వత్రిభృగునారదైః॥ స్మృత్యర్థసారే॥ బ్రహ్మచారీ గృహస్థశ్చ శతమష్టోత్తరం జపేత్। వానప్రస్థో యతిశ్చైవ సహస్రాదధికం జపేత్॥ శౌనకః॥ అష్టోత్తరశతం నిత్యమష్టావింశతిరేవ చ। విధినా దశకం వా త్రికాలే సంజపేద్ద్విజః॥ అష్టావింశత్యధికమాపత్కల్పః॥ తదుక్తం॥ దశావత్సు జపేద్దేవీమష్టావింశతిమష్టవా॥ అథ ప్రదోషే జపసంఖ్యా॥ శ్రాద్ధే ప్రదోషే దర్శే చ గాయత్రీ దశసంఖ్యకా। అష్టావింశత్యథాధ్యాయే సుదినే తు యథాక్రమం॥

తా॥ ప్రాతఃకాలమందు ముక్కు సమానముగాను; మధ్యాహ్నమందు వక్షస్థలమునకు సమానముగాను, సాయంకాలమునందు నాభికి సమానముగాను హస్తములనుంచి గాయత్రి వేదమూలముగాన వేదము పర్వములందు లిఖించఁబడునుగాన పర్వములందు గాయత్రిని జపించవలయును. ఇచ్చట ప్రాతఃకాలమందు నాభికి సమానముగాను మధ్యాహ్నమందు వక్షస్థలమునకు సమానముగాను. సాయంకాలమందు ముక్కునకు సమానముగాను హస్తమునుంచి జపించవలయునని పాఠాంతరమున్నది. ఆపాఠమే పూర్వోక్తమైన ఆసనప్రకరణబలమునుబట్టి విచారించగా శ్రేష్ఠమని తోచుచున్నది ఇదిగా యిందుచెప్పఁబడినవిధి అశ్వలాయనులదిఆయివున్నది. అనామికామూలము మొదలు ప్రదక్షిణముగావచ్చి మధ్యమాంగుళీమూలవఱకు లెఖించవలెను. అంగుష్ఠముతో లెఖించవలయును. ఈప్రకారమందు మధ్యమానామికా మధ్యపర్వములు మిగులును. ఆచారమందు అనామికామధ్యపర్వమును మొదలు తర్జనీమూలమువఱకు లెక్కించుచున్నారు, ఆపక్షమందుమాంగుళి మధ్యపర్వము మొదటిపర్వముమిగులును శిరస్సునకు వస్త్రమునుచుట్టియు, కంచుకమును [చొక్కాను] ధరించియు, దిగంబరుడై యుండియు, జుట్టునుముడివేయకయు, కంఠమును వస్త్రముతో కప్పియు, అపవిత్రహస్తుఁడై యుండియు; మాట్లాడుచునుండియు, గాయత్రీజపముచేయగూడదు. ముందుగా ఓంకారమునుపఠించి తరువాత మూఁడువ్యాహృతులుచ్చరించి గాయత్రినిపఠించి చివరను తిరిగి ఓంకారముపచ్చరించవలయును. ఇది సంపుటగాయత్రి యనఁబడును

పర్యంతకాలమందు క్రమముగా అనఁగా ప్రాతస్సంధ్యావందనము మొదలు క్రమముగా చేయవలయును. సౌరమంత్రపఠనమును, బ్రహ్మయజ్ఞమును, తర్పణమును మాత్రము చేయఁగూడదు అనగాహనస్నానముఁగూడా చేయఁగూడదు. కొందఱు రాత్రియందును బ్రహ్మయజ్ఞము చేయవచ్చునని చెప్పుదురు. అందుకు ప్రమాణము "గ్రామే మనసా స్వాధ్యాయ మధీయాత దివా నక్తం వా" అను శ్రుతి. కాని రాత్రియందు బ్రహ్మయజ్ఞవిధానము ఆపస్తంబులకుగాని, ఆశ్వలాయనశాఖవారికి గాదు అందుకు ప్రమాణము శ్లో॥ ఆచార్యాః కేచిదిచ్ఛంతి రాత్రావపి చ తర్పణం। తద్బహ్వృచానామేవ నాన్యేషాం తు విధీయతే"॥ అను స్మృతివచనము. మధ్యాహ్నసంధ్యావందనముచేయక గడచినంతలో రాత్రిసంధ్యావందనమునకు కాలము గడవకయున్నయెడల ముందుగా సాయంసంధ్యావందనముఁజేసి తరువాత మాధ్యాహ్నిక సంధ్యావం చేయవలయును. సాయంసంధ్యాకాలముఁగూడా గడచినయెడల మాధ్యాహ్నిక సంధ్యావందనము మొదలు క్రమముగా చేయవలయును. సౌరసూక్తస్థానమందు సౌరవైశ్వానరీయకమును జపించవలెను.

అథ దేవతార్చనవిధిః

శ్లో॥ అగ్నౌ చైవాథవాప్సు వా ప్రతిమాయాం జలేపి వా। పూజయేద్భక్తిభావేన ప్రత్యహం పరమేశ్వరమ్ ॥ నారాయణం మహాదేవమాదిత్యం గణనాయకం। శక్తిం చైవాథ పంచైతాన్ ప్రత్యహం పూజయేద్ద్విజః॥ దేవతాస్థాపయేద్ధీరః స్థావరే పాత్రిజుష్మఖాహితు। గృహే దాజంగమే వాపి స్థాపయేత్త్రిప్రత్యగాననాః ॥ అభీష్టదేవతామ్మధ్యే స్థాపయేత్తాన్ యథాక్రమం। యద్వామధ్యే భవేచ్ఛంభు రైశాన్యాం పూజయేద్ధరిమ్॥ ఆగ్నేయ్యాం పూజయేత్సూర్యం నైరృత్యాం గణనాయకం। వాయవ్యాం పూజయేద్దేవీ మిత్యేతా వై యథాక్రమమ్॥ తథాచ సంగ్రహే॥ శంభోర్మధ్యగతే హరీ నహరభూ దేవ్యో, హరౌ శంకరేభాస్యే నాగసుతా, రవౌ హరగణేశాజాంబికా స్థాపితాః॥ దేవ్యాం విష్ణుహరైక దంతరవయో లంబోదరే జేశ్వరే। నారాయ్యాం శంకరభాగవతస్తు శుభదా వ్యస్తాస్తు తే హానిదాః॥ అథాగమవిషయే ప్రాచీ ఉచ్యతే ॥ పూజ్యపూజకయోర్మధ్యే పూర్వమిత్యభిధీయతే। నైశానం పూజకాపేక్షం పూజ్యాపేక్షం తు తద్భవేత్॥ దేవస్య ముఖమారభ్య దిశం ప్రాచీం ప్రకల్పయేత్। తదాదిపరివారాణా మంగాద్యావరణం క్రమాత్॥ యస్మిన్నివసస్వాన్ విష్ణువత్యు దేతి ప్రాచీతి తాం వేదవిదో వదంతి। మధ్యే పునః

వైశ్వదేవమేగాని వేరువేరులేదు. వృష్టిగానున్నపుడు వేరువేరుగా చేయవలయును. అన్నములేనపుడు పాలు మొదలగువాటితో చేయవలెను, తండ్రిజీవించియున్నవాడు పృథక్కుగానుండి వైశ్వదేవము చేయుటలో యజ్ఞోపవీతమును యెడమచేతి బొటనయందు తగిలించి పితృయజ్ఞమును చేయవలయును. సంసృష్టులుగానున్న వారిలో నొకడు చేయు వైశ్వదేవము లౌకికాగ్నియందు చేయవలయును. అట్లుచేసినయడల అన్నసంస్కారముగలుగును. అట్లుగాక ఔపాసనాగ్నియందు చేసినయడల ఔపాసనగలవారికే అనఁగా యెవ్వరు హోమముజేసిరో వారికే ఆయన్నము భోజ్యముకాని తదితరులకు భోజ్యముకాదు. బ్రహ్మయజ్ఞము మాత్రము వేరువేరుగాజేయవలయును. గాలవుఁడు విభక్తులయిన సోదరులుగూడినయడల పెద్దవాడు అన్నముతోను. చిన్నవాడు బియ్యముతోను వైశ్వదేవమునుజేయవలయునని చెప్పెను, ఈవచనము బహ్వృచుల విషయముగాని యితరులకుకాదు యాజుషులు సమిష్టికానున్నంతవరకు గృహ్యాగ్నియందు చిన్నవారందఱు బియ్యముతో వైశ్వదేవమునుజేయవలయును. జ్యేష్ఠుడుమాత్రము అన్నముతోచేయవలయునని వ్యాఘ్రపాదుఁడు చెప్పియున్నాడు.

అథాఽనగ్నికవైశ్వదేవం

సాయణీయే॥ సాగ్నికః పితృయజ్ఞాంతే బలికర్మ సమాచరేత్। అనగ్నిర్హుతశేషం తు బలిం కాకబలిం హరేత్॥ సంగ్రహే ॥ హుత్వా వ్యాహృతిభిశ్చాన్నం హుత్వా శాకలకాదిభిః॥ భూతేభ్యశ్చ బలిం దద్యాదన్నమశ్నాత్యనగ్నిమాన్॥ అనగ్నికస్తు యో విప్రస్సోన్నం వ్యాహృతిపూర్వకం। హుత్వా శాకలమన్త్రైస్తు శిష్టం కాకబలిం హరేత్। అన్నం వ్యాహృతిభిర్హుత్వా హుత్వా మంత్రైశ్చ శాకలైః । ప్రాజాపత్యేఽశ్వరవిర్హుత్వా పూజయేదతిథీంస్తతః ॥

తా॥ సాగ్నికుఁడు పితృయజ్ఞాంతమందు బలికర్మనుజేయవలయును, అనగ్నికుఁడు హుతశేషబలితో కాకబలినియివ్వవలయును. అనగ్నికుఁడు వ్యాహృతులతో హోమమునుజేసి భూతబలినిజేసి భుజించవలయునని సంగ్రహమందు చెప్పఁబడియున్నది. అనగ్నికుఁడు అన్నమును శాకలమంత్రములతో వ్యాహృతిపూర్వకముగా హోమముఁజేసి శేషముతో కాకబలినివ్వవలెను. వ్యాహృతులతోను శాకలమంత్రములతోను హోమముఁజేసి ప్రాజాపత్యమంత్రములతో హోమముఁజేసి అతిథిపూజను చేయవలెను.

అథ సూతకేత్యాజ్యాని

వైశ్వదేవంతథా శ్రాద్ధం బ్రహ్మయజ్ఞంచసూతకే। నకుర్యాత్స్వయమన్యైశ్చ కారయేన్నైవసర్వదా ॥ తథాచస్మృత్యర్థసారే॥ కుర్యాత్పంచమహాయజ్ఞాన్నిత్యశస్సూతకంవినా। నిత్యంనైమిత్తికం కామ్యం సూతకేపినహాపయేత్ ॥వాక్యం॥నిత్యమౌపాసనం।నైమిత్తికం ఉపరాగేస్నానదానాదికమ్।కామ్యమాశ్వయుజేచండికాపూజనాదికంచ సర్వథాసత్యజేత్ అన్యేనకారయేదిత్యర్థః॥ తథాచపులస్త్యః॥ సంధ్యామిష్టించరుహోమంయావజ్జీవంయాసమాచరేత్ ॥ సత్యజేత్సూతకేవాపిత్యజన్గచ్ఛేదధోగతిమ్నిత్యంనైమిత్తికంకామ్యంయత్స్వకర్మప్రచోదితమ్। సూతకాదినిమిత్తేమహాపయేన్నతుహాపయేత్॥ బృహస్పతిః॥సూతకేమృతకేచైవహ్యశక్తౌశ్రాద్ధభోజనేప్రవాసాదినిమిత్తేషుహాపయేన్నతుహాపయేత్ ॥ సూతకేతుసముత్పన్నేస్మార్తంకర్మకథంభవేత్ । పిండయజ్ఞంచరుంహోమమసగోత్రేణకారయేత్ ॥ వాక్యం పిండయజ్ఞంపిండపితృయజ్ఞం చరుంస్థాలీపాకం। హోమం। నిత్యౌపాసనంచ అన్యేనకారయేదిత్యర్థః॥

తా॥ ఆశౌచమందు బ్రహ్మయజ్ఞమునుగాని. శ్రాద్ధమునుగాని తానుచేయగూడదు. తనకొరకు అన్యులచేత చేయించనుగూడదు. సూతకములేనపుడు పంచమహాయజ్ఞములను చేయవలయును, పంచమహాయజ్ఞములనఁగా, బ్రహ్మయజ్ఞము, దేవయజ్ఞము, మనుష్యయజ్ఞము, పితృయజ్ఞము భూతయజ్ఞము. వీటికి నామాంతరములు వేదపాఠము, హోమము; అతిథిపూజ, తర్పణము, బలిదానము, సూతకమందును, ఔపాసనమును, గ్రహణస్నానమును, చండికాపూజనమునుఅన్యునిచేతచేయించవలయును. యిందులో గ్రహణస్నానము తానేచేయవచ్చును సంధ్యావందనమును, ఇష్టిని, హోమమును యావజ్జీవము నాచరించవలయును. సూతకమందైనను విడువరాదు, విడిచినయెడల అధోగతినొందును, తప్పని నిత్యనైమిత్తికములు సూతకమందుచేయవలెను. చేయించవలయును. గనుకబలిహస్పతిఆశౌచమందురోగమందును శ్రాద్ధభోక్తృత్వమందును, గ్రామాంతరమునమందును అన్యులచేత హోమమును జేయించవలయునుగాని కేవలము విడువఁగూడదనిచెప్పెను. పిండపితృయజ్ఞమును; స్థాలీపాకమును, నిత్యౌపాసనమును చేయించవలయును.

దేశము సంభవించినపుడును, తాను పవిత్రముగానున్నపుడును రెండుఅనధ్యయనములు, ఇతరాధ్యయనములులేవు. వైశ్వదేవమునకు పూర్వమునందుగాని పరమునందుగాని బ్రహ్మయజ్ఞమును చేయవచ్చును. [ఈఘట్టములో యీప్రసంగముఅనవసరముగాని మూలమందున్నందున తాత్పర్యమును వ్రాసినాను) తరువాత మనుష్యయజ్ఞమునుచేయవలయును, మనుష్యయజ్ఞమనఁగా అతిథిపూజ యోగ్యులయిన అతిథులకుచేసినసత్కారముతో పాపములునశించును, తానున్నూ. తన పితరులున్నూ తరింతురు.

ఇతినారాయణకృతాయాం ధర్మప్రవృత్తౌ శౌచాచారాది తర్పణాంతప్రకరణమ్

అథ దివాతీతకర్మవిషయే

నకృతానిప్రమాదాచ్చే త్ప్రాతఃకర్మాణియానిచ। రాత్రావపిచకార్యాణి వినాసౌరంచతర్పణమ్ ॥ దివోదితానికర్మాణిప్రమాదాదకృతానిచేత్ । శర్వర్యాః ప్రథమేయామే తానికుర్యాద్యథాక్రమం। శాతౌప్రప్రహారపర్యంతం దివాకర్మాణికారయేత్ ॥ అవగాహంసౌరజపం బ్రహ్మయజ్ఞంచవర్జయేత్ । దివోదితాక్రియాః కార్యా రాత్రావపియథాక్రమం ॥ సౌరంవినాచావగాహం బ్రహ్మయజ్ఞంచ తర్పణమ్ ॥ వాక్యమ్ ॥ కేచిద్రాత్రావపి బ్రహ్మయజ్ఞమిచ్ఛంతి గ్రామేమనసాస్వాధ్యాయ మధీయీతదివానక్తంవేతిశ్రుతేః తదాపస్తంబవిషయమ్॥ తథాచస్మృతిః ॥ ఆచార్యాః కేచిదిచ్ఛంతి రాత్రావపిచతర్పణం।తద్యజుశ్శాఖినామేవ నాన్యేషాంతువిధీయతే। ఇతి॥ మధ్యాహ్నేసమతిక్రాంతే సాయంకాలోభవేద్యది । సాయంసంధ్యాముపాస్యాదౌ సంధ్యామాధ్యాహ్నికీంతతః॥ సాయంకాలోవ్యతీతశ్చేద స్తంయాతేదివాకరే।కుర్యాదావర్తనీంసంధ్యాం సమాచర్యయథాక్రమమ్॥వాక్యమ్ ॥ ఆవర్తనో మధ్యాహ్నాస్తమయయోస్సంధ్యేత్యర్థః ॥ కుర్వీతావర్తనీం సంధ్యాం రాత్రావపినదుష్యతి । దద్యాదర్ఘ్యంతుగాయత్ర్యా సౌరసూక్తంతువర్జయేత్ ॥ మధ్యాహ్నసంధ్యారాత్రౌచేత్ప్రమాదాత్క్రియతేయది ॥ సౌరస్థానేజపేత్సూక్తం సౌరవైశ్వానరీయకమ్ ॥

ప్రాతఃకాలముమొదలు చేయఁదగిన సంధ్యావందనాదులు ప్రమాదమువల్లయక కాలముగడచినయెడల రాత్రియందు ప్రథమయామమందు అనఁగా. యామ

శక్త్యా ప్రదక్షిణమ్ ॥ సమభ్యర్చ్య పిబేద్దేవస్య పాదసలిలం హరేః ।
స యాతి పరమం స్థానం తద్విష్ణోః పరమం పదమ్ ॥ విష్ణుపాదాభిషిక్తం
యః పాత్రే న్యస్త్వా పిబేజ్జలమ్ । సర్వపాపవినిర్ముక్తస్స యాతి పరమాం గతిం
యః పాదసలిలం విష్ణోః కరేణ పిబతి ద్విజః ॥ స మూఢో నరకం యాతి
యావదింద్రాశ్చతుర్దశ ॥

తా॥ ప్రతిదినమందును పరమేశ్వరపూజ చేయవలయును, ఆపూజను అగ్ని యందుగాని, సూర్యునియందుగాని, సువర్ణాదిప్రతిమలందుగాని, జలమందుగానిచేయ వచ్చును. ఇదిగాక పూజలో అయిదుగురు దేవతలుండవలయును. 1 విష్ణువు. 2 శివుడు, 3 సూర్యుడు, 4 గణేశుడు, 5 దుర్గ. దేవతాస్థాపనమును స్థావరము లందు అనగా దేవాలయములందు, ప్రతిష్ఠలందును, తూర్పుముఖముగాను, గృహ మందును: చరమందును, పశ్చిమముఖముగాను చేయవలయును. తనయిష్టదేవతను మధ్యనుబెట్టి యితరదేవతలను ముందుచెప్పబోవుప్రకారముగాచుట్టుపెట్టవలయును 1 శంకరుడు మధ్యనున్నపుడు, ఈశాన్యమునహరియు, ఆగ్నేయమునసూర్యుడును నైరృతియందుగణేశుడును, వాయవ్యమందుదుర్గయు నుండవలయును: 2 హరి మధ్యనున్నపుడు ఈశాన్యమునశివుడును, ఆగ్నేయమునగణేశుడును. నైరృతియందు సూర్యుడును, వాయవ్యమందుదుర్గయు నుండవలయును, 3 సూర్యుడుమధ్యనున్న పుడు ఈశాన్యమునశివుడును, ఆగ్నేయమునగణేశుడును, నైరృతియందుహరియును వాయవ్యమందుదుర్గయునుండవలయును. 4 దుర్గమధ్యనున్నపుడు ఈశాన్యమునహరి యును; ఆగ్నేయమునశివుడును, నైరృతియందుగణేశుడును. వాయవ్యమునసూర్యు డును యుండవలయును. 5 గణేశుడుమధ్యనున్నపుడుఈశాన్యమునహరియు, ఆగ్నే యమునశివుడును నైరృతియందుసూర్యుడును, వాయవ్యమందుదుర్గయునుండవలెను ఇందుకు భిన్నముగానుంచినయడల హానినిచేయుదురు. ఆగమమందు దిక్కులు పూజించువానికిన్ని, పూజ్యుడైనదేవతకున్నూ, మధ్యభాగము తూర్పునబడును. కాబట్టి పూర్వోక్తమైన ఈశాన్యదిక్కును పూజ్యునిబట్టి గ్రహింనవలయునుగాని పూజకునిబట్టిగాదు. దేవునిముఖమేవైపుకున్నదో ఆదిక్కును తూర్పుగాగ్రహించ వలెను. అదిమొదలు పరివారదేవతలకు ఆవరణమును కల్పించవలయును. రాత్రిం బవళ్ళు సమానముగానుండుకాలములగు మేషతులాసంక్రాంతులందు సూర్యుడేది క్కునుదయించునో ఆదిక్కు తూర్పని వేదవేత్తలు వక్కాణింతురు. పూజ్యపూజ కులమధ్యను తూర్పుగా ఆగమవేత్తలు నొక్కిపలుకుచున్నారు. కాబట్టి ముఖ్యదేవ తకు ముందుగా పుష్పాంజలినొసంగి తరువాతగణేశునిఅర్పించవలెను. ముఖ్యదేవత

ఈ మనుష్యయజ్ఞమును అగ్నియందుగాని యితరస్థలమందుగాని చేయవచ్చును. శౌన కుడు చెప్పుచున్నాడు. సూర్యాదిమంత్రములుపదితోనుహోమముచేసిపరిషేచనము చేయవలయును. తరువాత వ్యాహృతులతో హోమముచేయవలెను వ్యాహృతిహో మము అగ్నికి ఉత్తరమునచేయవలెను, తూర్పుమొదలు ఈశాన్యపర్యంతమువేళ్ళ చివరలతో ఘృతముతోను పాలతోను మిశ్రితమైన అన్నమునురేగుపండుప్రమాణ ముగా బలులుంచవలెను. సూర్యాదివాస్తుపురుషపర్యంతముంచవలెను. పూర్వపశ్చిమ భాగములందు తూర్పుసమాప్తిగాచేయవలెను. దక్షిణోత్తరభాగములందుత్తరసమా ప్తిగాచేయవలయును. చక్రమధ్యను అయిదుబలులను తూర్పుసమాప్తిగాచేయవలెను దక్షిణమందు విశ్వేభ్యః అనియు, పశ్చిమమందుసర్వేభ్యఃఅనియును, ఉత్తరమందు దివేత్యాది మంత్రములతోను, రాత్రియందు నక్తమిత్యాదిమంత్రములతోనుయుంచ వలయును, చక్రమునకీశాన్యమున రక్షోబలినివ్వవలయును. అట్లుగానే తృతీయభాగ ముతో భూమియందు అపసవ్యముగాపితృతీర్థముతో ఆగ్నేయమందు చేతబలినివ్వవలెను ఇచ్చట నామమును గోత్రమునుచెప్పిస్వధాకారమునుచెప్పవలయును. పితృయజ్ఞాన్న శేషముతో నైరృతికోణమందును, పశ్చిమమున వాయవ్యకోణమందును శ్వానబలుల నివ్వవలెను. వాటికి రెండింటికిని స్వాహాకారమును, సవ్యమును, పితృతీర్థమునుచేయ వలెను. శ్యామవర్ణము శబలవర్ణముగల రెండు కుక్కలు దేవత్వమును, పితృత్వ మును బొందియున్నవి. వాటికి బలులనివ్వవలయును. ఇట్లు 32 మంత్రములతో నిత్యము బలులనివ్వవలయును. తరువాతసనకాదిమనుష్యబలులనుహంతకారముతో నిచ్చి అగ్రబలినిచ్చి నాలుగుదిక్కులందును సిద్ధాదిబలులనివ్వవలయును. దేశయజ్ఞా న్నశేషముతో గృహద్వారమందు బలినివ్వవలయునుభూతయజ్ఞానశేషముతో వాయస బలినివ్వవలయును. భూబలినియిచ్చి చూడగూడదు. స్వయంగా యెత్తగూడదు. యెత్తినయెడల సంపత్తునశించును. యేభూతా ప్రచరంతి అను మంత్రముతో పాత్ర యందు బలినివ్వవలయును, రాత్రియందు వాయసబలిని భూమియందుంచగూడదు. పితృయజ్ఞాన్నశేషముతో చండాలపతితాదులకు బలులనివ్వవలెను. ఈప్రకారము రాత్రియందును పగటియందును చేయవలెను. రెండుపూటలు చేయనియెడలప్రాతః కాలమందే రెండుమారులుచేయవలెను. ముందుగా సూర్యాదులకొరకున్నూ, తరువాత అగ్న్యాదులకొరకున్నూ హోమముజేసి తరువాత వ్యాహృతులతో భూతయజ్ఞమును చేయవలెను. తరువాత పితృయజ్ఞమును చేయవలెను ఉపస్థానమునుగృహబలియును యొక్కమారేచేయవలయును. వాయసబలియు, భూతబలియు నొక్కమారుచేయవల యును. చివర "అసంస్కారప్రమీతాః"అను మంత్రముతో దర్వీదౌతవారినిద్వార మందుంచవలయును. ఈ వైశ్వదేవప్రకరణమంతయుఆశ్వలాయనసూత్రమువారిది

ఆపస్తంబులకు వారిగృహ్యసూత్రమందు కర్తరీతిగా చూచుకొనవలయును. ఈగ్రంథమందు ఇట్లుచెప్పుటచేతనూ గ్రంథకర్త అశ్వలాయనసూత్రీయుడని తోచుచున్నది ఇట్లుగానే ఆహ్నికమందచ్చటచ్చట ఇతరగ్రంథవిరుద్ధములుగానున్న యాచారములను అశ్వలాయన శాఖవారి విషయములుగా తెలిసికొనవలయును. ఆపస్తంబశాఖీయులకువైశ్వదేవప్రకారము శింగాభట్టీయమందునూ, మాచేతవ్రాయబడిన స్మార్తకారికా వృత్తియను నృశింహకారికావళియందునూ విపులముగానున్నది. నృశింహకారికావళికి ఆంధ్రతాత్పర్యమును వ్రాసి అచ్చువేసినాము అందు ఆపస్తంబవైశ్వదేవప్రకారము విస్తారముగానున్నందున దానినిచ్చుటవ్రాయలేదు, గనుక అపస్తంబులు దయయుంచి కారికావృత్తిని ఆంధ్రతాత్పర్యసహితమునుచూచి తెలుసుకొనిసంతోషింతురుగాక యని కొరుచున్నాడను

అథావిభక్తవైశ్వదేవవిధిః

శ్లో॥ సాగ్నయో౽ప్యేకపాకాశ్చేత్పుత్రాభ్రాతాదయోయది। సపృథగ్వైశ్వదేవాన్స్యుస్స్వపాకానిర్వపేద్యది ॥ ఏకపాకేనవసతాంపితృదేవద్విజార్చనమ్ । ఏకంభవేద్విభక్తానాంతదేవస్యాత్పృథక్పృథక్ ॥ తథాచకారికాయామ్॥ కుర్వీతస్నాతకశ్చేదంపృథక్త్వోపకిథవేద్యది। అన్నాభావేప్యహరహఃకర్తవ్యంపయఆదినా॥శాకల్యః॥ ధృత్వాంగుష్ఠేనసవ్యస్య బ్రహ్మసూత్రంకరస్యతు దద్యాదన్నంవైశ్వదేవే పితృభ్యస్సపితాపితుః॥ స్మృత్యర్థసారే॥ అవిభక్తేనసంసృష్టేష్వేకేనాపితు యత్కృతమ్। దేవయజ్ఞాదికంసర్వంలౌకికాగ్నౌకృతంయది॥ సంస్కారాన్నశేనసత్వే కుర్యుర్నిత్యత్వసిద్ధయే। సంసృష్టాభ్రాతరః కుర్యుర్బ్రహ్మయజ్ఞంపృథక్పృథక్ ॥ హోమముఖ్యశ్చ భోక్తవ్యమన్నసూపాసనే హుతం। అన్యైశ్చైవసభోక్తవ్యంలౌకికేహుతం ॥ గాలవః॥ విభక్తాఃపునరేకత్ర యదిస్యుర్భ్రాతరోఽఖిలైః। వైశ్వదేవంపృథక్కుర్యుః కుర్యాదన్నేనచాగ్రజః ॥ ఇదంబహ్వృచవిషయం॥ యాజుషవిషయె విశేషమాహ॥ వ్యాఘ్రపాదః॥సంసృష్టాభ్రాతరోయేస్యుర్గృహ్యాగ్నావధుతాదిభిః। వైశ్వదేవంపృథక్కుర్యాన్నైవజ్యేష్ఠపవహ్నౌ ॥

తా॥ తండ్రికుమాళ్ళుగాని అన్నదమ్ములుగాని యేకపాకాశములుగానున్నంతవరకు వైశ్వదేవము నేకముగానేయుండవలయునుగాని వేఱువేఱుగా చేయగూడదు, పృథక్పాకమునందు పృథక్కుగాజేయవలెను. అనగా సమష్టికుటుంబమందు యొక

పూజకపూజ్యయోర్మధ్యేసదాగమజ్ఞాప్రవదంతిసంతః॥ ముఖ్యేపుష్పాంజలిందత్వా గణేశాద్యర్చనంభవేత్ । గణేశపనముఖ్యాశ్చ తత్రసూర్యక్రమాద్భవేత్ ॥ గణేశార్కౌసమభ్యర్చ్య శైవోవిష్ణుంప్రపూజయేత్। అర్చయేచ్ఛివంపశ్చాచ్ఛిన్నసూత్రాత్వైష్ణవః॥తతోవిష్ణుంతతోదుర్గామేవంస్యాదర్చనక్రియా । అర్చయేదథవావిప్రశ్శిష్టాచారోయథాభవేత్ ॥ హేమరాజతతామ్రాణాం సక్షేపామక్ష్యాభోజనం । శివసూర్యౌపరిత్యజ్య శంఖోన్యత్రప్రశస్యతే ॥ ఆవాహనాసనంపాద్య మర్ఘ్యమాచమనం తథా । స్నానవస్త్రోపవీతాని గంధపుష్పేచధూపకమ్ । దీపనైవేద్య తాంబూలే ప్రదక్షిణవిసర్జనే। ప్రత్యహంచాపూజదేవం స్నాపయేత్పౌరుషేణచ ॥ సాలగ్రామేస్థావరేచ నావాహనవిసర్జనే। సాలగ్రామశిలాయాంతునిత్యంసన్నిహితోహరిః॥ స్నాపయిత్వార్చయేద్దేవం యదీచ్ఛేత్పుణ్యమాత్మనః।చర్మత్వ్యష్టికఆయసే పాషాణేనోపవేశయేత్॥ స్నానేవస్త్రేచ నైవేద్యే దద్యాదాచమనీయకం ॥ అంగలగ్నంచజీర్ణంచ వస్త్రందేవేనచార్పయేత్॥నాంగుళ్యామార్జయేద్దేవ న్నాధఃపుష్పైస్సమర్చయేత్ । కారాగ్రైర్నక్షిపేత్తోయం వజ్రపాతసమంభవేత్ ॥ జలంపర్యుషితంత్యాజ్యం పత్రాణికుసుమానిచ। తులస్యగస్త్యబిల్వంచసవర్జ్యంజాహ్నవీజలమ్॥ నార్చయేదక్షతైర్విష్ణు న్నతులసాగణేశ్వరం। దూర్వాభిర్నార్చయేద్దుర్గా న్నకేతక్యా మహేశ్వరమ్। సాలగ్రామశిలామేవ నాక్షతైరర్చయేద్ద్విజః। అర్చయేద్యదిమూఢాత్మాపూజాతస్యతు నిష్ఫలా॥ మృణ్మయే భిన్నపాత్రేచ పాషాణేలోహకాష్ఠజే। పల్లవేకరభామ్యోస్తు నైవేద్యన్నచదాపయేత్॥ సౌవర్ణంరాజతంతామ్రం కాంస్యంపాలాశపత్రికం।నైవేద్యాయాబ్జపత్రంచపాత్రంవిష్ణోరతిప్రియమ్॥పవిత్రంవిష్ణునైవేద్యం సురసిద్ధర్షిభిస్స్మృతం। అన్యదేవస్యనైవేద్యం భుక్త్వాచాంద్రాయణంచరేత్ । అగ్రాహ్యంశివనిర్మాల్యం పత్రంపుష్పంఫలంజలం। సాలగ్రామస్యసంపర్కాత్సర్వంయాతి పవిత్రతామ్ ॥ యోర్చయేద్ద్విధిదద్భక్త్యా పరాన్నైత్యైశ్చసాధనైః। పూజాఫలార్థమేవాస్య ససమగ్రంఫలంభవేత్ ॥ ఏకంవినాయకేకుర్యాత్ ద్వేసూర్యేత్రీణిశంకరే।చత్వారికేశవేకుర్యాత్స ప్త

పయః॥ తృతీయేజలమిత్యాహుశ్చతుర్థే రుధిరం భవేత్ ॥ ప్రయోగపారిజాతే॥ స్నాత్వాతీరం సమాసాద్య హ్యుపవిశ్య కుశాసనే॥ సంతర్పణాయ త్రితయాం స్తత్ర స్నాత్వా వస్త్రంచ ధారయేత్ ॥ వసిష్ఠః॥ స్నాత్వా తీరం సమాగత్య శుచౌదేశే కుశాసనే। శ్రాద్ధాంగతర్పణం కృత్వా తతస్సంధ్యాసమాచరేత్ ॥ యస్తు తర్పయతి ప్రాతః కృత్వా శ్రాద్ధమహ్నిదేవాని॥ పితరస్తృప్తిమాయాంతి నచకుప్యంతి వైధృవమ్। పరద్యుశ్శ్రాద్ధకృన్మర్త్యో యోనతర్పయతే పితౄన్ ॥ అతృప్తాః పితరస్తస్య శాపం దత్త్వా వ్రజంతితే। శ్రాద్ధాంగతర్పణం కుర్యాత్సతిలం తు పరేహని॥ పితోర్జీవ పయయ ఏన స్యాన్న చాన్యవిషయే భవేత్ ॥ జీవమానః పితా యస్య మాతా యది విపద్యతే ॥ మాతుశ్శ్రాద్ధే కృతే కుర్యాన్న కుర్యాత్తిలతర్పణమ్ ॥ ఇత్యంప్రసంగతః కథితమ్॥ అయంతః బ్రహ్మయజ్ఞస్యాద్భిత్వా దానాది దక్షిణః॥ కుర్యాత్తిష్ఠన్ ఛాయయా నావా బ్రహ్మయజ్ఞసమో భవేత్। దేశో ఉశుచిస్స్వయం వాస్యాత్ర దానమధ్యాయ ఇష్యతే ॥ ప్రాగూర్ధ్వం వా భవేచ్ఛాయాం వైశ్వదేవాఖ్యకర్మణః। ఊర్ధ్వం వా నువ్యయజ్ఞస్తు నచేష్టోతిథిపూజనాత్ ॥ స్వశక్త్యా భోజయేద్విప్రానతిథీన్ సమయాగతాన్ ॥ మనుః॥ విద్యాత్తపస్సమిద్ధేషు హుతం విప్రముఖాగ్నిషు। విస్తారయతి దుర్గాచ్చ మహతశ్చైవ కిల్బిషాత్ ॥

తా॥ మాతాపితరుల ప్రత్యాబ్దికములందు నిత్యతర్పణమును తిలలు వినాగా శ్రాద్ధానంతరమందు జేయవలయును. శ్రాద్ధమునుజేసి; వైశ్వదేవమునుజేసి, నిత్య పితృతర్పణమునుజేయవలెను. ప్రత్యాబ్దికమందు అంగతిలతర్పణమును పరదినమందు స్నానముఁజేసి తరువాత తిరిగిస్నానముఁజేసి సంధ్యాదికర్మలనాచరించవలయును శ్రాద్ధశేషదర్భతిలలుంచి వాటితో పరదినమందు తర్పణమునుచేయవలయును. పరదినమందు ప్రథమయామమందు తర్పణము అమృతము, ద్వితీయయామమందు పాలు: తృతీయయామమందు జలము, చతుర్థయామమందునెత్తురునుఅగును. పరదినమందు తర్పణముఁచేయ నియెడల పితరులు కోపింతురు శాపమునిత్తురు- మాతాపితరులకే పరేహనితర్పణముగాని అన్యులకుగాదు- తండ్రి జీవించయుండగాతల్లి ప్రత్యాబ్దికశ్రాద్ధమందు అంగతిలతర్పణముఁచేయ గూడదు- బ్రహ్మయజ్ఞమును కూర్చుండిగాని నిలబడిగానిజేయవచ్చునుముష్టికివచ్చినవారివారికిముష్టిపెట్టుట; యాచకులకుయిచ్చుట దీనియందు దక్షిణాగానుండును బ్రహ్మయజ్ఞమునకు అపవిత్రమైన

అథ బ్రహ్మయజ్ఞః

[illegible] జ్ఞ ఇతిసూత్రమ్॥ స్మృతిః॥ ప్రాతశ్చేత్సంగ [illegible] కర్మణాం। అథవా వైశ్వదేవాంతే బ్రహ్మయజ్ఞ [illegible] కాలత్రయము క్తమ్॥ తచ్చాఖాంతరేజ్ఞాతవ్యమ్॥ ఆశ్వలాయనానాంకాలమాహ శౌనకః॥ అవభృతేనగాహ్యాపః కుశపాణిస్తు బహ్వృచః। బ్రహ్మయజ్ఞం ప్రకుర్వీత సంధ్యామాధ్యాహ్నికం తతః॥ స్నానం కృత్వా తు మధ్యాహ్నే తతస్సంధ్యాముపాస్యతు। బ్రహ్మయజ్ఞం తతః కుర్యాత్తర్పణం తైత్తిరీయకః ॥ అథ కారికా॥ గ్రామాత్ప్రాచ్యాముదీచ్యాం వా యత్ర దిక్స్యాదనిందితా। అపోఽవగాహ్యాతు స్నాయా దుపవీత్యేవ సద్విజః॥ ధౌతశుక్లాంబరః కుర్యాత్కర్మాంగాచమనం తతః। దర్భాన్ బహూన్ శుచౌదేశే ప్రాగగ్రానాస్తృణాత్యథ ॥ ఆశ్వలాయనః । సవ్యస్య పాణేరంగుష్ఠప్రదేశిన్యోస్తుమధ్యతః । దక్షిణస్యాంగులీర్న్యస్య చతసోఽంగుష్ఠవర్జితాః ॥ తథా సవ్యకరాంగుష్ఠం దక్షిణాంగుష్ఠవేష్టితం। సంబంధమేవం కుర్వీత న్యసేద్దక్షిణసక్థిని ॥ కారికా ॥ దర్భేషూపవిశేత్కర్మణ్యత్ర ప్రాఙ్ముఖపర్వణ। కృతోపస్థంకరేసవ్యే ఉత్తానేప్రాగ్దిగంగుళే ॥ శాకలః॥ వామంసంపాతయేజ్జంఘుం దక్షిణంస్యాత్సమున్నతం । పాదేవామేన్యసేత్పాదం దక్షిణంస్యాదుపస్థకమ్ ॥ నకుర్యాద్దాసనస్థోవై బ్రహ్మయజ్ఞంకదాచన । ద్విజానామర్చనంచైవ తద్వదాచమనక్రియామ్ ॥ పవిత్రేస్థాపయేదుక్తే ప్రాగగ్రేదక్షిణేనతు । నీచంప్రాగం గుళంతేన సందధ్యాద్దక్షిణంకరమ్॥ ఊర్ధ్వంతిర్యగధస్తాద్వా నేక్షేత యదిచాక్షిణీ। సమ్మీలయేత్తేనచాత్మా సమాహితమనా భవేత్ ॥ సూక్తాద్యన్యతమంపూర్వ మభిసంధాయశక్తితః। ఓం పూర్వావ్యాహృతీస్తిస్రస్సమస్తాస్తుసకృద్వదేత్ ॥ పచ్ఛస్త్వర్ధర్చశస్సర్వాం సావిత్రీంత్రిర్వదేదథ ॥ పూర్వాభిసంహితంయావత్తదథీత్య సమాహితః ॥ అగ్నిమీళఇతిత్వాదీన్వేదాంశ్శా [illegible] కీర్తితః। నమోబ్రహ్మణ ఇత్యేతాం [illegible] తదంతస్స్యాన్న మధ్యమేన స్వరేణతు [illegible] కరోతి చేత్ । వసిష్ఠః ॥ సర్వతో [illegible] చ్చరేత్ । ఋషింఛందాంస్యైవతస్య [illegible]

తా॥ తరువాత బ్రహ్మయజ్ఞవిధిచే చెప్పుచున్నాడు బ్రహ్మయజ్ఞమనఁగా తమ వేదమును పఠించుట. ప్రాతఃకాలమందు నిత్యకర్మలు జరిపిన తరువాతగాని, సంగవ కాలానంతరమందుగాని అనఁగా యామానంతరముగాని, వైశ్వదేవముజేసిన తరువాత గాని, బ్రహ్మయజ్ఞము చేయవచ్చును. ఆశ్వలాయనులు మాత్రము మధ్యాహ్నకాలమందు స్నానముచేసి బ్రహ్మయజ్ఞముచేసి తరువాత మాధ్యాహ్నికసంధ్యావందనము చేయవలయును. తైత్తిరీయులు మధ్యాహ్నస్నానముఁజేసి సంధ్యావందనముఁజేసి బ్రహ్మయజ్ఞముఁజేసి తర్పణముఁజేయవలెను. తత్ప్రకారము చెప్పఁబడుచున్నది. గ్రామమునకు తూర్పుకుఁగాని ఉత్తరమునకుఁగాని వెళ్ళి స్నానముఁజేసి యుపవీతముగానుండి తెల్లనివస్త్రమును ఉతికి యెండినదానిని ధరించి ప్రాగగ్రములుగా దర్భలను పరచి కూర్చుని ఆచమనముఁజేయవలయును. ఆశ్వలాయనుఁడు యెడమచేతియొక్క బొటనవ్రేలి తర్జనులమధ్యను కుడిచేతియొక్క నాలుగువ్రేళ్ళనుఅనఁగా బొటనవ్రేలు గాకమిగిలిన నాలుగువ్రేళ్ళనువుంచి. యెడమచేతిబొటనవ్రేలిని కుడిచేతిబొటనవ్రేలితోచుట్టి కుడికాలుయొక్క తొడమీద వుంచవలయును. యడమకాలు తొడమీద కుడికాలునుంచి యెడమకాలు పాదముమీద కుడికాలుతొడనుంచవలయును. ఆసనమందు కూర్చుని బ్రహ్మయజ్ఞమునుగాని, అతిథిపూజగాని, ఆచమనమునుగాని చేయఁగూడదు. దక్షిణమున రెండుపవిత్రములనుంచవలయును. దక్షిణహస్తమును ప్రాగగ్రముగానుండవలయును. క్రిందికిగాని మీఁదికిగాని అడ్డముగాని చూడగూడదు కన్నులుమూసి ఆత్మను సంధానముచేయవలెను, సూక్తాదులనుచ్చరించి ఓంపూర్వముగా వ్యాహృతులనుచ్చరించవలయును. గాయత్రిని పాదముగాను, అర్ధముగాను అంతయును ముమ్మారుచ్చరించవలయును. పూర్వము చదివినదంతయు వేదమును పఠించవలయును. అగ్నిమీళే పురోహితం అను మొదలుగాగలవేదములప్రథమములను పఠించవలెను. నమోబ్రహ్మణే అను మంత్రమును ముమ్మాఱు పఠించవలయును. గ్రామమందే బ్రహ్మయజ్ఞముజేయునెడల మంత్రములను మనసా పఠించవలయునిగాని యుచ్చైస్స్వరముతో చెప్పఁగూడదు. వసిష్ఠుఁడు సర్వత్ర ఓంకారమును చెప్పవలయును. అట్లుగానే ఋషిఛందస్సులను చెప్పవలయును, శ్రాద్ధమంత్రములందు తర్పణమందును, యజ్ఞమందును, ఓంకారకపూర్వక ఋషిఛందస్సులను చెప్పఁగూడదని చెప్పెను ఋషిఛందస్సులను చెప్పుట ఆశ్వలాయనశాఖయందున్నదిగాని ఆపస్తంభశాఖయందులేదు.

అథ దేవాదితర్పణమ్

శౌనకః॥ ఆచమ్యబహ్వృచః కుర్యాద్బ్రహ్మయజ్ఞం చ తర్పణం। తత్రాగ్నిపీఠస్యైవ నన్ద్రమును పవీతీ సమాచరేత్॥ సమాచమ్య యజుశ్శాఖీ

తిలోదకం పూర్వం పశ్చాద్దద్యాన్మహాలయే॥ అబ్దికే న పరం పూర్వం పరేహని తిలోదకమ్ । తీర్థశ్రాద్ధే గయాశ్రాద్ధే పిత్ర్యబ్దే చ మహాలయే॥ పరేహని ద్విజః కుర్యాత్తర్పణం తిలసంయుతమ్ । పక్షశ్రాద్ధం తు నిర్వర్త్య తర్పణం స్యాద్ద్వితీయదినే॥ సకృన్మహాలయే దద్యాత్ ... హని తిలోదకమ్। వృద్ధిశ్రాద్ధే సపిండే చ ప్రేతశ్రాద్ధేను మాసికే॥ పరేహని విమోకాఖ్యే నకుర్యాత్తిలతర్పణం ॥

తా॥ మహాలయమందు ప్రతిదినమందు చేయఁబడు శ్రాద్ధములందును, హిరణ్యశ్రాద్ధమందును, అష్టకాశ్రాద్ధములందును: మాసికశ్రాద్ధమందును, శ్రాద్ధానంతరము అంగతిలతర్పణము చేయవలయును. సపిండీకరణానంతరము చేయుమాసికమందు మాసికమును పెట్టి తరువాత వైశ్వదేవమునుజేసి తిలతర్పణముఁజేయవలెను. మాసికానంతరము వైశ్వదేవముచేయువిధాన మాశ్వలాయనశాఖీయులకుగాని అపస్తంబులకుగాదు) అంగతిలతర్పణము తీర్థశ్రాద్ధమందును, గయాశ్రాద్ధమందును, ప్రత్యాబ్దికశ్రాద్ధమందును, సకృన్మహాలయశ్రాద్ధమందును, పరదినమందు చేయవలెను. మాసికములందును: హిరణ్యశ్రాద్ధమందును కారుణ్యాబ్దికశ్రాద్ధమందును-అష్టకాశ్రాద్ధమందును- శ్రాద్ధానంతరముఁజేయవలయును. దర్శశ్రాద్ధమందును: సంక్రాంతిశ్రాద్ధమందును: యుగాదిశ్రాద్ధమందును. శ్రాద్ధమునకు పూర్వమందు జేయవలెను వృద్ధిశ్రాద్ధమందును సపిండీకరణశ్రాద్ధమందును, సంవత్సరవిమోకశ్రాద్ధమందును తర్పణము జేయనవసరములేదు. సపిండీకరణానంతరమాసికమునందు అనంతరముఁజేయవలెను. సపిండీకరణపూర్వమాసికమందు తర్పణములేదు. అని తెలిసికొనవలయును. ఈతర్పణవిషయమందు యింకావిశేషములున్నవి గ్రంథాంతరములందు చూడవలయును.

అథ శ్రాద్ధే తర్పణనిర్ణయః

పితౄన్ ప్రత్యాబ్దికే ప్రాప్తే తర్పణం తు కథం భవేత్ । జలేనైవ ప్రకర్తవ్యం వృత్తే పితృకర్మణి। శ్రాద్ధం కృత్వా తు విధివద్వైశ్వదేవాదికం తతః॥ బ్రహ్మయజ్ఞం తతః కుర్యాత్తర్పణం తు తిలైర్వినా । హారీతః॥ తతః పరేహ్ని కుర్వీత తర్పణం పురుషస్సుధీః॥ ... ర్భ స్తుహారీత స్నాత్వా ... ॥ శ్రాద్ధం కృత్వా తు పూర్వేద్యుః ప్రాతస్స్నాత్వా పరేహని॥ నిత్యం శ్రాద్ధం ... పశ్చాత్సంధ్యాదికాః క్రియాః. తర్పణం త్వమృతం ప్రాతర్ద్వితీయే ...

వ్యతీపాతేచ సంక్రాంతౌ యుగమన్వంతరాదిషు ॥ తర్పయిత్వా పితౄన్ పశ్చాత్ శ్రాద్ధం కుర్యాత్ ప్రయత్నతః॥

తా॥ వివాహముతరువాత సంవత్సరమువరకున్ను యుపనయనముతరువాత ఆఱుమాసములవరకున్ను చౌలముతరువాత మూఁడుమాసములవరకున్ను తిలతర్పణము చేయఁగూడదు. సప్తమినాఁడు రవివారమందు జన్మనక్షత్రమందును తిలతర్పణము చేయఁగూడదు. గృహమందు యెపుడునూ జేయఁగూడదు, ఇట్లుగానేమంగళవారమందును, శుక్రవారమందును, 1,6 11 తిథులందును, మఘయందును, 13 తిథియందును, భరణియందును, కృత్తికయందును: కర్కాటకసంక్రాంతియందును మకరసంక్రాంతియందును, యుగాదులందును, పిండదానమున్ను, మృత్తికాస్నానమున్ను; తిలతర్పణమున్ను చేయరాదు, రాత్రియందును, ప్రదోషకాలమందును పరిత్యాజ్యదినమందును తిలతర్పణముచేయఁగూడదు. [ఈతర్పణము నిత్యతర్పణం అనఁగా, నిత్యతర్పణమందు తిలఖండవలయునని శాస్త్రమున్నది. అట్టితిలలతో గూడిన నిత్యతర్పణము పైనచెప్పిన తిథ్యాదులందు చేయరాదనిభావము. శ్రాద్ధాంగతర్పణఁజేయవచ్చును. చేసియేతీరవలయును) తర్పణకాలమందు పవిత్రముండవలయును. అదియుబంగారముతోగాని, వెండితోగాని, తామ్రముతోగాని, కుశలతోగాని, యుండవచ్చును తిలలులేనపుడు సువర్ణాది పవిత్రములతో చేయవలెను అవియులేనపుడు దర్భలనుధరించి మంత్రముతో తర్పణముచేయవలయును. ఇదంతయు నిత్యతర్పణ విషయము. ఇకను విశేషమునుచెప్పుచున్నాము. మహాలయపక్షమందును, వ్యతీపాత లందును, పన్నెండుసంక్రమణలందును, తీర్థములందును పర్వములందును, నిషిద్ధ దినవారములందును తిలతర్పణముచేయవలయును. ప్రేతకార్యమందును చేయవలయును. ఈతర్పణము వివాహానంతరమందును చేయవలెను, గ్రహణములందును, పాతమందును. గంగయందును, అర్ధోదయాదిపర్వములందును నిషిద్ధదినమందును, పిండదానమును తిలతర్పణముచేయవలయును. పాతసంక్రాంతి యుగాదిమన్వాదులందు శ్రాద్ధాంగతర్పణము శ్రాద్ధమునకుపూర్వమేజేసి తరువాత శ్రాద్ధమును బెట్టవలయును.

శ్రాద్ధాంగతర్పణం

పక్షశ్రాద్ధేహిరణ్యేచ పశ్చాద్దద్యాత్ తిలోదకం। తథాచైవాష్టకా శ్రాద్ధే శ్రాద్ధేచైవానుమాసికే॥ కృత్వాతు మాసికం శ్రాద్ధం సపిండీకరణాత్పరం॥ నైర్మల్యే చేనంతతః కుర్యాత్తర్పణం తిలసంయుతం దర్శే

బ్రహ్మయజ్ఞంసమాచరేత్। పునరాచమ్య దేవాదీన్ సంతర్ప్య పునరాచమేత్॥ అపాంసమీపమాగత్య తర్పయేదథదేవతాః॥ అనావృతోర్ధ్వేనసవ్యేన దక్షిణేనతుపాణినా। ఏవమేతాసితృప్యంతు చేత్యేతైః ప్రతిమంత్రకం॥ జానునైవాధపరాస్సైస్తు దేవవచనంయథా । సించేత్ప్రజాపతిస్తృప్యతు ఇత్యపో దేవతీర్థతః॥ ధాతుస్త్రిస్తిర్యథాలింగం మంత్రాంతేషు ప్రయుజ్యతే। మంత్రైస్సతర్పిన స్తృప్యత్విత్యాదిభిరతఃపరమ్॥ ప్రతిమంత్రంనిధితు తర్పయేదృషితీర్థతః। దేవతాస్తర్పయిత్వాతు శతర్చిప్రభృతీసథ॥ ఋషీన్ దద్యాదశసంతర్ప్య సకాదీంశ్చ సనస్తథా। ప్రాచీనావీత్యథేదానీం తర్పయేత్పితృతీర్థతః॥ సుమంతిత్యాదిభిర్మంత్రైః ప్రతిమంత్రంచపూర్వవత్। ద్వితీయానైషుమంత్రేషు తర్పయామిపదంవదేత్॥ పితరంచాథనామ్నాచ గోత్రేణసంతర్పయేత్క్రమాత్। తథాచ ఖిలసంహితాయామ్॥ తర్పయేత్త్రీన్ పితౄన్ జాతతశ్చైవతుమాతరమ్॥ సపత్నీమాతరంపశ్చాత్పితామహ్యాదికాన్ క్రమాత్। ఆదౌపితా తతోమాతా సపత్నీజననీతథా॥ మాతామహాస్సపత్నీకాః ఆత్మపత్నీ తతఃపరమ్। సుతభ్రాతృపితృవ్యాశ్చ మాతులాశ్చ సభార్యకాః॥ దుహితాభగినీచైవ దౌహిత్రో భాగినేయకః॥ పితృష్వసా మాతృష్వసా శ్వశ్రూః శ్వశురశ్చ ఇత్యేకాః। సాల్యకో భ్రాతృకశ్చైవ శ్వశురో గురుఋత్విజౌ। ఏతేస్యుః పితరస్తీర్థే తర్పణే నమహాలయే యాజ్ఞవల్క్యః॥ సవర్ణేభ్యో జలం దేయం నాసవర్ణేభ్య ఏవచ । నామగోత్రస్వధాకారైస్తర్పయేదానుపూర్వ్యశః॥ స్మృత్యర్థసారే॥ వసురుద్రాదిత్యరూపాశ్చ ద్వాదశ తర్పయేత్పితౄన్। నామగోత్రస్వధాకారైః ప్రత్యహంతర్పయేత్సుధీః॥ ఏకైకమంజలిందేవా ద్వౌద్వౌతుసనకాదయః। అర్హంతిపితరస్త్రీంస్త్రీన్ స్త్రియశ్చైకైకమంజలిం॥ మాతృముఖ్యాశ్చయాస్థిస్త్రాసామప్యంజలిత్రయమ్। దద్యాదేకైకమన్యాసాం స్త్రీణాంచైవాంజలిం బుధః ॥ నారాయణః ॥ ఏకైకంయోషితాందద్యాత్ త్రీంస్త్రీన్ పుంసాంహిచాంజలీన్। ద్వౌద్వౌసపత్నీమాతుశ్చ త్రీంస్త్రీన్మాతృగణస్యతు॥ పితౄణాంచైవదేవానాం జలేదద్యాజ్జలాంజలిమ్। అసంస్కృతప్రమీతానాం స్థలేదద్యాజ్జలాంజలీన్॥ తిలదర్భయుతంతోయంస్వధయా యత్తుదీయతేతత్తోయమమృతంభూత్వా పితౄణాందత్తముపేయష్।

భూనాయ స్తర్పణంకు ర్యాల్లోపే కాంస్యే చమ్మన్మ యే॥ తర్జన్యంగు ష్ఠయోగే చసపుత్రీ పితృసూతకః । స్థలే వాపి శుచౌ దేశే కుశాస్తీర్ణే చభాజనే॥ తామ్రాదికేచ పణే వా తర్పణ మేత్సతి త్రైర్జలైః। పాణినైక గుణం పోక్తం ద్విగుణం తతః ॥ అక్షయం ఖడ్గపాత్రేణ పితృణాంతర్పణంభవేత్ । తర్పయేత్ యేనతీర్థేన గృహ్ణీయాత్తేన నైజలమ్ । అన్యథాకురుతేయస్తు నరకం ప్రతిపద్యతే ॥

తా॥ తరువాత తర్పణముచేయవలయును. ఆతర్పణమందు బహ్వృచశాఖీయుఁడు(అశ్వలాయనశాఖీయుఁడు)ఆచమనముఁజేసి బ్రహ్మయజ్ఞమును తర్పణమును చేసి తరువాత స్నానవస్త్ర నిష్పీడనముచేసి యుపవీతిచేసి సమ్యంతకర్మ లాచరించవలయును. యాజుషుఁడు ఆచమనముఁజేసి బ్రహ్మయజ్ఞముఁజేసి తిరిగి ఆచమనముఁజేయవలయును. జలసమీపమునకుఁబోయి తర్పణముఁజేయవలయును. యెడమచేతిని అన్వారబ్ధముగానుంచి కుడిచేతితో తర్పణముఁజేయవలెను. పరస్మైపతితోపితాః తృప్యంతు అని స్త్రీలకును, ఏతేతృప్యంతు అని పురుషులకున్నూ తర్పణముఁజేయవలెను. ప్రజాపతి స్తృప్యంతు అను మంత్రముతో దేవతీర్థముతో దేవతర్పణముఁజేయవలయును. ఇట్లు శతర్చి మొదలగు దేవతలను తృప్తిపరచి తరువాత ప్రాచీనావీతిగా సుమంతు మొదలగు మంత్రములతో తర్పణముఁజేయవలెను. ప్రథమాంతముగగాక ద్వితీయాంతముగ తర్పణమాచరించేయెడల పితరం గోత్రం శర్మాణం తర్పయామి అను మార్పుతో తర్పణముచేయవలెను. అనఁగా ప్రథమావిభక్తితోఁ చేసేయెడల పితాతృప్యతు అనియు, ద్వితీయావిభక్తితోఁ చేసేయెడల పితరంతర్పయామి అనియు చెప్పవలెను. తర్పణమందు పితృక్రమము పిత, పితామహుఁడు, ప్రపితామహుఁడు, మాత, సపత్నీమాత, పితామాహి, ప్రపితామహి; భార్య, సుతుడు, భ్రాత పితృవ్యుఁడు: మాతులుఁడు; వీరిసపత్నీకులు. దుహిత, ఆత్మభగిని, దౌహిత్రుఁడు భాగినేయుఁడు, పితృభగిని, మాతృభగిని, శ్వశూ[అత్తగారు] మాతులపుత్రులు స్యాలకుఁడు, భావుకుఁడు, శ్వశురుఁడు, గురువు, ఋత్విజుఁడు వీరు తర్పణమందును తీర్థశ్రాద్ధమందును, మహాలయమందును పితరులు తనజాతీయులకే తర్పణముచేయవలయునుగాని, అసవర్ణులకు చేయఁగూడదు, నామము గోత్రము స్వధాకారముఁజెప్పి తర్పణముచేయవలయును. వసురుద్రాదిత్యరూపములను చెప్పవలెను. అనఁగా పితృవర్గమందును మాతృవర్గమందును: మాతామహవర్గమందును, మాతామహీవర్గమందును మాత్రము వసురుద్రాదిత్యరూపములు మూఁడుచెప్పవలయును. తరువాత వారికివసు రూపమొక్కటియెచెప్పవలయును. దేవతలకు యొక్కొక అంజలి నివ్వ

వలెను. ఋషులకు రెండురెండుయివ్వవలయును, పితరులకు మూఁడుమూఁడుఇవ్వవలెను. మాతృవర్గములో మాతృపితామహీ ప్రపితామహీలకుమూడుమూఁడుఇవ్వవలయును. సాపత్నీమాతకురెండుయివ్వవలయును. మిగిలినస్త్రీలకందరికిన్నీయొక్కొకటియివ్వవలెను. దేవర్షిపితరులకు జలమందుతర్పణముచేయవలయును. ఆసంస్కృతులగుచు మృతినొందినపితరులకు స్థలమందుచేయవలయును. తిలలు దర్భలు గ్రహించి తర్పణముచేయవలెను. అది అక్షయమగును. తర్పణము కుశలుపరచి స్థలమందుగానీ, తామ్రాదిపాత్రలందుగాని, జలమందుగానిచేయవచ్చును. హస్తముతో తర్పణము యొకరెట్టిఫలము, దర్భలతో నూరింతలుఫలము, ఖడ్గపాత్రతో అక్షయఫలము, ఎవరికి యేతీర్థముతో తర్పణముచేయవలయునో వారికాతీర్థముతోనే జలమునుగ్రహించవలయును. అట్లుగాక వ్యతిరేకముగా జలమును గ్రహించినయెడల నరకమునొందును.

అథ తిలతర్పణనిషేధః

స్మృత్యర్థసారే ॥ వివాహోపనయనే చౌలే సతియథాక్రమం । వర్షమర్థం తదర్థంతు నే (ష్యతే)ద్యైకేతిలతర్పణమ్ ॥ సప్తమ్యాంరవివారేచ జన్మర్క్షే దినసేషుచ। గృహేనిషిద్ధం సతిలం తర్పణం సర్వదాపిచ॥ భానునా రేభామవారే నందాభృగుమఘాసుచ। త్రియోదశ్యాంచసప్తమ్యాం ధరణ్యాం కృత్తికాసుచ॥ అయనద్వితయేచైవచతుర్షుచ యుగాదిషుపిండదానమృతౌదా స్నానం నకుర్యాత్తిలతర్పణమ్॥ అర్కేశుక్లత్రయోదశ్యాం మన్మఘాయాన్నిశిసంధ్యయోః। గృహేమృతాహే జన్మర్క్షే నకుర్యాత్ తిలతర్పణం॥ పవిత్రం కౌశికంత మస్త్రం రజతం హైమమేవచ। ధారయేద్దక్షిణేపాణౌ పవిత్రంఖాన్యుత్తరోత్తరమ్॥ తిలానామప్యభావేతు సువర్ణరజతాన్వితమ్। తదభావేతుకుర్వీత దర్భైర్మంత్రైస్తుతర్పణమ్॥ ఇదంతు నిత్యవిషయమ్॥ అథవిశేషః కథ్యతే॥ ప్రేతపక్షే స్వతీపాతే సంక్రాంతౌ తీర్థపర్వసు॥ నిషిద్ధేపితిథావారే కర్తవ్యం తిలతర్పణమ్ । నద్యాం తీర్థవిశేషేతు ప్రేతకాశ్యేత్తథైవచ॥ కృత్వా హోమపికుర్వీత తపణాంతిలసంయుతమ్॥ ఉపరాగస్యతీపాతే గంగాయాం మఘపర్వణి నిషిద్ధేపిదినేకుర్యాత్పిండదానంతిలోదకమ్॥ ప్రేతపక్షే చగంగాయాముపరాగేతథైవచ కృత్వా హోమపికుర్వీత తతపణాంతిలసంయుతమ్ ।

అన్నము] ఇవి నింద్యములు ఈవైశ్వదేవమంను తంత్రవిథిలేదు అనఁగాయొకదాని వల్లమరియొకదానికిసిద్ధిలేదు ఔపాసనాగ్నినిగాని లౌకికాగ్నినిగాని ప్రజ్వలింపఁజేసి పర్యూహముచేసి పరిషేచనముచేసి అలంకారముచేసి పక్వమైనఅన్నమునుగ్రహించి అగ్నియందు కాచిఉంచిప్రోక్షించి నేయిబోసి ఉప్పుకారము లేకుండాసవ్యముగా హోమముచేయవలయును, నేయిలేనియడల పెరుగుగానిపాలుగాని వుంచవలయును అవియు దొరకనియడల జలముతోతడపవలెనుప్రవాసమందుగాని ఇతరకాలమందు గాని అన్నములేనపుడు తండులములతోగాని ఓషధులతోగాని పాలు పెరుగు నేయి నీటితోగాని, కదమూలఫలములతోగాని, జలముతోగాని వైశ్వదేవము చేయవలయును ద్రవపదార్థమైతే స్రువముతోను కఠినపదార్థమైతె హస్తముతోను హోమము చేయవలయును ఒక్కొక్క ఆహుతినిగ్రహించి స్వాహాకారముతో హోమముచేసి "నమమ" ఇదినాదిగాదు అని త్యాగమును చెప్పవలయునుత్యాగమునుచెప్పనియడల హోమము నిష్ఫలమగును, విధానము అన్నమును పాత్రలోనుంచి మూఁడు విభాగించవలెను ముఖ్యాలు ప్రోక్షించవలయును మధ్యదైవభాగమును, ఉత్తరమున భూతభాగమును, దక్షిణమున పితృభాగమును యుంచవలెను అన్యపాత్రయందు మానుషభాగమునుంచవలయును తరువాత చేతిని యుత్తానముగాత్రిప్పి(వెల్లకిలచేసి) వేళ్ళను దగ్గిరగాబంధించిఅందులోవున్నఅన్నమునుబొటనవేళ్లితో తోసిహోమము చేయవలయును సూర్యాయ అనుమంత్రములు పదియుచ్చరించి హోమముచేయవలయును ప్రజాపతిపదము నుచ్చరించవలదు పర్యూహమును ఉక్షణమును చేయవలయును ఇది దేవయజ్ఞము తరువాత భూమియందు బలులుంచవలెను అగ్నికి ఉత్తరమందు భూతబలిని వేయవలయును వాటిని తూర్పుఅంతములుగానుంచవలెను ఆపంక్తులు (బలులు) నిరంతరములుగానుండవలయును అద్భ్యనమఃఇత్యాది మంత్రములుచ్చరించవలయును స్వాహాకారములేదు తరువాత ఇంద్రబలి నివ్వవలయును దక్షిణమున యమాయ అని యమబలినివ్వవలయును తూర్పున బ్రహ్మబలి నివ్వవలయును పశ్చిమాన వరుణబలినివ్వవలయును సోమాయ అనిఉత్తరమున సోమబలినివ్వవలయును దానికిఉత్తరమున సోమపురుషబలులనివ్వవలెను ఇటుగానే ఇంద్ర యమ వరుణులకును సమీపమున తత్తత్పురుషబలుల నివ్వవలయును తరువాత జయంతాయ అని స్వాహాంతముతో నిరంతరముగా బలులనివ్వవలెను ఇంద్రాది బలులకు తూర్పున పురుషబలులనివ్వవలయును రక్షోభ్యఃఅని రక్షోబలుల నివ్వవలయును ఇది భూతయజ్ఞము తరువాత ప్రాచీనావీతి చేసికొనవలయును స్వధాపితృభ్యః అనిదక్షిణదిక్కున పితృబలినివ్వవలెను ఇదిపితృయజ్ఞము రాత్రి యందునుయీమూఁడును చేయవలెను తరువాత మనుష్యయజ్ఞమును చేయవలెను

ఓంకారముతో మూఁడువ్యాహృతులుచ్చరించిఅనఁగాప్రతివ్యాహృతియందునుఓంకారముపఠించితిరిగిఒక్కఓంకారముతో మూఁడువ్యాహృతులుచెప్పిఓంకారముతోగాయత్రినిపఠించి చివర తిరిగి ఓంకారమునుచ్చరించవలయును. ఈయోగయాజ్ఞవల్క్య వచనములురెండున్నూ అర్ధశ్లోకమున్ను యూర్ధ్వరేతస్సులు గాయత్రీజపమునుచేయు విధానమును చెప్పినదిగాని బ్రహ్మచారికి గృహస్థునకు జపవిధానమును చెప్పుటలేదు అనఁగాఋందు చెప్పఁబడినప్రకారముగా ఆద్యంతములందు గాయత్రికి యోంకారమును సంధించుట యూర్ధ్వరేతస్సులకుగాని గృహస్థునకుబ్రహ్మచారికిగాదనిభావం గాయత్రి త్రివిధము 1 సంపుట 2 షడోంకార, 3 ఏకోంకార. 1 సంపుటమనఁగా ఓంకారమునుచెప్పి వ్యాహృతిత్రయమునుచెప్పిమంత్రమునుచెప్పిఅంతమందుతిరిగి ఓంకారమునుచెప్పుట. ఇందు ఓంకారములు రెండుండును. 2 షడోంకారయనఁగా ఓంకారమును మాటిమాటికిచెప్పుచూ వ్యాహృతులను మూడింటినిచెప్పి తిరిగి ఓంకారమునుచ్చరించి మూఁడువ్యాహృతులనుచ్చరించితిరిగిఓంకారమునుచెప్పిమంత్రమునుచ్చరించిఅంతమందు తిరిగి ఓంకారమునుచెప్పుట. యిందు ఓంకారములుఆరుండును. 3 ఏకప్రణవయనఁగా ఓంకారమునుచ్చరించి వ్యాహృతులనుచ్చరించి మంత్రమునుచ్చరించుట. ఇందోంకారము వక్కటియుండును. ఇందులో గృహస్థులును బ్రహ్మచారులును 3 ఏకప్రణవను జపించవలయుముగానిసంపుటముగానిషడోంకారమునుగాని జపించగూడదు. ఊర్ధ్వరేతస్సులు సంపుటను షడోంకారమును జపించవలెను, ఊర్ధ్వరేతస్సులనఁగా మునీశ్వరులు అనఁగా రేతస్సును మీదికిబంధించి సంసారధర్మములనువిడిచి తపమాచరించుయోగులని భావము, జపము మూఁడువిధములు, 1 వాచికము. 2ఉపాంశువు. 3 మానసికము.ఇందు త్తరోత్తరముశ్రేష్ఠము వాచికమనఁగా ఉదాత్తానుదాత్తస్వరితభేదములుగా అక్షరములను స్పష్టమునుచ్చరించుట, 2 ఉపాంశువనఁగా మెల్లగానుచ్చరించుచుపెదవులనుకదిలించుచుయితరులకు వినబడకుండా యుచ్చరించుట. 3 మానసికమనఁగా అక్షరములను పదములనుగూడా ధ్యానించుచు శబ్దార్థమునుగూడాచింతించుచు పెదవులనుకదల్చక యితరులకుయెంత మాత్రము జపమునుచ్చరించుట తెలియకయుండునటులజపించుట, ఇందులో3మానసికముసిద్ధినిగోరువారికిన్నీ,2ఉపాంశువుపుత్రాదులనుగోరువారికిన్నీ,3మారణకర్మ చేయువారికి వాచికమున్నూ. ప్రశస్తములు. వాచికమునకు యొక్కంతఫలము, యుపాంశునకు నూరింతలుఫలము, మానసికమునకువేయింతలుఫలమనిమనువు,అత్రి భృగుః పరాశర. నారదులు చెప్పుచున్నారు బ్రహ్మచారియు, గృహస్థుడును నూటయెనిమిది నూఱులు జపించవలెను. రోగముమొదలగుఆపత్తులలో పదిమాఱులుగాని యిరువదియెనిమిదిమారులుగాని జపించవచ్చును. రోగాదులులేనపుడునూటయెనిమిది

మారులు చేయవలెను. శ్రాద్ధానంతరము రాత్రియందును. అమావాస్యనాడు రాత్రియును ప్రదోషదినములందురాత్రియునుపదిమారులుచేయవలయును. అనధ్యాయములందు రాత్రులందు యిరువదియెనిమిదిమారులు చేయవలయును. మంచిదినమందు మామూలుగా 108 చేయవలయును.

అథ జపస్థానఫలమ్

శ్లో॥ గృహేజపం సమంవిద్యా ద్గోష్ఠేశతగుణంభవేత్ । పుణ్యారణ్యేతథాఽఽరామే సహస్రగుణితంవిదుః ॥ అయుతంపర్వతేపుణ్యే నద్యాంలక్షముదాహృతం। కోటిం దేవాలయేప్రాహు రనంతంవిష్ణుసన్నిధౌ॥సూర్యస్యాగ్నేర్గురోరిందోర్దీపస్యచజలస్యచ।విప్రాణాంచ గవాంచైవ సన్నిధౌశస్యతేజపః॥అశ్వత్థమూలమాశ్రిత్య జపహోమసురార్చనాత్।అక్షయ్యం ఫలమాప్నోతి బ్రహ్మణో వచనంయథా॥

తా॥ జపము గృహమందు సమఫలము, ఆవులుండుచోట నూరురెట్లుఫలము పుణ్యవనమందు అరణ్యమందును వేయిరెట్లుఫలము.పర్వతమందుపదివేలుపుణ్యము నదియందు లక్షఫలము, దేవాలయమందు కోటిరెట్లుఫలము. విష్ణుసన్నిధిలోగాని శివసన్నిధిలోగాని అనంతఫలము ఇదిగాక సూర్యునకుగాని, చంద్రునకుగాని,అగ్నికిగాని, గురువునకుగాని, దీపమునకుగాని, జలమునకుగాని.బ్రాహ్మణులకుగానిగోవులకుగాని సన్నిధియందు జపముమంచిది రావిచెట్టుమూలయందు జపము హోమము దేవపూజ అక్షయఫలమని బ్రహ్మచెప్పియున్నాడు

అథ జపనిషేధః

శ్లో॥ పతితానాంచాంత్యజానాం దర్శనేభాషణేశ్రుతే । క్షుతేఽధోవాతగమనే జృంభణేజపముత్సృజేత్ ॥ ప్రాప్తావాచమ్యచైతేషాం ప్రాణాయామంషడంగకం।కృత్వాసమ్యగ్జపేచ్ఛేషంయద్వాసూర్యాది దర్శనమ్॥

తా॥ పాపాత్ములై కులమువిడిచినవానియొక్కయు, చండాలురయొక్కయు: మాటలనువినుచుగాని, వారినిచూచుచుగానిజపమాచరించగూడదు ఇంతేగాకతుమ్ము అపానవాయువు, ఆవలింత ఇవి గలిగినపుడు ఆచమనముచేసి ప్రాణాయామముచేసి తచ్ఛేషమును జపించవలెను. ప్రతమమందే యివిగలిగినయెడలవాటినివృత్తికొఱకు జపమాచరించగూడదు.

మథాహరేత్॥స్వాహాకారశ్చోపవీతంపితృతీర్థేనతత్ర చ॥ద్వావశ్యమశబలావేతౌశ్వానౌదేవప్రచోదితౌ ॥ దేవత్వంచపితృత్వంచతాభ్యాందద్యాద్బలింసుధీః॥ద్వాత్రింశన్మంత్రకైరేతైర్గృహీనిత్యంబలీన్హరేత్॥సనకాదిమనుష్యేభ్యోహంతకారేణవైబలిం।అగ్ర్యందద్యాదుపస్థానం కృత్వాథగృహదేవతాః॥బ్రహ్మణేగృహమధ్యేతు దత్వాదిక్షుచతసృషు । సిద్ధాదిభ్యోబలిందద్యా త్సమంతాత్పూర్వతఃక్రమాత్ ॥ దేవయజ్ఞాన్నశేషేణగృహద్వారేబలింహరేత్ । భూతయజ్ఞాన్నశేషేణ వాయసేభ్యోబలింహరేత్॥నపశ్యేద్భూబలింవీరదత్వాగృహబలిందద్విజః । స్వయంనైవోద్ధరేన్మోహా ద్గృహదేవ్యోచ్చిష్టభాగినీ॥ యేభూతాఃప్రచరంతీతి ప్రాతేదద్యాద్బలింసుధీః।వాయసేభ్యోబలింరాత్రౌ నైవదద్యాన్మహీతలే॥చండాలపతితేభ్యశ్చ పితృయజ్ఞాన్నశేషతః॥ఇత్థంకుర్యాద్ద్విజోయజ్ఞాన్ దివానక్తంచనిత్యశః ॥ వైశ్వదేవం దివానక్తంనభవేచ్చేత్పృథక్పృథక్।ప్రాతరేవద్విరావృత్యాకర్తవ్యం స్మృతిశాసనాత్॥సూర్యాదిభ్యోహునేత్పూర్వ మగ్న్యాదిభ్యస్తతఃపరం। హుత్వావ్యాహృతిభిఃపశ్చా ద్భూతయజ్ఞస్తథైవచ॥వాక్యం॥ చశబ్దాత్పితృయజ్ఞస్తథైవేతి ॥ ఉపస్థానంసకృత్కార్యం సకృద్దేవగృహేబలిం। దద్యాద్దైవవాయసాదిభ్యో భూతేభ్యశ్చబలింసకృత్॥ అసంస్కారప్రమీతాశ్చ ద్యారేతిమంత్రేయేమమతేసర్వేతృప్తిమాయాంతు దర్వీధానతేవారిణా॥అయమాశ్వలాయనపరిశారః॥ఆపస్తంబినాంతు తత్తద్గృహ్యోక్తమేవ కార్యమ్ ॥

తా॥ తరువాత వైశ్వదేవమునుగుఱించి చెప్పుచున్నాడు. సాయంప్రాతఃకాలములందుపక్వమైనఅన్నముతోఅగ్నిహోత్రదేవతలకొఱకుహోమముచేయవలెను. ఇదియె వైశ్వదేవమనఁబడును. విశ్వే-సమస్తమైన, దేవాః-దేవతలుద్దేశించబడుదురుగాన నిది వైశ్వదేవమనఁబడును గృహస్థుఁడైన బ్రాహ్మణుఁడు క్షత్రియుఁడు వైశ్యుడును సాయంప్రాతఃకాలములందు అన్నమునకు తనకు సంస్కారముకొరకు వైశ్వదేవమునుచేయవలయును.ఇది దివాభాగమందే ప్రారంభించవలయును.వైశ్వదేవహోమమందు కొద్రపములు [అళ్ళు] చణకములు [శనగలు] మాషములు (మినుములు) మసూరములు (చిరుశనగలు) కులత్థములు(ఉలవలు)కాంజిపక్వములు (పరస్త్రీలచే తయారుచేయబడిన వడియములు మొదలుగునవి) పరాన్నము (పరుల)

ణేపుర్యా దేవయజ్ఞోయమీరితః। హుత్వావ్యాహృతిభిశ్చాత్రి వారే ద్భూమిబలీనథ ॥ భూతయజ్ఞంప్రకుర్వీత వహ్నేరుత్తరదేశతః ఏభి ర్భూమిబలీన్కృత్వా ప్రాక్సంస్థాం స్తాన్నిరంతరాన్ ॥ ముక్త్వాంతరా శంప్రాక్సంస్థా వద్భ్య ఇత్యాదిభిర్హరేత్ । ఇహపిభవతి స్వాహాకారేణ పితృయజ్ఞకే అదోభ్యఃస్వాహేత్యాద్యభ్యేతప్రత్యగింద్రాయేతి బలింహరేత్ । ఉదగ్గెంద్రాద్భ్రేరింద్రపురుషేభ్యో బలింహరేత్ ॥ యమాయేత్యంత రాళస్యహరేద్దక్షిణతో బలిం। యమాయ ద్వబ్భేరుదగ్యామ్యపురుషేభ్యో బలింహరేత్ ॥ ప్రాచ్యాంబ్రహ్మబలేర్హృత్వా వరుణాయేతిమంత్రితః। అస్మాదుదక్చ వరుణపురుషేభ్యో బలింహరేత్ । సోమాయేత్యంతరాళస్య హరేదుత్తరతో బలిం। సోమాయ ద్వబ్భేరుదక్సోమపురుషేభ్యో బలింహరేత్ ॥ జయంతాయేతి స్వాహాంతైర్బలీన్దత్వా నిరంతరాన్ । ముక్త్వాం తరాళమింద్రాదిదిగ్దేవానాం బలింహరేత్ ॥ ఐంద్రాదిబలితః ప్రాచ్యాం యద్వాస్యాత్పౌరుషో బలిః। అంతరాళే బలీన్దత్వా శిష్టైర్మంత్రైరతః పరమ్ ॥ రక్షోభ్య ఇతి సర్వేభ్యో బలిముత్తరతో హరేత్ । భూతయజ్ఞోయ ముదితః ప్రాచీనావీతీత్యతః పరమ్ ॥ స్వధాపితృభ్య ఇత్యుక్త్వా దక్షిణ స్యాంతు నిర్వపేత్ ॥ పితృయజ్ఞోయముదితో నక్తంచైతత్త్రియం భవేత్ అథ యజ్ఞో మనుష్యాణాం కర్తవ్యస్సనకాదినాం । అగ్న్యా వేవాథవా వ్యత్రి కేచిదాహుర్మనీషిణః॥ తథాచ శౌనకః॥ సూర్యాదిదశభిర్మంత్రై ర్హుత్వా తు పరిషేచయేత్ । తతో వ్యాహృతిభిర్హుత్వా వహ్న్యుదగగ్నే ర్బలీన్హరేత్ ॥ ప్రాగాదీశానపర్యంత మంగుళ్యగ్రైర్గృహీతలే। బదరీ ఫలమాత్రాన్నం ఘృతక్షీరాదిమిశ్రితమ్ ॥ సూర్యాదివాస్తుపర్యంతం నైరంతర్యేణ తాన్హరేత్ । పూర్వపశ్చిమభాగేతు ప్రాక్సంస్థం బలిమాహరేత్ ॥ దక్షిణోత్తరభాగేతు హ్యుదక్సంస్థం బలింహరేత్ । చక్రిమధ్యే తు పంచానాం ప్రాక్సంస్థం బ్రహ్మ పౌరుషమ్ । దక్షిణే చైవ విశ్వేభ్య స్సర్వేభ్య ఇతి పశ్చిమే ॥ ఉత్తరేచ దివే త్యాది నక్తమిత్యాదినా నిశి॥ ఐశా న్యాంచ బహిశ్చాన్ద్రాద్రక్షోభ్యోథ బలింహరేత్ । తథా తృతీయభాగా చ్ఛృత్వాగ్నే యేనివయేచ్ఛ్యవి॥ అపసవ్యంస్వధేత్యాదిమం త్రేణ పితృతీ ర్థతః। నామగోత్రిం సముచ్చార్య బలిందద్యాత్తతో జలమ్ ॥ పితృయజ్ఞా న్న శేషేణ తథా నైరృత్యకోణకే। పశ్చాద్వాయవ్యకోణేతు శునోర్బలి

అథ కామ్యపరత్వే జపమాలావిధిః

శ్లో॥ శంఖాక్షమణయశ్శ్రీదాస్స్ఫటికా మోక్షదాః పరం। పద్మా క్షాః పుష్టిలక్ష్మీదాః రుద్రాక్షా భుక్తిముక్తిదాః॥ పుత్రజీవభవాః పుత్రపశుధాన్యసమృద్ధిదాః । విద్రుమావశ్యధనదా సౌభాగ్యా ర్థాచ్చ హేమకర్తృకాః॥ పాపఘ్నాః కుశమయ్యః కామదాస్స్వర్ణరౌప్యజాః ప్రవాళముక్తాస్ఫటికైర్జపః కోటిఫలప్రదః॥ తులసీపద్మనాయేన గణి తం చాక్షయం భవేత్ । రుద్రాక్షమణినా చైవ హ్యనంతం ఫలముచ్యతే॥ అంగుళ్యాజపసంఖ్యానమేకైకఫలమేవతత్ ॥ ద్విగుణం పర్వసుప్రోక్తం రేఖాయాం దశఉచ్యతే ॥ శంఖమాలాశతం ప్రోక్తం ప్రవాళం తు సహ స్రకం। స్ఫటికం దశసాహస్రం ముక్తికం లక్షమేవ॥ పద్మాక్షం దశ లక్షంతు సువర్ణం కోటిరుచ్యతే । కుశకోటిశతం గ్రంథి రనంతం రుద్ర మాలికా ॥ ప్రాగ్దిశాభిముఖః కామ్యం దక్షిణే మారికకర్మచ । పశ్చి మాయాం వశ్యకర్మాణి మోక్షదుత్తరతో భవేత్ ॥ వాయవ్యాం చాలనే కుర్యాద్దైశాన్యాం ముక్తిలాభతః । అంగుష్ఠానామికాభ్యాంచ జపే దుత్తమకర్మణి ॥ మధ్యమాంగుష్ఠసంయోగా జ్జపేదాకర్షణసిద్ధయే । తర్జన్యంగుష్ఠసంయోగా ద్విద్వేషోచ్చాటనే తథా । కనిష్ఠాంగుష్ఠికా భ్యాంతు జపేన్మారణకర్మణి ॥

తా॥ శంఖములు, అక్షములు, మణులు లక్ష్మీకరములు. స్ఫటికములు మోక్ష ప్రదములు, తామరపూసలు పుష్టికరములు, రుద్రాక్షలు భుక్తిముక్తిప్రదములు పుత్రజీవములు పుత్రులను పశువులను ధాన్యమునుయిచ్చును. పుత్రజీవములనగా నొకవృక్షముయిత్తులు. పగడములు ధనమునువశ్యతనుయిచ్చును. ముత్తెములుసౌమం గల్యమునుయిచ్చును. కుశలు పాపక్షయమునుచేయును, బంగారు వెండిపూసలు యి ష్టార్థమునిచ్చును. పగడములుము త్తెములు స్ఫటికములు కోటిరెట్లు ఫలమునిచ్చును తులసీమాలతోను, రుద్రాక్షమాలతోను జపము అక్షయఫలమునిచ్చును, వ్రేళ్ళతో జపము సామాన్యఫలము పర్వజపము రెట్టింపుఫలము రేఖాజపము పదిరెట్లుఫలం శంఖమాలనూరురెట్లు; పగడముమాలవేయిరెట్లు, స్ఫటికమాలపదివేలు, ముత్యాలమాల లక్ష; తామరపూసమాలపదిలక్షలు, సువర్ణమాలకోటిఫలములు కుశగ్రంధిమాలాజపము నూరుకోట్లఫలము, రుద్రమాలాజపము అనంతఫలదము; దిక్కులు తూర్పుకామ్యం దక్షిణముమారకకర్మ, పడమరవశ్యము. ఉత్తరముమోక్షము. వాయవ్యముచలనము ఈశాన్యముమోక్షము అనగా ఈదిశాభిముఖముగజపమునకీఫలము, శ్రేష్ఠకర్మలందు

అంగుష్ఠానామికలతో జపమాలను త్రిప్పవలెను. ఆకార్షకర్మలందుఅంగుష్ఠమధ్యము లతోను ఉచ్చాటనకర్మయందు అంగుష్ఠతర్జనులతోను మారణకర్మయందుఅంగుష్ఠ కనిష్ఠులతోను జపించవలయును.

అథ రుద్రాక్షధారణమ్

శ్లో॥ రుద్రాక్షాణాం కంఠదేశే దశనపరిమితాన్మస్తకే వింశతీద్వే। షట్ షట్కర్ణప్రదేశే కరయుగళగతాన్ ద్వాదశ ద్వాదశైవ। బాహ్వోరింద్వోః కళాభిః పృథగపి చమితా నేవమేకం శిఖాయాం। వక్షస్యష్టాధికం యఃకలయతి చశతం సస్వయం నీలకంఠః॥

తా॥ రుద్రాక్షలను కంఠమందును 32 శిరమునందు 40 చెవులందు 6-6 రెండుచేతులందు 12-12 బాహువులందు 16-16 శిఖయందు 1 వక్షస్థలమందు 108 ధరించువాడు స్వయముగా రుద్రుడగును.

అథ సంధ్యోపస్థానమ్

శౌనకః॥ శ్లో॥ సాయంప్రాతరుపస్థానం కుర్యాన్మంత్రైర్యథాక్రమం। జాతవేదస ఇత్యేకా తచ్ఛం యోరావృణీమహే॥ నమో బ్రహ్మణ ఇత్యేతైరుపతిష్ఠేద్దిశం ప్రతి। ఉత్తమేచానువాకేన గాయత్రీంచ విసర్జయేత్॥

తా॥ సాయంకాలమందు జాతవేదసెఅను మంత్రముతోను. ప్రాతఃకాలమందు తచ్ఛంయోరావృణీమహే అను మంత్రముతోను ఉపస్థానమునుచెప్పవలెను. నమోబ్రహ్మణె అను మంత్రముతో ప్రతిదిశకు నమస్కారము చేయవలయును- ఉత్తమేశిఖరెజాతెఅను మంత్రముతో గాయత్రిని విసర్జించవలయును. ఇదిఅశ్వలాయనోపస్థానవిధి. ఇట్టిభిన్నములన్నియు అశ్వలాయనులకేనని తెలిసికొనవలెను.

అథ మాధ్యాహ్నికసంధ్యావిధిః

అథ ప్రసంగతో మధ్యాహ్న సంధ్యోచ్యతే॥ ఆచార్యః॥ శ్లో॥ కుర్యాన్మాధ్యాహ్నికీం సంధ్యాం బ్రహ్మయజ్ఞాదనంతరం। సంగవాదూర్ధ్వమేవాహ్న ర్నచేదర్వాగథాపివా॥ విశ్వామిత్రః॥ సకృదర్ఘ్యంతు మధ్యాహ్నే ప్రక్షిపేద్గగనేత్యృచా। త్రిర్వాకృష్ణేసమంత్రేణ గాయత్ర్యా చేతి కేచన॥ ఉపస్థానంతు మధ్యాహ్నే కుర్యాత్సూర్యస్య సమ్ముఖః। ఉదుత్యమితి వైచిత్రం దేవానామిత్యనేనచ॥

దూర్వలు అప్పటికపుడు ప్రశస్తములు కొందఱు శమీపాలాశములను తత్కాలమునకేనవియు మఱికొందరు యేదురోజులవరకనియు చెప్పిరి మఱికొందరుమట్టి మొదలగునవియు ప్రశస్తములనుచున్నారు కాలముఃరాకముందు చేసిన కర్మను తిరిగి కాలమందు చేయవలయును కాలాతీతకర్మ జేయునదేయగును సంధ్యావందనాది కర్మలకు యిదియేశాస్త్రము

అథ వైశ్వదేవము

తత్రేదం గృహ్యసూత్రమ్ అథ సాయంప్రాతస్సిద్ధస్య హవిష్యస్యజుహుయా దగ్నిహోత్రదేవతాభ్య ఇతి॥ స్మృత్యర్థసారే॥ గృహస్థోవైశ్వదేవాఖ్యంకర్మప్రారభతే దివా అన్నస్యచాత్మనశ్చైవసంస్కారార్థంతదిష్యతే॥ కోద్రవంచణకంమాషం మసూరంచకుళుత్థకం। కాంజిపక్వం పరాన్నంచ వైశ్వదేవేతువర్జయేత్॥ కారికాయామపి॥ గృహస్థోవైశ్వదేవాఖ్యంకర్మప్రారభతే దివా। తంత్రంతనాస్యత్రభగవద్వృత్తికృద్వచనంయథా॥ ఔపాసనాగ్నిమన్యంవా సమిద్ధ్యాథహవిఃగృహ్య జం॥ పర్యుక్ష్యాప్యపరిషిచ్యాగ్నిమలంకృత్యచపూర్వవత్॥ హవిష్యంపక్వమాదద్యాదధిశ్రిత్యానలేచతత్। ప్రోక్షోద్వాసనృథ్యత్ప్రోభ్యక్తంహ్యాదిసవ్యంనిధాయచ॥ జుహుయాత్సర్పిషాయుక్తం తైలక్షారవివర్జితం। దధ్నాక్తంపయసాక్తంవా తదభావేంబునాపివా॥ సాయణీయేవ్యాసః॥ అన్నాభావేప్రవాసేచ తండులానోషధీస్తువా। పయోదధిఘృతంవాపికందమూలఫలానివా॥ యోజయేద్దేవయజ్ఞాదౌ జలంవాంజలినాజతే। ద్రవంస్రువేణహోతవ్యంపాణినాకఠినంహవిః॥ సంగృహ్యోహుతిమేకైకామేకైకామాహుతింహునేత్। స్వాహాకారేణచైవాగ్నౌ తత్సర్వంత్యాగపూర్వకమ్। మహార్ణవే॥ యత్కించిజ్జుహుయాదగ్నౌ తత్సర్వంత్యాగపూర్వకం। అన్యథాకురుతేయస్తు హుతంతస్యవృథాభవేత్ శౌనకః॥ త్రిధావిభజ్యసిద్ధాన్నం త్రిః ప్రోక్ష్యపురతస్థితం। హవిత్యదేకపాత్రస్థం మధ్యేదైవంతథోత్తరే॥ భౌతికం పైతృకంయామ్యే మానుషంచాన్యపాత్రకే। దేవభూతపితౄణాంచతత్తద్భాగేతు నైకృమాంత్ ఉత్తానేనతుహస్తేన త్వంగుష్ఠాగ్రేణపీడితం॥ సంహతాంగుళిపాణిస్తు దాగ్యతోజుహుయాద్ధవిః॥ హుత్వాహస్తేనసూర్యాయే త్యాదిభిర్దశభిస్తతః॥ ప్రజాపతిపదస్యోక్తిర్వైశ్వదేవేనతుస్మృతిః॥ పర్యుక్ష్యహనోక్ష

విూచపాలాశే స్వప్రాహామితి కేచన। వటాదయోపిగ్రాహ్యాస్స్యుః కేచిద్వృక్షవిదోవిదుః॥ అథా కాలే కృతవిషయే॥ప్రయోగపారిజాతే । అకాలేచేత్కృతంకర్మ కాలంప్రాప్యపునఃక్రియా।కాలాతీతంతుయత్తుర్యాద్యదకృతంతత్ర్పచక్షతే॥యత్కర్మక్రియతేమోహాదకాలేకేనచిద్యదాకాలేప్రాప్తేపునఃకుర్యాత్ కృతంచాపిహికగర్హితమ్ ॥ యత్ సంధ్యోపాసనాదిక మిత్యర్థః ॥

తా॥ ప్రాతఃకాలమందును సాయంకాలమందును రెండుకాలములందునూ హోమముచేయుటకుకర్తదుగానపుడుసాయంకాల మందొకకాలమందేపూర్వోక్తప్రకారముగా సమస్యహోమమునుజేయవలయును. సమస్యహోమమందు నాలుగు ఆహుతులు, రెండు ప్రాతఃకాలీయములు రెండుసాయంకాలీయములు సమిత్తుయొక్కటియే, సమస్యహోమమందు ముందుగా సాయంకాలమందారభించిసాయంహోమములు జేసి పరిషేచనముచేసి తరువాత ప్రాతర్హోమములుచేయవలెను. రెండుకాలములహోమములుజేసినతరువాత యుపస్థానము ఒక్కమారుచేయవలయును. ఇందు హవిష్యము సూర్యాగ్నిదైవతము. పంచఋక్కులతోను ప్రజాపతయేఅను మంత్రముతోను ఆగ్న్యుపస్థానముచెప్పవలయును ఆట్లుగాదేని గాయత్రిని యధాశక్తిగాజపించవలయును. లేక పదిమారులయినాజపించవలయును.తరువాతలలాటమందునుహృదయమందును బాహువులందును శిరమునందును బృహత్సామమంత్రముతో భస్మమును ధరించవలయును. కొందఱు హోమకాలమందే మానస్తోకమంత్రముతోభస్మధారణ చేయవలయునని చెప్పుచున్నారు. తరువాత అరణిని తపింపజేయవలయును.అట్లుగాదేని రెండుహస్తములను యొక్కమాఱుగా తపింపజేయవలయును. అందుఅయంతె యోనిః అనుమంత్రముతో అరణిని, యాతేఅగ్నే అనుమంత్రముతోహస్తములనున్నూ తపింపజేయవలెను. అరణిస్థానమందు అశ్వత్థసమిత్తనుగానిశమీసమిత్తునుగాని, ఇతరసమిధలనుగాని తపింపచేయవచ్చును, కొందఱు పాలాశము, చండ్రి, అశ్వత్థము శమీ: ఉదుంబరము, (మేడి) ఉత్తరేణి, జిల్లేడు. దూర్వ, కుశ, ఇవి సమిధలనిరి. ఈసమిత్తులకు చర్మముండవలయును, తిన్నగానుండవలయును. సన్నగానుండవలయును. 12గాని 10గాని అంగుళములబారుండవలయును.జమ్మిసమిధ ఆఱుమాసములవరకుపనికివచ్చును. చండ్రి మూడుమాసములు, మోదుగ మూడుమాసములు; ఉత్తరేణియొకదినము పనికివచ్చును. జిల్లేడుయొకదినసుము-అశ్వత్థము యేరోజువిఅరోజుకే పనికివచ్చును. మేడి మూడురోజులవరకుమంచిది ఇవి దొరకనపుడు కుశలుగ్రహించవలెను, కుశలు భూసముఖరకు పవిత్రములు,

తా॥ మాధ్యాహ్నిక సంధ్యావందనము బ్రహ్మయజ్ఞానంతరము చేయవలెను. సంగవకాలమునకు ముందుగాని.అనంతరముగానిచేయవచ్చును.దివమందు1ప్రాతఃకాలము, 2 సంగవకాలము, 3 మధ్యాహ్నకాలము, 4 అపరాహ్ణకాలము 5 సాయంకాలము, కాలమునకు ఘటికలు 6 ప్రకారము పగలు 30ఘటికలు మధ్యాహ్నకాలమందు అర్ఘ్యమువక్కటియెచాలును "హగ్ంసశ్శుచిషత్" అను మంత్రముతో అర్ఘ్యంమూడనికొందరు "ఆకృష్ణేనరజసా" మంత్రముతోగాని గాయత్రితోగాని యివ్వవచ్చునని కొందరు జెప్పినారుమధ్యాహ్నమందుపస్థానముసూర్యాభిముఖముగా నుండి ఉదుత్యంతజాతవేదసం. చిత్రందేవానాం అనుమంత్రముల చేతధ్యానము చేయవలెను

అథాభివాదనమ్

శ్లో॥ అత్మ పాదౌ తథాభూమిం స్పృష్ట్వాసంధ్యాభివందనం । నక్షత్రంచతథాసూర్యంద్వి జానప్యభివాదయేత్ ॥విశ్వామిత్రే ॥ పూర్వంనామ్నాభివాద్యఃపితృవదిహాభవేత్ జ్ఞానదశ్శోత్రియస్తు త్ర్యజ్ఞాజ్ఞాయతానక్సియానవిభవతి తథామాతులోవాపితృవ్యః । జుహ్వాన్ వృద్ధోపిసర్వఃకుశసలిలసమిత్పుష్పపాణిస్స్వయంవా ఉశుద్ధోదావస్నుదక్యాపతితశఠకృతఘ్నా పరిణమ్యోవ్యపవాసః॥స్మృత్యర్థసారే॥జ్యేష్ఠోవాపికనియాంసం సంధ్యాంతేచాభివాదయేత్ ॥ వర్జయిత్వాసుతంశిష్యందౌహిత్రందుహితుఃపతిమ్।నారాయణః॥నమేద్వేదమధీతారం పదక్రమసమన్వితం। సాంగ్యంబ్రాహ్మణంసాంగకేశస్థంచాభివదయేత్॥నిత్యంవేదమధీతారం తథైవాధ్యాపకంచహి॥అనధీతోనమస్కార్యోజ్యేష్ఠోవాపికనీయసమ్॥వర్జ్యానాహ ॥ నమంతంజ్రుంభమాణంచకుర్వంతందంతధావనం । అభ్యక్తశిరసంస్నానం కుర్వంతంనాభివాదయేత్॥ దూరస్థంజలమధ్యస్థం ధావంతంధనగర్వితం।ఉన్మత్తంబధిరంమూకమంధంనైవాభివాదయేత్॥సమిత్పుష్పకుశాద్యంబుమృదన్నాక్షతపాణికం।జపంహోమంచకుర్వాణం నాభివాదనమాచరేత్ ॥జలస్థేశ్రాద్ధకాలేచ విప్రాన్మాతౌత్రసర్వదేవపిచ్యో ఉచ్ఛిష్టేసూతకేదానే భోజనేరాజసన్నిధౌ ॥ దేవార్చనేజపేహోమే సంధ్యాయాం ప్రేతకర్మసు । భిక్షాటనేచనగ్నత్వే నాభివాదనమాచరేత్ ॥

తా॥ సంధ్యావందనమునకుచివర తన పాదములను భూమికితాకి నక్షత్రములకు సూర్యునకున్ను బ్రాహ్మణులకున్ను నమస్కారముచేయవలయును. తన గోత్ర నామములనుచెప్పి తండ్రికి తల్లికి జ్ఞానప్రదునకు శ్రోత్రియునకు నమస్కారము చేయవలెను. తనకంటెమూడుసంవత్సరములవయస్సుఅధికముగలవారికందరికినమస్కారముచేయవలెను. తనకంటె చిన్నవారైనను మేనమామకు. పినతండ్రికి నమస్కారము చేయవలెను. వృద్ధుడైనను కుటిలునకు నమస్కారముచేయగూడదు. తాను అపరిశుద్ధుడైయుండియు నడచుచు, కుశలనుగాని. సమిధలనుగాని. పుష్పములనుగాని జలపాత్రనుగాని ధరించియుండియు: ఇతరులకు నమస్కారముచేయగూడదు. రజస్వలకు, పతితునకు. శఠునకు, కృతఘ్నునకున్ను నమస్కరించినయెడల యుపవాసముచేయవలెను. కుమారుడు, శిష్యుడు, దౌహిత్రుడు, అల్లుడు ఈనలుగురుగాక మిగతవారు తనకంటె చిన్నవారైనను నమస్కరించవలయును. వేదము పదక్రములతోసహాచదివి అరణ్యకముతోసహాబ్రాహ్మణమును[పరాయతమును] చదివినవాడు చిన్నవాడైనను నమస్కరించతగినవాడు. అనగా తాను వేదము చదువనివాడైనపుడుతనకంటె చిన్నవానికైననువేదముచదివినవానికినమస్కారముచేయవలెను (ఉభయులు వేదమునుచదివినయెడల మూడుసంవత్సరములు పెద్దవానికి చిన్నవాడు నమస్కారముచేయవలెను ఉభయులు శాస్త్రవేత్తలయినపుడుఅయిదుసంవత్సరములు పెద్దవానికి చిన్నవాడు నమస్కారముచేయవలయును. ఉభయులు చదువురానివారైనపుడు యేకగ్రామస్థులలో పదిసంవత్సరములు యెక్కువయున్నయెడల చిన్నవాడు నమస్కారముచేయవలయును తనబంధువులలోచదువురానివారుభయులలోనుఎంతమాత్రమైనను వయస్సుఅధికముగలవానికితక్కువవాడునమస్కారము చేయవలెను అని గ్రంథాంతరమందున్నది. కక్కువానికి, ఆవళించువానికి:దంతధావనమాచరించువానికి, తలంటుకున్నవానికి. స్నానముచేయువానికి, దూరమందున్నవానికి జలమధ్యమున్నవానికి, నడుచువానికి, ధనాంధునకు, ఉన్మత్తునకు. చెవిటివానికి, మూగవానికి, గుడ్డివానికి, సమిత్పుష్పకుశాదులనుధరించినవానికి, మృత్తికను:అన్నమును,అక్షతలనుధరించినవానికి, జపమును హోమమును చేయుచున్నవానికినమస్కారముచేయగూడదు. తానుజలమందున్నపుడు, శ్రాద్ధమందును, మలమూత్రములను వదులునపుడును, సూతకమందును; దానసమయమందును, రాజసన్నిధియందును. భోజనసమయమందును, దేవతార్చనసమయమందును: జపహోమసంధ్యాకాలములందును, మధూకరమందును,దిగంబరసమయమందును,ఇతరులకు నమస్కారంచేయగూడదు

అథౌపాసనవిధిః

తత్రేదం సూత్రం॥ పాణిగ్రహణాది గృహ్యం పరిచరేదితి ॥ వాక్యం ॥ తత్రాదౌ హోమకర్తౄనాహ ॥ హోమేముఖ్యోయజమానః॥ పత్నీ పుత్రస్తుకన్యకా। ఋత్విక్ శిష్యోగురుర్భ్రాతా భాగినేయ

మంత్రములుమూడును, అగ్నేత్వంఅను రెండుమంత్రములును, ప్రజాపతయేఅను మంత్రమును యువయోగపర్వవలయును ప్రాతరౌపాసనమందు సూర్యోనః అను పంచర్చమంత్రమునున్ను ఉదుత్యంజాతవేదసంచిత్రందేవానాం ఉద్వయంమంత్రములను చెప్పవలెను

అథ సమస్యహోమః

శ్లో॥ కాలద్వయేప్యశక్తశ్చే దేకస్మిన్కాలఏవవా। ప్రాతఃకాలే విధినా సమస్యంసాయమాచరేత్॥ చిత్రం శ్వా హుతీర్హుత్వాతత్ర ద్వే సాయమాహుతీ। ద్వే ప్రాతరాహుతీ సాయం హోమేచైకాలమిద్ధవేత్॥ సమస్యంసాయమారభ్య జుహుయాత్సాయమాహుతీ। పరిషిచ్యాహుతీ ప్రాతర్హుత్వాత్వపరిషేచయేత్॥ద్విస్సాయంహోమము త్సృజ్య ద్విః ప్రాతర్హోమవత్సుచ। ఉపస్థానంకృత్వాకార్యం శేషంప్రకృతివద్భవేత్ ॥ హవిష్యంతద్ద్విదైవత్యమితిసూర్యాగ్నిదైవతం।సమస్యే పంచభీరృగ్భిః ప్రజాపతయఇత్యథ॥కుర్యాత్(తూష్ణీం)దగ్నేరుపస్థానం సర్వతోంనమ ఇత్యథ।అభివాద్యజపేద్దేవీం యథాశక్త్యథవాదశ॥భస్మాభిధారణంకుర్యాద్భళ్ళహాత్సామేత్య్రైచైవతు।లలాటే హృదయేబాహ్వోః కంఠే చయథాక్రమమ్॥ హోమకాలేవికుర్వీత త్రిపుండ్రం భస్మధారణం। మానస్తోకేతిమంత్రేణ కేచిదాహుర్మనీషిణః॥ప్రతపేదరణీ తత్ర పాణీవాయుగపత్తపేత్।అయంతేయోనిస్సమిధం యాతేఅగ్నేకరాపుభా॥తథాచ శ్రౌతసూత్రమ్ అయంతే యోనిరిత్యరణింగార్హపత్యేప్రతపేత్పాణీవా యాతేఅగ్నేయజ్ఞియేతి॥తథాచ స్మృతిః॥ అశ్వత్థసమిధంవాపి శమీసమిధమేవవా। తదభావేతథాచాన్యాస్సమిధః ప్రతపేద్బుధః॥పాలాశః ఖాదిరోఅశ్వత్థశ్శమ్యుదుంబరజాసమిత్। అపామార్గార్కదూర్వాశ్చ కుశాశ్చేత్యల్పకేడుః॥సత్వచస్సమిధః కార్యా ఋజ్వశ్లక్ష్ణాస్సమాస్తథా।శస్తాదశాంగులాస్తాస్స్యుః ద్వాదశాంగులికాస్తథా। షత్రింశత్సంస్మృతంమిగ్రాహ్య ఖాదిరంతత్రిమాసకం మాసత్రయంతుపాలాశోహ్యశ్వత్థో ఒహరహస్స్మృతః దినమేకమపామార్గో గ్రాహ్యాశ్చార్క స్తథైవచ। ఔపాసనేసమభావః ప్రోక్తాస్త్రిదినంస్యాదుదుంబరః॥ ఏతేసామప్యభావేతు కుశాఇత్యపరేవిదుః॥మాసమేక కుశాగ్రాహ్య దూర్వాస్యాత్పద్మఏవతు॥సద్యశ్చ

మందుగాని, లౌకికాగ్నినిగాని,సమిదగ్నినిగాని హస్తాగ్నినిగాని ప్రతిష్ఠించవలెను ప్రత్యవహ హోమమంత్రంతో సమిదగ్నినిగానిహస్తాగ్నినిగానిలౌకికాగ్నియందుసం యోగముచేయవలయును, తరువాత సంకల్పముచేసి అగ్నిధ్యానము అగ్నికి పర్యూహమును పరిస్తరణమును అభ్యుక్షణమునుచేయవలయును. తరువాత పాలు మొదలగువాటికి అగ్నివలెనె సంస్కారముచేయవలెను. దర్భకాల్చి పక్వాపక్వరూపమైన సమస్తపదార్థమును జ్వలింపచేయవలెను. తరువాత స్రువముతో జలమును ప్రతిషేచనముచేయవలెను, చేయకున్ననూ దోషములేదు. దర్భనుకాల్చి మూడుపర్యాయములు త్రిప్పవలెను. ఆదర్భను హోమముచేయవలెను. హోమద్రవ్యములు 1 పాలు, 2 యవాగువు, 3 నేయి, 4అన్నము. 5 దధి, 6తండులములు, 7 సోమము, 8 తైలము, 9 జలము, 10 వ్రీహులు, 11 తిలలు. 12 యవలుఇందులో పాలుమొదలు నాలుగుపక్వములనబడును. దధిమొదలు యెనిమిది అపక్వములనబడును. అపక్వములకు అధిశ్రయణములేదు. స్మృత్యర్థసారమందుహోమద్రవ్యములు ప్రియంగువులు, వ్రీహులు. శ్యామాకములు, నీవారములు, యవలు, జొన్నలు, గోధుమలు. ఇవి శుభమునుచేయునని చెప్పఁబడినది. ఇందులో శ్యామాక నీవార గోధుమ వ్రీహి యవలు స్వరూపముగా హోమార్హములుగావు. తిలలునూ దంచినధాన్యములను హోమముచేయవలెను. ఇలాగే యావనాళ ప్రియంగునీవార శాలియవాదులు స్వరూపముతో హోమార్హములుగావు- తిలలుమాత్రముస్వరూపముతో నేహోమార్హములు ఇందులో వ్రీహిహోమమున్నూ యవహోమమున్నూ చతుష్షష్టి 64 చేయవలెను. తిలంతో 32 చేయవలెను. నేతితో 16 చేయవలెను.ద్రవరూపమైన హవిస్సును స్రువముతో హోమముచేయవలెను. కఠినరూపమైన హవిస్సును హస్తముతో హోమముచేయవలెను. ప్రతిహోమమందు అగ్నిని ప్రజ్వలింపఁచేసి "అగ్నయేస్వాహా" అని చెప్పవలయును. ప్రాతరౌపాసనమందుజలముతో కడుగబడిన తెల్లనితండులములనుసూర్యాయస్వాహా అగ్నయేస్వాహా అనిహోమము జేయవలయును చతుర్థీవిభక్తినిచెప్పి ప్రజాపతయేస్వాహా అని హోమముజేసి పరిసమూహమునుజేయవలెను ఔపాసనహోమమందు వేళ్ళయొక్క యెడమభాగముతో హోమముచేయవలెను వైశ్వదేవహోమమందును, ఇతరహోమమందును, వేళ్ళయొక్క చివరిభాగములతో హోమముఁజేయవలయును ప్రాతఃకాలమందు పాలతోగాని నేతితోగాని హోమమునుజేయవలయును వృత్తికారుఁడుచెప్పెను మొదటిమంత్రముమాత్రము సూర్యాయస్వాహా అనునది మిగిలినదంతయునసమానమేమ్మనమస్కహోమమందు అగ్నేయములు సౌరములు ప్రాజాపత్యముగాని సౌరవైశ్వానర మంత్రములుగాని అయిను గ్రహించవలెను సాయంకాలమందు అగ్నఆయూంషి అను

స్సుతాపతిః॥ఏతైరేవ హుతంయత్తు తద్ధుతంస్వయమేవహి। కార్యంచ కారయేత్కర్తా స్వయంకర్తుమశక్నువన్ ॥ హోమంకుర్యాద్దనాశౌచే ఋత్విక్కరురనుజ్ఞయా। యదిస్యాత్సూతకంకర్తుః కుర్వీతానుజ్ఞయా వినా॥ వాక్యం॥ అస్తమితేసాయంజుహోతి ఉదితేప్రాతరితిబ్రాహ్మణమ్॥ తథాచ కారికాయాం॥ అథయస్మిన్వివాహాగ్ని రుత్పన్నోహ్నిహాని తస్యతు। యత్ర్సాయం తత్సమారభ్య వహ్నింపరిచరేత్స్వయమ్ ॥ వాక్యం ॥ ఇత్యౌపాసనస్య సాయమారంభణం సిద్ధమ్॥ ఆహ్నికాచారేతు ప్రాతరారభ్యవిధిర్లిఖ్యతే॥ శ్రు॥ ఉదితేజుహోతీతిశ్రుతిః॥ తథాచమనుః కాలమాహ॥ రేఖామాత్రస్తుదృశ్యేత రశ్మిభిశ్చసమన్వితః। ఉదితంతంవిజానీయా త్తత్రహోమోవిధీయతే ఇతి ॥ స్మృతిసంగ్రహే॥ హస్తాదూర్ధ్వంరవిర్యావ ద్భువంహిత్వానగచ్ఛతి । తావదేవహికాలోయం ప్రాతస్తూదితహోమినామ్॥ ప్రాతర్ద్వాదశనాడ్యస్తు సాయంతునవనాడికాః। హోమకాలస్సముద్దిష్టోమునిభిస్తత్వదర్శిభిః॥

తా॥ వివాహముమొదలు ఔపాసనముచేయవలయును. యజమానుఁడు లేక భార్యలేక పుత్రుడులేక కన్యలేక పురోహితుడులేక శిష్యుడు. గురువు,భ్రాత మేనల్లుడు, అల్లుడు వీరిలో యెవ్వరు హోమముచేసినను తానుస్వయంగాహోమముచేసిన ఫలమొందును. కర్తస్వయంగా తాను చేయలేనిసమయమందుయింకొకరిచేతచేయించవచ్చును. యజమానునకు ఆశౌచములేనపుడుయజమాను నిఆజ్ఞమీదపురోహితుఁడు చేయవలయును, ఆశౌచముగలిగినపుడు ఆజ్ఞలేకయేచేయవచ్చును.సాయంకాలమందు అస్తమానమైనతరుహాతను ప్రాతఃకాలమందుసూర్యోదయముతరువాతనుహోమము చేయవలెను, ఏదినమందువివాహమందుఅగ్నిప్రతిష్ఠాపనజరిగినదో ఆదినముసాయంకాలముమొదలు ఔపాసనచేయవలెను. ఆహ్నికాచారమందు ప్రాతఃకాలమందారంబించవలయునని చెప్పఁబడియున్నది. రేఖామాత్రముగా ఉదయకాలము చూడబడినంతలో దానినే యుదయకాలముగాభావించుకొని హోమముచేయవలెను. రేఖామాత్రమనఁగా అరుణోదయము అస్తమానముతరువాత యెంతకాలమువరకు సూర్యుఁడు భూమినివిడిచివెళ్ళడో అంతకాలమువరకు సాయంహోమకాలము ప్రాతఃకాలహోమమునకు ఉదయముతరువాత కాలముఅనిస్మృతిసంగ్రహమందుచెప్పంబడియున్నది. ఇట్టికాలమునకు పరిమితినిచెప్పుచున్నాడు- ప్రాతఃకాలమందు ద్వాదశ 12 ఘటిక

లున్నూ, సాయంకాలమందు నవ 9 ఘటికలున్నూ హోమకాలమని మునులు వచించినారు.

అథ స్థణ్డిలాదిః

సూ॥ ఇషుమాత్రాత్రివరంసర్వతస్థణ్డిలముపలిప్యేతిసూత్రమ్। శౌనకః॥ అరత్నిమాత్రంవిజ్ఞేయ మగ్నేరాయతనంశుభమ్। శ్రౌతే చౌపాసనేవాపి ఖాతయేన్నివివర్జితమ్ మేఖలాద్వితయం కార్యం రేఖాలగ్నంతు బాహ్యతః। బాహ్యద్వ్యంగుళవిస్తారా ఉభ్యంతరా చతురంగులా॥ బాహ్యస్యడఙ్గు ళోత్సేధా ఉభ్యంతరా ద్వాదశాంగులా। విస్తారేణతుకర్తవ్యా సమాశ్లక్ష్ణా దృఢాశుభా అన్యత్ర॥ నిత్యహోమేతుకుణ్డంస్యాన్మేఖలాత్రయసంయుతమ్॥ భూమే రూర్ధ్వంప్రకుర్వీత చతుర్వింశాంగులంశుభమ్ మేఖలాచోన్నతాకార్యా ప్యైకైకాచతురంగులా। ద్వ్యంగులావిస్తృతైకైకా ఖాతసాన్యద్ద్వాదశాంగులః॥ గృహ్యాగ్నిరక్షణార్థ కృతవిషయే॥ శాకల్యః॥ అగ్నిసంరక్షణేశక్తిస్సాయాదివవిద్యతే। సమిధ్యారోపయేదగ్నిం హస్తయోరథవాపిచ॥ అథప్రయోగః॥ లౌకికాగ్నింప్రతిష్ఠాప్య కుండేవాస్థండిలేపివా। ♦ పాణిస్థంవాసమిత్స్థంవా వహ్నింసంయోజయేత్తతః॥ అథ ప్రత్యవరోహేతి మంత్రేణాగ్నింసమిత్స్థితం। పాణిస్థంవాప్యనేనైవ నిదధ్యాల్లౌకికేఽనలే॥ యథావిధిసుసంకల్ప్య కుర్యాద్ధ్యానంహవిర్బుజః। పర్యుక్ష్యాగ్నింపరిస్తీర్య పర్యుక్ష్యచతతఃపరమ్॥ పయఃప్రభృతిషుద్వ్యేకంసంస్కుర్యాదగ్నిహోత్రవత్। దర్వ్యేణసర్వంజల్పయేదపక్వంపక్వమేనవా॥ అధిశ్రిత్యేనుప్రేణాపఃప్రతిషించేన్నవాపిచ। పునస్త్రిర్జ్వలతా తేనపరిత్యజ్యవహ్న్యుత్తరతః॥ పయోయవాగూస్సర్పిశ్చహవ్యాదనందధితండులాః॥ సోమస్తైలంజలంవ్రీహిర్ద్వాదశైతేతిలాయవాః॥ పయఆదీని చత్వారినిధుఃపక్వానియూజ్ఞికాః। దద్యాద్యానామపక్వానాం నాధిశ్రయణమిష్యతే॥ స్మృత్యర్థసారే॥ ప్రియంగువ్రీహిశ్యామాకానీవారాశ్చతథాయవాః। యావనాళాశ్చగోధూమా ఔపాసనశుభావహాః॥ శాలిశ్యామాకనీవారా గోధూమావ్రీహయోయవాః। ఏతేషాంతండులాహోమస్స్యా యావనాళాఃప్రియంగవః। నీవారాశ్శాలయశ్చైవ

గోధూమావ్రీహయోయవాః। స్వరూపేణవహోమాస్స్యుస్స్వరూపేణైవవైతిలాః॥ కారికాయాం॥ వ్రీహీణాంచయవానాంచ చతుష్షష్టిరథాహుతిః। తిలానాంతుతదర్ధం స్యాత్తదర్ధం స్యాద్ఘృతస్యతు। దర్వ్యంహవిస్స్రువేణైవపాణినాకఠినంహవిః। జుహుయాదగ్నయే స్వాహాసుసమిద్ధేహుతాశనే॥ శాకల్యః॥ అద్భిః ప్రక్షాళితాంచ్ఛత్రం తండులానగ్నిసంస్కృతాన్। జుహుయాదగ్నయేస్వాహా సూర్యాయ ప్రాతరేవచ॥ ధ్యాత్వా శబ్దంచతుర్థ్యంతం ప్రజాపతయ ఇత్యథ। స్వాహాకారేణ్వాహుత్వా కుర్యాత్పరిసమూహనమ్॥ ఔపాసనేహుతేదేవ మంగుళీనాం నవామతః। నైశ్వదేవేతథాచాన్యేష్వాహుతీరగ్నౌ హుతేత్॥ పయసాజేయ్యనవాప్రతస్నేనైవేత్యాహవృత్తికృత్। పూర్వమంత్రస్తుసూర్యాయ స్వాహేత్యన్యత్సమంభవేత్॥ శౌనకః॥ ఆగ్నేయమైశ్చసౌరశ్చప్రాజాపత్యేననిత్యశః। సౌరవైశ్వానరీమైరావ్నమస్యేసతిపంచభిః॥ అథసాయముపస్థానమ్॥ అగ్న ఆయూంషితిసృభిర్ద్వాభ్యామగ్నేత్వమిత్యథ॥ కుర్యాత్సాయముపస్థానం ప్రజాపత(ఇతి త్యృచా) యఇత్యథ॥ సూర్యోనఇతిపంచర్చః ప్రాతరౌపాసనేజపేత్॥ ఉదుత్యంచిత్రందేవానాముద్వయంతిప్రజాపతే॥

తా॥ అగ్నిహోత్రమునకు స్థండిలము బాణప్రమాణముగా నుండవలయును పిడి మూరప్రమాణమని శౌనకుడుచెప్పెను. శ్రౌతస్మార్తములకు రెంటికిని నీవీవర్జితముగా ఖాతమును యేర్పరచవలెను. ఖాతమునకుబయట రేఖాలగ్నముగా రెండు మేఖలుండవలయును. అందులో బయట మేఖల రెండుఅంగుళములు వెడల్పుగా నుండవలయును. లోపల మేఖల నాలుగంగుళములు వెడల్పుగా నుండవలయును. అందులో బయట మేఖల అఱంగుళములయెత్తుండవలయును. లోపలమేఖలపన్నెండంగుళములయెత్తుండవలయును. సమానముగాను నున్నగాను గట్టిగాను యుండవలయును పక్షాంతరము నిత్యహోమకుండమునకు మూడుమేఖల లుండవలయును. కాని కుండములోపలకు ఖాతముగానుండక భూమిమీద కట్టవలయును. చతుర్వింశ 24 అంగుళములుండవలయును. ఒక్కొక్క మేఖలనాలుగుఅంగుళములయెత్తుండవలయును, రెండంగుళముల ఎడల్పుండవలయును. భూమిమీదకట్టినకుండములోతు ద్వాదశ 12 అంగుళములుండవలయును. పైన 24అంగుళములకొలతవెడల్పుపొడుగుఅని తెలుసుకొనవలయును. నిత్యము అగ్నినికాపాడుశక్తిలేనపుడుఅగ్నినిసమిత్తునందుగాని హస్తములందుగాని ఆరోపణముచేయవచ్చును- కుండమందుగానిస్థండిల

శుక్రింతేపరిజపేత్సూక్తం శివస్థానే సహస్రికం ॥ తల్పగస్యగృహే భుంక్త్వా తదా పాపాత్ప్రముచ్యతే। మానోవృకాయపఠణంచ శతంవిష్ణ్వాలయేజపేత్ ॥ భుంక్త్వాన్నం ద్వేషిణోయస్తు సర్వపాపాత్ప్రముచ్యతే। ఆయువానోజపేద్వర్గంశతవారంజలేయదా ॥ దీర్ఘరోగిగృహేభుంక్త్వాతదా పాపాత్ప్రముచ్యతే। హులువేవో దేవవఠణంచబదర్యాంస్నైజపేచ్ఛతమ్॥పిశునస్యగృహేభుంక్త్వా ముచ్యతేకల్మషాత్తదా। అపేహీతిజపేత్సూక్తంశ్రాద్ధేభుంక్త్వాతుషోడశే। తదా పాపాత్ప్రముచ్యేత త్రింశద్వారంజలేస్థితః। విభ్రాడ్బృహజ్జపేత్సూక్తం సాపిండ్యేభోజనే జలే॥ప్రేతస్థానేథవాన్యేషు త్రిశంద్వారంనకల్మషమ్। భుంక్త్వాను మాసికేయస్తు తదా పాపాత్ప్రముచ్యతే॥అశ్వాఇవజపేన్మంత్రందశవారం జలేయదా।సత్యశ్రాద్ధేయదా భుంక్త్వా తస్మాత్పాపాత్ప్రముచ్యతే ॥ అరాఇవజపేన్మంత్రం దశవారంనసంశయః । సీయంతేచయదా భుంక్త్వా ముచ్యతేకిల్బిషాత్తదా॥నత్వేనొత్తభిత్వామంత్రం జపేదశ్వత్థసన్నిధౌ ఉత్సవేషుయదాభుంక్త్వాముచ్యతేపాతకాత్తదా॥ క్షేత్రస్యపతినాజపేత్సూక్తమేకవారంప్రశస్తకమ్ భుంక్త్వామన్వాదికేశ్రాద్ధేకిల్బిషైర్నవలిప్యతే బుతేనబుతంయత్సూక్తమేక వారంజపేద్బుధః । భుంక్త్వాగ్రాయుదికే శ్రాద్ధే తదా పాపాత్ప్రముచ్యతే॥ తనూనపాజ్జపేత్సూక్తందశవారం శిలవాయె । భుంక్త్వాయోన్వష్టకాశ్రాద్ధే తదాపాపాత్ప్రముచ్యతే ॥ త్వేషంగుణంజపేన్మంత్రం దశవై విష్ణుమందిరే। వ్యతీపాతే యదా భుక్త్వా తదా పాపాత్ప్రముచ్యతే॥ తేఅజ్యేష్ఠాజపేన్మంత్రం దశవై విష్ణుమందిరే। ద్విఃవారంచేద్దినాభుక్త్వాకిల్బిషాత్తువిముచ్యతే॥ వయోనయోజపేన్మంత్రం శతసంఖ్యంశివాలయే। రాత్రౌద్విభోజనంచేత్సాన్ని కిల్బిషంనైవసర్వదా।మిమాతుర్ద్వాదశపేన్మంత్రంశతవారంశివాలయే।భార్యయాసహయోభుంక్తేతస్మాద్దోషాద్విముచ్యతే ॥ ఆనదంస్వంజపేన్మంత్రం శతంవైవిష్ణుమందిరే । హస్తదత్తంయదాభుంక్త్వా తదా పాపాత్ప్రముచ్యతే॥అవతేహేళఇత్యృగ్భ్యాంసర్వపాపైఃప్రముచ్యతే। ఈళేఅగ్నింజపేన్మంత్రం శతవారంయదాతదా॥ పంచయజ్ఞవిహీనస్య గృహేభుంక్త్వైనపాతకం।బహవశ్చైకపాత్రేతుభుంజీతవైన కల్మషమ్॥ అజ్యేష్ఠాసో జపేన్మంత్రం దశవార నకిల్బిషం శ్వానాది

గణేశుఁడగునెడల సూర్యునిమొదలు పూజించవలయును. శైవుఁడు గణేశుని సూర్యుని బూజించితరువాతహరినిపూజించవలయును, తరువాత దుర్గనుబూజించవలయును. వైష్ణవుఁడు ముందుగా శివునిపూజించవలయును. తరువాత విష్ణువును తరువాత దుర్గను ఇట్లు బూజించవలయును, ఇచ్చట నిట్లు విభాగము తెలిసికొనవలయును. పూర్వోక్తపంచాయతన ప్రకారముగా ఆయాపంచాయతనములను బెట్టి పూజించుకాలమందు ముఖ్యదేవతకు పుష్పాంతపూజచేసి అపి తరువాత అంగదేవతలను బూజించవలయును, 1 శివపంచాయతనమందుముందుగాశివుడు. తరువాత గణేశుఁడు, దుర్గ, హరి, సూర్యులు: 2 విష్ణుపంచాయతనమందు ముందుగా హరియు, తరువాత సూర్యుఁడు. దుర్గ, శివుడు, గణేశుఁడును, 3 సూర్యపంచాయతనమందు ముందుగా సూర్యుఁడు తరువాత హరి, దుర్గ, శివుడు, గణేశుఁడును. 4 దుర్గాపంచాయతనమందు ముందుగా దుర్గయు తరువాత గణేశుఁడు: సూర్యుఁడు, హరి. శివుడు, 5 గణేశపంచాయతనమందు ముందుగా గణేశుఁడు తరువాత సూర్యుఁడు, దుర్గ; హరి శివుడును. ఈప్రకారముగా పూజించవలయును. అట్లుగాక శిష్టాచారముగా వైదికమార్గమందున్నవాడైనయెడల పూర్వోక్తస్థాపనక్రమముగా పూజించవలయును. అందరికిన్ని అర్ఘ్యపాత్రలు బంగారముతోగాని,వెండితోగాని, రాగితోగాని చేయించవలయును. శివునకు సూర్యునకు యిద్దరికిగాక మిగిలినవారికి శంఖము ప్రశస్తము. పూజకు పురుషసూక్తము ప్రశస్తము. అందు ఒక్కొక్క ఋక్కుతో యొక్కొక పూజనుచేయవలయును. పూజలు- 1 ఆవాహనం, 2 ఆసనం, 3 పాద్యం. 4 అర్ఘ్యం, 5 ఆచమనం 6 స్నానం; 7 వస్త్రం, 8 ఉపవీతం, 9 గంధం, 10 పుష్పం; 11 ధూపః, 12 దీపః, 13 నైవేద్యం, 14 తాంబూలం, 15 ప్రదక్షిణం, 16 విసర్జనం అని పదహారు. సాలగ్రామమందును స్థావరదేవతయందును అవాహనమును విసర్జనమును చేయఁగూడదు సాలగ్రామమందు హరినిత్యము సన్నిహితుఁడైయున్నాడు. పుణ్యపును గోరువాఁడు స్నానముచేయించి దేవతను పూజించవలెను. చర్మమందును, కొయ్యయందును, ఇనుమునందును, రాతియందును యుంచగూడదు- స్నానవస్త్రనైవేద్యములందాచమనము నివ్వవలయును.తాను ధరించినదియుజీర్ణమైనదియు వస్త్రమును దేవునకివ్వగూడదు. వ్రేలితో దేవునకు మార్జనముఁగూడదు, పుష్పాదులతో చేయవలెను. పుష్పములతో క్రింద బూజించఁగూడదు. లేక క్రిందబడిన పుష్పములతో బూజించగూడదు. వ్రేళ్ళచివరలతో జలమునుంచగూడదు. అట్లుచేసిలయెడల నది వజ్రము తోకొట్టినదానిగి సమానమగును. నిన్నటిజలము పనికిరాదు, నిన్నటిపుష్పములు, అకులున్నూ పూజకు పనికిరావు. తులసీదళములున్నూ, అవిసిపత్రములున్నూ, మారేడుదళములున్నూ; గంగాజలమున్నూ యెంతకాలమునకైనా పూజకు అర్హములగును, హరిపూజకు అక్షతలు పనికిరావు, గణేశపూజకు తులసి పనికిరాదు. దుర్గా

పూజను దూర్వాలు పనికిరావు, శివపూజకు మొగలిపువ్వు పనికిరాదు, సాలగ్రామ శిలకు అక్షతపూజ పనికిరాదు, పూజించినయెడల ఆపూజ వ్యర్థమగును, కుండలోను. భిన్న పాత్రిలోను. రాతిలోను, ఇనుములోను. కొయ్యలోను, ఆకులలోను, హస్తమందును భూమియందును నైవేద్యముంచరాదు. సువర్ణపాత్రిగాని, రజతపాత్రిగాని, తామ్రపాత్రిగాని, కాంస్యపాత్రిగాని- పాలాశపాత్రిగాని: అబ్జపత్రిగాత్రిగాని [తామరాకు నైవేద్యముంచుటకుమంచిది: హరినైవేద్యమును భుజించవలయును. ఆదిపవిత్రమైనది-దేవతలు ఋషులు గోరుదురు, అన్యదేవతల నైవేద్యమును భుజించినయెడల చాంద్రాయణమును చేయవలయును: శివనిర్మాల్యము పవిత్రముగాని: పుష్పముగాని ఫలముగాని: జలముగాని గ్రహించరాదుగాని సాలగ్రామ సంబంధమున్నయెడల పవిత్రమగును. గ్రహించవచ్చును, ఇతరులచేత నివ్వబడిన పుష్పాదులతో నైన పూజకు అర్ధఫలముగాని నిండుఫలములేదు. గణేశునకు యొక్కటియు; రెండు సూర్యునకున్నూ: శివునకు మూడున్నూ: హరికి నాలుగున్నూ: దుర్గకు ఏడున్నూ ప్రదక్షిణలు చేయవలెను. దేవపూజచేసి హరిపాదోదకమును పానముచేయవలయును వాడు వైకుంఠమునొందును. హరిపాదోదకమును పాత్రితో పానముచేయవలయును అట్లుచేసినయెడల బరమగతినొందును. అట్లుగాక హస్తముతో పానముజేసినయెడల బ్రహ్మదేవుని పగటికాలమువరకు అనఁగా నాలుగువేలయుగములవరకు నరకములో నుండును.

అథ నిత్యశ్రాద్ధమ్

తత్రేదం గృహ్యసూత్రమ్॥ యత్పితృభ్యో దదాతి స పితృయజ్ఞ ఇతి॥ తథా మనుః॥ స్వాధ్యాయేనార్చయేచ్చర్షీన్ హోమైర్దేవాన్యథావిధి। పితౄన్ శ్రాద్ధైన నౄనన్నై ర్భూతాని బలికర్మణా॥ కుర్యాదహరహః శ్రాద్ధ మన్నాద్యేనోదకేన వా। పయోమూలఫలైర్వాపి పితృభ్యః ప్రీతిమావహన్॥ ఏకమప్యాశయేద్విప్రం పిత్రర్థం పాంచ యజ్ఞికే॥ నచైవాత్రాశయేత్కించి ద్వైశ్వదేవం ప్రతిద్విజం॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ నిత్యశ్రాద్ధం దేవహీనన్నియమాదివివర్జితమ్॥ దక్షిణారహితంచైవ దాతృభోక్తృవ్రతోజ్ఝితమ్॥ ఆవాహనం స్వధాకారం పిండాగ్నౌకరణాదికమ్। బ్రహ్మచర్యాదినియమాన్విశ్వేదేవాంస్తథైవచ॥ నిత్యశ్రాద్ధే త్యజేద్దాతా భోజ్యమన్నం ప్రకల్పయేత్। భోక్తృభావే కించిదన్నం గోభ్యశ్చ వినివేదయేత్॥ నిత్యశ్రాద్ధమదైవం స్యాదర్ఘ్యపిండాదివర్జితమ్। నామంత్రణన్న హోమంచ నావాహనవిసర్జనం॥

మాత్రంచ నఖచర్మ తిలాస్తథా। య ఇచ్ఛేదూర్ధ్వగామిత్వమష్టమ్యాదిషు వర్జయేత్। వర్జయేచ్ఛ్వేతవృంతాకమలాబూంవర్తులాంతథా॥ ఛత్రాకిలశునంచైవ హ్యావసరంభాసరం తథాంవృంతాకం కృష్ణకాళింగం బిల్వోదుంబరభిస్సటాః॥ ఏతాని సేవతే యస్తు తస్య దూరతరో హరిః॥

తా॥ సప్తమీతిథియందును. ఆదివారమందును, రాత్రిగాని పగలుగాని విసిరిగ పండ్లను, వాటితోజేసిన పచ్చడిని తినగూడదు. తిన్నయెడల దరిద్రుడగును. పాడ్యమినాడు కూశ్మాండమును(బూడిదెగుమ్మడికాయను) విదియనాడు తరుణీఫలమును (లేతగుమ్మడికాయను) తదియనాడు మూలకమును (మూలగకాయలను) చవితినాడు బృహతీఫలమును (వాకుడుకాయ) పంచమినాడు శ్రీఫలమును (మారేడుకాయ) షష్ఠినాడు కళింగఫలమును [పుచ్చకాయ] సప్తమినాడు ధాత్రీఫలమును (విసిరిగకాయ) భుజించరాదు. అష్టమీ మొదలుతిథులందు క్రిముగశిరమును, కపాలమును, అంత్రమును, నఖలమును; చర్మను, తిలలును భుజించరాదు. ఇవిజంతువులమాంసాదులు తెల్లనివంకాయను, గుండ్రనిసొరకాయను తినగూడదు, ఉల్లి, ఊషరమును, భాసరమును, కృష్ణకళింగమును. బిల్వమును, మేడిని, మాడుఅన్నమును భుజించరాదు, భుజించేనయెడల హరిప్రసన్నుడుకాడు.

—అథాభోజ్య భోజనప్రాయశ్చిత్తమ్—

యత్యన్నం తు యదా భుంక్తే పాత్రిగం ప్రేరితం తథా॥ పర్యతశ్చిజపేన్మంత్రం శతవారం నకల్మషమ్। సమాసమేతి స్మంత్రంచ సహస్రం తు జపేద్యదా। భుంక్తే ప్రమాదాచ్ఛూద్రాన్నం తదా దోషాత్ప్రముచ్యతే ప్రమాదాత్ జ్ఞానతో భుంక్తే గణాన్నం తు యదా తదా॥ అస్తే వసు జపేన్మంత్రం సహస్రం వైనకిల్బిషీ। యజ్ఞాయజ్ఞావ ఇతి సూక్తం జపేద్ధాత్ర్యాం జలేపి వా గణికాన్నం యదా భుంక్తే తదా పాపాత్ప్రముచ్యతే। అన్నం భుంక్తే యదా యస్తు సువర్ణస్తేయి మందిరే। ఇంద్రాను పూషణా సూక్తం సహస్రం వై జలే జపేత్। స్తోత్రమైంద్రం జపేన్మంత్రం శతవారం జలేపి వా॥ కుష్ఠాన్నం వాపి యో భుంక్తే ముచ్యతే సర్వకిల్బిషాత్। బ్రహ్మఘ్నస్య గృహే భుంక్తే కిల్బిషాన్ముచ్యతే తదా॥ ఏహివాం ప్రజపేత్సూక్తం సహస్రం తు జలే యదా యః ఏతత్ప్రజపేత్సూక్తం సహస్రం విష్ణుమందిరే సర్వపాపత్ప్రముచ్యేత భుంక్తే గేహేసు తాపినః॥

తనరకు భుజించవలయును. తిరిగి అన్నమునుపెట్టించుకొని భుజించినయడల దోషం గలుగును. పరపాకనివృత్తునియొక్కయు, పరపాకరతునియొక్కయు, అన్నమును భుజించినయడల చాంద్రాయణవ్రతమును చేయవలయును. పరపాకనివృత్తుడు సంవత్సరముగాని, ఆరుమాసములుగాని శ్రోత్రియునిఅన్నమును యాచించితినవలయును. అది దొరకనపుడు జలమునుత్రాగి యుండవలయును. శ్రోత్రియునియొక్కయు, ఆచార్యునియొక్కయు, శిష్యునియొక్కయు. ఋత్విక్కునియొక్కయు, జ్ఞాతియొక్కయు, మామగారియొక్కయు, మేనమామయొక్కయు, విద్యాగురువుయొక్కయు అన్నమును భుజించినయడల దోషములేదు; పరపాకనివృత్తుడనగా వైశ్వదేవమును అతిథిపూజనుచేయక తానుమాత్రమేభుజించువాడు "పరార్థం వైశ్వదేవ దేవతాత్యర్థం పాకాత్‌నివృత్తః।కేవలస్వార్థమేవకృతపాకఇత్యర్థః" పరపాకరతుడనగా యెల్లపుడు పరాన్నమును భుజించువాడు.పరేషాంపాకేఅన్నేరతఃలోలుపః నిత్యంపరాన్నాకాంక్షీత్యర్థః

అథ నిషిద్ధాన్నమ్

బ్రహ్మౌదనేతథాచౌలె సీమంతేప్రథమార్తవె॥ మాసికేచ తథాకృచ్ఛ్రే నైవభోజనమాచరేత్।గణాన్నంగణికాన్నంచసూతకాన్నంతథైవచ ॥ యత్యన్నంచైవశూద్రాన్నం నాశ్నీయాద్ద్విజసత్తమః। నగ్నశ్రాద్ధేనవశ్రాద్ధే సాపిండ్యే ప్రేతకర్మసు॥ప్రాయశ్చిత్తే నభుంజీత భుక్త్వాచాంద్రాయణంచరేత్ ॥

తా॥ బ్రహ్మౌదనసంస్కారమందును, చౌలమందును: సీమంతమందును, ప్రథమరజోదర్శనమందులు: మాసికమందును, కృచ్ఛ్ర ప్రాయశ్చిత్తమునందును భుజించగూడదు. అట్లుగానే గణాన్నమును[సంఘద్రవ్యాన్నమును]గణికాన్నమును (భోగవనితాన్నమును) సూతకాన్నమును;యతియొక్క అన్నమును,శూద్రాన్నమును తినగూడదు ఆప్రకారముగనే నగ్నశ్రాద్ధమందును, నవశ్రాద్ధములందును, సపిండీకరణశ్రాద్ధమందును: ప్రేతశ్రాద్ధములందును,ప్రాయశ్చిత్తములందునుభుజించగూడరు.భుజించినయడల చాంద్రాయణమును చేయవలయును.

అథ తిథివార విశేషేషు వర్జ్యమాహ

సప్తమ్యాంరవివారేచ దివారాత్రౌతథైవచధాత్రీఫలన్నరోశ్నీయా దలక్ష్మీర్భోవేద్ధ్రువమ్॥ కూశ్మాండంతరుణీచైవ మూలకం బృహతీంతథా॥ శ్రీఫలంచకళింగంచధాత్రీంప్రతిపదాదిషు॥శిరఃకపాల

శ్రాద్ధాదినియమోనాస్తి కించిద్దత్వావిసర్జయేత్। షడ్దైవత్యం భవేచ్ఛ్రాద్ధంకర్తవ్యం ప్రత్యహంద్విజైః ॥ నిత్యకర్మసమాప్యాథ బ్రాహ్మణశ్రద్ధయాన్వితః।అపసవ్యేనకర్తవ్యంనిత్యశ్రాద్ధమదైవతం॥ పిత్రూనుద్దిశ్యవిప్రస్యభోక్తుర్యభ్యాగతస్యచ। పాదప్రక్షాళనంకుర్యాన్నామమంత్రం సముచ్చరన్॥అర్ఘమదాసనందత్వానమోవఃపితరస్తతః॥గంధపుష్పాదికందద్యా ద్భోజ్యాన్నంపరివేషయేత్ ॥భాజనేసఘృతంచాన్నంగాయత్ర్యాచాభిమంత్రయేత్।ఇదంవిష్ణురితిమంత్రేణ పితృభ్యోన్నంనివేదయెత్ ॥ యేచేహేత్యనయార్చ్యైన పితౄణాంస్తుతిమాచరేత్ । బ్రహ్మార్పణంబ్రహ్మహవి రిత్యుక్త్వా వినివేదయేత్ ॥ బాలాశ్చసువాసినీవృద్ధా గర్భిణ్యాతురకన్యకాః । సంభోజ్యాతిథిభృత్యాంశ్చ దంపత్యోశ్శేషభోజనం॥ చిత్రాహుతిప్రదానాంతం కృత్వాభోజనమాచరేత్। సపంక్త్యాబ్రాహ్మణస్యాపిభుంజీయాత్సహబంధుభిః ॥

తా॥ ప్రతిదినమందును ఈప్రకారముగా వైశ్వదేవమునకు పూర్వమందు దేవపూజచేసి తరువాత వైశ్వదేవముచేసి తరువాత పితరులకు శ్రాద్ధమునుబెట్టవలయును. అదియె పితృయజ్ఞమనబడును. ఈవిషయమందు మనువుపచనము ఇట్లున్నది. స్వాధ్యాయముచేత ఋషియజ్ఞమునుచేయవలయును. హోమముచేత దేవయజ్ఞమును చేయవలయును. హోమముచేత దేవయజ్ఞమునుజేయవలయును. శ్రాద్ధంచేత పితృయజ్ఞమునుజేయవలయును, అన్నదానముచేత మనుష్యయజ్ఞమును జేయవలయును. బలిదానముచేత భూతయజ్ఞమును జేయవలయును. ప్రతిదినమందును పితృప్రీతికొరకు అన్నముతోగాని, జలముతోగాని; పాలతోగాని:మూలముతోగాని ఫలములతోగాని: శాకముతోగానిశ్రాద్ధమునుచేయవలయును,పితృప్రీతికొరకుఒక్కబ్రాహ్మణునకైనా భోజనముపెట్టవలయును. వైశ్వదేవబ్రాహ్మణుడు అనవసరము అనిచెప్పెను యాజ్ఞవల్క్యమునియు నిత్యశ్రాద్ధమందువిశ్వేదేవుడులేడు. నియమములులేవు. దక్షిణలేదు దాతకు భోక్తకు నియమములులేవు. ఆవాహనములేదు స్వధాకారములేదు. పిండములులేవు అగ్నౌకరణములేదు. బ్రహ్మచర్యాది నియమములులేవు. విశ్వేదేవతలులేరు, అన్నమునుమాత్రము పెట్టవలయును. బ్రాహ్మణుడు దొరకనపుడు గోవులకు పెట్టవలయును: షడ్దైవత్యముగా చేయవలయును అనగా పితృపితామహ ప్రపితామహులు సపత్నీకముగా ముగ్గురు మొత్తముఆర్గురనిభావము అనిచెప్పెను నిత్యాహ్నికముకాగానే బ్రాహ్మణునకు కాళ్ళుకడిగి అన

నము నివ్వవలయును. అపసవ్యముగా పితరులనామములను చెప్పి చేయవలయును, నమోవః పితరః అను మంత్రము చెప్పవలయును. గంధమును పుష్పాదులనివ్వవలయును: తరువాత పాత్రయందు అన్నాదికమును వడ్డించవలయును. అభిగరించి గాయత్రితో ప్రోక్షించి ఇదంవిష్ణుః అనుమంత్రముతో అన్నమును పితరులకునివేదనచేయవలయును యేచేహపితరః అనుమంత్రముతో స్తుతిజేయవలయును. బ్రహ్మార్పణంబ్రహ్మహవిః బ్రహ్మాగ్నౌ బ్రహ్మణాహుతం బ్రహ్మైవతేనగంతవ్యం బ్రహ్మకర్మసమాధిన ॥అని బ్రహ్మార్పణమాగా నివేదన చేయవలయును తరువాత బాలురకు: ముత్తైదువులకున్నూ, వృద్ధులకున్నూ; గర్భిణీస్త్రీలకున్నూ, రోగులకున్నూ: కన్యలకున్నూ, అతిథులకున్నూ, భృత్యులకున్నూ భోజనముపెట్టి మిగిలినఅన్నమునుయజమానుడున్నూ, భార్యయు భుజించవలయును; భోజనసమయమందు చిత్రాహుల నివ్వవలయును చిత్రాహులనఁగా చిత్రగుప్తబలియని అర్థము బ్రాహ్మణునితో సహపంక్తిని యజమానుడున్నూ భుజించవచ్చుననియాజ్ఞవల్కుఁడు చెప్పినాడు అనఁగా నిత్యశ్రాద్ధమందు బ్రాహ్మణునకు త్యాగముచేయగానేపూర్వోక్త బాలాదులకువడ్డించి తానున్నూ బ్రాహ్మణునితోసహా భుజించవలయునని సమన్వయము తెలిసికొనవలయును బాలాదుల యోగక్షేమములను విడిచి తాను భుజించరాదని ముఖ్యార్థము

అథ భోజనవిధిః

తత్ర మనుః ॥శ్లో॥ సాయంప్రాతర్ద్విజాతీనా మశనంశ్రుతి చోదితం।నాంతరాభోజనంకుర్యా దగ్నిహోత్రసమోవిధిః॥ గోభిలః ॥ తతోభోజనవేలాయాం కృతాచారస్సదాత్మనా। పోష్యవర్గనమోపేతోభోజనంకారయేద్బుధః ॥ మాతాపితాగురుర్భార్యా పుత్రోదాన స్తథైవచ । అభ్యాగతోఽతిథిశ్చాగ్నిః పోష్యవర్గ ఇతిస్మృతః ॥ స్మృతిసారసముచ్చయె ॥ ప్రాఙ్ముఖస్తుసమశ్నీయా త్ప్రతీచ్యాంవాయథాసుఖమ్ ॥ ఉత్తరేపితృకృత్యేషు దక్షిణేతువివర్జయేత్ । ఆయుష్యంప్రాఙ్ముఖోభుంక్తే యశస్వీదక్షిణాముఖః॥శ్రీకామఃపశ్చిమేభుంక్తె నకదాచిదుదఙ్ముఖః। పుత్రవాన్గృహేనిత్యంనాశ్నీయాదుత్తరాముఖః॥ సోమవారేతథాఖ్యంగం వర్జయేత్తుసదాబుధః ॥ అథ భోజనమండపలే బోధాయనః ॥ చతురశ్రంత్రికోణంచ వర్తులంచార్ధచంద్రకమ్। కర్తవ్యమానుపూర్వ్యేణ మండలంబ్రాహ్మణాదిషు॥శంఖః ॥ ఆదిత్యావసవోరుద్రా బ్రహ్మాచైవ పితామహః ॥ మండలంతూప

శ్రుతివాక్యప్రమాణమునుబట్టి త్యజింపరాదు. తిరిగివడ్డించుకుని భుజించినయెడల దోషముగల్గును. మొదటవడ్డించినదిమాత్రముభుజించి లేచి స్నానముచేసి 108 గాయత్రీజపమును చేయవలయునుఅనియున్నది. ప్రస్తుతము చెప్పుచున్నాడు. ఈ ప్రకారముగా తృప్తిగాభుజించి నూరుకణములుఅన్నమును గతులులేకుండ యున్నవారికిగాను భూమియందుంచవలయును. భుజించినపుడును,పానముజేసినపుడునుకొంచెము శేషముంచవలయును, అట్లుచేయనియెడల ప్రతిజన్మమందును ఆకలిదప్పికలతో బాధనొందుచుండును. అన్నశేషమంత్రము"యత్రక్వచనసంస్థానాం క్షుత్తృష్ణోపహతాత్మనాం దుర్గతీనాంమయాదత్త మక్షయ్యముపతిష్ఠతు "ఈమంత్రమును చెప్పి అన్నమునుంచి తరువాత చేతులో జలముంచుకొని అందులో సగము త్రాగి మిగిలినసగమును శ్లో॥ రౌరవేపుణ్యనిలయే పద్మార్బుదనివాసినాం। అర్థినాముదకం దత్తమక్షయ్యముపతిష్ఠతు" అనుమంత్రముతోభూమియందుంచవలయును.మంత్రార్థము పాపాత్ములకు స్థానమైన రౌరవనరకమందు పద్మసంఖ్యగాను అర్బుదసంఖ్యగాను నివసించియుండువారికి యీజలము నిచ్చినాను ఇది వారి కక్షయమగుగాక. ఇట్లుగానే అన్నశేషమంత్రార్థమును తెలిసికొనవలెను. అచ్చట అన్నము, ఇచ్చట జలమునుయివ్వవలయును. ఇట్లుచేసినయెడల తనపితరులున్నూ యింకాభూమినాశ్రయించియుండు దేవతలున్నూ తృప్తినొందుదురు. ఇట్లుజలపానమునుజేయక భుజించి లేవగూడదు అట్లులేచినయెడల స్నానముచేసినగాని శుద్ధిలేదు తాను యుచ్ఛిష్టదగుచు శూద్రునిగాని కుక్కనుగాని తాకినయెడల యొకరాత్రి యుపవసించి పంచగవ్యప్రాశన జేయవలెను. అనఁగా తాను భుజించి శుద్ధుఁడుగాక ముందుకుక్కనుగాని, శూద్రునిగాని తాకినయెడల యీప్రాయశ్చిత్తమును చేయవలయును. తాను పరిశుద్ధుఁడైనతరువాత కుక్కనుగాని శూద్రునిగాని, ఉచ్ఛిష్టమునుగానితాకినయెడల స్నానముజేయవలయును. తానుబుజించి పరిశుద్ధుడై బ్రాహ్మణుల భోజనపాత్రలను యెత్తినయెడల స్నానము చేయనవసరములేదు. శుద్ధుడనఁగా చేతులు: ముఖము-కాళ్ళుకడిగి ఆచమించుట ముందుగా ముఖముకడిగి గండూషమునుజేసికొనవలయును. తరువాత హస్తశుద్ధిని జేసుకొనవలయును. అట్లుగాక ముందుగహస్తప్రక్షాళనముచేసినయెడల వానిదైవపిత్ర్యకర్మలు నిష్ఫలములు. తన కుపపాతకములు గల్గును. గండూషమును చేయునపుడు తర్జనివ్రేలితో నోటిని లోపలకడుగగూడదు కడిగినయెడల నరకమొందును, తాను ముఖహస్తపాదములను ప్రక్షాళనముచేసికొని ఆచమించినను, భోక్తపాత్రనుయెత్తి అస్థలమునుగోమయముతో పరిశుద్ధుచేయునంతవరకు తనకు శుద్ధిలేదు, రాత్రియందు భోజనముచేయునపుడుదీపము నశించినయెడల రెండుచేతులతోను పాత్రనుధరించి తిరిగిదీపముఁబెట్టినతరువాతఆపాత్రలోయున్నం

యస్యాన్నం తదభావేజలంపిబేత్ । శ్రోత్రియాచార్యశిష్యత్విక్షతి శ్వశురమాతులాః। ఏషామన్నంనదుష్యేత్పత్యుపాధ్యాయస్యచైవహి

తా॥ ప్రాణాహుతులుఅయిదునుపుచ్చుకొని బ్రహ్మగ్రంథిని విప్పివేయవలెను తరువాత యెడమచేతిని ప్రక్షాళనముచేసికొని భుజించవలయును. తర్జనియందు వెండి నిశిరముసందుబ్రహ్మగ్రంథిని, కనిష్ఠికయందు ఖడ్గముసుధరించి భుజించగూడదు. ప్రాణాహుతులుచేసి పాత్రలోనిఅన్నమందు కొంచెముపేరుగానుంచి మిగతా అన్నమును కూరలను భుజించవలయును. తరువాతయింకాఅన్నము కావలసినయెడల పాత్రలో అన్నశేషముండగా అనఁగా గాయత్రితోఅభిమంత్రితమైనఅన్నశేషముండగా తిరిగిఅన్నమును మొదలగువాటినివడ్డించుకొని పాత్రలోనున్న అన్నముతో గలిపి భుజించవలయును పాత్రితోగాయత్రితోఅభిమంత్రించినఅన్నములేనియెడల తిరిగివడ్డించుకొనగూడదు వడ్డించుకొని భుజించినయెడల దోషముగలుగును. గాన యెప్పటికప్పుడుముందుగ గాయత్రితోఅభిమంత్రితమైన అన్నమందు కొంచెము శేషమునుంచుచుండవలయును చివరకు అంతయు భుజించవలయును. మనువు చెప్పినాడు. మధుపర్క-ప్రాశనమందును, సోమపానమందును, జలపానమందును: ప్రాణాహుతులందును, హోమములందును, లేక అన్నహోమములందును-ఉచ్ఛిష్టదోషము లేదు. గనుక ప్రాణాహుతులుఅయిదును వరుసగాయివ్వవలయును. భోజనమందు జలపానమందు కేవలము యెడమహస్తముగూడదు. కుడిచేతిమణిబంధముమీద జలపాత్రనుంచి యెడమచేతితో పానముచేయవలయును, అట్లుగాక కేవలము యెడమ చేతితో పానముచేసినయెడల సురాపానతుల్యమగును తిరిగి అన్నమునుతినరాదు. ఏకపంక్తియందుకూర్చునిభుజించు బ్రాహ్మణులలో యొకఁడుఅయినను పాత్రనువిడిచి లేచినయెడల మిగిలినవారందరు భుజించగూడదు. బ్రాహ్మణులు భుజించుచుండగా ముందుగలేచిన మూఢుఁడు బ్రహ్మహత్యాదోషమునుబొంది నరకమందుబడును మధ్యను అగ్నిగాని, భస్మగాని; స్తంభముగాని: జలముగానియున్ననూ, ద్వారమున్న నూదోషములేదు. అనఁగా సంక్తిభేదమందు దోషములేదు. ఏకపంక్తియందు-ద్వారముమధ్యనున్నయెడలదోషములేదు, ఇవియేవియు లేకయుండగా లేవదగినకారణముగలిగినయెడల మధ్యను అగ్నినిగాని: భస్మమునుగాని: జలధారనుగాని యుంచవలయునని భావము భోజనకాలమందు బ్రాహ్మణులు నొకరినొకరు తాకగూడదు, అట్లు తాకినయెడల ఆయన్నాము తినగూడదు. తిన్నయెడల యెనిమిదివందలు గాయత్రిజపమునుచేయవలయును స్మృతిలో భుజించువారికిగాని; పాత్రకుగాని: ఉచ్ఛిష్టస్పర్శ ముగలిగినయెడల అప్పటికిపాత్రయందున్నఅన్నమునుభుజించవలెను తిరిగి వడ్డించుకొనగూడదు పాత్రయందున్నఅన్నమును "అన్నంనపరిచక్షీత" అను

జీవంతి తస్మాత్కుర్వీతమండలం। యాతుధానాః పిశాచాశ్చక్రూరా రాక్షసాస్తథా॥ ఘ్నంతితేబలమన్నస్య మండలేనవివర్జితమ్ ॥

తా॥ తరువాత భోజనవిధిని వ్రాయుచున్నాడు బ్రాహ్మణాదులకు ప్రాతః కాలమందున్నూ: రాత్రికాలమందున్నూ రెండుమాఱులు భోజనము విహితము. మధ్యను భుజించగూడదు. అగ్నిహోత్రమేలాగైతె రెండుమాఱులుచేయవలయునో అలాగే భోజనమున్నూ రెండుమారులు జేయవలయును. ఆచారముగలవాడై బంధువులతోను పిల్లలతోనుగూడి భుజించవలఁయును. తల్లి, దండ్రి, గురువు, భార్య, పుత్రుడు, భృత్యులు, అతిథియు, అభ్యాగతుఁడును, అగ్నియు ఇది పోష్యవర్గము ఈపోష్యవర్గమునకు భోజనముపెట్టక తాను భుజించరాదు. తూర్పుముఖముగగాని పశ్చిమముఖముగగాని భుజించవలయును. పితృకార్యములందుత్తర ముఖముగ భుజించవలయును దక్షిణముఖముగనెపుడును భుజించగూడదు, గ్రంథాంతరమందు తూర్పుముఖము ఆయుష్యము, దక్షిణముఖము యశము. పశ్చిమముఖముసంపత్తును యిచ్చును. ఉత్తరముఖమునెపుడును పనికిరాదనియున్నది. పుత్రవంతుడుతనఇంటియందుత్తరముఖముగ భుజించఁగూడదు. సోమవారమందు అభ్యంగస్నానమును చేసుకొనగూడదు బ్రాహ్మణునకు భోజనమందు చతురశ్రమండలము, క్షత్రియునకు త్రికోణమండలము, వైశ్యునకు వర్తులమండలమును జేయవలయును. ద్వాదశాదిత్యులు అష్టవస్తువులు, యేకాదశరుద్రులు, బ్రహ్మదేవుఁడును మండలము నాశ్రయించి జీవింతురు. గాన మండలమును జేయవలయును, రాక్షసులు, పిశాచములు భూతములు మండలములేని అన్నముయొక్క బలమును నశింపఁజేయుదురుగాన మండలమావశ్యకమైయున్నది,

అథ కాంస్యపాత్రమ్

శ్లో॥ ఏకఏవతుయోభుంక్తే విమలేకాంస్యభాజనే । చత్వారి తస్యవర్ధంతే ఆయుఃప్రజ్ఞాయశోబలమ్॥ ఏకఏవతుభుంజీత విమలేకాంస్యభాజనే। పలవింశతికాదర్వాగతఊర్ధ్వంయథేచ్ఛయా। ఇదమేవగృహస్థానాం నయతిబ్రహ్మచారిణామ్ ॥ క్షీరంలవణసంమిశ్రంభోజనేతు పునస్పృశతమ్ స్నానంరజకతీర్థేషు తామ్రెగవ్యంసురాసమమ్। హోమకాలేతథాహోమపాకేచపరివేషణే భోజనంవర్జయిత్వాతు తామ్రె గవ్యంనదుష్యతి॥ పంచార్ద్రోభోజనంకుర్యాత్ ప్రాఙ్ముఖోమానమాస్థితః। కరౌపాదౌతథైవాస్యమేషుపంచార్ద్రతామతా ॥ పారణ స్నా

తథా శ్రాద్ధే వర్జయేత్కాంస్యభాజనం । మోహాద్యో యదిభుంజీత కృతంకర్మచనిష్ఫలమ్ ॥

తా॥ భోజనమునకు కంచుపాత్రయుండవలయును. అందు తానొకడే భుజించవలయును, అట్లుభుజించువానికి ఆయువు: ప్రజ్ఞ: యశము: బలము వృద్ధి యగును. ఇరువది ఫలములకు తక్కువయెత్తుండవలయును. అంతకుపైనయుండ వచ్చును. ఫలమనంగా మూడుతులములు పదిచిన్నములయెత్తు. ఈకాంస్యపాత్ర భోజనము గృహస్థునకుగాని బ్రహ్మచారికిన్ని. యతికిన్ని పనికిరాదు. లవణముతో గూడిన పాలున్ను; భోజనమందు తిరిగి నెయ్యిబోయుటయు, చాకలివానిచెరువులో స్నానము: తామ్రపాత్రలోపాలును కల్లును- సమానములు . హోమకాలమందును: హోమార్థపాకమందును: పరివేషమందునుభోజనమందునుతామ్రగవ్యమునింద్యము ఇతరకార్యములందు నింద్యముగాదు కాళ్ళు 2: చేతులు 2; ముఖము 1: ఈ అయిదును తడిగానుండగా తూర్పుముఖముగ భోజనముచేయవలయును ఏకాదశి శివ రాత్రి మొదలగు యుపవాసములకు పరదినమందుచేయు పారణభోజనమందును శ్రాద్ధమందు కాంస్యపాత్రలో భుజించరాదు భుజించినయెడల యుపవాసము నిష్ఫలము

భోజనేగ్రాహ్యపత్రాణి

రంభాకుటజమధ్వామ్రజంబూపనసచంపకాః। పద్మోదుంబరపాలాశా బ్రహ్మపత్రంపవిత్రకం అథవిప్రిద్ధాని॥ వటార్కాశ్వత్థపర్ణేషు కుంభితిందుకపర్ణయోః ।కోవిదారకదంబానాంభుక్త్వాచాంద్రాయణంచరేత్ ।కరేకర్పటకేచైవశిలాయాంతామ్రభాజనే। భిన్నకాంస్యేచపత్రేచ నభుంజీయాత్తథాయసే॥ దక్షః॥ శాకాదిపురతస్థాప్యలిమధ్యేన్నంపరివేషయేత్ ।పరివిష్టంచగాయత్ర్యాఘృతాక్తమభిమంత్రయేత్ ॥ ఇతి నిత్యవిషయే॥అథ శ్రాద్ధవిషయే॥వ్యాసః॥ అన్నమ్మధ్యేప్రతిష్ఠాప్య దక్షిణే ఘృతపాయసం । శాకాదిపురతస్థాప్యం భక్ష్యభోజ్యంచవామతః॥పాత్రంధృత్వాతువామేన యావత్స్యాద్భోజనంహితత్ ।పాణినాదక్షిణేనైవపర్యుక్ష్యపరిషేచయేత్॥ అంగుష్ఠంతర్జనీచైనమధ్యమాంచతృతీయికాం।త్రిస్రోద్వేచాంగుళీచైవ ప్రశస్తాఃపాత్రధారణే॥సత్యంత్వర్తేనచపాత్రంధ్వారిణాపరిషేచయేత్ సాయంకాలేతథైవస్యాదృతంత్వేత్యాదికంక్రమాత్ ॥

యాతి బ్రహ్మహాసతుజాయతే । ...నాభస్మనాచైవ స్తంభేనఃలిత నవాఅంతరేద్వారదేశేతుపంక్తిదోషోనవిద్యతే.ఏకపంక్త్యుపవిష్టానా మన్యోన్యంసంస్పృశేద్యది॥ భుక్త్వాతదన్నమత్యాజ్యం గాయత్ర్యష్టశతంజపేత్ । స్మృతిః॥ భవేదుచ్ఛిష్టసంస్పర్శోభోక్తుర్వాభాజనస్యవా అన్నంతదేవభోక్తవ్యంనత్యాజ్యమ్మాభ్రజనేస్థితం।పునరన్నంభోక్తవ్యం యదిభుంజీతకిల్బిషీ। తతశ్చైవవజపేద్దేవీం శతమష్టోత్తరాధికం ॥ శేషముద్ధృత్యభోక్తవ్యంశ్రూయతామత్రకారణం।తృప్త్యాద్యాదన్నశేషం మూర్ఖమాదుర్గతిత్ప్రత్రయె॥ భుక్త్వాపీత్వాతుయత్వాత్రింద్కంత్యజతి యోనరః । ననరఃక్షుత్పిపాసార్తో భవేజ్జన్మనిజన్మని।భుక్త్వాశతకణాన్నంచ త్యజేదుచ్ఛిష్టభాగినాం॥ సత్యజేత్ క్షుత్పిపాసాభ్యాంరౌరవం నరకంవ్రజేత్ । యత్రక్వచనసంస్థానాం క్షుత్తృష్ణోపహతాత్మనాం దుర్గతీనామయాదత్తమక్షయ్యముపతిష్ఠతు। రౌరవేపుణ్యనిలయే పద్మార్బుదనివాసినామ్।అర్థినాముదకందత్తమక్షయ్యముపతిష్ఠతు అర్థినాంపిబతిగండూషం మర్త్యంత్యజతి వైభువి । ప్రీణంతిపితరస్తస్య యేచాన్యేభూమిదేవతాః ॥ యదుచ్ఛిష్టదాచాంతో భుక్త్వానాసనాద్ద్విజః॥ సద్యస్నానంప్రకుర్వీత నాన్యథాప్రయతోభవేత్॥ అంగిరాః॥ ఉచ్ఛిష్టోచ్ఛిష్టసంస్పృష్టః శ్వనాశూద్రేణవాద్విజః॥ఉపోష్యరజనీమేకాంపంచగవ్యేనశుధ్యతి।స్నానంచహస్తముచ్ఛిష్టంవ్యాసుచ్ఛిష్టస్తుయుస్పృశేత్ । స్నానంవిధేయతేతస్యపాత్రేణంచాలనం వినా॥ స్మృతిః॥ గండూషకరణాత్పూర్వం హస్తప్రక్షాళయేద్ద్విజః। హతందైవంచపిత్ర్యంచ హ్యాత్మానంచోపపాతకైః॥గౌతమః॥యోవై గండూషసమయె తర్జన్యావక్రచాలనమ్ కుర్వీతయదిమూఢాత్మా రౌరవంనరకంవ్రజేత్। అచాంతోప్యశుచిస్తావద్యావత్పాత్రంనచోద్ధరేత్। ఉద్ధృతేప్యశుచిస్తావ ద్యావద్భూర్నప్రమార్జితా॥రాత్రి భోజనేకాలేతు యదిదీపోవినశ్యతి । పాత్రంధృత్వాతు పాణిభ్యాం భాస్కరంమనసాస్మరేత్ ॥దృష్ట్వాతుసపునర్దీపం తచ్ఛేషమ్భోజయేన్నతః। స్వనరన్నంసభోక్తవ్యంయదిబుంజీతకిల్బిషీ। పరపాకనివృత్తస్తు పరపాకరతస్తుయః తయోరన్నంనభోక్తవ్యంభుక్త్వాచాంద్రాయణం చరేత్ ।పరపాకనివృత్తస్తు వర్జంవన్నార్థమేవవా॥యాచయేచ్ఛ్రోత్రి

అథ జీవత్పితృకస్య భోజనే మౌననిషేధః॥

స్మృతిచంద్రికాయామ్ కనీయాన్ సపితా చైవ ముక్త్వా శ్రాద్ధిక భోజనం ప్రాశ్నిహో (యా)దన్యత్ర సమానం సమాచరేత్ । యది భుంజీత వైతూష్ణీం సర్వత్రైవతు భోజనే॥ సపాపః పితరం హంతి భ్రాతరం సంతతిం ధ్రువం। భోజనం శ్రాద్ధికం ముక్త్వా కనీయాన్ సపితాపిచ । మౌనమన్యోజనమాత్రస్య ధారణం పరివర్జయేత్ । వాగ్యతో భోజనం కుర్యాద్బ్రహ్మచారీ సదైవహి । కనీయాన్ సపితా వాప్యన్న సపాపేనయుజ్యతే ॥

తా॥ తండ్రిజీవించియున్నవాడును అన్నగారు జీవించియున్నవాడును శ్రాద్ధ భోజనమందు తప్ప యితరకాలములందు భోజనమందు మౌనమును జేయగూడదు. నిత్యములోను ప్రాణాహుతులు అయిదును గ్రహించువరకు మాత్రము మౌనము జేయవలెను అట్లుగాక సర్వకాలములందు భోజనమందు అంతటను మౌనముగా ధరించినయెడల అటివ్వాపికి తండ్రినిచంపినదోషమున్ను, అన్నగారినిచంపిన దోషమున్ను సంభవించును, బ్రహ్మచారి జీవత్పితృక జ్యేష్ఠభ్రాతృకుడైనను భోజనమందు మౌనముచేయవలెను. దోషములేదు.

అథ భోజనప్రకారః

పంచప్రాణాహుతీర్హుత్వా బ్రహ్మాగ్నిం సముత్సృజేత్ ॥ ప్రక్షాళ్య వామహస్తం తు పశ్చాద్భోజనమాచరేత్ । తర్జన్యాంతు స్థితేరాప్యై బ్రహ్మగ్రంథాచమూర్ధని ॥ కనిష్ఠికాం స్థితేషట్కే నైవ భోజనమాచరేత్ । హుత్వా ప్రాణాహుతీరన్నం కించిద్ద్వైస్థాః యత్సృధక్ ॥ యద్వాద్వా తక్షితం చాద్యాత్ స్థితమన్నం తు భోజయేత్ । అనిధాయ పృథక్పాన్నం గాయత్ర్యా వాభిమంత్రితం । పునరన్నం నగృహ్ణీయాద్యదిభుంజీత కిల్బిషీ॥ మనుః మధుపర్కే చసోమేచ హవ్యప్రప్రాణాహుతీషుచ॥ అస్య హోమేషు నస్వేషు నోచ్ఛిష్టమనురబ్రవీత్ । దక్షిణంతుపరిత్యజ్య వామేనీరన్నధాపయేత్ ॥ భోజ్యంతద్వెదన్నం పానీయం చసురాసమం జలపాత్రం తునిక్షిప్య మణిబంధే చదక్షిణే । భుక్తి కాలేతువిపోప్రైపిబదన్యేనపాణినా॥ ఏకపంక్త్యుపవిష్టానాం విప్రాణాం సహభోజనే । యద్యేకోపి త్యజేత్పాత్రం శేషమన్నం నభోజయేత్ ॥ భుంజానేషుతు విప్రేషు యోగ్రేపాత్రం విముంచతి। సమూఢో నరకం

తా॥ భోజనమునకు పాత్రలు అరటి: మద్ది, ఇప్ప, మామిడి, రేడు; పనస. చంపక, తామర, మేడి, మోదుగ, బ్రహ్మపత్రం (అత్తి) ఇవి ప్రశస్తములు మఱ్ఱి: జిల్లేడు: రావి; కుంభి: తిందుక. కోవిదార: కడప: ఇవి నింద్యములు; హస్తమందును: బొచ్చయందును: లేక బొంతయందును; రాతియందును:రాగిపాత్రలోను పగిలిన కంచుపాత్రలోను: వస్త్రమందును భుజించగూడదు. ఇనుపపాత్రయందును భుజించరాదు. కూరలు మొదలగునవి పాత్రలో ముందుభాగమందుంచవలయును. మధ్య అన్నమునుంచవలయును. నేతితో తడిపి గాయత్రితో మంత్రించవలయును: ఇది నిత్య భోజనవిధి, శ్రాద్ధమందు మధ్యను అన్నమునుంచవలయును. దక్షిణమందు ఘృతపాత్రను పాయసమునుంచవలయును. కూరలనుముందుంచవలయును భక్ష్యములను యెడమభాగమందుంచవలయును. ఎడమచేతితో పాత్రనుధరించకుడిచేతితో పరిషేచనముచేయవలయును. పాత్రధారణమందు బొటనవ్రేలు,తర్జనివ్రేలు మధ్యమవ్రేలు యీమూడుగాని రెండుగాని ప్రశస్తములు. మధ్యాహ్నమందు "సత్యంత్వర్తేనపరిషించామి" అనియు రాత్రియందు "ఋతంత్వాసత్యేనపరిషించామి" అనియు పరిషేచనము చేయవలయును.

అథ చిత్రగుప్తబలిః

శ్లో॥ అన్నేనైవస్య భూతాత్తేన నమసా రేణ భుజః । త్రిస్ ప్ర హుతీర్దత్వా ద్భోజనాదౌతు దక్షిణే ॥ సాయంజేయే ॥ ఉద్ధృత్య కించిదన్నం (గ్ర)యం ధర్మరాజ యమ్నైబలిం । గత్వా థ చిత్రగుప్తాయ ప్రేతేభ్య శ్చేదముచ్చరేత్॥ మంత్రః ॥ యత్ర క్వచన సంస్థానాం క్షుత్తృష్ణోపహతాత్మనాం । ప్రేతానాం తృప్తయే క్షయ్యం తోయ (మిద) మస్తు యథాసుఖం॥ ఇతి స్మృతిః॥ బదరీఫలమాత్రమన్నం వా గృహ్య రైర్యుషి నిక్షిపేత్ । యసుధర్మాయ చిత్రాయ భూతేభ్యస్తతో జలమ్॥ దత్వాతు చిత్రగుప్తాయ హస్తం ప్రక్షాళయేద్ద్విజః। అప్రక్షాళ్య కరాభుంక్తే రౌరవం నరకం వ్రజేత్ ॥ చిత్రా హుతీం నదత్త్వా యో భుంక్తే గ్రాసపంచకం । అథుం సకేవలంభుంక్తే జ్ఞానతో జ్ఞానతో ద్విజః । చంద్రికాయామ్॥ భోజనాగ్రా బలిర్భోక్తా సముద్ధృత్య హి భోజనే । అనుద్ధృత్యతు యోభుంక్తే ప్రాణాయామాష్టకంచరేత్ ॥

తా॥ నీళ్ళతో తడిపిన అన్నముతో కుడిప్రక్కను భూమియందు మూడు ఆహుతులుంచవలయును. ధర్మరాజాయ: చిత్రగుప్తాయ: ప్రేతేభ్యః అని మూడు ఆహుతులుంచవలయును. ఉంచినతరువాత "యత్రక్వచనసంస్థానాం క్షుత్తృష్ణోపహ

తాత్మనాం।ప్రేతానాంతృప్తయేతయ్య మిదమస్తు యథాసుఖం" అను మంత్రమును పఠించి జలము నివ్వవలయును. బదరీఫలప్రమాణముగా బలినివ్వవలయునుఇట్లు చిత్రగుప్తబలినిచ్చి చేతులు కడుగుకొనవలయును,హస్తాప్రక్షాళనముచేయక భుజించ చినయెడల నరకమొందును, ఆబలులను యెత్తి భుజించవలయును యెత్తక ప్రాణాహుతులు గ్రహించినయెడల కేవలము పాపమునే భుజించును,

అథ చిత్రగుప్తబలినిషేధః

శ్లో॥ చిత్రగుప్తబలిందద్యాన్నని శ్రాద్ధకర్మణి। యదికుర్యాత్సమూఢాత్మా రౌరవంనరకంవ్రజేత్॥ పితృపక్షే వ్యతీపాతే గయాయాంనిశిపర్వసు।తథాప్రత్యాబ్ధికే శ్రాద్ధే చిత్రగుప్తబలింత్యజేత్॥ ఉక్త్వామృతోపస్తరణమసి స్వాహేతిమంత్రకమ్॥ఆపోశనమితిప్రాహుర్భోజనాదౌపిబేజ్జలమ్ ॥ ఆపోశనమకృత్వాతు యోభుంక్తేద్విజసత్తమః॥ అభోజ్యంతద్భవేదన్నం భుక్త్వాచాంద్రాయణంచరేత్ ॥ ఆపోశనంకరేకృత్వా పాత్రేకృత్వాతిలోదకం । శ్వానమూత్రసమంతోయం పునఃపూరయతేయది ॥ ఆపోశనార్థం యత్తోయం ధృతంచేన్నిస్స్రుతంయది । హస్తంప్రక్షాళ్యతోయేన పునశ్చైవధారయేజ్జలమ్ ఆపోశనకరోవిప్రో యద్యాశీర్వచనంపఠేత్। అభోజ్యంతద్భవేదన్నం దాతాభవతికిల్బిషీ॥ యజమానకృతంపాప మన్నమాశ్రిత్యతిష్ఠతి ॥ అన్నంనప్రతిగృహ్ణీయాత్ ప్రాణైఃకంఠగతైరపి॥ అన్నంబ్రహ్మరసోవిష్ణుర్భోక్తాదేవోమహేశ్వరః । ఏవంధ్యాత్వాద్విజోభుంక్తేహ్యన్నదోషైర్నలిప్యతే । ప్రాణాహుతీ నకృత్వాతు యశ్చాన్నంపరిమర్దయేత్।మర్దితంభోజయేద్యస్తు భుక్త్వాచాంద్రాయణంచరేత్ ॥ ఘృతహీనంతుయోభుంక్తే నరస్త్వాహుతిపంచకం । పశ్చాద్ఘృతేన యోభుంక్తే ద్విజశ్చాంద్రాయణంచరేత్ ॥ అభ్యజ్యసర్పిషైకైకాం ప్రాణానామేన చాహుతిం । స్వగృహ్యవిధినామంత్రైర్హునేత్ప్రాణాది పంచకమ్ ॥

తా॥ రాత్రిభోజనమందును. శ్రాద్ధమందును కర్తభోక్త, చిత్రగుప్తబలులివ్వగూడదు ఇచ్చినయెడల నరకమొందును కర్తమహాలయపక్షమందును వ్యతీపాతమందును, గయమందును, రాత్రులందును పంచపర్వములందును ఆబ్దికమందును చిత్రగుప్తబలుల నివ్వగూడదు, తరువాత అమృతోపస్తరణమసిస్వాహా అన మంత్రమునుచ్చరించి జలమును పానముచేయవలయును, ఇదియె ఆపోశనము

ఆపోశనమునుచేయక భుజించినయెడల చాంద్రాయణమును చరించవలయును, పాత్రలో తిలలుండగూడదు. ఆపోశనముకొరకువుంచినజలము, స్రవించినగాని, తక్కువయినగాని తిరిగి జలమును పుచ్చుకొనగూడదు. పుచ్చుకొన్నయెడలనాజలం కుక్కయొక్క మూత్రముతో సమానమగును. కాబట్టి ఆపోశనజలము తక్కువనితోచినపుడును, కారిపోయినపుడును. చేతిలోని జలమునుక్రిందయుంచిచేయి కడిగికొని తిరిగి సరిపడుజలము నొక్కమారుగానే గ్రహించవలయును. అనగా ఆపోశనజలము నొక్కమారే గ్రహించవలయునుగాని రెండుమారులు గ్రహించరాదు ఆపోశనమునుచేతిలోనుంచుకొని ప్రతిగ్రహీతదాతకునాశీర్వాదముచేయగూడదు చేసినయెడల ఆయన్నము తినగూడదు. దాతకు పాపముగల్గును. యజమానుడు చేసినపాపము అన్నమునాశ్రయించియుండునుగనుక తనప్రాణములు పోవుటకుసిద్ధముగానున్నను పరాన్నమును భుజించగూడదు. ఒకవేళభుజించినయెడలఅన్నమును బ్రహ్మనుగాను రసమునువిష్ణువుగాను భుజించు తాను ఈశ్వరుడుగాను ధ్యానించి భుజించవలయును. అట్లుచేసినయెడల దోషములేదు, ప్రాణాహుతులు పుచ్చుకొనక ముందు అన్నమును కలుపగూడదు. అట్లుకలిపినయెడల ఆయన్నమునుతినగూడదు. తినినయెడల చాంద్రాయణమునుజేయవలెను. ముందుగానేతితోఅన్నమునభిఘరించక ప్రాణాహుతులుపుచ్చుకొని తరువాత భుజించుటకు నేయిగ్రహించినయెడలచాంద్రాయణముచేయవలయును. నేతితోతడిపి యొక్కొక్క ప్రాణాహుతిని ప్రాణాదిపంచకమునకు యివ్వవలయును.

అథ ప్రాణాహుతి నియమః

స్మృతిసారసముచ్చయే ॥శ్లో॥ తర్జనీమధ్యమాంగుష్ఠైః ప్రాణేస్యైశాహుతిర్భవేత్ ॥ మధ్యమానామికాంగుష్ఠైరపానేచాహుతింక్షిపేత్। కనిష్ఠానామికాంగుష్ఠైర్వ్యానాయజుహుయాద్బుధః। కనిష్ఠాతర్జన్యంగుష్ఠైరుదానాయహునేద్బుధః॥ సర్వాంగుళీభిరాదాయ సమానస్యాహుతిర్భవేత్ । అనేన విధినా విప్రో వాగ్యతో భోజనం చరేత్ ॥

తా॥ తర్జనీమధ్యమాంగుష్ఠములతో ప్రాణమనకున్నూ. మధ్యమానామికాంగుష్ఠములతో అపానమునకున్నూ. కనిష్ఠానామికాంగుష్ఠములతో వ్యానమునకున్నూ. కనిష్ఠాతర్జన్యంగుష్ఠములతో యుదానమునకున్నూ, సమస్తాంగుళములతోను సమానమునకున్నూ హోమముజేయవలయును ఇట్లుచేసి మౌనముతో భుజించవలెను.

లందు చేయవచ్చును. పుష్యాషాఢమాసములందుగూడా చేయవచ్చును. అనగా అన్నప్రాశనము 6,8,10మాసములందు చేయవలయును. ఆమాసములు శూన్యమాసములైననూ చేయవచ్చును. అట్లుగా పుంసవనమున్నూ సీమంతమున్నూ 3, 4, 6: 8, 9 మాసములందు చేయవచ్చును. శూన్యమాసాదిదోషములేదని భావము. అట్లుగనే మాససంఖ్యగలకర్మలకు మౌఢ్యదోషమున్నూలేదు. పుంసవనమునకు పూర్వదినమందు భార్య హవిష్యమును వకమారుభుజించవలయును. భర్త నాందీశ్రాద్ధమునుచేసి బ్రహ్మచారిగానుండవలయును. పుంసవనమునకు, సీమంతమునకు చౌలమునకు: ఉపనయనమునకు, స్నాతకమునకు, వివాహమునకు; పూర్వదినమందు నాందీశ్రాద్ధమునుచేయవలయును అని స్మృతివున్నది. ఇందులో గోదానమని యున్న గోదానమునగా స్నాతకమని వైదికపరిభాషయందున్నది. అవశ్యములోస్నానపదము నిరర్థకమగును. గనుక స్నానమనగా స్నాతకవ్రతము అర్థముగాచెప్పి గోదానమునకు వైతరణీగోదానము (బ్రతికియుండగా చేయదగినది) అని అర్థము గ్రహించవలయునని కొందరు చెప్పుచున్నారు.

అథ గర్భిణీధర్మాః

శ్లో॥ భూమ్యాం చైవోచ్చనీచానాం నారోహం చావరోహణం నదీప్రతరణంచైవ శకటారోహణం తథా॥ ఉగ్రౌషధం తథా క్షారం మైథునం భారవాహనం । కృతేపుంసవనేచైవ గర్భిణీపరివర్జయేత్ ॥

తా॥ గర్భిణిస్త్రీ మెరకపల్లపుభూములలో యెక్కుటయు: దిగుటయు, నదీతీరణము: బండిమీదప్రయాణము, రసవిషగంధకాదులుకలసినమందులుసేవించుట, కారంతినుట, సంభోగము, బరువుమోయుట, ఈకార్యములను విడువవలెను. పుంసవనమునకు పూర్వముచేసిననూ తరువాత యెంతమాత్రము జేయరాదు.

అథ గర్భిణీపతి ధర్మాః

శ్లో॥ పుంసోభార్యా గర్భిణీయస్యచాసౌ సూనోశ్చౌలంక్షౌరకర్మాత్యజేచ్చ । గేహారంభం స్తంభసంస్థాపనంచ వార్ధిస్నానం దూరయాత్రాం నకుర్యాత్ ॥ సంగ్రహే॥ క్షౌరంశవానుగమనం నఖకృంతనంచ యుద్ధంచ వాస్తుకర్మాణి చదూరయాత్రాం। వైవాహికంజలనిధేస్స్నానక్షేప్రభోగా వాయుఃక్షయంవదతిగర్భిణికాపతీనామ్ ॥ వాహనం దహనంచైవ వపనంసింధుదర్శనం । పర్వతారోహణంచైవ వర్జయేద్గర్భిణీపతిః॥ మాసాత్తుపంచమాదూర్ధ్వం సింధౌ బహుదోషకృత్ ॥ పంచమాసాత్పరంత్యాజ్యాః మృతేర్వంశకర్వంతిత్రాశ్మశానౌదక్షః ।

త్తతో యోన్యాం తస్మాద్గర్భం బిభర్తి సా ॥ ఋతుకాలేప్యగామీతు పాపిష్ఠితిపతమాంగతిం సత్యుక్తం పశ్యవః పుత్రిపిత్రూణాం స్వర్గదో భవేత్ ॥ ఋతుస్నాతాంతుయోభార్యాం సన్నిధౌ నోపగచ్ఛతి ॥ ఘోరాయాం భ్రూణహత్యాయాం పితృభిస్సహమజ్జతి ॥ ఋతుస్నాతాతుయానారీ పతింనైవోపవిందతి ; శునీస్సృకీస్సృగాలీస్యాత్ సూకరీచపునఃపున ॥ కామయజ్ఞ ఇతిప్రోక్తం గృహిణామేవనర్వదా । అనేన లభతేపుత్రం సంసారార్ణవతారకమ్ ॥ అపుత్రాయశచీస్యాత్ తదా పతిమైథునసంగతో ॥ శయనాదుత్థితానారీ శుచిస్స్యాదశుచిః పుమాన్ ఋతౌతుగర్భశంకిత్వాత్ స్నానం మైథునే స్మృతం । అన్యథాతు యదాగచ్ఛేచ్ఛౌచం మూత్రపురీషవత్ ॥

తా॥ భార్య ప్రథమరజస్వలకాగా సంభోగమాచరించవలయును. రజస్వలకాకపూర్వంసంభోగముచేయగూడదని కొందరుచెప్పిరి. కొందరు చెప్పటవలనమరికొందరురజస్వలకాకున్నను పన్నెండుసంవత్సరములు తరువాత సంగమము చేయవచ్చునని చెప్పుచున్నారని భావము గ్రహించతగియున్నది. గర్భాధానాంగభూతనాందీశ్రాద్ధము మొదలగుకర్మలు పగటియందుచేయవలయును- రాత్రియందు గర్భమందు బీజావాపణముచేయవలెను, తద్విధిః భార్య మూత్రము నువదలి జలముతో యోనిని క్షాళనముచేసికొనవలయును. తరువాత పూర్వరాత్రి గడచినతరువాత గర్భాధానమునకు యేర్పరచినగదిలో దంపతులు ప్రవేశించవలయును. పూర్వరాత్రిమనగా రాత్రి రెండుయామములకుపూర్వము. అపరరాత్రిమనగ రెండుయామములకు పరకాలము. పూర్వరాత్రిమనగా రాత్రి వకయామముకాలమనియు, అపరరాత్రిమనగా మూడుయామములకు తరువాతయనియు కొందరిమతము. ముందుగా భర్త పాదప్రక్షాళనముచేసికొని మెత్తనిపరుపు వస్త్రాలతోగూడిన శయ్యయందుప్రవేశించవలయును. మంచమునకు సమీపమునందు పాదరక్షలు,వెదురుదండము, జలపాత్రము తాంబూలపాత్రము వీటినివుంచవలెను. కుంకుమము, కాటుక, పసుపు,సిందూరము తెల్లనివస్త్రము, తాంబూలమూ ఇవి సంభోగమందు శుభకరములు. స్త్రీ ముందుగా భర్తయొక్క పాదమునకు నమస్కరించి తరువాత శయ్యను ప్రవేశించవలెను, అట్లు చేసినయెడల సుఖమందును. అట్లు నమస్కారముచేయనియెడల దుఃఖమొందును. దంపతులు తూర్పుశిరస్సుగా శయనించవలయును. పడమరకు పాదములు చాపవలయును. తాంబూలమునువేసుకొనవలయును. స్త్రీ కుంకుమముధరించితాంబూలమును భక్షించి సంతోషముతో సంయోగమునుచేయవలెను తాంబూలచర్వణమును చేయనిదియుదిగంబరయు, రోదనముచేయుచున్నదియు, సుఖముగనుండనిదియు, ఆకలితోగూడినదియు అగు స్త్రీని సంభోగమందు పరిత్యజించవలయును. పురుషుడు

రాత్రిభుజించి శయ్యమీద భార్యకు అభిముఖముగా కూర్చొనవలయును. అనఁగా భార్య ముందుఁగా శయ్యమీద తూర్పుశిరముగా పండుకొనవలయును. భర్తతరువాత దానికాళ్ళవద్ద తూర్పుముఖముగా కూర్చొనవలయును. యిట్లుచేసినయడల అభిముఖముగానుందురుఅని భావము. ఇట్లు అభిముఖముగాకూర్చుని పరమాత్మనుస్మరించి భార్యయొక్క పిక్కలను (పాదములను) చాపిచవలెను. తరువాత రోమములు లేనిదియు, గట్టిదియు, తడిగానుండనిదియు, సుందరమైనదియు: అగు యోనినితన చేతితోతాకి "విష్ణుర్యోనిం" అను మంత్రమును జపించవలెను. అసునీతె మంత్రమును జపించుచు యోనిని చూడవలయును. హరిస్మరణచేయుచునాపంటికుమారుఁడు గలుగవలయునని గోరవలయును. ఓష్టానివ అనుమంత్రమును జపించవలయును తరువాత పరస్పరముఖములను చూచుచుండవలెను. తరువాత కుచములను భర్త పట్టుకొనవలయును. తరువాత పరస్పరముచుంబనమునుచేసికొనవలయును. బలం దేహి అను మంత్రముతో శిశ్నమును యోనియందు ప్రవేశపెట్టవలెను. యోనివిశాలముకంటె శిశ్నము కొంచెము లావుండుటమంచిది. మనువు చెప్పుచున్నాడు. భార్యాభర్తలుపరస్పరము సంతోషముతోగూడినవారైవుండవలయును పరస్పరానురాగముతోనున్నయడల ఆవంశము వృద్ధియగును భార్యా సంభోగమందు దృఢవీర్యముగలవాడై భార్యయొక్క భుజములను పట్టుకొనవలెను అథవా నడుమును పట్టుకొనవలయును తరువాత యిద్దరికి తృప్తిగలుగునంతవఱకు మైథునమును చేయవలయును తరువాత యోనియందు వీర్యమునుంచవలయును ఆవీర్యముతో భార్య గర్భమునుధరించును ఇట్లు ఋతుకాలమందు భార్యతోరమించువాడు పరమపదమునొందును మంచికులమందుపుట్టిన పుత్రుడు పితరులకు స్వర్గమునిచ్చును ఏపురుషుఁడు ఋతుస్నాతయగు భార్యతో సంగమముచేయఁడో ఆపురుషుఁడుతన పితరులతోసహా ఘోరమైన భ్రూణహత్యాదోషమునొందును అట్లు ఋతుస్నాతయగుభార్య తన భర్తతోగూడినయడలతరువాతజన్మలలో కుక్క, తోడేలు, నక్క, పంది యగుచుండును గృహస్థులకు ఇది కామయజ్ఞమనఁబడును ఈయజ్ఞమువలన సంసారసముద్రమును తరింపజేయుకుమారుఁడుగలుగును ఇట్లు మైథునమునుచేయగా యిద్దరు అశుచులగుదురు అందులో భార్య శయ్యనుండిరేవగానేశుచియగును పురుషుఁడు అశుచిగానేయుండును ఋతుకాలమందు గర్భధారణశంక గలుగును గాన పురుషునకు స్నానమావశ్యము. ఋతుకాలముగానపుడు స్నానమవసరములేదు మూత్రపురీషములందువలె శౌచమునుమాత్రము చేసికొనవలయును. ఋతుకాలమనఁగా రజోదర్శనముమొదలు పదారుదినములు. తరువాత ఋతుకాలముగాదుగాన గర్భధారణమునకు యోగ్యముగాదని భావము.

అథ పుంసవనాదిక్రియా అభికథ్యంతె

తత్రేదంగృహ్యసూత్రమ్॥ ఉపనిషదిగర్భలంభనం పుంసవనమనవలోభనంచ యదినాధీయాత్తృతీయేగర్భమాసఇతి ॥ తథాచ కారికా॥తృతీయేగర్భసంస్కారో మాసేపుంసవనంభవేత్ । ఆదౌగర్భోభవవిజ్ఞాత స్మృతీయేమాసినైయది ॥ సూత్రమ్॥చతుర్థేగర్భమాసే సీమంతోన్నయనం షష్ఠేష్టమేవా ఆపూర్యమాణపక్షే ఇతి॥ కారికా॥చతుర్థేగర్భమాసేతు సీమంతోన్నయనంభవేత్ ।పూర్వస్యసంభవేషష్ఠే మాసేయద్వాష్టమేభవేత్॥తథాచస్మృతిః॥ఆధానాదష్టమేమాసిసీమంతోన్నయనంభవేత్ ।నవమేమాసివా కుర్యాద్యావద్గర్భవిమోచనమ్॥ ప్రయోగపారిజాతె॥ సీమంతోన్నయనస్యోక్తతిథివారరాశిషు। పుంసవంకారయేద్విద్వాన్ సహైవైకదినేథవా ।అన్నప్రాశనతస్సర్వా గర్భాధానాదికాఃక్రియాః॥ఉక్తకాలేభవంత్యేత ద్దోషోసాషాఢపుష్యయోః।మాసప్రయుక్తకార్యేషుమౌఢత్వంగురుశుక్రయోః॥నదోషకృత్తదామాసో లక్షణోజ్జ్వలవానితి।పూర్వస్మిన్ దివసే పత్నీహవిష్యైకాశనాభవేత్॥వృద్ధిశ్రాద్ధంపతిఃకుర్యాదబ్దాస్వాచారీభవేత్తదా॥ తథాచస్మర్యతె॥ పుంసవనేథసీమంతే తథాచోలోపనాయనే।గోదానేస్నానఉద్వాహే నాందీశ్రాద్ధంపురోదినే ॥

తా॥ గర్భధారణతరువాత పుంసవనమున్నూ సీమంతమున్నూ చేయవలయును పురుషుఁడేజన్మించవలయునను కోరికతో పుంసవనముచేయవలయును. "గర్భవతీ అనేనకర్మణాసూతె పుమాంసమితిపుంసవనం" అనఁగాగర్భవతియగు స్త్రీయీకరతచేత పురుషునికనునుగనుక దీనికి పుంసవనమను నామము రూఢము అని అర్థము ఇది మూఁడవమాసమందు చేయవలెను. ఇదిప్రథమగర్భమందే చేయవలయును. ప్రథమగర్భసంస్కారద్వారా సర్వగర్భసంస్కారము సిద్ధించును, నాల్గవమాసమందు సీమంతోన్నయనమును చేయవలయును. సీమంతమనఁగా తలపాపడయనిఅర్థము. లేక ఆఱవమానమందుగాని యెనిమిదవమాసమందుగాని చేయవచ్చును, శుక్లపక్షమందు చేయవలయును. స్మృతికారుఁడు తొమ్మిదవ మాస మందును చేయవచ్చునని చెప్పియుండెను. పుంసవనమును సీమంతమునకు చెప్పఁబడిన తిథి నక్షత్రవారములందు చేయవలెను. అట్లుగాదేనిపుంసవనము సీమంతము యొక్కదినమందే చేయవచ్చును అన్నప్రాశనమువలె గర్భాధానాదిసమస్తక్రియలు తత్తదుక్తమాసము

ర్ణంచ భూమిగోతురగానథా । ఛత్రం ఛాగంచమాల్యంచశయనం వసనంగృహమ్ ॥ యావన్నచ్ఛిద్యతే నాళం తావద్దద్యాత్స్వశక్తితః ॥ అశౌచేపిప్రకర్తవ్యం ॥ గ్రహణేపీయథావిధిః ॥ వాక్యమ్ ॥ ఆశౌచే యితి ॥ పూర్వాశౌచే జాతకేవా, మృతకేవా, సత్యపి జాతకర్మకర్తవ్యమిత్యర్థః ॥ ఋణత్రయనివృత్త్యర్థం దద్యాజ్జాతేసుతేపివా । బ్రహ్మసూత్రెధృతంనాళంతేనావేష్ట్యనికృంతయేత్ ॥ టీ ॥ స్వధృతేనబ్రహ్మసూత్రేణ నాళమావేష్ట్య ఛింద్యాదిత్యర్థః ॥

తా॥ పుత్రుఁడు జనించగానే ముందుగావచ్చి తనకు చెప్పినవానికిపారితోషికముగా అలంకారములను వస్త్రములను యిచ్చి తరువాత యితరులుస్పృశించకముందు నాందీశ్రాద్ధమునుజేసి తరువాత జాతకర్మముచేయవలయును. ద్విజులైనత్రైవర్ణికులకు అనఁగా బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యులకు పుత్రుఁడు జనించగానేదేవతలు పితరులు తమగృహమునకువత్తురు. అందువల్ల ఆదినము పుణ్యమైనది: పుత్రుడు జనించగానే స్నానముచేసి నాందీశ్రాద్ధముజేసి జాతకర్మచేయవలయును. తరువాత నాళఛేదములోపల దానములుచేయవలయును దానములు సువర్ణము, భూమి; గోవులు అశ్వములు, రథములు, ఛత్రములు, మేకలు: మాల్యములు, శయ్యలు, వస్త్రములు గృహములు మొదలగునవి. జ్ఞాతినిమిత్తమైన యితరాశౌచము గల్గియున్నను పుత్రుఁడుజనించినపుడును, గ్రహణకాలమందును శుచిత్వముగల్గును గానదానాదికం చేయవలయును. ఈదానమువల్ల ఋణత్రయము అనఁగా దేవఋణము, పితృఋణము, ఋషిఋణములు నివర్తించును, తరువాత తనయజ్ఞోపవీతముతో కుమారుని నాళమును (బొడ్డును) చుట్టి త్రుంచవలయును.

అథ జాతశౌచే కర్తవ్యాని

నిబంధనసారె ॥ జాతాదిపంచషేష్వహ్నిషు నిశీధేబలిమాహరేత్ । అర్చయేదష్టదిక్పాలాన్ గీతవాద్యైఃప్రశస్తకైః కృత్వాజాగరణందీప్తైస్సూక్తైర్వాశాంతిపాఠకైః । ద్వారేద్వితీయభాగేతుఘృతైశ్చాప్యేకవింశతిప్రథమేదినసేష్వహ్నిదశమ్యైచైవసర్వదా । త్రిపాశౌచంనకుర్వీత సూతకేపుత్రజన్మని ॥ దద్యాత్తుప్రథమే దానం షష్ఠేవా పంచమేపివా దశమేబలిదానంస్యాత్ ధన్నదానం తథైవచ ॥

తా॥ పుత్రుఁడు జనించినదినమందును, అయిదవదినమందును, ఆరవదినమందును, రాత్రినిశీధకాలమందు అష్టదిక్పాలకులను బూజించి, గీతవాద్యములతోను, శాంతిపాఠములతోను బలులనుపేయవలయును. ఆరాత్రిజాగరణము చేయవలయును:

అథ శయనవిధిః

స్వగృహే ప్రాక్శిరాః కుర్యాచ్ఛ్వశురేదక్షిణాశిరాః ... క్శిరాః ప్రవాసేచ నకదాచిదుదక్శిరాః ॥ తృణేదేవాలయే చైవ పాషాణే చైవపల్లవె । అంగణేద్వారదేశేతుమధ్యభాగేగృహస్యచ । రిక్తభూమౌ తథాలోష్ట వాల్మీకేచోచ్ఛిష్టసన్నిధౌ । శూన్యాలయేస్మశానేచ వృక్షమూలేచతుష్పథే ॥ మాతా వా భగినీవాపి తథా చాన్యస్త్రియో పివా । ఏతాసాంసన్నిధౌ చైవనస్వపేద్బ్రాహ్మణఃక్వచిత్ । చందనం చానులిప్యాంగె ధృత్వాపుష్పాణిదంపతీ । తాంబూలచర్వణంకృత్వా ప్రదీపే మైథునంచరేత్ ॥ దీపేనష్టేతుయస్సంగం కరోతి స ... యావజ్జన్మ దరిద్రస్తు భవత్యేవనసంశయః ॥ పాదలగ్నంతన త్వంచహస్తచ్ఛిష్టంతాడనంతథా । కోపరోషౌచబీభత్సా సంయోగేతునదోషభాక్ ॥

తా॥ తనగృహమందు తూర్పుశిరముగాను: మామగారిఇంటియందు దక్షిణశిరముగాను: ప్రవాసమందు పశ్చిమశిరముగాను పరుండవలయును. యెప్పుడును త్తరశిరముగా పరుండగూడదు- తృణములందు [గడ్డియందు] దేవాలయమందు రాతియందు, ఆకులందు: ఇంటిముందు, ద్వారమందు: గృహమధ్యయందు; శూన్యభూమియందు, గడ్డలమీద; ప్రక్కను, యెంగిలివద్ద, జనశూన్యగృహమందు, స్మశానమందు, చెట్టుమూలను నాలుగురోడ్డులు సంగమమందు బ్రాహ్మణుఁడు శయనించగూడదు. ఇదిగాక తల్లి; తోబుట్టువు. ఇతరస్త్రీలు, వీరియొక్క సమీపమున శయనించగూడదు. భార్యాభర్తలు రాత్రిభుజించి గంధమునుబూసుకొని పుష్పములను ధరించి తాంబూలమునుభక్షించి, దీపముపెలుతురులో సంభోగముచేయవలయును. దీపములేనపుడు సంభోగము చేయరాదు, చేసినయెడల దరిద్రుడగును. సంభోగకాలమందు భార్యయొక్క పాదములు భర్తశరీరమందుంచినను, భార్యయొక్క యెంగిలిని భర్తనోట్లోనుంచినను, భర్తనుతన్నినను, కొట్టినను, భర్తమీదకోపించినను, భీభత్సముచేసినను దోషములేదు. "రతికాలేముఖంస్త్రీణాం శుద్ధమాఖేటకేశునాం" అనఁగా రతికాలమందు స్త్రీలముఖమును. వేటకాలమందు కుక్కలముఖమును పరిశుద్ధమని భావము.

ఇతి శ్రీనారాయణభట్ట విరచితాయాం ధర్మప్రవృత్తౌ నిత్యకర్మప్రకరణం సమాప్తమ్

—

అథ గర్భాధానవిధిః

శ్లో॥ ఋతుమత్యాంతుభార్యాయాం తత్రిసంగాదికంచరేత్। అనర్తుమత్యాం భార్యాయాం నసంగమితికేచన॥ గర్భాధానాంగభూతంయత్కర్మకుర్యాద్ద్విజైవహి । రాత్రౌకుర్యాద్విధానేన గర్భేబీజస్యరోపణమ్॥ మాతాపిత్రాదికం తతఃకృత్వా యోనింప్రక్షాళయేజ్జలైః। పూర్వరాత్రేఽన్యతీతేతు సంగచ్ఛేద్రతిమందిరమ్ । పాదాప్రక్షాళయేత్పూర్వం పశ్చాచ్ఛయ్యాంసమావిశేత్ । మృదుశయ్యాస్థితాచేత్స్యాద్దిక్షుశయ్యాంపరిత్యజేత్॥ ఉపానహావేణుదండమంబుపాత్రింతథైవచ। తాంబూలాదీనిసర్వాణి సమీపేస్థాపయేద్గృహీ॥ కుంకుమంచాంజనంచైవ తథాహరిద్రిసిందురే॥ ధౌతవస్త్రంచతాంబూలం సంయోగేత్రిశుభావహం । భర్తుఃపాదౌనమస్కృత్య పశ్చాచ్ఛయ్యాంసమావిశేత్॥ సానారీసుఖమాప్నోతి నభవేద్దుఃఖభాగినీ । స్వపేత్స్త్రీస్రపాక్శిరఃకృత్వా ప్రత్యక్పాదాప్రసారయేత్॥ తాంబూలచర్వణంకుర్యాత్ తస్కామోభార్యయాసహ। తాంబూలేనముఖంపూర్ణం కుంకుమాదిసమన్వితమ్॥ ప్రీతమాహ్లాదసంయుక్తం కృత్వా యోగంసమాచరేత్ । వినాతాంబూలవదనాం నగ్నామాకాంతరోదనాం । దుర్ముఖీంచక్షుధాయుక్తాం సంయోగేతు పరిత్యజేత్॥ భుక్త్వానుపవిష్టస్తు శయ్యాయామభిసమ్ముఖః । సంస్మృత్యపరమాత్మానం పత్న్యావ్యజంఘేప్రసారయేత్॥ అలోమశాంచసుదృఢా మనాశ్రాంనుమనోహరం । యోనింస్పృష్ట్వాజపేత్మంత్రం విష్ణుర్యోనింప్రజాపతేః। యోనింపశ్యేజ్జపన్మంత్రాన్ వసునీతేపునస్త్విత॥ మాదృశస్తుభవేత్పుత్ర ఇతిమత్వా స్మరేద్ధరిమ్॥ ఓష్ఠావివజపేద్వర్గ మనోన్యన్యమవలోకయేత్ । స్తనౌదృశ్వాతుపాణిభ్యాం మనోన్యన్యంచుంబయేన్ముఖమ్॥ బలందేహీతిమంత్రేణ యోన్యాంశిశ్నంప్రవేశయేత్॥ యోనేస్తుకించిదధికో భవేల్లింగోబలాన్వితః॥ మనుః॥ సంతుష్టోభార్యయాభర్తా భర్త్రాభార్యాతథైవచ। యస్మిన్నేతత్కులే నిత్యం కల్యాణంతత్రవైధ్రువం । సంభోగేచైవభార్యాయా స్సుదృఢస్థిరవీర్యవాన్॥ స్కందౌవాధకటింధృత్వా యథేష్టంమైథునంచరేత్ । ఇచ్ఛాపూర్తిర్గర్భవేదాన్యవదుభయోఃకామయుక్తయోః॥ రేతస్సించే

ఋతువ్యయేవ్యతీతేతు నకుర్యాన్మౌంజీబంధనం । అగ్న్యాధానం గయాశ్రాద్ధం వపనంతువివర్జయేత్॥ గర్భిణ్యాంమాతృనఃపత్న్యాం వపనంపరివర్జయేత్ । క్షౌరయేద దిమోహా త్సచైవబ్రిహ్మహా భవేత్ । గర్భిణ్యామపిభార్యాయాం సూనోశ్చౌలంనకారయేత్॥ ఇత్యుక్తంపంచమాదూర్ధ్వ మధోమాసాచ్ఛభప్రిదమ్ । యస్యసా గ్గర్భిణీభార్యా పంచమాసాత్పరోపివా । భిన్నభార్యాసుతస్యేహ నదోషశ్చౌలకర్మణి॥ సూనోర్మాతరిగర్భిణ్యాం చూడాకర్మనతస్యతై ఊర్ధ్వంతుపంచమాసాత్సా నకుర్యాన్మౌంజిబంధనమ్॥ అష్టమాసాత్పరంచైవ నకుర్యాచ్ఛ్రాద్ధభోజనం । శ్మశ్రుకర్మతథాచైవ కేచిదాహుర్మనీషిణః॥

తా॥ భార్య గర్భవతిఅయివుండగా భర్త కుమారునకు చౌలమును జేయరాదు తాను క్షౌరమును చేయించుకొనరాదు. గృహమునకు స్తంభముహూర్తముగాని గృహారంభముగాని జేయరాదు. సముద్రస్నానము దూరదేశయాత్రను జేయరాదు. ఇంకా శవముతోగూడా వెళ్ళగూడదు. నఖములను తుంపరాదు. యుద్ధము చేయగూడదు- వాస్తుకర్మ చేయరాదు. వివాహముచేయరాదు చేసినయెడల ఆయువు క్షీణించును- ఇట్లె శవమునుమోయరాదు- దహించరాదు- పర్వతమునుయెక్కగూడదు- అయిదుమాసములకు లోపల చేయవచ్చును- అటుతరువాత చేయరాదు- కుమారున కుపనయనమును నాలుగుమాశముల దాటినతరువాత చేయగూడదు- ఆధానమును గయాశ్రాద్ధమును నాలుగుమాసములతరువాత చేయగూడదు; ఒకభార్య గర్భిణిగానుండగా మఱియొక భార్య కుమారునకు చౌలాదికము చేయవచ్చును. కొందఱుయెనిమిదిమాసములతరువాత శ్రాద్ధాన్నమన. భుజించరాదనిరి-

అథ జాతకర్మవిధిః

కుమారంజాతంపురానైర్యరాలంభనాదితః॥ తథా చకారికా। జాతేసుతేపితాకుర్యాన్నాందీశ్రాద్ధంవిధానతః।జాతకర్మతతఃకుర్యాదనైర్యరాలంభనాత్పురా॥ హేమాద్రౌ॥ జాతఃపుత్రిస్తనాద్యేతి శక్రిత్వా తస్మైప్రిదాపయేత్। పారితోషికమత్యర్థంభూషణాచ్ఛాదనాదికమ్ దేవాశ్చపితరశ్చైవపుత్రేజాతేద్విజన్మనాం।ఆయాంతియస్మాత్తత్తదహపుణ్యంపూజ్యంచసర్వదా॥జాతేసుతేనగార్హ్యఃశ్రాద్ధంకృత్వాపిథానతః। జాతకర్మవిధానేన కుర్యాద్దానాదికంతతః॥ తతోదద్యాత్సన

నిష్క్రమణే చైవ పత్నీ పుత్రశ్చ దక్షిణే॥ గర్భాధానే పుంసవనే సీమంతోన్నయనే తథా। వధూప్రవేశనే చైవ పునస్సంధాన ఏవచ। పూజనే మధుపర్కస్య కన్యాదానే తథైవచ॥ కర్మస్వేతేషు వైభార్యాం దక్షిణే సముపవేశయేత్ । కన్యాపుత్ర వివాహేచ గోదానే వ్రతబంధనే ॥ అభిషేకే చ పత్నీస్యాదుత్తరతో భవేత్। వాపీకూపతటాకానాం ప్రతిష్ఠాయాం మహోత్సవే॥ వ్రతాద్యాశాంతికేచైవ పత్నీస్యాదుత్తరే సదా। శాంతికేషు చ సర్వేషు ప్రతిష్ఠోద్యాపనాదిషు। వామే తూపవిశేత్పత్నీ-వ్యాఘ్రస్య వచనం యథా ॥

తా॥ ఏకర్మయందుగాని సంస్కరించతగిన స్త్రీగాని పురుషుఁడుగాని దక్షిణమున కూర్చుండవలయును. సంస్కారకర్త యుత్తరమున కూర్చుండవలయును, స్మృతివచనము జాతకర్మయందును, నామకరణమందును, అన్నప్రాశనకర్మయందును, చౌలమందును. నిష్క్రమణకర్మయందును, భార్యయు పుత్రుఁడు దక్షిణమున నుండవలయును. గర్భాధానమందును: పుంసవనమందును, సీమంతమందును.వధూగృహప్రవేశమందును, పునస్సంధానకర్మయందును, మధుపర్కపూజనమందును, కన్యాదానమందును, భార్యను దక్షిణమున నుంచవలయును, పుత్రీపుత్రవివాహమందును; గోదానమందును: వ్రతబంధనమందును (ఉపనయనమునందు) ఆశీర్వాదమందును: అభిషేకమందు (అనఁగా పట్టాభిషేకమందు) భార్యా ఉత్తరమునయుండవలయును. ఇదిగాక వాపీ (దిగుడుబావి) కూప[నుయ్యి] తటాక (చెరువు) ములప్రతిష్ఠయందును, మహోత్సవములందును, వ్రతాదులందును: శాంతికర్మలందును, ఉద్యాపనకర్మలందును భార్య యుత్తరమున కూర్చుండవలయునని వ్యాఘ్రుఁడు వచించెను.

అథ నిష్క్రమణమ్

చతుర్థే మాసి నిష్క్రమణం పూర్వపక్షాఽపరపక్షయోరాద్యే శుభే నక్షత్ర ఇతి జయంత సూత్రమ్॥ కారికా॥ చతుర్థే మాసి పుణ్యర్క్షే శుక్లే నిష్క్రమణం భవేత్ స్నాపయం స్వలంకృతం చాభిహితం స్వస్తయ సంశుభమ్॥ తథాచ జ్యోతిః॥ గృహాన్నిష్క్రమణం సూనో శ్చతుర్థే మాసి కారయేత్ । యద్వోక్తసమయే మాసి తృతీయే ప్రథమే పివా

తా॥ పుట్టినది మొదలు నాల్గవమాసమందు శుక్లపక్షమందుగాని కృష్ణపక్షమందు [illegible]

శోకముతో వచ్చిన కన్నీళ్ళయందును స్నానముచేయవలయును. భుజించుచుగాని భుజించినతరువాత చేతులుతడిగానుండగగాని వమనమైతె స్నానముజేయనవసరం లేదు.

అథ తాంబూలమ్

శ్లో॥ తాంబూలచర్వణం కుర్యాద్భుక్త్వా రాత్రౌ చ సర్వదా। అభ్యంగే చైవ మాంగల్యే దివా వా ప్యధవా నిశి । ప్రాతఃకాలే ఫలాధిక్యం చూర్ణాధిక్యం తు మధ్యమే ॥ పర్ణాధిక్యం భవేద్రాత్రౌ లక్ష్మీవాంస్తు నరో భవేత్। పర్ణమూలే భవేద్వ్యాధిః పర్ణాగ్రే పాపసంభవః॥ చూర్ణపర్ణం హరత్యాయు స్సిరా బుద్ధివినాశయేత్ । మూలమగ్రం పరిత్యజ్య సిరాం చైవ పరిత్యజేత్ ॥ సచూర్ణం ఖాదయేత్పర్ణమాయుః శ్రీకీర్తిమాన్ భవేత్ । అనిధాయ ముఖే పర్ణం పూగం ఖాదతి యో నరః ॥ సప్తజన్మ దరిద్రస్స్యా దంతే నైవ స్మరేద్ధరిం । పంచ సప్తాష్ట పర్ణాని దశ ద్వాదశ వాపిచ॥ దద్యాత్స్వయం చ గృహ్ణీయాదతికై శ్చదుదీరితం । తర్జన్యా చూర్ణమాదాయ తాంబూలం తు న ఖాదయేత్ । యది వా ఖాదయేన్మూఢో నరకం ప్రతిపద్యతే । మధ్యమాంగులినాదాయ చూర్ణం పర్ణస్య లేపయేత్ ॥ అంగుష్ఠేనాథవా చైవ విప్రాణామేష నిర్ణయః । మృతాశౌచే తథా శ్రాద్ధే మాపి (తో॰ర్మ్ర) తేహని । ఉపవాసే చ తాంబూలం దివారాత్రౌ వివర్జయేత్ । షడశీత్యాం తథా దర్శే యుగమన్వంతరాదిషు। శ్రాద్ధం నిర్వర్త్య భుక్త్వా చ తాంబూలం ఖాదయేద్ద్విజః ॥ మోహాదకృత్వా యశ్శ్రాద్ధం తాంబూలం యది ఖాదయేత్ । శ్రాద్ధహంతా భవేత్కర్తా రౌరవం నరకం వ్రజేత్ ॥

తా॥ సర్వకాలములందును రాత్రిభుజించినతరువాత తాంబూలమునుభక్షించవలెను. అభ్యంగస్నానమందును వివాహాదులందును రాత్రియు,పగలు తాంబూలచర్వణముచేయవలయును- ప్రాతఃకాలమందువక్కలు యెక్కువగాను,మధ్యాహ్నకాలమందు సున్నముయెక్కువగాను: రాత్రికాలమందు ఆకులుయెక్కువగాను యుండవలెను. అట్లున్నయెడల లక్ష్మీవంతుఁడగును- తామలపాకులో మూలమందురోగముండును, అగ్రమందు పాపముండును, చినిగినఆకు ఆయువును హరించును, ఈనె బుద్ధిని నశింపఁజేయును. కాఁబట్టి ఆకును మూలమును చివరను ఈనెను తీసివేసి భక్షించవలయును. సున్నముపూచి ఆకును తినవలెను ఆకును ముఖమందుంచుకొని తరువాత వక్కసుభక్షించవలయును.ఆకునువేయకముందువక్కను

భక్షించినయెడల మృత్యుకాలమందు హరిస్మరణముగలుగదు యేడుజన్మలందు దరిద్రుడగును. ఆకులు 5: 7: 8: 10; 12 గానిగ్రహించవలయును. పరుల కిచ్చినను యీ సంఖ్యయేయుండవలయును. సున్నమును తర్జనివేలితో రాచినయెడల నరకమునొందును. మధ్యమాంగుళితోగాని. బొటనవేలితోగాని సున్నము రాయవలెను. మృతాశౌచమందును, మాతాపితరులశ్రాద్ధములందును, యుపవాసదినమందును, రాత్రిగాని పగలుగాని తాంబూలమును భక్షించగూడదు, మహాలయమందు నిత్యశ్రాద్ధమందును, ధర్మశ్రాద్ధమందును, యుగాదిశ్రాద్ధమందును, మన్వంతరశ్రాద్ధమందును. శ్రాద్ధముఁబెట్టి అంగతిలతర్పణముచేసి తాంబూలమును భక్షించవలయును శ్రాద్ధముఁబెట్టకపూర్వము తాంబూలమును భక్షించినయెడల శ్రాద్ధనాశనఫలమొంది నరకము నొందును.

అథ సాయంకర్మవిధిః

రవేరస్తమయాత్పూర్వం ఘటికైకా యదా భవేత్॥ సాయం సంధ్యాముపాస్యాథ కుర్యాద్ధోమంచపూర్వవత్ ॥

తా॥ అస్తమయానకు పూర్వము వకఘటికాకాలమందు సాయంసంధ్యావందన మాచరించి హోమమును పూర్వోక్తప్రకారముగ చేయవలయును.

అథ దీపవిధిః

రవేరస్తంసమారభ్య యావత్సూర్యోదయో భవేత్। యస్యతిష్ఠే ద్గృహే దీపస్తస్య నాస్తి దరిద్రతా॥ ఆయుఃప్రాఙ్ముఖో దీపో ధనదస్స్యా దుదఙ్ముఖః। ప్రత్యఙ్ముఖో దుఃఖదో సౌ హానిదో దక్షిణాముఖః॥ స్థాపితో యది చైవస్యాద్విదిక్షుదీపాశ్చతస్రుషు॥ శుభదాస్తే సదా సర్వే నదోషస్తత్ప్రకల్పనే ॥

తా॥ సూర్యాస్తమయము మొదలు సూర్యోదయము వరకు దీపముండవలయును. అట్లున్నయెడల దరిద్రత్వముండదు, దీపము తూర్పుగా నున్నయెడల అగ్నిదీపశిఖ తూర్పుగానున్నయెడల ఆయుష్యము. ఉత్తరముఖము ధనప్రదము. పశ్చిమముఖము దుఃఖము. దక్షిణముఖము హానిప్రదము, నాలుగుదిక్కులకునున్న యెడల దోషములేదు ఇంటికి తూర్పు: దక్షిణము, పశ్చిమము: ఉత్తరము. నాలుదిక్కులు అనియు అర్థమును గ్రహించవచ్చును;

ఈబలినిద్వారమందు రెండవభాగమందుంచవలయును. బొమ్మలుతోను. కాటుకలతో నుంచవలయును. 1-6-10 ఈ మూడుదినములందు అశౌచములేదు, గాన శే:6;10 దినములందు దానములు. బలిదానముచేయవలెను: అన్నప్రాశనదిన మందు దానములనుజేయవలయును. 5:6,10 దినములందు అన్యగా ఈ మూడు దినములలో నొకనాడు బలిదానముజేయవలయును. 10 దినమందు అన్నదానము జేయవలయును.

అథ నామకరణమ్

తత్రకారికా॥ ద్వాదశాహ్యాం నామకరణం నాందీశ్రాద్ధే కృతే భవేత్ । పుంనామయుగ్మాక్షరాణిస్యుః విపరీతా నితంబినీనామ్॥ గ్రంథాంతరే కాంచిద్వచనానిలిఖ్యంతే॥ మనుః॥ నామధేయం దశమ్యాంతు ద్వాదశ్యాం వాపికారయేత్ । పుణ్యేనక్షత్రదివసే ముహూర్తేవా గుణాన్వితే॥ వసిష్ఠః॥ ద్వాదశే షోడశేవింశే ద్వాత్రింశేద్దివసేపివా । నామకర్మద్విజాతీనాం కర్తవ్యం శ్రుతిచోదనాత్ ॥ ద్వాత్రింశద్దివసాదూర్ధ్వం యావత్సంవత్సరం భవేత్। నామకర్మద్విజైః కార్యమితి కేచిదుదీరితమ్॥ అవత్సరం వైనదోషో మూఢ గురుశుక్రయోః । మలమాసేపి తత్కార్యం దుష్టకాలే నదోషభాక్ ।

తా॥ పన్నెండవదినమందు నాందీశ్రాద్ధమునుజేసి నామకరణమునుజేయవలయును. అందు పురుషులకు సమాక్షరనామమును స్త్రీలకు విషమాక్షరనామమును జేయవలయును. మనువు నామకరణము దశమదినమందుగాని ద్వాదశదినమందుగాని తరువాత శుభదినమందుగాని చేయవలయుననిచెప్పెను, వసిష్ఠుఁడుద్వాదశదినమందుగాని షోడశదినమందుగాని ఇరువదవదినమందుగాని ముప్పదిరెండవదినమందుగాని ద్విజులకు నామకరణముజేయవలయుననిచెప్పెనుమరికొందరు ద్విజులకు నామకరణము ద్వాత్రింశత్ 32 దినములతరువాత సంవత్సరములోపల చేయవలయునని చెప్పిరి సంవత్సరపర్యంతము గురు శుక్ర మౌఢ్యదోషముగాని అధికమాసదోషముగాని లేదు.

అథ పత్నీకుమారోపవేశనంకథ్యతే

ప్రయోగపారిజాతే ॥ సంస్కార్యః పురుషోవాపి స్త్రీవాదక్షిణతో భవేత్ । సంస్కారకస్తుసర్వత్ర తిష్ఠేదుత్తరతస్సదా ॥ తథాచస్మృత్యంతరే॥ జాతకే నామకే చైవ హ్యన్నప్రాశనకర్మణి । చౌలే

తా॥ అన్నప్రాశనము ఆఱవమాసమందు చేయవలయును. అటుగాదేనియెని మిదవమాసమందుగాని, పదవమాసమందుగాని, ద్వాదశమాసమందుగాని చేయవలెను స్త్రీలకు 5, 7, 9 11 మాసములలో నొకమాసమందు చేయవలయును. ముందు నాందీశ్రాద్ధమునుజేసి తరువాత అన్నప్రాశనముచేయవలయును. పెరుగు తేనె ఆజ్యము యీమూఁడును కలిపి ప్రాశనమును జేయించవలయును.

అథ చౌలమ్

సూత్రమ్। తృతీయేవర్షేచౌలం యథాకులధర్మంవేతి॥ కారికా తృతీయేనత్సరేచౌలం కుర్వీతాప్యుత్తరాయణే। శుక్లపక్షేశుభర్క్షేతు కృత్వాభ్యుదయికంతతః॥ యథాన్వయంతుకేషాంచిదుపనీత్యానహే మ్యతే। సప్తస్వాద్యదివాచయేత్పూర్వంవృద్ధిపూర్వేషుకర్మసు॥ మనుః॥ చూడాకర్మద్విజానాం సర్వేషామేవధర్మతః। ప్రథమేబ్దేతృతీయేవా కర్తవ్యం శ్రుతిచోదనాత్ ॥ తృతీయేప్రథమేవాబ్దే పంచమేసప్తమేపివా। చౌలకర్మద్విజఃకుర్యాత్ కులధర్మానుసారతః।

తా॥ చౌలము మూఁడవసంవత్సరమందు చేయవలయును. మనువు ప్రథమ తృతీయ, పంచమ, సప్తమ, సంవత్సరములలో (1,3.5:7 లోపల)నొకసంవత్సరములలో తమ కులాచారముప్రకారము చేయవలయుననిచెప్పెను-ఉత్తరాయణ మందు శుక్లపక్షమందు శుభదినమందు శుభముహూర్తమందు పూర్వమందు నాందీశ్రాద్ధముచేసి అంకురారోపణచేసి తరువాతచేయవలయును. ఉపనయనముతోసహా చేయవచ్చునని కొందరిమతము. అనఁగాతమ ఆచారప్రకారము చేయవచ్చునని భావము, చౌలమనఁగా చూడాకర్మ (పుట్టువెంట్రుకలుతీయుట)

అథ చౌలవతోనియమః

మదనపారిజాతే॥ నగ్నస్స్నాత్వాచభుక్త్వాచవృషభారోహణం తథా। త్రిరాత్రమశుచిస్స్యాత్రిభిఃకృచ్ఛైర్వ్యపోహతి॥ భుక్త్వాభక్ష్యేతథాపేయే హాచార్యావాచ్యేతథాఽనృతే । అస్మినాలేనదోషస్స్యాత్సయావన్నోపనీయతే॥ అనుపనీతస్తుయోవిప్రోమద్యమ్మోహా త్పిబేద్యది । తస్యకృచ్ఛ్రత్రయంపితా భ్రాతావాకార్యమేవహి॥

తా॥ చౌలకర్మచేసుకున్నతరువాత శిశువునకు నియమములున్నవి.ఎట్లనఁగా, దిగంబరుఁడై స్నానమాచరించినను, భోజనముచేసినను: కృచ్ఛత్రయము,ప్రాయ

దర్శనంకృత్వాపశ్చాద్భుంక్తేయదాతదా॥ యదుత్తమేజపేన్మంత్రం దశవారంగనిల్బిషం।రజస్త్రీణాంధ్వనింశ్రుత్వాపశ్చాద్భుంక్తేసకిల్బిషమ్ ।అగ్నిశ్చేదంజపేన్మంత్రం దశవారంవిశేషతః । అంత్యజానాం ధ్వనింశ్రుత్వా పశ్చాద్భుంక్తేనకల్మషమ్॥ అగ్నేమురుద్భిర్మంత్రంచ శతవారంజపేద్బుధః। ఏకస్యైవనభోక్తవ్యమన్నంవైపరిత్యాహాంద్విజైః।అజ్ఞానాద్యస్తుభుంజీత తస్యవైనాస్తినిష్కృతిః ॥

తా॥ యతుల అన్నమునుకాని, యతులప్రేరణవల్లకాని అన్నము తినిన యడల నూరుపర్యాయములు గాయత్రిజపముచేయవలెను. ప్రమాదమువలననూద్రాన్నమును భుజించినయడల సహపవారములు జపించవలయును. గణాన్నమును తెలిసికాని తెలియకకాని భుజించినయడలఅప్సైసువమంత్రమునువేయిమారులు జపించవలయును. గణికాన్నమును భుజించినయడల భూమియందుకాని, జలమందుకాని యుండి యజ్ఞాయజ్ఞావ అనుసూక్తమును వేయిమారులు జపించవలయును.దొంగ వానిఅన్నమునుభుజించినయడలఇంద్రానుపూషణమంత్రమునువేయిమారులుజపించవలయును. కుష్ఠువానియొక్కఅన్నమునుతినువాడు ఇంద్రస్తోత్రమును నూరుమారులుజపించవలయును, బ్రహ్మహంతయొక్కఅన్నమునుభుజించినయడలఏహివాం సూక్తమును జలమందు వేయిమారులు జపించవలయును:కల్లుద్రాగువానిఅన్నమును భుజించినయడల పైనవ్రాసినసూక్తమును విష్ణ్వాలయమందు వేయిమారులు జపించవలయును- గురుతల్పగామియొక్కఅన్నమును భుజించినయడల శివాలయమందు శుక్రంతెమంత్రమునువేయిమారులుజపించవలయును. నిత్యముద్వేషించువానిఅన్నమునుబుజించినయడల మానోవృకాయమంత్రమును విష్ణ్వాలయమందు నూరుమారులు జపించవలయును. దీర్ఘవ్యాధియొక్కఅన్నమునుబుజించినయడల జలమందు నూరుమారులు ఆయువానమంత్రమునుజపించవలయును- పిశుని(కొండిగాని)అన్నమునుబుజించినయెడల హూవేవోదేవవర్గమంత్రమునురేగుచెట్టుక్రిందనూరుమారులు జపించవలయును- షోడశశ్రాద్ధమందుబుజించినయడల అపేహిసూక్తమును జలమందు జపించవలయును. ముప్పదిరెండుమారులు సపిండీకరణభోజనమందువిశ్రాద్ధప్రహత్యాస్తను ముప్పదిరెండుమారులు జపించవలయును. ప్రేతశ్రాద్ధములందు బుజించినయడల ముప్పదిరెండుమారులు పూర్వమంత్రమును జపించవలయును. మాసికభోజనమందు ఆశ్వాఇవమంత్రమును జలమందు పదిమారులుజపించ వలయును- నిత్యశ్రాద్ధమందుబుజించువాడుఆరాఇవమంత్రమునుపదవారములు జపించివలయును. సీమంతమందుబుజించినయడల అశ్వత్థవృక్షముక్రింద సత్యేనోత్తభితా

మంత్రమును జపించవలయును. ఉత్సవములందు భుజించినయడల శ్రేష్ఠనరసూక్తమును ఒక్కమారు జపించవలయును: మన్వాదిశ్రాద్ధభోజనమందు ఋతేనఋతం సూక్తమును యొక్కమారు జపించవలయును. యుగాదిశ్రాద్ధములందు భుజించువాడు శివాలయమందు తనూనపాత్సూక్తమును పదిమారులు జపించవలయును. అన్వష్టకా శ్రాద్ధభోజనమందు విష్ణ్వాలయమందు త్వేషంగుణమంత్రమును పదిమారులు జపించ వలయును. వ్యతీపాతశ్రాద్ధభోజనమందు విష్ణ్వాలయమందుతేఆజ్యేష్ఠామంత్రమును పదిమారులుజపించవలయును, పగలురెండుమారులు భుజించినయడల శివాలయమందు పయేనయేన్మంత్రమును నూరుమారులుజపించవలయును. రాత్రియందు రెండుమారులు భుజించినయడల మిమాతుదౌర్యః అనుమంత్రమునుశివాలయమందునూరుమారులు జపించవలయును, భార్యతోసహాభుజించినయడల విష్ణ్వాలయమందు ఆవదంస్త్వంమంత్రమును నూరుమారులుజపించవలయును. హస్తదత్తమునుభుజించువాడు ఆవతేహేళమంత్రమునుజపించవలయును. పంచయజ్ఞములుచేయనివానియింటియందు భుజించినయడల ఈశెఅగ్నిఃమంత్రమును నూరుమారులుజపించవలయును. బహుమంది యేకపాత్రయందుభుజించినయడలఆజ్యేష్ఠానమంత్రమునుపదిమారులుజపించవలయును- కుక్కలు పందులు మొదలగువానినిచూచి భుజించినయడల యదుత్తమేమంత్రమును పదిమారుజపించవలయును- రజస్వలఅయినస్త్రీలమాటలను వినుచు భుజించినయడల అగ్నిశ్చేదంమంత్రమును పదిమారులు జపించవలయును చండాలులమాటలనువినుచు భుజించినయడల ఆగ్నేమరుద్భిఃమంత్రమునునూరుమారులు జపించవలయును- బ్రాహ్మణులు ప్రతిదినమందును యొక్కని అన్నమును తినగూడదు అట్లుభుజించినయడల ఆపాతకమునకు నివృత్తిలేదు.

అథ వమనమ్

ఉత్తరాచమనాత్పూర్వం వమనంజాయతేయది। స్నానంతత్ర నకర్తవ్యం గండూషైశ్శుద్ధిరుచ్యతే। ఉత్తరాచమనంపీత్వా కురుతేవమనంయది॥ తత్రస్నానేనశుద్ధిస్స్యా దితిప్రాహ ర్మనీషిణః। సర్వత్రవమనేస్నాయా త్తథాశోకాశ్రుపాతనే। అశ్నన్భుక్త్వార్ద్రపాణిశ్చే ద్వాంతోనస్నానమాచరేత్ ॥

తా॥ ఉత్తరాచమనమునకు పూర్వము వమనము (డోకు) గలిగినయడల స్నానముచేయనవసరములేదు. గండూషములతో శుద్ధిగలుగును. ఉత్తరాచమనమును త్రాగినతరువాత వమనమైయునడల స్నానముచేయవలయును- వమనమందును

యొకగృహమునకుగాని తీసికొని వెళ్ళవలయునని జయంతసూత్రమునందు చెప్పఁబడియున్నది. ఇట్లె కారికయందును జ్యోతిషగ్రంథమందును చెప్పఁబడియున్నది. అనాగు శిశువునకు స్నానముఁజేయించి అలంకారముఁజేసి ఆశీర్వాదములుజేసిపుణ్యాహముజేసి పంపవలయును. ఈనిష్క్రమణము ప్రథమమాసమందైననూ తృతీయ మాసమందైననూ చేయవచ్చుననియు చెప్పఁబడియున్నది.

అథ పంచమమాసే కర్తవ్యవిధిః

పంచమేమాసికర్తవ్యం శిశోశ్చోపవేశనం। సంపూజ్యసూకరంభూమిం కుమారంచోపవేశయేత్ ॥ వ్రీహిశ్యామాకగోధూమామాషముద్గతిలాయవాః। ఏషాముపరి రాశీనాంనవవస్త్రంప్రసార్య చ॥

తా॥ పంచమమాసమ్యందు ధాన్యములుగాని, చామలుగాని, గోధుమలుగాని, మినుములుగాని, పెసలుగాని, నువ్వులుగాని, యవలుగాని, రాశిపోసి దానిమీద నూతన వస్త్రమునుబఱచి దానిమీద శిశువును కూర్చుండబెట్టవలెను. అందు ముందుగా వరాహమును భూమిని పూజించవలెను- అత్ర నిర్ణయసింధూక్తంప్రమాణం॥శ్లో॥ పంచమేతథామాసిభూపౌతముపవేశయేత్। వారాహంపూజయేద్దేవం పృథివీంచతథా ద్విజం। రక్షైనంవసుధేదేవి సదాసర్వగతంశుభే । ఆయుఃప్రమాణసకలం నిక్షిపస్వహరిప్రియే॥ అచిరాదాయుష స్త్వస్య యేకేచిత్పరిపంథినః ।జీవితారోగ్యవిత్తేషు నిర్హస్యాచిరేణతాం। వసేత్యాశేషభూతానాం మాతాత్వమసికామధుక్ । అజరాచాప్రమేయాచ సర్వభూతనమస్కృతా । చరాచరాణాంభూతానాం ప్రతిష్ఠానావ్యయాహ్యసి ।కుమారంపాహిమాతస్త్వం బ్రహ్మాతదనుమన్యతాం॥ ఇతి॥ పంచమమాసమందు శిశువును భూమియందుంచవలెను: వరాహావతారమును, భూమిని, బ్రాహ్మణునిపూజించియోభూదేవీ యీశిశువును రక్షించుము. అయువును ధనమునుయిమ్ము; ఆయుర్దాయమునకు విఘ్నకర్తలను సంహరించుము. నీవుసమస్తభూతములకు శ్రేష్ఠవు కుమారుని రక్షింపుము.

అథాన్నప్రాశనమ్

సూ॥ షష్ఠేమాస్యన్నప్రాశనమితి॥ కారికా॥ అథపుణ్యేహ్ని షష్ఠేతుమాసేఽన్నప్రాశనంచరేత్ । కృత్వాభ్యుదయికంశ్రాద్ధం దధిమధ్వాజ్యసంయుతమ్ । తథాచస్మృతిః ॥ షష్ఠాష్టదశమేమాసి ద్వాదశేవాన్నమాచరేత్ । అయుగ్మేమాసిపైత్రంనా మితికైశ్చిదురీతమ్ ॥

ఋగ్వేదమునాడు కర్మచేసినయెడల తిరిగి చేయవలయునుగాని. ఋగ్వేదముతోయజు ర్వేదమువాడు కర్మచేసినయెడల తిరిగి చేయనవసరములేదు అని భావము.

అథానుప్రవచనమ్

సూ॥ త్రిష్వేదహాశ్శేషమస్తమితే బ్రహ్మౌదనమితిసూత్రమ్ ॥ కారికా॥ అహశ్శేషంతతిస్తస్మిన్ త్వాయంసంధ్యాముపాస్యచ॥ పూర్ణ పాత్రవిధానేంత ముపలేపాదపూర్వవత్॥ అన్యపక్షః॥ ఉపనీతోహి కుర్వీతసాయంసంధ్యాముపక్రమాత్। అగ్నికార్యంతతకుర్యాదాప సాయానికానవే॥ అనుప్రవచనీయంచ తస్మిన్నేనవహూతానే। సమన్వా రబ్ధ (ఆచార్యేణసహ) ఆచార్యశ్శ్వోహ్యాత్రియంహూనేత్ ॥ మౌంజీ బంధానదేకుర్యాదనుప్రవచనీయకమ్। కేచిదేవంవదంత్యగ్ని లౌకికే చాపరేవిదుః॥ సాయంసంధ్యాముపక్రమ్య బ్రహ్మచారీ సమాచరేత్ । అపరేద్యుః కృతస్నానః ప్రాతస్సంధ్యాముపాస యేత్ । అగ్నికార్యమ్ తతోభిక్షాంసాయంప్రాతశ్చపూర్వవత్ । బ్రహ్మయజ్ఞంహిగాయత్ర్యామథాహ్నేతఃసమాచరేత్॥ ఉపాకరణ పర్యంతం సావిత్ర్యాబ్రహ్మయజ్ఞకమ్ । సంధ్యాయాధ్యాహ్నికం కుర్యాద్బ్రాహ్మణ్యకారోబ్రవీదిధ॥

తా॥ ఉపనీతుఁడు సుముహూర్తముతరువాత సాయంకాలమువరకు నుంచుని గాయత్రినిజపించుచు సాయంకాలమందు సాయంసంధ్యను ప్రారంభించి రాత్రి భుజించవలెను. ఈ భోజనమునకుపూర్వము అస్తమయానంతరము పూర్ణపాత్ర ప్రయోగాంతముజేసి ఉపలేపాదికమును జేయవలెను. ఇచ్చట మఱియొకపక్షము యుపనీతుఁడు సాయంసంధ్యావందనముతరువాతయుపనాయనాగ్నియందేఅగ్నికార్య మును జేయవలయును. ఈగ్రంథమందు చెప్పఁబడినప్రకారము రాత్రిపూర్ణపాత్ర ప్రయోగమున్నూ ఉపలేపాదికమున్నూ [అనఁగా రాత్రినిత్రొక్కుట)అగ్నికార్యము ప్రారంభించుటయున్నూ ఋగ్వేదులకు గాని యజుర్వేదులకుగాదు, యజుర్వేదులకు ఉదయాననే అగ్నికార్యము సాయంకాలమందు అగ్నికార్యముతప్ప పాత్రాసాదన లేదు) ప్రకృతము, ఆయగ్నియందే అనుప్రవచనముచేయవలెను. ఆచార్యుఁడు వటువున్నూ మూఁడాహుతులుంచవలెను. కొందరు అనుప్రవచనమును లౌకికాగ్ని యందు చేయవలయుననిచెప్పిరి. సాయంసంధ్యనుప్రారంభించి మరునాడుప్రాతః కాలమందు స్నానముచేసి సంధ్యావందనాగ్నికార్యములుజేసి సాయంప్రాతఃకాలము లందు పూర్వవత్తుగా భిక్షాచరణముచేయవలెను. ఈఉపాకరణమువరకుబ్రహ్మయజ్ఞము

భావము. బృహద్వసిష్ఠుఁడు చెప్పుచున్నాడు. ఉపనయనమందు ఆచార్యునకు గురు బలము ముఖ్య మగామాత్రవలయును వటువునకు 8.12 స్థానములందున్నను ఆచా ర్యునకు గురుబలమున్నయెడల యుపనయనముచేయవచ్చును ఆచార్యునకు గురు బలములేకున్ననూ వటువునకు గర్భాష్టమసంవత్సరమందు గురుబలవిచారణతోపని లేకయే యుపనయనముచేయవచ్చును. ఉక్తిత్యక్తమైన గర్భాష్టమసంవత్సరమందు గురుబలములేకున్ననూ పూజించినయెడల శుభుఁడగును గనుక పూజించి యుప నయనముచేయవలయును ఉక్తిత్యక్తముగాని సంవత్సరమందు గురుబలమున్ననూ జేయఁగూడదు గురుబలము సంవత్సరబలములలో సంవత్సరముయొక్క బలమే ముఖ్యము రాచార్యుఁడు మఱియొకవిశేషమునుచెప్పుచున్నాడు ముఖ్యకాలము బల వంతము అందు గోచారశుద్ధిని చూడవలయును కాలాతిక్రమణమగునేని గురుబల విచారణతో పనిలేదు ఇట్లు వికల్పములు విశేషములు యున్నవిగనుక చక్కగావిచా రించి చూడవలయును

అథోపనయనప్రతిబంధకాని

నాందీశ్రాద్ధేకృతేపశ్చా దులాపాతాగ్నిష్వపిషు సుతే కాదినిమిత్తే ఋనకుర్యాన్మౌంజిబంధనమ్॥ అథవా మాతారజస్వలాయాం నిర్ణయ మాహా॥ ప్రచేతాః॥ యస్యమాంగళికంకార్యం తస్యమాతా రజస్వలా। తదానతత్ప్రకర్తవ్య మాయుఃక్షయకరంహితత్ ॥ జ్యోతి స్సారే॥ వివాహవ్రతచూడాసు మాతాయదిరజస్వలా।తదానమంగళం కార్యం శుద్ధౌ కార్యం శుభేప్సుభిః ॥ ప్రారంభాత్ప్రాగ్వివాహస్య మాతాయదిరజస్వలా।నినృత్తే స్సూతకేతద్వా సహత్వచోదనాత్ ॥ నాందీశ్రాద్ధేకృతేపశ్చా న్మాతాయదిరజస్వలా । మౌంజీబంధంన కుర్వీతగర్గస్య వచనంయథా॥ ప్రయోగసారావళ్యామ్॥ XXE॥ మాతౄణాంభోజనాత్పూర్వం యస్యమాతారజస్వలా। తదాకర్మ నకుర్వీత యదికుర్యాన్నిరర్థకమ్॥ శౌనకః॥ నాందీశ్రాద్ధేకృతేపశ్చా ద్యతోమాతారజస్వలా।తదాకర్మనకుర్వీతయావద్వైజననంగతా॥ షష్ఠిశేన్నశ్రుతే॥ మాతాప్రసహైవభుంజీత ఊర్ధ్వంమాతారజస్వలా । నప్రతిబంధఃప్రోక్త స్తస్యాన్యదిత్యాహాథగర్గఃన్యమః॥ నాందీశ్రాద్ధేకృతే పశ్చాత్కన్యామాతారజస్వలా।కన్యాదానంపితాకుర్యాద్దినాంగిర సభాషితమ్॥ నాందీశ్రాద్ధేకృతేయస్య భార్యాయదిరజస్వలా॥ వి వాహే నైవదోషస్స్యాదోషస్స్యాన్మౌంజిబంధనే॥ ధర్మార్థఃకురుతే

విప్రో మౌంజీబంధనమేవచ॥ నదోషోగర్భిణీసోజరిత్యాహ స్మృతిసంగ్రహః॥ ఆచార్యః॥ కరోత్యనన్యస్య చేద్వస్తుప్రీతిబంధం వినాశనమ్। భార్యాతస్యనదోషస్స్యాద్గర్భిణీవా రజస్వలా॥ అథోపనయనాహేతుముహూర్తాన్నోభ్యజనాదథః॥ మాత్రా సహైవ భుంజీయా ద్ద్వివాహే భార్యయాసహ॥ మాత్రాసహైవభుంజీయా చ్చౌలవానేకభాజనే॥ శిఖాంహిత్వానపెత్కోశౌక్త స్థాపితాంకులధర్మతః॥ శిఖాస్థానం భవేత్తత్ర మధ్యే శిరసి వర్తులమ్॥ ప్రమాణంత్వస్యచైవోక్తమా చార్యైః నాంగుళిత్రయమ్॥ తథాచస్మృతిః॥ సమాప్యమాత్రా సహభోజనంచ వటోర్విదధ్యాద్వపనాభిషేకమ్। అలంకృతిర్లగ్నపరిగ్రహశ్చాన్యత్సమ్మ్రుఖంసమీక్షతపరస్పరంచ ॥కారికా॥ బ్రాహ్మణస్యోపనయనముక్తే కాలేధవేదిహి। కృత్వాభ్యుదయికం శ్రాద్ధం పూర్వేద్యురపరేపివా॥ కృతస్నానస్తులంకుర్యాత్ బాళిషోచ నమేదథః॥ భుక్తభోజస్య స్యశిరసో వపనం స్నానమేవచ। ఏవం మాతంకుమారంతమునస్థాప్యాంతికేతతః। జ్యోతిశ్శాస్త్రవిదుక్తేతు ముహూర్తే శోభనేతతః॥ ఇత్యాది॥ స్వశాఖోక్తవిధినాకర్మకర్తవ్యమిత్యర్థః।

తా॥ ఉపనయనమునకు నాందీశ్రాద్ధము చేసినతరువాత ఉల్కాపాతముగాని అగ్నివర్షముగాని జాతాశౌచముగాని మృతాశౌచముగాని గలిగినయడల ఉపనయనము జేయగూడదు. ఇంకను తల్లిరజస్వలయినపుడు చేయతగినవిధిని జెప్పుచున్నాడు. తల్లి రజస్వలఅయినంతలో పుత్రునకు శుభముఁజేయఁగూడదు. చేసినయడల అయుపునశించును. వివాహమునందు: ఉపనయనమునందు, చౌలమందు తల్లి రజస్వలయగునేని శుభముజేయఁగూడదు. శుద్ధితరువాత చేయవలయును. వివాహమునకు పూర్వము తల్లి రజస్వల అయినయడల శుద్ధిని ప్రతీక్షించవలయును. భార్యగూడా వుండవలయునని శ్రుతిచెప్పుచున్నందున భార్యలేక చేయఁగూడదు. నాందీశ్రాద్ధముజేసినను తల్లిరజస్వలఅగునేనియుపనయనముజేయఁగూడదనిగర్గుఁడుచెప్పెను.

తల్లితోసహా భుజించకముందు తల్లిరజస్వలఅయ్యేనేనియుపనయనముజేయగూడదని ప్రయోగసారావళియందున్నది నాందీ అయినను మాత్రాసహభోజనము గాకముందు తల్లిరజస్వలఅయ్యేనేని యుపనయనము గూడదుగాని మాత్రాసహభోజనముఅయినతరువాత రజస్వలఅయ్యేనేని యుపనయనముపూర్తిచేయవలెనుననిశౌనకుఁడు వచించెను. కన్యావివాహమందు నాంద్యనంతరం కన్యతల్లి రజస్వలయినను తండ్రివివాహము చేయవలయుననిఅంగీరసుఁడుచెప్పెను, ఉపనయనమందు

నాందిఅయినను తల్లి రజస్వల అయినయడల చేయగూడదుగానికన్యావివాహమందు నాంద్యనంతరమందు తల్లి రజస్వలఅయినయడల వివాహముచేయవచ్చును ధర్మార్థమై బ్రాహ్మణుఁడు బ్రాహ్మణపుత్రునకుయుపనయనముజేయునపుడు భార్యరజస్వలఅయినను, గర్భిణీగానున్నను దోషములేదని స్మృతిసంగ్రహవచనము ఆచార్యవచనమున్ను యీప్రకారమేయున్నది ఉపనయనమందు తల్లితోగూడా భుజించవలయును వివాహమందు భార్యతోగూడా భుజించవలయును చౌలముతరువాత యేకపాత్రయందే తల్లితో భుజించవలయును తరువాత శిఖనువిడిచి కేశవపనము జేయవలయును శిఖమూఁడంగుళములుండవలయును స్మృతివచనము తల్లితో సహా భుజించి వపనముజేసి స్నానముజేయించవలయును అలంకారముచేయవలయును సుముహూర్తమందు పరస్పరముఖ నిరీక్షణ చేయవలయును కారికావచనము బ్రాహ్మణుఁడుయుపనయనమందు పూర్వదినము నాందీశ్రాద్ధమునుజేసి మరునాఁడు భుజించగానే వపనకర్మచేసి స్నానముజేయించి అలంకరించి సుముహూర్తమందు సమీపముననుంచుకొని స్వశాఖాప్రకారము యుపనయనముచేయవలెను

అథ స్వశాఖా పరశాఖోపనయన విషయము

వసిష్ఠః॥ శ్లో॥ స్వశాఖావిధి ముత్సృజ్య త్వన్యస్య విధిమాచరేత్। అప్రమాణమృషింకృత్వా త్వంధేతమసమజ్జతి॥ స్వకంకర్మ పరిత్యజ్య యదన్యత్కురుతేనరః। అజ్ఞానాదథవాలోభా త్సతేన పతితోభవేత్॥ ఋక్శాఖీనైవకుర్వీత స్వకీయంపరశాఖయా। ప్రమాదాద్యదికుర్వీత పునస్సంస్కారమర్హతి॥ యత్రాన్యస్వశాఖీచేదృక్శాఖోక్తంసమాచరేత్। పునర్నార్హతిసంస్కారమన్యథాత్వేతి చేత్పునః॥ యజుశ్శాఖావిధానేన యదిబహ్వృచకర్మచ। కృతంస్యాత్ తత్కర్మ పునఃకుర్యాద్యథా విధిః॥ ఋక్శాఖావిధినా కర్మయాజుషస్య దన్యశాఖినాం। సతత్కర్మపునఃకుర్యా దితిగార్గ్యమతమ్॥

తా॥ స్వశాఖోక్తప్రకారమును విడిచి పరశాఖోక్తప్రకారముగా యుపనయనాదికమును చేయువాడు ఋషిని అప్రమాణముగాచేసినందున అంధతామిస్రమునునరకమొందును. అజ్ఞానమువల్లగాని లోభముచేతగానిస్వకర్మనువిడిచి పరకర్మనాచరించువాడు పతితుఁడగును. ఋగ్వేది, అన్యశాఖోక్తప్రకారము కర్మనాచరించగూడదు. ప్రమాదమువల్ల అన్యశాఖాప్రకారము జేసినయడల ఆకర్మనుతిరిగి చేయవలెను. ఋక్శాఖిగాని వాడు తనశాఖీయుఁడు యాజ్ఞికుఁడుదొరకనపుడు ఋక్శాఖీయయాజ్ఞికునిచేత కర్మచేయించుకొనవచ్చును తిరిగి చేయనవసరములేదు యజుర్వేద.

అథ మహానామ్న్యాదివ్రతాని

కారికా॥ మహానామ్న్యాదికుర్వీత తత్తత్కాలేవ్రతత్రయం। ఉత్సృజ్య పర్వతాద్యంతం చాపనామ్న్యుపనీతివత్ ॥ నవాంబరాజినంవసం దండం ధృత్వా స్వశాఖయాద్యథ ॥ సంవత్సరం చరేదేతత్ పూర్వోక్తైః తూత్తరాయణే ॥

తా॥ మహానామ్నీవ్రతము మొదలు వ్రతత్రయమును ఆయాకాలములందు నాచరించవలయును. ఆయావ్రతాదులకు క్తకాలములందు వ్రతారంభము ఉత్సర్జనము చేయవలయును వసనాదికమును ఉపవీతిగా జేయవలయును నూతనములైన వస్త్రాజిన దండములు ధరించి సంవత్సరము యీ వ్రతములను చేయవలెను

అథోపాకర్మ

తత్రైవసంగ్రహే॥ అథాతో ఽధ్యాయోపాకరణమోషధీనాం ప్రాదుర్భావే శ్రవణేన శ్రావణ్యాం పంచమ్యాం హస్తేనవేతి॥ తథాచ కారికా॥ అధ్యాయానాముపాకర్మ శ్రావణ్యాం శ్రవణేనతత్ తద్వాస్తేహస్తయుక్తాయాం పంచమ్యాంవాతదిష్యతే ॥ అన్యత్ర మేష ధయస్త్రిస్మి న్మాస సేతునామథనంతి చేత్। తదాభాద్రపదేమాసి శ్రవణేన కర్తవ్యమితి॥ శౌనకః॥ మాసద్వయే పూర్వపాకర్మ నభో వేదన్దన్తతదా । అసాధ్యే శ్రావణేమాసి కర్తవ్యం పాకరణం వా॥ తదభావేన్యస్మిన్మాసే శ్రవణేకుర్యాత్ ; నోపకర్మణి సఇతి॥ ఆచార్యః॥కుర్యాన్నవోపనీతస్య శ్రావణేధ్యయనం నవం । తదూర్ధ్వంవాపికుర్వీత నైవకుర్యాదధః క్వచిత్॥ యదిచేత్ మధ్యమాపి విష్ణుర్త్సంఘటికాద్యయం ॥ తత్కర్మ సఫలం జ్ఞేయముపాకరణసంజ్ఞకమ్॥ పుర్వాహ్ణేదయికే కుర్యాచ్ఛ్రావణ్యాం త్రైతృతీయకాః ఋగ్వేదాశ్చ శుక్లపక్షే సామవేదినః ॥ ధనిష్ఠాం ఘటీ తిస్రః ప్రాప్య చాంకిత్య యద్భవేత్ । తిథిస్సాస్సకపౌష్ణయోగాః పాకరణసంజ్ఞకమ్॥ సంక్రాంతౌ గ్రహణే చైవ మూఢయో ర్గురుశుక్రయోః । ఉపాకర్మనకర్తవ్యం నూతనేమృతకేపిచ॥ గర్గః॥ అర్ధరాత్రాదధస్తాచ్చేత్ సంక్రాంతిర్గ్రహణం భవేత్। ఉపాకర్మనకర్తవ్యం పరతశ్చేన్నదోషభాక్ ॥ గురుభార్గవయోర్మౌఢ్యే బాల్యే వా వార్ధకేపివా। తథామాసే సంసర్పే నులమాసాదిషుద్విజైః ॥ సిద్ధమా పాకృతిర్నస్యాత్ కృతంకర్మ వినాశకృత్ । పుత్రికా బీజతయ

అథోపనయనకర్తారః

ఆచార్యః॥ పితైవోపనయేత్పుత్రం తదభావే పితుః పితా । తదభావే పితుర్భ్రాతా తదభావే తు సోదరః॥ పితా పితామహో భ్రాతా జ్ఞాతయో గోత్రజోగురుః। ఉపనాయేఽధికారీస్యాత్ పూర్వాభావే పరః పరః॥ వ్రతబన్ధం కుమారస్య వినాపితురనుజ్ఞయా । యఃకరోతిద్విజో మోహాన్నరకం ప్రతిపద్యతే ఇదందూరస్థ పిత్రువిషయమ్। ఉపనయనాహాః॥ స్మృత్యర్థసారే॥ ఔరసః పుత్రికాపుత్రః క్షేత్రజో గూఢజస్తథా। కానీనశ్చ పునర్భూశ్చ దత్తః క్రీతశ్చకృత్రిమః॥ సహోఢా జోఽథదత్తాత్మా హ్యపవిద్ధస్సుతస్తథా ఏతేద్వాదశపుత్రాస్స్యుః సంస్కార్యాస్సర్వద్విజాతయః॥ కేచిదాహుర్ద్విజైర్జారే జాతో సంస్కార్యః కుండగోళకౌ। అన్యే తేచ వ్యత్యేకే జారజౌ కుండగోళకౌ ॥ కలౌదత్తౌరసావితిస్మృతిమ్॥ దత్తకం చౌరసం వినా। సంస్కార్యాస్సర్వే ఇతి క్వచిన్నుస్మృతమ్॥ తథాచమనుః॥ యఏతేభిహితాః పుత్రాః ప్రసంగాదన్యబీజజాః॥ యస్యతే బీజతోజాతాః తస్యతేనేతరస్యతు ॥

తా॥ కుమారునకు తండ్రియే యుపనయనమును జేయవలయును. తండ్రి లేకున్న తండ్రితండ్రి, అతనులేకున్న తండ్రిసోదరుడు, అతనులేకున్న అన్నగారు అతనులేకున్న తండ్రిపితామహుఁడు, అతనులేకున్న వానిసోదరుఁడు, వాడులేకున్న సపిండుడు, వాడులేకున్న సగోత్రుఁడు. వాడులేకున్న గురువుచేయవలెను. తండ్రి దేశాంతరమునుండి వచ్చుటకు వీలుగానపుడు తండ్రిఅజ్ఞమీద పైవారిలో వాడుచేయ వచ్చును. ఉపనయనమునకు యోగ్యపుత్రులు. 1 ఔరసుఁడు, 2 పుత్రికాపుత్రుఁడు 3 క్షేత్రజాతుఁడు 4గూఢజాతుఁడు, 5 కానీనపుత్రుఁడు, 6 పునర్భూపుత్రుఁడు, 7 దత్తుఁడు. 8 క్రీతుఁడు 9 కృత్రిముఁడు; 10సహోఢుఁడు,1 దత్తాత్ముఁడు. 12 అపవిద్ధుఁడు. ఇట్లుపన్నెండుగురు పేరిలక్షణము లు విజ్ఞానేశ్వరీయమందు విపులముగా చెప్పఁబడియున్నవి. గ్రంధవిస్తరభయముచేత వ్రాయలేదు. కొందరుకుండ గోళకులును యోగ్యులుఅనిచెప్పిరి. భర్తయుండగా జారునివలనజనించినవాడు కుండుఁడు, భర్తచనిపోయినతరువాత జారునివల్ల జనించినవాడు గోళకుండు. మఱి కొందఱు కలియుగమందు పైనచెప్పిన పన్నెండుగురిలోను ఔరసుఁడు (తనకు తన భార్యయగు ధర్మపత్నియందుపుట్టినవాడు] దత్తుడు [యాదపిడిగా దత్తతచేసుకొనబడినవాడు] ఇద్దరుగాక మిగిలిన పదిమంది ఉపనయనమునకు యోగ్యులుకారని

చెప్పుచున్నారు. కలియుగవర్జ్యములలో యీ పదిమంది వున్నారు. ఆవిషయము నిర్ణయసింధ్వాది గ్రంథములందు చూడవలయును.

అథోపనయనేగురుబలమ్

శిరోమణౌ॥ ద్విపంచన వనవమస్థితో జీవశ్శుభప్రదః। వ్రతబన్ధేషుపుత్రస్యకన్యాయాశ్చకరగ్రహే॥జన్మత్రిదశమారిస్థఃపూజయాశుభదోగురుః॥ చతుర్థాష్టమస్థశ్చ ద్వాదశస్థోమృతిప్రదః। చతుర్థే ద్వాదశేజీవే ద్విగుణంపూజయేద్గురుమ్ । నశుభోష్టమరాశిస్థస్సతుపూజాశతైరపి॥ధనుర్మీనకుళీరస్థోజీవోజన్మాంత్యమృత్యుగః। వివాహే మేఖలాదీనాం ముబలోపిబలప్రదః॥కర్కమీనధనుష్ఠోపివటోశ్చేదష్టమో యది। శుత్యాచోక్తం వినావపఠంనకుర్యాద్వ్రతబంధనమ్॥ బృహద్వసిష్ఠః॥ అచార్యస్యబలంశ్రేష్ఠం వటోరత్రోష్టమో యదిన్నవిచార్యంబలంతత్ర కారయేదుపనాయనమ్।ఆచార్యస్యబలే హీనేవటోగణాభాష్టమో యది। నవిచార్యంబలంతత్ర కారయేదుపనాయనమ్॥ [ఉక్తేపివర్షే] (శుత్యుక్తవర్షే) నబలంగురోశ్చ చ్ఛాంత్యావపిశస్తంవ్రతబంధకం॥ అనుక్తవర్షేసుబలప్రదోపి నైవేత వ్యోరబ్దబలీయః॥ తథాచాచార్యోవిశేషమాహ॥ ముఖ్యకాలస్తుబలహీనో వ్రతేగోచారశుద్ధితః। కాలాతిక్రమణేచైవ గురుశుద్ధిం నచింతయేత్ ॥

తా॥ ఉపనయనమందు వటువునకు గోచారమందు బృహస్పతి 2; 5; 7, 9 స్థానములందుండిన శుభుఁడు కన్యకు వివాహమందును యీస్థానములందు శుభుఁడు 1,3,10,6: స్థానములందుండినయడల పూజించిన శుభుఁడగును. 4; 8, 12 స్థానమందున్నయడల మరణమునుచేయును. పూజించినను శుభుఁడుగాడు. అందు 4; 12 స్థానములందున్నవుడు చెప్పినదానికి రెండురెట్లుపూజించిన శుభుండగును. అష్టమమందున్న గురువు నూఱుపూజలుచేసినను శుభమునివ్వడు. విశేషము. వివాహోపనయనములందు గురువు 1, 12 స్థానములందున్నను ధనస్సునందుగాని:మీనమందుగాని. కర్కాటకమందుగాని యున్నయడల శుభుఁడు, ధనుర్మీనకర్కాటకములందున్నను వటువునకు 8 అష్టమరాశియందున్నయడల శ్రుత్యుక్తమైన అష్టమ సంవత్సరమందుగాకయితరసంవత్సరములందుజేయఁగూడదు.అష్టమసంవత్సరమందైతె ముఖ్యకాలముగనుక యుపనయనము గురుబలము లేకున్ననూ చేయవచ్చునని

గాయత్రితోనేజేయవలెను. తరువాత మధ్యాహ్నసంధ్యావందనము చేయవలయును [యజుర్వేదులు మధ్యాహ్నవందనానంతరము బ్రహ్మయజ్ఞముచేయవలెను.)

అథబ్రహ్మచారినియమాః

కౌస్తుభే॥ గాదినజకమళ్ళియా (ద్బ్రహ్మచారీదినత్రియంలశయీతధశ్చతుర్థేహ్ని మేధాజననసమాచరేత్॥ఆచార్యోవాచయేన్మంత్రం సుశ్రీవాన్సుశ్రీవా ఇతితత్రివమేఖలాదీనిహాయాన్యానిధారయేత్ మేఖలాజినదండంచ వస్త్రంయజ్ఞోపవీతకం పాలాశసన్నిధౌత్యాజ్యం సవాన్యన్యానిధారయేత్॥ నియమేనబ్రహ్మచర్యమబ్దంవాపి సమాచరేత్ । అన్యథాకర్మహానిస్స్యాత్ దక్షియజ్ఞవిదాంమతం॥ వాసనీతేస్వగురవే మేధాజననకర్మణి॥ దద్యాత్తావత్పభృత్యేవం కౌపీనం ప్రవర్తతే॥ స్మృత్యర్థసారే సదాధార్యం ద్విజైశ్చ కౌపీనంకటిసూత్రకం॥ కౌపీనమహతంధార్యం ఖండంవావస్త్రపార్శ్వయోః॥ కౌపీనంకటిసూత్రంచయతేస్త్రబ్రహ్మచారిణః॥ గ్రాహ్యంనైవగృహస్థస్య శ్రౌతేస్మార్తేచకర్మణి॥ పాఠాంతరం॥ అనహకస్వతతం త్యాజ్యః కౌపీనకటిసూత్రివాన్ ।ససర్వయాతనాగామీ రౌరవేషు నిమజ్జతి । తథాచబ్రహ్మోత్తరఖండే॥కౌపీనధారీకటినూత్రిధారీ షతత్యధోలోకమధశ్చరాశ్చ। వ్రతాదికర్మస్వ శుచిస్సవిప్రోయదిధ్రువేదషడంగపారగః ॥

తా॥ ఉపనయనమందు మూఁడురోజులుదీక్ష, ఆదీక్షలో ఉప్పుకారంలేకుండా హవిష్యమును భుజించవలెను. భూమియందు శయనించవలయును. అచార్యుఁడు సుశ్రీవాదికమును చెప్పించవలయును. దీక్షానంతరముమేఖలాజినదండాదులనువిడిచి నూతనములను ధరించవలయును. ఈత్యాగము పాలాశకర్మయందు చేయవలెను. తరువాత నియమముతో బ్రహ్మచర్యమును వకసంవత్సరమైనా జరుపవలయును. అట్లుగానియడల కర్మలోపముగల్గును. పూర్వధారి తనవస్త్రాదులను గురువునకు సమర్పించవలయును. అట్లుచేసినయడల మేధావంతుఁడగును తరువాత వటువు కౌపీనమును ధరించవలయును కటిసూత్రమును ధరించవలయును ఈకౌపీనకటిసూత్రధారణ బ్రహ్మచారికిన్ని యతికిన్ని విహితముగాని గృహస్థునకు విధిగాదు గృహస్థు వేదవేదాంగవేత్తయైనను శ్రౌతస్మార్తకర్మలందు కౌపీనకటిసూత్రములను ధరించేనయడల రౌరవాది నరకములనొందును తరువాత అధోలోకమొందునుగనుక గృహస్థునకు కౌపీనధారణ పనికిరాదు

కేగాని తరువాత సప్తిసంవత్సరముజేయు యుపాకరణమునకుగాదు. ఋగ్వేదాధిపతి గురువు, యజుర్వేదాధిపతి శుక్రుఁడు, సామవేదాధిపతి కుజుఁడు, అథర్వణవేదాధిపతి బుధుఁడు, అయాగ్రహములుచ్చయందుండగా అయాశాఖలుగలవారికి మంచిది. ఒక గ్రహము అస్తమించియున్ననూ మఱియొకగ్రహము స్వస్థానమందుగాని, మిత్ర స్థానమందుగాని, ఉచ్చస్థానమందుగాని యున్నయడల చేయవచ్చును. అనఁగా ప్రథమోపాకరణమున్నూ చేయవచ్చును. శ్రావణబాద్రపదములందు మౌఢ్యముండిన యడల ఆశ్వయుజమందుగాని కార్తీకమందుగాని శుభదినమందుచేయవచ్చును. ఎప్పుడుగాని దక్షిణాయనమందు చేయవలయునుగాని యుత్తరాయణమందు చేయఁగూడదు. కాఁబట్టి ఆషాఢాదిమాసచతుష్టయము యోగ్యముగాన యొకమాసమునకు దోషముండినయడల మఱియొకమాసమందు జేయవలయును. శ్రావణమాసమందు నూతనయజ్ఞోపవీతమును ధరించుటమాత్రము మౌఢ్యమందైనను చేయవలయును. స్మృత్యర్థసారమందు మౌఢ్యాదిదోషములున్ననూ, ఓషధులులేకున్ననూ సూర్యుఁడు కర్కాటకమందున్ననూ శ్రావణమాసమందు ఉపాకరణము చేయవలయునని చెప్పఁబడయున్నది

అథోత్సర్జనమ్

సూత్రమ్ ॥ అథోత్సర్గెషణ్మాసానధీయీతేతి॥ కారికా॥ అథాధ్యయోత్సర్జనంమాఘ్యాం పౌర్ణమాస్యాంవిధీయతే గ్రామాద్బహిర్యథోక్తైస్యాదుపలేపాదిపూర్వవత్॥ మనుః ॥ పుష్యేతుచ్ఛందసాంకుర్యాద్బహిరుత్సర్జనంబుధః ॥ మాఘశుక్లస్యవా ప్రాప్తేపూర్వాహ్ణే ప్రథమేహని । ఉత్సర్జనంతుధనుక్తకాలేతుసైయది॥ ఉపాకరణకాలేతు కుర్యాదుత్సర్జనంబుధః ॥ కాత్యాయనః॥ ఉపాకర్మణిచోత్సర్గె గౌతమాదీంశ్చసప్తవై। ఋషీన్దర్భమయాన్కృత్వాపూజయేత్తర్పయేత్తతః॥ అనధ్యాయాన్ సమృతౌసిద్ధాన్ పరిహృత్యత్వధీయతే యః స్వపూర్వ మధీతేసా పారభేతశుభేహని ॥

తా॥ తరువాత ఆయామాసములు చదివి ఉత్సర్జనముచేయవలయును. మాఘపూర్ణిమయందు గ్రామమునకుబయట వివిక్తస్థలమందు పూర్వమువలె ఉపలేపనాదికమాచరించి యుత్సర్జనమును చేయవలయును. పుష్యమాసమందైన చేయవచ్చును, పూర్వాహ్ణమందు చేయవలయును. అట్లుగానిచో శ్రావణమందుఉపాకరణకాలమందు చేయవచ్చును. ఈయుపాకరణమందును ఉత్సర్జనమందును గౌతముఁడు మొదలగు సప్తమహర్షులను దర్భలందావాహనచేసి బూజించి వారికి తర్పణము చేయవలెను.

మంగళస్నానంనమస్కృత్యేష్టదేవతా ॥ సమ్పూజయేద్గణాధీశంతథా చైవ సరస్వతీమ్। నారాయణమ్మహాలక్ష్మీం గంధపుష్పాదిభిస్తథా। ఏతేషా మేవ దేవానాం సత్తన్నం తేభ్యోపూజనమ్। కృత్వా హోమంస్వశాఖోక్తమాఘారాంతంసమాచరేత్ ॥ దేవతానాంచమన్త్రైనా మ్నావాజుహుయాద్ఘృతమ్ । ఏకైకాంచాహుతింహుత్వా హోమశేషం సమాపయేత్ । పాత్రికాయాంసువర్ణస్య ప్రసార్యంకుంకుమాదికం॥ తదభావేతురౌప్యస్య కృత్వావిత్తానుసారతః । సువర్ణలేఖనీయేన లిఖేత్తత్రాక్షరాణిచ । ఓంనమశ్శివాయేత్యాద్యా సిద్ధంనమ ఇతిక్రమాత్ ॥ అక్షరాణీచసమ్పూజ్యస్వయముక్త్వాథవాచయేత్ । పాత్రస్థోసౌ సమానీయకుమారస్తానిలేఖయేత్ । పూజయిత్వాతుగంధాద్యైః పునస్త్రిర్వాచయేదథ। ఆచార్యంపూజయేత్పశ్చాద్వస్త్రాలంకారభూషణైః। త్రిఃప్రదక్షిణమావృత్య దేవతాశ్చాపిసైగురుమ్॥ స్వవిద్యానుత్రికారాంశ్చ స్వవిద్యాశ్చవిశేషతః। బ్రాహ్మణాన్పూజయేద్భక్త్యా గంధపుష్పాక్షతాదిభిః । తోషయేద్దక్షిణాభిస్తు యథావిత్తానుసారతః ॥

తా॥ ఉపనయనమునకుపూర్వము అక్షరాభ్యాసమును నియవలయును. ఉపనయనమునకుపిమ్మట వేదారంభమునుచేయవలయును. ఉపనయనమునకు పూర్వము పంచమసంవత్సరమందుగాని సప్తమసంవత్సరమందుగాని యుత్తరాయణమందు చేయవలయునని బృహస్పతిమతము. అట్లుగానియడల యుపనయనమునకు పూర్వం యెప్పుడో యెకప్పుడు ప్రదోషాదిదినములందుగాక శుభదినమందు శుభలగ్నమందు చేయవలయును. నక్షత్రములు మృగశీర్ష, ఆర్ద్ర, పునర్వసు. పుష్య, ఆశ్లేష; మూల హస్త, చిత్త, స్వాతి, అశ్విని, పుబ్బ పూర్వాభాద్ర, పూర్వాషాఢ, శ్రవణ, ధనిష్ఠ శతభిషక్, రేవతి: అనూరాధ యివి మంచివి. ఆదివారముఆయుష్యము, సోమవారం మాంద్యము: మంగళవారముమరణము: బుధవారముమేధ, గురువారముసుబుద్ధి, శుక్రవారముప్రజ్ఞ, శనివారమునాశనము యివిహారఫలములు. ఇందు బుధ గురు శుక్ర వారములు శ్రేష్ఠములు. రవి సోమవారములు మధ్యమములు, మంగళశనివారములు నింద్యములు, అనధ్యాయములు. ప్రదోషములు, షష్ఠులు; రిక్తతిథులు (4-9-14 తిథులు] నిందితములు, ఈనక్షత్రాదులు అక్షరాభ్యాసమునకున్నూ విద్యారంభమునకున్నూ సమానములు. అక్షరాభ్యాసమందు సరస్వతిని గణనాయకుని పాయసము మొదలగువానితో చూపించవలయును. విద్యారంభమందు హరిని లక్ష్మినిసరస్వతిని

చూపించవలయును. ఈమూఁడుదేవతలకు హోమమును చేయవలయును. ఆజ్యము హోమద్రవ్యము అక్షరాభ్యాసమందు గురువు పూర్వముఖముగా నుండవలయును. శిశువు పశ్చిమముఖముగానుండవలయును. బంగారపుపత్రికయందులేక వెండిపత్రిక యందు కుంకుమాదితో నలంకరించి బంగారపుకలశముతో (ఘంటముతో) "ఓం నమశ్శివాయసిద్ధంనమః" అను నక్షరములనువ్రాసి పూజించవలెను. తరువాత గురువు తానుచెప్పుచు శిశువుచేత చెప్పించవలయును. తరువాతశిశువుపూర్వముఖ ముగానుండి ఆయక్షరములను దిద్దవలయును. తిరిగి ముమ్మారుచెప్పవలయును. తరువాత గురువును వస్త్రాలంకారములతో బూజించవలయును. దేవతలకుగురువు నకు ముమ్మారుపద్రిదక్షిణముచేయవలయును. యథాశక్తి బ్రాహ్మణపూజ చేయవల యును, హోమమందు ఆయాదేవతలనామమంత్రములతో హోమముచేయవలయును. అఘారాంతముచేసి సమాప్తిచేయవలయును.

అథోపనయనమ్

తత్రైదం గృహ్యమ్ ॥ అష్టమేవర్షే బ్రాహ్మణముపనయేద్గ ర్భాష్టమే వేతి తథాచ మనుః ॥ గర్భాష్టమేఽబ్దే కుర్వీత బ్రాహ్మణస్యో పనాయనమ్ గర్భాదేకాదశేరాజ్ఞో గర్భాత్తు ద్వాదశే విశః । బ్రహ్మ వర్చసకామస్య కార్యం విప్రస్య పంచమే ॥ రాజ్ఞో బలార్థినష్షష్ఠే వైశ్యస్యేహార్థినోఽష్టమే ॥ తథాచ యాజ్ఞవల్క్యః । అషోడశాద్ద్వా వింశాచ్చతుర్వింశాచ్చ వత్సరాత్ । బ్రహ్మక్షత్రవిశాం కాల ఔపనాయనికః పరః । అతఊర్ధ్వం పతన్త్యేతే సర్వధర్మబహిష్కృ తాః । సావిత్రీపతితా వ్రాత్యా వ్రాత్యస్తోమాదృతేక్రతోః ॥

తా॥ గర్భము మొదలుకొని జననము మొదలుకొని బ్రాహ్మణునకు అష్టమసంవ త్సరమందును, క్షత్రియునకు పదకొండవ సంవత్సరమందును, వైశ్యునకుపన్నెం డవసంవత్సరమందును, ఉపనయనమును జేయవలెను. అట్లుగాక బ్రహ్మవర్చస్సును కోరిన బ్రాహ్మణునకు పంచమసంవత్సరమందును, బలమునుకోరిన క్షత్రియునకు ఆఱవసంవత్సరమందును, ధనమునుగోరినవైశ్యునకుయెనిమిదవసంవత్సరమందును జేయవచ్చును, బ్రాహ్మణునకు 16 సంవత్సరములు, క్షత్రియునకు 22సంవత్సర ములు, వైశ్యునకు 24 సంవత్సరములు పరమావధికాలము. అంతకుమించినయెడల పతితులగుదురు. అనఁగా సర్వకర్మలందు బహిష్కరించతగినవారగుదురు. వీరిని గాయత్రిచెందదు, అందువల్ల కర్మలకు అధికారులుగారు

తత్కర్మక్రియమాణానదుష్యతి ॥ ఉదయవ్యాపకంచేత్ స్యాద్విష్ణుపూర్ణం ఘటికాద్వయం । ఉపాకర్మ తదా కుర్యాత్ తత్సపుణ్యమనంతకమ్ ॥ గార్గ్యః ॥ ఋగ్యజుస్సామాథర్వాశ్చ జీవశుక్ర క్రియకేంద్రజాః । స్వోచ్చ మిత్రాంశయుక్తాశ్చేత్ తదావ్యధ్యయనం శుభం ఇతి ॥ ఏకోదమాధ్యో భవేన్యాసోచ్చసము త్రాంశగోయది । ఆద్యస్యాస్తముయేకాలేకుర్యా ద్వ్యామణముజనా ॥ పృథమోపాకృతించాపికుర్యాదేవావిచారయన్ నభోనభస్యయోర్వాపథే ఆశ్వినేవాపికేచన ॥ ఉపాకర్మపరికుర్వీరన్ కార్తికే వాపికేచన । శుభేనక్షత్రే సంకుర్యాత్ నియామాన్యయనే హాకేః ॥ భానోరిత్యర్థః హారావితిపాఠే శ్రవణేఇత్యర్థః ॥ స్మృతిచింతా మణౌ ॥ ఆషాఢాద్యాశ్చచత్వారో మాసాయోగ్యా హ్యుపాకృతౌ । యోయోహీదోషయుక్తస్యాత్తంతం హిత్వాగమేచ్చ నోదితః । యజ్ఞోప వీతంకర్తవ్యం శ్రావణే గురుశుక్రయోః । బాల్యేవా వార్ధకే వాపి నిత్యవత్కర్మ చోదితమ్ః ఇతి ॥ స్మృత్యర్థసారే ॥ మాఘాద్యాదిదోషా గ్రహణాంయదిస్యాత్ ఓషధ్యభావోయదికర్కటస్థః । భానుర్ద్విజా శ్రావణకర్మకుర్యాద్రన్త్వాజ్య మేవంమునయో వదంతి ॥

తా॥ ఉపాకరణవిధి చెప్పఁబడుచున్నది. ఓషధులు మొలకెత్తినపుడుశ్రావణ మాసమందు శ్రవణనక్షత్రమందుగాని పంచమీ హస్తనక్షత్రమందుగాని అధ్యా యోపాకర్మ నాచరించవలయును, శ్రావణమాసమందు వర్షములేక ఓషధులు అంకు రించనియెడల భాద్రపదమాసమందు శ్రవణానక్షత్రమందు జేయవలెను. శ్రావణ మాసమందును: భాద్రపదమాసమందును వీలుగానియెడల ఆషాఢమాసమందు చేయ వలయును. దానికివీలుగలుగనపుడు యితరమాసమందు శ్రవణానక్షత్రమందుజేయ వలయును. శ్రవణము ఉదయాన రెండుఘటికలున్ననూ ఆనాఁడే చేయవలయును- అందు శ్రావణశుక్లపూర్ణిమనాడు పుదయాన అనఁగా యుదయవ్యాపినియగుపూర్ణిమ నాడు తైత్తిరీయశాఖీయులున్నూ, శ్రవణానక్షత్రమందు ఋగ్వేదులున్నూ, హస్త నక్షత్రమందు సామవేదులున్నూ చేయవలయును, దనిష్టతోఁగూడిన శ్రవణము శ్రేష్ఠము. సంక్రాంతియందును, గ్రహణమందును: గురుశుక్రమౌఢ్యములందును, సూతకమందును జేయగూడదు అర్ధరాత్రిమునకుపూర్వము గ్రహణముగాని సం క్రాంతిగాని సంభవించినయెడల ఆరోజున జరుగఁగూడదు, అర్ధరాత్రిముతఱువాత సంభవించినయెడల చేయవచ్చును. ఈ మౌఢ్యాదిదోషము మొదటి యుపాకరణమున

ష్వన్యేషు సర్వజ్యోతాని వర్జయేత్॥ నిత్యేజపేచకామ్యేచ క్రతౌపారాయణేపిచ। నాన ధ్యాయో స్తివేదానాం గ్రహణెగ్రాహణేస్మృతః॥ అనగా అనధ్యాయదోషముశాస్త్రము లకులేదు, ఇతిహాసములకులేదు, పురాణములకులేదు, ధర్మశాస్త్రములకులేదు, వేదము లకుమాత్రమున్నదిఅని భావము.

అథ యుగాదయః

శ్లో॥ మాఘే పంచదశీకృష్ణా నభస్యేచత్రయోదశీ। తృతీయా మాధవే శుక్లా నవమ్యూర్జే యుగాదయః॥అథమన్వాదయః॥ఆశ్వయు క్ఛుక్లనవమీ ద్వాదశీకార్తికే సితా। తృతీయాచైత్రమాసస్యసితా భాద్రపదస్యచ ॥ శ్రావణస్యాష్టమీ కృష్ణా పౌషస్యైకాదశీ సితా। సితామాఘస్యదశమీ మార్గమాసస్య సప్తమీ॥ శ్రావణెచాప్యమా వాస్యా జ్యేష్ఠే పంచదశీ సితా। ఆషాఢీ కార్తికీ మాఘే చైత్రీ మన్వాదయస్స్మృతాః॥

తా॥ మాఘ కృష్ణామావాస్యయు, భాద్రపదకృష్ణత్రయోదశియు, వైశాకశుక్ల తృతీయము, కార్తీకశుక్లనవమియు యుగాదులు ఇందులో కార్తీకశుక్లనవమి కృత యుగాది: వైశాఖశుక్లతృతీయ త్రేతాయుగాది: మాఘామావాస్య ద్వాపరయుగాది భాద్రపదకృష్ణత్రయోదశి కలియుగాది మన్వాదులు. ఆశ్వయుజశుక్లనవమిస్వారో చిషమన్వాది; కార్తికశుక్లద్వాదశి స్వాయంభువమన్వాది, చైత్రశుక్లతృతీయఉత్త మమన్వాది, భాద్రపదశుక్లతృతీయ తామసమన్వాది, శ్రావణబహుళాష్టమి సూర్య సావర్ణికమన్వాది, పుష్యశుక్లైకాదశి రైవతమన్వాది, ఆషాఢశుక్లదశమి చాక్షుషమన్వా ది, మాఘ శుక్ల సప్తమి వైవస్వతమన్వాది,శ్రావణామావాస్యఅగ్నిసావర్ణికమన్వాది జ్యేష్ఠపూర్ణిమభౌచ్చకమన్వాది, ఆషాఢశుక్లపౌర్ణిమ రుద్రసావర్ణికమన్వాది: కార్తీక పూర్ణిమ దక్షసావర్ణికమన్వాది, మాఘపూర్ణిమ బ్రహ్మసావర్ణికమన్వాది: చైత్ర పూర్ణిమ రౌచ్చకమన్వాది: ఇవి మన్వాదులు. ఇందనేకమతభేదములున్నవి.

అథాష్టకాః

శ్లో॥ మార్గేపౌషేతథామాఘే నభస్యే ఫాల్గునేపిచ। కృష్ణ పక్షేష్టకాస్త్విసప్తమ్యాదియథాక్రమమ్॥

తా॥ భాద్రపదమాసమందును; మార్గశీర్షమాసమందును: పుష్యమాసమందును మాఘమాసమందును, ఫాల్గుణమాసమందును బహుళపక్షములందు సప్తమి, అష్టమి: నవమి యీమూడుతిథులు అష్టకలనబడును

శ్చిత్తముచేసికొనవలయును. అనగా మూడురోజులు ప్రాయశ్చిత్తము. అలాగే ఎద్దులనుయెక్కిననూ ప్రాయశ్చిత్తముచేసికొనవలయును. అలాగుననే అభక్ష్యభక్ష ణమునకు, అపేయపానమునకును, అవాచ్యవాచనమునకును, అనృతమునకును ప్రాయశ్చిత్తముచేసికొనవలయును. గాని యీప్రాయశ్చిత్తము యుపనయనమందు ముందుగాచేసికొనవలయును. అంతవఱకు దోషములేదు. కాని అనుపనీతుఁడు మోహమువల్ల మద్యపానమునుచేసినయడల దానికి ప్రాయశ్చిత్తము కృఛ్రత్రయ మును వానితండ్రిగాని అన్నగారుగాని చేయవలయును.

అథ చూడాకర్మకరణేనిషేధః

చూడాకర్మ శిశోర్మాతా గర్భిణీయదివాభవేత్॥ గర్భస్యవా విపత్తిస్స్యాద్దంపత్యోర్వా శిశోరపి।సూనోర్మాతరిగర్భిణ్యాం చూడా కర్మనకారయేత్ ॥ గతేతుపంచమేవర్షే గర్భిణ్యామపికారయేత్। యస్యమాతరిగర్భిణ్యాంసూనోఃక్షౌరంనకారయేత్॥పంచాబ్దాత్ప్రా గథోర్ధ్వంతు గర్భిణ్యామపికారయేత్ ॥ గర్గః॥ శిశోర్మాతరిగర్భి ణ్యాంనచౌలంనోపనాయనమ్॥పంచమాత్ప్రాఙ్నిషేధోయం నపాశ్చా దూర్ధ్వంసమస్మృతి ॥

తా॥ తల్లి గర్భవతిఅయియుండగా కుమారునకుచౌలముచేయగూడదు. అట్లు చేసినయడల ఆగర్భము నశించును లేక శిశువునకుగాని తల్లిదండ్రులకుగాని మర ణముగల్గును. అయిదుసంవత్సరములుగడచినయడల తల్లి గర్భవతిఅయివుండగా నయినను జరుపవచ్చును.

అథ కుమారలక్షణమ్

శిశుస్త్వన్నప్రాశనాత్ప్రాగాచౌలం బాలకస్స్మృతః। కుమా రకస్తువిజ్ఞేయ శ్చౌలాదామౌంజిబన్ధనమ్ ॥ శిశోరభ్యుక్షణంప్రోక్తం బాలస్యాచమనంస్మృతమ్। రజస్వలాదిసంస్పర్శేస్నానాచ్ఛుద్ధిః కుమారకః॥

తా॥ అన్నప్రాశనకుపూర్వము శిశువుఅనఁబడును. చౌలమునకుపూర్వము బాలకుఁడు. ఉపనయనమునకుపూర్వము కుమారుఁడనఁబడును. అందు రజస్వలాది సంపర్కముగలిగినపుడు శిశువునకు జలప్రోక్షణముచేత శుద్ధిగల్గును. బాలునకు ఆ చమనము, కుమారునకు స్నానమువల్ల శుద్ధిగల్గును,

అథ కర్మలోపప్రాయశ్చిత్తమ్

మూ॥ ఆరభ్యాధానమాచౌలాత్కాలాతీతే కర్మణామ్। ఆజ్యం వ్యాహృతిభిర్హుత్వా ప్రాయశ్చిత్తం సమాచరేత్॥ ఏతేష్వేకైకలోపేతు పాదకృచ్ఛ్రం సమాచరేత్॥ చౌలకర్మణ్యతిక్రాంతే పాదకృచ్ఛ్రద్వయం భవేత్॥

తా॥ గర్భాధానము మొదలు చౌలమువరకుగల కర్మలకు అతిక్రమణము (కాలాతీతదోషము) గలిగినపుడు వ్యాహృతులతో ఆజ్యహోమము చేయవలయును. ఇందులో యొక్కొక్క కర్మకు లోపముగల్గినపుడు పాదకృచ్ఛ్రము నాచరించ వలయును. చౌలముగూడనతిక్రమించినయెడల రెండుపాదకృచ్ఛ్రములనాచరించవలయును

అథాక్షరస్వీకారవిధిర్లిఖ్యతే

ద్వితీయజన్మనః పూర్వమక్షరాభ్యాసమాచరేత్। మౌంజీబంధనతః పశ్చాద్వేదారమ్భోవిధీయతే॥ పంచమే సప్తమే వాబ్దే పూర్వం స్యాన్మౌంజిబంధనాత్। తత్రైవాక్షరాభ్యాసః కర్తవ్యస్తూత్తరాయణే॥ బృహస్పతిమతంచైవ త్తదభావే ధునోచ్యతే। (యా(సౌ)మ్యాయనేపరిదోషాదిచింతయేద్వ్రితబంధనాత్॥ నక్షత్రాణి॥ మృగాదిపంచస్వపిభేషుమూలహస్తాదికేచత్రితయేశ్వినీషు॥ పూర్వత్రయేచశ్రవణత్రయేచవిద్యాసమారమ్భఉపైతిసిద్ధినమ్। హస్తత్రికే శ్రోత్రత్రికే పూర్వాసుమృగపంచకే॥ మూలాశ్వపౌష్ణమైత్రేషు ముఖసంస్కార ఇష్యతే॥ ఆదిత్యాదిషువారేషు విద్యారంభఫలంక్రమాత్॥ ఆయుర్జాడ్యంమృతిర్మేధా సుధీఃప్రజ్ఞాతనుక్షయః॥ అనధ్యాయాఃప్రదోషాశ్చషష్ఠీరిక్తాస్తథైవచ॥ వర్జనీయాః ప్రయత్నేన విద్యారంభేషుసర్వదా విద్యారంభేశుభాః ప్రోక్తా జీవజ్ఞసితవాసరాః॥ మధ్యమౌసోమసూర్యౌచ నింద్యౌశ్చైవ శనిఃకుజః॥ ఉదగ్గతేభాస్వతి పంచమేబ్దే ప్రాప్తేక్షరస్వీకరణంశిశూనామ్॥ సరస్వతీంవిఘ్నవినాశకంచ గుడోదనాద్యైరభిపూజ్యకుర్యాత్। ఏవంసునిశ్చితేకాలే విద్యారంభస్తుకారయేత్ పూజయిత్వాహరింలక్ష్మీం దేవీంచైనసరస్వతీమ్॥ ఏతేషామేవదేవానాం నామ్నాతుజుహుయాద్ఘృతమ్। ప్రాఙ్ముఖోగురురాసీనః పశ్చిమాభిముఖశ్శిశుః। కుర్యాదక్షరసంస్కారం పంచమేబ్దేశుభేదినే॥ కృత్వాసౌ

శాస్త్రోక్తములైన అనధ్యాయములనువిడచి అధ్యయనము చేయవలయును. ప్రారంభము శుభదినమందుచేయవలయును.

అథానధ్యాయానాహ

పక్షద్వయేచతుర్దశ్యావష్టమీద్వితీయంతథా। ప్రతిపద్ద్వౌదర్శపూర్ణౌచానధ్యాయాః ప్రకీర్తితాః॥ చాతుర్మాస్యద్వితీయాశ్చ యుగమన్వంతరాదయః। అష్టకాశ్చపిసర్వాస్తుతథాసోమపదాశ్చహి అయనేవిషువేచైవ శ్రవణద్వాదశీతథా॥ శయనీబోధనీచైవ ద్వాదశీపరికీర్తితా॥ ద్వితీయాప్రేతపక్షస్యసాభవేత్ప్రేతసంజ్ఞికా। భరణీప్రేతపక్షస్య ద్వితీయాపితృదైనచ॥ అశ్వినస్యతుయాశుక్లాద్వితీయాప్రీతిసంజ్ఞికా॥ అనధ్యాయాస్త్వమేనిత్యా ఇతిప్రోక్తామహర్షిభిః॥ అథ నైమిత్తికానాహ గ్రామదాహాదికానపి। శంకాచతుర్దశీచైవతథా సంఖ్యాచతుర్దశీ॥ నిర్ఘాతేభూమిచలనే జ్యోతిషాంచోపమర్దనే। ఏతానాకాలికాన్విద్యాదనధ్యాయాన్ఋతావపి॥ చాతుర్మాస్యద్వితీయాఅహ॥ శుచౌపూర్జేతపస్యేచయాద్వితీయావిధుక్షయె। చాతుర్మాస్యద్వితీయాస్తాః ప్రవదంతిమహర్షయః॥

తా॥ ప్రతిమాసమందును రెండుఅష్టమీలు, రెండు చతుర్దశులు, రెండుపాడ్యమీలు: పూర్ణిమ, అమావాస్య; మొత్తము యెనిమిదిదినములు అనధ్యాయనములు. అనగా అధ్యయనమునకు నిషిద్ధదినములు ఇవిగాక, చాతుర్మాస్యమందుద్వితీయులు యుగాదులు 4, మన్వంతరములు 14, అష్టకళలు 15, సోమపదలు 3, ఆయనములు 2: విషువములు 2, శ్రవణద్వాదశి 1: శయనద్వాదశి, 1; బోధనద్వాదశి 1, భాద్రపద బహుళద్వితీయ 1. ఆపక్షమందే భరణి 1, అశ్వినశుక్లద్వితీయ 1: మొత్తం 50 యాభైదినములు అనధ్యాయములు. ఆవినిత్యములు. తరువాత నైమిత్తికానధ్యయనములు చెప్పఁబడుచున్నవి గ్రామదాహదినము; శంకాచతుర్దశి: సంఖ్యాచతుర్దశి, పిడుగుబడునపుడు. భూకంపము, ఉల్కాపాతము ఇవి ఈ అధ్యాయములు యింకా అధికములున్నవి కానికలికాలమందు వాటినితెలుసుకొనుటయే కష్టము అందువల్ల శిష్టులు ఆచారమందు అష్టమీలు 2, చతుర్దశులు 2, ప్రతిపత్తులు 2, పూర్ణిమ 1; అమావాస్య 1 యీ యెనిమిదింటివిమాత్రము విడుచుచున్నారుఅని ధర్మసింధువునందు చెప్పఁబడియున్నది కాబట్టియె శ్లో॥ ఆచార్యమష్టమీహంతి శిష్యంహంతిచతుర్దశీ, ఉభౌపంచదశీహంతి ప్రతిపత్పాఠనాశినీ అని పైవాటికిమాత్రమెఫలముచెప్పఁబడియున్నది కించ శ్లో॥ అనధ్యాయస్తునాంగేషు నేతిహాసపురాణయోః। నధర్మశాస్త్రే

క్షి పేత్కన్యాక్షతానూర్వవర్ణం పశ్చాచ్చైవక్షి పేద్వరః । ఋక్చ్వవే త్వృదభిర్మంత్రైః క్షి పేయు ర్మూర్ధ్ని క్షతం ద్విజాః । ఆశిషోవాచ యిత్వాథ యథాచార సమాచరేత్ । తత శ్చోదజ్ముఖ స్తిష్ఠేత్సభార్యః కన్యకాపితా । ప్రాజ్ముఖాయస్థితాయాథ కన్యాం దద్యాద్వరాయవై అద్భి రేవద్విజాగ్ర్యాణాం కన్యాదా నంప్రశస్యతే । ఇతరేషాంతువర్ణానామిత రేతరకామ్యయా ॥ దంపత్యో ర్రక్షణార్థంహి బధ్నీయాత్కంకణంతయోః । ఏక మేకస్య కరయో ర్బధ్నీయాత్తాంతుదంపతీ ॥ అనాదేశేదక్షిణంతు ప్రతీయాదితిభాష్యకృత్ ॥ శౌనకః॥ ద్విగుణేనైవ సూత్రేణ పంచధావేష్టనంతయోః । తతో హ్యథోర్ధ్వంచోర్ధ్వాధః ప్రకోష్ఠే బంధనంతయోః॥ తథాచస్మృతిః ॥ రక్షార్థందక్షిణేహస్తే బధ్నీయాత్కంకణంతయోః । బంధనంకన్యకాపూర్వంవరపూర్వంవిమోచనమ్ ॥ సూత్రంచ ద్విగుణంకృత్వా దంపత్యోర్వేష్టితంచయత్ । రక్షార్థంకంకణంప్రాహు రావికేనసమన్వితమ్॥ విశ్వామిత్రేణచ్రాపుంసాం బధ్నీయాద్దక్షిణేకరే । అథ వామకరేస్త్రీణాం బృహత్సామేత స్మృత్యైవతు॥ ఇత్యనేన కేచిత్కన్యాయా వామకరే బధ్నంతి సకశ్చిద్దేశాచారః ॥ దేశధర్మానుసారత ఇతి వ్యవస్థాత్రిజ్ఞాతావ్య॥ కన్యాయై వాససీదత్వా బధ్నీయాద్వానసీతయోః । బధ్నీయాన్మంగళం సూత్రంకుంకుమాక్తంసుశోభనమ్ ॥ ఇత్యాదికంప్రకుర్వీత దేశధర్మానుసారతః । ఉభావేదిం న్రిజేయాతాం హోమస్తత్ర విధీయతే॥

తా॥ సుముహూర్తమందు వధూవరులు మధ్యను తెరవుండగా అన్యోన్యము శిరస్సులందు అక్షతలనుంచుకొనవలయును. అందు వధువుతూర్పుముఖముగానుండవలయును, వరుడు పశ్చిమముఖముగానుండవలయును, ముందుగా వధువుఅక్షతలనుంచవలెను, తరువాత వరుడుపుంచవలెను. ఋక్చ్వవే అనుమంత్రముతో బ్రాహ్మణులు అక్షతలుంచవలయును. తరువాత ఆశీర్వాదమును చెప్పవలెను ఇచ్చటితమ యాచారప్రకారము జరుపవలెను. తరువాత కన్యాపిత భార్యతోగూడా యుత్తరముఖుడై యుండి తూర్పుముఖముగావున్న వరునకు కన్యను యివ్వవలయును బ్రాహ్మణులు ఉదకముతోనే యివ్వవలయును. ఇతరవర్ణములవారు వారుకోరినవస్తువులతో నివ్వవలెను. వధూవరులకు కంకణమునుకట్టవలెను. వరకచేతికి కట్టవలయును. కుడిచేతికి కట్టవలయును. రెండుపడతల సూత్రముతో అయిదుమారులు త్రిప్పవల

తా॥ "మదర్థం కన్యాం వృణీధ్వం" నాకొఱకు కన్యను వరించవలయును అనియెనిమిదిమందిగాని నలుగురుగాని బ్రాహ్మణులను మధుపర్కముతో బూజించి పంపవలయును. ఆబ్రాహ్మణులు వెళ్ళుచు మధ్యమార్గమందు పక్షులయొక్క అశుభములపలుకులను వినినయెడల "కనిక్రదత్" అనుసూక్తమునున్నూ "దేవీంవాచం" అని మంత్రమునున్నూ పఠించవలయును.

అథ పాణిపీడనమ్

శ్లో॥ ధర్మేచార్థేచకామేచ నాతిచరితవ్యాత్వయా । ఇయం గృహ్ణాతిపాణిభ్యాంపాణిమితిపాణిపీడనమ్॥ గృహ్ణామితేసౌభగత్వాయ హస్తమిత్యంగుష్ఠమేవ గృహ్ణీయాదిత్యేకే పాణిపీడనమాహుః ॥

తా॥ కన్యాదానముతరువాత పాణిపీడనమును చేయవలయును. పాణిపీడనమనగా హస్తగ్రహణము. అపుడు కన్యాదాత "ధర్మమందును; అర్థమందును, కామమందును యీకన్యను విడువవద్దు" అని వరునితో జెప్పవలయును. చెప్పుచు ఈకన్య తన హస్తములతో నీహస్తమును గ్రహించుచున్నదిక్కని చెప్పవలయును. కొందరు సౌభాగ్యముకొఱకు నీహస్తమును గ్రహించుచున్నానని బొటనవ్రేలినిమాత్రమె గ్రహించవలయునని చెప్పుచున్నారు.

అథ సప్తపదీవిధిః

కారికా॥ అభ్యుత్క్రమయ త్యైశాన్యాం వధూం సప్తపదానితు। సాచాభ్యుత్క్రమయేత్పూర్వం దక్షిణంపాదమాత్మనః॥ ఇతి। ప్రసంగతః పంచాంగోపి వివాహోదర్శితః ॥

తా॥ ఈశానదిక్కున యేడుపాదములను వధువును నడిపించవలయును. ముందు కుడికాలునువుంచవలయును ఇట్లు ప్రసంగవశమున వివాహాంగములు అయిదు చెప్పబడినవి.

అథ మధుపర్కః

శ్లో॥ ద్విరాచమ్యసమాసీనః కర్తాప్రత్యఙ్ముఖోవరం । ప్రాఙ్ముఖంతంసమాసీనం మధుపర్కేణపూజయేత్ । సూత్రమ్। కులవక్రోపరీక్షేత యేమాతృతఃపితృతశ్చేతియథోక్తం పురస్తాద్బుద్ధిమతేకన్యాం ప్రయచ్ఛే ద్బుద్ధిరూపశీలలక్షణసంపన్నా మరోగాముపయచ్ఛేతేతి॥ కారికా। యథోక్తలక్షణాంకన్యా ముక్త్వాలేనముద్వహేత్ । స్యాదా

భ్యుదయికం శ్రాద్ధం ద్వితీయేనత్వ్యతేచతత్ ॥ అపరేద్యుః కృతస్నానో ఽహతవస్త్రధృత్ వరః ।స్వలంకృతస్సితచ్ఛత్రః పదాతిర్జాతిబాంధవైః ॥ వృతోవధూగృహంగత్వా మధుపర్కేణపూజితః । స్వగృహ్యోక్తేనవిధినా వృత్వాకన్యాంస్వశాఖినామ్ ॥ వరోథప్రతిగృహ్ణీయాత్స్వశాఖోక్తవిధానతః ॥ దేశాచారానుధర్మేణవివాహః కార్యఏవతు ॥ తథాచసూత్రే ॥ అథఖలూచ్చావచాజనపద ధర్మా గ్రామధర్మాశ్చ తాన్వివాహే ప్రతీయాదితి ॥

తా॥ పూర్వప్రతిజ్ఞానమైన మధుపర్కవిధిని చెప్పుచున్నాడు. కన్యాదాత పశ్చిమముఖముగకూర్చుని ఆచమనముచేసి తూర్పుముఖముగాకూర్చున్నవరునిమధుపర్కములచేత పూజింపవలయును. వివాహమునకుపూర్వము కన్యయొక్క మాతాపితరుల కులమునుపరీక్షించవలెను, తరువాత యథోక్తలక్షణయగు కన్యను వివాహముచేసికొనవలయును. వరునియొక్క కులగోత్రములనుగూడా విచారించి కన్యాపిత, బుద్ధిమంతుఁడగువరునకు కన్యనివ్వవలెను. వరుఁడుపూర్వదినమందు నాందీశ్రాద్ధమునుచేసికొని మరునాడు కృతమంగళస్నానుఁడై నూతనవస్త్రములనుధరించి అలంకృతుఁడైతెల్లనిగొడుగుగలవాడై జ్ఞాతిబాంధవమిత్రాది పరివారముతోగూడినవాడై వధువుగృహమునకువెళ్ళి మధుపర్కముతో బూజింపబడినవాడై కన్యను వరించి స్వగృహ్యసూత్రముప్రకారము పాణిగ్రహణమును చేసికొనవలయును. వివాహమందు దేశాచారము, గ్రామాచారము, కులాచారములను విడువరాదు.

అథ వివాహభేదాః

అలంకృత్యకన్యాముదకపూర్వం దద్యాద్దేవ బ్రాహ్మోవివాహ ఇత్యాదిరుదతీంరుదతోభ్యహరేత్స రాక్షసఇత్యంతేనాష్టవిధోవివాహః ప్రతిపాదితస్సూత్రే ॥ తథాచమనుః ॥ బ్రాహ్మోదైవస్తథైవార్షః ప్రాజాపత్యస్తథాసురః । గాంధర్వో రాక్షసశ్చైవ పైశాచశ్చాష్టమోధమః ॥ చతురో బ్రాహ్మణస్యాద్యా న్ప్రశస్తాన్కవయోవిదుః । రాక్షసంక్షత్రియస్యైకమాసురంవైశ్యశూద్రయోః ॥ ఆచ్ఛాద్యచార్చయిత్వాచ శ్రుతిశీలవతేస్వయమ్ । ఆహూయదానఙ్కన్యాయా బ్రాహ్మోధర్మఃప్రకీర్తితః ॥ యజ్ఞేతువితతేసమ్యగృత్విజేకర్మకుర్వతే । అలంకృత్యసుతాదానం దైవంధర్మంప్రచక్షతే ॥ ఏకంగోమిథునంద్వేవా వరదాదాయధర్మతః । కన్యాప్రదానంచవిధివదార్షోధర్మస్సఉచ్యతే

సహోభౌచరతాంధర్మమితి వాచానుభాష్యతు । కన్యాప్రదానమభ్యర్చ్య ప్రాజాపత్యోవిధిస్స్మృతః ॥ జ్ఞాతిభ్యోద్రవిణందత్వా కన్యాయైచైవశక్తితః । కన్యాప్రతిగ్రహేణైవాసురోధర్మఉచ్యతే ॥ ఇచ్ఛయాన్యోన్యసంయోగః కన్యాయాశ్చవరస్యచ గాంధర్వస్సతువిజ్ఞేయోమైథున్యఃకామసంభవః ॥ హత్వాఛిత్వాచభిత్వాచ క్రోశంతీంరుదతీంగృహాత్ । ప్రసహ్యకన్యాహరణం రాక్షసోవిధిరుచ్యతే ॥ సుప్తాంమత్తాంప్రమత్తాంవా రహోయత్రోపగచ్ఛతి । సపాపిష్ఠోవివాహానాం పైశాచశ్చాష్టమోధమః ॥

తా॥ సూత్రమందు వివాహములు అష్టవిధములుగా చెప్పఁబడినవి. కారికలందును అప్రకారమే చెప్పఁబడినవి. అందు మనువచనము. ౧ బ్రాహ్మము, ౨ దైవము, ౩ ఆర్షము, ౪ ప్రాజాపత్యము, ౫ అసురము, ౬ గాంధర్వము, ౭ రాక్షసము; ౮ పైశాచము. ఇందు మొదటి నాలుగుమాత్రమె బ్రాహ్మణులకుయోగ్యములు. రాక్షసము క్షత్రియునకుమాత్రమె విహితము. ఆసురవివాహము వైశ్యులకున్నూ, శూద్రులకున్నూ యోగ్యములు గాంధర్వమున్నూ క్షత్రియునకేయోగ్యమని గ్రంథాంతరమందు చెప్పఁబడియున్నది. లక్షణములు ౧ వరునిపిలిచి యథాశక్తిగా అలంకారమునిచ్చి కన్యనుయిచ్చుట బ్రాహ్మము, ౨ యజ్ఞమందు ఆర్త్విజ్యమును చేయించుచున్న బ్రాహ్మణునకు కుమార్తెను అలంకరించియిచ్చుటదైవం, ౩ రెండుగాని నాలుగుగాని గోవులను వరునివల్ల పుచ్చుకొని కన్యనిచ్చుట ఆర్షము ౪ మీరు యిద్దరు ధర్మమునుకూడా చేసికొనుఁడుఅనిచెప్పి కన్యనుయిచ్చుటప్రాజాపత్యము, ౫ కన్యాపిత్రాదులకున్నూ, కన్యకున్నూ యథాశక్తిగా ధనమునిచ్చివివాహముచేసికొనుట ఆసురము. ౬ స్త్రీపురుషులుపరస్పరము కామేచ్ఛచేత కలుసుకుని సంభోగించుట గాంధర్వము. ౭ యుద్ధమందుకన్యాపిత్రాదులనోడించిగానిచంపిగాని బలాత్కారముగా కన్యనుహరించుట రాక్షసము: ౮ కన్యనిద్రించియుండగాగాని: మదించియుండగాగాని, ప్రమాదముతోనుండగాగాని రహస్యముగావెళ్ళిపురుషుఁడు స్త్రీతో సంభోగించుట పైశాచము, ఇది చాల పాపిష్టము

అథాక్షతారోపణమ్

సంతిష్ఠేత్ప్రాఙ్ముఖీకన్యాప్రత్యఙ్ముఖోవరః । ... శోభనేకాలే త్వంతర్ధానయావ్యపంత్రమో ॥ స్వర్ణతార్క్షుమహారత్నేషు స్త్రీ పైత్రాంశిరసోమిథః ॥

లంబాభిస్త్రిద్విర్వహస్తాస్యాత్ మున్నతాత్రింశదంగుళా॥ పరిత్యగ్వేద్యాః వివాహేచ విస్తృతా ద్వాదశాంగుళా॥ అష్టావష్టౌప కుర్వీత స్తాపా నాదధపార్శ్వయోః । తత్రాగ్రే కలశాకారం మితియ ఙ్నవిధా మ్మతమ్॥

తా॥ ఉపనయనవేదిక దక్షిణోత్తరభాగములందు అయిదుపాదములు పొడుగున్నూ, తూర్పుపశ్చిమభాగములందు ఆరుపాదములపొడుగున్నూ వుండవలయును ఈలాటివేదికయందుపనయనమునుజేసిన యడలవటువునకునూఱుసంవత్సరములాయు వుపశాంతరము నాలుగువైపులను ఆచార్యునియొక్క పదముతో ఆరుపదములుగాని నాలుగుపదములుగాని యుండవలయును; వకమూర యెత్తుండవలయును. అధికపాఠము వివాహము సంపేదికకు పశ్చిమముంబున పదిఅంగుళములయెత్తున్నూ,రెండు మూరలు పొరుగున్నూ, పన్నెండుఅంగుళములవెడల్పున్నూగల భిత్తి [గోడ]యుండవలయును: సోపానములకు యిరుపార్శ్వములందును యెనిమిది యెనిమిదిచొప్పున యుండవలయును. యెనిమిదిఅంగుళములు వెడల్పుగల గోడయనిఅర్థము-దానికి ముందర కలశాకారముగ నుండవలయును.

అథ పీఠలక్షణమ్

అష్టాత్రింశాంగుళంపీఠంనూన్న త్యే స్యాత్షడంగుళమ్ । అష్టాంగుళంచ విస్తారే కుర్యాద్దౌమంబలం దినా ॥

తా॥ వివాహపీఠము ముప్పదియెనిమిది అంగుళముల పొడుగున్నూ ఆరుఅంగుళములయెత్తున్నూ యెనిమిదిఅంగుళములవెడల్పున్నూగలిగి యుండవలయును మేడికర్ర మొదలగువాటితో చేయించవలయును.

అథ హోమవిధిః

కారికా॥ హోమం దేశంనరిజేయాతాం పరిగృహ్యకరౌమిధః ॥ ఆత్మనోపత్నీ సేవాత్మేన యథూం తాము పావనే యేత్ । వివాహస్యాద్దినే యస్మిన్ దినే నాయుదవాని శి। హోమమంత్రైత్రివకుర్వీతయధానుక్రమణేనతు హోమంపివాహహోమమిత్యభక్ ॥ తానద్వివాహో నైవ స్యాద్యావన్న సప్తపదీ భవేత్ ॥ తస్మాత్సప్తపదీ కార్యా వివాహేమునిభిస్మృతా వృద్ధి నుయ ॥ ఏకత్వంసంగతా తుభాకః పిండేగోత్రే చసూతకేన్యో త్రాస్నత్నైనావివాహాత్స ప్తమేపదే॥ గృహ్యప్రవరోహోమమంత్రు హోమం నైనాహితం చపిఏకత్వ గోత్రే దేశోస్మిన్న నన

యుక్తం సంపూజ్య గణనాయకమ్॥ సన్నిధౌ ద్విజదేవానాం కన్యామే తేసుతాయహై। త్వయాస్వీకృయతాంపాద్యనుయ పాదీయ దేవయకర్మకామనసా చా సుధీరాభూర్ధర్మవృద్ధయే। దారాకత్వానువద్వారై సమవేతేననిశ్చితమ్ ॥ కన్యాతేమమపుత్రీయా స్వీకృతైమయాద్యవై॥ ఏతేషాంసన్నిధావేవ మమనంశాభివృద్ధయే ॥ కంబంధంగోత్రముచ్చార్య దద్యాద్దేవకన్యకాం పితా సీతితర్పణ సాధతాంబూలంసాక్షతంఫలమ్ ॥ దాస్యేహంతేద్యపుత్రాయ సురూపాంముమకన్యకాం । ఆసాదయవివాహార్థం ద్రవ్యం గళకానిచ ॥ స్వీకృతామమపుత్రాయమయాద్యతనపుత్రికా సఫలంచాక్షతం దద్యాద్యథాచారం పరస్పరమ్॥

తా॥ మధుపర్కమునుగుఱించి అశ్వలాయన గృహ్యసూత్రమున నుండు వ్రాసినాడు. ఈ గ్రంథకర్త అశ్వలాయనశాఖీయుడగుటవలన యిందలి సూత్రములు అశ్వలాయనసూత్రములని తెలిసికొనవలయును. ఋత్విక్కులను యజ్ఞాదులందు వరించి వారికిన్ని స్నాతకమునుజేసికొని వివాహమునకువచ్చిన వరునకున్నూ మధుపర్కము యివ్వవలయునని సూత్రార్థము ప్రసంగవశమున మధుపర్కపూర్వకకర్మలుకొన్ని చెప్పబడుచున్నవి. బ్రాహ్మణుడు వేదవేదాంగములనుజదివి గురువువల్ల ఆజ్ఞనొందినవాడై సమావర్తనమును స్నాతకముజేసికొని లక్షణములతోగూడినస్త్రీని వివాహముచేసికొనవలయును. సోదరులులేనిదియు; తండ్రియెవ్వడో తెలియనదియు: అగుస్త్రీని వివాహముచేసికొనగూడదు. ఎందువలననగా పుత్రికాధర్మశంచేత పుత్రికాధర్మమనగా యిచ్చట రెండుఅర్థములున్నవి. సోదరులులేనిస్త్రీని తండ్రి పుత్రస్థానమందుంచుకొనవలయునని మనువుచెప్పియున్నాడు అటిదానికిగలిగిన సంతానము మాతామహునికిగాని తండ్రికిగాదు ఇదియొకటి. సోదరులులేక తండ్రిగానరాకున్నయెడల ఆస్త్రీ తనకు కుమార్తె వానికివచ్చును. తానే పెంచువాడు గనుక అది వివాహమునకు గూడదు, ఇదియొకటి ఇదిగాక సమాన ప్రవరగలదానిని సపిండను; సగోత్రను వివాహముచేసికొనగూడదు. ఆ స్త్రీ తల్లివంటిది. వివాహమునకు అయిదుఅంగములున్నవి, ౧ వాగ్దానము. ౨ ప్రదానము; ౩ వరణము, ౪ పాణిగ్రహణము, ౫ సప్తపది. ఇందువాగ్దానవిధిని చెప్పుచున్నాడు. వివాహమాసమందు కలశమందు గణేశపూజచేసి దేవబ్రాహ్మణసన్నిధియందు భార్యాపుత్రబంధువులతోగూడి "ఈచిన్నది నాకుమార్తె చక్కనిది,ధర్మార్థము నీకుమారునకు యివ్వబడుచున్నది. మనోవాక్కాయములు మూడును యేకముచేసికొని నీకుమారునకు ఇచ్చుచున్నాను స్వీకరించవలయును" అని కన్యాపిత,వర

పితను గోరవలయును. అదివిని వరపిత నావంశాభివృద్ధికొరకు నీకుమార్తెను నా కుమారునకు స్వీకరించినాను" అని కన్యాపితకు చెప్పవలయును. తరువాత కన్య తండ్రి సంబంధమును గోత్రమును చెప్పి అక్షతలతోఁగూడిన తాంబూలమును వరుని తండ్రిచేతియందుంచవలయును.తరువాత "దాస్యేహంతేద్యపుత్రాయసురూపాంసుమకన్యకాం। అసాదయవివాహార్థం ద్రవ్యమంగళకానిచ" అని చెప్పవలెను. అర్థము నీకుమారునకు సురూపిణియగు నాకన్యను యిచ్చుచున్నాను. వివాహము కొఱకు ద్రవ్యములను మంగళద్రవ్యములను జాగ్రత్తపరచవలెను.తరువాత వరుని తండ్రి "స్వీకృతామమ పుత్రాయ్యంమయాద్యతవపుత్రికా"అని చెప్పవలెను.అర్థము నీకుమార్తెను నాకుమారునకు వివాహముకొఱకు పుచ్చుకొనెదను అని చెప్పి ఫలాక్షతల నివ్వవలయును. ఇట్లు వాగ్దానముచేసి తరువాత ప్రదానమును జేయవలెను.

అథ ప్రదానమ్

శ్లో॥ కన్యావరణాత్పూర్వం ప్రదానంచైవకారయేత్ । సంపూజ్యకన్యకాందద్యాత్ వస్త్రాలంకారభూషితామ్ ॥ ప్రదేయం పట్టవస్త్రాది కర్ణకంఠాదిభూషణం । లబ్ధ్వాశిషోథవిప్రేభ్యస్తేభ్యోదద్యాత్ఫలానిచ ॥

తా॥ కన్యావరణమునకుపూర్వము ప్రదానమునుజేయవలయును. కన్యను వస్త్రాలంకారాదులతో బూజించి యివ్వవలయును. పట్టుబట్టలు ఆభరణములు మొదలగువాటిని యివ్వవలెను.బ్రాహ్మణులవల్ల ఆశీర్వాదములనొంది వారికి తాంబూలాదుల నివ్వవలెను.

అథ కన్యావరణమ్

శ్లో॥ ప్రార్థయేద్వేదసంపన్నాన్మధుపర్కేణపూజితః । మదర్థంవృణీధ్వంకన్యా మిత్థందత్వాచదక్షిణామ్ ॥ గోత్రోద్భవస్యగోత్రస్యసంబంధస్యాముకస్యచ। ప్రపౌత్రాయపుత్రాయయుష్మాముకాయవరాయవై॥ కన్యాయాఅపిగోత్రాది యథాపూర్వంసముచ్చరేత్ । ప్రపౌత్రీమథపౌత్రీంచ పుత్రీంకన్యాంయథావిధి ॥ కన్యాసమీపమాగత్య బ్రాహ్మణైస్సహవైపితా । ఇత్యుక్త్వాభోద్విజాయూయంవృణీధ్వంకన్యకామిమామ్॥ ప్రత్యూచుస్తేద్విజాస్సర్వేవయంచేమాంవృణీమహే। ప్రసుగ్మంతేతిసూక్తంవైజపేయుర్బ్రాహ్మణాస్తతః॥ అష్టౌవాప్యథచత్వారో బ్రాహ్మణావేదపారగాః । కన్యాయావరణేచైవ యోజ్యాశ్శకర్మవిదోహియే॥ గచ్ఛతేశ్మనోతివాక్యాని పక్షిణామప్రియాణిచ । జపేత్కనిక్రదత్సూక్తం దేవీంవాచమృచంతథా ॥

యును. మణికట్టునందు కట్టవలయును. ముందువధువునకు కట్టవలయును. తరువాత వరునకుకట్టవలయును. త్యాగమందు ముందు వధునకు విప్పవలయును- తరువాత వధువునకు విప్పవలయును. గొఱ్ఱెబొచ్చుతోగూడిన కంకణమునుకట్టవలెను. విశ్వేత్తాఅను మంత్రముతో వరునకు కట్టవలయును. బృహత్సామమంత్రముతో వధువునకు కట్టవలయును. కొందరు స్త్రీకి యెడమచేతికి కట్టమనెదరు. కాని యిది సర్వదేశసమ్మతాచారముగానందున గ్రహించతగినదికాదు. తరువాత వధువునకు వస్త్రములనివ్వవలయును. వధూవరులకు వస్త్రములనుగట్టవలయును, తరువాతవధువునకు మంగళసూత్రమును గట్టవలయును కుంకుమతో బూజించవలయును. వధూవరులు వేదికమీద హోమమును జేయవలెను.

అథ వేదికాలక్షణమ్

శ్లో॥ హస్తోచ్ఛ్రితాం చతుర్హస్తాం చతురశ్రాంసమాంతతః । స్తంభైశ్చతుర్భిస్సంయుక్తాం వివాహేవేదికాంశుభామ్ । విస్తారితాం హస్తచతుష్టయేన హస్తోచ్ఛ్రితాంమందిరవామభాగే । స్తంభైశ్చతుర్భిశ్చసునిర్మితాంగీం వేదింవివాహే ప్రవదంతిసంతః॥ । అన్యత్రతు॥ । కన్యాహస్తైఃపంచభిస్సప్తభిర్వా వేదింకుర్యాత్ పూర్వకాష్ఠోచ్ఛ్రితాంగీం। రమ్యేహర్మ్యేనిర్గమాద్వామభాగే జాయాపత్యోస్స్వస్తివాచయిత్వా ।

తా॥ వివాహమునకు వేదిక (అరుగు) నాలుగుమూరలపొడుగున్ను,నాలుగుమూరలు వెడల్పున్నూ, వకమూరయెత్తున్నూగలిగియుండవలయును.గృహమందు యెడమప్రక్కన యుండవలయును, నాలుగుమూలలందునాలుగు స్తంభములుండవలయును. మఱియొకపక్షము వధువుయొక్క మూరతో అయిదుగాని యేడుగానిమూరలుబారు వెడల్పుగలిగి యుండవలయును. ఒకమూరయెత్తుండవలయును. గానితాబేలుయొక్క వీపువలె మధ్య యెత్తుగానుండవలయును. సింహద్వారమునుంచి బయటకు వచ్చునపుడు యెడమప్రక్కనుండవలయును,

అథ ప్రతిబంధవేదికా

దక్షిణోత్తరయోఃపంచ షట్ప్రాదాపూర్వపశ్చిమేః కర్తవ్యావేదికావిప్రైర్వటోరాయుష్యవర్ధినీ। ప్రాక్పశ్చిమోర్ధ్వంపదషట్కయుక్తముదీచ్యాయామ్యానిపదానిపంచ ॥ ఏవంవిధాజ్యోతిషరత్నసిద్ధా వటోర్నతాయుర్భవతీహవేదికా । అన్యపక్షః॥ ఆచార్యస్స్యపదైష్షడ్భిశ్చతుర్భిరథవాకరైః॥ విస్తృతాచతురశ్రాచవటోర్వేదీకరాన్నతా

ఏమ్మతీస్యాత్తాం పృథక్కుర్యాన్నవాశనా ॥ చతుర్థేఽహనిసంస్నాతా తస్మిన్నగ్నౌ యథావిధి । వివాహహోమంకుర్యాత్తాంకన్యాదానాదికంతథా॥ చతుర్థేఽమధ్యేకన్యాచేద్భవేద్యదిరజస్వలా । త్రిరాత్రి మశుచిర్భూత్వా శుద్ధేచతుర్థేఽహనిశుద్ధ్యతియుంజానసహోమంకుర్వీతప్రాయ శ్చిత్తంవిధీయతే। శ్రియంసంపూజయిద్భక్త్యా పునర్హోమో విధీయతే ॥

తా॥ రాత్రిని మూఁడుభాగములుచేయవలయును. అందురెండు భాగములు పూర్వదినము. ఒకభాగము పరదినము. ఈప్రకారము వివాహమందును,జాతాశౌచమందును, స్త్రీలకు రజోదర్శనమందును చూచుకొనవలయును. అనఁగా రాత్రిప్రమాణము ౩౦; భాగమువకటి ౧౦. రెండుభాగములు ౨౦,మూఁడవభాగము ౧౦వివాహమందు రాత్రి ౨౦ ఘటికలలోపల హోమముజరిగినయడల ఆవివాహమునకుఅదినమే ప్రథమదినము. తరువాతఅయినచో అనఁగా ౨౦కిలోగా హోమముపూర్తి కానిచో మరునాడు ప్రథమదినము. ఇట్లుగానే రాత్రి ౨౦ ఘటికలలోపలప్రసవించినయడల ఆశౌచమును ఆదినమే ప్రథమదినము. తరువాతఅయినచో మరునాడు ప్రథమదినము ఇట్లుగానే రాత్రి ౨౦ ఘటికలకులోపల రజస్వలఅయినచో ఆనాడు మొదలు మూఁడురోజులుండి నాల్గవదినమందు స్నానముచేయవలెను. వివాహమధ్యను అనఁగా నాలుగురోజులలోపల వివాహాగ్ని నష్టమైనయడలలౌకికాగ్నియందు పునస్సంధానమునుజేయవలయును. ఔపాసనకుముందు నష్టమైనచో యథావిధిగా హోమమునుజేయవలెను. అప్పుడు పరిషేచనాదికమునుజేసి హోమశేషమును పూర్తి చేయవలయును వివాహమధ్యను అనఁగానాలుగురోజులలోపల వధువురజస్వలఅగునేని మూఁడురోజులు దంపతులు వేరువేరుగా శయనించవలయును. నాల్గవరోజున స్నానముచేయించి కన్యాదానాదికమునుచేయించి హోమమును జేయించవలయును. ఇచ్చట కన్యాదానాదికంతథా అని మూలమందున్నది. కొన్నిగ్రంథములలోఇత్యాది స్మృతిశాసనం అని వున్నది. ఆపక్షమందు కన్యాదానాదికములేదు. పక్షాంతరము నాల్గవదినమందు యుంజానహోమమునుచేసి శివపూజచేసి తిరిగి వివాహహోమమును జేయవలయును-

అథ రాత్రౌ కన్యాదానవిధిః

శ్లో॥ కన్యాదానంనిశీథేచే ద్వారాయోపోషితాయచ। ఉపోషిత స్సుతాందద్యా ద్బ్రాహ్మ్యాదిషుచతుర్ష్వపి॥ అన్యపక్షః॥ కన్యాదానన్నిశీథేచే దివాభోజనమాచరేత్ । పునస్స్నాత్వాజపేద్దేవీం పితా

చకారాత్సమావర్తనమ్॥ ఏతేనగోదానంషోడశేవర్షే కేశశ్మశ్రుతుశ్మశ్రుశబ్దార్థః కారయేదితిసూత్రమ్॥ తథాచకారికా॥గోదానంచౌలవత్కార్యం షోడశేబ్దేతదుచ్యతే । అజ్ఞోపవీతంసన్నా స్తిశ్మశ్రూణాం వాపనంభవేత్ ॥

తా॥ గోదానమును, స్నాతకమును, సమావర్తనమును, చౌలమును, యుపనయనమును దక్షిణాయనమందు జేయఁగూడదు. గోదానము; స్నాతకము జరుగకయుండఁగా వివాహము దక్షిణాయనమందు సంప్రాప్తమగునేని అపుడు వివాహమునకుపూర్వము దక్షిణాయనమైనను గోదానమును స్నాతకమునుజేయవచ్చును సమావర్తనమునుగూడాచేయవలయును. గోదానమనఁగా గో అనఁగా కేశములు. దానమనఁగా ఖండించుట. అనఁగా కేశవపనము అర్థమయిననూయిచ్చట కేశపదమువల్ల శ్మశ్రువులను గ్రహించవలయునుగనుక శ్మశ్రువచనమునుజేయవలయును. ఇది (16) పదాఱవసంవత్సరమందు చేయవలెను. ఈకర్మయందు తొడమీద కూర్చుండబెట్టుకొనుట లేదు. చౌలవతుగా ప్రయోగము జరుపవలయును. శ్మశ్రువులనఁగా గడ్డము మీసము.

అథ సమావర్తనమ్

సూత్రమ్॥ అథైతానుపకల్పయీతసమావర్త్యమానే,ఇతి॥ కారికా॥ గురువేతువరందత్వా స్నాయీతతదనుజ్ఞయా । వేదంవ్రతానివాపారంనీత్వాహ్యుభయమేవవా॥ వ్రతపక్షేతుశబ్దార్థః మారణ్యాధ్యయనేకృతే విద్యాం తేగురుమాహోహం కమర్థంకరవాణితే। యమర్థమాహతంకృత్వాతతోనుజ్ఞామవాప్యచ॥ ఆచార్యాయాత్మనేచైవమన్యాదీన్యుపకల్పయేత్ । ఆచార్యాయైవకల్పాన్యని నలభేతోశయోర్యది। కుర్వీతస్వయమేవైతత్సమావర్తనసంజ్ఞకమ్। ప్రాప్యాదగయనాద్యుక్తముక్తస్వస్త్యయనస్స్వయమ్ ॥

తా॥ సమావర్తనము స్నాతకమునకుముందు చేసుకొనవలయును. సమావర్తనమనఁగా స్నానము. గురువుగారికి వరమునిచ్చి స్నానముచేయవలెను. బ్రహ్మచర్యమును కాపాడుకొనుచు గురువువద్ద వేదమునొకదానినిగాని మూఁడువేదములనుగాని చదువుకుని వ్రతత్రయమునుజేసికొని లక్షణాన్వితయైన స్త్రీని వివాహముచేసికొనవలయును. ఇందువేదములను పూర్ణముగాచదివిగాని, వ్రతములనుజరిపిగాని, లేక రెండునుజరిపిగాని వివాహముచేసికొనవలయును. విద్యపూర్తికాగానే గురువును

మీకేమికావలయునుఅని అడిగి వస్త్రాభరణాదులనొసంగవలయును. తరువాత సమావర్తనమును యథావిధిగాచేసికొనవలయును. అట్లు శక్తిలేనపుడు తూష్ణీంసమావర్తనమును జేసికొనవలయును. అనగా స్వయముగానే నద్యాదులందు మేఖలాజినాదుల నుంచి స్నానముచేయవలయును.

అథ స్నాతకవ్రతమ్

సూత్రమ్॥ విద్యాంతే గురుమర్థేన నిమంత్ర్య కృత్వానుజ్ఞాతస్య వా స్నానం తస్యైతాని వ్రతాని భవంతీతి ॥ కారికా ॥ అథశిష్యస్సమావృత్తో నామోచ్చారణం గురోర్వదేత్। ఉచ్చైరూర్ధ్వం వదేత్స్నానే ఇదమస్యేష్టమూత్రమమ్॥ సోం దేవదత్తగార్హస్థ్యం సత్యాస్యమోభో ఇతిత్వథ ॥ఇతి। యథాచార స్తథాకుర్యా ద్దేశస్మిన్నపివాదినే గోదానాదీనికర్మాణి వివాహాత్పూర్వ వాసరే ఏకత్రం తంత్రేణవా కుర్యాదితియజ్ఞవిదోవిదుః ॥

తా॥ విద్య పూర్తికాగానే గురువునకు వరమిచ్చి గోదానమును సమావర్తనము స్నాతకమును చేయవలయును. అట్లుగాదేని వివాహమునకు పూర్వదినమందు యీమూడువ్రతములను ఒకనాడేసమానతంత్రముగా చేసికొనవలయును-(ఇప్పుడు ఒకనాడే చేయుచున్నారు) విద్యాభ్యాసము పూర్తికాగానే సమావర్తనమును జేసికొని ఓగురుపుంగవా ! నేను గృహస్థాశ్రమమును స్వీకరించుచున్నాను అని ప్రార్థించవలయును. ఇంక గురువునామమును రహస్యముగా జెప్పవలయును. అట్లుగాక సన్యాసాశ్రమమును గోరినయెడల అందు జేరవచ్చును,

అథ మధుపర్కః

సూత్రం॥ ఋత్విజోవృత్వా మధుపర్కమాహరేత్స్నాతకాయోపస్థితాయ చేత్యాది మధుపర్కో భవతి భవతీత్యంతమ్॥మనుః॥ గురుణానుమతస్స్నాత్వా సమావృత్తోయథావిధి। ఉద్వహేత ద్విజోభార్యాం సవర్ణాంలక్షణాన్వితామ్ ॥ యస్యాస్తు నభవేద్భ్రాతా నవిజ్ఞాయేత వాపితా। నోపయచ్ఛేత తాంప్రాజ్ఞః పుత్రికాధర్మశంకయా ॥ సమానప్రవరాంకన్యాం సపిండాంచైవగోత్రజాం। నైవతాంవరయేత్ప్రాజ్ఞోమాతృనత్పరికీర్తితా ॥ వాగ్దానంఫలదానంచ వరణంపాణిపీడనం॥ సప్తపదితిపంచాంగో మునిభిఃపరికీర్తితః ॥ తత్ర వాగ్దానం॥ కుర్యాద్ద్వివాహికేమాసి వాగ్దానం ద్విజసత్తమః। కలశేన సమా

లేపిచ॥ స్వాహాసోమగఃపత్నీం లాజాకాహుతీర్వావపేదయత్। యజుస్సప్తపదాదూర్ధ్వం హోమాన్తేచైవబహ్వృచః॥ సాయమౌపాసనం కుర్యాదస్తంయాతేదివాకరే।సభార్యోఽపధిహాచైవతస్మిన్నేసహుతాశనే॥ రాత్రావతీతఃకాలశ్చేచ్చ్వస్సాయంతముపక్రమః। కారికా॥అథ యస్మిన్వివాహాగ్నిరుత్పన్నోహానితస్వతు యత్సాయం తతఆరభ్య వహ్నింపరిచరేత్స్వయమ్॥ఆత్మనోసంభవేపత్నీ పుత్రాదయఇతిస్థితిః

తా॥ వివాహమందు అక్షతారోపణ చేసినతరువాత వధూవరులుపరస్పరము హస్తములనుగ్రహించి హోమస్థానమునకు వెళ్ళవలయును. తనకు కుడిప్రక్కను వధువును కూర్చుండబెట్టవలయును రాత్రిగాని పగలుగాని యెప్పుడు వివాహమైతే అప్పుడె హోమమునుజేయవలయును. సప్తపదికానిది వివాహసిద్ధికాదుగానవెంటనే ప్రధానహోమమును జేయవలయును. సప్తపది అయినతరువాత వధువునకు పితృగోత్రమునుండి సాపిండ్యమునుండియు త్యాగముగలిగి భర్తయొక్క గోత్రముతో సాపిండ్యముగలుగును. ఆశౌచమున్నూ భర్తృజ్ఞాతుల సంబంధముగలిగియుండును ఒకఅగ్నియందేసమానతంత్రముగప్రధానప్రవేశహోమములుచేయవచ్చును. సామవేది లాజహోమమునుజేసినతరువాతను, యజుర్వేదసప్తపదికితరువాతను, ఋగ్వేది హోమము పూర్తియైనతరువాతను వధువును యెడమప్రక్కనుకూర్చుండ బెట్టవలయును: వివాహాగ్నియందే సూర్యాస్తమయానంతరము భార్యతోగూడినవాడై సాయమౌపాసనంజేయవలయును. రాత్రి కాలాతిక్రమణమయ్యేనేని మరునాడురాత్రి ఔపాసనారంభమును జేయవలయును. ఏదినమందు వివాహాగ్నిసంభవించినదో ఆ సాయంకాలమందు ఔపాసనారంభమునుచేసి యావజ్జీవమును జేయుచుండవలయును. తాను యెప్పుడైనను గ్రామాంతరమువెళ్ళినపుడు భార్యగాని కుమారుడుగాని శిష్యుడుగాని ఔపాసన చేయవలయును. మానగూడదు.

అథ రాత్రిభాగః

రాత్రింత్రిభాగాంకుర్వీత ద్వౌభాగౌపూర్వవాసరే॥అపరస్మింస్తృతీయస్స్యాద్వివాహేసూతకేఋతౌ॥మధ్యేఽగ్న్యాధానమిష్టం॥ చతుర్థమధ్యేప్యనలేపనష్టే సంధానముగ్న్యోస్త్వధలౌకికాగ్నౌ ॥ ఔపాసనాగ్న్యాగమనేపినష్టే వివాహహోమంవిధివచ్చకుర్యాత్॥వివాహౌపాసనాత్పూర్వంమనశాంతిమాగతః॥పరిణయాదికంకృత్వాహోమశేషసమాపయేత్।వివాహమధ్యేకన్యాఋతుమతీచేత ।ప్రజాపత్యానారాజాతే॥ వివాహహోమేప్రక్రాంతేకన్యాయదిరజస్వలా। త్రిరాత్రం

అథ దంపతినియమః

తత్రేదం సూత్రమ్॥ అక్షారలవణాశినౌ బ్రహ్మచారిణావలంకుర్వాణావధశ్శాయినౌ స్యాతామత ఊర్ధ్వం త్రిరాత్రం ద్వాదశరాత్రం సంవత్సరం వైక ఋషిర్జాయత ఇతి. తథా చ స్మృతిః॥ వివాహే దంపతీ స్యాతాం త్రిరాత్రం బ్రహ్మచారిణౌ । అలంకృతా వధూశ్చైవ సహశయ్యాసనాశనౌ । కారికా॥ వధ్వా సహైవ కర్తవ్యం నివాసశ్శ్వశురాలయే । చతుర్థరాత్రిమత్రైవ కేచిదేవం వదంతి హి ॥

తా॥ వివాహము మొదలు నాల్గుదినములవరకు వధూవరులు ఉప్పుకారము విడచి భుజింపవలయును. బ్రహ్మచారులుగానుండవలయును. భూమియందుపరుండవలయును. అలంకారములను ధరింపవలయును. ౩ దినములుగాని ౧౨ దినములుగాని ఒకసంవత్సరముగాని యిట్లుండవలయును. ఇట్లున్నయెడల వారికి పుట్టువాడు ఋషితుల్యుఁడగును. లేక వాడు ఋషియగును. నాల్గురోజులుమాత్రమె శ్వశురగృహమందు పూర్వోక్తనియమములని కొందరుచెప్పిరి.

అథ చతుర్థీహోమః

శ్లో॥ ఉత్తరాయాం పరస్యాం రాత్రౌ తు చతుర్థ్యాం కన్యకాపితా । కుర్వీత మంగళస్నానం భార్యయైవ సహ తస్య తు ॥ దంపతీ మంగళస్నాతౌ కన్యాం తాం వస్త్రధారణం । తాభ్యాం చ వాససీ దద్యాదింద్రాణీం సంపూజయేద్వధూ ॥ బలిదానం తతః కుర్యాచ్చతుర్థ్యాం యథాక్రమం । అనేన బలిదానేన ప్రీయంతాం మహదేవతాః॥ పితృవరస్య మాతే చ దద్యాద్వస్త్రాణి వై తతః॥ వరమాతుః కరే దద్యాద్వంశపాత్రం సుపూరితం। వంశదానమిదం పుణ్యం వంశ్యానాం వంశవర్ధనమ్ ॥ వంశస్య దీయతే దానమతశ్శాంతిం ప్రయచ్ఛ మే ॥ అస్మదాదీన్ సుహృద్బంధూన్ ముక్త్వా యాతి భవద్గృహమ్॥ మాతః బాలయా భావేన కన్యా మే పతివత్సలా మే కన్యా సమ్యాల్లిత్వా స్మాభిః పుణ్యమేతం చ జన్మనః । దీయతే తేసుతాయాద్య ప్రీతయే కమలాపతేః॥ కన్యాసుపాలితా వాభ్యాం మతిస్నేహం వపుత్రివత్। ఇదానీం తవ పుత్రాయ దత్తాస్నేహేన పాల్యతామ్ ॥

తా॥ వివాహముకాగానే నాల్గవదినమందు రాత్రియొక్క పరభాగమందు కన్యాపితలేచి తాను భార్యయున్నూ మంగళస్నానముచేసి అలంకృతులై వధూవరులకు నూతనవస్త్రములనిచ్చి ఇంద్రాణి (ఇంద్రునిభార్య) పూజచేసి బలిదానముచేసి

అథ సోమపదాః

శ్లో॥ జ్యేష్ఠశుక్లద్వితీయా చ హ్యాశ్వినే దశమీ సితా । చతుర్థీ ద్వాదశీ మాఘే ఏతాస్సోమపదాస్స్మృతాః॥ మృగకర్కటసంక్రాంతీ ద్వే తూదగ్దక్షిణాయనే । అథచైవ తులామేషే విషువే తే ప్రకీర్తితే ॥ చతుర్దశ్యాం యదా పర్వ ప్రాగస్తాద్భ్రశ్యతే రవేః। అనధ్యాయం ప్రకుర్వీత త్రయోదశ్యాంతు సర్వదా॥ ఆ సాయం ప్రాతరారభ్య త్రయోదశ్యనువర్తతే। అనధ్యాయో భవేత్తత్ర భూతే దర్శో భవేద్యది ॥ త్రయోదశ్యాం తు వై భూతస్త్రయోదశ్యాం భవేద్యది। వేదవిద్భిస్సమాఖ్యాతా సైవ సంఖ్యా చతుర్దశీ॥ అనధ్యాయేష్వధీయానాన్ దేవేంద్రః ప్రహరేద్ధ్రువం। తత్రా దండేన చ ద్రోహీ స్మృతా స్వర్గం నయాంతి హి ॥ మనుః॥ వేదోపకరణే చైవ స్వాధ్యాయే చైవ నైత్యికే । నానురోధోస్త్యనధ్యాయే హోమమంత్రేషు చైవ హి॥ నైత్యికే నాస్త్యనధ్యాయో బ్రహ్మసత్రం హి తత్ స్మృతం। బ్రహ్మాహుతిహుతం పుణ్యమనధ్యాయవషట్కృతమ్ ॥ వృద్ధిసామ్యతహే షూంష త్ర చతుఃపంచనాడికాః । షట్చతుస్త్రిస్సృభిస్స్యాయ మనధ్యాయేష్వనుక్రమాత్ ॥

తా॥ జ్యేష్ఠశుక్లద్వితీయ, అశ్వయుజశుక్లదశమి మాఘశుక్లమందు చవితి, ద్వాదశియు యివిసోమపదములనఁబడును. మకరసంక్రాంతికాలము ఉత్తరాయణం; కర్కాటకసంక్రాంతికాలము దక్షిణాయనము, తులాసంక్రాంతికాలమున్ను, మేషసంక్రాంతికాలమున్ను విషువత్పుణ్యకాలములు. చతుర్దశినాడు సాయంకాలము అస్తమానమునకుముందుపర్వకాలము సంభవించినయెడలఅనధ్యాయము త్రయోదశియందు ప్రాతఃకాలము మొదలు సాయంకాలమువఱకు త్రయోదశియుండినయెడల అనధ్యాయము. భూతతిథియందు దర్శసంభవించినయెడల అనధ్యాయము త్రయోదశియందు భూతతిథిసంభవించినయెడల అది సంఖ్యాచతుర్దశియనఁబడును. అనధ్యాయములందు చదువువానిని దేవేంద్రుఁడు దండించును. అట్టి దండనపొందువారు మృతినొందిన తరువాత స్వర్గమునొందఁజాలరు. మనువు చెప్పుచున్నాడు. ఉపాకరణమునకును, నిత్యస్వాధ్యాయనమునకును, హోమమంత్రములకును అనధ్యాయములేదు. నిత్యస్వాధ్యాయము బ్రహ్మసత్రమనఁబడును. దానికి విరామముగూడదుగాన అనధ్యాయం లేదు. అనధ్యాయములందు హోమమందు బ్రహ్మాహుతిహుతము పుణ్యము. బ్రహ్మమనఁగా, వేదము. దానితో హోమము పుణ్యము. అనధ్యాయమును నిర్ణయించు

చున్నాడు. ప్రాతఃకాలమునందు వృద్ధియందు మూఁడుఘటికలు, సామ్యమందు నాలుగుఘటికలు: క్షయమందు అయిదుఘటికలున్ను, సాయంకాలమందు వృద్ధియందు ఆఱుఘటికలున్ను, సామ్యమందునాలుగుఘటికలున్ను; క్షయమందు మూఁడు ఘటికలున్ను, వున్నయెడల అనధ్యాయములగును, అనఁగాప్రతిమాసమందును ఉభయాష్టములు: ఉభయచతుర్దశులు. ఉభయప్రతిపత్తులు పూర్ణిమ, అమావాస్య యివి అనధ్యాయములు. ఇందులో పూర్ణిమాదర్శలందు చెప్పనవసరములేదు. చతుర్దశులందును సందేహములేదు. మిగిలిన ప్రతిపత్తులు అష్టమీలు యెలాగుంటె అనధ్యాయములు అను విషయమును చెప్పుచున్నాడు. ప్రతిపత్తులందును అష్టములందును ప్రాతఃకాలమందు తిథివృద్ధియందు మూఁడుఘటికలున్ను. తిథిసామ్యమందునాలుగు ఘటికలున్ను, తిథిక్షయమందు అయిదుఘటికలున్ను; ప్రతిపత్తులుఅష్టములున్న యెడల అనధ్యాయములు సప్తమీత్రయోదశులందు సాయంకాలమందు తిథివృద్ధియందు ఆరుఘటికలున్ను. తిథి సామ్యమందు నాలుగుఘటికలున్ను, తిథిక్షయమందు మూఁడుఘటికలున్న అష్టమీ చతుర్దశులున్నయెడల అదినములుగూడా అనధ్యాయములు; ఈపక్షమందు అష్టమీ యందు రెండనధ్యాయములున్ను, పర్వములందు నాలుగనధ్యాయములున్ను తరుచుగా వచ్చును.

అథ ప్రదోషః

షష్ఠీచద్వాదశీచస్యా దర్ధరాత్రాదధోయది। నవనాడ్యస్తృతీయాచే త్ప్రదోషోమునిభిస్స్మృతః॥ యుగసప్తత్రయోదశ్యో వర్తంతేస్తమయాదధః । ప్రదోషంతత్రకుర్వీత ద్వ్యేకార్ధఘటికాసుచ ॥ యుగశ్చతుర్థీ । సప్తసప్తమీ ॥

తా॥ చవితి, సప్తమీ, త్రయోదశి ఇవి ప్రదోషములు. ఇందులో విశేషము తృతీయ, షష్ఠి, ద్వాదశి: ఇవి అర్ధరాత్రమునకు పూర్వముతొమ్మిది ఘటికలున్న యెడల ప్రదోషములగును, చవితి, సప్తమి: త్రయోదశి ఇవి అస్తమానమునకు పూర్వము ౨-౧-౦½ ఘటికలున్నయెడల ప్రదోషములు అనఁగా,చవితి ౨, సప్తమి ౧ త్రయోదశి ౦½, అర్ధఘటికయున్నయెడల ప్రదోషములు,

అథ గోదానమ్

గోదానంస్నాతకంచైవ సమావర్తనకంతథా॥చౌలోపనయనేచైవ నకుర్యాద్దక్షిణాయనే॥ మరీచిః॥ గోదానసుకృతంయస్య వివాహశ్చేదుపస్థితః। సూనుస్యాయనేపికుర్వీత గోదానంస్నాతకంచవై॥

కన్యాంపరియచ్ఛతి॥భుక్త్వాసముద్వహేత్కన్యాం సావిత్రీగ్రహణంయథా। గాంధర్వాసురయోశ్చైవం విధిరేషఉదాహృతః ॥

తా॥ బ్రాహ్మ్యాది వివాహచతుష్టయమందు రాత్రివివాహమగునేని ఉపోషముతోనుండిన వరునకు ఉపోషించియున్న కన్యాపితకన్యాదానమునుజేయవలయును పక్షాంతరము- రాత్రికన్యాదానమందు పగలు వరుఁడున్నూ, శ్వశురుండున్నూభుజించి సాయంకాలమందు తిరిగి స్నానముచేసిసంధ్యావందనముచేసికొనికన్యాదానముజరిగించవలయును ఉపనయనమందుభుజించి సావిత్రిని గ్రహించినట్లు వివాహమందు వరుఁడు భుజించి పాణిగ్రహణమునుజేయవలయును గాందర్వవివాహ మందున్ను అసురవివాహమందును యిట్లుగానే చేయవలెను.

అథ కన్యాదాతారః

శ్లో॥ పితా పితామహోభ్రాతా పితృవ్యో గోత్రిణోగురుః । మాతామహో మాతులోవా కన్యాదా బాంధవాఃక్రమాత్ ॥ పిత్రాదిదాతృభావేతుకన్యాకుర్యాత్స్వయంవరం। ఇత్యేవంకేచిదాచార్యా ఆహుర్మహతిసంకటే ॥

తా॥ కన్యాదానమునకుయోగ్యులు ౧ తండ్రి, ౨ తాత, ౩ భ్రాత ౪ పితృవ్యుఁడు: ౫ గోత్రజుఁడు. ౬ గురువు, ౭ మాతామహుఁడు: ౮ మాతులుఁడు పూర్వము వారులేనపుడు తరువాతవారుచేయవలెను- తండ్రిమొదలగు దాతలు యెవ్వరులేనియెడల స్వయంవరముచేయవలెనుఅనికొందరు చెప్పుచున్నారు

అథాన్యశాఖినే దానమ్

శ్లో॥ స్వశాఖీచేద్వరోనస్యాత్కన్యా సైమ్రదేయాతుకన్యకా। స్వగృహ్యోక్తవిధానేన దద్యాత్తాంపరశాఖినే॥పూజనేమధుపర్కేణ స్వశాఖావిధినావరమ్॥ఆకన్యాదానపర్యంతం పితాకుర్యాత్స్వశాఖయా। మధుపర్కస్తథావర్జ్యం కన్యాదానంవిశేషతః। కన్యాపితాసమాకుర్యాత్స్వశాఖోక్తవిధానతః । పరస్తాద్వరశాఖోక్తం శాఖాభేదేయథాక్రమమ్ ।

తా॥ తనశాఖీయుఁడు వరుఁడులేనపుడు పరశాఖీయునకుకన్యనివ్వవలయును కాని పాణిగ్రహణమువరకు తన సూత్రప్రకారముచేయవలెనుతరువాత ప్రధాన ప్రవేశహోమాదికమును వరసూత్రప్రకారము చేయవలెను

దన్యంకథంనై వాహికంతథా। సమావ్యాబ్దికమధ్యజ్య కృత్వాభ్యుదయికం తతః ॥ దేశకాలభయాద్వాపి సమాహితమనా భవేత్।నైవాహికంద్వితీయం కుర్యాత్సంకటే మహదాపది॥ సపిండనైనకుర్వీత మన్నెక గ్రామగా స్వపి చ । నైవ దేశాంతరే దోష స్స్వధాకారో భవేద్వ ॥

తా॥ నాందీ శ్రాద్ధమైనపుడును; ఆబ్దికమందును యుపవాసము జేయరాదు. చేసినయడల నరకమునొందును ఆబ్దికమువచ్చినపుడు నాందీశ్రాద్ధమునుజేయఁగూడదు. చేసినయడల శుభమునకు భంగముగలుగును. ఆబ్దికమునందుఅనఁగా వివాహ దీక్షలో ఆబ్దికమువచ్చులాగునయుండగా స్వతంత్రులై శుభమునుజేసినయడలయెల్లవుడు శుభములందేని అపమృత్యువునొందుదురు ముహూర్తముదూరముగా దొరకనపుడు ఆబ్దికము పెట్టి అభ్యంగస్నానముచేసి నాందీశ్రాద్ధముబెట్టి వివాహమును జేయవలయును. అతిసంకటముగలిగినపుడు దేశకాలవైపరీత్యశంకయాఆబ్దికముజరిపి అభ్యంగమునుజేసి నాందీశ్రాద్ధముబెట్టి వివాహమునుజేయవచ్చునని మునులుచెప్పిరి వివాహమత్యను యేకగ్రామమందు సపిండులు ఆబ్దికములను బెట్టఁగూడదు.దేశాంతరమందు దోషములేదు.

అథ వివాహాదూర్ధ్వం వర్జ్యానాహ

స్నానంసచేలం తిలమిశ్రితర్మ ప్రేతానుయానం కరకప్రదానం। అపూర్వతీర్థామరదర్శనంచ వివర్జయేన్మంగళతో౽బ్దమేకమ్ ॥ మాసషట్కం వివాహాది వ్రతచారం భోజనంచ । జీర్ణభాండాదినత్యాజ్యం గృహసమ్మార్జనం తథా ॥ ఊర్ధ్వం వివాహాత్పుత్రస్య తథాచ వ్రతబంధనాత్ । ఆత్మనో ముండనంచైవ వర్షంవార్ధకమేనచ ॥ సదద్యాత్కస్యచిత్కాన్యాం డా న్న త్రిపైరకశ్చయేత్ప్రియాత్। వృద్ధేరుపరికర్తవ్యం మాతాపిత్రోర్మృతేహని।పిండనిర్వాపణం కార్యం పితృవ్యాదే సపిండనమ్ ॥ మాతాపిత్రోర్నానుజ్ఞేతు వివాహాదిషుసర్వదా । తిలపిండాసుకతతరార్యా అన్యశ్రాద్ధే వర్జయేత్ ॥ స్మృత్యర్థసారే॥ మహాలయేగయాశ్రాద్ధే మాతాపిత్రోర్మృతే సి । కృతోద్వాహోపి కుర్వీత పిండనిర్వాపణం సుతః॥ సత్యవ్రతః॥ పిండదానం పరిత్యజ్య సంకల్పం కురుతేయది । సంతతేస్తు వినాశస్స్యాత్సంపదాంహరణం భవేత్ ॥ పిత్రోశ్రేవమృతాహే తు గయాయాంచమహాలయే । పిండనిర్వాపణం కుర్యాత్ కృతోద్వాహోపియస్సుతః ॥

నకుర్యాచ్ఛుభక్రియామ్।విధిర్భవేత్సపిండానాంనాపరేవాహయం విధిః। యావదాశౌచమారభ్య సపిండీకరణంభవేత్ ॥ వివాహాదీనిసర్వాణి శుభకర్మాణివర్జయేత్ ॥ మృతేపితరియస్యాథమృతాయాం వాపిమాతరి । నకుర్యాచ్ఛుభకర్మాణి వర్షంవార్ధమేవచ నతబంధంవివాహంచ నకుర్యాచ్ఛుభనంసుతః॥ వర్షాదర్వాక్ చైవ కృతేపి హి సపిండనే। మృతానాం వర్షమధ్యేతు శుభం యదిసమాచరేత్ । ఊనసంకృత్వా విమోకంచ శుభంకుర్యాత్ తత పురః ॥ మోక్షాఖ్యమకృత్వాతు యది సంవత్సరమధ్యే మంగళం తు శుభకుర్వీత వైధవ్యం మరణంధ్రువమ్। మాతాపిత్రోశ్చ ప్రథమ బ్రహ్మద్వాయది త్సవహోపి శు నకుర్యాత్ ॥ ఊనసంకుర్యాద్దిద్వా మోక్షాబ్దికం యావదర్థాచ్ఛుభంచేత్ ॥ వివాహాదిషుకుర్వీత యదా నవమాశీకటే । సపిండీకరణాదూర్ధ్వం మాసికాన్యపకృష్య చ కన్యాయా మాసికాలశ్చ దంర స్యాత్పిత్యపేత్యది ॥ తస్యోక్తాన్ప్రేసిదోషాస్మి తథా చైవాపనాయనే ॥

పితృమృతియందు సంవత్సరమున్నూ; మాతృమృతియందు ఆరుమాసములున్నూ శుభకర్మలును మంగళకర్మములున్ను చేయఁగూడదు. తండ్రికిసంవత్సరమున్నూ, తల్లికి ఆరుమాసములున్నూ. భార్యకు మూడుమాసములయిన్ను సోదరపుత్రులకు మాసము పదిహేనురోజులున్ను సపిండులకు మాసమున్ను ఆశౌచము. అనఁగా వీరు చనిపోయినతరువాత యింతకాలము పుత్రాదులకుఆశౌచముగనుక పుత్రాదులు శుభకర్మలుచేయ గూడదు అని భావము. దశాహానంతరముచెప్పఁబడినయాశౌచము శుభకర్మలకొరకేగాని యితరముగాదు సపిండీకరణమైనను యిట్టి ఆశౌచముండును సపిండీకరణము తరువాతశుభకర్మలుచేయవచ్చునని కొందరుచెప్పుదురుగాని అందరు వప్పుకొనరు వ్యాఘ్రపాదుఁడు చెప్పుచున్నాడు సపిండులలోపల ప్రేతకర్మచేయక (సమాప్తిచేయక) యుండగా శుభకర్మలు చేయఁగూడదు. సపిండీకరణమువరకు శుభములు చేయగూడదు. తల్లిదండ్రులుచనిపోయినతరువాత సంవత్సరములోపల వివాహముగాని ఉపనయనముగాని జేయఁగూడదు కొందరిమతము సంవత్సరము లోపల శుభకర్మలు అవశ్యకములయినయడల ఊనాబ్దికమున్నూ సంవత్సరవిమోకమున్నూ చేసి శుభకర్మలుచేయవలయును- సంవత్సరవిమోకము జేయక శుభకర్మలు జేసినయడల వధువునకు వైధవ్యము సంప్రాప్తించును. [సంవత్సరములోపలయుత్సవాదులున్న జేయగూడదు. ఇందుకు అపవాదము. వటువునకు ఉపనయన కాలాతిక్రమణమందున్నూ, కన్యకు వివాహ కాలాతిక్రమణమందున్నూ, వరునకు

కాలాతిక్రమణకష్టముగల్గినపుడున్ను, సపిండీకరణముతరువాత రాబోవుమాసికములను అపకర్షచేసాచరించి, వివాహోపనయనములను జేయవలయును. దోషములేదు. అనఁగా అతిసంకటమందు దోషములేదని భావము.

అథ వివాహాదిషుసూతకోత్పత్తి

చౌలేచైవోపనయనే సప్తాహే చమహామఖే । త్రిపక్షైకవింశత్యాం ప్రారంభేనాస్తిసూతకమ్॥ తథాచ ॥ ఏకవింశత్యహర్యజ్ఞే వివాహేదశవాసరాః। త్రిషట్ చౌలోపనయయోర్నాందీశ్రాద్ధంపురోదినే॥ ప్రారంభోవరణంయజ్ఞే సంకల్పోవ్రతసత్రయోః। నాందీశ్రాద్ధంవివాహాదౌ శ్రాద్ధేపాకపరిక్రియా॥ వ్రతయజ్ఞవివాహేషు శ్రాద్ధే హోమే జపార్చనే ఆరబ్ధేసూతకంనస్యాదనారబ్ధేతుసూతకమ్॥ ప్రారంభాదూర్ధ్వమాశౌచే వివాహఃకార్యఏవతు! వ్రతాదౌపూజనేచైవ ప్రారంభేనాస్తిసూతకమ్॥ వృద్ధశౌనకః॥ ఋత్విజాందీక్షితానాంచ యజ్ఞీయంకర్మకుర్వతాం । కర్మణిక్రియామాణేతు మధ్యేచేత్సూతకంభవేత్॥ యావత్కర్మసమాప్తిస్స్యాత్తావన్నాస్తిసూతకం। వినాపైతృకమన్యేషు కర్మస్వాశౌచమిష్యతే ॥ విశ్వరూపే ॥ వివాహాదౌ ప్రవృత్తైచేత్సూతకేసతిచాంతరా। పూర్వసంకల్పితంద్రవ్యం దీయమానంనదుష్యతి॥ వివాహోత్సవయజ్ఞేషు త్వంతరామృతసూతకే । శేషమన్నం పరైర్దేయం దాతృభోక్తృశ్చనస్పృశేత్ ॥

తా॥ చౌలమునకు ౩ మూఁడురోజులుముందున్ను ఉపనయనమునకు ౬ దినములు ముందున్ను, వివాహమునకు ౧౦ పదిదినములు ముందున్ను:యజ్ఞమునకు ౨౧ యిరువదియొకదినములుముందున్ను నాందీశ్రాద్ధమును జేయవలయును నాందీశ్రాద్ధము అయినతరువాత ఆశౌచమువచ్చినను కర్మలనుచేయవచ్చును.ఆశౌచములేదు. అనఁగా కర్మారంభముతరువాత ఆశౌచములేదు అని భావము. కర్మారంభము యజ్ఞములందు ఋత్విగ్వరణము వ్రతములందును, సత్రములందును సంకల్పము వివాహోపనయనములందు నాందీశ్రాద్ధము శ్రాద్ధములందు పాకారంభము అయివున్నది. కాబట్టి వ్రతములందున్ను, యజ్ఞములందున్ను వివాహాదులందున్ను శ్రాద్ధములందున్ను హోమములందున్ను, పూజయందున్ను ఆరంభముతరువాత ఆశౌచములేదు. ఆరంభముకానంతలో ఆశౌచము గల్గును వివాహమందు ఆరంభముతరువాత ఆశౌచమువచ్చినను వివాహముచేయవచ్చును ఋత్వి

క్కులకున్ను, యజమానునకున్ను కర్మ సమాప్తివరకు ఆశౌచములేదు. శ్రాద్ధమందున్ను ఆరంభానంతరము ఆశౌచములేదు. ఇతరకర్మలందు ఆశౌచముసంభవించును. వివాహాదులందు ఆశౌచముగల్గినపుడు పూర్వము సంకల్పము జేయఁబడిన ద్రవ్యమునకు ఆశౌచములేదుగనుక దానిని యుపయోగపర్చవచ్చును. ఇట్లుగాక యజ్ఞములందు యుత్సవములందు పూర్వసంకల్పితముఅయినద్రవ్యమునుయితరులవల్ల వినియోగముజేయించవచ్చును అనఁగా శ్రాద్ధమందు ఆరంభానంతరము ఆశౌచము కర్తకును భోక్తలకున్నులేదు వివాహమందు వధూవరులకులేదు యజ్ఞములందు యజమానునకులేదు. గాని యితరులకు వానిబంధువులకువున్నది గాన ఆపదార్థమును జ్ఞాతులుగానివారిచేత యుపయోగముచేయించవలెనుఉత్సవాదులలోనుయితరులవల్ల యుపయోగము చేయించవచ్చును అని భావము

అథ వివాహే నియమానాహ

గర్గః శ్లో। నాందీశ్రాద్ధేకృతేచైవ యావన్మాతృవిసర్జనం।దర్శశ్రాద్ధంక్షయశ్రాద్ధం స్నానంశీతోదకేనచ ॥ అపసవ్యంస్వధాకారం నిత్యశ్రాద్ధంతథైవచ।బ్రహ్మయజ్ఞంచాధ్యయనంనదీసీమాతిపాతనం ఉపవాసవ్రతంచైవ శ్రాద్ధభోజనమేవచ।నైవకుర్యుస్సపిండాశ్చ మంటపోద్వాసనావధి । మంటపోద్వాసనాత్పూర్వం నాందీశ్రాద్ధేకృతే యది । యేకుర్వంతినరామోహాదపమృత్యుంవ్రజంతితే ॥

తా॥ వివాహమునకు నాందీశ్రాద్ధమును జేసినదిమొదలు దేవతావిసర్జనము పర్యంతము దర్శశ్రాద్ధమును: ఆబ్దికమును, శీతోదకస్నానమును. అపసవ్యమును, స్వధాకారమును, నిత్యశ్రాద్ధమును: బ్రహ్మయజ్ఞము,అధ్యయనమును:నదినిదాటుటయును, సీమోల్లంఘనమును, [పొలిమేరదాటుట] ఉపవాసవ్రతమును, శ్రాద్ధభోజనమును జేయఁగూడదు సపిండులున్ను జేయఁగూడదు చేసినయడల అపమృత్యువును బొందుదురు

అథ వివాహేచోపనయనే శ్రాద్ధప్రాప్తౌ

శ్లో॥ నాందీశ్రాద్ధేకృతేచైవ పిత్రోశ్శ్రాద్ధేకృతేపిచ। మోహాదుపవసేద్యస్తు నరకంప్రతిపద్యతే॥పిత్రోఃప్రత్యాబ్దికేప్రాప్తేనాందీశ్రాద్ధంనకారయేత్ । యదిమోహాద్ద్విజఃకుర్యాన్మాంగల్యమశుభంభవేత్॥నివర్తయంతి మాంగల్యం స్వేచ్ఛయా మందబుద్ధయః ॥మాంగల్యవిముఖాస్సర్వే దపమృత్యుంవ్రజంతితే ॥ ముహూర్తేంసలగ్నే

చాదా ॥ ఏకోదరప్రసూతానా మేకస్మిన్నేనవత్సరే । నస్యాత్త్రియం మంగళానాం వివాహశ్చోపనాయనమ్ ॥ చకారాచ్చౌలమ్ ॥ ఏకోదరప్రసూతానాం వివాహశ్చోపనాయనం। చౌలకర్మతథా చేతి మంగలత్రియముచ్యతే ॥ ఏకస్మిన్నంటపేప్యేకో ఏకురాత్స్మంగళత్రియం। యదిభిన్నోదరాణాంస్యాత్సమాప్త్యైకంపునర్భవేత్ ॥ భిన్నోదరాణా మేకస్మి న్నకుర్యాన్మంటపేసితా। సమ కస్య మంగళంచైకం పునఃకుర్యాచ్చ నాందికమ్ ॥ స్మృత్యంతరే ॥ ఉద్వాహ్యపుత్రీం నసితా విదధ్యాత్పుత్రత్యంతరస్యోద్వహనం కదాచిత్ ॥ యావచ్చతుర్థీదిన మంగళస్య సమాపనంతావదసౌవిదధ్యాత్ ॥ పుత్రీపరిణయా దూర్ధ్వం యావద్దినచతుష్టయం । పుత్ర్యంతరస్య కుర్వీత నోద్వాహవిధిసూరయః ॥ పుత్రిస్యాత్ప్యుపలక్షణమిదమ్ ॥

తా॥ బదులువివాహములు చేయఁగూడదు. ఒకసంవత్సరమందు (లేకయొక కాలమందు) ఇద్దరుకుమార్తెలకు వివాహముచేయఁగూడదు. ఏకోదరులకు యిద్దరికి వివాహము; ఉపనయనముయొక్క కాలమందు చేయగూడదు. ఏకోదరులనుయిద్దరు కన్యలను యేకోదరులకు యిద్దరికీయివ్వగూడదు. ఒకతల్లికిపుట్టినవారికిఒకసంవత్సరమందు వివాహముచేయగూడదు. అలాచేసినయడలఅందులో యొకకన్యవిధవయగును. ఇద్దరు ఏకోదరులైనకన్యలను యిద్దరుఏకోదరులైనపురుషులకుయిచ్చినయడలకులనాశనమగును. ఒకసంవత్సరమందు యిద్దరికియేకోదరులకువివాహముచేసినయడలఅందులో యొకతె విధవయగును. నద్యంతరనుందుగాని పర్వతాంతరమందుగానియిద్దరికి యొకసంవత్సరమందు చేయవచ్చును. వివాహాన౦తరము యుపనయనముచేయఁగూడదు. ఇద్దరుకుమారులకు యొకసంవత్సరమందు వివాహముకూడదు- కుమారుని వివాహముతరువాత ఆఱుమాసములవఱకు కూతురువివాహము చేయగూడదు. జ్యోతిశ్శాస్త్రమందుయిట్లున్నది. కుమారుని వివాహానంతరము ఆఱుమాసములవరకు కుమార్తెవివాహముచేయఁగూడదు. ముందుగా తనకుమార్తెను అత్తవారియింటికిపంపి తరువాత కోడలును తనయింటికి తెచ్చుకొనవలయును. గాని కుమార్తెనుపంపక కోడలును తీసుకొనిరాకూడదు. ఏకోదరులకు వివాహముగాని యుపనయనములుగాని ఒకసంవత్సరమందు మూఁడుశుభములుచేయకూడదు. చౌలము యుపనయనము వివాహము యీమూడునూచేయఁ గూడదుఅనగా. మూఁడుశుభములు జేయగూడదు. చౌలముగూడా శుభకర్మయే. ఇదిగాక యొక మంటపమందు యొకఁడు మూఁడు శుభకార్యములను జేయఁగూడదు. భిన్నోదరులైనయడల యొక శుభము

కివ్వవచ్చునని శాస్త్రమున్న దిగాని కలియుగమందుప్రధానహోమముతరువాతయేప్రకారమందును పునర్వివాహము స్త్రీకిగూడదు. వివాహము నిశ్చితమైనతరువాత తమ సగోత్రులలో యెవ్వఁడైననూ మృతుఁడగునేని వివాహముచేయఁగూడదు. చేసిన యడల వధువు వైదవ్యమొందును. లేక తమవారికి మృతిసంభవించును. అందును వధూవరుల తండ్రిగాని, తల్లిగాని, పితృవ్యుఁడుగాని సోదరుఁడుగాని చనిపోయిన యడల అసలు చేయఁగూడదు. గొప్పవిఘ్నము- తమవారు ముఖ్యులు అనఁగా తండ్రి, తల్లి, తాత: మాతామహుఁడు, మాతామహి. పితృవ్యుఁడు, వానిభార్య; కుమారుఁడు, సోదరుఁడు: సోదరి, వీరు చనిపోనపుడు కేవలము ప్రతికూలము అన్యులు అనఁగా సపిండులు మృతినొందిననూ చేయఁగూడదని కొందరుఅందురు కావిఅది యుక్తముగాదు. ఈప్రతికూలమందును, ముసలివాడు చనిపోయినపుడును అంతకుముందు చాలాకాలమునుంచి వ్యాధితోనుండువాడు చనిపోయినపుడును, దూరదేశమందు చనిపోయినపుడును దోషములేదు- కొందరు పైప్రతికూలమందు శాంతిచేసి వివాహముచేయవచ్చునన్నారు మరికొందరు వివాహము మానివేయమన్నారు.

అథ ప్రతికూలే వజ్యకాలనిర్ణయమహ

పితుర్మాతుశ్చ పత్న్యాశ్చ నమధ్యమథాంతం థథకిమ్ । సుతభ్రాతోః స్వార్థమాసమన్యేషా మ్మాసనమ్మితమ్ ॥ తదన్తరా న్నిక్కృత్వా యథోక్తవిధినాతతః । పునశ్చైవాథవా గ్దానం కృత్వా ... విధీయతే ॥ ప్రతికూలేసపిండానాం మాసమేకం ... కృత్వా విధానేన తతోలగ్నంవిధీయతే ... వల్యేవ్యనయోగినా । ... గణేశస్యపూజాం కృత్వా ... శ్రియంవిష్ణు తథా గౌరీ మృత్యుంజయ ... ॥ ... పాత్రయేద్బ్రాహ్మ ... సృతమ్ ॥ ... బ్రాహ్మణాః ... యేజపమ్ । ఏతేషాం ప్రతిమాః పూజ్య ... గ్రహాః సతతః ॥ శాంత్యుక్తవిధినాకుర్యాత్ ... ఫ్చరు ... హోమః ... యథావిధి ॥ తతో ... మష్టోత్తరం హుత్వా ... హోమశేషం సమాప్యేత్ ॥ కలశస్థోదకేనేవ సించేయుర్దంపతీచతౌ । ఆచార్యం పూజయేద్భక్త్యా వస్త్రాలంకారభూషణైః ... గోదద్యాద ... దత్వా ... భోజయేదథ । ప్రతికూలవిధిః ప్రోక్త ఇత్యేవ మూచుర్ప్య సూరిభిః

అకృత్వాశాంతికంయస్తునిషిద్ధేనతిదాతుజే ॥ యఃకరోతిశుభంగర్వా ద్వోఘ్నస్తస్యపదేపదే ॥

తా॥ వివాహమునకు నిశ్చితమైనతరువాత తండ్రి మృతినొందినయెడలసంవత్సరమున్నూ, తల్లిమృతికి ఆరుమాసములున్నూ: భార్యమృతికిమూఁడుమాసములున్నూ, కుమారుఁడు సోదరుఁడు మృతినొందిన సలభైఅయిదుదినములున్నూ, ఆగి తరువాత యథోక్తశాంతిజేసి తిరిగి వాగ్దానము నిశ్చితముచేసి సుముహూర్తనిశ్చయించి వివాహముచేయవలయును. సపిండులుమృతినొందినయెడల ఒకమాసముతరువాత శాంతిజేసి వివాహముచేయవలయును. శాంతిని యాజ్ఞవల్క్యమహాయోగిచెప్పుచున్నాడు. ముందు విఘ్నేశ్వరునిపూజించవలయును. తరువాతలక్ష్మిని. విష్ణువును, గౌరీదేవిని శంకరుని పూజించవలెను. మృత్యువును బూజించవలెను. వారివారిమంత్రములతో బూజించి ప్రార్థించవలయును, బ్రాహ్మణులచేతవారివారి మంత్రములను పదివేలుగాని వేయిగాని జపముచేయించవలయును. వారివారి ప్రతిమలను బూజించవలయును: నవగ్రహపూజచేయవలయును కలశస్థాపనమొదలగు శాంతి కల్పముప్రకారము మంటపారాధనచేయవలయును. సమిత్తులతోను చరువుతోను హోమముచేయవలయును. తరువాత వ్యాహృతిమంత్రములతో ౧౦౦ హోమములు చేయవలయును స్విష్టకృద్ధోమముచేసి హోమమును సమాప్తి చేయవలయును కలశోదకముతో దంపతులకు మార్జనచేయవలయును. ఆచార్యుని ఋత్విక్కులను వస్త్రాలంకారములతో బూజించవలయును బ్రాహ్మణసమారాధన చేయవలెను ఇట్లుగా ప్రతికూలముజరిగినపుడు శాంతినిజేయవలెను ఇట్టిశాంతిని జేయక వివాహము జరిగించినయెడల వారికి మాటిమాటికి విఘ్నములుగలుగుచుండును

అథ పితరిమృతే శుభకర్మనిషేధః

మృతేతాతేజనన్యాంచ వర్షంవహార్ఘమేవచ। నకుర్యాచ్ఛుభకర్మాణి కులధర్మాతథైవచ ॥ పితురబ్దమశౌచంస్యాత్తన్మాత మాసత్రయంతుభార్యాయా సదర్ధం భ్రాతృపుత్రయోః॥ అన్యేషాంతుసపిండానాం మాసమేకముదాహృతమ్। ఉక్తకాలావధిర్యావత్తావన్నేవశుభక్రియా ॥ దశాహానంతరంప్రోక్తమాశౌచంయద్విజన్మనామ్। శుభార్థమేవజానీయాత్ర్యాతేవిహీనసపిండనే। శుభకర్మాణికార్యాణినివృత్తేసూతకేహితు॥ ఇత్యుక్తంతత్సపిండాంతేకేచిన్నేచ్ఛంతిమానవాః॥ ప్రైతృఘ్రపాదః॥ ప్రేతక్రియానిర్వర్త్య

తా॥ వివాహమైనతరువాత సంవత్సరమువరకు సచేలస్నానమును, తిలలతో తర్పణాదికమును, శవానుగమనమును, కరకదానమును, నూతనతీర్థగమనమును, నూతనాదేవతాయాత్రయునుజేయఁగూడదు. వివాహముతరువాతఆరుమాసములవరకు వ్రతముల నారంభించఁగూడదు జీర్ణములైన కుండలను విసర్జించగూడదు. గృహమును తుడువకూడదు. పుత్రులయుపనయనమునందును వివాహమందును సంవత్సరముగాని ఆఱుమాసములుగాని క్షౌరముకూడదు. లేక ఉపనయనమందుఆరుమాసములున్ను, వివాహమందు సంవత్సరమున్ను క్షౌరముకూడదు. కరకదానము చేయఁకూడదు. పిండదానముఁజేయఁకూడదు. తిలలతో పితృపూజచేయఁకూడదు. కరకప్రదానమనఁగా కమండలదానము. అనఁగా ఉదకుంభశ్రాద్ధము. ఈయుదకుంభశ్రాద్ధమును వైశాఖశుక్లతృతీయయందు చేయుమనివిధియున్నది. అదిచేయకూడదు మరియొకఅర్థము కరకక్కాయలు. శుభకర్మలు అనఁగా వివాహోపనయనములు తరువాత తల్లిదండ్రులఆబ్దికములు సంభవించినయెడల పిండదానము జేయవలయును పితృవ్యాదిశ్రాద్ధములందు పిండప్రదానముజేయఁకూడదు. మాతాపితరుల ఆబ్దికములందు సర్వదా పిండదానముచేయవలెను. కారుణ్యశ్రాద్ధములందుకూడదు. మాతామహశ్రాద్ధమందునుకూడదు, మహాలయమందును, గయయందును, తల్లిదండ్రుల ఆబ్దికమునందును వివాహముజేసియున్నను పిండప్రదానముజేయవలయును. పిండదానమువదలి సంకల్పవిధానముగా జేసినయెడల సంతతినశించును సంపత్తులొలగును

ఏకోదరవివాహాది ।

శ్లో॥ ప్రత్యుద్వాహోనైవకార్యో నైకస్మైదుహితృద్వయం। నచైకజన్యయోఃపుంసో ర్ద్వివాహంచోపనాయనమ్॥ ఏకజన్యేతకేసే ద్వేపుత్రయోర్హైకజన్యయోః॥ కన్యేద్వేతునచైకస్మైప్రదద్యాత్తు కదాచన ॥ ఏకమాతృప్రసూతానా మేకస్మిన్వత్సరేఘనః॥ వనైవకుర్వీత వదంతిమునయోన్యథా॥ వివాహస్త్వేకజన్యానామేకస్మిన్నుదయేకులే । నాశంకరోత్యేకవర్షే స్యాదేకావిధవాభవేత్ ॥ ఏకోదరీకరతలగ్రహణం యదిస్యాద్దేకోదరోత్థనరయోః కులనాశనంచ । ఏకాబ్దికేతువిధవాభవతీతికన్యాద్యంతశేతుశుభదంపృథుశైలరోధే॥ నమండనాన్ముండనమూర్ధ్వమిష్టం నపుత్రయోర్మండనమేకనష్టే। నపుంవివాహోర్ధ్వమృతుతత్రమాసివివాహకార్యం యదిమాతుశ్చకుర్యాత్॥జ్యోతిశ్శాస్త్రే॥ ఊర్ధ్వంవివాహాత్తనయస్యనైవకార్యోవివాహోదుహితుస్సమూర్ధం। అప్రాప్యకన్యాంశ్వశురాలయంతువధూప్రవేశస్స్వగృహే।

హుతిసూరతయః ॥ వ్రతబంధనమేకస్య తత్రైకస్యవివాహకం ।
ఏకస్మిన్న పివాన్యస్మిన్ దినేకుర్యాత్తు వైపితా॥ మధ్యే చేద్వ్రతబంధస్య
వివాహోయది వాభవేత్॥ అలాభేసుముహూర్తస్య కన్యాయావాసు
తస్యవా॥ కన్యావివాహమధ్యే చేద్వివాహస్స్యాత్తు సతస్యతు॥ పిత్రైవతు
ఋగ్ సర్వాదితిర్కైశ్చిదుదీరితం ॥ (ఏకలగ్నే తుభిన్నానాం శంవగోత్ర
నువిశేషతే। ఏకోదరజయోరేవ పుత్రీపుత్రికయోర్భవేత్ ॥) ఇత్థం
భేదేవ్యదా తత్రికథంస్యాన్మాతృపూజనమ్॥నాందీశ్రాద్ధం భవేదేకం
స్వస్తివాచనపూర్వకమ్॥ ఏకవనతుకర్తా స్యాద్దనకేష్వపికర్మసు।
అష్టవర్గాభవేదేకస్సంకల్పస్తుపృథక్పృథక్॥గణశః క్రియమాణానాం
యుగపన్మాతృపూజనమ్। నాందీశ్రాద్ధం భవేదేకం హోమమంత్రాః
పృథక్పృథక్ ॥

తా॥ ఇద్దరికిసమయమందు యేకోదరులకు యిద్దరికి వివాహముయేకసంవ
త్సరమందు చేయవలసినయడల నదికి యిరువైపులను యిద్దరికి చేయవలయును.
ఇద్దరిలో యేకలగ్నదోషములేదు. కొందరు సంకటమందుసంవత్సరభేదమందు
యిద్దరికి జేయవచ్చునని. వకడు కుమారుని యుపనయనముచేసి మూడురోజులలో
పల కుమార్తెకు వివాహమునుజేయగూడదు ఒకడు కుమారునకు వివాహము,
ఒకకుమారునకు యుపనయనమున్ను దినాంతరమందు చేయవచ్చును, ఇలాగే
సుముహూర్తము దొరకనపుడు ఉపనయనములోపల వివాహమునుచేయవచ్చును.
అనగాయితరముహూర్తముదొరకనపుడు కుమార్తెవివాహమును కుమారుని యుప
నయనములోపల చేయవచ్చును ఉపనయనములోపల మఱియొకకుమారుని వివాహ
మును జేయవచ్చును. కుమార్తెవివాహములోపల కుమారునివివాహమును జేయవ
చ్చును. సోదరులకు కన్యాపుత్రులకు యేకలగ్నమందైనను భిన్నాంశములందు
వివాహములు చేయవచ్చును. ఇట్టివివాహములందు అనగా యేకలగ్నమందుభిన్నాం
శలలోజరుగు వివాహములందు మాతృపూజయొకటియేచాలును. నాందీశ్రాద్ధమును
యొకటియే చేయవలయును- స్వస్తివాచనమును యొకటియే చేయవలయును. అష్ట
వర్గమును యొకటియే చేయవలయును- సంకల్పమాత్రము వేరువేరుగా చేయవల
యును. హోమమంత్రములు వేరువేరుగా చెప్పవలయును.

అథ మండపోపరి ముండనం సంహితాసారావల్యామ్

శ్లో॥ చౌలంముండనమేవోక్తం వర్జయేద్వరణాత్పరం। ఋతు
త్రియంపునర్న్యాస న్నకుర్యాల్లఘుమంగళమ్ ॥ కులేఋతుత్రయా

పగలు చేయగూడదు. మతాంతరము ౫,౭,౯ దివములలో శుభతిథివారనక్షత్ర
లగ్నములందు చేయవలయును- పదహారుదాటితే ౨,౪,౬,౮,౧౦ మాసములలో
శ్రేష్ఠము. సంవత్సరములలో ౨,౪ సంవత్సరములుమంచివికావు. ౫ అయిదవ
సంవత్సరము ముఖ్యము. ప్రవేశము మూడువిధములు. ౧ వధూప్రవేశము;
౨ యాత్రకువెళ్ళినరాజు తిరిగి గృహప్రవేశము, ౩ నూతనగృహప్రవేశము. ఇం
దులో ౧ వధూప్రవేశము పగలుచేయగూడదు. ౨ రాజప్రవేశము రాత్రిగూడదు,
౩ నూతనగృహప్రవేశము రాత్రిగాని పగలుగాని చేయవచ్చును.

అథ దేవతోత్థాపనమ్

శ్లో॥ సమే చ దివసే కుర్యాద్దేవతోత్థాపనం బుధః॥ షష్ఠే చ విష
మే నేష్ట స్త్యక్త్వా పంచమసప్తమౌ॥ పరిత్రిప్తాదిసమారభ్య షోడశాహా
చ్చమధ్యతః॥ మంటపోద్వాసనం కుర్యాదుద్వాహే చ వ్రతే దశ॥ ఇతి
ఇతి, ఉపనయనే, దశాహాన్మధ్య ఇత్యర్థః॥ వంశోదానంవినా యస్తు మంట
పోద్వాసనం యది । అజ్ఞానాత్కురుతే మూఢో దంపత్యోః క్షయ
ఆయుషః ॥

తా॥ ఉపనయనముతరువాత పరదినములలోపలను, వివాహముతరువాత ౧౬
పదారుదినములలోపలను మంటపోద్వాసన[దేవతోద్వాసన]చేయవలయును. సమసం
ఖ్యలో ఆఱవదినమందును, విషమసంఖ్యలో ౫, ౭ అయిదు యేడు విడిచిమిగిలిన
దినములలోను జేయవలయును. మంటపోద్వాసనమందు వంశదానము(మూసివాయ
నము) నుచేసి జేయవలయును అలావంశదానమునుజేయక మంటపోద్వాసన చేసిన
యెడల దంపతులకు ఆయువు నశించును.

అథ వివాహాబ్దే ఆషాఢే భర్తృగృహవాసనిషేధః

శ్లో॥ ఉద్వాహాత్ప్రథమేపుష్యే ఆషాఢే చాధిమాసకే । నచ
భర్తృగృహేవాసశ్చైత్రే తాతగృహే తథా ॥ నిబంధే॥ వివాహాత్ప్ర
థమే వర్షే ఆషాఢే చాధిమాసకే నైవ భర్తృగృహే వాసశ్చైత్రే తా
తగృహే తథా॥ మూసేథి శేషాన్ హరిప్రసుప్తే ద్వితీయన రైప్రతిశు(క
షాఢే ॥ నవోఢజాయాః నకరోచమందిరం పశుప్రనష్టం పునశాశ్రి
యంతి॥ ఆషాఢే చాధిమాసే చ పుష్యే చైవతు మూఢయోః॥ నస్వాభ
ర్తుఃపితుర్గేహే చైత్రే తాతగృహే తథా ॥

తా॥ వివాహము అయిన సంవత్సరములో పుష్యమాసమందును, ఆషాఢ
మందును, అధికమాసమందును వధువు భర్తృగృహమందుండగూడదు. చైత్ర

మాసమందు తండ్రియింట నుండఁగూడదు. రెండవసంవత్సరమందును, గురుశుక్ర మౌఢ్యములందును, భర్తృగృహమందు నివాసముగూడదు. శుక్రునకు యెదురుగా భర్తృగృహమునకు వెళ్ళగూడదు. ఈ మూఁడుదోషములు చాలా నష్టకరములు. పశువులు నశించును.

వాగ్దానాదుపరిప రేమృతే

శ్లో॥ స్మృత్యర్థసారే॥ వరే దేశాంతరగతే త్రీన్ఋతూన్ సంప్రతీక్ష్యవై। కన్యాన్యస్మైప్రదాతవ్యా వాగ్దానే తు కృతే సతి। పంచత్వం చేద్వ్రజేద్వాపి వాగ్దానేయదవైకృతే॥ కన్యాన్యస్మై ప్రదాతవ్యా యతః సప్తపదాత్పురా॥ కృతే సప్త పదే భర్తుర్వియోగో యది జాయతే । నదేయా పునరన్యస్మై కలౌకన్యా మనీషిభిః॥ అథప్రతికూలమ్॥ స్మృతిచంద్రికాయాం॥ కృతే వాఙ్నిశ్చయే పిస్యాత్ స్మృత్యర్థం తుల్యగోత్రిణామ్॥ తదానమంగళంకార్యం నారీవైధవ్యదం ధ్రువమ్॥ భృగుః॥ వాగ్దానానంతరం యత్ర కులయోః కస్యచిన్మృతిః। తదోద్వాహో నైవ కార్యః స్వ పక్షక్షయదో యతః॥ వృద్ధశౌనకః॥ వరవధ్వోః పితామాతా పితృవ్యశ్చ సహోదరః। ఏతేషాం ప్రతికూలం చ మహావిఘ్నప్రదం ధ్రువమ్॥ పితా పితామహశ్చైవ మాతా చైవ పితామహీ । పితృవ్యస్త్రీసుతో భ్రాతా భగినీ చ వివాహితా॥ ఏభిరేవ విపన్నైశ్చ ప్రతికూలం బుధైః స్మృతమ్॥ అన్యైరపి విపన్నైస్తు కేచిదూచుర్న తద్భవేత్॥ మాండవ్యః॥ వరవధ్వోః పితా భ్రాతా హ్యుపనీతస్తు సోదరః। పితృవ్యస్తాదృశశ్చైవ పితామహః పితామహీ। ఏషామన్యతమః కశ్చిన్మృతో భవతి మానుషః। కృతే వాఙ్నిశ్చయే పుంసాం ప్రతికూలం ప్రజాయతే ॥ దీర్ఘరోగాభిభూతస్య దూరదేశస్థితస్యచ ॥ మృతేతి వయసశ్చైవ ప్రతికూలం నవిద్యతే॥ ప్రతికూలేతు సంజాతే వివాహం నైవ కారయేత్ । ప్రతికూలేపి కేష్వాపి హ్యుః కర్తవ్యశ్శాంతిపూర్వకమ్ ॥

తా॥ కన్యను యిచ్చెదనని వాగ్దానముచేసినతరువాత వరుఁడు దేశాంతరగతుఁడైనయడల ఆరుమాసములవరకుచూచి మరియొకనికి యివ్వవలయును. ఇట్లుగానే వాగ్దానానంతరము వరుఁడు మృతుఁడయ్యెనేని అన్యునకివ్వవలయును. వివాహమైనను ప్రధానహోమమునకుముందు వరుఁడు మృతుఁడైనయడల అన్యునకివ్వవలయును ప్రధానహోమముతరువాత భర్త చనిపోయినయడల పూర్వయుగములందు అన్యున

తరువాత మరియొకటి చేయవచ్చును- వకడు (తండ్రి) భిన్నోదరులకున్ను యొక మంటపమందు యేకకాలమందు మూఁడుకార్యములు చేయఁకూడదు- చేయవలసిన అవసరమైనయడల యొకటిచేసి సమాప్తిజేసి (దేవతావిసర్జనముచేసి) తిరిగి నాంది శ్రాద్ధముజేసి మరియొకశుభమును జేయవలయును- స్మృత్యంతరము కుమార్తెవివాహముచేసి నాలుగురోజులుగానిది మరియొకకుమార్తెవివాహము చేయఁకూడదు, కుమారులకున్ను కుమార్తె కుమారులకున్ను యిదియెప్రకారము వివాహదీక్షసమాప్తిగానిది మరియొకటి చేయకూడదు.

అథ యమలవిషయే

జ్యోతిః॥ శ్లో॥ ప్రతాంతం జాతకర్మాది యమజాతకుమారయోః పృథక్ జ్యేష్ఠక్రమేణైవ నిత్యకార్మాణి కారయేత్॥ ఏకవేద్యాప్యేకలగ్నే ఏకబ్రాహ్మణం కుర్యాత్ప్రణం ఏకనాందీముఖం కుర్యాద్ దగ్నికార్యం పృథక్ పృథక్॥ జ్యోతిః॥ ఏకస్మిన్వత్సరే చైక వాసరే మంటపేపిచ ॥ కర్తవ్యం మంగళం స్వసోర్భ్రాత్రోర్యమళజాతయోః ॥

తా॥ యమళజాతులు అనఁగా కవలపిల్లలు అనఁగా యొకతల్లికే వకగర్భమందేజనించిన యిద్దరుపిల్లలు. వీరికి జాతకర్మ మొదలు యుపనయనముపరకున్ను యిద్దరికి వక్కకాలమందె వేరుగాజేయవలెను. అందు జ్యేష్ఠక్రమముగా చేయవలయును. వేదికయొకటి. యేకలగ్నమందు బ్రాహ్మయొకఁడు నాందియొకటి. అంకురార్పణముయొకటి. అనఁగా కూర్చుండబెట్టుకొని వకనికివలెనే అన్ని కర్మలుయిద్దరికి వక్కమారే చేయవలెను. పెద్దవానికి ముందుచేసి తరువాత చిన్నవానికిచేయుచుండవలయును. అగ్నికార్యముమాత్రము వేరువేరుగా చెయ్యవలెను, వివాహమువక సంవత్సరమందు యొకదినమందు యొకలగ్నమందుయొకమంటపమందుజేయవలెను ఇద్దరుఆడపిల్లలకున్ను కవలలకు యీప్రకారమే జరుపవలయును.

అథ సంకటె ప్రవృత్తిమాహ

జ్యోతిః॥ ఏకోదరయోర్వరయోరేకదినే ద్వ్యాహతో భవేన్నాశః । నద్యంతర ఏకాబ్దే కేపాహుస్సంకటే చ శుభమ్॥ నప్రతిషిద్ధం లగ్నం సంప్రాప్తే సంకటే మహతి। ఏకోదరసంభవయో రేకాహేమంటపే కాలే। తథాచ స్మృత్యంతరే । నచైకజన్యయోః పుంసోర్వివాహస్త్వేకవత్సరే। అబ్దభేదేషు కేచిత్ప్రాహుర్గమాహతి సంకటే ॥ కృతే చైకోపనయనే భవేద్వ్యవధినత్రియం। కన్యాదాన నకర్తవ్యం పిత్రా

వరదారసుతాదిషు । వివాహాధానయజ్ఞేషు పరివేత్త్రాద్యదూషణమ్॥ షండాంధబధిరస్తబ్ధ జడగద్గదపంగుషు । కుబ్జవామనరోగార్త సక్లాంగవికలాంగిషు॥ స్తబ్ధప్రాంస్వేచ ముత్తేచ శయనస్థేనిరింద్రియే । మూకోన్మత్తేషు సర్వేషు నదోషః పరివేదనే॥ కన్యాస్వపి మయేపిప్రయోగ పారిజాతే॥ ఏకమాతృప్రసూతానాంపుత్రీణాంపరివేదనే॥ దోషస్స్యాత్సర్వవర్ణేషు నదోషో౽భిన్నమాతృషు॥ వివాహాధికారాసా జ్యేష్ఠకన్యాస్థితా యదా । తదనుజ్ఞాంవినావాపి కనిష్ఠాముద్వహేత్తదా ॥ కాలప్రతీక్షణాన్నస్యా ద్రజోదృష్టాహి దోషభాక్॥ పరివేత్తాథ వేద్యస్తు పతితఃకన్యకాపిచ ॥

తా॥ జ్యేష్ఠునకు వివాహముకానిది కనిష్ఠుఁడు వివాహముచేసికొన్నయెడల ఆ కనిష్ఠుఁడు పరివేత్తయనఁబడును. ఆజ్యేష్ఠుఁడు పరివిత్తియనఁబడును. జ్యేష్ఠుఁడు అథానముచేయవిది కనిష్ఠుఁడు ఆధానముజేసినను యీ పరివేత్రాదికము సిద్ధించును. ఇది దోషము జేయగూడదు. పినతండ్రి పెత్తండ్రికుమారులకున్ను, సవతులకుమారులకున్ను, పరదారకుపుట్టినవారికిన్ని యీదోషములేదు. జ్యేష్ఠుఁడు నపుంసకుఁడుగాని అంధుఁడుగాని, స్తబ్ధుడుగాని; జడుఁడుగాని, గద్గదుఁడుగాని, పంగువుగాని, కుబ్జుఁడుగాని, వామనుఁడుగాని, రోగిగాని, కుష్ఠిగాని, అంగవికలుఁడుగాని, మూకుఁడుగాని ఉన్మత్తుఁడుగాని, అగునేని యీదోషములేదు. ఇకకన్యావిషయము ఒకతల్లికిపుట్టిన స్త్రీలలోపల పెద్దదానికి వివాహముగానిది చిన్నదానికివివాహముజరిగినయెడలవారికిన్ని యీ దోషముగల్గును. అన్నివర్ణములవారికిన్ని యీదోషముగల్గును భిన్నోదరులకు యీదోషముగలుగదు పెద్దపిల్ల వివాహయోగ్యకానంతలో దానియంగీకారముతో బనిలేకయే చిన్నపిల్లను వివాహముజేసికొనవచ్చును. అయోగ్యఅనఁగా రజస్వలఅగుటయనఁగా పెద్దపిల్ల రజోవతిఅయినయెడల వివాహయోగ్యకాదు. గాన అపుడు చిన్నదానిని వివాహముచేసికొనవచ్చును. పరివేత్తయయినపురుషుఁడు గాని కన్యగాని పతితులగుదురు. అనఁగా బహిష్కారయోగ్యులగుదురు.

అథాసంస్కృతకన్యారజోదోషః

స్మృత్యంతరే॥ శ్లో॥ అసంస్కృతాతుయాకన్యా రజసాచేత్పరిప్లుతా। భ్రాతరఃపితరస్తస్యాః పతితాస్స్యుర్నసంశయః ॥ తథాచేతిహాసః॥ పితుర్గృహేతు యాకన్యా రజఃపశ్యత్యసంస్కృతా। సాకన్యా వృషలీజ్ఞేయా తత్పతిర్వృషలీపతిః ॥

యీ బలిదానముతో దేవతలు సంతుష్టినొందుదురుగాక అని త్యాగముచేయవలయును తరువాత వరునియొక్క తల్లిదండ్రులకునూతనవస్త్రములనివ్వవలయును. తరువాత శ్లో॥ వంశదానమిదంపుణ్యం వంశానాంవంశవర్ధనం। వంశస్యదీయతేదానమతశ్శాంతిం ప్రయచ్ఛమే॥ అస్మదాదీన్ సుహృద్బంధూన్ ముక్త్వాయాతి ప్రపద్గృహం। మాతః [మాతః] పాలయభావేన కన్యాంమెవతివత్సలాం॥ కన్యాసంపాలితాస్మాభిః క్షణమేతంచజన్మనః। దీయతేతేసుతాయాద్య ప్రీతయేకమలాపతేః॥ కన్యాసుపాలితా ౽ ఽవాభ్యాం అతిస్నేహేనపుత్రివత్। ఇదానీంతవపుత్రాయ దత్తాస్నేహేన పాల్యతాం ॥ అని చెప్పుచు వంశవాయనమును వరునితల్లికి యివ్వవలయును. ఇందులో మొదటి శ్లోకమును చెప్పి వంశదానమును జేయవలయును. తరువాత అస్మదాదీన్ మొదలు శ్లోకములను చెప్పి కూతురును అత్తగారికి వప్పగించవలయును. అర్థములు మా వంశమునకు వృద్ధికరమైన వంశదానమును (వేణుపాత్రదానమును) జేయుచున్నాను. ఈ కన్య మాబంధులను మమ్ములను మిత్రులను విడిచి మీయింటికి వచ్చినది. నీవు తల్లివలె దీనిని పాలించవలయును. ఇంతవరకు సుఖముగా పెంచినాము, సుఖమువలన యింతకాలము క్షణముగా వెళ్ళినది ఇప్పుడు లక్ష్మీపతిప్రీతికొరకు నీకుమారునకు ఇచ్చినాము, ఇంతవరకు మిక్కిలి గారాముతో నేను నాభార్య దీనిని పెంచినాము. ఇపుడు నీకుమారునకు యిచ్చినాము. నీవున్ను తల్లివలె స్నేహముంచి పాలించుము.

అథ పునర్వివాహః

శ్లో॥ చతుర్థమధ్యేజ్ఞాయంతే దోషాయదివరస్యచేత్ । దత్తామపిపునర్దద్యాత్ పితాన్యస్మై విదుర్బుధాః ॥ ఆచార్యః॥ ప్రవరైక్యాదిదోషాస్స్యుః పతిసంగాదధోయది। దత్తామపిహరేద్దద్యాదన్యస్మాఇతికేచన ॥ హేమాద్రౌః కలౌతుపునరుద్వాహం వర్జయేదితిగాలవః । కస్మింశ్చిద్దేశఇచ్ఛంతి నతుసర్వత్రకేచన ॥

తా॥ వివాహము మొదలు నాలుగురోజులలోపలవరునియందు దోషమున్నట్లు తెలిసినయెడల ఆకన్యనుతిరిగి మరియొకనికియిచ్చి వివాహముచేయవలయును. కొందరు గర్భాధానమునకుపూర్వము వారికి వీరికి ప్రవరైక్యము (ఋషులుకలియుట) మొదలగుదోషములు తెలిసినయెడల అన్యునికివ్వవలయుననిరి. కలియుగమందున పునర్వివాహము చేయఁగూడదుఅని గాలవుఁడు చెప్పెను. ఒకానొకదేశమందు పునర్వివాహముగూడును [చేయుచున్నారు] గాని సర్వదేశములందుచేయగూడదు.

అథ వధూప్రవేశః

తత్రేదం సూత్రమ్ ॥ ప్రయాణ ఉపపద్య పూషేవ ప్రాపాత్వేతో నయతు హస్తగృహ్యేతి యానమారోహయేదితి ॥ కారికా॥ వివాహానంతరం గచ్ఛేత్ సభార్యస్స్వస్యమందిరమ్॥ యద్యగ్రామాంతరే తత్స్యాత్ తత్ర యానేన గమ్యతే ॥ వివాహమారభ్య వధూప్రవేశో మధ్యేశుభష్షోడశవాసరస్య ॥ నిషిద్ధతారా తిథి యోగదోషోసతత్ర చైవం మునయో వదంతి॥ వివాహమారభ్య వధూప్రవేశో యుగ్మే దినేషోడశవాసరాంతే ॥ నవారఋక్షేంనతిథిర్న యోగో నలగ్న మిందుశ్చ వశోధనీయః॥ ఆరాత్ర్యక్చ షోడశదినాన్న వవధ్వాః ప్రవేశనే। తిథివారతారాణాం దోషస్తత్ర నవిద్యతే॥ యథాచార స్తథైవ కార్యః॥ వివాహమారభ్య వధూప్రవేశో యుగ్మే దినే షోడశవాసరావధి। నచాసమానే యదిపంచమేహ్ని శస్తస్తదూర్ధ్వం నదివా ప్రశస్తః॥ వధూప్రవేశన జ్యోర్ష్య మ్పంచమే న స్తమేపివా । నవమే చశుభే వారే సులగ్నే శశినో బలే ॥ ఉద్వాహాచ్చతురష్టషడ్దశదినే శ్రేష్ఠం వధూవేశనం మాసే ఋద్వి చతుష్షషష్టదశసు శ్రీవర్చ ఆయుః ప్రదమ్ ॥ నమేఋషుద్వి చతుష్టయం త్వశుభ సంపంచాబ్దముఖ్యః పరః పూర్వః పుణ్యమ రిక్ధో విభవదో వధ్వాః ప్రవేశే భవేత్ ॥ వధూప్రవేశోన దివాప్రశస్తో నృపప్రవేశో ననిశి ప్రశస్తః॥ దివాచ రాత్రౌ చ గృహప్రవేశ స్సంకీర్తితశ్చాన్యతస్త్రి విధః ప్రవేశః ॥

తా॥ వివాహము అయినతరువాత వరుడు వధువును హస్తమునుబట్టుకొని పూషాత్వేతోనయతు అను మంత్రముతో యానము నెక్కి బయలుదేరి స్వగ్రామమునకు లేక స్వగృహమునకు రావలయును అందులో గ్రామాంతరమైనచో యానముయెక్కవలయును యేకగ్రామమైనచో యానము అవసరము వివాహము మొదలు పదహారుదినములలోపల వధూప్రవేశమునకు తిథినక్షత్రవారదోషములేదు తారాచంద్రబలముతో అవసరములేదు లగ్నవిచారము అనవసరము గాని ౧౬ దినములలో ఉ:రా: ౧౦, ౧౨: ౪,౧౬ యీ సమదినములందు ప్రవేశించవలయును విషమదినములలో అయిదవరోజుమాత్రము మంచిది, మిగిలినవి మంచివి గావు. కాబట్టి వివాహముమొదలు ౨.౬,౮,౧౦,౧౨,౧౪,౧౬ ఈదినములలో ప్రవేశించవలయును॥ ఎప్పుడైనను వధూప్రవేశము రాత్రికావలయును గాని

దర్శా జ్మండనాన్న తుముండనం। ప్రవేశాన్నిర్గమం పశ్చాన్న కుర్యాన్మంగళత్రయమ్॥ సపుంవివాహాదూర్ధ్వం న్మృతుత్రయేపి వివాహాకార్యం మహితుశ్చకుర్యాత్ ।న ముండనాచ్చాపిహి ముండనం చ గోత్రైకతాయాం యదినాబ్దభేదః ॥ కుభేఋతుత్రిమాసార్వాజ్మండనాన్నతు ముండనం , అబ్దభేదే ప్రకుర్వీత ముండనాన్మండనం పరమ్ ॥ పుత్రోద్వాహాన్నైన పుత్రీవివాహస్స్యాదృతుత్రయే॥ ఉద్భ్రాంతరాన్మండనంచ నైకదాముండనద్వయమ్॥ ఫాల్గునే చైత్రమాసే చ పుత్రోద్వాహోపనాయనే। అబ్దభేదేనదోషస్స్యా దిత్యాచార్యో బృహస్పతిః॥ గర్గః॥ దోషస్స్యాదూర్ధ్వముద్వాహాత్కృతే చేదుపనాయనం॥నదోషః పురుషోద్వాహా దూర్ధ్వం కన్యా వివాహకే ॥ వ్యాఘ్రః॥ పుత్రోద్వాహాత్పరం దోషో దుహితుర్న వివాహకే । నైసదోషః సపిండేషు నదోషో భిన్నమాతృషు ॥ భృగుః॥ ఫాల్గునే చేద్వివాహస్స్యాత్ చైత్రే చైవోపనాయనం । అబ్దభేదాత్ప్రకుర్వీత నర్తుత్రయవిళంబనమ్ ॥

తా॥ ముండనమనగా చౌలకర్మ,దీనినివివాహముతరువాతచేయగూడదు గురు మంగళముతరువాత ఆరుమాసములవరకు లఘుమంగళము జేయగూడదు. గురుమంగళమనగా వివాహము లఘుమంగళమనగా చౌలోపనయనాదికము- ఒకకులమందు ఆరుమాసములవరకు వివాహముతరువాత చౌలాదులు జేయగూడదు. వధూప్రవేశమునుజేసినతరువాత బయటకు వెళ్ళగూడదు అనగా ముందుగా పుత్రవివాహమునుజేసి తరువాత కన్యావివాహమును జేయరాదు॥ఏకకులమందు సంవత్సరభేదమందు మండనానంతరము ముండనమునుజేయవచ్చును.ఏకకాలమందు రెండు ముండనములు జేయగూడదు. ముండనమనగా చౌలాదికము. మండనమనగా వివాహము ఒకకుమారునివివాహము మరియొకకుమారుని వివాహమును సంవత్సరభేదమందు అనగా ఫాల్గుణ చైత్రమాసములందు చేయవచ్చును గర్గుడు పుత్రవివాహానంతరము పుత్రీవివాహముచేయవచ్చునని చెప్పెను. సపిండులలోను భిన్నోదరులలోను కుమారునివివాహముతరువాత కుమార్తెవివాహము దోషముగాదని వ్యాఘ్రుడు వచించెను ఫాల్గుణమాస మందుపనయనమును, చైత్రమాసమందు వివాహమును జేయవచ్చును అబ్దభేదమందు ఆరుమాసములునిల్పడము నవసరము లేదు అని భృగువు పలికెను

అథ పరివేత్త్రాది

స్మృత్యర్థసారే॥ దారాగ్నిహోత్రసమ్బంధంకురుతేయోగ్రజే స్థితే।పరివేత్తాసవిజ్ఞేయః పరివిత్తిస్తుపూర్వజః॥ పితృవ్యపుత్రే సాపత్నే

వలయునుగాని ధర్మకార్యములందును పోషణయందును విడువరాదు, అదుష్టాఅనుట వల్ల దుష్టాత్మయగునెడల ఆసలేవిడువవలయునని తెలియుచున్నది. అనేక మంది భార్యలుగలవాడు జ్యేష్ఠభార్య గు వతియగునేని దానిచేత అగ్నిసేవాదికమును చేయించవలయును మంచిరూపముగలదియును, మంచిసంతానము గలదియును, ఐశ్వర్యలక్షణములుగలదియు; తనకు యిష్టమును జేయునదియు. ధర్మకార్యములకు సహాయముజేయునదియులగు భార్యను విడువఁగూడదు.

అథాగ్నిసంయోగః

శ్లో॥ జీవంత్యాం జ్యేష్ఠపత్న్యాంచ కథంస్త్రీం పునరుద్వహేత్। కృత్వాప్యమంగళం పూర్వాం తత్ర మధుపర్కాదిపూర్వవత్॥ విధివజ్జ్యేష్ఠ భార్యాగ్నౌ ... ద్వైవాహికం స్మృతం। సర్వకనిష్ఠభార్యాయా హావసంతత్రైవహి॥ వాక్య॥ కనిష్ఠభార్యాయాస్సర్వం వైవాహికం హావనం జ్యేష్ఠభార్యాగ్నౌ కుర్యాదిత్యన్వయః। శ్లో॥ తదభావే తాతేకాగ్నౌ సర్వంవైవాహికం భవేత్॥ వక్ష్యేహమగ్నిం సంయోగం పత్న్యోర్జ్యేష్ఠాకనిష్ఠయోః। నిదధ్యాజ్జ్యేష్ఠభార్యాగ్నిం స్థండిలేదక్షిణే చతిష్ఠ తమత్తరేక నిష్ఠాగ్నిం స్థండిలేసన్నిధాయచ। పృథక్ స్థండిల యోరగ్నిం సమాధాయయథావిధి। తంత్రంకృత్వాజ్యభాగాంతమన్వాధానాదికం తతః। జుహుయాజ్జ్యేష్ఠభార్యాగ్నౌ సమన్వారబ్ధ ఆహుతీః। అగ్నిమీళ ఇతిత్వృగ్భిర్మన్త్రవిభ్యాయథాక్రమమ్। తతస్స్విష్టకృతంహుత్వా హోమశేషం సమాపయేత్। సమిధ్యగ్నిం సమారోప్య త్వయంతే యోనిరిత్యృచా॥ ప్రత్యవరోహేత్యనయా కనిష్ఠాగ్నౌ నిధాయతాం। ఆజ్యభాగాంత మంత్రాదికృత్వా రభ్య తదాదితః॥ సమన్వారబ్ధపత్నీభ్యాం పత్నీభ్యాంజుహుయాద్ఘృతమ్॥ శ్రుతి॥ "అగ్నినాగ్నిస్సమిధ్యతే కవిర్గృహపతిర్యువా హవ్యవాడ్జుహ్వాస్యః। త్వం హ్యగ్నే అగ్నినా విప్రోవిప్రేణ సన్త్సతా సఖాసఖ్యాసమిధ్యసే॥ పాహినో అగ్న ఏకయా తిసృభిశ్చ తతః పరం। అగ్నిస్తిగ్మేన శోచిషా స్యయ ద్విశ్వం న్యత్రిణమ్॥" తత స్స్విష్టకృతం హుత్వా హోమశేషం సమాపయేత్। తతౌపాసనం కుర్యాత్ప్రాయమాదియథాక్రమమ్॥ శ్రుతి॥ 'అగ్నావగ్నిశ్చరతి ప్రవిష్టఋషీణాం పుత్రో అధిరాజ ఏషః।' తస్మై జుహోమి హవిషా ఘృతేన మా దేవానాం మోమువద్భాగధేయం మోఅస్మాకం మోమువద్భాగధేయమ్॥

యింట్లో సంపత్తులుండును. భార్యవల్ల భర్తకున్నూ, భర్తవల భార్యకున్నూ సుఖములేనిగృహమందు సంతానవృద్ధిగాదు. అట్టియింట నివసించగూడదు. భార్య భర్తయొక్క సేవనువిడిచే, వ్రతమునుగాని: తపమునుగాని, ధర్మమునుగాని. ప్రమాదంవల్లచేసినను వ్యర్థమగును. నరకమొందును. భర్త ఆర్తుడైనపుడు భార్య ఆర్తినొందవలయును. సంతోషించినపుడు సంతోషించవలయును. గ్రామాంతరము వెళ్ళినపుడు మలినముగానుండి కృశించవలయును మృతినొందినపుడు సహగమనము జేయవలయును. ఇట్టిస్త్రీ పతివ్రతయనఁబడును.

అథ విధవాధర్మాః

శ్లో॥ విధవాయాః పరోధర్మః కథ్యతే మునిసత్తమాః। స్వపతింప్రాప్తురర్థాయ స్మరేద్దేవం జగత్ప్రభుం। స్మరణం కీర్తనంచాస్య స్నానదానాదికర్మసు॥ తముద్దిశ్య క్రియాః కార్యాః స్త్రీర్థయాత్రాదికాశ్చయాః॥ క్షీయంతేచేంద్రియాణీహ కర్మకుర్యాద్యథాతథా॥ కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాదీని చాతుర్మాస్యవ్రతానిచ। నానుభూయాత్ స్వదేహస్య సుఖం భోజ్యాదికంచహి॥ దేహద్విజనిమిత్తార్థం కుర్యాద్యోజ్యం యథారుచి ఏవమాచరితానారీ పతిహీనాచయా భవేత్॥ సర్వపాపవినిర్ముక్తా విష్ణుసాయుజ్యమాప్నుయాత్। నకుర్యాద్విధవాభ్యంగం గంధపుష్పాదిధారణమ్॥ తాంబూలచర్వణంచైవ పునర్భోజనమేవచ ఆత్మసౌఖ్యంతథోన్మాద దివ్యభూషణమేవచ॥ పుంగమ్యత్వ తిపాస్యంచ త్యజేద్వోత్కటభాషణం। ఖట్వాదిశయనంశేశ రుక్మాంచకకంకణ్ మోహాచ్చేత్తురుపేయాచ సానారీనరకం వ్రజేత్। ... యాచ నిషిద్ధం పృతభర్తృకా॥ దీనా ... నరకేవసేత్। నిషిద్ధా ... పతిహీనాచ చేద్యది। సంతాపశ్చ లహాదుఃఖం ... విధవాయాః ... కదాచన। ఆశిరవపన గారిణ్యా సుధియామాత్రరంవినా॥ ... పతిహీనాయా వపనాద్రోన గృహ్యతే। ఆశిరవపనస్నాయః ... సంశయః॥ నిషిద్ధచారిణీయస్య పతిహీనాగృహేవసేత్। నతస్యాన్వయ విస్తారో ధర్మోపివచవర్ధతే॥ స్పర్శయోగాత్పతిహీనాభవేత్ఖలు॥ సుస్నాతాచాపినాన్యేషామితిధర్మస్సనాతనః। రుక్మాభరణధారీచయతిర్వా విధవాయది॥ ... పతిహీనాశ్చోధర్మసంతతిసంపత్

దామ్। భూషణానిచతాంబూలం దధతేవిధవాయతిః॥ తత్రతో వ్యధకే ఘోరేత ప్తతామ్రరసంపిబేత్॥ యానారీకురుతేమోహాజ్జాయాపత్యో శ్చవిప్రియమ్। సత్వజన్మసురండాస్యాద్ దంతేచనరకేవసేత్। మిథ్యాప్రవాదంకురుతే జాయాపత్యోర్విప్రియమ్॥ సానారీబాలరండాస్యాత్ పుమాంశ్చేత్ షండఏవహి॥ బాలరండాచషండస్స్యాదగ్రాహ్యస్సర్వకర్మసు। అశుచిస్సర్వదాలోకే జన్మజన్మనిచైవహి। అపుత్రాచాతివంధ్యాచ పుమాన్నాపిపునఃపునః॥ నరకాన్ ప్రతిపద్యేత యావదాభూతసంప్లవమ్॥

తా॥ విధవాధర్మములు చెప్పఁబడుచున్నవి. ప్రాతఃకాలమందులేచితనభర్తను స్మరించవలయును. తరువాత దేవిని పరమేశ్వరుని స్మరించవలయును. స్నానదానాదులందు భర్తను స్మరించవలయును. భర్తనుగురించియే తీర్థయాత్రాదులనుజేయవలయును. ఇంద్రియబలము తగ్గులాగున కర్మలుచేయుచుండవలయును: కృఛ్రచాంద్రాయణాదులనుజేయుచు శరీరమును కృశింపఁజేయవలెను. చాతుర్మాస్యవ్రతములను జేయుచుండవలయును- తన శరీరసౌఖ్యమును గోరకూడదు. శరీరపుష్టికొరకుభుజించరాదు. దేవద్విజనిమిత్తముకొరకు భుజించవలయును. ఇట్లు నడుచుకునే విధవస్త్రీ దేహాంతమందు విష్ణులోకమొందును. విధవఅభ్యంగస్నానమును, గంధధారణమును తాంబూలచర్వణమును. పుష్పధారణము, రెండవమారుభోజనమును; ఆత్మసౌఖ్యమును, మత్తతనుగలుగజేయు పదార్థములను భుజించుటయును. పురుషులతో స్నేహమును, హాస్యమును. అతిభాషణమును మంచముమీదశయనమును కేశధారణమును సావర్ణధారణమును: కంచుక (రెవిక) ధారణమును, శాలువనుధరించుటయును, చేయఁగూడదు. మోహవశమున జేసినయెడల నరకమొందును. విధవ కామమువలన నిషిద్ధాచరణముచేసినయెడల నిషిద్ధాక్షరసంఖ్యగల వేలసంవత్సరములువరకమందుండును. విధవ యేయింట నిషిద్ధాచరణముచేసునో ఆయింట సంతానము, కలహము దుఃఖము: దారిద్ర్యము, మరణము గలుగుచుండును. తల్లివినాగా విధవకు నమస్కారముచేయఁగూడదు. ఆమెవల్ల ఆశీర్వాదము నొందరాదు- నమస్కరించువారికి అయుపుతరుగును. సంశయములేదు, విధవ తనకుమారునితప్ప యితరులను పురుషులను తాకఁగూడదు. విధవగాని, యతిగాని. బంగారముధరించి యేగృహమందుందురో ఆగృహమందు ధర్మము, సంతానము నశించును. విధవగాని, యతిగాని అలంకారములను తాంబూలములను సేవించినయెడలతప్తతామ్రమనునరకమందు తప్తమైన తామ్రరసమును పానముజేతురు ఏవిధవ భార్యాభర్తలకు కలహమును

చేయునో అవిధవ యేడుజన్మలందు రండయగును(ముండ) అంతమందు నరకమొందును భార్యాభర్తలకు లేని అపవాదములను గలుగచేసి విడదీసిన విధవ బాలరండయగును. పురుషుడైనచో నపుంసకుఁడగును బాలరండయు, నపుంసకుఁడును సర్వకర్మలందును యోగ్యులుగారు. అట్లుపునఃపునః సంతానహీనయు. పతిహీనయు అగుచు నరకముల నొందుచుండును ప్రళయకాలమువరకు నరకములుతప్పవు. ["దీనాక్షరా" అనునది మూలమందున్నది సరియైయినఅర్థము గాన రాకున్నది "దోషాక్షర" అను పాఠమును చేసి అర్థము వ్రాసినాను.)

అథ ద్వితీయవివాహ కారణమ్

స్మృత్యర్థసారే॥ శ్లో॥ అప్రజాం దశమేవర్షే స్త్రీప్రజాం ద్వాదశే త్యజేత్। మృతప్రజాంపంచదశే సద్యస్త్వప్రియవాదినీమ్॥ స్మృత్యంతరే॥ వ్యాధితా స్త్రీప్రజావంధ్యా ఉన్మత్తా విగతార్తవా॥ అదుష్టాలభతేత్యాగం తీర్థతో నతుధర్మతః॥ తీర్థంయోనిః॥ అగ్నిశిష్టాదిశుశ్రూషాఃబహుభార్యస్సవర్ణయా। కారయేత్తద్బహుత్వేచే జ్యేష్ఠయాగర్హితానచేత్॥ సురూపాంసుప్రజాంచైవ సుభగామాత్మనఃప్రియాం। ధర్మానుచారిణీంభార్యాం నత్యజేద్గృహస్థవ॥

తా॥ ఒకభార్యయుండఁగా రెండవభార్యనుచేసికొనుటకు కారణములు చెప్పబడుచున్నవి సంతానములేని భార్యను పదిసంవత్సరములు విరీక్షించి ద్వితీయభార్యను చేసికొనవలయును. స్త్రీసంతానమునేకను భార్యను పన్నెండుసంవత్సరములు చూచి ద్వితీయభార్యను చేసుకొనవలయును మృతప్రసవయగు భార్యనుపదిహేనుసంవత్సరములుచూచి ద్వితీయభార్యనుజేసికొనవలయును. అప్రియవాదినియగు భార్యనులనఁగా భర్తమాటకు అడ్డముచెప్పుచు, కఠినముగాపలుకుభార్యను అప్పుడే విడువవలయును. అనఁగా యెప్పుడు అప్రియములనుబలుకునో అప్పుడెవిడిచిద్వితీయభార్యనుచేసికొనవలయును (ఇందులో అప్రజను. స్త్రీప్రజను. మృతప్రసవను ధనాదులయిచ్చి తనయింట్లోనే మామూలుగా పోషించుచుండవలయునునీలునుబట్టి సంభోగాదులనుచేయుచుండవలయును. అప్రియవాదిని వెళ్ళగొట్టవలయును. భరణముగూడా యివ్వనవసరములేదని పరాశరమాధవీయమందు జెప్పఁబడియున్నది) ఈగ్రంథమందును స్మృత్యంతరమందిట్లు చెప్పఁబడియున్నది దీర్ఘరోగముతోగూడినదియు, స్త్రీసంతానమునే గనునదియు గొడ్రాలును, ఉన్మాదముగలిగినదియు, ఋతుసంబంధములేనిదియుఅగు స్త్రీ దుష్టాత్మగానియెడల తీర్థసంబంధములోదానిని విడువవలయునేగాని ధర్మములో విడువరాదు తీర్థమనఁగాన యోనిగాన సంభోగమందుమాత్రమె విడువ

భవేత్ ॥ పాహినోఅగ్న ఇత్యేకా యత్రవేత్థవనస్పతే । అనాజ్ఞాతం యదేత్యేకా జుహుయాదాహుతిత్రయమ్ ॥

తా॥ రెండుఔపాసనాగ్నులకు సంయోగముగలిగినపుడుజరుపవలసిన ప్రకారమును జెప్పుచున్నాడు. స్థండిలమందు తూర్పునయొకటియుపశ్చిమమునయొకటియు అగ్నులమంచవలయును. పేత్రాహివేత అనుమంత్రముతో యొక్క-హోమమును చేయవలయును. ముందు ప్రాయశ్చిత్తాహుతులను చేయవలయును పశ్చిమాగ్ని యందు రెండుఆహుతులను స్వర్ణవస్తోఅను మంత్రముతో చేయవలయును. గృహాగ్నికి గృహదాహముజేయుఅగ్నితో సంయోగమునలిగినపుడు అధూరహోమవర్యాతముజేసి సోమునికి అజ్యాహుతులను జేయవలయును. గ్రామదాహాగ్నికిగృహ్యాగ్ని సంయోగము గలిగినయెడల పూర్వవత్తుగాహోమము జేసి సంవర్గాహుతుల రెండును చేయవలయును. గృహస్థునియొక్క- గృహ్యాగ్నియందు బ్రహ్మచారియొక్క- అగ్ని కార్యసంసర్గముగలిగినయడల గృహస్థుడు ఆయగ్నియందే ప్రాయశ్చిత్తమునుచేసికొనవలయును. గానిఅగ్నివిభాగము చేయనవసరములేదు. చతుర్హోత్రామంత్రముతో యొక్క- ఆజ్యాహుతినిచేయవలయును వైదికాగ్నికి అవైదికాగ్నికి సంయోగము గలిగినపుడు ఏమిచేయవలయునంటె చెప్పుచున్నాను.పాహినోఅగ్న యేకయామంత్రిముతోను, యత్రవేత్థవనస్పతె మంత్రముతోను: అనాజ్ఞాతం మంత్రముతోను మూడుహోమములను చేయవలెను.

అథౌపాసనకాలాతిక్రమ ప్రాయశ్చిత్తమ్

కారికా॥శ్లో॥నిత్యహోమే త్వతిక్రాంతే సంస్కృత్యాజ్యంచ పూర్వవత్ । చతుష్కృత్వో గృహీత్వాజ్యం మనస్వాజుహోత్యధ! అర్వాక్ త్రిరాత్రా జ్జుహుయాదయాశ్చేత్యాస త్వరాత్రాత్తుమానస త్రింశ । ఏకాదశాహేనవాతంతుమత్యా స్వాద్ద్వాదశాహే ఽభవదగ్ని నాశ॥సూతకాంతరికేవహన్యా మనో ఽయాభూర్భువస్స్వరోం।మధ్యే పర్వణిసంప్రాప్తె పునస్సంధిర్విధీయతే॥అర్వాక్చదాద్వాదశదినాత్ప్రాయశ్చిత్తం కథంభవేత్ । తంత్రం కృత్వాజ్యభాగాంతే మయాశ్చే త్యాదిస ప్తకమ్॥హుత్వాస్విష్టకృదాదిస్యాద్ధోమ శేషంసమాపయేత్ దినసాత్ప్రాక్షా దూర్ధ్వం కుర్యాద్ధోమంవివాహవత్ ॥గృహ్యాగ్నా వేవకుర్వీత ప్రాయశ్చిత్తనిమిత్తకం॥ తదభావేతుకుర్వీత లౌకికాగ్నౌ యథావిధి॥ప్రాతర్హోమో ఽథవాసాయం ప్రమాదాన్నకృతో యదిహు

దన్యథానహి॥అసందిగ్ధం పరిజ్ఞాతే త్యార్తవే శుద్ధికారణం ॥ సందిగ్ధమాత్రే స్నానంస్యా దిత్యుచపజాపతిః ।

తా॥ రజస్వలయగుస్త్రీ నాల్గవదినమందు అరువదిమృత్తికలచేత శౌచముచేసికొని దంతధావనముజేసి భస్మము. గోమయము, మృత్తిక యీ మూటితోగాని యిందులో నొకదానితోగాని సంగవకాలమందు సచేలస్నానముచేయవలయును. సచేలస్నానమనగా కట్టువస్త్రముతో స్నానము. సంగవకాలమనగా ఆరుఘటికలు పొద్దుఅయినతరువాత. ఇట్లు స్నానముజేసి పొడిబట్టగట్టి గంధధారణజేసి పుష్పములతో అలంకరించుకొని ఆచమనముజేసి పుష్పములతో సూర్యునిబూజించి" ప్రభో నాకు ఇప్పుడు ఇంద్రసమానుడైన వరునియిమ్ము" అనిపలికి- తనభర్తను ఇంద్రభావముతో ప్రార్థించవలయును. రజస్వలఅయినస్త్రీ స్నానానంతరము ప్రేమతో యెవ్వనిజూచునో అట్టికుమారునిగనును గనుక తనభర్తనే జూడవలయును రజోదర్శనమును తెలిసికొనజాలకమాసినవస్త్రమునులేక రంగువస్త్రమును ధరించియుండి గృహమందున్నంతవరకు శుచియగును- కష్టమువల్లగానీ,కార్యముతొందరవల్లగాని నిద్రవల్లగానిరజస్సును తెలిసికొనకయుండునంతవరకు శుచియగును. తెలిసికొనిన తరువాత యేవస్తువు తాకగూడదు. తాకినయెడల మృత్తికాకుండలను బరిత్యజించవలయును. లోహమయములను కాచవలయును. దారువులను కంచువాటిని భస్మముతో శుద్ధిచేయవలయును. గృహమును గోమయముతోను మృత్తికతోను అలికవలెను. ధాన్యాదులను జలముతో ప్రోక్షించవలయును. తెలిసితెలియనిదోషములకు పుణ్యాహవాచనముజేయించవలెను. బ్రాహ్మణులకుదక్షిణలిచ్చి అనుశాసనమును బొందవలయును-ప్రజాపతి నిస్సంశయముగా రజస్సుతెలిసినపుడు యథోక్తమైన శుద్ధినిజేయవలెను- సంశయగ్రస్తమైనపుడు స్నానముమాత్రముచాలునని పలికెను

అథ పతివ్రతాధర్మాః

వక్ష్యే పతివ్రతాధర్మం సర్వకామఫలప్రదమ్॥సర్వపాపప్రశమనం సర్వసంపత్ప్రదాయకమ్॥ భర్తుర్వా దానమస్కృత్య త్వతి రుత్థాయసువ్రతా॥ సంవీక్ష్య వానసంతస్య పతిత్యహంతును సిసీ। శౌచాదికంస్వయంకృత్వా తచ్ఛుశ్రూషాపరాభవేత్॥కామోపయోగినంసర్వం ప్రియచ్ఛేదనుకారిణీ హిం వివిస్త్రీర్యత్ఛేలంధార వేదనవ్యదంబరమ్ హారిద్రాలేపనంకుర్యాత్ తాపకయోఃకరయోర్ముఖే ప్రకిర్యజంధయేత్కాశ్చా కుంకుమంచానను లేపయేత్।పతిధర్మానుకూ

లాస్యాచ్ఛుభదా చ సదా మునా॥ ఇహాభుక్త్వా తు విపులాన్ సాస్వకామాన్యథేప్సితం । తతస్స్వర్గమవాప్నోతి సా నారీ పతినా సహ ॥ దుష్టస్వామిపతిత్వస్యాస్స్వపి సా భవేద్యది । తస్యాః శ్రేణ్యా వ్రతాభావేప సచ స్వర్గమవాప్నుయాత్ ॥ యది గ్రామాంతరం గచ్ఛేన్నారీ రూపవతీ భవేత్ । స్మరణం భర్తురేవ స్యాత్సదా శయ్యాసనాశనే ॥ (పరాన్య పురుషేణేహ క్రియతే హాస్యభాషణమ్ ॥ జీవపత్న్యథవా నార్యా వా భవేత్సర్వ్యస్తదిందిర యమ్) కురుతే చేద్ధాస్యం వై సహాన్యేన పరాంగనా లోకనిందామవాప్నోతి మహా నిరయగామినీ । సంతోషం జనయేద్భర్తుః పత్నీ పత్యుస్తథా పతిః । గృహే యస్య భవేదిత్థం వర్ధతే సర్వసంపదః ॥ సుఖం ప్రాప్నువతే నస్యాస్స్నపత్న్యాః పతినా సహ ॥ నవసేచ్చ గృహే తస్య సంతతిశ్చ న వర్ధతే । పతినే చాంపరిత్యజ్య యదన్యత్కురుతే వ్రతం తపో ధర్మం ప్రమాదాచ్చ సా నారీ నరకం వ్రజేత్ ॥ ఆర్తార్తే ముదితే హృష్టా ప్రోషితే మలినా కృశా । మృతే మ్రియేత యా నారీ సా స్త్రీ జ్ఞేయా పతివ్రతా ॥

తా॥ అనంతరము పతివ్రతాధర్మములను చెప్పుచున్నాను వినినంతలో ఇష్టార్థములను బొందును. సమస్తపాపములను శమించును. సమస్తసంపత్తులు గల్గును. పతివ్రతయగు భార్య ప్రతిదినమందు ప్రాతఃకాలమందు లేచి పతిపాదములకు మొక్కవలయును. భర్తముఖమును జూడవలయును. ముందుగా తాను శౌచవిధిని జరుపుకొని తరువాత భర్తయొక్క శుశ్రూషము జేయవలయును. కామమునకుపయోగించువస్తువులను, కార్యములను భర్తకు యివ్వవలయును. భర్త చెప్పినట్లు చేయవలయును. రాత్రి ధరించిన వస్త్రములను త్యజించవలయును. అన్యవస్త్రమును ధరించవలయును- పాదములకును చేతులకును పసుపుబూసికొనవలయును. ముఖమందు పసుపుబూసికొనవలయును. వెంట్రుకలనుదువ్వి ముడిపెట్టవలయును. కుంకుమను బూసికొనవలయును భర్తయేధర్మమును జేసునో తానాధర్మమును జేయవలయును. ఇట్టిస్త్రీ యీలోకమందు యథేచ్ఛగా భోగములనుభవించి దేహాంతమందు భర్తతో గూడా స్వర్గలోకమొందును భర్తదుష్టుఁడైనను భార్య పతివ్రతయగునేని భార్యాపుణ్యముతో భర్తస్వర్గమొందును భర్త గ్రామాంతరము వెళ్ళినపుడు సుందరియైన భార్య మంచమునందు భర్తృస్మరణము చేయుచుండవలయును. మగఁడు జీవించియున్న దిగాని విధవగాని అన్యపురుషునితో హాస్యములాడినయెడల నరకమొందును ఈలోకమందు నిందనొందును భర్తకు భార్యయు, భార్యకు భర్తయు సంతోషముగలుగజేయవలయును ఇట్లున్నయెడల ఆ

తా॥ జ్యేష్ఠభార్య జీవించియుండఁగా రెండవభార్యను జేసికొనినపుడు మధుపర్క ప్రయోగము మొదలు మంగళసూత్రధారణపర్యంతము ప్రథమవివాహమందు వలె జరిపించి జ్యేష్ఠభార్యాగ్నియందు హోమమును జేయవలయును అనఁగా కనిష్ఠభార్యాగ్నిహోమము జ్యేష్ఠభార్యయొక్క అగ్నియందు చేయవలెను, జ్యేష్ఠాగ్నిలేనపుడు లౌకికాగ్నియందు చేయవలయును. ఇకను యిద్దరుభార్యలయొక్క అగ్నిసంయోగవిధిని చెప్పుచున్నాము స్థండిలమేర్పరచి అందు దక్షిణమున జ్యేష్ఠభార్యయొక్క అగ్నినుంచవలయును. దానికిఁ నుత్తరమున కనిష్ఠభార్యయొక్క అగ్నిని ఉంచవలయును ఇట్లు వేరువేరుగా అగ్నిద్వయమును వుంచి ప్రజ్వలింపఁజేసి ఆజ్యభాగాంతం సమానతంత్రముగాచేసి అన్వాధానాదికమును చేయవలెను అగ్నిమీళే అను తొమ్మిది ఋక్కులతోను జ్యేష్ఠభార్యాగ్నియందు అన్వారబ్ధముగా హోమము చేసి స్విష్టకృద్ధోమమును చేసి హోమశేషము సమాప్తిజేయవలయును సమిత్తునందు అగ్నిసమారోపణ చేసి అయంతేయోనిః అను ఋక్కుతో ప్రత్యవరోహము జేసి ఆసమిత్తును కనిష్ఠభార్యాగ్నియందుంచవలయును తరువాత ఆజ్యభాగాంతము చేసి అన్వారబ్ధముగా ఇద్దరి భార్యలతో గూడి ఆజ్యహోమము చేయవలెను శ్రుత్యుక్తమంత్రములతో అగ్నినా పాహినో అగ్నయేకయా ఇత్యాదివిధానముగా హోమము చేసి స్విష్టకృద్ధోమము చేసి హోమశేషము సమాప్తిచేయవలయును సాయంకాలము మొదలు ఆయగ్నియందే ఔపాసనచేయవలయును అగ్నావగ్నిశ్చ అను శ్రుతిప్రకారము హోమమును చేయవలెను

అథౌపాసనాగ్న్యోస్సంయోగః

సంయోగో జాయతే చాగ్న్యోర్వగ్నౌ రౌపాసనస్య తు । నిదధ్యాత్తం విభజ్యాగ్నిం పూర్వపశ్చిమయోర్దిశోః । అద్యైతత్పూర్వభాగాగ్నౌ ప్రాయశ్చిత్తాహుతీర్హునేత్ । వేత్థాహి వేధ ఇత్యేకా స్వాహా దేవా నా మపి త్యదా । ద్వితీయే పశ్చిమస్థే గ్నా వా హుతీ ద్వే హునేదథ । స్వర్ణాః ప్రాశ్రయ రా త్వామగ్నేమానుషీరితి ॥ గృహదాహాగ్నిసంసర్గే గృహ్యే గ్నే జాయతే యది ॥ కృత్వా చాఘారపర్యంతం (కా) (సా) మాయా జ్యాహుతీర్హునేత్ ॥ (గ్రామదాహాగ్ని సంయోగో గృహ్యే గ్నేర్యస్య చేద్భవేత్ జుహుయాత్పూర్వవత్కృత్వా సంసర్గాత్సూ హుతిద్వయం ॥ అగ్నికార్యం కృతం చేత్స్వద్రృహ్యాగ్నౌ బ్రహ్మచారిణా । ప్రాయశ్చిత్తం గృహీకుర్యాత్తస్మిన్నేవహుతాశనే ॥ పవిత్ర గచ్ఛేత్ హా ర్హోత్రాణ్యేకా మాజ్యాహుతిం హునేత్ వైదికా వైదికాగ్ని నాం సంయోగే తత్రికం

చున్న అగ్నిని తాకినయెడల పునరాధానమును చేయవలయును. కొందరు యజ్ఞవేత్తలు మండుచున్న సమిత్తు నశించినను లేక భగ్నమైనను పునరాధానమును జేయవలయునని చెప్పుచున్నారు, సమిత్తులుఉంచి ప్రజ్వలింపఁజేయుటకు ముందు అగ్నిచల్లారిన యెడల పునరాధానమువలె "అయాశ్చాగ్నే" అను సప్తహోమములు జేయవలెను.

అథ విధురోపాసనమ్

తత్తైత్తిరీయంశ్రుతిః' తదాహుర్యాచాపత్నీకః అగ్నిహోత్రంకథమేనజుహోతీతి ॥తథాచస్మృతిః ॥ మృతాయామపిభార్యాయాం వైదికంనత్యజేద్ద్విజః ॥ఉపాధినాపియత్కుర్యాత్ యావజ్జీవంసమాచరేత్॥ అన్యేకుశమయీంపత్నీం కృత్వాతుగృహమేధినః ॥అగ్నిహోత్రముపాసంతే యావజ్జీవమనువ్రతాః॥ అథవిధిః॥ ఉద్ధృత్యవహ్నింప్రణవేనచాదావన్వగ్నిమంత్రేణహరేత్పురస్తాత్ ॥నిధాయపృష్ఠోదివిమంత్రకేణ తతస్తుహోమశ్శకలైశ్చతుర్భిః ॥ రేఖాదయోనైవచతత్సతాంస విశ్వానిచాద్యావసిమేచమంత్రాః । ఆరోపణంనాప్యవరోపణంచ హ్యుత్పత్తిరేవంవిధురానలస్య ఇత్థంకృత్వాతతోహోమం సాయంప్రాతర్యథావిధి ॥ వ్రతహోత్సమిధంవాపి పాణినాయుగపత్తపేత్ ॥ ఉపావరోహణంనైవ నచైవారోపణంతథా ॥ విధురస్యవిధిఃకైశ్చిదుక్తోయమితిసూరిభిః॥

తా॥ భార్యతో వుండగా యధాఅగ్నిహోత్రమును విడువఁగూడదుతథాభార్య చనిపోయినను అగ్నిని విడువఁగూడదు మృతభార్యుఁడు విధురుఁడనఁబడును అట్టి విధురుఁడును యావజ్జీవము అగ్నిహోత్రాదికర్మను విడువరాదు అనిచెప్పుచున్నారు శ్రుతిస్మృతికారులుకొందరు కుశలతో భార్యను జేసిఅగ్నిహోత్రమును జేయవలయును అందురు విధి చెప్పఁబడుచున్నది ముందుగా ప్రణవముతో అగ్నిని తీసి అన్వగ్ని మంత్రముతో ముందుకుతెచ్చి పృష్ఠోదివి మంత్రముతోవుంచినాలుగుశకలములతో హోమముజేయవలెను. అచ్చటరేఖాదులులేవు విశ్వానిచాద్యా మంత్రములులేవు. ఆరోపణముగాని; అవరోపణముగానిలేవు ఇట్లు రెండుమారులు అనఁగా సాయం ప్రాతఃకాలములందు హోమముజేయవలయును, సమిధను కాచవలయును. అట్లుగాదేని రెండుఅరచేతులను కాచవలయును. ఉపావరోహణము అవరోహణము విధురాగ్నికిలేదు.

యాసార్ధమేకగేహేనసంవసేత్ । ప్రతిగ్రహంచసంవాదమన్నం తస్యావివర్జయేత్॥ రజస్వలారతింగచ్ఛే చ్ఛండాలోజాయతేసుతః । రేతోదస్తుతథైవస్యాత్ పాపిజన్మనిజన్మని॥ ఆతఃవాభిప్లుః స్నాతా జాతస్యప్సునిమజ్జతి । తైలేనాభ్యంజనేచైవ కుష్ఠరోగీతుజాయతే॥ ఆతఃవేనిఖనేద్భూమి మల్పాయుర్జాయతేఖలః । నేత్రయోరంజనం కుర్యాత్ కాణోఽపాణిశ్చ జాయతే॥ పుష్పిణీదంతథావీస్యాత్ జాయతేశ్యావదంతకః। నఖానాం కృంతనంకుర్యాత్ కునఖీజాయతేసుతః వర్ణపాత్రేతుయాభుంక్తే ప్రమత్తోజాయతేసుతః । ఉదక్యాపలలం క్షౌద్రం గంధపుష్పంఫలంత్యజేత్ ॥ శౌచాదిశోధనంజైహ్మ్యం ప్రజాదోషకరంస్మృతం। చర్మకాష్ఠమయేవాపి పాదుకేనాధిరోహయేత్ రజస్వలాయదాస్పృష్టా శ్వానశూద్రాంత్యజైర్భవేత్ । తావత్తిష్ఠేన్నిరాహారా స్నాత్వాకాలేనశుద్ధ్యతి॥ అశక్తాహ్యుపవాసేషుదత్వా శక్త్యాచదక్షిణాం॥ఏవముక్తప్రకారేణ త్రిస్రోరాత్రీర్నయేదథ। ఆగళాన్నైత్యికస్నానం పతిపత్న్యావిధీయతే॥ అస్పృశ్యేచప్రయోగేచ (అస్పృశ్యస్పర్శనేచైవ)సశిరస్కంవిధీయతే। శుద్ధాభర్తుశ్చతుర్థేహ్ని స్నానేనస్త్రీరజస్వలా । దైవేకర్మణిపిత్ర్యేచ పంచమేహనిశుద్ధ్యతి

తా॥ రజస్వలయినస్త్రీ ముఖ్యమైనయింట్లో నుండగూడదు. మంచివారితో కలిసి కూర్చొనగూడదు. స్నానముతరువాత శుద్ధియగును. మూఁడురోజులు తన ముఖమును చూడఁగూడదు. తనమాటను వినిపించగూడదు, కాటుక ధరించఁగూడదు; అభ్యంగముచేసికొనగూడదు. స్నానముచేయరాదు. ప్రవాసముచేయ జనదు. దంతధావనము నాచరింపఁగూడదు. గ్రహములనుచూచుట మానవలయును. గోళ్ళను త్రుంచగూడదు. తాడుతో వుస్తకములనుగట్టగూడదు. కాల్చిన మూకుడులో భుజించవలయును. దోసిలితో జలపానముజేయవలయును. రాత్రిభుజింపరాదు; తేనె మాంసము భుజించఁగూడదు; ధర్మములు చేయఁగూడదు. గంధమాల్యములను సేవించఁగూడదు. పగలు నిద్రించగూడదు. తాంబూలమును నవలగూడదు ముఖమును శోధించఁగూడదు. మరియొకరజస్వలతో గలిసి యొకయింటనుండఁగూడదు. ప్రతిగ్రహమును సంవాదమును రజస్వలవల్ల జేయఁగూడదు. దానిఅన్నము నుతినగూడదు. రజస్వలతో సంభోగించఁగూడదు. సంభోగించినయెడల పుట్టువాడుచండాలుఁడగును. రజస్వలయు ప్రతిజన్మమందును రేతస్సునుయిచ్చునదియగును. రజస్వలస్నానముజేసినయెడల జనించువాడుజలమందుమునుగును. తైలాభ్యంగము జేసి

యెడలజనించువాడు కుష్ఠురోగియగును బావినిత్రవ్వినయెడల అల్పాయుష్మంతు డైన దుర్జనుండు జనించును. కాటుకధరించినయెడల గ్రుడ్డివాడును, చేతులులేనివాడును పుట్టును: దంతధావనముచేసినయెడల నల్లనిదంతములుగలవాడగును దంతరోగియగును. గోళ్ళుత్రుంచినయెడల కుష్ఠుగోళ్ళుగలవాడగును. ఆకులవిస్తరిలో భుజించినయెడల ప్రిముత్తుఁడుజనించును. మాంసమును, తేనె, గంధ;పుష్పములను ఫలములను విడువవలెను. శౌచముచేయరాదు. నాలుకగీయరాదు ఈచేయఁగూడనివి అన్నియు సంతానమునకు దోషములనిచ్చును, చెప్పులుగాని పాదుకలుగాని తొడగరాదు. కుక్కనుగాని. శూద్రునిగాని, చండాలునిగానితాకినయెడల ఉపవాసముచేసి స్నానముతరువాత భుజించవలయును. ఉపవాసమునుచేయుటకు శక్తురాలుగాకుండెనేని దక్షిణయిచ్చి భుజించవలయును. ఇట్లు మూఁడురాత్రులుగడపవలయును. నిత్యస్నానము సువాసినిస్త్రీకంఠముపఱకు చేయవలయును తాకగూడనివాటిని తాకినపుడు శిరస్నానము చేయవలయును. నాల్గవదినమందు భర్తకుభోగమునకున్నూ పంచమదినమందు దేవపితృకర్మలకున్నూ యోగ్యయగును.

అథ రజస్వలా స్నానవిధిః

శ్లో॥ రజస్వలాచతుర్థేహ్ని స్నాత్వా తిక్తామృత్తికాభిః క్రమాత్ । శౌచం
కృత్వా యథాన్యాయం దంతధావనం తథా । కృత్వా తు సంగవే
చైవ సచేలం స్నానమాచరేత్ । భస్మగోమయమృద్భిశ్చ సర్వైరన్య
తమేన వా ॥ స్నాత్వా శుష్కం పరిధాయ వస్త్రం గంధపుష్పైరలంకృతా । ఆచమ్య
పుష్పైరాదిత్యమర్చయిత్వా యథోచితమ్ ॥ ఐంద్రం పరం ప్రభో మహ్య
మిద్రానీందాతుమర్హసి । ఇత్యుక్త్వా ఖేంద్రభావేన ప్రార్థయేత్తు స్వకం
పతిమ్ । ఋతుస్నాతా తు యా నారీ స్నేహేనాన్యం న మీక్షతే । తాదృశం
జనయేత్పుత్రం పతిమేవ నిరీక్షయేత్ ॥ (అవిజ్ఞాతం రజో యస్య మలవ
ద్వాసనాయది । కృతే గేహే స్థితా యా స్యాదజ్ఞాతా శుచిరిష్యతే) వ్యసనా
త్కార్యకరణా న్నిద్రావిస్మరణాదపి । రజో యా వదవిజ్ఞాతం సా శుచిః
పూర్వకర్మసు । జ్ఞానాదూర్ధ్వం యది స్పృష్టం శోధయేత్కర్మసాధ
నమ్ । మృన్మయానిపరిత్యజ్య స్నేహానపి విలాపయేత్ । తత్ కుణందారు
శృంగాది కాంస్యం వా భస్మభిశ్శుద్ధిః ॥ గృహం విలేపయేన్మృద్భిర్గోమ
యేన చ వారిణా । ధాన్యాదీనాం చ సర్వేషాం ప్రోక్షణాచ్ఛుద్ధిరిష్యతే ॥
జ్ఞాతాజ్ఞాతేషు దోషేషు వ్యాయుక్తేష్వశుభేషు చ । పుణ్యాహవాచనం
కుర్యాద్విప్రాణామనుశాసనాత్ । స్వకేత్యాదకీణాం దత్వా శుద్ధా స్యా

త్వా వ్యాహృతిభిశ్చాజ్య మతీతేఽహని హావయేత్ ॥ ప్రాయశ్చిత్త
విశేషస్య యత్రనోక్తో విధిర్భవేత్ । హునేదాజ్యాహుతీస్తత్ర భూ
ర్భువస్స్వరితీహతు ॥

తా॥ గృహస్థు నిత్యముచేయవలసిన ఔపాసనహోమకాలము అతిక్రమించినయెడల పూర్వమువలె ఆజ్యసంస్కారమునుచేసిననాలుగునూరులుగ్రహించిమనస్వతీ మంత్రముతో హోమముచేయవలయును, అందు మూఁడురాత్రులకులోపలఆయాశ్చహోమముచేయవలయును యేఁడురాత్రులలోపల మనస్వతీహోమమును చేయవలయును. పదకొండురాత్రులకులోపల తంతుమతీస్థాలీపాకమునుచేసి ప్రాయశ్చిత్తాహుతులనుచేయవలెను- పన్నెండుకోజులుఅయినయెడల అగ్నినశించును- ఆశౌచముతో అగ్ని అంతరించినయెడల మనః ఆయాశ్చభూర్భువస్స్వరోం అను మంత్రములతో హోమముచేయవలెను. ఆశౌచమత్యము పర్వము వచ్చినయెడలపునస్సంధానముచేయవలయును: పన్నెండుదినములకులోపలఅయితె ప్రాయశ్చిత్తమును చెప్పుచున్నాము ఆజ్యభాగాంతముచేసిఆయాశ్చ అనునది మొదలు యేఁడుహోమములుచేయవలయును స్విష్టకృత్తులనుచేసి హోమసమాప్తినిచేయవలయును- పన్నెండుదినములకు పైగా నిత్యగ్నిహోమమునకు లోపముసంభవించినయెడల వివాహమందువలె అగ్నిసంధానము హోమములును చేయవలయును ప్రాయశ్చిత్తహోమమును గృహ్యాగ్నియందే చేయవలయును. గృహ్యాగ్నిలేనియెడల లౌకాగ్నియందుచేయవలెను ఒకదినమందే ప్రాతర్హోమముగాని సాయంహోమముగాని ప్రమాదమువలన చేయబడకపోయిన యెడల వ్యాహృతులతో హోమముచేసి ఔపాసనహోమములురెండును చేయవలయును-ఎచ్చట ప్రాయశ్చిత్తవిశేషము స్పష్టముగా చెప్పఁబడదో అచ్చటభూర్భువస్స్వః అను వ్యాహృతులతో హోమముచేయవలయును ఈప్రకారముగా కాలాతిక్రమణమందు హోమప్రకారము చెప్పఁబడినది. శాఖాంతమువారికి భేదమున్నయెడల తెలిసికొనవలయును

అథ పునరాధానమ్

శ్లో॥ ఉదక్యా పతితశ్శూద్రో రక్తం మూత్రం పురీషకం । స్పృశే
దగ్నిం సమిద్ధం చేత్పునరాధానమిష్యతే ॥ సమిధశ్చేత్ప్రతప్తాయా
నాశస్స్యాద్భంగ ఏవ వా । పునరాధానమిచ్ఛంతి కేచిద్యజ్ఞవిదో జనాః
సమిత్త్రితాపనాత్పూర్వ మగ్నిశ్చేదుపశామ్యతి । పునరాధానవత్కు
ర్యాత్ తస్మాచ్ఛేత్యాదిసప్తకమ్ ॥

తా॥ అగ్నికి పునరాధానకారణములను చెప్పుచున్నాడు-రజస్వలగాని; పతితుఁడుగాని, శూద్రుఁడుగాని రక్తముగాని మూత్రముగాని; పురీషముగాని, మంటు

ద్వాహ మాచరేత్ । కదలీం వారకం వృక్షం వా హ్యంగులీయక మేవ వా ।
ఉద్వహేత్ త్రికరయేత్పశ్చా ద్వివాహంచతుర్థీయకం। వివాహోక్తను
లగ్నేచ సుముహూర్తే శుభేదినే॥ సువర్ణనిర్మితాం కన్యా మంగులీయక
రూపిణీం । శ్వేతతండులసంన్యస్తాం చిత్రవస్త్రసమన్వితామ్ ॥ గంధ
పుష్పాక్షతైర్వస్త్రై రాశిషః కారయేచ్ఛుభాః। ఉక్తానియాని వైవాహే
తాని మంత్రాణి యోజయేత్ ॥ చతుర్థోద్వాహకం తత్ర కుర్యాద్దా
యుష్యవర్ధనమ్॥ వృక్షసమీపే క్షీరంపిబేదితిచ బోధాయనః॥ అర్క
సన్నిధిమాగత్య కుర్యాత్స్వస్త్యాది వాచనం॥ నాందీశ్రాద్ధం హిరణ్యేన
హ్యష్టవర్గాన్ ప్రపూజయేత్ ॥ పూజయేన్మధుపర్కేణ వరమాచార్య
హస్తతః। అర్కస్య పురతస్తిష్ఠన్ ప్రార్థయేత్తం ద్విజోత్తమః॥ త్రిలోక
వాసిన్ సప్తాశ్వ ఛాయయా సహితో రవే। తృతీయోద్వాహజం దోషం
నివారయ సుఖం కురు॥ అభ్యంగైరభిషిచ్యాథ శ్వేతవస్త్రేణ వేష్టయేత్।
కార్పాసతంతుభిశ్చైవ గంధపుష్పైస్సమర్చయేత్ ॥ గుడౌదనంచ
నైవేద్యం తాంబూలంచ నివేదయేత్ ॥ అర్కం ప్రదక్షిణం కుర్యాజ్జప
న్మంత్రమిమం బుధః॥ మమ ప్రీతికరా చేయం మయా సృష్టా పురాతనీ॥
అర్కజా బ్రహ్మణా సృష్టా సర్వప్రాణిహితాయ చ । వృక్షాణామాది
భూతా త్వం దేవానాం ప్రీతివర్ధనీ ॥ తృతీయోద్వాహజం పాపం మృ
త్యుంచాశు వినాశయ ॥ ఇతి సంప్రార్థ్య తాం విప్రః కన్యావరణమాచ
రేత్॥ గోత్రం స్వస్య తు సంబంధ ముచ్చార్యాథ త్రిపౌరుషం। ఆదిత్య
స్యార్థభువం తు రక్తస్యచ యథాక్రమమ్॥ పుత్రీం పౌత్రీం ప్రపౌత్రీంచ గో
త్రం కాశ్యప మిత్యపి। ఆచార్యముఖతః కుర్యాత్సుముహూర్తాదికంచ
యత్। మంత్రముచ్చారయేత్తాం దద్యా దాచార్యోఽథ వరాయచ।
అర్కకన్యా మిమాం విప్ర యథాశక్త్యా విభూషితాం । గోత్రాయ
శర్మణే తుభ్యం దత్తాం విప్ర సమాశ్రయ ॥ ఇత్థం కృత్వా యథోక్తంచ
విద్వద్భిర్బ్రాహ్మణైస్సహ॥ కంకణంచాథ బధ్నీయా ద్వస్త్రంమంగళ
సూత్రకం। స్వశాఖోక్తవిధానేన తత్తన్మంత్రేణ కారయేత్ ॥ గాయ
త్ర్యా హావికుర్వీత కేచదేవం వదంతి హి। నిక్షిపేచ్చతురః కుంభాన్ వర్క
స్య పురతోవరః దృషద్వి జేత్యేతయర్చా చాగ్నేయాదిచతుష్టయం।
సనత్రం ప్రతికుంభంచ త్రిసూత్రైర్వేష్టయేత్ ॥ హారిద్రా గంధసం

తా॥ వివాహముకాని కన్య రజస్వలఅయ్యెనేని దాని తల్లిదండ్రులు అన్నలు పతితులు [పాపాత్ములు] అగుదురు. సంశయములేదు. వివాహముగాకుండా రజస్వల అయినస్త్రీ వృషలియనఁబడును. దానిని పెళ్ళాడువాడు వృషలీపతియనఁబడును. వృషలియనఁగా శూద్రస్త్రీ కాఁబట్టి యీదోషము బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యులకుమాత్రమేనని తోచున్నది. (శ్లో॥ కలౌ కలికృతాన్ దోషాన్ ద్రవ్యదేహాత్మసంభవాన్ । సర్వాన్ హరతి చిత్తస్థో భగవాన్ దేవకీసుతః॥ అర్థము, కలియుగమందు కలిప్రాబల్యమువల్ల సంభవించెడి ద్రవ్యదోషమును; శరీరదోషమును, మనోదోషమును యితర సర్వదోషములను శ్రీహరిస్మరణవల్ల నశించును)

అథ స్త్రీణాం రజోదోషః ప్రసంగాత్కథ్యతే

రాగజం రోగజంచైవ ద్రవ్యజం కాలజం తథా । స్త్రీణాంచైవం ర
జః ప్రోక్తం కాలజం దోషకృద్భవేత్ ॥ యావత్పంచాశదబ్దాని పరతో
దశవత్సరాత్ । మాసిమాసి రజః స్త్రీణాం కాలజం తత్ప్రచక్షతే॥ రాగ
జం రోగజం వాపి ద్రవ్యజం చైవ యద్భవేత్ । అకాలే చేద్రజః స్త్రీణాం
తద్రజో నైవ దుష్యతి। పంచాశద్వత్సరాదూర్ధ్వం నైవదోషః ప్రకీర్తి
తః। యాజ్ఞవల్క్యః॥ రజస్నాత్ హేతునారీణాం రజోదోషాదినత్రయం ॥
చతుర్థదివసే స్నాత్వా స్పర్శనా దేవనిందితా॥ శుద్ధా భర్తుశ్చతుర్థేఽహ్ని
స్నానేన స్త్రీ రజస్వలా। దైవకర్మణి పిత్ర్యే చ పంచమేఽహని శుధ్యతి॥
స్మృత్యంతరే॥ రజస్వలాయాః పునరేవ చేద్రజః ప్రాగ్గృశ్యతే ఽష్టాదశ
వాసరాచ్ఛుచిః॥ అష్టాదశాహే యది చేద్దినద్వయా దేకోనవింశే త్రిది
నాత్తతఃపరమ్॥ రజోయుతాష్టాదశవాసరేషు చ ప్రాయేణయా యావన
కాలి నివర్తతః ॥ త్ర్యహేణ నాశుధ్యతి దైవపిత్ర్యయోః రజోనియుక్తాసు
చిరాద్విశేషతః॥ రజస్వలా యది స్నాతా పునరేవ రజస్వలా। అష్టాదశ
దినాదర్వా గశుచిత్వం న విద్యతే॥ ఋతుకాలే వ్యతీతే తు యది నారీ రజస్వ
లా తత్ర స్నానేన శుద్ధిస్స్యా దష్టాదశ దినాత్పురా॥ దినాచేత్షోడశాద
ర్వాక్ స్నారీయా చాతియావనా। భూయో రజస్వలా సా స్యాచ్ఛుద్ధా స్నా
నేన కేచన ॥ రాత్రిం కుర్యాత్త్రిభాగాత్తం ద్వౌ భాగౌ పూర్వవాసరే ।
ఋతౌ సూతౌ మృతౌ చైవ శేషయోంత్యాం శాంశః పరేఽహని॥ అన్యచ్చ॥ రా
త్రావేవ సముత్పన్నే మృతే రజసి సూతకే । పూర్వమేవ దినం
గ్రాహ్యం యావన్నోదయతే రవిః॥ ఏకే త్విదేశాచారః॥ వతుసర్వత్ర।

తా॥ స్త్రీలకుగలిగెడి రజస్సు నాలుగువిధములు. ౧ రాగమువల్లజనించినది రాగజము. ౨ రోగమువల్లజనించినది రోగజము- ౩ ద్రవ్యమువల్లజనించినది. ద్రవ్యజము. ౪ కాలమువల్లజనించినది కాలజము. ఇందులో కాలజము దోషకరము. పది సంవత్సరములు మొదలు యాభైసంవత్సరములవరకు ప్రతిమాసమందు గలుగు రజస్సుకాలాజమనఁబడును. ఇదిదోషము. మిగిలిన రాగజరోగాజద్రవ్యములుఆకాలమందైనయడల దోషములేదు. యాభైసంవత్సరములతరువాత రజస్సు దోషముగాదు. రజోదోషము రజస్సు మొదలు మూఁడుదినములుండును. నాలుగవ దినమందు స్నానం చేసినతరువాత కొంతశుద్ధిగలుగును. భర్తతో సంభోగించుటకు యోగ్యురాలగును. అయిదవదినమందు దేవపితృకార్యములకు యోగ్యురాలగును. ఒకమాటు రజస్వలయి తిరిగి ౧౮ పదునెనిమిదిలోపల రజస్వలయినయడల దోషములేదు. ౧౮ దినమచిదైతె రెండురోజులుండి స్నానముచేయవలెను. ౧౯ దినమందైతె మూఁడులోజులుండవలెను యౌవనమదముతోనుండి తరచుగా అనఁగా మామూలుగా ౧౮ దినమందు తిరిగి రజస్వలఅగుచుండెనేని మూఁడుదినములుండియే స్నానముచేయవలయును.ఋతుగాలముగడచినతరువాత ౧౮ దినములకులోపల రజస్వలయ్యేనేనిస్నానముతోశుద్ధి. కొందరు యౌవనమదముతో ౧౬ దినములకు లోపల రజస్వలయ్యేనేనిస్నానముతోశుద్ధిఅని చెప్పిరి రాత్రివిమూఁడుభాగములుజేసి అందురెండుభాగములు పూర్వదినముగాను, చివరభాగము పరదినముగాను లెక్కించుకొనవలయును' ఈన్యాయము రాజస్వలకు జననమునకు, మరణమునకున్నూ పట్టును సూర్యోదయమువఱకు పూర్వదినమే గ్రహించవలయునని కొందరుచెప్పిరిగాని అది యొకదేశాచారమేగాని సర్వదేశాచారముగాదు. (ధర్మసింధువునందు అర్ధరాత్రముకు పూర్వమైతెపూర్వమును. అర్ధరాత్రమునకు పరమైతె పరదినమును గ్రహించుమని ఉన్నది.

అథ రజస్వలాధర్మాః

శ్లో॥ ఆతవాభిప్లుతానారీ నైకవేశ్మ నిసంవిశేత్ । నసంసర్గే నసేత్సద్భిః స్నాత్వాపాపాత్ప్రముచ్యతే॥ త్రిరాత్రంస్వముఖంనైవ దర్శయేచ్చాప్రవయేన్వచః। అంజనాభ్యంజనంస్నానం ప్రవాసందంతధావనమ్॥ నకుర్యాత్సార్తవానారీ గ్రహాణామీక్షణంతథా। నఖానాంకృంతనంరజ్జు తాళపత్రాది బంధనమ్ ॥ దర్గేశరావేభుంజీయాత్స్వయంచాంజలినాపిబేత్।అస్తంగతో యదాసూర్యో నైవభోజనమాచరేత్॥ వర్జయేన్మధుమాంసంచ సద్ధర్మమపివర్జయేత్। గంధం మాల్యందివాస్వాపం తాంబూలంచాస్యశోధనమ్ ॥ తస్మాదుదక్య

అథ మృతభార్యస్య పునర్వివాహవిషయః

సంగ్రహే॥ ప్రమదామృతవత్సరాదితః పునరుద్వాహవిధిర్విబాధవేత్ ॥ విషమేపరివత్సరే శుభస్సమవర్షేతుమృతిప్రదోభవేత్ । పత్నీవియోగే ప్రథమేచవర్షే నోచెద్వివర్షేపునరుద్వహేంత్సః॥ అయుగ్మమాసేతుశుభోప్రదస్స్యాద్ద్వ శిష్టగార్గ్యాత్రిపరాశరాద్యాః॥ వదంతీతిశేషః భార్యాంతర వివాహస్స్యాద్ యయుగ్మేవత్సరేశుభః॥యుగ్మేభర్తృవినాశస్స్యాద్ ద్రాగ్యస్యవచనంయథా॥ అపుత్రిణీమృతాభార్యా భర్తుస్త స్సాద్విధిస్మృతః॥ యుగ్మాశ్ఛేద యుగ్మమాసేవాపివాహశ్శుభదోమతః ॥ ప్రజావత్యాంచ భార్యాయాం మృతాయాం బ్రాహ్మణస్యతు। ప్రథమాబ్దేకర్తవ్యోశుభకృద్భవేత్ ॥ తథాచగర్గః॥ మృతేజననాంజనకేంగనాయాంద్వితీయవర్షేప్రకరోతిశోభనమ్॥ కరోతిమోహాత్ప్రథమేతు హానింవదంతి గార్గ్యాత్రిపరాశరాద్యాః ॥

తా॥ భార్య చనిపోయినతరువాత ౧,౩,౫, మొదలగువిషమసంవత్సరములందుతిరిగి వివాహమును జేసికొనవలయును. అట్లుగాక ౨,౪,౬ మొదలగు సంవత్సరములందు వివాహముచేసికున్నయడల మరణముగల్గును. కొందరిమతముప్రథమసంవత్సరమందుగానియడల రెండవసంవత్సరమందైనను జేయవచ్చును విషమమాసములందుజేయుట మంచిది. చనిపోయినభార్యకు సంతానములేకుండిన యడల సమమాసములందును సమవత్సరములందును ద్వితీయవివాహము శుభప్రదము, సంతానవతియగుభార్య చనిపోయినయడల బ్రాహ్మణుఁడు సమసంవత్సర మందు తిరిగి వివాహము జేసికొనగూడదు. గర్గవచనము,తండ్రిగాని,తల్లిగాని, భార్యగాని చనిపోయినపుడు ప్రథమసంవత్సరమందు వివాహాదిశుభకర్మలు జేయఁగూడదనిరి. జేసినచో హానిగలుగును.

అథ అర్కవివాహాది విధిః

అకృత్వార్కవివాహంతు తృతీయాంయాదిచోద్వహేత్ ।విధవాసాభవేత్కన్యా తస్మాత్కుర్యాద్విచక్షణః॥ గర్గః ॥తృతీయాముద్వహేత్కన్యాం జ్ఞానాదజ్ఞానతోపివా । ధనధాన్యాయుషాంహానిః రోగస్స్యాద్వధిజీవతి॥చతుర్థోద్వాహసిద్ధ్యర్థంమర్కన్యకంసముద్వహేత్ ॥ ఇతి ॥ బోధాయనః ॥ చతుర్థోద్వాహసిద్ధ్యర్థం తృతీయో

ద్వాహేద్విప్రః కేచిదేవం వదంతిహి। భగినీం మాతరం నైవ యది చేత్ప్రతితో భవేత్॥ ఆచార్య॥ ధాత్రీపుత్రీం స్వసారం చ నైవత్తాం వరయే ద్ద్విజః కేచిదాహుః క్వచిద్దేశే పుత్రికాముద్వహేదితి॥ తృతీయాం వా చతుర్థీం వా పంచమీం పితృసుతృతః। దక్షిణే తూద్వహేత్కన్యాం స్వసారమ్మాతరం వినా॥ జననీం భగినీంచైవ పుత్రికాం జ్ఞాం చ కన్యకాం॥ నైవత్తాం వరయే ద్విప్రో గాలవో మునిరబ్రవీత్॥ తథా చ వ్యాఘ్రపాదః॥ ఉద్వహేద్దక్షిణే విద్వాన్మాతులస్య చ వై సుతాం। ఉత్తరే నోద్వహే ద్విప్రో హ్యేత ధర్మస్సనాతనః॥ ఆచార్య॥ మాతులస్యసుతాం విప్రో దక్షిణే తు సముద్వహేత్। వర్జనీయా ప్రయత్నేన నైవ వా జననేయిభిః॥ తథా చ స్మృతిః॥ మాతులస్య సుతాం కేచిత్కేచిత్పితృష్వసుస్సుతాం। వివహంతి క్వచిద్దేశే సంకోచాద్యపి న పిండతా వ్॥ అసపిండేపి కేచిద్విశేష మాహుః॥ పితృవ్య భార్యా భగినీం తత్పుత్రీం చ పరిత్యజేత్। సాపత్నమాతృ భగినీం తత్పుత్రీంచ పరిత్యజేత్॥ తథా చ॥ పితృవ్య భార్యా భగినీం చ తత్సుతాం సాపత్నమాతుర్భగినీం చ తత్సుతాం। నైవోద్వహేత్తాం యదిచేత్ప్రమాదా చ్చాండాలయోనేరిహ కారణం భవేత్॥ వాక్సంబాధకృతస్యాత్రి స్నేహసంబంధభాజినః। నతయోరుద్వహేత్కన్యాం సాకన్యా భగినీ భవేత్॥ సావిత్రీం యస్య యో వద్యాత్తత్కన్యాం న వివాహయేత్। తద్గోత్రే తత్కులే చాపి వివాహో నైవ దోషకృత్॥ శాఖాంతర విషయమాహ వాజసనేయా సమానప్రవరైః శ్న మాతృగోత్రే నరస్య చ। వివాహో నైవ కర్తవ్య స్సాకన్యా భగినీ భవేత్॥ సైషా ప్రవరభిన్నత్వం చింతనీయం నమాతృకే। కేవలమాతృకం గోత్రం నద్యజ్జ కాత్యాయనో బ్రవీత్॥

తా॥ పిండముతోగూడా వుండువాడుగాన సపిండుడు. సపిండుని ధర్మము సాపిండ్యము. అదిరెండువిధములు సగోత్రసాపిండ్యము, అసగోత్రసాపిండ్యము అసగోత్రసాపిండ్యమనఁగా యేకగోత్రము గలవారిలో సప్తపురుషపర్యంతమైన సాపిండ్యము. అసగోత్రసాపిండ్యమనఁగా అసగోత్రులలో మాతులసుతా వివాహ నిషేధము మొదలగు వివాహనిషేధమున కుపయుక్తమగు సాపిండ్యము, అందు సగోత్రసాపిండ్యమునుగురించి మనువు చెప్పుచున్నాడు కూటస్థుని మొదలు లెక్కపెట్టగా కూటస్థునితోసహా క్రిందికి నలుగురు లేపభాక్కులు. తరువాత ముప్పురు

చైత్రమును, మిథునాషాఢమున్ను మంచివిఅనికొందరు చెప్పుచున్నారు. మీనమందు ౨౦ ఇరువదిదినములు మంచివి మేషము మంచిదిగదు. మార్గశిరమందును జ్యేష్ఠ మాసమందును, జ్యేష్ఠపుత్రున కుపనయనమున్ను, వివాహమున్ను; జ్యేష్ఠకన్యకు వివాహమున్ను చేయగూడదు. జన్మనక్షత్రమందును, జన్మమాసమందును, జన్మదినమందును [తిథియందును] శుభకర్మలు చేయఁగూడదు, జ్యేష్ఠమాసమందు జ్యేష్ఠపుత్రునకు, జ్యేష్ఠకన్యకకు వివాహము చేయఁగూడదు.

అథ జ్యేష్ఠత్రియమ్

శ్లో॥ జ్యేష్ఠేన జ్యేష్ఠయోః కార్యం న్మనార్యోః పాణిపీడనం। తయోరేకతరే జ్యేష్ఠే జ్యేష్ఠమాసేపి కారయేత్॥ జ్యేష్ఠపంచక మాచార్య స్త్వ జ్యేష్ఠ చతుష్టయం। జ్యేష్ఠత్రియం నిషిద్ధం స్యాద్ద్విజ్యేష్ఠం చైవ మధ్యమమ్॥ జ్యోతిరర్ణవే॥ కన్యావరౌయదిస్యాతాం మాద్య గర్భసముద్భవౌ॥ తయోరేవ భవేజ్జ్యేష్ఠా నక్షత్రం చాపి న్యేయది॥ జ్యేష్ఠమాసో భవేచ్చాపి జ్యేష్ఠపంచకమిత్యథ। కుర్యాద్యస్తు రో మోహాః దాశుమృత్యుర్భవేత్తయోః॥ జ్యేష్ఠానాం తు చతుష్కం చ జ్యేష్ఠత్రియమథాపివా। నిషిద్ధంస్యాదథ జ్యేష్ఠద్వయం శుభదం భవేత్॥

తా॥ జ్యేష్ఠమాసమందు జ్యేష్ఠపుత్రునకు, జ్యేష్ఠకన్యకకు వివాహము గూడదు కన్యావరులలో వకరు జ్యేష్ఠులైనయెడల చేయవచ్చును అనఁగా జ్యేష్ఠపంచకముగాని జ్యేష్ఠచతుష్టయముగాని జ్యేష్ఠత్రియముగాని షిద్ధములు జ్యేష్ఠద్వయము సామాన్యము అనఁగా యితరమాసములలో అనుకూలముగానియెడల సంకటమందు రెండుజ్యేష్ఠలు చేయవచ్చునని భావము, యెంతసంకటమందు త్రిజ్యేష్ఠ చతుర్జ్యేష్ఠ పంచజ్యేష్ఠలు గూడవు. జ్యేష్ఠపంచకమనఁగా జ్యేష్ఠకన్య జ్యేష్ఠవరుఁడు, ఇద్దరికి జ్యేష్ఠానక్షత్రములు, జ్యేష్ఠమాసము యివి. జ్యేష్ఠచతుష్టయమనఁగా పైనాటిలో యేనాలుగోకలిసి. జ్యేష్ఠత్రియమనఁగా యిద్దరుజ్యేష్ఠులు, జ్యేష్ఠమాసము యిది. ఇట్లుగాక పైనచెప్పిన పంచకములో యేమూఁడుకలసినను జ్యేష్ఠత్రియమగునని చెప్పఁబడియున్నది, కానిజ్యేష్ఠమాసముమాత్రము వకటి అన్ని ప్రకారములందును యుండవలయును. జ్యేష్ఠదోషమునకు ఫలము దంపతులకు మృత్యువు.

అథ వరగుణాః

జ్యోతిస్సారే॥ శ్లో॥ కులం శీలం వపుర్విద్యా వయోవిత్తం సనాథతా। గుణాస్సప్తపరీక్ష్యేయస్మై తస్మై కన్యా ప్రదీయతామ్॥ అంధో మూకః

క్రియాహీనో హ్యపస్మారీ నపుంసకః। దూరస్థః పతితః కుష్ఠీ దీర్ఘరోగీ వరోనకః॥ తథాచవసిష్ఠః। మూకోంధో బధిర స్తబ్ధః పంగుః కుబ్జో నపుంసకః । కుష్ఠీరోగీ హ్యపస్మారీ దశదోషాః ప్రకీర్తితాః ॥

తా॥ ఏపురుషునకు మంచికులము, మంచినడవడి, శరీరకాంతి, విద్య, యౌవనము, ధనము, అధికారము యీయేడుగుణములుండునో అట్టివానికి కన్యను యివ్వవలయును. అంధుడు, మూకుడు, క్రియాహీనుడు. అపస్మారరోగి. నపుంసకుడు, దూరదేశవర్తి: పతితుడు, కుష్టురోగి, దీర్ఘరోగి; స్తబ్ధుడు, పంగువు, కుబ్జుడు యిట్టివానికి కన్య నివ్వగూడదు.

అథ కన్యాగుణాః

శ్లో॥ రూపం శీలం కులం కాంతి ర్వయో విత్తం సనాథతా । యస్యాం సప్తగుణా వధ్వాం వృణుయాత్తాం చ బుద్ధిమాన్ ॥

తా॥ చక్కదనము, శీలము, కాంతి, యౌవనము, ధనము, సమర్థత అధికారము యీయేడుగుణములు యేకన్యయందుండునో అట్టికన్యను వివాహము చేసికొనవలయును.

ఇతి శ్రీ నారాయణభట్ట విరచితాయాం ధర్మప్రవృత్తౌ
గర్భాధానాది పంచదశకర్మ ప్రకరణం
సమాప్తమ్

....

అథ సప్తమపంచమయోః సాపిండ్యం వర్ణ్యతే

పిండేన సహావర్తతే సపిండః. సపిండస్యేదం సాపిండ్యమ్॥ తద్ద్వివిధమ్॥ సగోత్రే చాన్యగోత్రే చ. తత్ర సగోత్రవిషయే మనురాహ॥ శ్లో॥ లేపభాజశ్చతుర్థాద్యాః పిత్రాద్యాః పిండభాగినః॥ పిండదస్సప్తమస్తేషాం సాపిండ్యం సాప్తపౌరుషమితి॥ యన్మనునోక్తం తత్ జ్ఞాతివిషయమేవ జ్ఞేయం నాన్యత్ర॥ జ్ఞాతివ్యతిరిక్తేపి సాపిండ్యమవ్యథోక్తర్వాణ భావ్యకారః॥ సన్తానం భిద్యతే యస్మాత్ కన్యాయాశ్చ సుతస్య చ తత్రైవ నష్టమాపద్యా గన్యగోత్రాత్ర్యస్తు జాయతే॥ సంతతిః శ్వశురస్య స్యాత్ పిత్రీయా అపి చ వా యది। సాపిండ్యం తద్ద్విజానీయా ద్వరవధ్వో ర్వివాహకే॥ పిత్రాతః సప్తమాద్వర్వాఙ్మాతృతః పంచమాదథః సపిండతానుభావేన నోద్వహే

త్తత్ర కన్యకామ్॥ తథాచాచార్యః॥ సన్తానం భిద్యతే యస్మాత్పూర్వజాదుభయత్ర చ। గణయేచ్చతమాదాయ వరం యావచ్చ కన్యకామ్॥ అసపిండాం చ వరయే త్పితృతస్సప్తమాత్పరమ్॥ మాతృతః పంచమాదూర్ధ్వం మనుమానాప్యగోత్రజామ్॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ మాలగోత్రాం దన్యగోత్రామ్ముద్వహేదష్టమోష్టమీమ్॥ అన్యగోత్రా హ్యన్యగోత్రాం షష్ఠషష్ఠీం సముద్వహేత్। పఇచ్ఛమాత్సప్తమాత్పూర్వం కన్యాముద్వహేతేయది॥ స్వసారం మాతరం చాపి ద్విజస్స్యాద్గురుతల్పగః॥ ఆచార్యః॥ సాపిండ్యం మునిభిః ప్రోక్తం మాతృతః పితృతః క్రమాత్। తత్సాపిండ్యం విజానీయా న్నర్మదోత్తరకః సినాం। సాపిండ్యం ప్రాహ రాచార్యా స్సంకోచాద్యాపిసపిండతామ్॥ జ్ఞాతవ్యం తద్విధమర్జ్ఞై నర్మదాయాశ్చ దక్షిణే॥ పంచమీం సప్తమీం చైవ మాతృతః పితృతస్తథా। త్రీణీ చాతీత్య మాతృతః పంచాతీత్య చ పైతృకః॥ సంగ్రహే॥ చతుర్థీమాద్వహేత్కన్యాం చతుర్థః పంచమీమపి । పారాశర్యమతాత్షష్ఠీం పంచమోనతు పంచమీమ్ ॥ సప్తమీం పంచమీం చైవ చతుర్థీం తు తృతీయికామ్॥ షష్ఠీం సముద్వహేత్కన్యాం పంచమోనతు పంచమీమ్॥ శంకరః॥ గణ్యమానార్ద్వౌ షష్ఠౌ పంచమః పంచమీం యది। వివాహో నైవ కర్తవ్యో న్యాసస్స్వీకస్సుభావహః। తృతీయాం వా చతుర్థీం వా పక్షయోరుభయోరపి॥ వివహేత్తాం మనుః ప్రాహ పారాశర్యాంగిరోయమాః॥ [illegible]దాత్రిశాకలః॥ భవేతాం పూర్వజాత్పుత్రౌ తయోరపిచ సంతతిః। పంచమః పంచమీం కన్యాం వతత్రవరయే ద్ద్విజః॥ కన్యే ద్వే పూర్వజాత్స్యాతాం సంతతిస్స్యాత్తయోరపి। పంచమః పంచమీం తత్రవరః కన్యాం సముద్వహేత్॥ కన్యాపుత్రౌ చ సమ్భూతౌ పూర్వజాత్సంతతిస్తయోః। యదిస్యాద్వరయే త్తత్ర పంచమః పంచమీం చహి॥ ఆచార్యః॥ కన్యావరస్య సాపిండ్యే మాతృసంజ్ఞా భవేద్యది। స్వస్వసంజ్ఞా ఉభవా పుత్రీ నైవతాం వరయే ద్బుధః॥ హేమాద్రౌ॥ చతుర్థీం పంచమీం వాపి షష్ఠీం వా మాతృసంజ్ఞికామ్॥ స్వస్వసంజ్ఞాం చవై పుత్రీ సంజ్ఞాతాం చ పరిత్యజేత్॥ తథాచ॥ యత్రోక్త సాపిండ్య నివృత్తి పూర్వం తత్రైవ పకన్యాయది మాతృసంజ్ఞా । పుత్రీ యదిస్యాద్భగినీ యదిస్యాత్తదా వివాహో నకదాచి దేవ॥ పుత్రీ విషయే కేచిదాహుః॥ పుత్రీక వ్య

వివాహము నిషిద్ధము. కొన్ని దేశములందు మేనత్తకూతురును వివాహముచేసికొనుచున్నారు. అసపిండులందును విశేషము. పినతండ్రి పెత్తండ్రులభార్యయొక్క తోబుట్టువులను ఆమెకుమార్తెను. సవతితల్లితోబుట్టువును, ఆమెకూతురును, వివాహముచేసికొనగూడదు. ప్రమాదమువల్లచేసికొన్నయెడల చండాలుండై పుట్టును. మిత్రునికూతురును, వరుసకు భ్రాతృనికూతురుని అనఁగా అన్నదమ్ములవరుసను పిలుచుకొనువానికూతురును వివాహముచేసికొనగూడదు, ఆచిన్నదితోబుట్టువులగుసు ఇదిగాక సావిత్రిని యిచ్చువానికూతురును (గురుపుత్రికను) వివాహముచేసికొనగూడదు. ఆగురువువంశమందు బుట్టినదానినిగాని, గోత్రమందుబుట్టిన దానినిగాని వివాహము చేసికొనవచ్చును. వాజసనేయిశాఖవారు సమానప్రవరగలవారిని, భిన్నప్రవరమందును తల్లిగోత్రమువారిని వివాహముచేసికొనగూడదు. తల్లిగోత్రమందు అనఁగా తల్లిజనకగోత్రమందు ప్రవరైక్యమా లేదా అను విషయమే అవసరము లేదు. వివాహము గూడదు. తండ్రిగోత్రముసుబట్టి ప్రవరభేదమందుచేయవచ్చును ప్రవరైక్యమైనందు చేయఁగూడదు.

అథ గోత్రప్రవరనిర్ణయః

భృగ్వంగిరః కశ్యపాత్రి వసిష్ఠాగస్త్యగాధిజాః॥ సప్తబాహ్య షడ్యాయస్తేభ్యోగణా అష్టాదశాథవః॥ భృగోః పంచగణాః పూర్వమష్టావంగిరసోగణాః॥ అన్యేత్వేకైకగణిన ఇత్యష్టాదశతద్గణాః॥ జామదగ్న్యో వీతహవ్యస్తథాగృత్సమదాభిధః॥ వా(ధ్య్)శ్వో వైన్య ఇత్యేతే భృగోః పంచగణాస్మృతాః॥ పాగ్జామదగ్న్యవత్స్యవత్సశ్చ శ్రీవత్సో వత్సఇత్యపి॥ తత్రోమాండన్యమాండూక మండూకేయైతి శాయనాః॥ స్వరో హితశ్చాపార్ష్టికిః పాణిర్విజమహస్త్రిః॥ బుష్టిషేణాష్టిషేణౌ చానూపో బిడవటాఅపి॥ పౌచీనయోగ్యాప్యైదాద్యా జామదగ్న్య గణా షడ్యయః॥ అత్రాదితో దశానాంచ పంచత్రి ప్రవరా మీ॥ భార్గవచ్యావనాప్నవానౌర్వజామదగ్న్యఇతి పంచప్రవరాః॥ శోద్ధజామదగ్న్యవత్స్యేతి ప్రవరాః॥ భార్గవచ్యావనాప్నవానా, ఇతి॥ బుష్టిషేణాష్టిషేణయోః పంచప్రవరాః। భార్గవచ్యావనాప్నవానాష్టిషేణానూపా ఇతి॥ బిదాదీ ౦ పంచప్రవరాః॥ భార్గవచ్యావనాప్నవానౌర్వబైదా ఇతి॥ ఏవంచతుర్ణాం ప్రవరైర్భిన్నో వ్యోగణోహ్యయమేకః ప్రవరఋషిసామ్యేన మిథో వివాహవిహీనః॥ ఇతి జామదగ్న్య

తా॥ నాందియనఁగా శుభకర్మలకు ముందుచేయఁబడు పితృపూజ యేకర్మలకైననూ ముందు పితృపూజచేయవలెను చేయనియెడల శుభమునకు భంగముగలుగుటయేగాక వంశవృద్ధికిగూడా భంగముసంభవించును. తన కుమారుని వివాహము వరకు తండ్రిచేయవలయును. తరువాత కుమారుఁడు తానుచేయవలయును. అనఁగా తండ్రి జీవించియున్నను తానేచేయవలయును. అందు విశేషము. తండ్రి యెవ్వనిగురించి చేయునో కుమారుఁనూ వారినిగురించియే చేయవలయును. ఎట్లన నాందీశ్రాద్ధమందు పితృపితామహ ప్రపితామహులు ౩ ముప్వురు. మాతృపితామహీప్రపితామహీలు ౩ ముప్వురు మాతామహ మాతృపితామహ మాతృప్రపితామహులు సపత్నీకులు ౩ ముప్వురు. మొత్తము ౯ తొమ్మిదిమంది పితరులు పూజ్యులు, తండ్రి జీవించియుండగా కుమారుఁడు నాందీశ్రాద్ధము పెట్టవలసివచ్చినపుడు తనతండ్రి జీవించియున్నందున తండ్రితండ్రిమొదలు ముప్వురకున్నూ, తండ్రితల్లిమొదలు ముప్వురకున్నూ, తండ్రి మాతామహుఁడుమొదలు ముప్వురకున్నూ పూజచేయవలయును. నాందీశ్రాద్ధమందు మూఁడు పార్వణములు. మూఁడు పార్వణములు మూఁడు రోజులు చేయవలయును, అట్లుగాదేని యొకదినముననె చేయవచ్చును. నాందీశ్రాద్ధమందు ముందు మాతృశ్రాద్ధమును, తరువాత పితృశ్రాద్ధమును, ఆతరువాత మాతామహశ్రాద్ధమును; చేయవలయును. ౧ మందు ప్రపితామహి, తరువాత పితామహి ఆతరువాత మాత ౨ ముందు ప్రపితామహుఁడు: తరువాత పితామహుఁడు: అరువాత పిత. ౩ ముందు మాతృప్రపితామహుఁడు తరువాత మాతృపితామహుఁడు సపత్నీకుండు: ఆతరువాత మాతామహుఁడు సపత్నీకుఁడు ఇట్లు వరుసగా పూజించవలయును. వివాహమందు గోత్రప్రవర చెప్పునపుడును ఇట్లుగానే ప్రపితామహుని ముందుచ్చరించవలయును. ఇతరశ్రాద్ధములందు పితృపూర్వకముగానుచ్చరించవలెను. అథ పాదప్రక్షాళనవిధిః

శ్లో॥ అప్రక్షాళితపాదస్తు నాచామేత్కథంచన। [illegible] ముఖఃకుర్యాత్సంధ్యానందనకర్మణ॥ అత్రివిశేషః॥ నాంద్యాం కృతేచైవ ద్వాదశాంగపిసర్వదా। విప్రాణాం [illegible] దపాద్యు ముఖ సూపవిశ్యచ॥ విప్రాణా ముపవిష్టానాం పాద్యుముఖా తు సర్వదా। పాదౌప్రక్షాళయేద్భర్తా సంస్థిప్తశ్చ పత్న్యాగాననయుక్తా। శ్రాద్ధేనవశ్రాద్ధే సపిండేప్రేతకర్మను తిష్ఠతఃక్షాళనంకుర్యాద్దక్షిణతో ప్రవిశేద్బుధః॥ శ్రాద్ధేయజ్ఞేవివాహేచ దీక్షాయామాగతేగురౌ తిష్ఠతఃక్షాళనంకుర్యాన్నిరాశాఃపితరోగతాః॥ వివాహోత్సవయజ్ఞేషు శ్రాద్ధేచైవతు సర్వదా। విప్రాణా ముపవిష్టానాం పాదౌప్రక్షాళయేద్ద్విజః॥

తా॥ ప్రవాహములేని జలమందు స్నానముచేయుటయు, బ్రాహ్మణుని కాళ్ళు కడుగుటయు, సంధ్యావందనమునుచేయుటయు ఈ మూడును సూర్యాభిముఖముగా చేయవలయును. ప్రవాహస్నానము ప్రవాహాభిముఖముగా జేయవలయును. ఇందు విశేషము. నాందీశ్రాద్ధమందును, ద్వాదశియందును, తాను తూర్పుముఖముగాకూర్చుని బ్రాహ్మణుని పశ్చిమముఖముగా కూర్చుండబెట్టి కాళ్ళుకడుగవలయును. ఇతరశ్రాద్ధములందు బ్రాహ్మణుని తూర్పుముఖముగా కూర్చుండబెట్టి తానుపశ్చిమముఖముగా కూర్చుని కాళ్ళుకడుగవలయును. నగ్నశ్రాద్ధమందును, నవశ్రాద్ధమందును, సపిండీకరణమందును; ప్రేతకర్మలందును బ్రాహ్మణుని నుంచుండబెట్టి కాళ్ళుకడుగవలయును. ఇతరకర్మలందు కూర్చుండబెట్టి కడుగవలయును. వివాహములందు యుత్సవములందు యజ్ఞములందు శ్రాద్ధములందు బ్రాహ్మణుని కూర్చుండబెట్టి కడుగవలయును- శ్రాద్ధములన(గా పైనచెప్పిన ప్రేతశ్రాద్ధములుగాని శ్రాద్ధములు ప్రేతశ్రాద్ధేతర శ్రాద్ధములందును, యజ్ఞములందును, వివాహమందును, దీక్షయందును. గురువువచ్చినపుడును నుంచుండబెట్టి కాళ్ళుకడిగినయెడల పితరులు శాపమిచ్చి వెళ్ళుదురు.

అథ వివాహమాసాః

శ్లో॥ మాఘఫాల్గునవైశాఖ జ్యేష్ఠమాసాశ్శుభావహాః। వివాహేమార్గశీర్షోపి దేవలస్యమతేసతు ॥ పౌషేపిమకరస్థేర్కే చైత్రే మీనగతేరవౌ॥ఆషాఢేమిథునాదిత్యే కేప్యాహుఃకరపీడనమ్॥ మీనరాశిస్థితేసూర్యే వింశతిర్యాసరాయది। వివాహశ్శుభదశ్చైత్రే నతు మేషేకదాచన ॥ యదిరవిగతమీనేవింశతిర్వాసరావా నభవతిఖలు దోషశ్చైత్రమాసేవివాహః। యదిరవిగతమేషేచైత్రమాసేవివాహస్సకలశుభవినాశస్సర్వదావర్జనీయః॥మార్గేమాసితథాజ్యేష్ఠే వివాహంచోపనాయనం। జ్యేష్ఠపుత్రదుహిత్రోస్తు యత్నేనపరివర్జయేత్॥ నజన్మధిష్ణ్యేనచజన్మమాసే నజన్మకాలీనదినేవిదధ్యాత్। జ్యేష్ఠేనమాసిప్రథమస్యసూనోస్త్రథాసుతాయాఅపిమంగళాని॥ తథాజ్యోతిస్సారే। జన్మమాసి నచజన్మభేతథా నైవజన్మదివసేపికారయేత్। ఆద్యగర్భసుహితుస్సుతస్యవా జ్యేష్ఠమాసిసతుజాతుమంగళమ్ ॥

తా॥ వివాహమునకు మాఘము, ఫాల్గుణము, వైశాఖము, జ్యేష్ఠము యివి మంచివి. దేవలమతమందు మార్గశీర్షమున్నూ మంచిది. మకరపుష్యమును, మీన

పిండభాక్కు-లు. అనగా తండ్రిమొదలు ముత్తాతవరకు ముగ్గురు పిండభాక్కు-లు (పిండమునుభుజించువారు) నాల్గవవాడుమొదలు కూటస్థునితోముగ్గురులేప భాక్కు-లు. (పిండమునుంచి రాలినకణములను భుజించువారు) పిండములనిచ్చు కర్త యేడవవాడు. గాన సాపిండ్యము సప్తపురుషపర్యంతము అనువర్తించును. అసగోత్రసాపిండ్యమును చెప్పుచున్నాడు. భాష్యకారుడు, కూటస్థుడు; విష్ణుశర్మవానికి శంభుశర్మ కుమారుడు మాయాదేవి అనుకూతురు. అయిద్దరికి పైప్రకారము వంశములవృద్ధిగా యేడుతరములవరకు సాపిండ్యమువుండును. ఇదికేవలము వివాహమునకే వర్తించును. అందులో పితృవర్గములో యేడుతరములకులోపలను, మాతృవర్గములో అయిదుతరములకు లోపలను వివాహముచేసికొనగూడదు. అనగా కూటస్థుని మొదలులెక్కించగా యెనిమిదవవాడుపితృపక్షమందువివాహముచేసికొనవచ్చును. మాతృపక్షమందు ఆఱవవాడుగాని కన్యగాని చేసికొనవచ్చును. అందును ప్రవరగాని గోత్రముగాని యొకటిగాకుండావుండవలయును, అష్టముడుఅష్టమకన్యనున్ను, ఆరవవాడు ఆరవకన్యనున్ను వివాహముచేసికొనవచ్చును. పంచమసప్తములకు లోపల వివాహము గూడదు. అందును భగినీవరుస తల్లివరుస బొత్తిగకూడదు ఆచార్యవచనము, నర్మదానదికి యుత్తరదేశవాసులకు పూర్వోక్తసాపిండ్యము విధించబడినది. నర్మదాదక్షిణదేశవాసులకు అందుకొంత తగ్గించబడినది ఎట్లనగా తల్లినిబట్టి పంచకన్యను తండ్రినిబట్టి సప్తమకన్యను వివాహముచేసికొనవచ్చును. అవసరమైనచో తల్లినిబట్టినాల్గవకన్యను, తండ్రినిబట్టి ఆరవకన్యనుచేసికొనవచ్చును చతుర్థుడు చతుర్థకన్యనుగాని పంచమకన్యనుగానిషష్ఠకన్యనుగాని చేసికొనవచ్చును పంచముడు పంచమకన్యనుచేసికొనగూడదు. పంచముడు ౩-౪-౬-౭తరముల కన్యనుచేసికొనవచ్చును. విశేషము కూటస్థునకుయిద్దరుకుమారులున్నారు అయిద్దరిసంతిలోవారు పంచముడు పంచమకన్యనుచేసికొనవచ్చును. తల్లివరుస:భగినీవరుస, కూతురువరుసగల కన్యనుమాత్రము వివాహముజేసికొనగూడదు చతుర్థకన్యకాని. పంచమకన్యగాని, షష్ఠకన్యగాని తల్లితోబుట్టువు, కూతురువరుసలుగలది యోగ్యకాదు కొందరు కూతురువరుస పనికివచ్చునుకానితల్లివరుస తోబుట్టువరుస బొత్తిగ పనికిరాదని చెప్పినారు. పెంపుడుతల్లికూతురును, తోబుట్టువును వివాహము జేసికొనగూడదు. కొందరు ఒకానొకదేశమందు పుత్రికావివాహము జేయవచ్చునని దక్షిణదేశమందు తృతీయకన్యను; చతుర్థకన్యను; పంచమకన్యనువివాహముచేసికొనవచ్చును తోబుట్టువువరుస, తల్లివరుసమాత్రముపనికిరాదు కాబట్టి మేనమామకూతురును వివాహము చేసికొనవచ్చును ఉత్తరదేశమందు మాతులకన్యా వివాహము నిషిధము మేనమామకూతురు తనకు తృతీయకన్యఅగును, వాజసనేయిశాఖవారికిమాతులకన్యా

మదగణమునగార్త్స్నమదుఁడు, శ్యైతుఁడు, వీరికిప్రవరము, భార్గవగార్త్స్నమదశౌనుకులు, వీరికి పరస్పరవివాహముకూడదు. ౪ వాధ్ర్యశ్వగణము, వాధ్ర్యశ్వుఁడుమిత్రయుఁడు వీరికి ప్రవరము భార్గవదైవోదాస వాధ్ర్యశ్వులు, వీరికి పరస్పవివాహము గూడదు, ౫ వైన్యగణము, వైన్యుఁడు, పార్థుఁడు వీరికి త్రిప్రవరము. భార్గవవైన్య పార్థులు వీరికి పరస్పరవివాహముగూడదు. ఇందులో మొదటివాడైన భార్గవునివిడిచి ఆయిదుగురు పరస్పరము వివాహము చేసికొనవచ్చును.

అథాంగిరసోగణాః

గౌతమోథభరద్వాజః కపిఃకణ్వోథముద్గలః। విరూపోహారితో విష్ణువృద్ధశ్చాష్టమోమతః॥ తత్రాయాస్యోచథ్యౌశిజకక్షీవద్దీర్ఘతామసాః। వామదేవో బార్హదుక్థో గౌతమస్యగణషట్కయః ॥ అష్టౌతి ప్రవరకాఃపంచప్రవరకోంతిమః॥ తథాహి॥ ఆంగిరసాఽయాస్య గౌతమాఇతి ॥ ఆంగిరస గౌతమోచథ్యాఇతి ॥ ఆంగిరసగౌతమౌశిజాఇతి॥ ఆంగిరసగౌతమకాక్షీవతాఇతి॥ ఆంగిరసగౌతమదైర్ఘతామసాఇతి॥ ఆంగిరసగౌతమ వామదేవాఇతి॥ ఆంగిరస గౌతమోచథ్యౌశిజబార్హదుక్థాఇతి ॥ ప్రవరేష్వృషీణాం సామ్యేనమిథోవివాహః ॥

తా॥ అంగిరసునిగణము ౧ గౌతముఁడు; ౨ భరద్వాజుడు, ౩ కపి ౪ కణ్వుఁడు, ౫ ముద్గలుఁడు, ౬ విరూపుఁడు, ౭ హారీతుఁడు. ౮ విష్ణువృద్ధుఁడు ౧ గౌతమునకు ఋషులు. ఆయాస్యౌచథ్యౌశిజకక్షీవద్దీర్ఘతామసులు- వామదేవబార్హదుక్థులు ఇందులో ఆరుగురు పంచప్రవరకులు. చివరవాడు త్రిప్రవరకుడు ౧ ఆంగిరసాయాస్య గౌతములు; ౨ ఆంగిరసగౌతమోచథ్యులు, ౩ ఆంగిరస గౌతమౌశిజులు, ౪ ఆంగిరసగౌతమ కాక్షీవతులు ౫ ఆంగిరసగౌతమ దైర్ఘతామసులు, ౬ ఆంగిరసగౌతమవామదేవులు, ౭ కు ఆంగిరసగౌతమోచథ్యౌశిజబార్హదుక్థులు; వీరికి యిద్దరుఋషులుకలిసినందున పరస్పరము వివాహము చేయఁగూడదు

అథ భరద్వాజగణః

భరద్వాజోథకుత్సోగ్ని వేశో్యహాజాకాయనస్తథా॥ స్తర్వస్తంభస్తంభశబ్దశ్శుంగశ్చాపికతస్తథా॥ శౌంగశైశిరిరాక్షిలబుఋక్షోవాదనఇత్యపి॥ తథామాతవచాగాగర్గ్యః కపిఃకపిలఇత్యపి॥ ఏతేషస్తదశోప్యష్టౌభరద్వాజగణషట్కయః॥ అత్రాదితఃకతాంతానాంప్రవరాస్త్రిః

ఆయువును, కీర్తిని, సంతానమును, పశువులను, లక్ష్మిని, పుష్టిని యిమ్ము. నీవు నీస్థానమందు స్థిరముగానుండుము.

అథ పుణ్యాహవాచనవిధిః

శ్లో॥ ద్వాత్రింశదంగుళందీర్ఘం సమంతాచ్చతురశ్రికం॥ రేఖే ద్వేకోణతఃకోణే తిర్యక్కుర్వీతపార్శ్వయోః॥ కోష్ఠానికారయేత్తత్ర ద్వాత్రింశత్సంఖ్యకానితు । పదవత్పర్శ్వయోస్తస్య పురతోగజతుండవత్॥ పశ్చిమేకలశాకారం నిర్మితంబ్రహ్మణాపురా । తదేవస్వస్తికంచేతి ప్రవదంతిమహర్షయః ॥ తండులేనంలిఖేద్భూమావాథాతుశుభకర్మణాం । రేఖాఃప్రాగాయతాఃపంచ రేఖాఃపంచోదగాయతాః॥ తన్మధ్యేస్థాపయేద్విశౌ సజలంకలశద్వయం । సౌవర్ణం రాజతంవాపి కాంస్యంవా తణ్డపూరితమ్ ॥ పాత్రేద్వేవిన్యసేత్తత్ర సౌవర్ణేరాజతేపివా । సఫలేకాంస్యపాత్రేవా న్యసేత్తండులపూరితే॥ సువర్ణపుష్పపత్రేచ్ఛపంచరత్నసమన్వితే। పత్నీపుత్రసమాయుక్తశ్శుభార్థీబ్రాహ్మణైస్సహ ॥పుణ్యాహవాచనంకుర్యాత్సర్వేష్వప్యభివృద్ధి కర్మసు॥ వివాహాంతేషుసర్వేషు గర్భాధానాదికర్మసు। నాందీశ్రాద్ధం సముద్దిశ్య స్వస్తివాచనమాచరేత్ ! స్వస్తివాచనమత్రేష్టంసర్వేషామృద్ధికర్మణాం। ఆదానంత్రేచకతత్య మితియజ్ఞవిదాంస్మృతమ్ ॥

తా॥ పుణ్యాహవాచనమునకు విధినిచెప్పుచున్నాడు. ముప్పదిరెండంగుళములు పొడవును, అంతటను నాలుగుఅంచులును, పార్శ్వములందు యొకకోణమునుండి మరియొకకోణమునకు అడ్డముగా రెండురేఖలనుండవలయును ఇట్టిమండలమందు ముప్పదిరెండుకోష్ఠములను. జేయవలయును. అనఁగా ముప్పదిరెండుఅంగుళములు బారున చతురశ్రముగ మండలమునుగీసి యిరుప్రక్కలనురెండురేఖలను గీయవలయును. ముప్పదిరెండుకోష్ఠములు అనఁగా పదములువచ్చును. దానికి యిరుప్రక్కల పదాకారమును. ముందు యేనుఁగుతుండముయొక్క ఆకారమును, పశ్చిమమందుకలశాకారమును జేయవలయును. అనఁగా యిట్లు బ్రహ్మచేత నిర్మింపఁబడినది. దీని స్వస్తికమని ఋషులు చెప్పుచున్నారు భూమియందు తండులములనుంచి వాటిమీద తూర్పుగా అయిదురేఖలున్నూ, ఉత్తరముగా అయిదురేఖలున్ను గీయవలెను. దాని మధ్యను జలముతో గూడిన కలశములను రెంటినియుంచవలయును. బంగారముతోగాని, వెండితోగాని చేయఁబడినవి రెండు కలశములనుంచవలయును. అథవా కంచుపాత్రలనైనా యుంచవలయును. వాటిలో తండులములనుంచవలయును. పుష్పములు

అక్షతలు పంచపల్లవములు వుంచవలయును. తాను భార్యాపుత్రాదులతోగూడి బ్రాహ్మణులతోగూడి పుణ్యాహవాచనమును జేయించవలెను. సకలబుద్ధికర్మలందును ముందు పుణ్యాహవాచనము జేయవలెను. వివాహోపనయన గర్భాధానాది శుభకర్మలందు నాందీశ్రాద్ధమునకు ముందు పుణ్యాహవాచనమునుచేయవలెను. అంతమందును ఆదియందును శుభకర్మలకు పుణ్యాహవాచనము చేయవలయునని శాస్త్రముగలదు.

అథ షోడశసంస్కారానాహ

భాష్యకారః ॥శ్లో॥ గర్భాధానం పుంసవనం సీమంతో జాతకర్మ చ । నామనిష్క్రమణంచాన్న ప్రాశనం చౌలకర్మ చ॥ తథోపనయనం చైవ మహానామ్నీ మహావ్రతం । ఉపనిషద్వ్రతగోదానం సమావర్తనకం తతః ॥ వివాహాంత్యేష్టికం చేతి సంస్కారాష్షోడశైవతు । ఏభిర్వై మునిభిః ప్రోక్తాః కర్తవ్యాహి ద్విజన్మనామ్ ॥

తా॥ బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యులకు షోడశకర్మలు విహితములు. ౧ గర్భాధానము, ౨ పుంసవనము, ౩ సీమంతము, ౪ జాతకర్మ, ౫ నామకరణము, ౬ నిష్క్రమణము, ౭ అన్నప్రాశనము, ౮ చౌలము. ౯ ఉపనయనము; ౧౦ మహానామ్నీవ్రతము, ౧౧ మహావ్రతము, ౧౨ ఉపనిషద్వ్రతము, ౧౩ గోదానవ్రతము ౧౪ సమావర్తనము. ౧౫ వివాహము, ౧౬ అంత్యకర్మ ఇవి

అథ నాందీశ్రాద్ధమ్

స్మృత్యర్థసారే ॥ స్వపితృభ్యః పితా దద్యాత్సుత సంస్కారకర్మసు । యావద్వా వాపాంపుత్రస్య తావ దేవపితామహాః ॥ నాందీశ్రాద్ధం పితా కుర్యాదాద్యే పాణిగ్రహే బుధః। అతఊర్ధ్వం సుతః కుర్యాత్ స్వయం తత్రాంతరద్ధినైపితుః॥ నాందీముఖే కర్మణి సంప్రవృత్తే పితా యదా జీవతి తస్య పుంసః । యేషాం చ కుర్యాత్ స్వపితా స్వయం చ తేషాం చ కుర్యాదితి శాస్త్రసిద్ధమ్ ॥ యదాజీవత్పితా నాందీ శ్రాద్ధం కుర్యాద్విధానతః। పితుః పితామహాదీనాం మేషధర్మస్సనాతనః॥ మాతుః శ్రాద్ధం చ పూర్వం స్యాత్ పితౄణాం తదనంతరం। తతో మాతామహానాం చ వృద్ధౌ శ్రాద్ధత్రయం స్మృతమ్ ॥ ఏకైకస్మిన్ దినే శ్రాద్ధమేకైకం వృద్ధిసంజ్ఞితం। శుభార్థీ విధివత్కుర్యాద్దేశస్మిన్నపి వా దినే॥ హేమాద్రౌ॥ నాందీముఖేవివాహే చ ప్రపితామహపూర్వకం । నామసంకీర్తయేద్విద్వాన్ అన్యత్ర పితృపూర్వకమ్ ॥

గణః॥ వీతహవ్యశ్చ యాస్కశ్చ వాధూలో మౌనమౌకనౌ॥ శార్కరాక్షిశ్చ సార్ష్టిశ్చ శాలంకాయనజైమినీ। దైవంత్యాయన జాబాలీ సావర్ణిశ్చ గణస్మృతః॥ వీతహవ్యాదయస్త్వేషాం స్యుస్త్రిప్రవరకా అమీ॥ భార్గవవైతహవ్యసావేదసాఇతి॥ ఏవమేతత్ప్రవరకా మిథోమీనవివాహినః॥ ఉభౌగౌత్సమదశ్చైతౌ తృతీయో గణ ఇష్యతే॥ అనయోః ప్రవరాః॥ భార్గవగార్త్సమదశౌనకాఇతి॥ ఏవం ప్రవరసామ్యేన మిథోమీనవివాహినః॥ వాధ్ర్యశ్వో మిత్రయుశ్చైవ చతుర్థో గణ ఇష్యతే అనయోః ప్రవరాః॥ భార్గవదైవోదాసవాధ్ర్యశ్వాఇతి । ఏతత్ప్రవరసామ్యేన మిథో మీనవివాహినః॥ అథ వైన్యశ్చ పార్థశ్చ పంచమో గణ ఇష్యతే॥ ప్రవరాభార్గవో వైన్యః పార్థ ఇత్యేవ తే త్రయః ॥ ఏతేష్వేవం ప్రవరకా మిథో మీనవివాహినః ॥ మిథో వివాహ్యాః పంచైతే త్యక్త్వా భార్గవమాదిమమ్। జామదగ్న్యాదయః పంచమిథోగ్రాహ్యా వినాదిమమ్ ॥

తా॥ సమానప్రవరమందు వివాహముగూడదని చెప్పినందున ప్రవరవివరణ ఆవసరమైనందున దానిని చెప్పుచున్నాడు. ౧ భృగువు, ౨ అంగిరసుడు. ౩ కశ్యపుడు. ౪ అత్రి, ౫ వసిష్ఠుడు, ౬ అగస్త్యుడు, ౭ విశ్వామిత్రుడు వీరు సప్తమహర్షులు. ఇందులో భృగువునకు ౫ గణములు; అంగిరసునకు ౮ గణములు. మిగిలిన అయిదుగురికి యొక్కొక్కగణము. మొత్తము అష్టాదశ ౧౮ గణములు అయినవి అందు భృగుగణ పంచకము. జామదగ్న్యవీత హవ్యగృత్సమదవాధ్ర్యశ్వవైన్యులు ౧ జామదగ్న్యగణమునకు ఋషులు జామదగ్న్యుడు. వత్సుడు శ్రీవత్సుడు మాండవ్యుడు, మాండూకుడు: మాండూకేయుడు; ఐతిశాయుడు. వైరోహితుడు వాల్మీకి, పాణిని, జమదగ్నికుడు, ఋష్టిషేణుడు, ఆర్ష్టిషేణుడు, అనూపుడు, బిదవటుడు. ఇందులో మొదట పదిమందికి పంచప్రవరము కొందరికి త్రిప్రవరము. భార్గవచ్యావనాప్నువానౌర్వజామదగ్న్యులు పంచప్రవరము. శుద్ధజామదగ్న్యనకుభార్గవచ్యావనాప్నువానులు త్రిప్రవరము ఋష్టిషేణార్ష్టిషేణుల కు పంచప్రవరముభార్గవచ్యావనాప్నుశానార్ష్టిషేణానూపులు. బిదాదులకు పంచప్రవరము. భార్గవచ్యావనాప్నువానౌర్వబైదులు. ఇదియొకగణము. వీరుపరస్పరము వివాహము చేసికొన గూడదు. ౨ తరువాత వీతహవ్యగణము. వీతహవ్యుడు, యాస్కుడు, వాధూలుడు: మౌనుడు, మౌకనుడు, శార్కరాక్షుడు, సార్ష్టిడు; శాలంకాయనుడు, జైమిని, దైవంత్యాయనుడు, జాబాలి. సావర్ణి వీరందరు త్రిప్రవరకులు. భార్గవవైతహవ్యసావేదసులు. వీరికి పరస్పరవివాహముగూడదు. ౩ గృత్స్ని

ధిరితిచాప్యథా॥ కపిపుత్రా స్సమాఖ్యాతా స్తేషాంక పివివివ్యతే। కపిన దిత్యనేనపతేషాం భరద్వాజకులే వివాహాసిద్ధిరిత్యుక్తమ్ ॥ కపిపుత్ర త్యాత్క్రామిథో మిధానవివాహినఇత్యుక్తం అత్రిప్రయోగపారిజాతే॥ భరద్వాజగణస్యాపి తథా కపిగణస్యచ। వివాహోనవిధేయ స్స్యాద నోన్యన్యంనికదాచనేతి ॥

తా॥ తరువాత కపిగణము యిందు యెనిమిదిమంది పుత్రులు అనఁగా కపికి యెనమండ్రు పుత్రులు. కాఁబట్టి గార్గ్యకపికి స్వాతంత్ర్యముగలదు. అందు వలన వీరందరికి భరద్వాజులతో వివాహము అంగీకరించఁబడినది. అనఁగా స్వస్వ గణమును విడిచి పరగణముతో వివాహముచేసికొనవచ్చును. స్మృతివచనముకపులు యిద్దరు అందులో వకడు స్వతంత్రుఁడు, మరియొకఁడు అస్వతంత్రుఁడు. అనఁగా వివాహమందు స్వతంత్రుఁడు అందువలన స్వతంత్రుఁడైన కపికి భరద్వాజకుల ముతో వివాహము విహితము. గ్రంథాంతరతాత్పర్యము. వకకపి హారీతునకు క్రింద పరులతో పరస్పరవివాహములేదు. కపులకు వివాహముగూడదనువారుగాక మిగిలినవారితో వివాహము విహితము ఆశ్వలాయన గృహ్యపరిశిష్టమందు స్పష్ట ముగా భరద్వాజులలో కపులకు పరస్పరవివాహము చెప్పఁబడియున్నది. ఇందులో విశేషము మహీయ్యాభిదానకులతోను, ఉరుక్షులతోను, కపులతో: ముగ్గురితో వివాహము చెప్పఁబడియున్నది. ఈకపికి ప్రవరత్రయము, ఆంగీరస, మహీయవ ఉరుక్షయములు, తరస్థితి తరబిందుళల్కా పతంజలి బూయసిద్ధాణ్ణిక జలందరులు కపిపుత్రులు యెనమండుగురు వీరికి భరద్వాజులతో వివాహముగూడును. వీరిలో వీరికిమాత్రము వివాహముగూడదు భరద్వాజగణమునకున్నూ కపిగణమునకున్నూ పరస్పరవివాహము విహితము,

అథ కణ్వగణః

అంగిరసాఽజామిళాఃకణ్వాశ్చపిత్రియోప్యమీ। మిథోపివా హంనాహాఁంతి సమానప్రవరాయతః ॥ కేచిత్ప్రవరానన్యానేవా హుః॥ ఆంగిరసఘోరకణ్వాఇతి ॥

తా॥ అంగీరసుఁడు అజామిళుఁడు కణ్వుఁడు వీరు ముప్వురు సమాన ప్ర వరలుగాన పరస్పర వివాహము చేసికొనగూడదు కొందరు ప్రవరలోనే మార్పు అంగీరస ఘోర కణ్వులు అనిచెప్పుచున్నారు.

అథ ముద్గలగణః

ముద్గలశ్చతి వేదీచ తార్క్ష్యోభార్మ్యత్రిక్ష్యఏవచ। మూర్ధలశ్చేతి కంచైతే ముద్గలస్యగణఏకయః ॥ ఏతేషాంత్రిప్రవరాః ॥ అంగిరస

యుక్తం పూరయేచ్ఛీతళంజలం । ప్రతికుంభేమహావిష్ణు మత్రో దేవేతిపూజయేత్ ॥ అర్కంచపూజయేద్భక్త్యా గాయత్ర్యాప్రణవే నచ। అర్కస్యోత్తరదిగ్భాగే స్థండిలంకారయేద్బుధః ॥ వరస్తత్రైవ చాజ్యేన జుహుయాదాహుతీరథ । షడాహుతీస్సృతేణైవ సంగోభి శ్చైకయాబుచా (రిత్యృచైకయా) ॥ శు ॥ యస్మైత్వాకామకా మాయ వయంసమ్రాడ్యజామహే।తమస్మభ్యంకామందత్త్వాథేదం త్వంఘృతంపిబ ॥ యస్మైత్వాకామకామాయే త్యృచైకయాతతః పరం॥ హుత్వావ్యాహృతిభిశ్చైవ కుర్యాత్స్విష్టకృదాదికమ్।ఆచా ర్యాయాథగాందద్యా ద్దక్షిణాంచైవశక్తితః।పునరర్కంతుసంపూజ్య మంత్రేణానేనచార్థయేత్ ॥ ఆయుర్దేహి యశోదేహి ప్రజాందేహి పశూనపి । దేహి మేర్క శ్రియంపుష్టిం స్వస్థానేత్వంస్థిరోభవ ॥

తా॥ ప్రథమ ద్వితీయ భార్యలు మృతులైననూ లేకసంతానహీనులైననూ లేక రోగాయోగ్యులైననూ తృతీయ భార్యను చేసుకొనదలచిన పురుషుఁడు తృతీయ వివా హము శాస్త్రనిషిద్ధముగాన తృతీయవివాహస్థానమందు అర్కవివాహముగాని; కదళీ వివాహముగాని, అంగుళీవివాహముగాని జరుపుకొని చతుర్థవివాహమును జేసికొన వలయును. అట్లుగాక తెలియకగాని తెలిసిగాని తృతీయవివాహముస్త్రీని జేసికొన్న యెడల ఆస్త్రీ విధవయగును. అనఁగా తాను మృతుఁడగును. లేక జీవించియున్న యెడల ధనము ధాన్యము నశించి రోగిఅగును. గనుకతృతీయవివాహము స్థానమందు అర్కాదివివాహవిధిని చెప్పుచున్నాడు. వివాహోక్తసుముహూర్తమందు బంగారము తో అంగుళీయకరూపముగా కన్యనుజేయించి చిత్రవస్త్రమునుగట్టి తెల్లనిబియ్యము మీదవుంచి గంధపుష్పాక్షతలతో బ్రాహ్మణులచేత ఆశీర్వాదములుచేయించి వివాహ మంత్రములనన్నిటిని చెప్పవలయును. అర్కవృక్షసమీపమందు క్షీరము త్రాగ వలెను. అర్కవివాహములను చెప్పుచున్నాడు. అర్కవృక్షమనఁగా జిల్లేడుచెట్టు. ఇది సూర్యనిపుత్రిక.అర్కసమీపమునకుబోయి పుణ్యాహముచేయించి హిరణ్యము తో నాందీశ్రాద్ధమునుజేసి అష్టవర్గపూజచేసి ఆచార్యుఁడు కన్యాదాతస్థానమందుండి వివాహముగోరువానిని పరస్థానమందుంచి మధుపర్కముతో బూజించవలయును. తరువాత అర్కసన్నిధిని నిలవఁబడి ప్రార్థించవలయును. "మూఁడు శ్లోకములం దుండు స్వామీ! యేఁడు గుఱ్ఱములుగలవాడా ! ఛాయాసమేతా ! రవీ ! మూఁడవ వివాహమువలనగలుగు దోషమును పరిహరించుము. సుఖమునుజేయుము"అనిప్రా ర్థించవలయును. తరువాత ఆపోహిష్ఠాదిమంత్రములతో అభిషేకముచేయవలయును

తెల్లనివస్త్రము చుట్టవలయును. దారములతోను గంధపుష్పములతోను బూజించవలయును. బెల్లముతో గూడిన అన్నమును నివేదనచేయవలయును. తాంబూలమును నివేదనచేయవలెను. తరువాత "మమప్రీతికరాచేయం-మృత్యుంచాశువినాశయ" అను మంత్రమునుచెప్పుచు అర్క-వృక్షమునకు ప్రదక్షిణమునుజేయవలయును. మంత్రార్థము. ఈవృక్షము నాకు సంతోషదాయకము, నాచేత వరముల నడుగబడియిచ్చును. అనాదివృక్షము. సూర్యునకుకూతురు. బ్రహ్మవల్ల సృష్టింపఁబడినది. సమస్తప్రాణులకు మేలుచేయునది. వృక్షములలోపల మొదటిది. దేవతలకు సంతోషమునిచ్చునది. మూఁడవవివాహమువల్లగలుగు దోషమును ఆసఁగా మృత్యువును నశింపజేయును. ఇట్లు ప్రార్థించి కన్యావరణములను యివ్వవలయును. గోత్రమును సంబంధమునుచెప్పి త్రిపురుషులను చెప్పవలెను. ప్రవరము చతుస్సాగరపర్యంతం గోబ్రాహ్మణేభ్య శ్శుభంభవతు కాశ్యపావత్సారాని తత్ప్రయార్షేయ ప్రవరాన్విత కాశ్యపగోత్రోద్భవస్య అర్క-దేవస్యన ప్త్రీం - పునఃప్రవరముక్త్వాసవితృదేవస్య పౌత్రీం-పునఃప్రవరముక్త్వా ఆదిత్యదేవస్యపుత్రీం- పునఃప్రవరముక్త్వా అర్క-నామ్నీంకన్యాం ఇతి తరువాత సుముహూర్తాదికమును ఆచార్యుఁడు చేయవలెను. మంత్రముతో ఆచార్యుఁడు ఆకన్యకనువరునకివ్వవలయును. మంత్రముశ్లో॥ అర్క-కన్యామిమాంవిప్ర యథాశక్త్యావిభూషితాం । గోత్రాయశర్మణేతుభ్యం దత్తాం విప్ర సమాశ్రయ॥ ఇతితరువాత కంకణమును నూతనవస్త్రమును మంగళసూత్రమును కట్టవలయును. వారివారి శాఖరీతికా వివాహప్రయోగమును జరుపవలయును. గాయత్రితో జరుపవలయునని కొందరందురు. వరుఁడు అర్క-మునకుముందుగా నాలుగు కుంభములను (కలశములను) వుంచవలయును. ఋష్త్విజ అను మంత్రములను నుంచవలయును. ప్రతికుంభమునకు వస్త్రమునుచుట్టవలయును. సూత్రముతో మూఁడుచుట్లు చుట్టవలయును. పసుపు కుంకుమ గంధముతో ఆజలమును పూజించవలయును. అతో దేవమంత్రముతో ప్రతికుంభమందు విష్ణువును బూజించవలయును. నాయత్రితోను, ప్రణవముతోను, సూర్యునిగూడాపూజించవలెను. లేక అర్క-వృక్షమున కుత్తరభాగమందు స్థండిలమందు అగ్నిప్రతిష్ఠాపనచేసి వరుఁడు ఆజ్యముతో సంగోభిరిత్యాది మంత్రములతో ఆరుహోమములుజేయవలయును వ్యాహృతిహోమమునుజేసి స్విష్టకృద్ధోమమును జేయవలయును. ఆచార్యునకుగోవునివ్వవలయును యథాశక్తిగా దక్షిణయివ్వవలయును, తిరిగి అర్క-మును బూజించి ప్రార్థించవలయును. మంత్రము శ్లో॥ ఆయుర్దేహియశోదేహి ప్రజాందేహివరూనపి । దేహిమేర్క-శ్రియంపుష్టిం స్వస్థానేత్వంస్థిరోభవ॥ అర్థము. ఓఅర్క-వృక్షమా నాకు

ప్రకీర్తితాః ॥ ఆంగిరసబార్హస్పత్య భారద్వాజ ఇతి॥ శౌంగశైశిరాత్యక్షీలాః పంచప్రవరాః॥ ఆంగిరసబార్హస్పత్యభారద్వాజకాత్యాక్షీ-గా ఇతి॥ ఋక్షాదీనాంపంచప్రవరాః ॥ ఆంగిరసబార్హస్పత్య భారద్వాజశైన్యగార్గ్య ఇతి ॥ ప్రవరేద్వ్యృషేణసామ్యేన మిథోమీనవివాహినః ॥

తా॥ భరద్వాజగణమునకు ఋషులు ౧ భరద్వాజుఁడు ౨ కుల్యుడు ౩ అగ్నివేశ్యుఁడు, మౌద్గాయనుఁడు, ౫ సర్వస్తంభుఁడు: ౬ స్తబ్ధుఁడు, ౭ శుంగుడు ౮ కతుఁడు, ౯ శౌంగుడు ౧౦ శైశిరి ౧౧ అక్షీలుఁడు, ౧౨ ఋక్షుఁడు ౧౩ వాదనుఁడు, ౧౪ మాతవచుఁడు ౧౫ గార్గ్యుడు. ౧౬ కపి ౧౭ కపిలుఁడు. వీరుపదిహేడుగురు. ఇందు మొదటివాడుమొదలు కతునివరకు మూఁడుప్రవరలుఅంగిరసబార్హస్పత్య భారద్వాజులు- శైంగశైశిరి అక్షిలులకు పంచప్రవరలు అంగిరసబార్హస్పత్య భారద్వాజ కాత్యాక్షీలులు, ఋక్షుఁడు మొదలగువారికి పంచప్రవరలు-ఆంగీరసబార్హస్పత్యభారద్వాజశైన్యగార్గులు - ఇందులో యిద్దరుఋషులు సమానులగుటవలన వీరికి పరస్పము వివాహముగూడదు.

అథ కపిగణః

గౌతమాదివ దేవా యంగణః పుత్రాప్రకాన్వితః॥ అతోగాగ్యకపేథ్రణతుర్ణస్యాతంత్ర్యంచపిశేషతః॥ భరద్వాజైస్సహాతోస్యవివాహోంగీకృతోఖిలైః। గణంస్వస్వపహాయాంధవివాహాశ్నభదోభవేత్ ॥ తథాచోక్తంస్మృత్యర్థసారే॥ కపీప్రసిద్ధావుదితావిహద్వ్యాస్వతంత్రఏక స్వపరోస్వతంత్రః॥ తత్రస్వతంత్రస్యకపేర్వివాహంమిథోభరద్వాజకులేనచాహురితి॥ గ్రంథాంతరేప్యయమర్థః ప్రకారాంతరేణదర్శితః। తత్రికతిచిద్భారద్వాజానభిధాయోక్తమ్। నాతఃపరేషాం హారితాదథస్తాన్మిథోవివాహంతుకపిర్న యాస్యతి॥ అవివాహ్యాభృశఃపర్యుదస్తానాం కపీనాంచవివాహోస్తీత్యుక్తంభవతి॥ ఆశ్వలాయనగృహ్యాపరిశిష్టేతు స్పష్టతయాభరద్వాజేషుకపీనాంవివాహసద్భావఇత్యభ్యమజ్ఞాయి భరద్వాజకుతెకేషాంచిద్వివాహమభిదాయోక్తమ్ఏతేషాంతు విశేషోయం మహార్షప్రప్రభిదానశైః। ఉరుక్షయ్యసైన్యకపిభిఃవివాహత్రిభిరిష్యతే ॥ అయం కపిప్రప్రవరకః ॥ ఆంగిరసమహీయవోరుక్షయనేతి॥ అత్రికపిభిరితిబహువచనం తత్పుత్రాభిప్రాయేణ। తేచాప్యుక్తాః తరస్థితితరశ్చాపి బిందుశల్క-ఃపతంజలిః। భూయసీథాణిఃకశ్చైవ జలం

సనమాస్యంచ శ్రాద్ధంమాతుర్మృతేహని। కుర్యాత్పిండవిధానేన పితర్యపిచజీవతి॥ ఆపత్న్యన్న వమీశ్రాద్ధం యావద్దైవతర్తతేపితా॥ తత్రైవలుప్యతే శ్రాద్ధం మృతిసాన్యదపిపైపితా॥సువాసిన్యాః మృతాయాంచ యచ్ఛ్రాద్ధంప్రతివత్సరమ్।సువాసిన్యైప్రదాతవ్యం బ్రాహ్మణైస్సహభోజనమ్॥ సంవర్తః॥ శ్రాద్ధేసువాసినీగ్రాహ్యా పూజాయుక్తాసతివ్రతా। సద్వంశోజాసువాసిన్యైనాపూజ్యాసతుగర్భిణీ॥

తా॥ తండ్రి జీవించియున్నవాడు జీవత్పితృకుఁడనఁబడును, అట్టివాడుదర్శశ్రాద్ధమును, గయాశ్రాద్ధమును, మహాలయశ్రాద్ధమును జేయఁగూడదు. నల్లనువ్వులతో తర్పణము జేయఁగూడదు. తీర్థములందు తీర్థప్రయుక్తముగా క్షౌరము చేయించగూడదు. తండ్రి తనతండ్రి శ్రాద్ధమును పెట్టుటకు శక్తుడుగానపుడుతండ్రియొక్క ఆజ్ఞమీద కుమారుఁడు తాతగారిఆబ్దికమును పెట్టవచ్చును.నాందీశ్రాద్ధమును తీర్థశ్రాద్ధమును తండ్రి సన్యసించినయడల తాతగారి ప్రత్యాబ్దికమమ్మా, తండ్రి పతితుఁడైనపుడును తండ్రి యేపితరులకు శ్రాద్ధమునుపెట్టునో ఆపితరులకు కుమారుఁడు పెట్టవలయును. పతితుఁడనఁగా వర్ణభ్రష్టుఁడు ౧ కుమారునియొక్కయు. కుమార్తెయొక్కయు వివాహము, ౨ పుత్రుఁడుజనించినపుడు, ౩ పుత్రేష్టియందు: ౪ సోమయజ్ఞము ౫ తీర్థము ౬ యోగ్యుడైన బ్రాహ్మణుఁడు సంప్రాప్తించినపుడును జీవత్పితృకుఁడు శ్రాద్ధములను బెట్టవలయును మహాలయపక్షమందలి నవమీశ్రాద్ధమును: గయకువెళ్ళినపుడు: తల్లియొక్క ఆబ్దికమఁడును తండ్రియున్ననూకుమారుఁడు శ్రాద్ధమునుచేయవలయును. తండ్రిచనిపోయినతరువాత నవమీ శ్రాద్ధమును జేయగూడదు. తల్లిమొదలగు సువాసినీలశ్రాద్ధమందు బ్రాహ్మణులతోగూడా సువాసినికిగూడా భోజనము సువాసిని నియుద్దేశించిపెట్టవలయును.ఆశ్రాద్ధభోజనీయగు సువాసిని. సంతానవతిగా నుండవలయునుగాని సంతానములేనిది పనికిరాదు.గర్భిణీ స్త్రీ పనికిరాదు. మంచివంశమందు బుట్టినదిగా నుండవలయును.

అథ సపత్నీమాతృవిషయమ్

సారావళ్యామ్ ॥శ్లో॥ ఏకభర్తృకపత్నీనా మపుత్రా నిధనంగతా। అన్యస్యాఃపుత్రవత్త్వేపి కర్తాభర్తైవతత్ర తు॥ అత్రకేచిద్విశేషమాహుః॥ సాపత్నజననీ యస్య పితోర్ధ్వజీనతోర్మృతా। అపుత్రాయదిసాచాపి తస్యాఃకార్యాఃకథంక్రియాః॥ అత్రి మనుః॥ సర్వాసామేకపత్నీనా మేకాచేత్పుత్రిణీభవేత్ ।సర్వాస్తాస్తేనపుత్రేణ పుత్రిణ్యో మనురబ్రవీత్॥ఏకైవపుత్రిణీచాంతు వ్యాపుత్రా నిధనంగతా। తస్యాః క్రియాదికంకేన కర్తవ్యం పైతృమేధికం। ఏకేనైవతు

తా॥ విశ్వామిత్రగణమును చెప్పుచున్నాడు. విశ్వామిత్రుడు; దేవరాతుఁడు: చకితుఁడు; గానవుఁడు, మనుః, తత్తాలకి, వాలఖిల్యుఁడు, యాజ్ఞవల్క్యుఁడు, కౌశికుఁడు, ఉలూకుఁడు, బృహదగ్ని; ధూమ్రుఁడు, శాతాతపుఁడు.శాలంకాయనుఁడు, శాలాగ్ని, శాలావతుఁడు, ఔదకుఁడు, శ్రీమతుఁడు, దైవతరసుడు, కామకాయనుఁడు, దైవశ్రవుఁడు, ధనంజయుండు, మధుఛందుఁడు, అజుఁడు,అజ్యుఁడు,రోహిణుఁడు, రౌహిణుఁడు; అష్టకుఁడు, లోహితుఁడు, పూరణుఁడు, పారిభాషయుఁడు, ఊరణుఁడు, కతుఁడు, కాశీరుఁడు. కాత్యుఁడు, అక్షీలుఁడు, అఘమర్షణుఁడు, సనూపనుఁడు, సథూమ్రుఁడు: పౌవర్ష్యుఁడు: జతరుఁడు: ఏకహవ్యుఁడు: అగ్నివేశ్యుఁడు శాలంకాయనుండు; శాలాక్షుండు; లోహితాక్షుఁడు: జహ్నువు- ఇంద్రకౌశికుఁడు: ఘృతకౌశికుఁడు, వీరువిశ్వామిత్రగణర్షులు.విశ్వామిత్రగణమునకు ప్రవరత్రయం ఎట్లనఁగా- విశ్వామిత్ర దేవరాతాదులకు విశ్వామిత్ర దేవరాతౌదకులు. శ్రీమతాదులు నలుగురికి విశ్వామిత్ర దైవతరసదైవశ్రవసులు. ధనంజయాది నలుగురికి విశ్వామిత్రమాధుఛందస ధనంజయులు. అజాజ్యులకు విశ్వామిత్ర మాధుఛందసాజ్యులు. రోహిణాదులకు విశ్వామిత్రరోహిణాష్టకులు, అష్టకాదులు ఇరుగురికి విశ్వామిత్రాష్టకపూరణులు. కతాదులు నలుగురికి విశ్వామిత్రకాత్యాక్షీలు.అఘమర్షణాదులు యెనమండుగురకు విశ్వామిత్రాఘమర్షణాగ్నివేశ్యులు, శాలంకాయనాదులు అరుగురికి విశ్వామిత్ర శాలంకాయనకౌశికులు. ఇట్లు విశ్వామిత్రగణమునకు ఋషిప్రవరము చెప్పఁబడినది. ఇట్లుసప్తర్షులకు గణములు గోత్రములు ప్రవరలు చెప్పఁబడినవి. ఇందులో ప్రవరలో ఒక్కఋషికలిసిననుసమానగోత్రముతోసమానులగుదురు. భృగుగణమునందున అంగిరోగణమందుమాత్రముఒక్కఋషికలిసినందున సమానగోత్రసామ్యమురాదు ఇద్దరుఋషులుకలిసినయడల వచ్చును.పంచార్షేయులకు ముగ్గురుఋషులు కలిసిన సమానగోత్రత్వము వచ్చును. ఇట్లుముందుగా ౧౬౪ ఘట్టములో చెప్పఁబడినప్రకారము అష్టాదశ ౧౮ గణములుగలవు. వీరికి పరస్పరవివాహమునుగురించి యిదివరకే చెప్పియున్నాము. విశేషముగా యిప్పుడు చెప్పుచున్నాము. భృగుగణమువారికిన్ని అంగిరసగణమువారికిన్ని స్వగణమునుండి అన్యగణమునకు అనువృత్తియున్నందున సగోత్రత్వము సంప్రాప్తమైనది.అందువలన వారు పరస్పరవివాహము చేసికొనగూడదు. ఇతరులు తమతమ గణములను విడిచి యితరగణములతో వివాహము చేసికొనవచ్చును. గణాంతరమందునుసమానమైన ఋషినామమున్నయడల గూడదు. ఆసమనన మవివరమును చూపుచున్నాము కపులయిద్దరు ఇందొకడు స్వతంత్రుడు. మరియొకడు అస్వతంత్రుడు. గణభేదముగలవారు విశ్వామిత్రభరద్వాజుల లోకతాక్షీరులు యిద్దరున్నారు విశ్వామి

తుఁడు వైతహవ్యుఁడు శాలంకాయనుండు యిద్దరున్నారు. విశ్వామిత్రగణము అందు ధనంజయుండువకడు రెండుమారులనఁగా రెండునామములుగలవాడున్నాడు విశ్వామిత్రునితోను శుంగునితోను భరద్వాజునకు శైశిరునకు సంబంధమున్నది. అందువల్ల ద్వ్యాప్రవరగణము వీరికి వివాహముగూడదు. సంకృతి; పూతిమాషుఁడు, శంభు, శైవంగవుఁడు, శండిలుఁడు; వ్యాఘ్రపాదుఁడు వీరు భరద్వాజకులమందు బుట్టినవారు. వీరిని వసిష్ఠుఁడు ధనమిచ్చి కొన్నాడు. వీరికి పరస్పరవివాహము గూడదు. జామదగ్న్యుండు దేవరాతుఁడున్నూ విశ్వామిత్రకులమున కివ్వబడినారు వీరిద్దరు దత్తపుత్రులగుటవల్ల పరస్పరవివాహముగూడదు. అవష్టి, అకులి; శాత్రి రాజచారి; సౌరజుండు, క్షీరజుండు, బాహవు, సైరంధ్రి-రాజసేవకుండు, స్వాకుబి ఖపులింగుండు, లౌకాక్షి, శారదంబకుండు, వీరుపదమగ్గురు గౌతమవంశమునందు బుట్టినవారు. వీరిని కాశ్యపుఁడును,వసిష్ఠుఁడును ధనముతో కొన్నారు.వీరికి స్వాతంత్ర్యముగలదు గాన మునిత్వమువచ్చినది. ఈస్వామ్యము "రాత్రియందు నాకు, పగలునీకు" అని నియముతోగూడినది. అనఁగా రాత్రిమేము ప్రభులము, పగలు మీరుప్రభులు అను నిబంధనచేసికుని అధిపతులైనారు. యీ మూఁడుగణములవారు అనఁగా సంకృతిమొదలుశారదంబకుఁడువఱకు గలవారు పరస్పరవివాహము చేసికొనగూడదు. అట్లుగానే స్మృతివచనము జమదగ్నిగణమువారికిన్ని, విశ్వామిత్రగణమువారికిన్ని,దేవరాతగోత్రములవారికిన్నిపరస్పరవివాహముగూడదు.భరద్వాజగణమువారికిన్ని, విశ్వామిత్రగణమునకున్ను, కత, శైశిర, శుంగులతోవివాహము లేదు. కశ్యపగణమునకు, వసిష్ఠగణమునకు, సంకృతి, పూతిమాషులకు పరస్పర వివాహముగూడదు. ఆత్రేయగణమునకు, విశ్వామిత్రగణమునకు ధనంజయ గోత్రముతో వివాహముగూడదు. భరద్వాజగణమునకు కపిగణమునకు పరసకిర వివాహములేదు. మౌద్గలగణమునకు విరూపగణమునకు వివాహముగూడదు. శుంగ శైశిరులకువలె దత్తక్రీతాదులైన ద్వ్యాముష్యాయణులకు పరస్పర వివాహముగూడదు. దత్తుడనఁగా యివ్వబడినవాడు క్రీతుఁడనఁగా కొనఁబడినవాడు- ద్వ్యాముష్యాయణుఁడనఁగా ఒకనికిబుట్టి దత్తకుడుగాగాని: క్రీతుఁడుగాగాని మఱియొకనికి పుత్రుడైనవాడు- గణమనఁగా సంఘము అనఁగా సంతానమని భావము. ఈ ద్వ్యాముష్యాయణులలో విశేషమున్నది. ఒక తండ్రికిబుట్టినయిద్దరికి భిన్నగోత్రులైన యిద్దరికియిచ్చెదరు. అలాభిన్నగోత్రులైననూ వారిద్దరుమొదలు వక్క-గోత్రమందు బుట్టినవారేగనుక పరస్పరవివాహము చేసికొనగూడదు. కానిఆయిద్దరితరువాత వారి సంతానములకు తండ్రులనుగ్రహించినవారి గోత్రములేగనుక పరస్పరము వివాహము చేసికొనవచ్చును. క్షత్రియవైశ్యులు గురువుయొక్క- గోత్రప్రవరగలవారు

గాన వక గురుశిష్యులు పరస్పర వివాహము చేయరాదు. తమగోత్రము తెలియని బ్రాహ్మణులకున్ను గురుగోత్రమేగతి. వారికిన్ని పరస్పరవివాహములేదు.బ్రాహ్మణులైననూ తమవారెవ్వరో తెలియనివారికి ఆచార్యగోత్రమె విహితము, ఈపక్షమందును అట్టిగోత్రమునకు సమానగోత్రమువారితో వివాహముగూడదు. తెలియకగాని ప్రమాదమువల్లగాని తెలిసియు వివేకాభావముతోగాని సమాన ప్రవరగోత్రమైన కన్యను వివాహముచేసికొన్నయెడల ఆకన్యనుతల్లినివలె పరిపాలించవలయునుగాని భార్యగానంభోగాదుల కుపయుక్తముగా చేయగూడదు.ఇదియే ఆవివాహమునకు ప్రాయశ్చిత్తము.

ఇతిశ్రీనారాయణభట్ట విరచితాయాం
ధర్మప్రవృత్తౌ గోత్రనిర్ణయ
ప్రకరణం సమాప్తము
శ్రీహయగ్రీవాయనమః

•••• • • •

అథ జీవత్పితృకశ్రాద్ధవిధిః

ఆమశ్రాద్ధంగయాశ్రాద్ధం శ్రాద్ధంచాపరపక్షికమ్ ॥ నజీవత్పితృకఃకుర్యాత్తిలైఃకృష్ణైశ్చతర్పణం॥ నజీవత్పితృకఃకుర్యాన్ముండనంత్వేధిఃశంచయత్ । మహాలయంగయాశ్రాద్ధంవహన్నంపితృతర్పణం శ్రాద్ధాదికంయదాకర్తుమశక్తశ్చపితాయది॥ తదాపుత్రేణకర్తవ్యమవశ్యంపితురాజ్ఞయా ॥ పరాశరః ॥ విద్యమానేపిపితరి శ్రాద్ధంకర్తుముపస్థితమ్ । పితృవత్పితృపితాద్రేః కుర్యాచ్ఛ్రాద్ధమసంశయః ॥ తథాచ వృద్ధాతీర్థేచసన్యస్తే తాతేచపతితేసతి॥ యేభ్యఏవ పితాదద్యాత్తేభ్యోదద్యాత్స్వయంసుతః॥ ఉద్వాహేపుత్రజననేపుత్రేష్ట్యాంసౌమికేమఖే॥ తీర్థేబ్రాహ్మణఆయాతే షడేతేజీవతః పితుః ॥ గృహ్యపరిశిష్టే॥ అన్వష్టక్యంగయాశ్రాద్ధం ప్రాప్తాసత్యాం మృతేహని। మాతుఃశ్రాద్ధం సుతంకుర్యాత్ పితర్యపిచజీవతి । అన్వష్టక్యమిత్రిప్రేతపక్షే నవమీశ్రాద్ధమిత్యర్థః॥ నజీవపితృకఃకుర్యాచ్ఛ్రాద్ధంమాతుఃక్షయాదృతే।ఋతేచ నవమీశ్రాద్ధం మృతచ్ఛపిలుప్యతే॥ తదాచగోభిలః॥జీవమానఃపితాయస్యమాతాచేన్మ్రియతేయది॥ ప్రేతపక్షేనవమ్యాంతు మాతుశ్రాద్ధం విధీయతేమహాలయే

విక్రీతః కృత్రిమస్స్యాత్స్వయంకృతః ॥ దత్తాత్మాతుస్వయందత్తో గర్భేవిన్నస్సహోఢజః ॥ ఉత్సృష్టోగృహ్యతేయస్తుసోపవిద్ధోభవేత్సుతః। పిండదోంశహరశ్చైషాం పూర్వాభావేపరఃపరః। మనుః ॥ యఏతేభిహితాఃపుత్రాఃప్రసంగాదన్యబీజజాఃయస్యతేబీజతోజాతాస్తస్యతేనేతరస్యతు॥ ప్రయోగపారిజాతే॥ జ్యేష్ఠఏవసుతఃకుర్యాద్దవిభక్తైస్సహానుజైః॥ పితృశ్రేవాబ్దికంశ్రాద్ధం మన్యేషాంనచతైస్సహ ప్రత్యబ్దంపార్వణేనైవ విధినాక్షేత్రజౌరసౌ। కుర్యాతామితరేకుర్యురేకోద్దిష్టం సుతాదయః ॥ ఔరసఃపార్వణేనైవ పితృర్వైవిధినాచరేత్॥ క్షేత్రజాద్యాస్సర్వే ప్యేకోద్దిష్టవిధానతః॥ ద్వ్యాముష్యాయణాకాదద్యుర్ద్వాభ్యాం పిండోదకేపృథక్ పితౄన్దారతృగ్రహీతోస్తు శ్రాద్ధంకుర్యుస్సయోరపి॥ యస్యయోబీజతోజాతస్తస్యవైపార్వణంస్మృతమ్॥ ఏకోద్దిష్టమథాన్యస్య విధిరేవఉదాహృతః॥ పితుశ్చైవగృహీతుస్తు మాతుశ్చైవతథైవతు। దత్తఃకుర్యాత్త్రయోరేవనాన్యేషాంతుకదాచన ॥

తా॥ యాజ్ఞవల్క్యుడు విజ్ఞానేశ్వరీయమందు చెప్పుచున్నాడు. ౧ధర్మపత్నియందుబుట్టిన కుమారుడు . ఔరసుడు. ౨ పుత్రికాపుత్రుడు దౌహిత్రుడు వీడు ఔరసతుల్యుడు. ౩సగోత్రునివల్లగాని అన్యగోత్రునివల్లగానితనభార్యయందు బుట్టినవాడు క్షేత్రజుడు ౪ తనగృహమందు ప్రచ్ఛన్నముగా బుట్టినవాడు గూఢజుడు ౫ పెళ్ళిగానికన్యకను బుట్టినవాడుకానీనుడు, వీడుమాతామహునికొమారుడేను ౬ రెండుమారులు పెళ్ళాడినదానికి బుట్టినవాడు పౌనర్భవుడు. ౭ తల్లిదండ్రులచేత యివ్వబడినవాడు దత్తుడు, ౮ తల్లిదండ్రులచేత అమ్మబడినవాడు క్రీతుడు. ౯ స్వయంగాతాను తెచ్చుకున్నవాడు కృత్రిముడు. ౧౦ స్వయంగా తానువచ్చిచేరినవాడు దత్తాత్ముడు. ౧౧ పెళ్ళిగాకముందు గర్భములోవుండగా పెళ్ళిచేసినతరువాత బుట్టినవాడు సహోఢజుడు. ౧౨ తల్లివిడిచినతరువాత తీసికొనిరాబడినవాడు అపవిద్ధుడు. ఇట్లు ద్వాదశపుత్రులు, వీరిలో పూర్వపూర్వుడుచని పోయినతరువాతవరుడు కర్తయు భాగహరుడునుఅగును. మనువు బీజముప్రధానముగనుకయెవ్వనిబీజమువలన యెవ్వడుబుట్టినాడోవాడు వానికుమారుడని చెప్పెను సోదరులు అవిభక్తులుగా న్నంతవఱకు జ్యేష్ఠకుమారుడు తమ్ములతోగూడి మాతాపితరుల శ్రాద్ధములను జేయవలయును. ఇతరులశ్రాద్ధమును తాను వేరుగానే చేయవలయును. పైనచెప్పిన౧౨ మందిలోను ఔరసుడు, క్షేత్రజుడుమాత్రమే మాతాపితరుల శ్రాద్ధ

అథ విశ్వామిత్రగణః

శ్లో॥ విశ్వామిత్రోదేవరాతశ్చకతోగాలవోమనుః। లిత్రాం [illegible] ర్వాలఖిలోశ్య యాజ్ఞవల్క్యశ్చకౌశికః॥ ఉలూకోబృహదగ్నిశ్చ [illegible] మధ్రిశ్చాత్తాతప స్తథా। శాలంకాయనశాలాగ్ని తథాశాలాపతౌదకః॥ శ్రీమతోదైవతరసః కామకాయనసంజ్ఞకః। దైవశ్రవాశ్చధనంజయఇత్యథకౌస్మృతౌ ॥ మధుఛంద అజశ్చజ్యోరోహిణోరాహిణాష్టకా। లోహితఃపూరణఃపారి భాషయశ్చతథోరణః।కతఃకాత్యాయనశ్చ హ్యతికీలశ్చాఘమర్షణః।సనూపనవధూమాత్రిచపాణిన్యోజవర స్తథా॥ ఏకహవ్యోగ్నివేశ్యశ్చ శాలంకాయనసంజ్ఞకః। శాలాక్షోలోహితాక్షశ్చ జహ్నుశ్చాపేంద్రికౌశికః॥ ఘృతకౌశికఇత్యేతే విశ్వామిత్రగణర్షయః ॥ ప్రవరాస్త్రయఏవోక్తా విశ్వామిత్రగణస్యతు॥ వాక్యమ్॥ విశ్వామిత్రదేవరాతాదీనాం త్రిప్రవరః॥ విశ్వామిత్రదేవరాతౌదకాఇతి॥ శ్రీమతాదిచతుర్ణాం త్రిప్రవరః॥ విశ్వామిత్రదైవతరసదైవశ్రవసాఇతి॥ ధనంజయాదిచతుర్ణాం ప్రవరః॥ విశ్వామిత్రమధుఛందసధనంజయాఇతి॥ అజాద్యస్త్రి [illegible] విశ్వామిత్ర రోహిణాష్టకాఇతి ॥ [illegible] విశ్వా[illegible] మి[illegible] పూరణాఇతి కతాదిచతుర్ణాంత్రిప్రవ[illegible] ॥ విశ్వామి[illegible] కాత్యాత్కీలాఇతి॥ అఘమర్షణాదష్టానాం త్రిప్రవరః॥ విశ్వామిత్రాఘమర్షణాగి[illegible]శ్చా ఇతి। శాలంకాయనదిపణా [illegible] విశ్వామిత్ర శాలంకాయనకౌశికాఇతి॥ ఇతివిశ్వామిత్ర [illegible] ఏకఏవఋషి[illegible] త్వనేష్వనుకీర్తితే। తావతైవసగోత్ర[illegible] మృతేభృగ్వంగిరోగణాత్ ॥ ఏవమశేషభేదేన గణ[illegible] సామాన్యనోద్వహే [illegible] విశేషాత్రినిగద్యతే [illegible] దీనాం స్వగణానువృత్తితః। సగోత్రత్వమతస్తేషాం నోద్వాహస్తేషువిద్యతే॥ అన్యోన్యంస్వంగణంహిత్వా వివాహేయుర్గణాంతరైః। గణంతరేపితుల్యార్షా నోద్వహేయుః॥ పరస్పరమ్॥ ప్రదర్శయామనులాక్ష్యర్గణభేదేష్వవసిష్ఠాః।స్వతంత్రాశ్చస్వతంత్రాశ్చద్యాకపీగణభేదతః ॥ కత్యాత్కీలౌభరద్వాజ విశ్వామిత్రగణాద్వయో॥ విశ్వామిత్రోవైతహవ్యశ్శాలంకాయనఇవ్యతే। విశ్వామిత్రగణయోర్ద్వ

తేచధనంజయాః। విశ్వామిత్రేణకుంగేన భారద్వాజశ్చ శైశిరః॥అతో యంద్విప్రవరకో నోద్వహే త్తద్గణద్వయే। సంకృతిఃపూతిమాషశ్చ శంభుశ్చైనంగవ స్తథా ॥ శండిలో వ్యాఘ్రపాదశ్చ భరద్వాజకులో ద్భవాః।కక్షియకీతావసిష్ఠేన నోద్వాహః స్వద్గణద్వయే॥జామదగ్న్యశ్చ దేవరాతో విశ్వామిత్రకులేర్పితౌ॥ దత్తపుత్రతయానేమా ఉద్వహే త్తాంగణద్వయే। కాశ్యపేనవసిష్ఠేన క్రీతా గౌతమవంశజాః ॥ ఆనష్టి రాకులిస్త్రాక్షీ రాజచారి స్తథైవచ। సారజఃక్షీరజో బాహు స్సైరంధ్రీ రాజసేవకః॥ స్వాశుచిఃపులిఃగశ్చ లౌకాక్షిశ్శారదంబకః। త్రయో దశైతేఋషయస్సమస్వాహ్వాన్మనీకృతాః॥రాతౌమమ తవాహ్నాతి తత్రైనై తేవ్యవస్థితాః।అతోగణత్రయేప్వేతే నవివాహ్యాఃకథంచన। ఏవంనిర్ణీతముజ్ఞాత్వాహంపరిత్యజ్యపమాద్యతి॥తథాచ స్మృత్యంతరె॥ జమదగ్నిగణస్యాపి విశ్వామిత్రగణస్యచ।నదేవరాతగోత్రస్యవివా హః స్యాత్పరస్పరమ్॥ భరద్వాజగణస్యాపి విశ్వామిత్రగణస్యచ।కత శైశిరశుంగైశ్చనాన్యేషాం పాణిపీడనమ్॥కశ్యపస్యగణస్యాపివసిష్ఠస్య గణస్యచ॥ సంకృతిపూతిమాషాభ్యాం వివాహోనపరస్పరం । ఆత్రే యస్యగణస్యాపి విశ్వామిత్రగణస్యచ॥ ధనంజయాఖ్యగోత్రేణ నా న్యోన్యంపాణిపీడనమ్॥భరద్వాజగణస్యాపి తథాకపిగణస్యచ।వివా హోనవిధేయస్స్యాదిత్యేవంమునయోబ్రువన్॥ మౌద్గలస్యగణస్యాపి విష్ణువాఖ్యగణస్యచ । పరస్పరంనకుర్వీత పాణిపీడనసత్క్రియామ్॥ ద్వ్యాముష్యాయణకాస్సన్యే దత్తకక్రీతకాదయః।గోత్రద్వయేఽపినో ద్వాహాః శుంగశైశిరగోత్రవత్ ॥ ఆచార్యః॥ ద్వ్యాముష్యాయణక స్యైవ నోద్వాహో గోత్రయోర్ద్వయోః॥ తదపత్యస్యతజ్జన్య గోత్ర మేవవిమృశ్యతాం॥గురోస్సగోత్రప్రవరా నోద్వాహ్యాః పుత్రస్తైర్ద్వ యోః।స్వగోత్రస్యానభిజ్ఞైశ్చ విప్రైరాచార్యగోత్రజా॥అసంప్రజ్ఞాత బంధూనా మాచార్యప్రవరాస్స్మృతాః ॥ పక్షేచాస్మిన్వివాహోపి నగోత్రైస్సహనేష్యతే । అజ్ఞానాదథవాజ్ఞానా ద్యస్తుసైయదిచోద్వ హేత్। సమానప్రవరాంకన్యాం మాతృవత్పరిపాలయేత్ ॥తథాచ॥ సమానప్రవరాంకన్యాం సపిండాంచైవగోత్రజాం । నైవతాంవరయే ద్ప్రాజ్ఞో మాతృవత్పరిపాలయేత్ ॥

కర్తవ్యం జ్యేష్ఠపత్నీసుతేనచ ॥ జన్మతో జ్యేష్ఠసవా మా తు స్వపతాన్య అధికర్మ యత్ ।కృత్వా సౌవపనం పుత్రః పిత్రోర్జీవతోః సపత్నీ మాతుః కుర్వీత పైతృమేధికకర్మచ ॥ చకారాత్ప్రతిసాంవత్సరికక మపి కుర్యాదిత్యర్థః॥ వ్యాఘ్రః । పితా జీవతి చేద్యస్య సపత్నీ జనని మృతా । వపనంతస్య కర్తవ్యం పితృపత్న్యస్తుతత్సమః ॥ మృతా మాతరిజీవంత్యాం సపత్నీజననియది । పితా మహ్యాదిభిః కుర్యాత్ప త్యబ్దంసతుతర్పణమ్॥ స్మృత్యంతరె॥ఏకస్య బహ్వ్యో భార్యాద్వయో ర్యదిచపుత్రకౌ। పితుర్మరణకాలేతు జ్యేష్ఠపత్నీసుతోగ్రజః ॥ ఏక స్యబహుకపత్నీనాం సర్వాసాం సంతతైనుతాః । పితుర్మరణకాలేతు జ్యేష్ఠపత్నీసుతోగ్రజః ॥

తా॥ ఒక పురుషునకు యిద్దరుముగ్గురు భార్యలున్నపుడు అందులో ఒకస్త్రీ మృతురాలైనయడల అన్యభార్యకు సంతానమున్నను భర్తయే కర్మ చేయవలయును అనగా కర్తభర్తగాని సవతికుమారుడుగాడు. ఇందులో పక్షాంతరము యిద్దరు ముగ్గురు భార్యలలోను యొకభార్యకు సంతానమున్ననూ అందరు సంతానవతులని భావము చెప్పబడియున్నందున జ్యేష్ఠభార్యాపుత్రుడు కర్తయనియుగనుక వాడేకర్మ చేయవలయుననియు జ్యేష్ఠభార్యాపుత్రుడుగాని: ముందుగాపుట్టినవాడుగానిజ్యేష్ఠుడు తన తల్లిదండ్రులు జీవించియున్ననూ వాడు సవతితల్లికి కర్మచేయవలయునని వీరి మతము. ఆకర్మలో వపనము చేయించుకొనవచ్చును అబ్దికాదులందుపితామహీలతో కలిపి ఆబ్దికాదుల నివ్వవలయును. శ్రాద్ధాంగతర్పణము మాత్రము చేయగూడదు. ఇద్దరుభార్యలకు పుత్రులున్నయడల తండ్రి చనిపోయినపుడు జ్యేష్ఠభార్యాపుత్రుడే జ్యేష్ఠుడుగా భావించుకొనవలయును.

అథ కర్మాధికారిణః పుత్రాః

యాజ్ఞవల్క్యః॥ ఔరసోధర్మపత్నీజస్తత్సమః పుత్రికాసుతః॥ క్షేత్రజః క్షేత్రజాతస్తుసగోత్రేణేతరేణవా ॥ గృహేప్రచ్ఛన్న ఉత్ప న్నో గూఢజస్తుసుతస్స్మృతః। కానీనః కన్యకాజాతో మాతామహ సుతస్స్మృతః॥ అక్షతాయాంక్షతాయాం వాజాతః పౌనర్భవస్సుతః॥ దద్యాన్మాతాపితావాయం సపుత్రోదత్తకోభవేత్॥ క్రీతశ్చతాభ్యాం

యును, వేదమంత్రమును పఠింపఁగూడదు. పుత్రుఁడుండఁగా యితరుఁడు కర్మ చేయగూడదు. అపుత్రునకు అన్యుడు చేయవలయును. తీర్థమందుగాని స్వగృహమందుగాని యెచ్చట ప్రాణముపోవునో అచ్చటనే ప్రేతకార్యమంతయు చేయవలయులుగాని యితరస్థలమందుచేయఁగూడదు.

అథాఽపుత్రవిషయె

శ్లో॥ పత్నీ కుర్యాదపుత్రస్య పుత్రికాపుత్రఏవవా। కనీయాన్ భ్రాతృజోవాపి పూర్వాభావేపరఃపరః ॥

తా॥ పుత్రులులేనివారికి భార్యగాని, దౌహిత్రుఁడుగాని, తమ్ముడుగాని, సోదరపుత్రుడుగాని కర్మచేయవలయును. అనఁగా పూర్వులులేనియెడల తరువాతవారు చేయవలయును.

అథ వపన విధిః

శ్లో॥ నిషిద్ధేసత్యపిక్షౌరె పితోర్గేవమృతేహని । వాపయేయుసుతాఃపితోర్గ్రన్మరణెప్రవణేపిచ॥ సంవర్తః ॥ గంగాయాం భాస్కరక్షేత్రే మాతాపితోర్గుర్మృతేహని । ఆధానేయజ్ఞకాలేచ షట్సువైవపనంస్మృతమ్ ॥ మాతామహపితృవ్యాణాం మాతులాగ్రజయోర్గురోః । శ్వశురాచార్యయోస్స్వామి పత్న్యోశ్చాపి పితుస్స్వసుః మాతృష్వసుర్భగిన్యాశ్చ హ్యుపాధ్యాయస్యచైవహి। ఏషాంకేచిన్మృతాఃప్రాహు ర్గర్భహానపివాపయేదితి॥ ఇదంకర్మకర్తృవిషయమ్॥ తథాచ వ్యాఘ్రః ॥ అపిభర్తావిభర్తావా పితోర్స్తుమతణేసుతాః । వపనంకుర్యురన్యేషాం కుర్యాత్కర్తాసయోభవేత్ ॥ సగోత్రోవాన్యగోత్రోవా యదిస్త్రీయదివాపుమాన్ । ప్రథమేహనియోదద్యాత్సదశాహంసమాపయేత్ ॥ దాహాదికర్మకుర్వీతమంత్రవత్పితృమేధికం। ప్రథమేహనియఃపుత్రస్సదశాహంసమాపయేత్ ॥ అస్థిసంచయనాత్పూర్వం పుత్రోయదిసమాగతః।తదాదిసకలంకర్మ పుత్రఃకుర్యాద్యథావిధి॥ దహనాగ్నిః॥స్మృత్యర్థసారె ॥ దహనంచాహితాగ్నేస్తుకుర్యాత్త్రేతాగ్నినా సుతః ॥ అనాహితాగ్నేంవిధివ ద్గృహేదౌపాసనాగ్నినా ॥ విధురంవిధవాంచైవ దహేత్త్రేతంకుశాగ్నినా । యతిప్రత్యాశ్యాకపాలాగ్నిస్తుసాగ్నిర్బాలకన్యయోః॥ఆశ్వలాయనః॥ఆత్మానోపవరీరస్య నవిశత్యుతిపానకః। శవదేహేవినష్టేపి దక్షిణఃపాణిరస్తిచేత్ ॥తాదికాగ్నిస్థాపయిత్వాపాణిఃపుత్రోజపేద్యజుః॥ ఉపావరోహ

బహ్వాంతక ధనంజయా॥సుమంగళోబీజవాపి స్సోమంగలో త్రిపంచో జాః॥ ఆత్రార్చనానాం ఋద్ధిసామరథ్యా స్నానాం త్రిప్రవరాః। ఆత్రేయార్చనానసశ్యావాశ్వ ఇతి॥అత్రిబహ్వాంతకగణయోఃప్రవరైక్యేపిభిన్నశాఖాధ్యయనాద్భేద ఇత్యుక్తమ్। సుమంగళానాంత్రిప్రవరాః ॥ ఆత్రేయసుమంగలశ్యావాశ్వ ఇతి॥అవ్యపేకగవిభేదేనమిథోమిశ్రానవివాహః॥

తా॥ అత్రి ప్రథముడు, ఆత్రేయుడు; వామరథ్యుడు, గవిష్ఠురుడు, పౌర్వాతిథ్యుడు, అతిథి, బహ్వాంతకుడు: ధనంజయుడు: సుమంగళుడు, బీజవాపి:సామగల్యుడు, వీరుఅత్రిగణము అత్రిమొదలు వామరథ్యులవరకు త్రిప్రవరము.ఆత్రేయార్చనానసశ్యావాశ్వులు. అత్రికిన్ని బహ్వాంతకునకున్ను ప్రవరైక్యమున్ననూ వేరువేరుశాఖను అధ్యయనము చేసినందున భేదమున్నది, సుమంగళులకు త్రిప్రవరము. ఆత్రేయసుమంగల శ్యావాశ్వులు మొదటిఋషికి భేదములేనందున పరస్పర వివాహము చేసికొనగూడదు,

అథ వసిష్ఠగణః

ఆద్యోవసిష్ఠోవాసిష్ఠఉపమన్యురతఃపరమ్ ఆభరద్వసుర ప్యైంద్రప్రమదశ్చ పరాశరః॥పారాశర్యోవ్యాసశ్శక్తిః కుండినోగణఇత్యపి। సాంఖ్యాయనోజాతుకర్ణ్యః కౌండిన్యశ్చతతఃపరమ్ ॥మైత్రావరుణిరిత్యేతే వసిష్ఠస్యగణపర్యయః। ఆద్యస్యప్రవరైకస్స్యాత్తతస్స్యుఃప్రవరాస్త్రయః॥ తత్రవసిష్ఠస్స్వనామైకప్రవరః॥ వాసిష్ఠాదీనాం త్రిప్రవరాః వాసిష్ఠశక్తిపారాశర్యాఇతి॥ కుండినాదీనాం త్రిప్రవరాః॥ వాసిష్ఠమైత్రావరుణకౌండిన్యాఇతి ॥ ప్రవరైకర్షిసామ్యేన మిథోమిశ్రానవివాహినః ॥

తా॥ వసిష్ఠుడు: వాసిష్ఠుడు: ఉపమన్యుడు: ఆభరద్వసువు; ఐంద్రప్రమదుడు పరాశరుడు పారాశర్యుడు: వ్యాసుడు: శక్తి, కుండినుడు: గణుడు; సాంఖ్యాయనుడు, జాతుకర్ణుడు, కౌండిన్యుడు: మైత్రావరుణి వీరు వసిష్ఠగణము. ఇందులో మొదటివానికి ఒకప్రవరము, మిగిలినవారికిత్రిప్రవరము వసిష్ఠునకు వసిష్ఠప్రవరము. వాసిష్ఠాదులకు వాసిష్ఠశక్తి పారాశర్యులని త్రిప్రవరము, కుండినాదులకు వాసిష్ఠమైత్రావరుణ కౌండిన్యులని త్రిప్రవరము. ఏకఋషిసామ్యమువలన పరస్పర వివాహముగూడదు.

అథాగస్త్యగణః

అగస్తిశ్చేతథాగస్త్యో దాల్భ్యశ్చ్యుత ఇతిత్రయః॥ ఇధ్మవాహ సోమవాహ సారవాహాస్త్రయోప్యమీ॥ (ప్రవరాంతావికల్పేనమిథోమీనవివాహినః) అత్రకేచిదాక్షిపన్తి। ఏకగర్భసముత్పత్త్యా చైకనామత్వసమ్భవే॥ మైత్రావరుణయోర్వరనయోర్గణభేదః కథంభవేత్॥ ఇతి; అత్రోచ్యతే॥ ద్వయోరపిఘటోత్పత్తిరైకజాతస్యసాధనం। సమానసమయోత్పత్తేర్నామైక్యమవిచారతః॥ మిత్రావరుణయోస్త్వేకే భేదాదైక్యం కథంభవేత్। ప్రసూతిగృహవత్కుమ్భః ప్రాణసూన్యవకారణమ్। పతిత్వాభాగభేదేన స్థితయోరేతసోర్ద్వయోః। వృథగేవసముత్పత్తి రిన్నావితిసమంజనమ్॥

తా॥ అగస్తి. అగస్త్యుడు, దాల్భ్యుఁడు, చ్యుతుఁడు: ఇధ్మవాహుఁడు:సోమవాహుఁడు: సారవాహుఁడు: వీరికి ప్రవరాంతమందు భేదములేనందునపరస్పరవివాహముగూడదు. ఇందొకశంకను కొందరు చేయుచున్నారు. వసిష్ఠుఁడున్నూ; అగస్త్యుండున్నూ యొకగర్భమందే జనించినారు. గాన కుంభసంభవనామము; మైత్రావరుణినామము యిద్దరికి యొక్కటియే అయివున్నదిగద. యిట్లుండగాగణభేదముగణభేదము యెట్లుగలిగినది అని ఈశంకకు సమాధానముచెప్పుచున్నాము. ఇద్దరును కుంభమందు జనించినారు అనునంతమాత్రమున జాతియొక్కటియనిచెప్పుటకుసాధనము.గారు. ఇద్దరు యొక్కకాలమందు జనించినందున విచారణలేక ఇద్దరికి యొకనామమును (మైత్రావరుణినామమును)వారుయేర్పరచిరని: కొందరుచెప్పుచున్నారు మిత్రుడు: వరుణుఁడు యీ యిద్దరికి ద్వంద్వసమాసమందు మిత్రావరుణులని వ్యవహారము గలిగినది. మిత్రపదమునకు దీర్ఘము వ్యాకరణసూత్రప్రకారము వచ్చినది. ఇట్టిమిత్రావరుణులకు యిద్దరికి స్వతః భేదమున్నందున ఆభేదమెట్లుగల్గును ఇదిగాక అగస్త్యునకున్నూ: వసిష్ఠునకున్నూ జన్మస్థానము కుంభము ఇది ప్రాణశూన్యము అందువలన కారణముగాదు. అనగా యేకగర్భమును సంజ్ఞకు హేతువుగాదు గాబట్టి మిత్రావరుణులు యిద్దరులేరు. వారియిద్దరివీర్యమును భేదముగానే కుంభమందు పడినది అందువలననే యిద్దరుపేరుగా జనించినారు. కాబట్టివీరుయిద్దరు వేరుగాని యొకటిగాదుఅని ఈరెండుసమాధానములు సరిగానున్నవిగనుక పైశంకను తొలగించి సంతృప్తులుగావలయును. (వీరిజన్మకథ శ్రీ భాగవతాది గ్రంథములందు చూచుకొనవలయును)

మందు పార్వణవిధానముగా చేయవలెను. ఇతరులు ౧౦ కుమారులు ఏకోద్దిష్ట విధానముగా చేయవలయును. ద్వ్యాముష్యాయణులు యిద్దరుపితరులకు శ్రాద్ధమునుచేయవలయును. దత్తుడు ఉభయులకు మాతాపితరులకు కర్మచేయవలయును.

అథాన్యోధికారక్రమః

శ్లో॥ పుత్రః పౌత్రశ్చ తజ్జశ్చ పుత్రికాపుత్ర ఏవచ। పత్నీభ్రాతాచతజ్జశ్చ పితామాతాస్నుషాతథా॥ భగినిభాగినేయశ్చ సపిండో ధనహార్యపి। ఏతేప్యభిహితాః కైశ్చిత్పూర్వాభావే పరః పరః॥

తా॥ పుత్రక్రమము మరియొకటి చెప్పఁబడుచున్నది పుత్రుఁడు, పౌత్రుఁడు తత్పుత్రుఁడు, పుత్రికాపుత్రుఁడు, భార్య, భ్రాత, భ్రాతృపుత్రుఁడు, తండ్రి, తల్లి కోడలు, తోబుట్టువు. మేనల్లుఁడు. సపిండుడు. దనహారి వీరు, పూర్వుఁడుపోయిన తరువాత పరుడు కర్త, అనఁగా పైవారు చనిపోయిననాటికి యీ క్రమములో (వరుసలో) యెవ్వడుంటె వాడు కర్తయనిభావము,

అథానుపనీతాధికారః

విశ్వరూపే ॥శ్లో॥ అసంస్కృతేనపుత్రేణ పత్న్యావాపిసమంత్రకం। అగ్నిదాహః ప్రకర్తవ్యో హ్యన్యత్సర్వంతుకారయేత్। కుర్యాదనుపనీతోపి మంత్రవత్పైతృమేధికం। యద్యసౌకృతచూడస్స్యాద్యదిస్యాచ్చత్రివత్సరః॥ కృతచూడస్తుకుర్వీత హ్యుదకంపిండమేవచ। స్వధాకారంప్రయుంజీత వేదోచ్చారంనకారయేత్॥ కృతచూడోఽనుపేతశ్చపితుశ్శ్రాద్ధంసమాచరేత్। ఉదాహరేత్స్వధాకారం నతువేదాక్షరాణ్యసౌ॥ మనుః॥ నహ్యస్మిన్యుజ్యతే కర్మకించిదామౌంజిబంధనాత్। నాభివ్యాహారయేద్బ్రహ్మ స్వధానినయనాదృతే॥ స్వధానినయనం ప్రేతకార్యమిత్యర్థః॥ పుత్రే సత్యన్యస్యనిషేధః॥ పుత్రేషువిద్యమానేషు నాన్యోవైకారయేత్స్వధాం। అనుకల్పస్త్వపుత్రస్య శ్రాద్ధంకుర్యాత్స్వసాధకమ్॥ ప్రాణత్యాగోభవేద్యత్ర తీర్థేవా స్వగృహేపివా। ప్రేతకార్యాణి తత్రైవ కుర్యాదన్యత్రనైవతు॥

తా॥ అనుపనీతుఁడు కృతచౌలకర్ముడైననూ లేక మూఁడు సంవత్సరములు వయస్సుగలవాఁడైననూ, దహనమువరకు తండ్రికి మంత్రముతో చేయవలయును భార్యయు భర్తకు దహనమువరకు మంత్రముతో చేయవలయును. అనుపనీతుఁడు దహనము తరువాత జలము పిండదానముచేయవలయును. స్వధాకారము చెప్పవల

ర్భార్యాయా కనిష్ఠాయదివా మృతా। నిర్మంథ్యాగ్నిం దహేత్తేన వహ్నినావిధినచ్ఛ తాం॥ భార్యయోరగ్ని సంయోగే జాతే జ్యేష్ఠా కనిష్ఠయోః॥ యది కాచిన్మృతా భార్యా దాహ స్తస్యాః కథం భవేత్ ॥సంసృష్టాగ్నిం విభజ్యాథ దక్షిణోత్తరయోరపి। జ్యేష్ఠాయాదక్షిణో భాగః కనిష్ఠాయా స్తథోత్తరః ॥ బహవో యదిభార్యాస్స్యు ర్భాగాస్సృష్టాదృశా అపి । యస్యాయో యో భవేద్భాగ స్తం తం భాగం నియోజయేత్ ॥

తా॥ ఇద్దరుభార్యలుండగా అగ్నిసంసృష్టము గాకున్నంతలో భార్యలు మృతినొందినపుడుచేయవలసిన కృత్యమును చెప్పచున్నాడు. పెద్దభార్యకు చిన్నభార్యకు అగ్నిసంయోగము పూర్వోక్తప్రకారముగాకాకున్నంతలో ముందుగా పెద్దభార్య మృతినొందినయెడల అగ్నిహోత్రముతో దహించవలయును. అట్లు ముందుగా చిన్నభార్య మృతినొందినయెడల అగ్ని నిమథించి అయగ్నితో దహించవలయును. లేక ద్విభార్యాగ్నిసంయోగము కలిగినతరువాత యొకభార్య మృతినొందినయెడల సంసృష్టాగ్ని దక్షిణోత్తరములందు విభాగించి దక్షిణభాగముతో పెద్దభార్యను ఉత్తరభాగముతొ చిన్నభార్యను దహించవలయును. బహుమంది భార్యలున్న యెడల జ్యేష్ఠానుక్రమముగా దక్షిణమునుండి విభాగములుచేసి యేభార్యకు యేభాగ మువచ్చినదో ఆమెను ఆభాగముతో దహించవలయును,

అథ నవశ్రాద్ధాని

ప్రథమేహ్ని తృతీయేహ్ని పంచమేహానిస ప్తమే। నవమైకాదశే చైవ నవశ్రాద్ధం ప్రకీర్తితమ్ ॥ యది రాత్రౌ భవేత్తస్య సమా ప్తిర్దహనస్య చేత్। పరేహన్యుది తేసూర్యే కార్యాస్స్యోదకక్రియాః॥ తిలోదకం తథా పిండో నవశ్రాద్ధాని యానిచ॥కుర్యా ద్దాతా ప్రసంధ్యాయాంయదిస్యాన్నిష్ఫలం భవేత్ । ఉత్తరీయశిలాపాత్రకర్తృద్రవ్య విపర్యయే।పూర్వదత్తాం బలిం దద్యాత్పిండాంశ్చ పితృదైవతు॥ మధ్యే దర్శే సతి॥ పితుః రాశౌచమధ్యేతు యదిదర్శస్సమాపతేత్ ॥తావత్తా చోత్తరం తంత్రం సర్వ వస్యేత్ప్రహాత్పరమ్।అంతర్దశాహే దర్శశ్చే త్తత్రసర్వం సమాపయేత్ ॥ పితుః ప్రస్తుయావదాశౌచం దద్యాత్పిండం తిలాంజలిం॥ దశాహమధ్యే దర్శశ్చేత్పిండదానం తిలోదకం। ఔరసః ప్రత్యహం దద్యాన్న చదర్శే సమాపయేత్ । ప్రాగూర్ధ్వం వా త్ర్యహా ద్దర్శే దశాహే మధ్య ఔరసః। పితరాతు వినాన్యేషాం దర్శే చైవ సమాపయేత్ ॥ దశాహమధ్యే యదిదర్శ ఆగతో దద్యాద్దశాహాంతిల వారిపిం

భార్మ్యశ్వ్య మౌద్గలా ఇతి॥పర్యవరైక్యనపంచాపి మిథోమీనవివాహినః॥ అథ విరూపగణః॥విరూపః పృషదశ్వశ్చ పార్షదశ్వోరథీతరః॥ అంగుష్ఠశ్చాష్టదండశ్చ విరూపస్యగణర్షయః॥ ఏతేషాం త్రిప్రవరాః॥ అంగిరసపార్షదశ్వవైరూప్యా ఇతి॥ఏవమేక ప్రవరత్వాన్మిథోమీనవివాహినః॥అథ హారీతగణః॥ హారీతశ్చాంబరీషశ్చ మాంధాతా యౌవనాశ్వకః॥ కౌత్సః; పౌంగ్యః శంఖదర్భౌతతో హైమగవాభిధః॥కౌమారశ్చ దశాప్యేతే హారీతస్య గణర్షయః॥ఏతేషాం త్రిప్రవరాః॥ అంగిరసాంబరీషహారీతా ఇతి॥ అంగిరసాంబరీషయౌవనాశ్వా ఇతిద్వ్యాధా॥ ఇత్యేకప్రవరత్వేన మిథోమీనవివాహినః ॥ అథ విష్ణువృద్ధగణః ॥ విష్ణువృద్ధశ్శఠశ్చాపి మర్షణాశ్చాథభద్రిణః।నితుందిర్మద్రణాశ్చాపి బాదరాయణ ఇత్యపి। సాత్యకిశ్చ పథాసాత్య కామాప్యమితిరారుణిః। పురుకుత్సస్త్రసదస్యు రథాపగవిరిత్యపి ॥ చతుర్దశైతే విఖ్యాతా విష్ణువృద్ధగణర్షయః ॥ ఏతేషాం త్రయః ప్రవరాః॥ అంగిరస విష్ణువృద్ధ బాదరాయణా ఇతి॥ అంగిరసపౌరుకుత్సత్రాసదస్యవా ఇతి॥ తుల్యైకప్రవరత్వేన మిథోమీనవివాహినః॥ఇత్యాంగిరసప్రకరణమ్ ॥ఆత్రి నిషేధమాహ ॥ పంచానాం త్రిషుసామాన్యా దవివాహస్త్రిషుద్వయోః । భృగ్వంగిరోగణేష్వేవం శేషేష్వేకోపివార్యతే। శేషేష్వితి కశ్యపాదిష్విత్యర్థః॥

తా॥ ముద్గలగణము అయిదుగురు, ముద్గలుఁడు,త్రిపేది, తార్క్ష్యుడు; భార్మ్యశ్వుఁడు, మౌద్గలుఁడు అనువారు. వీరికిప్రవరత్రయము అనిపేరు అంగిరస.భార్మ్యశ్వ, మౌద్గలులు. వీరు ఆయిదుగురు ప్రవరైక్యముగాన పరస్పరము వివాహము చేసికొనగూడదు. విరూపగణము విరూపుఁడు; పృషదశ్వుఁడు. పార్షదశ్వుఁడు,రథీతరుఁడు, అంగుష్ఠుఁడు అష్టదండుడు వీరికి ప్రవరత్రయము,అంగిరస, పార్షదశ్వ వైరూప్యలు వీరు ప్రవరైక్యముగలవారుగాన పరస్పరము వివాహము చేసికొనగూడదు. హారీతగణము. ౧ హారీతుఁడు: ౨ అంబరీషుఁడు: ౩ మాంధాత: ౪ యౌవనాశ్వకుఁడు, ౫ కౌత్సుడు: ౬ పౌంగ్యుఁడు: ౭శంఖుఁడు,౮ దర్భుఁడు,౯ హైమగవుఁడు. ౧౦ కౌమారుడు వీరు త్రిప్రవరులు, అంగిరసాంబరీష హారీతులు అంగిరసాంబరీష యౌవనాశ్వులుగాని యీపదుగురు యేకప్రవరసామ్యముగలవారుగాన పరస్పరము వివాహము చేసికొనగూడదు. విష్ణువృద్ధగణము, విష్ణువృద్ధుడు.శఠుడు మర్షణుఁడు: భద్రిణుఁడు; నితుంద్రిమద్రిణుఁడు;బాదరాయణుఁడు సాత్యకి,సాత్య

కామి, పౌపమితి, ఆరుణి. పురుకుత్సుఁడు. ప్రసద్యుఁడు, పౌపగని వీరుపదునాలుగు వీరికి త్రిప్రవరము. ఆంగీరస విష్ణువృద్ధ బాదరాయణులు. అంగీరస పౌరుకుత్స త్రాసదస్యులుగాని వీరియొక్క ప్రవరము సమానముగాన పరస్పరవివాహము గూడదు భృగుగణమందు అంగిరోగణమందును పంచప్రవరవారికి ముగ్గురు ఋషులు కలసినను త్రిప్రవరగలవారి యిద్దరు ఋషులుగలిననూ వివాహము గూడదు. మిగిలిన కశ్యపగణములందును. అత్రిగణమందును, వసిష్ఠగణమందును: అగస్త్యగణమందును: విశ్వామిత్రగణమందును, ఒకఋషికలిసినను వివాహముగూడదు. ఇంత వరకు భృగుగణము, ౧౬౫ ఘట్టము మొదలు ఆంగీరస గణము, తదంతర్గణములు చెప్పఁబడినవి. అనఁగా ౧౬౪ ఘట్టముభృగుగణము ౧౬౫ మొదలు ౧౬౭ వరకు ఆంగీరసగణములు చెప్పఁబడినవి. సూక్ష్మబుద్ధితో చూచినగానిభేదము తెలియబడదు ముందుప్రతమోద్దిష్టమాలగు నప్రవరులలోను కశ్యపగణముచెప్పఁబడుచున్నది. ౧౭౦ అత్రిగాణము, ౧౭౧ వసిష్ఠగణము; ౧౭౩ అగస్త్యగణము ౧౭౪ విశ్వామిత్రగణము చెప్పబడును.

అథ కశ్యపగణః

కశ్యపః కాశ్యపావత్సా రాసీతానిధ్రువస్తథా। వైశంపాయన భూతాంశును మేధోనైధ్రివాఅపి॥ రేభోరైభఃశాండిలశ్చసౌజామిశ్చాభ గురిస్తథా। ధన్వంతరిశ్చశాండీల్యో దేవలఃకశ్యపాఅమీ॥ కశ్యపాదీనాంత్రిప్రవరాః॥ కశ్యపావత్సారాసిత ఇతి॥ నైధ్రివాదీనాంత్రిప్రవరాః॥ కాశ్యపావత్సారనైధ్రివా ఇతి॥ రేభాదీనాంత్రిప్రవరాః॥ కాశ్యపావత్సారరైభా ఇతి। ప్రవరద్వ్యయపి సామ్యేనమిథోమీనావివాహినః

తా॥ కశ్యపుఁడు: కాశ్యపుఁడు: ఆవత్సారుఁడు; ఆసితుఁడు; విధ్రుపుఁడు, వైశంపాయనుడు: భూతాంశుడు, సుమేధుడు, నైధ్రివుడు, రేవుడు, రైవుడు; శాండిలుడు, సౌజామి, భాగురి, ధన్వంతరి, శాండిల్యుడు, దేవలుడు వీరు కశ్యపగణము ఇందులో కశ్యపాదులకు త్రిప్రవరము. కశ్యపావత్సారాసితులు నైధ్రివాదులకు త్రిప్రవరము. కాశ్యపావత్సారనైధ్రివులు. రేభాదులకు త్రిప్రవరము. కాశ్యపావత్సారరైభులు ఈనల్వురు ద్విప్రవరసామ్యముగలవారుగాన పరస్పరవివాహమునకు యోగ్యులుగారు.

అథాఽత్రిగణః

ఆద్యోఽత్రిః ప్రథమస్య స్త్రీకృష్ణ చంద్రిపదాదిమాః॥ ఆత్రేయో వా పరశ్చైవ గవిష్ఠిరసమాహ్వయః॥ పార్వాతిథ్యోఽతిథిశ్చాపి

జాత్రేతి తూష్ణీముగ్నేనయేత్రిచ ॥ స్యాద్ద్వాదశగృహీతేన తూష్ణీంతు జుహూయాద్ధృతం॥ హస్తపృథపృపద్యేత ప్రేతేమూత్రాయ్యాఇతిక్రియా॥ స్నానంపేత్రిస్యపుత్రాద్యైః నస్త్రైర్వైర్భూజయేత్తతః నగ్నదేహం దహన్నైవకించిద్దేయం పరిత్యజేత్॥ పుత్రూఁదా దగ్నివిచ్ఛిత్తిః పత్నీచేత్స్యాన్నసన్నిధౌ । ప్రేతస్యదహనంకుర్యాత్కథంపుత్రోఽథవా న్యథః॥ ప్రాయశ్చిత్తాహుతీర్హుత్వా పక్షహోమంహుతేరపి । దహేం త్రేతంతతఃపుత్రిస్త్రైనవౌపాసనాగ్నినా ॥

తా॥ పుత్రులు తల్లిదండ్రులు చనిపోయినదినమందుగాని, మృతిశ్రవణదినమందుగాని నిషిద్ధదినమందైననూ క్షౌరము చేయించుకొనవలయును, గంగాతీరమందు, భాస్కరక్షేత్రమందు తల్లి, తండ్రి చనిపోయినదినమందు ఆధానకాలమందు, యజ్ఞకాలమందును, తప్పక వపనమును జేయించుకొనవలయును మాతామహునకు పితృవ్యునకు; మాతులునకు, జ్యేష్ఠభ్రాతకు, గురువునకు, శ్వశురునకు; ఆచార్యునకు స్వామికి, పత్నికి, పితృష్వసకు, మాతృష్వసకు; భగినికి, ఉపాధ్యాయునకు కర్మచేయవలసినపుడు తనభార్య గర్భముతోనున్ననూ వపనమును జేయించుకొనవలయును. సగోత్రుఁడుగాని; అసగోత్రుఁడుగాని ప్రథమదినమందు యెవ్వఁడారంభించునో వాడె దశాహమువఱకు చేయవలయును. అస్థిసంచయనమునకుపూర్వము పుత్రుడు వచ్చినయడల ఆదిమొదలు కర్మచేయవలయును. మృతుఁడు ఆహితాగ్నియైనయడల పుత్రుఁడు త్రేతాగ్నితోను: అనాహితాగ్నియైనయడల ఔపాసనాగ్నితోను దహనము జేయవలయును. భార్యలేనివానిని భర్తలేనిదానిని కుశాగ్నిచేతను: భార్యను కపాలాగ్నిచేతను: బాలుని: కన్యను. తుషాగ్నిచేతను దహించవలయును. అత్మారోహితాగ్నికు నకు అగ్నినాశములేదు. గనుక శవముపోయినను కుడిచేయివున్నయడల హస్తమును లౌకికాగ్నియందుంచి ఉపావరోహజాతవేద అగ్నెనయ అను మంత్రములను జపించవలయును. ద్వాదశగృహీతముతో నేయిని తూష్ణీంగా హోమము జేయవలయును. తరువాత హస్తమునుతీసి ప్రేతమ స్నానముచేయించి వస్త్రాదులతో బూజించవలయును. నగ్నదేహమును దహించవలయును. ప్రమాదమువలన అగ్నివిభేదమై భార్యసన్నిధిలో లేనంతలో ప్రాయశ్చిత్తాహుతులనుజేసి పక్షహోమముజేసి ఆయగ్నితో దహనముజేయవలయును. అప్పుడు వస్త్రవిహీనముగాకొందరును స్వల్పవస్త్రములతో కొందరును దహించుచున్నారనుట.

అథ ద్విపత్న్య సంసృష్టాగ్నివిధిః

శ్లో॥ నథరేవగ్నిసంయోగః పత్న్యోర్జ్యేష్ఠాకనిష్ఠయోః। జ్యేష్ఠాయదిమృతాపూర్వ మగ్నిహోత్రేణతాందహేత్ ॥ పూర్వమేవహి

హవిః-హవిస్సు, బ్రాహ్మణకామము- బ్రాహ్మణుఁడుకోరినప్రకారము శ్రాద్ధభోజనము గురువచనము- గురువుయొక్క ఆజ్ఞ, ఔషధము-మందు యీ యెనిమిదియు యుపవాసమునకు భంగకరములుగావు. పుత్రులులేక భార్యయే కర్త్రి అయినపుడు రజస్వల అయినయడల అయిదవరోజున భర్తయొక్క ఆబ్దికమును పెట్టవలయును. భార్య రజస్వలయినను, తాను ప్రవాసమందున్నను, భార్యలేకున్నను; ఆబ్దికమును, మాసికమును, దర్శశ్రాద్ధమును అన్నముతోనె బెట్టవలయును. భార్యరజస్వలయినపుడు ఆబ్దికమును మాసికమును మాత్రమువిడిచి దర్శాదిషణ్ణవతిశ్రాద్ధములను ఆమముతో చేయవలయునని చెప్పుచున్నారు.

అథామశ్రాద్ధమ్

శ్లో॥ ఆపద్యనగ్నౌ తీర్థేచ ప్రవాసేపుత్రజన్మని । ఆమశ్రాద్ధం ద్విజఃకుర్యాత్ స్త్రీశూద్రః ప్రత్యాబ్దికంవినా ॥ తీర్థేఽనగ్నౌ ప్రవాసేచ శ్రాద్ధమన్నేన కారయేత్ । అమావాస్యాదికంచైవ కేచిదేవంవదంతిహి ॥ సిద్ధాన్నేతువిధిర్యస్స్యాదామశ్రాద్ధేప్యయంవిధిః । ఆవాహనాదిసర్వంస్యాత్పిండదానంతథైవచ ॥ దద్యాద్యద్యచ్చ ద్విజాతిభ్యః శృతంవాశృతమేవవా । తేనాగ్నౌకరణంకుర్యాత్పిండస్థానేతుపిర్వపేత్ ॥ అన్నాఖ్యంభోజనాంగంచ కర్మయద్విహితంతథా । ఉచ్ఛిష్టభాగినాంభాగమామశ్రాద్ధేవివర్జయేత్ ॥ స్మృత్యంతరే॥ఆమశ్రాద్ధం యదాకుర్యాత్పిండదానంకథంభవేత్ । గృహపాకాత్సముద్ధృత్య సక్తుభిఃపాయసేనవా ॥ అథ హిరణ్యశ్రాద్ధమ్

శ్లో॥ అన్నాభావేద్విజఃకుర్యాచ్ఛ్రాద్ధమామేనసైసుతః। తదభావేహిరణ్యేన సద్యైనంపార్వణేనతుః అన్నాద్ద్విగుణమామంస్యాద్ధిరణ్యంస్యాచ్చతుర్గుణం। తదభావేథవాన్నస్య పర్యాప్తంవాపికారయేత్ ॥

తా॥ ద్విజులనఁగా బ్రాహ్మక్షత్రియవైశ్యులు ముగ్గురు, వీరు ఆపత్తునందును; భార్యసన్నిధిలోలేనపుడును: తీర్థమందును, ప్రవాసమందును: జాతకర్మయందును, ఆమశ్రాద్ధమునుజేయవలయును. ఆపత్తునందైననూ మాతాపితరులఆబ్దికములందుమాత్రముఆమశ్రాద్ధముజేయరాదు.అన్నశ్రాద్ధమేజేయవలయును.కొందరు తీర్థమందును భార్యసన్నిధియందును ప్రవాసమందును దర్శశ్రాద్ధాదికమునుఅన్నముతోనేజేయవలయునని చెప్పుచున్నారు. అన్నశ్రాద్ధమందేవిధి చెప్పఁబడియున్నదో ఆమశ్రాద్ధమందును అవిధినేచేయవలయును. ఆవాహనాదికమును పిండదానమును జేయవలయును, బ్రాహ్మణులకు పక్వముకాని అపక్వముకానియేపదార్థమునుయిచ్చె

దార్ । పుత్రీసుతోద త్తక ఔరసౌవా శేషాస్సుతాస్తత్రసమాపయేయుః ॥ దశాహాభ్యంతరేపితోః క్రమరణంశ్రూయతేయది । సపిండీకరణం చైవ యదికాలసముద్భవమ్ ॥ మంత్రాగ్నిస్సైనదగ్ధస్య పిండదానోదకక్రియాః। సకృత్తాస్సుస్యుఃప్రమాదేన దశాహాభ్యంతరేయది॥ అథైకస్మిన్దినేకర్మ యదాకర్తుముపక్రమేత్ । పిండోదకక్రియాకార్యా హ్యాశౌచందహనంవినా ॥

తా॥ మృతినొందినదిమొదలు ౧,౩, ౫, ౭. ౯: ౧౧ దినములందు నవశ్రాద్ధములను జేయవలెను. రాత్రియందు దహనము సమాప్తమగునేని పరదినమందు నిత్యవిధిని చేయవలయును. రాత్రియందును సంధ్యాకాలమందునుతిలోదకం పిండదానము, నవశ్రాద్ధములు చేయఁగూడదు. చేసినయడల నిష్ఫలమగును.ఉత్తరీయము (వాసస్సు) శిలాపాత్రము కర్త, ద్రవ్యము వీటికి భంగము కలిగినయడల పూర్వమందు యివ్వబడిన పిండోదకాదులను తిరిగి యివ్వవలయును. తల్లిదండ్రుల కర్మమధ్యలోఅమావాస్యసంభవించినయడల మూఁడుదినములుగడచినయడలఉత్తరకర్మను ఆనాఁడే సమాప్తము చేయవలయును. మాతాపితరులకర్మను మొదటినుండి చివరవరకు క్రమముగాచేయవలయునుగాని దర్శలో సమాప్తిచేయనవసరములేదని కొందరుచెప్పుచున్నారు. అనఁగా మూఁడుదినములకు లోపలగాని అనంతరముగాని దర్శవచ్చిననూ క్రమముగా చేయవలయును. తల్లిదండ్రులుగానివారికి మూఁడుదినములు. తరువాత దర్శయందు సమాప్తిచేయవలయును, దత్తుఁడును, దౌహిత్రుఁడున్ను క్రమముగానే చేయవలయును. కాని దర్శయందాపనవసరములేదు. మరణించిన పదిదినములలోపల మాతాపితరులమరణమును వినినయడల కుమారుఁడుగాని అన్యుఁడుగాని కర్తమొదట మంత్రముతో దహనమైనయడల తిరిగిదహనం చేయనవసరములేదు. దేశాంతరమందున్న పుత్రులు విభక్తులుగాని అవిభక్తులుగాని అందరుకలిసి దహనమును విడిచి కర్మచేయవలయును. ఆయాకాలములందు షోడశాదికమును జేయవలయును, కాలమందు సపిండీకరణము జేయవలయును.అనఁగా సపిండీకరణమువరకు అందరుకలిసి చేయవలయును. మంత్రదహనమును బొందననూ ప్రమాదవశమున దశాహమధ్యను కర్మగానియడల తరువాత కర్మారంభమందు ఆశౌచమును, దహనమును విడిచి పిండ తిలోదకాదులను జేయవలయును.

అథాస్థిసంచయనమ్

శ్లో॥ విశాఖాదిత్యంబుపాగ్ని పుష్యపూర్వోత్తరాత్రియె। హస్తేచవాసవేపౌష్ణే నకుర్యాదస్థిసంచయమ్ కుజమందార్కభృగుకేష్వు గురానంతాత్రిపాదభే। పూర్వోత్తరా పుష్యహస్తే నాస్థిసంచయనం చరేత్ ॥

తా॥ దహనానంతరము అస్థిసంచయనమును విశాఖ, పునర్వసు.శతభిషము. కృత్తిక, పుష్య, పుబ్బ; పూర్వాషాఢ, పూర్వాభాద్ర; ఉత్తర:ఉత్తరాషాఢ.ఉత్తరాభాద్ర, హస్త, జ్యేష్ఠ: రేవతి యీ నక్షత్రములందు చేయగూడదు. రవి కుజ గురు శుక్ర శనివారములందును, ౧, ౬; ౧౧ తిథులందు, త్రిపాదనక్షత్రములందును పుబ్బ, పూర్వాషాఢా పూర్వాభాద్రలందును, ఉత్తర ఉత్తరాషాఢ: ఉత్తరాభాద్రలందును, పుష్య హస్తలందును అస్థిసంచయనమును జేయరాదు.

మతాంతరమ్

(అత్రాద్రా నక్షత్రశుభాశుభనిర్ణయమ్)

జ్యోతిస్సంగ్రహే॥ శ్లో॥ మృతతిథిషు యదా స్యాల్లోమసా మూర్ఖర్యవారా। న్యతిశుభఫలదాని ప్రోచ్యతేధర్మవిద్భిః॥ తురగభరణిపుష్యస్వాతిహస్తార్ద్రమిత్రః శ్రవణజలసమేతాః జ్యేష్ఠమూలాస్తథైవచ॥ భుజగరుపిచపూర్వాఫల్గునీనామధేయం। సకలముడుగణానాం శస్యతే ప్రేతకార్యే॥ ప్రాచీనగ్రంథే॥ అశ్వినీభరణీచైవఆర్ద్రాపుష్య స్తథైవచ। ఆశ్లేష పుబ్బహస్తాశ్చ స్వాత్యనూరాధకౌతథా। జ్యేష్ఠమూలేషు శస్తాస్యుః పూర్వాషాఢాతథైవచ। శ్రవణంప్రేతకృత్యేషు సర్వదైవప్రశస్యతే। కేచిద్వదంతి భరణీ నింద్యేతిచవిచక్షణాః॥ నిర్ణయామృతే॥ రోహిణ్యాంవసుపంచకేత్రిపదభే యుగ్మాంఘ్రిభే పైతృభే। నందా కామచతుర్దశీ భృగుకుజ శ్శేష్వేషుభద్రే త్రికే॥ ప్రేతశ్రాద్ధమృతీసపిండకంణ త్రిపక్షి కొనత్రియా। శ్చేద్వంశక్షయమాప్నువంతికురుతే సూనద్విపక్షద్వయే॥

తా॥ అశ్వని. భరణి; ఆర్ద్ర, పుష్యమి, ఆశ్లేష. పూ-ఫ, హస్త, స్వాతి, అనూరాధ, జ్యేష్ట, మూల; పూర్వాషాఢ, శ్రవణముయీనక్షత్రములు ప్రేతకార్యములకు మంచివి. వారములలో సోమ, బుధ, గురువారములు ప్రశస్తములు ప్రాచీనగ్రంథములు భరణీనక్షత్రముమాత్రము కొందరు దూష్యమని చెప్పిరి. రోహిణి

హోమూలంఘృతంపయః॥ హవిర్బ్రాహ్మణకామాయ గురోర్వచనమాపథం। బ్రాహ్మణకామాయ బ్రాహ్మణేచ్ఛాపూర్తయేశ్రాద్ధభోజనమిత్యర్థః॥ అబ్దికేసమనుప్రాప్తే యస్యభార్యారజస్వలా॥ పంచమేహనితచ్ఛ్రాద్ధం నతత్కు-ర్యాస్మృతాహని॥ భార్యాకర్త్రిచేత్తద్విషయకమిదమ్॥ స్మృతిరపి॥ అపుత్రాతు యదాభార్యా సంప్రాప్తే ర్భర్తృరాబ్దికే। రజస్వలా భవేచ్ఛ్రాద్ధం కుర్యాత్తత్పంచమేహని॥

అన్నశ్రాద్ధమ్

శ్లో॥ సపిండం మాసికం చైవ హ్యామావాస్యాదికంచ యత్। అన్నేనై నతుకర్తవ్యం యస్యభార్యారజస్వలా। అపత్నీకః ప్రవాసీచ యస్యభార్యారజస్వలా। సిద్ధాన్నేనై కుర్వీత పిత్రోః పత్న్యాబ్దికాదికమ్॥ శ్రాద్ధవిఘ్నేద్విజాతీనా మామశ్రాద్ధం ప్రకీర్తితం। అమావాస్యాదినియతం మాససంవత్సరాదృతే॥

తా॥ మృతాహమనఁగా తల్లిదండ్రులు మొదలగువారు చనిపోయినతిథి. ఆ తిథినాడు ప్రతిసంవత్సరము ప్రత్యాబ్దికముబెట్టవలయును. మాంద్యము చేతగాని ప్రమాదమువలనగాని మృతాహమునువిడిచినయెడల నూరుపర్యాయములు కుక్కగా జనించిన తరువాత చండాలుఁడుగా జనించుచుండును, తన భార్య రజస్వలయైనను ప్రత్యాబ్దికము మొదలు శ్రాద్ధములను మానగూడదు. మానినయెడల నరకమునొందును. మృతాహమునువిడిచి అనఁగా మృతాహ శ్రాద్ధమును విడిచి భుజించినవాడు బ్రహ్మహంత. గురుహంత: సువర్ణచోరుఁడు: గురుతల్పగామి అనఁగా ఆ నూపాపములుచేసినవాని ఫలమునొంది నరకమందు సమస్తకష్టములనొందును. కర్తయొక్కగాని; మృతునియొక్కగాని భార్యరజస్వలయైనయెడలమృతాహమును విడిచినవాడు రౌరవనరకమొందును. జాతాశౌచ మృతాశౌచములందు మాత్రము మృతాహమును విడువవలెను. మృతాహమునకే తద్దినమని నామాంతరము తద్దినమనఁగా అ దినము నిపేరు. మృతాహమందు తద్దినమును పెట్టవలయును. పెట్టనియెడల చండాలుఁడై బుట్టును. ఆబ్దికదినమందుశుక్లైకాదశికాని: శివరాత్రికాని, కృష్ణజన్మాష్టమికాని- జయంతికాని ప్రాప్తించినయెడల శ్రాద్ధశేషమునుభుజించవలయును కానిఉపవాసముచేయఁగూడదు. కృష్ణైకాదశిఉపవాసముగృహస్థునకువిహితముగానందునశుక్లైకాదశియని చెప్పినాడు. ఏకాదశి మొదలగు దినములందు ఉపవాసముమానిభుజించినందున కర్తయు. భోక్తయు బ్రహ్మలోకమొందుదురు. ఉపవాసదినమందు యుపవాసముజేయక భుజించినను దోషములేదని యెనిమిదియున్నవి అవియేవనఁగా ఆపము జలము; మూలం-కంద మొదలయునవి ఘృతం; నేయి పయః - పాలు

షణ్మాసే చాబ్ద శేషస్తే చతుర్వింశతిపక్షకే ॥ ఊనంత్రైపక్షికంచైవ ఊనషాణ్మాసికంతథా। ఊనాబ్దంప్రతిమాసాని కుర్యాచ్ఛ్రాద్ధాని షోడశ ॥ ప్రతిమాసంమృతాహేతు యావత్సంవత్సరోభవేత్ । తేనదేనహికుర్వీత శ్రాద్ధంమాసికసంజ్ఞకమ్ । సపిండీకరణాదూర్ధ్వం సదైవంపార్వణేనతు । మృతాహేమాసికంకుర్యాత్ప్రతిమాసేతు వత్సరమ్ ॥ అపకృష్యాథవోత్కృష్య మాసికాన్యనకారయేత్ । త్రీణిచైవార్ఘ్యపాత్రాణి పిండాంస్త్రీనేవనిర్వపేత్ ॥

తా॥ మాతాపితరుల చనిపోయినపుడు పుత్రులు సమీపమందు లేనియడల అన్యుడు చేసినయడల దశాహపర్యంతము చేయవలయునేకాని సమస్తకర్మ చేయగూడదు. పుత్రుడు దహనమునుమాత్రము విడిచి తిలోదకాదులను సపిండీకరణమును జేయవలయును. అన్యుడు సపిండీకరణమునుగూడాచేసినను పుత్రుడుదహనముమాత్రము విడిచి తిరిగి కర్మఅంతయు చేయవలయును. సపిండీకరణము తరువాత అదినమందు ఊనమాసికమునకు దినశుద్ధిఅవసరములేదు. సంతానము లేని విధవకున్నూ, సువాసినికిన్నీ; బ్రహ్మచారికిన్ని సపిండీకరణముతరువాత మాసికములుపెట్టగూడదు. సపిండీకరణము తరువాత ౪ ఊనములు: ౧౨ మాసికములు మొత్తము ౧౬ మాసికములున్నూ ఆయాకాలములందుపెట్టవలయును. ఆద్యమాసికమునుమాత్రము పెట్టనవసరములేదు. ఊనమాసికమును ౧౨వ దినమందును, త్రైపక్షికమును ౪౧వ దినమందును, ఊనషాణ్మాసికమును ౧౭౧ దినమందును: ౩౪౫ దినముల తరువాత ఊనాబ్దికమును పెట్టవలయును. సంవత్సరపర్యంతము ప్రతిమాసమందు మృతదినమందు మాసికమును పెట్టవలయును. ఆద్యమాసికము మాత్రము ౧౧ దినమందు పెట్టవలయును. మొత్తము ౧౬ సపిండీకరణానంతరము విశ్వేదేవసహితముగానున్నూ పార్వణవిధానముగానున్నూ పెట్టవలయును- పార్వణవిధానమునగా త్రిపురుషోద్దేశముగాపెట్టు శ్రాద్ధము మాసికములను అవసరమైనయెడల రాగలవాటిని అపకర్షించిగాని గతించినవాటిని ఉత్కర్షించిగానిపెట్టవచ్చును అర్ఘ్యపాత్రలు మూడు: పిండములుమూడు.

అథాబ్దవిమోకశ్రాద్ధమ్

తత్రాహ వృద్ధశౌనకః ॥శ్లో॥ అబ్దస్యాంతేవిమోకాఖ్యం శ్రాద్ధం ప్రథమవత్సరే । కుర్యాత్సార్వణతశ్చైవ వాఘ్రిస్యవచనం యథా॥ సంవత్సరవిమోకాఖ్య మకృత్వాప్రథమాబ్దికం। యాశ్రాద్ధంకురుతేమోహాత్కృతం ప్రాక్కర్మనిష్ఫలమ్॥ ప్రేతకార్యాదిక

వారు సపిండీకరణమునుచేయునపుడు అమెపిండమును భర్తృపిండముతో కలపవలయును భార్యజీవించియుండగా భర్తయే కర్తఅయినయడల అత్తగారు మొదలగు వారి పిండములతో కలపవలయును. సహగమనమునుచేసినతల్లికి కుమారుడుసపిండీకరణముచేయునపుడు తల్లిపిండమును తండ్రిపిండముతో చేర్చవలయును.

(భర్తృసాపిండ్యక్రమము)

స్త్రీపిండమును భర్తృపిండముతోకలిపి అకలిపినపిండమును రెండుచేసి ఆ రెంటిని మూడేసి ఖండములుచేయవలయును. అట్లుచేసినయడల ఆఖండములగును అందొక ఖండము భర్తృవర్గమువారు ముగ్గురిపిండములతోను కలుపవలెను.

అథానుగమనే

బోధాయనః ॥శ్లో॥ పిండంత్వనుగతాయాశ్చ భర్తృపిండేన యోజయేత్ । ప్రాక్చత్యగ్విభజేద్ద్వేధా హ్యేకైకంవిభజేత్త్రిధా॥ ప్రాగ్భాగాన్పితృపిండేషుసంయోజ్యవిధివత్తతః। ప్రత్యగ్భాగాంస్తథా మాతృపిండేషుచయథాక్రమమ్ ॥ కృతేపితాదిసాపిండ్యే మాతుశ్శ్రాద్ధం పృథగ్విధం। అష్టకాదౌ తథా మాతుః పితామహ్యాదిభిః క్రమాత్ ॥

తా॥ సహగమనముచేసిన స్త్రీయొక్క పిండమును భర్తృపిండముతో కలుపవలెను. ఆపిండమును తూర్పుపడమరలువుంచి మధ్యకుత్తుంచవలయును. రెండు తుంపులను తిరిగిమూడేసి తుంపులుగ తుంచవలెను అందులో తూర్పునవున్న మూడుతుంపులను పితృపిండములనగా పితృపితామహ పితామహుల పిండములలో కలుపవలయును పశ్చిమానవున్న మూడుతుంపులను మాతృపితామహీప్రపితామహీలపిండములలో కలుపవలెను ఇలా చేసినయడల అష్టకామృతాహము మొదలగువాటియందు తల్లిశ్రాద్ధమును వేరుగా పెట్టవచ్చును

అథ బ్రహ్మచారి సపిండీకరణమ్

గోభిలః॥శ్లో॥ సపిండీకరణంకేచిత్కథంస్యాద్బ్రహ్మచారిణః । వస్వాదిపితృరూపేషు యోజయేద్బ్రహ్మచారిణమ్॥ అథఅసన్నిహితే జ్యేష్ఠేకథమ్॥ గోభిలః॥ జ్యేష్ఠస్సపిండనంకుర్యాద్ద్వాదశేహ్న్యనుజైస్సహ । నతుచేత్సన్నిధానస్య త్సన్నిధిస్థోనుజోపివా। వాఘ్రిః॥ జ్యేష్ఠేనవాకనిష్ఠేన కృతంచేద్దారసేనతత్॥ సగుణంస్యాత్సపిండాంతమన్యేనకృతమన్యథా।ఆచార్యః॥దశాహాత్పరతఃపిత్రోర్మరణంశ్రూయతేయది।కృత్వాసావపనందద్యాద్దర్భగంధాతిలోదకమ్॥నోత్తరీయం

దానం నవశ్రాద్ధం నవేదికాం నైవకుర్యాచ్ఛిలాం ప్రోతం కృతంయ స్యసపిండనమ్॥ పిత్రోశ్చైనతచ్ఛ్రాద్ధం కుర్యాదేకాదశేహని॥ సపిండీకరణం నామ సర్వం పార్వణవద్భవేత్॥ సంవర్తః॥ గర్గీయః సాకృతే శ్రాద్ధే సపిండీకరణే సతి। కనిష్ఠేన నకర్తవ్యం సపిండీకరణం పునః ॥ కృతే కనీయసా చాపి శ్రాద్ధే సతి సపిండనే। జ్యేష్ఠోపిహి సుతః కుర్యాత్సపిండీకరణం పునః॥ కనీయసాకృతే శ్రాద్ధే ప్రేతశబ్దం విహాయచ॥ జ్యేష్ఠేనాపి చకర్తవ్యం సపిండీకరణం పునః। సపిండీకరణం నామ శ్రాద్ధం పార్వణవద్భవేత్॥ అర్ఘ్యసంయోజనం నైవ పిండసంయోజనం నచ । ద్వితీయాదీని సర్వాణి మాసికాన్యపి కారయేత్ । ఊనాన్యపి యథాకాలం సంప్రాప్తాన్యేవ కారయేత్॥ నిర్వర్త్య సకలం ప్రేతకర్మ కాలాంతరే పిచా॥ ఊనాదీనిచ సర్వాణి మాసికాన్యపి కారయేత్ ॥ ఇదమకృత ప్రేతకర్మ విషయమ్ ॥

తా॥ బ్రహ్మచారి మృతుఁడైనపుడు సపిండీకరణమందు అతనిపిండమును వసురుద్రాదిత్యరూపపితరులపిండములతో కలుపవలయును జ్యేష్ఠుఁడు సన్నిధియందులేనపుడు యెట్లు సపిండీకరణమును జరుపవలయునను విషయమునుగురించిచెప్పుచున్నాఁడు. తండ్రికాని తల్లికాని చనిపోయినపుడు జ్యేష్ఠుఁడు తమ్ములతోగూడి సపిండీకరణమును జేయవలయును. జ్యేష్ఠుఁడు సన్నిధిలోలేనపుడు తమ్ముడు దగ్గరవున్నవాడు చేయవలయును. జ్యేష్ఠుఁడుకానికనిష్ఠుఁడుకాని కుమారుఁడుచేసిన సపిండీకరణము సఫలమగును. అన్యుఁడుచేసినది నిష్ఫలమగును. దశాహానంతరము మాతాపితరులమరణమును వినినయడల క్షౌరముచేయించుకొని దర్భకూర్చయందు తిలోదకమునుయివ్వవలయును. వాసస్సు అవసరములేదు. పిండదానమునుజేయగూడదు. నవశ్రాద్ధములులేవు. వేదికలేదు, శిలలేదు పాత్రలేదు. అనఁగా సపిండీకరణమయినతరువాత పైనచెప్పిన వాసస్సుమొదలగునవియేవియు చేయగూడదు. పదకొండవదినమందు పితృశబ్దమునువుచ్చరించి పార్వణవిధానముగా సపిండీకరణమునుజేయవలయునని ఆచార్యుఁడు వచించెను. జ్యేష్ఠునిచేత సపిండీకరణము జేయబడినయడల కనిష్ఠుఁడు తిరిగి సపిండీకరణమును జేయగూడదు, కనిష్ఠుఁడు సపిండీకరణమునుజేసినను జ్యేష్ఠుఁడు తిరిగి సపిండీకరణమును జేయవలయును. ఆజ్యేష్ఠసపిండీకరణమందును ప్రేతశబ్దమునుచ్చరించఁగూడదు. అర్ఘ్య సంయోజనములేదు పిండసంయోజనములేదు పార్వణవిధానముగా అనఁగామూఁడుపిండములను మాత్రమేచేసి శ్రాద్ధమును చేయవలయును: ఈప్రకరణమును విచారించగా తేలినసారాం

శము యిట్లున్నది పునస్సపిండీకరణము మూఁడువిధములు. ౧ కనిష్ఠకృతసపిండీకరణమునందు తిరిగి జ్యేష్ఠకృతసపిండీకరణము ౨ పుత్రుఁడు అనుపనీతుఁడైయుండగా అన్యకృత సపిండీకరణమునందు పున ఉపవీతపుత్రకృతసపిండీ కరణము, అనుపనీతకనిష్ఠునకు తిరిగి సపిండీకరణముచేయుట అవసరములేదు ౩ వ్యుత్క్రమసాపిండ్యమందు తిరిగి క్రమసాపిండ్యము ఈమూడువిధములందును భోక్తలు యేఁడుగురు వుండవలయును అథవా ముగ్గురు ముగ్గురైనపుడు విష్ణుస్థానము లేదు ప్రేతస్థానమందు (పితృస్థానమందు] ఒక భోక్తకు ప్రేతశబ్దమును విడిచి పితృశబ్దమును వుచ్చరించి పూజించవలయును.

మిగతావారికి ఆబ్దికాదులందువలె పూజపిండములు మూఁడు, పితామహ ప్రపితామహ ప్రప్రపితామహులకు అని యొకవిధము. లేక పితృపితామహప్రపితామహులకు ముగ్గురుకేపూజ, పిండములు వారికే మూఁడు, ఆబ్దికమందువలె కర్మప్రకారము మూఁడవభోక్త విష్ణుస్థానమందు ఇదియొకవిధము, ప్రకృతము వ్రాయుచున్నాను. పైనచెప్పినప్రకారము పునస్సపిండీకరణమునుజేసి ద్వితీయమాసికముమొదలు మాసికములను యథాక్రమముగా పెట్టవలయును. అసలు ప్రేతకర్మయె గాకున్నయడల శ్రవణముమొదలు యథావిధిగా సర్వప్రేతకర్మనుజేసి ఊనమాసికము మొదలు మాసికాదులను యథాక్రమముగా చేయవలయును.

అథాఽసన్నిహితపుత్రవిషయె

శాకలః॥ శ్లో॥ పిత్రోర్మరణకాలేతు నచేత్స్యాత్సన్నిధౌ సుతః॥ అన్యః కుర్యాద్దశాహాంతం నతుసర్వం కదాచన ॥ తథాచ స్మృతిః॥ దేశాంతరస్థాపిత రౌమృతౌ చేదనో నకుర్యాదఖిలంచ పైతృకం। దాహంవినా కర్మతిలోదకాది జ్యేష్ఠస్తుకుర్యాదనుజైస్సపిండనమ్॥ కౌశికః॥ పుత్రంవినాకృతేన్యేన దాహాది ప్రేతకర్మణి। ప్రేతకర్మ పునః కుర్యాద్దారసోపహానంవినా ॥ గోభిలః ॥ అన్యేన కేనచిత్ప్రేతో కృతేపిహి సపిండనే। వినా దాహంపునః కర్మ జ్యేష్ఠః కుర్యాత్సహానుజైః ॥ అథ ఊనమాసికమ్॥ సపిండీకరణశ్రాద్ధాదూర్ధ్వం స్యాదూనమాసికం । నశోధయేద్దినంతత్ర వ్యాఘ్రస్యవచనం యథా ॥ విధవాయా హ్యపుత్రాయాః జీవత్పత్న్యాస్తథైవచ। మాసికానిన్ఋతస్యనైవోర్ధ్వం స్యుస్సపిండనాత్। వ్రతస్థో బ్రహ్మచారీత్యర్థః॥ సపిండీకరణాదూర్ధ్వం కుర్యాచ్ఛ్రాద్ధాని షోడశ। స్వస్వకాలేస్వతూనాని నాన్యథా ద్వ్యంవినైవతు॥ తథాచ స్మృతిః॥ ఊనంస్యాద్ద్వాదశాహేథ త్రిపక్షే కాద్యశేదినే।

ఏకోద్దిష్టవిధానముగా చేయవలయునేగాని పార్వణవిధానముగా జేయఁగూడదు. ఏకోద్దిష్టమనఁగా యేకపురుషోద్దేశముగా చేయఁబడు శ్రాద్ధము తనకంటె చిన్నవారికి యేకోద్దిష్టమును, తనకంటె పెద్దవారికి పార్వణమునుజేయవలయును సంతానరహిత పితృవ్యునకు జ్యేష్ఠభ్రాతకు మాతామహులకు పార్వణమునుజేయవలయును ఒక తండ్రికిఁబుట్టిన సోదరులలో యొకఁడు పుత్రవంతుఁడైనయెడల అపుత్రునితోనే అందరు పుత్రవంతులగుదురు అని మనువు చెప్పెను [ఈవచనము పితృఋణ విముక్తి మొదలగువాటివిషయము కాని: సోదరుడుండఁగా సోదరునికొడుకు కర్తయగుననుదానివిషయముకాదు సోదరుడుండఁగాసోదరునికొడుకు కర్తగాడు) కొన్నిదేశములందు మాతాపితరులకున్నూ పితృవ్యునకున్నూ, జ్యేష్ఠభ్రాతకున్నూ సపిండీకరణముతరువాత ఏకోద్దిష్టవిధానముగా శ్రాద్ధములు చేయుచు దైవమునుగూడా పూజించుచు పిండమునుమాత్రము యొక్కటిదానినే జేయవలయును. కర్తృనష్టశ్రాద్ధమును జెప్పుచున్నాడు. పుత్రులుగాక మిగతావారు ముఖ్యకర్తనశించినతరువాత శ్రాద్ధములుపెట్టగూడదు. అనఁగా యిద్దరుముగ్గురు సోదరులున్నయెడల మాతాపితరుల శ్రాద్ధములందు జ్యేష్ఠుఁడొక్కఁడే సముష్టిగా ధనముతో శ్రాద్ధము పెట్టవలయును ఆజ్యేష్ఠుఁడు చనిపోయినతరువాత కనిష్ఠులు పెట్టవలయును ఇతరులకు అనఁగా జ్యేష్ఠభావిత్రాదులకు కర్తయైనతాను నశించినతరువాత తనకుమారుఁడు శ్రాద్ధము పెట్టనవసరలేదు సవతితల్లి శ్రాద్ధము జ్యేష్ఠుఁడువక్కఁడే చేయవలయును వాడు చనిపోయినతరువాత దమ్ములు పెట్టనవసరములేదు జ్యేష్ఠభ్రాతృదులకు తాను చనిపోయినతరువాత కుమారుఁడు శ్రాద్ధము ప్రేమచేత పెట్టినయెడల పార్వణముగాని ఏకోద్దిష్టముగాని చేయవచ్చును పిండదానముజేసిననూ జేయకున్నను బాధలేదు.

అథ పితామహశ్రాద్ధమ్

శ్లో॥ పితామహస్యయచ్ఛ్రాద్ధం షోడశాదా సపిండనం । అపుత్రస్యతుకర్తవ్యం పౌత్రేణాపిధమాబ్దికమ్॥ పృథక్ప్రత్యాబ్దికఁతస్య నశ్యేదైవతత్పవేత్ । పితాస్యసహైవ తచ్ఛ్రాద్ధం వత్సరాదా భవేత్ప్రితుః ॥ తిథ్యాంచస్మృతిః ॥ పితి మహాః పితుఃపశ్చాత్పంచత్వంయది గచ్ఛతి । పౌత్రేణైకాదశాహాదికర్తవ్యం శ్రాద్ధషోడశమ్ ॥ నైతత్పౌత్రేణ కర్తవ్యం పుత్రవాంశ్చేత్పితామహః । పితుస్సపిండనం కృత్వా కుర్యాన్మాసానుమాసికమ్ ॥

తా॥ తనతండ్రి చనిపోయినతరువాత తాతగారు చనిపోయినయెడలదహనమును మొదలు సపిండీకరణమువరకుచేసి ప్రథమాబ్దికమునుపెట్టి చాలించవలెను.

అయినను శవముండగా పెట్టగూడదు. కాన ఏకాదశదినమందు పెట్టదగిన శ్రాద్ధము ఎన్ని ఆశౌచములుగల్గియున్ననూ ఆద్యశ్రాద్ధముపదకొండవదినమందుపెట్టవలయును కర్తకు తాత్కాలికశుద్ధిగలుగును. శ్రాద్ధానంతరము తిరిగి ఆశౌచమును గ్రహించవలయును. అద్యమునకు విధిని చెప్పుచున్నాడు- ముందుగా బ్రాహ్మణునకు భోజనమును పెట్టవలయును. లేక అగ్నియందు హోమమును జేయవలయును. తిరిగి బ్రాహ్మణునకు భోజనము పెట్టవలయును, ఇట్లు ద్విరావృత్తము చేయవలయును. ఆద్యశ్రాద్ధముమొదలు షోడశశ్రాద్ధములనుపదకొండవరోజున ఏకోద్దిష్టవిధానముగా విశ్వేదేవరహితముగా పెట్టవలయును. ఏకాదశదినమందు ఆద్యశ్రాద్ధమును యేకారణముచేతనైనా ఆచరించనియెడల తిరిగిదహనముమొదలు మొదటినుండి యథాక్రమముగా జేయవలయును. సపిండీకరణపర్యంతము సోదరులందరుకలిసియేకముగా జేయవలెను.

అథ సపిండీకరణమ్

సపిండీకరణంకుర్యాత్సద్దైనంద్వాదశేహని॥ తదభావేత్రిపక్షాద్వా హ్యేకాదశేపివా । మృతేపితరియస్యాథపితామహః॥ తేనదేయాస్త్రయఃపిండాః ప్రపితామహపూర్వకమ్॥ త్రియాణామపి పిండానామేకేనాపిసపిండనే । పితృత్వమశ్నుతేప్రేత ఇతిధర్మోవ్యవస్థితః। పితుఃపుత్రేణకర్తవ్యం పితాపుత్రస్యనక్వచిత్ । యదిస్నేహేనకుర్యాత్సపిండీకరణంపునః॥

తా॥ సపిండీకరణశ్రాద్ధమును ౧౧ దినమందుగాని ౧౨ దినమందుగాని చేయవలయును, అట్లుగాదేని మూఁడవపక్షముమొదలు చెప్పఁబడిన కాలములందు చేయవలెను, తాతగారి జీవించియుండఁగా తండ్రిచనిపోయినయెడల సపిండీకరణశ్రాద్ధమందు తాతగారితండ్రిమొదలు ముగ్గురికి మూఁడుపిండములుపెట్టి తండ్రిపిండమును ఆమూఁడుపిండములలో కలపవలయును. తండ్రిపిండమును పైవారి ముగ్గురిలోను అనఁగా పితామహ ప్రపితామహులు ముగ్గురిలో ఒక్కనిపిండముతో కలిపినను తండ్రికి పితృత్వమువచ్చును. అనఁగా పితృలోకప్రాప్తిగలుగును. అనఁగా తాతగారు జీవించియుండగా యిద్దరుపిండములతోమాత్రమె కలుగును. తండ్రికి కుమారుఁడు కర్మచేయవలయునుకాని కుమారునకు తండ్రిచేయఁగూడదు. ప్రేమచేత చేసినయెడల సపిండీకరణమునువిడిచి చేయవలయును.

అథ వ్యుత్క్రమః

గాలవః॥ వ్యుత్క్రమాద్యచ్చ సాపిండ్యం నియోగాద్యచ్చ కారితం॥ త స్సపిండ్యంపునఃకుర్యాత్క్రమాఖ్యంచపితుస్సుతః॥ పితా

యస్య జీవతి చ మృతశ్చేద్వ్యుత్క్రమః పితా, పునఃక్రమాఖ్యం సాపిం
డ్యం క్రియతే చేత్పితామహః ॥ కుర్యాదార్ద్రికవత్తచ్చ పుత్రాదిభి
రనుక్రమాత్ ॥ పుత్రాభావే శాకలః ॥ పుత్రాభావే స్వయం పత్న్యః
స్వభర్తౄణామమంత్రకం । సపిండీకరణం కుర్యుః తతః పార్వణమేవ చ ॥
గాలవః ॥ అపుత్రే సంస్థితే కర్తా న భవేచ్ఛ్రాద్ధకర్మణి । తత్ర పత్న్యేవ
కుర్వీత సాపిండ్యం పార్వణం తథా । పార్వణమితి గర్వతి త్రిపురుషోద్దేశ
శ్రాద్ధమిత్యర్థః ॥ ఆచార్యః ॥ అపుత్రాయాం మృతాయాంతు పతిః
కుర్యాత్సపిండతాం । శ్వశ్ర్వాదిభిస్సహైవాస్యాస్సపిండీకరణం భవేత్
స్మృతిసారే ॥ అపుత్రయోషితః పిండం భర్తృపిండేన యోజయేత్ ॥
పత్యౌ జీవతి చేదస్యాః శ్వశ్ర్వాదిషు నియోజయేత్ ॥ కాలాదర్శే ॥
పత్న్యాః కుర్యాదపుత్రాయాః పతిర్మాత్రాదిభిస్సహ । సాపిండమను
యానేతు జనకేన సహాత్మజః ॥ పరాశరః ॥ స్త్రీపిండం భర్తృపిండేన
సంయోజ్యన్నిధివత్సుతః । ద్విధా విభజ్య తత్పిండం పుత్రస్త్రీధా విభజ్య చ
షష్ఠాంశేనోపకల్ప్యైవ తద్వర్గేణ నియోజయేత్ ॥

తా॥ సపిండీకరణము రెండువిధములు. క్రమసాపిండ్యము, వ్యుత్క్రమసా
పిండ్యము. సపిండీకరణమనఁగా సాపిండ్యము. అనఁగా చనిపోయిన తండ్రిపిండ
మును పూర్వమృతులైన పితామహాదుల పిండముతో కలుపుట. ఇందుక్రమమనఁగా
తాతగారుపోయినతరువాత తండ్రిపోయినయెడల క్రమసాపిండ్యము: తాతగారుజీవిం
చియుండగా తండ్రిపోయినయెడల వ్యుత్క్రమసాపిండ్యము. కాఁబట్టి యెవ్వనికి
వ్యుత్క్రమసాపిండ్యముజరుగునో, యెవ్వనిసాపిండ్యము కుమారుఁడుజేయక అన్యు
డు జేయునో ఆ రెండు సాపిండ్యములు తిరిగి కుమారుఁడు చేయవలయును. అనఁగా
అన్యుడుచేసినసాపిండ్యమును వెంటనే కుమారుడు తిరిగి చేయవలయును. వ్యుత్క్ర
మసాపిండ్యమును తాతగారు చనిపోయినతరువాత తిరిగిక్రమసాపిండ్యమునుచేయ
వలయును. ఈక్రమసాపిండ్యమును ఆబ్దికమువలె చేయవలయును. పుత్రులు లేనివా
నికి భార్య మంత్రరహితముగా సపిండీకరణముచేయవలయును. తరువాతపార్వణ
శ్రాద్ధమునుజేయవలయును. సంతానములేక చనిపోయినవానికి కర్తలేనందున భార్య
యే సపిండీకరణమును త్రిపురుషోద్దేశ చేయఁబడు పార్వణశ్రాద్ధమున్నా జేయ
వలయును. అలాగె సంతానములేనిభార్య చనిపోయినయెడల భర్తయే భార్యఅత్తగారు
మొదలగువారితో సపిండీకరణముచేయవలయును. ఇందొకవిశేషము, భర్త చనిపో
యినతరువాత సంతానములేని భార్య చనిపోయినయెడల యెవ్వరో జ్ఞాతులు మొదలగు

మిత్యర్థః ॥ ప్రథమాబ్దేపి కర్తవ్యమాహ ॥ దర్శశ్రాద్ధం గయాశ్రాద్ధం
శ్రాద్ధంచాపరపక్షకం । ప్రథమాబ్దేపి కుర్వీత సపిండీకరణే కృతే ॥ నిత్యం
నైమిత్తికం శ్రాద్ధం తీర్థశ్రాద్ధాదికం చ యత్ । సపిండీకరణాదూర్ధ్వం
పుత్రః కుర్యాద్యథావిధి ॥ అథైకోద్దిష్టం నిర్ణయార్ణవే ॥ సపిండీకరణా
దూర్ధ్వం యత్ర యత్ర ప్రదీయతే । భ్రాతృభగిన్యపుత్రాయ స్వా
మినే మాతులాయ చ ॥ మిత్రాయ గురవే శ్రాద్ధమేకోద్దిష్టం న పార్వణం ।
ఏకోద్దిష్టం నిష్ఠానాం జ్యేష్ఠానాం పార్వణం స్మృతమ్ ॥ మాధవీయే ॥
ఏకముద్దిశ్య యచ్ఛ్రాద్ధమేకోద్దిష్టం ప్రకీర్తితం । త్రీనుద్దిశ్యతు యత్క్రియ
పార్వణం మునయో విదుః ॥ పితృవ్యస్యాప్యపుత్రస్య భ్రాతుశ్చాప్యగ్ర
జన్మనః । మాతామహానామప్యేవం పార్వణం శ్రాద్ధమాచరేత్ ॥ ఏక
మాతృప్రసూతానాం నైకశ్చేత్పుత్రవాన్భవేత్ । సర్వే తేనైవ పు
త్రేణ పుత్రిణో మనురబ్రవీత్ ॥ ప్రతిసంవత్సరం కార్యం మాతా
పిత్రోర్మృతేహని । పితృవ్యస్యాప్యపుత్రస్య భ్రాతుర్జ్యేష్ఠస్య చైవహి ।
సపిండీకరణాదూర్ధ్వమేకోద్దిష్టం భవేద్యది । సదైవం భోజయేచ్ఛ్రాద్ధం
పిండమేకంతు నిర్వపేత్ ॥ ఇతి కశ్చిద్దేశాచారః ॥ అథ కర్తరి సప్తైః శ్రాద్ధం ॥
తత్ర వృద్ధశౌనకః ॥ యః కరోతి వినా పుత్రం శ్రాద్ధం చైవ తు కస్యచిత్ ॥
మృతిశ్చ యది కర్తుస్స్యాచ్ఛ్రాద్ధలోపో భవేదిహ ॥ పిత్రోః శ్రాద్ధం వినా
మాతుస్సపత్న్యా అపి లుప్యతే । తన్న కర్తవ్యమన్యేన నష్టే కర్తరి శ్రా
యది ॥ పిత్రోః శ్రాద్ధం వినాన్యేషాం స కుర్యాచ్ఛ్రాద్ధమేవహి । కర్తా
మృతశ్చేజ్జ్యేష్ఠస్య దనుజైః కార్యమేవ తత్ । పిత్రోః శ్రాద్ధం వినా
న్యేషాం యది స్నేహేన పార్వణం । ఏకోద్దిష్టం భవేద్వాపి పిండదానం
కృతాకృతమ్ ॥

తా॥ ఇట్లు ౧౨ మాసికములనాచరించి సంవత్సరపూర్తి దినమందు సంవత్సర
విమోకశ్రాద్ధమును పార్వణవిధానముగాచేయవలయును. సంవత్సరవిమోకశ్రాద్ధ
మునుజేయక ప్రథమాబ్దికమును బెట్టినయెడల కర్మయంతయు నిష్ఫలమగును. అనఁగా
ప్రేతకర్మయు నిష్ఫలమగును. సపిండీకరణానంతరము ప్రథమసంవత్సర మందు
దర్శశ్రాద్ధమును గయాశ్రాద్ధమును మహాలయశ్రాద్ధమును-నిత్యశ్రాద్ధమును
నైమిత్తికశ్రాద్ధమును, తీర్థశ్రాద్ధమును పుత్రుఁడు చేయవచ్చును. సపిండీకరణానం
తరము భ్రాత, భగిని, పుత్రుఁడు: స్వామి: మాతులుఁడు: మిత్రుఁడు: గురువు వీరికి

ర్దర్శశ్రాద్ధాను మాసికమ్ । గ్రామాంతరంగతేయశ్చే దవిభక్తాస్సు తాఅపి। దర్శంచమాసికం శ్రాద్ధం పిత్రోః కుర్యుః పృథక్పృథక్ । అవిభక్తాః పృథగ్గ్రామాః స్వస్వార్జితధనాశనాః। కుర్యుస్తే భ్రాతరః శ్రాద్ధం యావత్పిత్రోః పృథక్పృథక్ ॥

తా॥ ఒక తండ్రికిన్ని యిద్దరు తల్లులకున్నూ బుట్టిన భ్రాతలు అవిభక్తులైననూ దర్శశ్రాద్ధము మొదలుగాగల శ్రాద్ధములను వేరుగా పెట్టవలయును. ఆబ్దికమును మాత్రము కలిసియే పెట్టవలయును. సవతికుమారులకు మాతామహులు వేరుగా నున్నారుగాన దర్శశ్రాద్ధము మొదలు షడ్దైవశ్రాద్ధములను వేరుగా పెట్టవలయును. ఆబ్దికము మాసికము: ఉదకుంభశ్రాద్ధము, ఇవి త్రిదైవత్యశ్రాద్ధములు గాన పితలు ముగ్గురు అందరికి సమానులుగాన వేరుగా పెట్టనవసరములేదు. ఒకతల్లికి బుట్టినవారైననూ అవిభక్తులైననూ దేశాంతరమందున్నయెడల ప్రత్యాబ్దికాదులుగూడా అనఁగా ఆబ్దికము మాసికము దర్శశ్రాద్ధము మొదలగువాటినికూడా వేరుగానే పెట్టవలయును. తీర్థశ్రాద్ధమును అందరుకలిసి ఒకపర్యాయమె వచ్చినయెడల యేకముగా పెట్టవలయును. భిన్నకాలమందు తీర్థమునకు వచ్చినయెడల శ్రాద్ధమును భిన్నముగానే పెట్టవలెను.

అథ మృతాహాతిక్రమవిషయె

తత్రస్మృతిః॥ శ్లో॥ ఆలస్యాద్వాప్రమాదాద్వా హ్యోమృతాహమతిక్రమేత్ । శ్వానయోనిశతంగత్వా చండాలస్యాత్పునఃపునః ॥ రజస్వలాయాంభార్యాయాం మృతాహంయఃపరిత్యజేత్॥ సవైనరకమాయాతి యావదాభూతసంప్లవమ్ ॥ తథాచ ॥ మృతాహంసమతిక్రమ్య భుంక్తేయస్తునరాధమః॥ సబ్రహ్మహాసగురుహా స్తేయీచ గురుతల్పగః ॥ ససర్వయతనాదేహీ నరకేషునిమజ్జతి ॥ మృతస్యచాథకర్తుర్వా భార్యాయదిరజస్వలా ॥ యోఽతిక్రమేన్మృతాహంతు రౌరవంనరకంవ్రజేత్ । ఆశౌచేసూతకేచైవ మృతాహస్త్యాజ్యఏవతు॥ ఇతరేషుతుకాలేషు వర్జ్యాన్ మునిభిస్స్మృతః । తద్దినేతద్దినంత్యక్త్వా చండాలోభవతిధ్రువమ్ ॥ ఏకాదశ్యాంచతుర్దశ్యాం శివరాత్రిదినే పిచ। ... మాస్యాంచ ... పార్వణిభోజనంచరేత్। కర్తా ... లభతేశాశ్వతంపదం। అష్టౌతాన్యవ్రతఘ్నాని హ్యో

ధనిష్ఠ, శతతారా, పూర్వాభాద్ర. ఉత్తరాభాద్ర రేవతి. కృత్తి, మృగశీర్ష, పునర్వసు, ఉత్తర, చిత్ర, విశాఖ, ఉత్తరాషాఢ, మఖ యీనక్షత్రములయందును,౧, ౨ ౬;౭,౧౧.౧౨;౧౩,౧౪ యీతిథులయందును; శుక్ర కుజ భానువారముల యందును, ప్రేతకర్మము, మరణము, సపిండీకరణము; త్రైపక్షికము.ఊనమాసికములు మొదలుగాగల ప్రేతాకార్యములు జేయకూడదు. చేసినయెడల ౧-౨ నెలలకు వంశమునకు కీడుకలుగునని తాత్పర్యము.

అథ త్రిపుష్కరమ్

శ్లో॥ త్రిపాదభం తిథిర్భద్రా జాయతే వాసరేశనేః । రవౌభౌమేచమునిభిః ప్రోక్తంతద్ధిత్రిపుష్కరమ్॥ నందాభద్రాకామభూతే భౌమార్కరపజేగురౌ॥ శుక్రే మఘాయాంరోహిణ్యాం పంచకేద్విత్రిపాదభే ॥ ఊనత్రయంప్రేతదాహ మస్థిసంచయనంతథా । నకుర్యాద్యదిచేద్దాహం కుర్యాద్దానంప్రదాపయేత్ ॥ భద్రే తుభూమిదానంస్యాత్ క్షేమదానంత్రిపాదభే । వారేవారాధిదైవత్య ద్రవ్యదానంవిధీయతే॥ విభక్తైరపిప్రేతశ్రాద్ధ మేకమేవకార్యమ్॥ తథాహచార్యః ॥ విభక్తావాఽవిభక్తావా కుర్యుశ్శ్రాద్ధ మదైవతం । మఘాసుచతథైవాత్ర నాధికారఃపృథగ్విధౌ॥ అదైవతంనవశ్రాద్ధాదిషోడశాంతం ॥ తదాచమనుః ॥శ్లో॥నవశ్రాద్ధం సపిండంచ శ్రాద్ధాన్యపిచషోడశ। ఏకేనైవతుకార్యాణి సంవిభక్తధనేష్వపి ॥

తా॥ రవి భౌమ శనివారములున్నూ, కృత్తికాదిత్రిపాదనక్షత్రములున్నూ ౨, ౩, ౧౨ తిథులున్నూ. గూడినయెడల త్రిపుష్కరము. ౧: ౨ ౬: ౭,౧౧, ౧౨,౧౩; ౪ తిథులందును: కుజ రవి శని గురు శుక్రవారములందును: మఖ రోహిణి ధనిష్ఠాపంచకమందును: ద్విపాది త్రిపాదినక్షత్రములందును:ఊనత్రైపక్షికముగాని ఊనమాసికముగాని ఊనషాణ్మాసికమును ఊనాబ్దికమును జేయఁగూడదు శవదహనము గూడదు అస్థిసంచయనము గూడదు. అవసరమైనయెడల దాహము చేసి శాంతికి దానముచేయవలయును. భద్రాతిథులందైతె భూమిదానమును: త్రిపాద నక్షత్రములందు బంగారముదానమును: అశుభవారములందు ఆయా వారాధిపతుల ద్రవ్యమును దానముచేయవలయును. సోదరులు విభక్తులైనను విశ్వేదేవపూజలేని అపరకర్మలందు అనఁగా సపిండీకరణాంతశ్రాద్ధములందు ఏకక్రియేగాని వేరుక్రియ లేదు. మఘాశ్రాద్ధమును యేకమేను.

అథ వృషోత్సర్గః

శ్లో॥ వృషోత్సర్గం సుతః కుర్యాత్ పిత్రోశ్చైకాదశేహని । అథవా పుణ్యకాలేతు విధినా వృషముత్సృజేత్ ॥ వృషోత్సర్గం సుతో మాతుః కుర్యాదేకాదశేహని । సహోమం విధివచ్చైవ పితర్యపి చ జీవతి ॥ పతిపత్న్యోస్సపుత్రాః యూః వృషోత్సర్గం సమాచరేత్ । ఇతి కేచిద్వదంత్యన్యే నకుర్యాదితి కేచన ॥ ఆశౌచాంతరంచేన్నాస్యఘ్నః॥ దశాహాదూర్ధ్వమన్యచ్చేదాశౌచం ప్రాప్య తెయది: శుద్ధిస్స్యాదాద్యపర్యంతం ప్రథమందహనాదితః ॥

తా॥ తల్లిదండ్రుల ఏకాదశదినమందు పుత్రుఁడు వృషోత్సర్గమును జేయవలయును. లేక పుణ్యకాలమందైననూ జేయవలయును తండ్రి జీవించియుండగా తల్లి మృతినొందినయడల తల్లినిగురించి వృషోత్సర్గము జేయఁగూడదని కొందరును చేయవచ్చునని కొందరును చెప్పుచున్నారు. గరుడపురాణమందు గట్టిగాచేయఁగూడదనియు, చేసినయడల వెంటనే కీడుగలుగుననియు చెప్పఁబడియున్నది. దహనము మొదలు ఆద్యశ్రాద్ధపర్యంతము ఇతరాశౌచములు పట్టవు. ఏకాదశాహమందు అశౌచము వచ్చినయడల ఆద్యశ్రాద్ధమునుమాత్రముచేసి మిగతశ్రాద్ధములను ఆపి శుద్ధ్యనంతరము చేయవలయును.

అథాద్యశ్రాద్ధమ్

మనుః॥ శ్లో॥ అసపిండ క్రియాకర్మ ద్విజాతే స్సంస్థితస్యతు । అదైవంభోజయేచ్ఛ్రాద్ధం పిండమేకంచనిర్వపేత్ ॥ ఆద్యశ్రాద్ధమశుద్ధోపి కుర్యాదేకాదశేహని। కర్తుస్తాత్కాలికీ శుద్ధి రశుద్ధః పునరేవసః॥ బ్రాహ్మణంభోజయేదాద్యే హోతవ్యమనలేపి చా। పునశ్చ భోజయేద్విప్రం ద్విరావృత్తిర్భవేదితి ॥ ఆద్యాదిషోడశశ్రాద్ధం కుర్యాదేకాదశేహని। ఏకోద్దిష్టవిధానేన దైవహీనంతు తద్భవేత్ ॥ ఆద్యంశ్రాద్ధం నకుర్యాచ్చేన్మోహాదేకాదశేహని। దాహాదిసకలంకర్మ పునఃకుర్యాద్యథావిధి॥ సపిండీకరణం యావత్తావత్స్యాదేకమేవహి। విభక్తైర్వా ఉవిభక్తైర్వా కార్యం ప్రేతక్రియాదికమ్ ॥

తా॥ బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యులు మృతునకు సపిండీకరణపర్యంతము గల శ్రాద్ధములందు విశ్వేదేవపూజను విడిచివేయవలయును. పిండమును ఒక్కఁడానినే చేయవలయును. ఆద్యశ్రాద్ధమనఁగా మృతినొందినదినమందు జేయఁతగినది.

ప్రతిసంవత్సము ఆబ్దికము పెట్టనవసరములేదు. తండ్రియొక్క ఆబ్దికమందు తాతగారున్నూ భుజించును గాన వేరుగా అబ్దికము అవసరములేదు. పితామహుని పుత్రుఁడు అనఁగా తనతండ్రిగాక పితృవ్యులు జీవించియున్నయడల పితామహునికి దహనాదికమును తాను చేయనవసరములేదు. (కథాంతరము) తండ్రికి సపిండీకరణమును జేసి మాసికములను బెట్టవలయును.

అథ విభక్తశ్రాద్ధమ్

అనంతాచార్యః॥ విభక్తాస్తుపృథక్కుర్యుః ప్రతిసాంవత్సరాదికమ్ । ఏకేనైవావిభక్తేషు కృతంసర్వైస్తుతత్కృతమ్॥ భ్రాతౄణామవిభక్తానామేకోధర్మః ప్రవర్తతే ॥ విభాగేసతిధర్మోఽపి భవేదేషాం పృథక్పృథక్॥ సర్వైరనుమతింకృత్వా జ్యేష్ఠేనైవతుయత్కృతమ్। ద్రవ్యేణైవావిభక్తేన సర్వైరేవకృతంభవేత్ ॥ తథా చ స్మృతిః॥ పితుశ్శ్రాద్ధం పృథక్కుర్యుస్సంవిభక్తధనాస్సుతాః॥ ఏకతశ్చేయదికుర్యుర్వై పతితాస్స్యుర్న సంశయః ॥

తా॥ సోదరులు విభక్తులయినయడల ప్రత్యాబ్దికాదులను వేరువేరుగా పెట్టవలయును. అవిభక్తులయినయడల జ్యేష్ఠుఁడుచేసినయడల అందరు చేసినవారగుదురు. ఎందువలనఅనఁగా ఒకతండ్రికిఁబుట్టిన సోదరులకు ధర్మమొక్కటియేను. విభాగము తరువాతను వేరువేరుధర్మముయేర్పడును. గనుక అవిభక్తులుగానున్నంతవరకుఆనుజుల అనుమతినిబొంది జ్యేష్ఠుఁడు కర్మచేయవలయును. ద్రవ్యద్వారా ఫలము గనుక అందరును జేసినవారగుదురు. విభక్తులయినతరువాత అబ్దికాదులు వేరుగా చేయవలయును కలిసి పెట్టినయడల పతితులగుదురు.

అథాఽవిభక్తశ్రాద్ధమ్

సాపత్నభ్రాతరః కుర్యురవిభక్తాః పృథక్పృథక్। అమావాస్యాదికం చైవ పితుః ప్రత్యాబ్దికం వినా ॥ తేషాంసాపత్నభ్రాతౄణాం పృథఙ్మాతామహో యది అమాదిషడ్దేవతాకం శ్రాద్ధం పృథక్కర్తవ్యమ్॥ ప్రత్యాబ్దికమాసికోదకుంభానాం త్రిదేవతాకత్వా జ్యేష్ఠేనైవకృతాన్యపి సర్వైరేవకృతానిభవంతీత్యర్థః॥ ఏకమాతృప్రసూతైరవిభక్తైరపి క్వచిత్ పృథక్ శ్రాద్ధం కార్యమిత్యుక్తమ్॥ సంగ్రహే॥ శ్లో॥ అవిభక్తాస్సుతాః పితోరేకం కుర్యుస్త్రమాహికమ్॥ దేశాంతరే పృథక్కుర్యు

హరింతురు గాని అనుమతిమీదబెట్టినయెడలహరించరు అని నిర్ణయసింధువు మొదలగు గ్రంథములందు చెప్పఁబడియున్నది.] అడవులు, పర్వతములు, తీర్థములు, వనములు, నదులు, ఆయతనములు, దేవఖాతములు; హ్రదములు వీటియందు అధిపతిలేడు, అందరికి సమానములు.

పునశ్శ్రాద్ధనిమిత్తాని

శ్లో॥ ప్రమాదాదకృతంచేత్స్యా దగ్నౌకరణమేవచ । అకృతం పిండదానంచే త్పునశ్శ్రాద్ధంసమాచరేత్ ॥ పితృపాత్రంచ రేత్ స్థానాత్త్రితాచేద్వమతాయది। స్పృశేత్పిండాంశ్చమార్జారః పిండోభిన్నః పితుర్యది॥ అగ్నౌకృతేతునాశోగ్ని శ్శ్రాద్ధమధ్యేభవేద్యది। ఉపోష్య తద్దినంకుర్యా త్పునశ్శ్రాద్ధంపరేహని॥ భిన్నపాత్రేపితృపిండస్తు పితాచవమతేయది: అగ్నౌకృతేవినాశోగ్నే స్స్యాచ్ఛేచ్ఛ్రాద్ధంపరేహని ॥ పిండః పర్యుషితశ్చేత్స్యా ద్భిన్నః పిండోభవేద్యది। ఉపవాసం తత్రకుర్యా త్పునశ్శ్రాద్ధంపరేహని ॥ ఆపిండదానపర్యంతం నకించిదపివైభవేత్ । శ్రాద్ధంసంపూర్ణతాంయాతి తదూర్ధ్వంతన్నదోషకృత్ ॥ ప్రమాదశ్చేద్భవేన్మధ్యే పునశ్శ్రాద్ధంసమాచరేత్ ॥ తత్రవిశేషవచనం ॥ అకృతేపిండదానేతు పితాచేద్వమతేయది। కృత్వాపాకంపునః కుర్యా చ్ఛ్రాద్ధంతత్రవిధానతః॥ మార్జాలముఖసంస్పృష్టే పిండేభిన్నే పితుర్యది। పునఃపిండాః ప్రదాతవ్యాః తేనపాకేనతత్క్షణం॥ పితామహాదిదేవానాం బ్రాహ్మణోవమతేయది। సర్వమన్నంసమాదాయ హుత్వేదగ్నౌతులౌకికే ॥ ప్రణవేనాహుతించాదా వంతేస్యాద్భూర్భువస్స్వరోమ్ । ఆహుతీర్జుహుయాత్తత్ర మంత్రైః ప్రాణాదిపంచకైః॥ ద్వాత్రింశదాహుతీరేవం హుత్వాపిండాన్ ప్రదాపయేత్ । సర్వేషాం శాఖినామేవం విధిరేషఉదాహృతః ॥ షడాన్యత్రైః ప్రాణాది పంచమంత్రైః పునరుదానసమానాభ్యాం ద్వాత్రింశదాహుతయఃకార్యా ఇత్యర్థోన్యత్రస్పష్టః ॥ శ్లో॥ సపిండీకరణేచైవ ప్రేతశ్చేద్వమతేయది॥ సపిండీకరణంకుర్యాత్పునఃపాకేనతత్క్షణమ్॥ మాసికేచ గయాశ్రాద్ధే ప్రత్యబ్దేచ మహాలయే । పితాచేద్వమనంకుర్యా త్పునశ్శ్రాద్ధం సమాచరేత్ ॥

తా॥ ప్రమాదముపలన అగ్నౌకరణముచేయకున్నను, పిండప్రదానముచేయకున్నను, పితృపాత్రచలించినను,పితృబ్రాహ్మణుఁడు వాంతిచేసినను,పిండములను

దరో ఆపదర్థముతోనే అగ్నౌకరణమును పిండదానమునుజేయవలయును. వికిరమును ఉచ్ఛిష్టభాగమునుమాత్రము విడువవలయును. కొందరు ఆమశ్రాద్ధమందు గృహపాకమునుండి అన్నమునుగ్రహించి దానితోకాని, పిండితోకాని, పాయసముతోకాని పిండదానమునుజేయవలయునని చెప్పినారు. అన్నాభావమందు ఆమము, ఆమాభావమందు హిరణ్యశ్రాద్ధమునుజేయవలెను. విధానము పార్వణవిధానమేను. అన్నముఖరీదుకు రెట్టింపుఆమమును యివ్వవలయును. నాలుగురెట్లు హిరణ్యమను యివ్వవలయును. అట్లుచేయలేనియెడల అన్నమునకు సరిపడునట్లు ఇవ్వవలయును

అథ హిరణ్యశ్రాద్ధే వర్జ్యాని

శ్లో॥ సంకల్పంసూక్తపఠనం ద్విజసీమాంతధైనచ । భాజనాసాదనంచైవ హ్యగ్నౌకరణమేవచ: ఆవాహనార్ఘ్యవికిరం ప్రదక్షిణ పితృస్తుతీ। విసర్జనాచ్ఛాదనేచ హేమశ్రాద్ధేవివర్జయేత్ ॥

తా॥ హిరణ్యశ్రాద్ధమందు సంకల్పమును, అన్నసూక్తమును, అసీమాంతమును, భోజనపాత్రాసాదనమును, అగ్నౌకరణమును,ఆవాహనమును,అర్ఘ్యమును. వికిరమును; ప్రదక్షిణమును, పితృస్తుతిని, విసర్జనమంత్రమును, ఆచ్ఛాదనమును విడువవలయును.

అథైకస్మిన్ దినే శ్రాద్ధాని

శ్లో॥ ఏకకాలేగతాసూనాం బహూనామథవాద్వయోః। సంబంధాసత్తిమాలోచ్య తత్క్రమాచ్ఛ్రాద్ధమాచరేత్ ॥ తంత్రేణశ్రవణంకుర్యా చ్ఛ్రాద్ధమైవపృథక్పృథక్॥ ఏతచ్ఛాస్త్రోక్తవిషయే॥ శక్తవిషయేత్॥ శ్రాద్ధద్వయంనకుర్వీత పాకేనైకేనకశ్చన । యోనరః కురుతేమోహా చ్ఛ్రాద్ధంతస్యవృథాభవేత్ ॥ శక్తౌనత్యాంపృథక్కుర్యాత్పృథక్పాకేనవైక్రమాత్ । నిర్వర్త్యైకం పునఃకుర్యా దర్శయిత్వాథవాథవేత్ ॥ పితౌ శ్రాద్ధేసమంప్రాప్తే నవేపర్యుషితేపివా పితృపూర్వంసుతఃకుర్యా దన్యత్రాసత్తియోగతః॥ భవేద్యదిసపిండానాం యుగపన్మరణంతదా॥ కృత్వాపూర్వమృతస్యాదౌ ద్వితీయస్యతతఃపునః। కుర్యాత్పశ్చా త్తృతీయస్య సన్నిపాతేష్వయంక్రమః॥

తా॥ ఏకకాలమందు మృతులైనవారికి శ్రాద్ధములువచ్చినపుడు అశక్తుఁడైనవాఁడు పాకమొకటియేచేయించి సంబంధక్రమముగాశ్రాద్ధములను బెట్టవలయును. శక్తిగలవాఁడు యేకపాకముతో రెండుశ్రాద్ధములను జేసినయెడల వృథాఅగును.

వేరువేరుగా పాకములనుజేయించి యొకశ్రాద్ధమునుపూర్తిచేసి స్నానముచేసికాని. యొకశ్రాద్ధమును అర్పించికాని రెండవశ్రాద్ధమును జరుపవలయును. తల్లితండ్రుల శ్రాద్ధములు పాతవికాని కొత్తవికానివచ్చినపుడు తండ్రిశ్రాద్ధమును ముందుచేయవలయును. ఇతరులవి సంబంధక్రమముగచేయవలయును. కేవలబంధువులనఁగా సపిండులు యిద్దరు ముగ్గురుమృతులైనపుడు ముందుచనిపోయినవానికి ముందును తరువాతచనిపోయినవానికి తరువాతను జేయవలెను.

అథ సహగమనే

శ్లో॥ ఏకచిత్యాంసమారూఢౌ దంపతీనిధనంగతౌ । తయోః శ్రాద్ధంపృథక్కుర్యా దేకస్మిన్నాహ్నిపర్వతుః॥ పృథక్పాకేనవైశ్రాద్ధం పితౄణామపిపృథక్పృథక్। వైశ్వదేవాదికంసర్వం పృథగేవవిధీయతే। వైశ్వదేవాదికమితి విశ్వేదేవార్ఘ్యాగ్నౌకరణ పిండపాకాదికమిత్యర్థః స్మృత్యంతరే॥ నిమంత్ర్యాద్యాపితుః శ్రాద్ధేద్వైదేవేత్ర్యేచవైద్విజాన్ నిమంత్రయేత్తతోమాతుః శ్రాద్ధేవిప్రాన్యథాక్రమమ్॥ ప్రక్షాళ్య పైతృకేపాదౌ ద్విజానామథమాతృకే। ఉపక్రమేదర్చనాంతమేవం స్యాన్మాతృకేపిచ ॥

తా॥ భార్య సహగమనముచేసి దంపతులుయిద్దరు యొకచితియందే దహనమైనయెడల వారిశ్రాద్ధములను చేయునపుడు పాకములురెండుచేయించవలెను. భోక్తలు వేరువేరుగా నుండవలయును. అగ్నౌకరణము వేరుగా నుండవలయును. ముందు తండ్రిశ్రాద్ధమునుబెట్టుట మొదలుపెట్టవలయును. పాదప్రక్షాళనముకాగానే తల్లిశ్రాద్ధమునందు పాదప్రక్షాళనముచేసి అర్చనముపూర్తిచేసి తరువాత తండ్రిశ్రాద్ధమును జరుపవలయును,

ఏకదినే శ్రాద్ధద్వయనిషేధః

ధర్మసుభార్ణవే॥ శ్లో॥ శ్రాద్ధంకృత్వాతుతస్యైవపునఃశ్రాద్ధంనతద్దినే । నైమిత్తికంతుకర్తవ్యం నిమిత్తానుక్రమోదయమ్ ॥ శ్రాద్ధంకృత్వా పునశ్శ్రాద్ధం నకుర్యాదేకవాసరే । యదినైమిత్తికంవస్యాదేకోద్దిష్టంభవేద్యది॥ ద్వేబహూనినిమిత్తాని జాయేరన్నేకవాసరే। నైమిత్తికానికార్యాణి నిమిత్తోత్పత్త్యనుక్రమాత్॥ శ్రాద్ధంస్యాదేకదైవత్యమేకముద్దిశ్యనైయది। శ్రాద్ధద్వయంపకర్తవ్యమేకస్మిన్నేవవాసరే॥ కాంవార్న్యే। నిత్యదార్శికయోస్సోద సంభవానిక సోదాపి । దార్శి

తా॥ దర్శశ్రాద్ధమందును తాను కర్తగానుండియు శ్రాద్ధమును బెట్టక మరియొకని శ్రాద్ధమును భుజించినయెడల ఆకర్తయు ఆభోక్తయు నరకమునొందుదురు. ఇద్దరుసోదరులును: తండ్రికుమారులును; అశ్రోత్రియుడును, వేదము చదువని బ్రాహ్మణుడును శ్రాద్ధమందును భోక్తలకు యోగ్యులుగారు. ఇట్లుగానే పూర్వభోక్తయు పరదినమందు శ్రాద్ధమును బెట్టువాడును- శవముతోవెళ్ళిన వాడును; స్నాతకులును. భార్యారహితులును; గుడ్డివాడును: యతీశ్వరులును; బ్రహ్మచారియు; సోమయాజియు శ్రాద్ధభోక్తలకు యోగ్యులుగారు.

పితాపుత్రాదీనామ ప్యేకశ్రాద్ధేనిమంత్రణమ్

భ్రాతరౌపితృపుత్రౌచ నైకవర్గేనిమంత్రయేత్ । పృథగ్వర్గే ఉభావాదైవే చైతావపినియోజయేత్ ॥ బ్రాహ్మణాన్వేదసంపన్నాన్పితృభ్రాతౄనుతానపి। నిమంత్రయేత్పృథగ్వర్గేనవిప్రాన్వేదవర్జితాన్॥ ఏకైకమపివిప్రంతు వర్గేవర్గేనియోజయేత్। దైవేపిత్ర్యేథవాస్యస్మిన్నపివ్రంవేదవర్జితమ్॥ అథ శ్రాద్ధదేశః॥ అల్పేవ దక్షిణాప్రవణే దేశేతీర్థాదౌస్వగృహేపివా। భూసంస్కారాదిసంయుక్తే శ్రాద్ధంకుర్యాత్ప్రయత్నతః॥ పరకీయప్రదేశేతు పితౄణాంనిర్వపేత్తుయః। తద్భూమిస్వామిపితృభిః శ్రాద్ధకర్మవిహన్యతే॥ అటవీపర్వతాఃపుణ్యానదీతీర్థానియానిచ। సర్వాణ్యస్వామికాన్యాహుః నహితేషు పరిగ్రహః॥ వనానిగిరయోనద్యస్తీర్థాన్యాయతనానిచ। దేవఖాతోహ్రదాశ్చైవ స్వామితేషు నవిద్యతే ॥

తా॥ సోదరులను, తండ్రికుమారులను, ఒక్కవర్గమందునిమంత్రణ చేయగూడదుగాని వేరువర్గమమందుగాని విశ్వేదేవస్థానమందుగాని నిమంత్రణ చేయవచ్చును వేరువర్గమనఁగా మాతామహాదివర్గము అనఁగా బ్రాహ్మణులుయోగ్యులు లభించినయెడల సోదరులనుబెట్టగూడదు, యోగ్యులులేక అయోగ్యులకుబెట్టవలసినయెడల వారినివిడిచి సోదరులైనను యోగ్యులను వేరువర్గములందు పూజించవలయును దేవపితృస్థానములందు యోగ్యులని వక్కొక్కనినైనా పూజించవలెనుగాని అయోగ్యులను పూజించగూడదు: శ్రాద్ధదేశము- దక్షిణదిక్కు- పల్లముగానుండు ప్రదేశము శ్రాద్ధయోగ్యము- తీర్థముగాని స్వగృహముగాని మంచిది- భూసంస్కారముచేసిశ్రాద్ధమునుబెట్టవలయును-పరులగృహమందుశ్రాద్ధమునుబెట్టినయెడలఆగృహస్వామి పితరులుఆశ్రాద్ధమును భుజింతురు [ఇందుకు అపవాదము గృహస్వామి అనుమతిలేకుండా పరగృహమందు శ్రాద్ధమునుబెట్టియెడల అపితరులు

కస్యయుగాదేశ్చ దార్శికాలభ్యయోగయోః॥ దార్శికస్యచమన్వాదే సంపాతే శ్రాద్ధకర్మణః। ప్రసంగాదితరస్యాపి సిద్ధేరుత్తరమాచరేత్ నిత్యశ్రాద్ధదార్శికయుగమన్వాద్యలభ్యయోగేషు పుటు రుమాత్మక మేకదైవత్యంభవతి। సోదకుంభమాసికయోః ప్రత్యాబ్దికేచ త్రిపురుషాత్మకమేకదైవత్యం,తస్మాదేతాద్యం శ్రాద్ధద్వయం త్రయంవా నకర్తవ్యమిత్యర్థః ॥ దేవతాభేదేసతి శ్రాద్ధద్వయం త్రయంవా కర్తవ్యమేవ ॥ తత్రసప్రవాహ ॥శ్లో॥ నిత్యస్యసోదకుంభస్య నిత్యమాసికయోరపి। దర్శస్యసోదకుంభస్య దర్శమాసికయో రపి। నిత్యస్యచాబ్దికస్యాపి దార్శికాబ్దికయోరపి। యుగాద్యాబ్దికయోశ్చాపి మన్వాద్యాబ్దికయోరపి ప్రత్యాబ్దికస్యచాలభ్యయోగేషువిహితస్యచ ॥ సంపాతేదేవతాభేదా చ్ఛ్రాద్ధయుగ్మంసమాచరేత్ । దర్శేప్రత్యాబ్దికేప్రాప్తే శ్రాద్ధంస్యాత్తత్రనైకథమ్ ॥ ఆదౌప్రత్యాబ్దికంశ్రాద్ధం కుర్యాద్దర్శంతతఃపరం। శ్రాద్ధేసపిండేసంప్రాప్తే పిండహీనేచవైసతి । శ్రాద్ధంకృత్వాసపిండంతత్ పిండహీనమథాచరేత్ । సపిండంపిండసహితం శ్రాద్ధమిత్యర్థః ॥ ప్రత్యాబ్దికేయదాశ్రాద్ధం యుగమన్వంతరాదికం । ప్రాప్తంచేత్తచ్చకుర్వీత నైవదర్శేయుగాదికమ్ ॥ శ్రాద్ధైర్నైవకృతేనేహ బహుదైవత్యకేనచ । సిద్ధిస్స్యాదల్పదైవస్య శ్రాద్ధస్యచవినాబ్దికమ్ ॥

తా॥ ఒకదినమందు ఒకశ్రాద్ధమునుజేసి తిరిగి ఆపితరులకే రెండవశ్రాద్ధమును జేయఁగూడదు. నైమిత్తికశ్రాద్ధములను నిమిత్తానుక్రమముగా చేయవచ్చును అనఁగా యొకదినమందె రెండుమూఁడు నిమిత్తములుగలిగినయెడల నిమిత్తక్రమముగా శ్రాద్ధములనుబెట్టవలయును. నిత్యశ్రాద్ధ దర్శశ్రాద్ధములకున్నూ; ఉదకుంభశ్రాద్ధ మాసికశ్రాద్ధములకున్నూ, దర్శశ్రాద్ధ యుగాదిశ్రాద్ధములకున్నూ దర్శశ్రాద్ధాలభ్యయోగశ్రాద్ధములకున్నూ, దర్శశ్రాద్ధ మన్వాదిశ్రాద్ధములకున్నూ సంయోగం గలిగినపుడు రెండవశ్రాద్ధమునుమాత్రము చేయవలయును. రెండవదానితో మొదటి శ్రాద్ధముపెట్టినట్లు సఫలమగును. అనఁగా శ్రాద్ధములలో కొన్ని త్రిదైవత్యములు కొన్ని షడ్దైవత్యములు గాన త్రిదైవత్యములు రెండుగాని, షడ్దైవత్యములు రెండుగాని యొక్కనాడు చేయఁగూడదు, ఏకదేవతాకశ్రాద్ధములు రెంటిలోను చివరదానినిజేసిన యెడల మొదటిదానిని జేయునవసరములేదు, నిత్యశ్రాద్ధము; దర్శశ్రాద్ధము; యుగాది మన్వాదిశ్రాద్ధములు, అలభ్యయోగశ్రాద్ధము షడ్దైవతములు సోదకుంభ మాసిక

పదముగ్గురు బ్రాహ్మణులుండవలయును. శక్తిలేనంతలో ౫ అయిదుగురు. మిక్కిలి శక్తిలేనియెడల యిద్దరు మనుస్మృతిమతము ౧౩ గాని అయిదుగురుగాని యుండవలయును. కాని యిద్దరుబ్రాహ్మణులు చెప్పలేదు. యితరులుకొందరు అయిదుగురు గాని యిద్దరుగాని అని చెప్పినారు. మరికొందరు ౧౩ గాని: అయిదుగురుగాని, యిద్దరుగాని అని మూఁడుపక్షములుచెప్పినారు. ౧౩ పదముగ్గురిపక్షముమంచిదిగాదని వృత్తికారుఁడుచెప్పినాడు. ఎందువలననఁగా అధికసంఖ్య. బ్రాహ్మణులకు సత్కారముజరుగుట కష్టము; దేశమందు: కాలమందు దొరుకుట కష్టము ద్రవ్యముఅధికముగావలయును కష్టము. అధికసంఖ్యాకులు యోగ్యులుదొరుకుట కష్టము. కాఁబట్టి విస్తారమునుగోరకూడదు. గనుక అయిదుగురుపక్షముమంచిది. శ్రీరాముడున్నూ అయిదుగురికే అర్పించినట్లు పాద్మపురాణమందుచెప్పఁబడియున్నది. మాతామహశ్రాద్ధముగూడాకలిసినపుడు ముగ్గురినిగానివక నినిగానిఆస్థానమందుగూడాపూజించవలయును. విశ్వేదేవస్థానము యిద్దరికి [పితృమాతామహస్థానములకు] ఒక్కటియే చాలును. స్మృత్యంతరమందుయిట్లున్నది. దేవస్థానమందు మొదటిబ్రాహ్మణుఁడు వృద్ధుఁడు రెండవవాడు తరుణుఁడును పితృస్థానమందు మొదటివాడు తరుణుఁడు. రెండవవాడు వృద్ధుఁడు: మూఁడవవాడు తరుణుఁడును యిట్టిక్రమముగా నుండవలయును. శ్రాద్ధమునకు యొక్కదేబ్రాహ్మణుఁడు దొరికినయెడల విశ్వేదేవస్థానమందు సాలగ్రామము మొదలగు దేవునివుంచి పూజించి పాత్రలో అన్నమునుంచి శ్రాద్ధమును పూర్తిచేసి ఆయన్నమును అగ్నియందుంచవలెను. లేక బ్రహ్మచారికి బెట్టవలెను. శ్రాద్ధమునకు నిమంత్రణచేసి తరువాత ఆబ్రాహ్మణుని నిరాకరించినయెడల బ్రహ్మహత్యాపాపమునుబొంది సూద్రయోనియందు పుట్టును. అట్లుగానే నిమంత్రితుఁడై రాక మరియొకచోటికి భుజించుటకువెళ్ళిన బ్రాహ్మణుఁడు నూరునరకములనొంది చండాలుఁడైపుట్టును.

శ్రాద్ధేనిమంత్రణానర్హాః

శ్రాద్ధకర్తాపరశ్రాద్ధం దర్శేభుంక్తే యదిద్విజః। నరకంప్రతిపద్యేత కర్తాభోక్తాతథైవచ। శ్రాతకాపిత్రపుత్రౌచ తథాఽశోత్రియమేవచ । ద్విజమప్యనధీయానం శ్రాద్ధేయత్నేనవర్జయేత్ ॥ పూర్వేద్యుశ్శ్రాద్ధభోక్తారం తత్కర్తారంపగేహాని। శవానుగామినంచైవ వర్జయేచ్ఛ్రాద్ధకర్మణి ॥ స్నాతకావిధురాశ్శాణాః యతయోబ్రహ్మచారిణః సోమయాజీతథాశ్రాద్ధే నగ్రాహ్యోగర్భిణీపతిః ॥

ప్రత్యాబ్దికములు త్రిదైవతములు. కాన యేకజాతీయములో రెండుగాని మూఁడుగాని జేయఁగూడదు. దేవతాభేదమున్నయెడల రెండుగానిమూఁడుగాని శ్రాద్ధములనుజేయ వలయును. అనఁగా నిత్యశ్రాద్ధ సోదకుంభశ్రాద్ధములను; నిత్యశ్రాద్ధమాసికములను దర్శసోదకుంభశ్రాద్ధములను; దర్శమాసికములను, నిత్యశ్రాద్ధాబ్దికములను; దర్శప్రత్యాబ్దికములను, యుగాద్యాబ్దికములను, మన్వాది శ్రాద్ధాబ్దికములను, ప్రత్యాబ్దికాలభ్య యోగశ్రాద్ధములను వేరువేరుగా చేయవలయును. దర్శప్రత్యాబ్దికములుగూడినపుడు ముందుగా ఆబ్దికముతరువాత దర్శముచేయవలయును. పిండసహితశ్రాద్ధముముందు చేసి పిండరహితశ్రాద్ధమును తరువాతజేయవలయును. ప్రత్యాబ్దికదినమందుయుగాది మన్వాదిశ్రాద్ధములు సంప్రాప్తించినయెడల వేరుగాపెట్టవలయును. బహుదేవతాకమైన మహాలయాదిశ్రాద్ధములున్నూ, అల్పదేవతాకములయిన యుగాదులున్నూ, సంప్రాప్తించినయెడల బహుదేవతాకశ్రాద్ధములను జేయవలయును. అల్పదేవతాకములు చేయకయే సఫలములగును. ఆబ్దికమునుమాసికమునుమాత్రములల్పదేవతాకమైనను మానగూడదు. పెట్టియేతీరవలయును.

శ్రాద్ధకృతఫలమ్

శ్లో॥ శ్రాద్ధకాలేషుసర్వేషు శ్రాద్ధంకుర్వంతిమానవాః । ఆయుః ప్రజ్ఞా బలం కీర్తిః ప్రజా(శ్రీశ్చ)వివర్ధతే ॥ శ్రద్ధయా క్రియతే శ్రాద్ధమన్నేనాచ్ఛాదనేనచ। దక్షిణయాయథాశక్తి శ్రాద్ధంతద్ధిప్రచక్షతే॥ ఆకాశే తారకాసంఖ్యాతృణసంఖ్యా మహీతలే। శ్రాద్ధకాలేతుదానస్య పుణ్యంవక్తుంనశక్యతే ॥ సౌవర్ణంవాథవారౌప్యం తదభావేచతామ్రజం। తత్కాలసదత్తంచే తృప్తాస్స్యుఃపితరోధ్రువమ్॥ ఆలస్యాద్యాప్రమాదాద్వా నాస్తికాద్యదథవా స్మృతః । నిరాశాః పితరస్తస్య తత్కాలేచేన్నదీయతే ॥

తా॥ శ్రాద్ధకాలములందు శ్రాద్ధములనుచేయువారికి ఆయుస్సు, బలము, ప్రజ్ఞ కీర్తి; సంతానము, లక్ష్మియివి వృద్ధినొందును. శ్రద్ధతో అన్నముతోగాని; ఆఛాదనముతోగాని; దక్షిణతోగాని, యథాశక్తిగాచేయఁబడు శ్రాద్ధమనఁబడును. ఆకాశమందునక్షత్రసంఖ్యయు: భూమియందు పూరిసంఖ్యయు, శ్రాద్ధకాలమందలి దానపుణ్య సంఖ్యయు ఇంతయనిచెప్పశక్యములుకావు, శ్రాద్ధకాలములం సంప్రాప్తించినది బంగారముగాని, వెండినిగాని; రాగినిగాని యిచ్చినయెడల పితరులు తృప్తినొందుదురు. సోమరితనమువలనకాని; ప్రమాదమువలనకాని; ఆశవలనకాని యితరకారణము

అథ శ్రాద్ధబ్రాహ్మణసంఖ్యానియమః

తత్రకారికా ॥శ్లో॥ శుచీన్నిమంత్ర్య ద్వౌదైవే త్రీన్ పిత్ర్యే కర్మణి। దైవేపిత్రేతథైకైకం సపిండీకరణంవినా ॥ బృహత్సరాశరః ప్రాఙ్ముఖాన్దైవికాన్విప్రాన్ పిత్ర్యానుదఙ్ముఖాన్ । ఏకైకోవాభవేద్యత్ర న్యాదసంపత్తౌవిత్తికన్ముః॥ సంపత్తావథవాత్రా మేకైకస్య త్రయస్త్రయః। పితాదేర్బ్రాహ్మణాస్త్రోక్తాన్ త్వావరోవైశ్వదైవికే వృత్తికారః ॥ సత్క్రియాందేశకాలౌచ దర్శంబ్రాహ్మణసంపదం పంచైతాన్విస్తరోహంతి తస్మాన్నేహేతవిస్తరమ్॥ మాధవీయే॥ ద్వౌదైవే(పా క్త్రి)య పిత్రేత్యుదగేకైకమేవవా। మాతామహానామప్యేవం తంత్రంవావైశ్వదైవికమ్॥ స్మృత్యంతరే ॥ దైవేవృద్ధాయునానంచ క్రమేణైవనియోజయేత్ । పిత్రేతుతరుణంవృద్ధంతత్రో పృథ్యేతరం ద్విజః॥విజ్ఞానేశ్వరీయే॥ యద్యేకంభోజయేచ్ఛ్రాద్ధే దైవంతత్రకథం భవేత్ ।అన్నంపాత్రేసముద్ధృత్య సర్వస్యప్రకృతస్యచ ॥ దేవతాయతనేకృత్వా తతశ్శ్రాద్ధసమాచరేత్। ప్రాస్యేదగ్నౌతదన్నంతు దద్యాద్వా బ్రహ్మచారిణే॥ ప్రయోగే ॥ ఆమంత్రితాగతం విప్రం నివారయతిదుర్మతిః ॥ బ్రహ్మహత్యామవాప్నోతి శూద్రయోనిషు జాయతే ॥ అమంత్రితస్తుయోవిప్రో భోక్తుమన్యత్రగచ్ఛతి । నరకాణాంశతంగత్వా చండాలేష్వభిజాయతే ॥

తా॥ ఆబ్దికమందు విశ్వేదేవస్థానమందు యిద్దరును; పితృస్థానమందు ముగ్గురును; బ్రాహ్మణులు నిమంత్రణీయులు. అథవా విశ్వేదేవస్థానమందు యొకడున్నూ పితృస్థానమందుయొకడున్నూ మొత్తము యిద్దరుబ్రాహ్మణులు. సపిండీకరణమందు మాత్రము ప్రేతస్థానమునందును, విష్ణుస్థానమునందును, పితృస్థానమునందును, విశ్వేదేవస్థానమునందును, నాలుగుస్థానములకు యేడుగురుబ్రాహ్మణులు. ఆబ్దికమందు విశ్వేదేవబ్రాహ్మణులుయిద్దరు తూర్పుముఖముగాను పితృస్థానమందు ముగ్గురు బ్రాహ్మణులు ఉత్తరముఖముగాను. కూర్చుండవలయును ధనసంపత్తియున్నయెడల యొక్కొకస్థానమందు ముగ్గురుబ్రాహ్మణులుండవలెను. దేవస్థానమందు యొక్కొక స్థానమందు యిద్దరుబ్రాహ్మణులుండవలయును. అనఁగా పితృస్థానమందు ౩, పితామహస్థానమందు ౩, ప్రపితామహస్థానమందు ౩ మొత్తంగా తొమ్మిదిమంది బ్రాహ్మణులున్న విశ్వేదేవస్థానములు రెంటియందును ౪ నలుగురు. మొత్తము ౧౩

మాత్రము విడువవలయును. తండ్రిగాని-తాతగాని- యెవ్వరైననూ శస్త్రహతులైన యెడల వారినియుద్దేశించి చతుర్దశీశ్రాద్ధమునుజేయవలయును. సపిండీకరణమందు పితృసామ్యమునుబొందిననూ తండ్రి శస్త్రహతుఁడైనయెడల వానికియొక్కనికి ఏకోద్దిష్టవిధానముగా చతుర్దశియందు శ్రాద్ధమునుపెట్టవలయును. తాతగారు మొదలగు వారికిన్ని ఈప్రకారమేచేయవలయును. నిషిద్ధములగు తిథివారనక్షత్రములనువిడిచి యొకదినమందు సకృన్మహాలయమునుజేయవలెను. అమావాస్య: వ్యతీపాత:భరణీ ద్వాదశి- అష్టమి- ఈతిథులందు తిథివారనక్షత్రదోషములేదు. అమావాస్యయందు మహాలయమును గృహస్థు చేయుగూడదు. సంతానములేనివాడును: భార్యలేనివాడును విధవయు, బ్రహ్మచారియు- అమావాస్యయందుచేయవచ్చును. అన్నాభావమందును బ్రాహ్మణాభావమందును- తీర్థమందును- మహాలయమందును: ఒక బ్రాహ్మణునకైనా భోజనమును పెట్టవలయును. అర్ఘ్యమును- పిండమునుమాత్రము వేరువేరుగా అందరిపేరులుచ్చరించి యివ్వవలెను.

అథ సన్న్యాసిశ్రాద్ధమ్

స్మృత్యర్థసారే॥ శ్లో॥ ఏకోద్దిష్టంనకర్తవ్యం సన్న్యస్తానాంకదాచన॥ త్రిదండగ్రహణాదేవ ప్రేతత్వంనవిజాయతే। ఏకోద్దిష్టంజలంపిండమాశౌచంప్రేతసత్క్రియాం। నకుర్యాత్పార్వణాదన్య ద్బ్రహ్మీభూతాయభిక్షవే॥ త్రిదండ గ్రహణాదేవ ప్రేతత్వం నవిజాయతే। ఏకాదశాహేసంప్రాప్తే పుత్రఃకుర్వీత సత్క్రియామ్॥ దండగ్రహణమాత్రేణ నైవప్రేతోభవేద్యతిః। అతఃపుత్రేణకర్తవ్యం పార్వణం తస్యసర్వదా॥ ఏకోద్దిష్టంనకుర్వీత యతీనాంచైవసర్వదా। అహన్యేకాదశేతేషాం పార్వణంతువిధీయతే॥ సపిండీకరణంతేషాం నకర్తవ్యంసుతాదిభిః। ప్రతిమాసంతుకర్తవ్యం మృతాహేమాసికాదికమ్ సన్న్యాసినోప్యాబ్దికాది పుత్రఃకుర్యాద్యథావిధి। మహాలయేతు యచ్ఛ్రాద్ధం ద్వాదశ్యాంపార్వణేనతు॥

తా॥ సన్న్యాసులకుయెప్పుడునూ ఏకోద్దిష్టశ్రాద్ధమును జేయుఁగూడదు. త్రిదండధారణవలననే ప్రేతత్వము తొలగిపోయినది. గనుక సన్న్యాసినిగురించి ఏకోద్దిష్టమును, పిండమును: తిలోదకమును: ఆశౌచమును విడిచివేయవలెను. పార్వణ శ్రాద్ధమునుమాత్రముచేయవలయును. పదకొండవదినమందుపూజనుజేయవలెను; పూజ అనఁగా పార్వణశ్రాద్ధము. సపిండీకరణముసన్న్యాసులకుజేయఁగూడదు. పుత్రుఁడు ప్రతిమాసమందును మాసికమును పెట్టవలయును. ఆబ్దికాదినమును పెట్టవలయును. మహాలయపక్షమందు ద్వాదశినాడు సన్న్యాసినిగురించి మహాలయమును పెట్టవలెను.

వలనకాని శ్రాద్ధకాలమందు దానముచేయనియడల పితరులు నిరాశులైవెళ్ళుదురు. ఆఛాదనమనఁగా వస్త్రాదికము.

అథామశ్రాద్ధవ త్పితృస్థానస్య ద్విగుణాదక్షిణా

ఆచార్యః॥ శ్లో॥ దక్షిణా ద్విగుణాయజ్ఞే యథాచార్యాయదీయతే। పిత్ర్యయజ్ఞేపిదాతవ్యా పితృస్థానేపశేషతః॥ యచ్చసంకల్పితంద్రవ్యం తచ్చేత్తస్మైనదీయతే। సయాతినరకం ఘోరం యావదాభూతసంప్లవమ్॥

తా॥ ఇతరకార్యములందు సభ్యులకంటె [ఋత్విక్కులకంటె] ఆచార్యునకు యేప్రకారముగా దక్షిణద్విగుణముయివ్వఁబడుచున్నదో ఆప్రకారముగా శ్రాద్ధములందు పితృస్థానబ్రాహ్మణునకు దక్షిణద్విగుణము నివ్వవలయును. ఎవ్వనికి యే ద్రవ్యమునిచ్చుటకు సంకల్పించఁబడినదో వానికి ఆద్రవ్యమునుయివ్వనియడల ప్రళయమువరకు నరకమొందును.

అథ సూతకే శ్రాద్ధమ్

శ్లో॥ శ్రాద్ధాహేతుక్షణేదత్తే సుసంకల్ప్యయథావిధి। పాదప్రక్షాళనాదూర్ధ్వం విప్రాణాంనాస్తిసూతకమ్॥ యదిస్యాత్సూతకం శ్రాద్ధే పాదప్రక్షాళనాదథః। శ్రాద్ధకర్మనకర్తవ్య మిత్యేవంకౌశికోబ్రవీత్॥ ఋశ్యశృంగః॥ ఆబ్దికేచైవసంప్రాప్తే హ్యశౌచంజాయతేయది॥ ఆశౌచేతువ్యతిక్రాంతే తత్రశ్రాద్ధంవిధీయతే॥ వ్యాఘ్రపాదః॥ పితోః ప్రత్యాబ్దికేప్రాప్తేసూతకంయదిజాయతే। నివృత్తేసూతకేశ్రాద్ధం కుర్యాదేకాదశేహని॥ మనుః॥ మృతకేతుత్రయోదశాహ్ని వృద్ధావేకాదశేహని। గ్రహణేతుద్వితీయేహ్ని రజోదోషేతు పంచమే॥ రజోదోషఇతి స్త్రీకర్తృకశ్రాద్ధవిషయమ్॥ గ్రహణేఇతి గ్రస్తాస్తవిషయమ్॥ అత్రవిశేషః॥ స్వగృహ్యే సూతకేజాతే ద్వాదశేహనికారయేత్॥ తత్రాపికరణాసంభవే దర్శేవాకుర్యాత్॥ దైవాత్ప్రత్యాబ్దికేప్రాప్తే త్వంతరామృతసూతకే। ఆశౌచానంతరంకుర్యాత్తన్మాసేందుక్షయేపివా॥ ఆశౌచాంతరితమాసికంతు॥ తదహశ్చేత్ప్రదుష్యేత కేనచిత్సూతకాదినా। సూతకానంతరంకుర్యాత్పునస్తదహరేవతు॥ మృతాహేసంభవేచ్ఛ్రాద్ధం దైవాత్ప్రత్యాబ్దికంయది। ఏకాదశ్యాంచకృష్ణాయాం కుర్యాద్దర్శేతదహ్నివా॥ గోభిలః॥ ఆబ్ది

కేతువ్యతిక్రాంతే ప్రమాదాత్కార్యమేవతత్। దర్శేష్టమ్యాంచ కృష్ణాయా మేకాదశ్యాం తదహ్నివా ॥

తా॥ శ్రాద్ధమునుసంకల్పించి క్షణమిచ్చి పాదప్రక్షాళనమాచరించినతరువాత ఆశౌచము ప్రాప్తమైనయడల ఆశౌచములేదు. పాదప్రక్షాళనమునకుబూర్వము వినఁబడినయడల ఆశౌచమును గ్రహించవలయును. శ్రాద్ధమును మానవలయును శ్రాద్ధమునకుబూర్వమె ఆశౌచమువచ్చినయడల ఆశౌచముయొక్క శుద్ధియందుశ్రాద్ధమును పెట్టవలయును. మృతాశౌచమందు ౧౩ దినమందును, జాతాశౌచమందు ౧౧ దినమందును, గ్రస్తాస్తమయగ్రహణమందు, పరదినమందును శ్రాద్ధమునుబెట్టవలెను. స్త్రీకర్తృశ్రాద్ధమును రజోదర్శనమందు ౫ అయిదవదినమందు పెట్టవలయును. తన యింటియందే జాతాశౌచముగల్గినయడల ౧౨ దినమందు పెట్టవలయును. అప్పుడు వీలులేనియడల అమావాస్యయందు పెట్టవలయును. మాసికము ఆశౌచదూషితమైనయడల అనంతరముతిరిగి అమాసికతిథియందు పెట్టవలయును.ఆబ్దికములు ఆశౌచానంతరము. యేకాదశియందుగాని అమావాస్యయందుగాని పెట్టవలయును. యేకాదశి అనఁగా కృష్ణైకాదశిప్రమాదమువలన ఆబ్దికమునువిడిచినయడల కృష్ణపక్షమందు అష్టమియందుగాని, యేకాదశియందుగాని; అమావాస్యయందుగాని పెట్టవలయును.

అథ మృతాహాద్యజ్ఞానే

దేశాంతరే మృతానాం సజ్ఞాయతేమృతాహశ్చేత్ ప్రోషితేనంస్థితేన తి: మాసశ్చేత్సగవిజ్ఞాత స్తద్దర్శేస్యాత్తదాబ్దికమ్॥ శ్రాద్ధవిఘ్నే సముత్పన్నే హ్యవిజ్ఞాతేమృతేహని। ఏకాదశ్యాంతుకర్తవ్యం కృష్ణపక్షేమృతేహని॥ మృతేమాసేయుతకర్తవ్యం తత్కృష్ణైకాదశ్యాంకర్తవ్యమిత్యర్థః॥ యదామాసోనవిజ్ఞాతో విజ్ఞాతందినమేవతు। తదాచాషాఢకేమాసె మాఘేవాతద్దినంభవేత్॥ దినమాసౌనవిజ్ఞాతౌ మరణస్యయదాపునః। ప్రయాణమాసదివసౌ గ్రాహ్యౌపూర్వోక్తయాదిశా॥ పూర్వోక్తయేతి॥ తయోరేకైకశో ఉజ్ఞానేనంతరోక్తన్యాయస్స్వీకార్యః॥

తా॥ దేశాంతరగతుఁడై చనిపోయినపుడు మృతతిథితెలియఁబడక మాసము మాత్రము తెలియఁబడినయడల ఆమాసమందు అమావాస్యయందు ఆబ్దికమునుబెట్టవలయును. కృష్ణైకాదశియందు పెట్టవలయునని యొకమతము,మాసముతెలియబడక

శస్త్రహతస్యహి॥ ఏకోద్దిష్టంసుతఃకుర్యాచ్చతుర్దశ్యాంమహాలయే॥ చతుర్దశ్యాంతు యచ్ఛ్రాద్ధం సపిండీకరణేకృతే॥ ఏకోద్దిష్టవిధానేన తత్కుర్యాచ్ఛస్త్రఘాతినాం। సపిండీకరణాదూర్ధ్వం మృతస్యనిదృదాదిభిః। కుర్యాద్భూతేపితృపక్షే త్వేకోద్దిష్టంసుతఃపితుః॥ నిషిద్ధానిపరిత్యజ్య తిథివారాదికానిచ। అష్టకస్మిన్దినేకుర్యాచ్ఛ్రాద్ధేవాపిమహాలయమ్। పారిజాతే॥ అమాపాతభరణ్యాంచ ద్వాదశ్యాంపక్షమధ్యకే॥ తదాతిథించ నక్షత్రం వారంచ నవిచారయేత్॥ అపుత్రోఽనగ్నికశ్చైవ విధవాబ్రహ్మచార్యపి॥ దర్శేమహాలయంకుర్యా స్నకుర్యాత్పుత్రవాన్గృహీ। అన్నాభావే ద్విజాభావే తీర్థేచైవమహాలయే ఏకంవాప్యానదేద్వాపి మధ్యేఽపిండాన్పృథక్పృథక్॥

తా॥ శ్రాద్ధనియములు. శ్రాద్ధకర్త దంతధావనమును, తాంబూలమును క్షౌరమును, అభ్యంగమును, ఉపవాసమును, సంభోగమును, ఔషధమును, పరాన్నమును వర్జించవలెను. ఆమశ్రాద్ధమందును, నిత్యశ్రాద్ధమందును, కామ్యశ్రాద్ధమందును, నిత్యమహాలయశ్రాద్ధములందును తాంబూలము భక్షించవచ్చును. సంక్రాంతి శ్రాద్ధములుమొదలగు సద్యస్తిలతర్పణములందు కర్త తాంబూలమును భక్షించవచ్చును. పరేహని తిలతర్పణశ్రాద్ధములందు అనఁగా మాతాపితరుల ఆబ్దికములు సకృన్మహాలయము, గయాశ్రాద్ధము, తీర్థశ్రాద్ధములందుతాంబూలమునిషిద్ధము. మహాలయములు ఆశ్వయుజశుక్లపాడ్యమితోకూడా ౧౬ దినములు. ఇవియజ్ఞతుల్యములు అక్షయఫలదములు. ఆశ్వయుజశుక్లపాడ్యమినాడును చంద్రదర్శనము లేదుగాన అపరపక్షముతో అంతర్భావమేను. ఆపక్షమందు ఆదినిగాని మధ్యనగాని అంతమందుగాని సూర్యుఁడు కన్యారాశినిబొందినయడల పక్షమంతయు పుణ్యము. నిత్యమహాలయమందు తిథివారనక్షత్రదోషము లేదు. సకృన్మహాలయమునకు తిథివారనక్షత్రవిచారము ఆవశ్యకము. మాతాపితరుల మృతతిథియందుమహాలయమును పెట్టుటకు తిథివారాదిదోషమునుగమనించనవసరములేదు. భరణీనక్షత్రమందుమహాలయమును గయాశ్రాద్ధసమము. సకృన్మహాలయమును; ౧;౬, ౧౧ తిథులందును, రవి కుజ, శుక్రవారములందును, చతుర్దశియందు త్రిజన్మతారలందును, ౧౦,౧౯ లు త్రిజన్మలు చేయగూడదు చేసినయడల పుత్రనాశమగును నైమిత్తికశ్రాద్ధముగాకయితరశ్రాద్ధ మఘానక్షత్రమందాచరించినయడల జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు నశించును, రోహిణీ: రేవతీ; మఘానక్షత్రములందును. శుక్రవారమందునుశ్రాద్ధమునుచేసినవాని పుత్రుఁడు నశించును, మఘయందును, త్రయోదశియందును పిండరహితముగాశ్రాద్ధమును పెట్టవలయును. పాడ్యమిమొదలు నిత్యశ్రాద్ధములను పెట్టవలయునుచతుర్దశి

శ్రాద్ధభోజనములు, ఆవాహనము, అర్ఘ్యము: పిండములు, వికిరము, ఉచ్ఛిష్టపిండము, స్వధావాచనము; అగ్నౌకరణము వీటిని సంకల్ప శ్రాద్ధమ నందు విడువవలెను.

అథ శ్రాద్ధనియమః

శ్లో॥ దంతధావనతాంబూల క్షౌరాభ్యంగమభోజనం। రత్యౌషధపరాన్నంచ శ్రాద్ధకర్తా వివర్జయేత్ ॥ అథ కశ్చిద్విశేషః ॥ ఆమశ్రాద్ధే తథానిత్యే కామ్యశ్రాద్ధే మహాలయే । నిషిద్ధం నైవతాంబూలమితి శాతాతపోబ్రవీత్ ॥ దర్శే చాపరపక్షే చ శ్రాంతే మనుయుగాదిషు। శ్రాద్ధం కృత్వా తతో భుక్త్వా తాంబూలం భక్షయేద్ద్విజః॥ పిత్రాదిషు హ్యాత్మశేషు తాంబూలం యస్తు భక్షయేత్ । భవేత్స పుత్రః పాపిష్ఠో నిరాశాః పితరో గతాః ॥ శ్రాద్ధకాలే ఽసకృత్స్వేషు శ్రాద్ధకర్తా తు యో ద్విజః। వపనం కారయేత్ క్షౌరమభ్యంగం తద్దినే స్త్రీనిషేవణమ్॥ అథాపరపక్షః॥ ప్రోష్ఠపదే గతే మాసి ... కన్యాగతే సవితరి యాన్యహాని తు షోడశ క్రతుభిస్తాని తుల్యాని తేషు దత్తమ్ ఇహాక్షయమ్ ॥ అహఃషోడశకం యత్తు శుక్లప్రతిపదా సహ। చంద్రక్షయావిశేషేణ సాపి దర్శాత్మికా స్మృతా॥ ఆషాఢ్యాః పంచమే పక్షే కన్యాం ప్రజేద్రవిః। నభస్యే సకలం పూజ్యశ్రాద్ధ షోడశకం స్మృతి ॥ నభస్యాపరపక్షేతు శ్రాద్ధం కుర్యాద్దినే దినే । నైవ నందాదివర్జ్యం స్యాన్నైవ వర్జ్యా చతుర్దశీ । నభస్యాపరపక్షేతు మృతాహస్తు పితుర్యది । కరోతి తత్ర యః శ్రాద్ధం పితౄణాం మక్షయం భవేత్ ॥ భరణీ ప్రేతపక్షస్య మహతీ పరికీర్తితా ॥ అస్యాం శ్రాద్ధం కృతం యేన స గయా శ్రాద్ధకృద్భవేత్॥ నందాభృగ్వర్క్షభామేషు చతుర్దశ్యాం త్రిజన్మని। ఏషు శ్రాద్ధం న కుర్వీత గృహీ పుత్రధనక్షయాత్ । బుధే నైమిత్తికా ... శ్రాద్ధయత్నమఘోదుని ॥ దద్యాత్త్రయోదశీ పుత్రీ ... చ ప్రోష్ఠే చ మఘాయాం భాద్రపదే దినే ॥ యస్తు శ్రాద్ధం ప్రకుర్వీత తస్య పుత్రో వినశ్యతి॥ మఘాయాంచ త్రయోదశ్యాం కన్యాసంస్థే దివాకరే । పిండదానం పరిత్యజ్య శ్రాద్ధం తత్ర ... యాజ్ఞవల్క్యః॥ జ్ఞాతిశ్రైష్ఠ్యం సదా కామానాప్నోతి శ్రాద్ధకృత్సదా । ... చతుర్దశీమ్॥ శస్త్రేణ తు హతా యేస్యై తేభ్యస్తత్ర ప్రదీయతే। సమత్వమాగతస్యాపి పితు

తిథితెలియఁబడినయెడల ఆషాఢమాసమందుగాని మాఘమాసమందుగాని తద్దినము ను జేయవలయును. తిథియు, మాసము రెండు తెలియబడనియెడల దేశాంతరమువెళ్ళిన మాసమును, తిథిని, మృతకాలమునుగా తెలిసికొని తద్దినము నుచేయవలయును. అందున తిథితెలిసిన ఆషాఢమాఘములను గ్రహించవలయును. మాసము తెలిసినకృష్ణైకాదశిదర్శలను గ్రహించవలయును.

అథ బ్రాహ్మణాభావే

పాత్రాభావే పరం కృత్వా పితృయజ్ఞవిధిం నరః। నిర్దిశ్యాన్నముద్ధృత్య యత్ర పాత్రం తతో నయేత్ ॥ సర్వాభావేత్వి వేదగ్నౌ గవి దద్యాత్త ధాప్సు వా। నతు పాకక్రియాలోపో స్త్రీ పైతృకస్య విశేషతః॥ అథ ద్రవ్యాభావే॥ అగ్నినా వా దహేత్కక్షం శ్రాద్ధకాలే సమాగతే । తస్మిన్నుపవసేదహ్ని జపేద్వా శ్రాద్ధసంహితామ్॥ సర్వాభావే వనం గత్వా కృతమూలప్రదేశగః। సూర్యాదిలోకపాలానామిదముచ్చైః పఠిష్యతి॥ నమేస్తి విత్తం నధనం నచాన్యచ్ఛ్రాద్ధోపయోగిస్వపితౄన్నతో స్మి। తృప్యంతు భక్త్యా పితరో మయైతౌ కృతౌ భుజౌ వర్త్మని మారుతస్య॥

తా॥ పాత్రమనఁగా బ్రాహ్మణుఁడు వారు దొరకనియెడల యథావిధిగా శ్రాద్ధమునుజరిపి అన్నమును యెచ్చటపాత్రదొరికితె అచ్చటికి తీసికొనివెళ్ళవలయును. అట్టిపాత్రయొక్క అభావమందు అన్నమును అగ్నియందుంచవలయును లేకగోవుకు బెట్టవలయును. కాని లోపముజేయఁగూడదు. యేకార్యమునైనా అభావమందుమానవచ్చునుకాని శ్రాద్ధమును యేదోయొకవిధముగా జరిపితీరవలయును. ద్రవ్యంలేనియెడల అడవికివెళ్ళి పొదనుకాల్చవలయును లేక యుపవాసము చేయవలెను లేక శ్రాద్ధసంహితను పఠించవలెను లేక అరణ్యమునకువెళ్ళివృక్షమూలమునందు నిలవబడి బాహువులయెత్తి సూర్యాదిదేవతలనుద్దేశించి యిట్లుచెప్పవలెను నాకుధనములేదు; వస్త్రములేదు: శ్రాద్ధద్రవ్యములేదు: పితరులకు నమస్కారము బాహువులనుయెత్తినాను. పితరులు దీనితో తృప్తినొందుదురుగాక

అథ శ్రాద్ధకాలః

యాజ్ఞవల్క్యః ॥ అమావాస్యాష్టకావృద్ధిః కృష్ణపక్షో ఽయనద్వయం । ద్రవ్యం బ్రాహ్మణసంపత్తి ర్విషువత్సూర్యసంక్రమః॥ వ్యతీపాతో గజచ్ఛాయా గ్రహణే చంద్రసూర్యయోః । శ్రాద్ధం ప్రతిరుచిశ్చైవ శ్రాద్ధకాలాః ప్రకీర్తితాః॥

అమా- (౧౨) మను (౧౪) యుగ (౪) క్రాంతి (౧౨,ధృతి (౧౩) పాత (౧౩) మహాలయాః (౧౬) అన్వష్టక్యశ్చ (౧౨)తిథయ ష్షణ్ణవత్యః ప్రకీర్తితాః ॥

తా॥ దర్శలు, అష్టకలు, నాంది, మహాలయములు, అయనములు, ద్రవ్య సమృద్ధి. యోగ్యబ్రాహ్మణలాభము, విషువత్పుణ్యకాలము, సంక్రాంతులు, వ్యతీపాతము; గజచ్ఛాయ; గ్రహణకాలము, శ్రాద్ధము జేయుదామనికోరిక యివి శ్రాద్ధకాలములు. దర్శలు౧౨ మన్వాదులు ౧౪ యుగాదులు ౪ క్రాంతులు ౧౨ ధృతులు ౧౩ పాతలు ౧౩ మహాలయములు ౧౬ అన్వష్టకలు ౧౨ మొత్తము ౯౬

అథ శ్రాద్ధదైవతాని

శ్లో॥ త్రిదైవత్యం మృతాహేస్యాత్ షడ్దైవత్యంతు దర్శకే । వృద్ధౌ చనవదైవత్య మష్టకాసు తథైవచ ॥ దర్శే నిత్యే యుగాదౌ చ మన్వాదౌ గ్రహణే తథా । సంక్రాంతిషు భరణ్యాంచ షడ్దైవత్యం విధీయతే ॥ శాతాతపః ॥ నాందీముఖేష్టకాశ్రాద్ధే గయాయాంచ మృతేహని । పితామహ్యాదిభిస్సార్ధం మాతుశ్శ్రాద్ధం సమాచరేత్ ॥ అష్టకాసు చ వృద్ధౌ చ గయాయాంచ మృతేహని । మాతుశ్శ్రాద్ధం పృథక్కుర్యా దన్యత్ర పతినా సహ ॥ విశ్వాదర్శే॥ మాతుర్గయాష్టకా వృద్ధి మృతాహేషు మహాలయే । శ్రాద్ధం కుర్యాత్పృథగ్దైవం తంత్రం వానుగత్వావపి ॥ అత్రకశ్చిద్విశేషః॥ ప్రయోగసారే॥ అష్టకాసు చ వృద్ధౌ చ గయాయాంచ మృతేహని । చంద్రసూర్యోపరాగేషు వ్యతీపాతే మహాలయే ॥ మాతుశ్శ్రాద్ధం పృథక్కుర్యా దన్యత్ర పతినా సహ । పితరో యత్ర పూజ్యంతే తత్ర మాతామహా అపి । అవిశేషేణ కర్తవ్యం విశేషాన్నరకం వ్రజేత్ । వృద్ధౌ చ నవదైవత్యం షడ్దైవత్యం తు దర్శకే॥ మహాలయే గయాశ్రాద్ధే జ్ఞేయం ద్వాదశ దైవతం । అమావాస్యాః పంచమే పక్షే శ్రాద్ధం కుర్యాద్దినే దినే॥ ఉద్దిశ్య నవదైవత్య మిత్యేవం మనురబ్రవీత్ ॥ అస్మిన్ కస్మిన్ దినే కుర్యాత్ సర్వా నుద్దిశ్య యత్నతః ॥ మహాలయాత్మకం శ్రాద్ధం గయాశ్రాద్ధసమం భవేత్ ।

తా॥ మృతదినమందుచేయతగిన ఆబ్దికమాసికములకు పితరులు ౩, దర్శలకు, మన్వాదులకు; యుగాదులకు; సంక్రాంతులకు, ధృతులకు, పాతలకు, సత్యశ్రాద్ధమునకు, భరణీశ్రాద్ధమునకు ౬ అరుగురు నాందికి అష్టకలకు, ౯ నవదైవతములు అష్టకాశ్రాద్ధమందును, గయాశ్రాద్ధమందును, నాందియందును, మృతాహమందును; తల్లికి వేరుగా పితామహీలతో శ్రాద్ధమును పెట్టవలయును. ఇతరకాలములందు భర్తతో గూడా పెట్టవలయును. మహాలయమందును తల్లికి వేరుగా పెట్టవలయును. వేరుగాఅనఁగా తండ్రికి తల్లికి వేరుక్షణములనిచ్చి పెట్టుట, కూడా అనఁగా సపత్నీకముగా పెట్టుట. గ్రహణములందును వ్యతీపాతములందునుగూడా తల్లికి వేరుగా పెట్టవలయునని కొందరిమతము. ఆబ్దికమాసికములువినాగా యెచ్చ పెచ్చట పితరులు పూజింపఁబడుదురో అచ్చట మాతామహులకున్ను పూజచేయవలయును. పూజించకున్నయడల నరకమొందును. మహాలయములలో నిత్యమహాలయములందు నవదైవత్యము, సకృన్మహాలయ; గయాశ్రాద్ధములందు ద్వాదశ దైవత్యము. సకృన్మహాలయశ్రాద్ధము గయాశ్రాద్ధసమానము. త్రిదైవత్యము. పితృపితామహ ప్రపితామహులు. షడ్దైవత్యము. సపత్నీక పితృపితామహ ప్రపితామహులు. సపత్నీక మాతామహ మాతృపితామహ మాతృప్రపితామహులును:నవదైవత్యము. పితృపితామహ ప్రపితామహులు; మాతృపితామహీ ప్రపితామహీలు: మాతామహ మాతృపితామహ మాతృప్రపితామహులు సపత్నీకులును: ద్వాదశ దైవత్యము పితృపితామహ ప్రపితామహులు, మాతృపితామహీ ప్రపితామహులు:మాతామహ మాతృపితామహ మాతృప్రపితామహులు ;మాతామహీ మాతృపితామహీ మాతృప్రపితామహీలు

అథ పిండరహితశ్రాద్ధాని

హేమాద్రౌ॥శ్లో॥ సంక్రాంతౌ గ్రహణే పాతే యుగమన్వంతరాదిషు। భరణ్యాంచాపికుర్వీత శ్రాద్ధం పిండైర్వినైవతు ॥ సంగ్రహే॥ మన్వాదౌ చ యుగాదౌ చ గ్రహణే చంద్రసూర్యయోః ॥ సంక్రాంతిషు చ సర్వాసు శ్రాద్ధం పిండైర్వినా భవేత్ ॥ పిండహీనం తు యచ్ఛ్రాద్ధం సంకల్పాఖ్యం ప్రచక్షతే। తచ్చాపి హి ద్విజః కుర్యాద్దిత్యేవం మునయోబ్రువన్ ॥ ఆవాహనార్ఘ్యపిండాంశ్చ వికిరోచ్ఛిష్టపిండకౌ । స్వధోదకాగ్నౌకరణే సంకల్పే సప్తవర్జయేత్ ॥

తా॥ సంక్రాంతులు: గ్రహణములు: వ్యతీపాతలు: యుగాదులు: మన్వంతరములు: భరణీ యివి పిండరహితశ్రాద్ధకాలములు. పిండరహితమనఁగా సంకల్ప

గృహమందు అనఁగా పురుషునిగృహమందు మృతులైనయడల మూఁడుదినములాశౌచము. అన్యగృహమందైతె పక్షిణి. దశాహానంతరము స్నానము. ఇట్లుగానే అల్లుడు; మామ, అత్తస్వగృహమందు మృతినొందిన మూఁడుదినములు, అన్యగృహమందు పక్షిణి. అట్లుగానే శ్రోత్రియుఁడు అనఁగా వేదముచదివి అధానాదికముసుచేసినవాఁడు, ఆచార్యుడు, శిష్యుఁడు, ఋత్విక్కు, ఉపాధ్యాయుఁడు, గురువు. మిత్రుఁడు, సహాధ్యాయుఁడు వీరు తనగృహమందు మృతులైనయడల మూఁడుదినములాశౌచము. అసపిండులఆశౌచమును దశాహానంతరము వినినయడల స్నానము ఎవ్వనిసంబంధమునుబట్టి యెవ్వనికి ఆశౌచముచెప్పఁబడినదో వానికే ఆయాశౌచము గాని వానిభార్యకులేదు.

అథ పక్షిణ్యాదిలక్షణమ్

శ్లో॥ దివాద్వయం చా త్రిరేకా పక్షిణీ త్యభిధీయతే । అహోరాత్రింతుమునిభిర్నైశికీత్యభిధీయతే॥ ఆసాయమహరేవస్యాత్ తస్యదస్త త్కాలఉచ్యతే । ఏవంవిచార్య నిర్ణీత మాశౌచే తుమనీషిభిః ॥

తా॥ రెండుపగళ్లును, యొకరాత్రియు పక్షిణియనఁబడును, [రెండురాత్రులును, యొకపగలునుగూడా పక్షిణియగునుఅని అమరవ్యాఖ్యానమందు క్షీరస్వామి వ్రాసినాడు. భట్టోజీదీక్షితులును వ్రాసినాడు.] ఒక అహోరాత్రము నైశికి యనఁబడును. సూర్యోదయము మొదలు అస్తమయమువరకు అహస్సు యనఁబడును, అప్పటికాలము తత్కాలము అనబడును.

అథాతురస్నానమ్

శ్లో॥ ఆతురస్నానఉత్పన్నే దశకృత్వ హ్యనాతురః । స్నాత్వా స్నాత్వాస్పృశేదేన మాతురశ్శుద్ధిమాప్నుయాత్ ॥ జ్వరాభిభూతా యానారీ రజసాచపరిప్లుతా । కథంతస్యాభవేచ్ఛౌచం శుద్ధిస్స్యాత్కేనకర్మణా॥ చతుర్థేహనిసంప్రాప్తే స్పృశేదన్యాతుతాం స్త్రియం । సాసచేలావగాహ్యాపః స్పృశేత్వా పునఃపునః ॥ దశద్వాదశకృత్వోవా హ్యాచామేచ్చ పునఃపునః । అంతేచవాససాంత్యాగః తతశ్శుద్ధాభవేత్తుసా ॥

తా॥ ఆశౌచముతోనున్నవారికి రోగముకలిగినయడల శుద్ధినిచెప్పుచున్నాఁడు శుద్ధిదినమందు రోగములేనివాఁడు పదిమాఱులు తానుస్నానముచేయుచు రోగినితాకిన యెడల రోగి శుద్ధుఁడగును. ఇట్లుగానే రజస్వలకు రోగమేగల్గి నాల్గవదినమందు స్నానముచేయుటకువీలులేనియడల రోగములేనిస్త్రీ అనగా రజస్వలగానిస్త్రీ పది

మార్జాలముతాకినను, పితృపిండముభిన్నమైనను; అగ్నినాశనమొందినను ఆదినమందుయుపవాసముజేసి పరదినమందు తిరిగి శ్రాద్ధమును పెట్టవలయును. ఇందొక విశేషముపిండప్రదానముగాకపూర్వము పితృబ్రాహ్మణుఁడు వాంతిచేసినయడల ఆదినమందే తిరిగి పాకముచేసి శ్రాద్ధమును పెట్టవలయును. మార్జాలము పిండములమూతాకినను పితృపిండముభిన్నమయినను ఆపాకముతోనేతిరిగి పిండములుచేయవలెను. పితామహాదిబ్రాహ్మణులు వాంతిచేసినయడల ఆయన్నమును లౌకికాగ్నియందు హోమముచేయవలెను. ముందుగా ఓంకారముతో హోమముచివరకు వ్యాహృతిత్రయ హోమం ప్రాణాది పంచమంత్రములతో హోమము ౩౨ ఆహుతులనుహోమము చేయవలెను, సర్వశాఖలవారికి యిదియేవిధి. ప్రాణాదిపంచకములు ఆఱు ఆవృత్తులుగా చెప్పవలెను ౬×౫: ౩౦ తిరిగి ఉదానమంత్రము సమానమంత్రము ౨ మొత్తము ౩౨ సపిండీకరణమందు ప్రేత వాంతిచేసినయడల తిరిగి పాకముతో సపిండీకరణం చేయవలయును. మాసికమందును; గయాశ్రాద్ధమందును; మహాలయమందును; పితృబ్రాహ్మణుఁడు వాంతిచేసినయడల తిరిగి శ్రాద్ధమును పెట్టవలయును. ఈ పునశ్శ్రాద్ధవిధులన్నియు పిండదానములోపల గలుగుదోషములకు పిండప్రదానముతరువాత యేదోషములేదు. పునశ్శ్రాద్ధము అనవసరము.

పునశ్శ్రాద్ధనిషేధః

శ్లో॥ సంక్రాంతిషువ్యతీపాతే యుగమన్వష్టకాసుచ । పితాచేద్వమతేదర్శే పునశ్శ్రాద్ధం నకారయేత్॥ ప్రమాదాద్బ్రాహ్మణానాం పరస్పరస్పర్శేఉచ్ఛిష్టస్యశ్చేచ భోజనోపరమాభావః॥ తదాహశంఖః (శ్రాద్ధపంక్తౌతుభుంజానో బ్రాహ్మణోబ్రాహ్మణంస్పృశేత్ ॥ తదన్నమత్యజన్భుక్త్వా గాయత్ర్యష్టశతంజపేత్ । ఉచ్ఛిష్టలేపనంస్పర్శే ప్రక్షాళ్యాన్యేనవారిణా ॥ భోజనాంతేనరస్స్నాత్వా గాయత్రీత్రిశతం జపేత్ । ఉచ్ఛిష్టోచ్ఛిష్టసంస్పర్శే స్పృష్టంపాత్రంవిసృజ్యచ॥ సర్వాన్నంపూర్వవద్ధత్వా భోజయేత్తుద్విజోత్తమాన్ ॥

తా॥ సంక్రాంతులందును, వ్యతీపాతలందును; యుగాదులందును, అష్టకలందును, దర్శలందును, పితృబ్రాహ్మణుఁడు వాంతిచేసినయడల తిరిగిశ్రాద్ధము అవసరములేదు శ్రాద్ధభోక్తలు పరస్పరము స్పృశించినయడల ఆయన్నమును పరిత్యజింపక భుజించి తరువాత స్నానముచేసి యెనిమిదివందలు గాయత్రిని జపించవలెను. ఉచ్ఛిష్టముయొక్క స్పర్శగలిగినయడల అన్యజలముతో ప్రక్షాళనచేసి భోజనాంతరమందు స్నానముచేసి మూఁడువందలు గాయత్రీజపముచేయవలెను. ఉచ్ఛిష్టస్పర్శము

నందు ఆ తాకబడిన పాత్రనువిడిచి ముందువలెసమస్తపదార్థములను వడ్డించి భోక్తలచే భుజింపఁచేయవలెను,

శ్రాద్ధదినేఅతీతే సంక్రాంత్యాది శ్రాద్ధలోపః

శ్రాద్ధాని స్వస్వకాలేస్యుః ప్రమాదా దకృతానిచేత్। అతీతానిసకార్యాణి హ్యాబ్దికంమాసికంవినా॥ సత్యవ్రతః॥ ఊనమాసేషు నిత్యేషు తథానైమిత్తికేషుచ। ఉత్కర్షంచాపకర్షంచ నకుర్యాదష్టకాసుచ॥ జీవత్పితామహేశ్రాద్ధవిధిః॥ పితామహేస్థితేయస్య పితాయదివిపద్యతే। ద్వాపిండావేకనామానా వేకశ్చప్రపితామహే॥ సత్యవ్రతః॥ ద్వౌపిండౌపితృనామ్నైవ దద్యాజ్జీవత్పితామహః । ప్రపితామహస్యచైవైకం పితుఃప్రత్యాబ్దికాదిషు ॥

తా॥ ఆబ్దికమును,మాసికమునువిడిచి మిగిలినశ్రాద్ధములను ప్రమాదమువల్లన చేయక విడచినయెడల తిరిగి చేయనవసరములేదు. ఊనమాసికములందును, నిత్యశ్రాద్ధమందును, నైమిత్తికశ్రాద్ధములందును, ఉత్కర్షనుగాని,అపకర్షనుగాని చేయఁగూడదు. ఉత్కర్షమనఁగా గతించినదానిని తిరిగిచేయుట, అపకర్షమనఁగా రాగలదానిని యిప్పుడుచేయుట; తాతగారు జీవించియుండగా తండ్రిచనిపోయినయెడల తండ్రికి రెండుపిండములున్నూ, తండ్రిగారితాతకు నొకపిండమున్నూ పెట్టవలయును. ఆబ్దికశ్రాద్ధములందు యీవిధానము చెప్పఁబడినది

శ్రాద్ధదినేవైశ్వదేవమ్

సంగ్రహే॥ వృద్ధావా దాతుయేచాంతేదర్శేమధ్యేతుకుర్వతే। మహాలయేచపిండాంతే వైశ్వదేవంచతుర్విధమ్॥ మధ్యఇతిదర్శేగ్నౌకరణానంతరం పృథక్పాకేన వైశ్వదేవఃకర్తవ్యం బలిహరణాదికం శ్రాద్ధాదికంపునః॥ తథాచస్మృతిః॥ పిత్రర్థంనిర్వపేత్పాకం వైశ్వదేవార్థమేవచ। వైశ్వదేవంనపిత్రర్థం నదార్శంవైశ్వదైవికమ్। సత్యవ్రతః॥ అగ్నౌకరణహోమంతు హుత్వాకుర్యాద్దశాహుతీః। పృథక్పాకేనవైదర్శే విశేషఉదాహృతః॥ అగ్నౌకరణసంభవేపి శేషః॥ దర్శేవిసర్జనాదర్వాగుత్తరాచమనాత్పరం। వైశ్వదేవంప్రకుర్వీత కేచిదేవం వదంతిహి॥ అనాహితాగ్నిర్యోదర్శే శ్రాద్ధంకృత్వావిధానతః। పితృశేషేణనైకుర్యాద్వైశ్వదేవంతతోద్విజః॥ అథాహితాగ్నివిషయే ॥ పక్వాంతంకర్మనిర్వర్త్యవైశ్వదేవంతుసాగ్నికః పిండయజ్ఞంతతఃకుర్యా

పితృష్వసుఃపతిర్మాతృష్వసుర్భర్తామృతోయది। దశాహాభ్యంతరే స్నానాచ్ఛుద్ధిరూర్ధ్వం నకించన ॥ మాతామహోమాతులశ్చ మ్రియంతేవాథతత్స్త్రియః। దౌహిత్రోభాగినేయశ్చ పితుర్మాతుశ్చవైస్వసా॥ స్వగృహేత్ర్యహమాశౌచం పరత్రస్యాత్తుపక్షిణీ। శ్రుతం బహిర్దశాహాచ్చేత్స్యాత్స్నానేనైవశుద్ధ్యతి॥ స్వగృహఇత్యశౌచినోగృహంనమృతస్యగృహం జామాతా శ్వశురశ్చశ్వశ్రూర్మ్రియంతే స్వగృహేయది ॥ ఆశౌచంత్రిదినంతత్ర పరవేశ్మనిపక్షిణీ । శ్రోత్రియాచార్యశిష్యర్త్విగుపాధ్యాయాశ్చవైగురుః ॥ మిత్రంచైవసహాధ్యాయీమృతశ్చేత్స్వగృహేత్ర్యహం। మరణంత్వసపిండానాందశాహాచ్చేద్బహిశ్శ్రుతమ్। సద్యస్స్నానేనశుద్ధిస్స్యాదితిప్రాహుర్మనీషిణః తస్యైవవయస్యయత్ప్రోక్త మాశౌచంచాన్యగోత్రిణాం ॥ భవేన్నైవాథతత్పత్న్య ఇత్యేవంమునయోవిదుః ॥

తా॥ దశాహానంతరము తిరిగి దహనముజరిగినయెడల పూర్వము ఆశౌచమును గ్రహించినవారికి ఆశౌచములేదు. పూర్వమాసౌచమునుగ్రహించినవారికి దహనము మొదలు మూఁడుదినములాశౌచము పూర్వముగ్రహించినను కర్తకు మూఁడుదినములాసౌచము కర్మప్రయుక్తముతప్పదు కర్తపుత్రుఁడైనయెడల పూర్వము గ్రహించనియెడలపదిదినములాసౌచము. దహనముమొదలు పదిదినములు. ఇతరులకు మూఁడుదినములు అసపిండాశౌచమునుగురించి చెప్పఁబడును. పుత్రికయొక్క గృహమందుగాని అన్యత్రగాని మాతాపితరులు మృతులైనయెడల పుత్రికకు పదిదినములలోపల శ్రవణము మొదలు మూఁడుదినములాశౌచము.దశాహానంతరము వినినయెడల పక్షిణ్యాశౌచము. భగినిగృహమందు భ్రాతగాని,భ్రాతృగృహమందు భగినిగాని మృతినొందినయెడల పక్షిణ్యాసౌచము.భగినీమరణాసౌచము భ్రాతృభార్యకున్ను, భ్రాతృమరణాసౌచము భగినీభర్తకున్నులేదు.దశాహానంతరము భ్రాతృమరణము శ్రుతమైనయెడల భగినికి యొకదినమాశౌచము. భగినీపతికి స్నానము విహితము. అట్లుగానే దశాహానంతరము భగినీమరణముశ్రుతమైనయెడల భ్రాతకు యొకదినమాశౌచము. భ్రాతృభార్యకు స్నానము. వివాహితస్త్రీకి తన తోబుట్టువులు మేనత్తలు; పినపెదతల్లులు మాతామహుఁడు,మాతామహి: మేనమామ వీరు చనిపోయినపుడు స్నానముగాని ఆశౌచములేదు వివాహితాస్త్రీ మరణమందును వారికి స్నానమాత్రము. మేనత్తభర్త పినపెదతల్లులభర్తమరణమందు పదిదినములలోపల స్నానము. దశాహానంతరము స్నానములేదు. పురుషునకు మాతామహుఁడు మాతులుఁడు వీరిభార్యలు, దౌహిత్రుఁడు; భాగినేయుఁడు:మేనత్త, మాతృభగిని వీరు తన

తా॥ సవతితల్లిమృతినొందినపుడు దశాహానంతరము శ్రుతమైనయెడలసంవత్సరమువరకు ఆశౌచము మూఁడుదినములు. తరువాత పత్నిణి ఆసవతితల్లికిసంతానముతేనియెడల యెన్నిసంవత్సరములుగడచినను మూఁడుదినములాశౌచము. పుత్రునకు యుపనయనముతరువాత మరణముసంభవించి దశాహానంతరము శ్రుతమైన యెడల తల్లిదండ్రులకు సంవత్సరమువఱకు మూఁడుదినములాశౌచము.

అథ పునర్దాహే

శ్లో॥ దశాహాత్పరతో యస్య పునర్దాహో భవేద్యది।అనేకేష్వపి సర్వేషాం త్రిదినంశౌచమాచరేత్॥గృహీత పూర్వాశౌచానా మాశౌచంనైవవిద్యతే । గ్రహీతురపివై కర్తుః త్రిదినంశౌచకంభవేత్ । పుత్రో యదిభవేత్కర్తా పునర్దహనకర్మణి। అఘంప్రాక్ సగృహీతంచే ద్దశాహంశౌచకంభవేత్॥అత్రకేచిద్విశేషమాహుః॥గృహీతేపూర్వమాశౌచే పితుశ్చసంపరిస్ఫృతస్యతు। దాహాదిపునరాశౌచం దశాహమితీర్యతే । పుత్రాణామిదమాశౌచ మన్యేషాంత్రిదినంభవేత్ । ప్రాగ్గ్రహణాంతు నైవస్యా త్కర్తుర్వై త్రిదినంభవేత్॥ అథాసపిండాశౌచమ్ ॥ పుత్రీగేహేధనస్యత్ర ప్రమృతౌపితరౌయది । దశాహాభ్యంతరేపుత్ర్యా త్రిరాత్రింశౌచసూతకమ్॥పిత్రో ర్దశదినాదూర్ధ్వం మరణంచ త్తత్కన్యకా।శృణోతిచేత్తదా తస్యాఃపక్షిణ్యాశౌచమిష్యతే స్వసుఃశ్వశ్రూ హేమృతౌభ్రాతా భ్రాతుర్వాథగృహేస్వసా । ఆశౌచం త్రిదినంతత్ర పక్షిణ్యేవాపరత్రతు॥ భగినీసూతకంచైవ భ్రాతుశ్చ వాథసూతకం। నైవస్యా ద్భ్రాతృపత్న్యాస్తు తథాచ భగినీపతేః। మరణంశ్రూయతే భ్రాతు ర్దశాహాత్పరతోయది । దినమేకంస్వసుః ప్రోక్తంస్నానంస్యాద్భగినీపతేః॥ దశాహాత్పరతో భ్రాత్రా మరణం శ్రూయతేస్వసుః । తస్యైకందినమాశౌచం తత్పత్న్యాస్నానముచ్యతే॥ భగిన్యశ్చాత్మనఃపిత్రో ర్మాతామహాశ్చతత్సుతః। మ్రియంతే చేద త్తకన్యాయా స్నానంతేషాంతథోచ్యతే॥ అస్యార్థః ॥ ఆత్మనో భగిన్యః పిత్రోర్భగిన్యః మాతామహః చకారా న్మాతామహీ తత్సుతః మాతామహసుతః॥ ఏతేమ్రియంతేచేద్ద త్తకన్యాయావివాహితాయా స్నానమాత్రమేవ ॥ తథాద త్తకన్యామరణేపి తేషాం భగినీత్రియ మాతామహ మాతామహీ మాతులానామపి స్నానమేవేతి

త్తతో న్వాహార్యకంబుధః॥ ప్రత్యాబ్దికే మాసికేచ శ్రాద్ధంకృత్వా విధానతః॥ తచ్ఛేషేణైవకుర్వీత వైశ్వదేవంద్విజోత్తమః॥వా॥చతుర్థ్యా దిష్టకాదిష్వపిజ్ఞేయమ్॥ మాండవ్యః॥ యద్యేకస్మిన్నహన్యేన శ్రాద్ధానిస్యుర్బహూనిచ।కృత్వా శ్రాద్ధానిసర్వాణి వైశ్వదేవంచరేదథ॥

తా॥ నాందీశ్రాద్ధమునకుపూర్వమున్ను, ఆబ్దికశ్రాద్ధమునకుఅంతమందును, దర్శశ్రాద్ధమందుమధ్యను, మహాలయశ్రాద్ధమందు పిండప్రదానముతరువాతను వైశ్వదేవము చేయవలెను. అందువల్లవైశ్వదేవము నాలుగువిధములు. దర్శయందు మధ్యను. అనఁగా అగ్నౌకరణానంతరము వేరుపాకముతో వైశ్వదేవముజేసి బలిహరణాదికమును శ్రాద్ధానంతరము చేయవలయును: పితరులకొఱకున్ను, వైశ్వదేవముకొఱకున్ను వేరువేరుపాకములుచేయవలెను. అందు వైశ్వదేవపాకము పితరులకు పనికిరాదు. దర్శశ్రాద్ధపాకము వైశ్వదేవమునకుగూడదు. దర్శయందు అగ్నౌకరణహోమమునుజేసి పృథక్పాకముతో వైశ్వదేవహోమమును దశాహుతులు చేయవలెను. అగ్నౌకరణముసంభవించినపుడు దర్శయందు ఉత్తరాచమనానంతరము విసర్జనమునకుపూర్వమున వైశ్వదేవమునుజేయవలయునని కొందరు చెప్పుచున్నారు. అహితాగ్నికానివాఁడు దర్శశ్రాద్ధముబెట్టినతరువాత పితృశేషముతో వైశ్వదేవమును జేయవలయును- అహితాగ్నియైనవాడు పక్షాంతకర్మను [పక్షాంతకర్మయనఁగా అన్వాధానము] జేసివైశ్వదేవమునుజేసి పిండపితృయజ్ఞమునుజేసి అన్వాహార్యశ్రాద్ధమును పెట్టవలెను. [అన్వాహార్యమనఁగా దర్శశ్రాద్ధము] మాసికమందును; ఆబ్దికమందును శ్రాద్ధమునుపూర్తిచేసి ఆశ్రాద్ధశేషముతోనే వైశ్వదేవమునుజేయవలయును-అష్టకాదులందును శ్రాద్ధముతోనేవైశ్వదేవము. ఒకదినమందనేకశ్రాద్ధములు సంభవించిన యెడల శ్రాద్ధములన్నియునెరవేర్చి వైశ్వదేవమునుజేయవలయును. [ఈవైశ్వదేవనిర్ణయమందనేక భేదములున్నవి.శాఖాభేదములున్నవిగనుక ధర్మసింధ్వాది గ్రంథములుచూచి శాఖాభేదములను తెలిసికొని చేయవలయును.]

అథ దౌహిత్రకర్తృకశ్రాద్ధమ్

సత్యవ్రతః॥ మాతామహోపి ద్వైత యదిస్యాత్పుత్రవానపి కుర్యాన్మాతామహశ్రాద్ధం యావద్దైవతజీవపితా॥ ప్రతిపద్యాశ్వినే శుక్లే వర్తమానేపిమాతులే । దౌహిత్రఃకురుతే శ్రాద్ధం సపిండం పార్వణేనచ॥వ్యాఘ్రః॥కుర్యాన్మాతామహశ్రాద్ధం ప్రతిపద్యాశ్వినే సితే। సపితాపినపిండంతు మాతులేపిచజీవతి ॥ దౌహిత్రాఖ్యంతుయచ్ఛ్రాద్ధం క్వచిద్దేశేప్రచక్షతే । సర్వత్రనాయమాచారో వదంతి మునయస్తథా ॥

తా॥ మాతామహుండు మృతుఁడైనయడల దౌహిత్రుఁడు. మేనమామజీవించియున్నను; తనతండ్రి జీవించియున్నంతవరకు ఆశ్వయుజశుక్లప్రతిపత్తిథియందు మాతామహశ్రాద్ధమును సపిండనముగాచేయవలెను. [పిండరహితముగాచేయవలయునని ధర్మసింధువునందు చెప్పఁబడినది] ఈదౌహిత్రమహాలయశ్రాద్ధమును జేయుట కొన్ని దేశములందే యాచారముగాని అన్ని దేశములందు ఆచారముగాదు.

అథ పుత్రాభావే పత్న్యభావే బహుకర్తృవిషయే

ఆచార్యః ॥శ్లో॥ అపుత్రే బహవోయస్య కర్తారో భ్రాతృజాదయః। యదిస్యుః కేనకర్తవ్యా వ్యాపుత్రస్యచపైతృక్రియాః॥ ఏకఏవ తుకుర్వీత ప్రత్యబ్దం ప్రేతకర్మచ। భ్రాతృజో జ్యేష్ఠఏవాత్రసత్సున్వై బహుకర్తృషు॥గర్గః। జ్యేష్ఠశ్చేత్సన్నిధౌనస్యా దనుజోవాపిసక్రియాం। యస్యాస్య ప్రియతమో యస్య సోపివా బహుకర్తృషు॥ న్యాయః॥ పుత్రత్వభావితో యస్తు ప్రియకారీచపాలితః। సఏవకుర్యాత్కృత్యాబ్దమపుత్రస్యచపైతృక్రియామ్ ॥

తా॥ పురుషునకు పుత్రులులేక, భార్యలేక, సోదరకుమారులు మొదలగువారు బహుమంది కర్తలుండఁగా చనిపోయినపుడు కర్మను యెవ్వడుచేయవలయును అను విషయమునుగూర్చి చెప్పుచున్నాడు. ముఖ్యకర్తలేనివానికి ప్రేతకర్మనుగాని,ఆబ్దికములుగాని సోదరకుమారులలో జ్యేష్ఠుఁడుచేయవలయును. బహుమందికర్తలున్నను అందరు చేయగూడదు. అట్టిజ్యేష్ఠుఁడు సమీపమందులేనియడల వానితరువాతవాడు చేయవలయును. అందుయింకొకమతము. బహుమందికర్తలున్నపుడు అందులో యెవ్వఁడుచనిపోయినవానికిప్రియుఁడో వాడు ప్రేతకర్మ, ఆబ్దికాదులు చేయవలెను అందువలననే వ్యాఘ్రుఁడు బహుకర్తలలో యెవ్వడుయెవ్వనికి ప్రియుఁడైపుత్రుడుగా భావించఁబడి పాలించఁబడునో వాడే వానికర్మనంతనుచేయవలెననిచెప్పెను.

ఇతి నారాయణభట్ట విరచితాయాం ధర్మప్రవృత్తౌ
శ్రాద్ధప్రకరణం సమాప్తమ్

అథాశౌచప్రకరణం ప్రారభ్యతే

శ్లో॥ జాతకంమృతకంచైవ సూతకంద్వివిధంస్మృతం। స్రావః పాతఃప్రసూతిశ్చ త్రివిధంజాతకంభవేత్ ॥ మాసత్రయేచతుర్థేవా గర్భస్యస్రావఇష్యతే। పాతస్స్యాత్పంచమేషష్ఠే ప్రసూతిస్సప్తమా

మొక్కి, సూర్యునకు వందనమాచరించి స్వగృహమునకువచ్చి ౧౦౮ మాఱులు తిలలతో వ్యాహృతులతో హోమముచేసి తనశక్తికొలది బ్రాహ్మణులకు భోజనము పెట్టి తరువాత బంధువులతో భుజించవలయును, ఈప్రకారముగా చేసినయడల సమస్తమైన అరిష్టములునశించును. ఆయుర్దాయమునుగోరువారు ఈప్రకారముగా శాంతిజేయక చూడగూడదు. పూర్వము చూడబడియుండి దేశాంతరగతులైన బంధువులకు యీశాంతిచేసికొనవలయునుగాని పూర్వము చూడబడనివారికి యీశాంతి చేసికొననవసరములేదు,

అథానుగమనమ్

శ్లో॥ ప్రాణాం స్త్యజతియానారీ భర్తారమనుపైమృతం। తస్యాఏవతదాకుర్యా త్పితృవ త్ప్రేతసత్క్రియామ్ ॥ అగ్నిశ్చరుస్తథాహోమో హ్యుపస్థానంతథైవచ । సకృదేవహికర్తవ్యో వినాపిండం తిలోదకమ్। ఉత్తరీయంశిలాపాత్రం పృథక్పృథక్చరుః । ఏకఏవభవేత్కర్తా దంపత్యోరనుయానయోః॥ నవశ్రాద్ధంసపిండంచ షోడశాదికమేవచ । తయోశ్శ్రాద్ధంసుతఃకుర్యా ద్యుగపచ్చపృథక్పృథక్ ॥

తా॥ ఏస్త్రీ మృతుఁడైనభర్తతో ప్రాణములనువిడిచిపోవునో ఆస్త్రీకితండ్రికివలెనె ప్రేతసంస్కారముచేయవలెను. భార్యాభర్తలుయిద్దరు యొక్కమారుగానే చనిపోయినయడల కర్మకాలమందు అగ్నియు, చరువును హోమమును, ఉపస్థానమును ఒక్కపర్యాయమే చేయవలయునుగాని వేరుగానవసరములేదు, తిలోదకపిండములుమాత్రము వేరువేరుగాచేయవలయును. ఉత్తరీయము, శిలాపాత్రయును ఒక్కటెగాని రెండుఅవసరములేదు. నవశ్రాద్ధము; సపిండీకరణము, షోడశశ్రాద్ధము వీటిని యేకకాలమందే వేరువేరుగా చేయవలయును.

అథ సపత్నీమాత్రాశౌచమ్

శ్లో॥ సపత్నీమాతృమరణం దశాహాచ్చేద్బహిశ్శ్రుతం। పక్షిణీమేదైవ్యతీతేచ త్రిదినంచాథపక్షిణీ॥వ్యా॥ యావత్ప్రథమాబ్దంతావత్త్రిరాత్రమాశౌచమతఊర్ధ్వంపక్షిణీ। పుత్రవత్సపత్నీమాతృవిషయమేతత్ ॥అపిశబ్దాదతీతేబ్దేపి త్రిరాత్రముక్తం తదపుత్రవత్యాఏవ॥ తథాచ ॥ పితృపత్న్యమపేతాయా మపుత్రాయాంతువైయది। సంవత్సరేవ్యతీతేపి త్రిరాత్రమశుచిర్భవేత్ ॥ పుత్రస్యోపనయాదూర్ధ్వం మరణం శ్రూయతేయది । దశాహాత్పరతో యావ దబ్దంస్యాత్త్రిదినంతతః ॥

అథ ద్వాదశాబ్దాదూర్ధ్వ మవలోకవిషయః

దంపతీపితృపుత్రౌచ స్వసారో భ్రాతర స్తథా। పితృవ్యమాతులౌచైవ దౌహిత్రో భాగినేయకః॥ పుత్రికాపితరౌచైవ భగినీ భ్రాతరౌ తథా। ద్వాదశాబ్దే వ్యతీతేతు దూర దేశగతా యది॥ ఏకైకో వాపిచైతేషాం నాన్యోన్యమవలోకయేత్। ఇచ్ఛంతి కేచిదాచార్యా అన్యోన్యమవలోకనమ్॥ శివాలయేథ వాతీర్థే స్నాత్వా ప్రజ్వల్య దీపకౌ। శివం సంపూజ్య విధివ దుభౌ తౌ దేవమధ్యతః॥ కృత్వా కాంస్యమయం పాత్రం సాజ్యకం రత్నపూరితం। తత్రైవ పశ్యతాం శాంతి మంత్రఘోషైశ్చ సద్విజైః॥ ఆసనంచైవమన్యోన్యం స్పృష్ట్వా ధశ్శిర ఉన్నమేత్। బ్రాహ్మణాయ యథాశక్తి దద్యాత్తాంతు సదక్షిణామ్॥ అన్యేచ విప్రా యే సంతి స్వస్వవిత్తానుసారతః। తేభ్యోపి దక్షిణాం దత్వా పూజయేత్తాం ప్రసన్నవత్॥ నత్వా దేవం ద్విజాన్ సూర్య మాగత్య స్వస్వమందిరం। తతో వ్యాహృతిభిర్హోమం శతమష్టోత్తరం తిలైః॥ కృత్వాథ భోజయేద్విప్రాన్ స్వస్వవిత్తానుసారతః। బాంధవైస్సహ భుంజీత సర్వారిష్టప్రశాంతయే॥ ఇత్థం యః కురుతే మర్త్యః తస్యారిష్టం నవిద్యతే। ఆయుష్కామోనరశ్చైవ మకృత్వా నావలోకయేత్॥ పూర్వవలోకితానాంతు పథి దేవ ఉదాహృతః। నైవ పూర్వమదృష్టానా మితి ప్రాహుర్మనీషిణః॥

తా॥ పన్నెండుసంవత్సరములు దాటినతరువాత చూచుటవిషయమునుగురించి చెప్పుచున్నాడు భార్యాభర్తలను: తండ్రికుమారులును తోఁబుట్టువుతో బుట్టినవాఁడును, పినతండ్రి అన్నకుమారులును, మేనమామ మేనల్లుఁడును; దౌహిత్రుఁడు మాతామహుఁడును, తండ్రికూతురును యిట్టిబంధువులు దేశాంతరగతులై పన్నెండు సంవత్సరములు దర్శనములేకున్నయెడల తరువాత చూడఁగూడదు అనఁగా యొకరినొకరు చూడగూడదు కొందరు శాంతిజేసికొని చూడవచ్చునని చెప్పుచున్నారు శాంతివిధానము—శివాలయమందుగాని: నదీతీర్థమందుగాని స్నానముఁజేసి దీపమును బెట్టియుభయులకు శివుఁబూజించి కంచుపాత్రిలోనేయిపోసి రత్నములనుంచి ఆ నేతిలో యిద్దరు అన్యోన్యముఖములను చూచుకొనవలయును ఆసమయమందు బ్రాహ్మణులు శాంతిమంత్రములను పఠించవలయును దర్శనముకాగానే శిరస్సును వంచుకొనవలయును తరువాత అచ్చటిదేవునకు నమస్కరించి బ్రాహ్మణులకు

దిషు॥ మాససంఖ్యాదినం మాతుః స్రావే సూతకమిష్యతే। స్నానే నైవవిశుధ్యంతి సపిండాశ్చాపినైపితా॥ పాతే మాతుర్యథామాసం దినాన్యాశౌచకం భవేత్। సూతకంతు సపిండానాం పితుశ్చ త్రిదినం భవేత్॥ ప్రసూతౌ చైవ సర్వేషాం దశాహం సూతకం భవేత్। క్షత్రస్య ద్వాదశాహం విట్ఛూద్రయోః పక్ష మాసకౌ॥ త్రిదినం యత్ర విప్రాణాం క్షత్రియాణాం చతుర్దినం। విశాం పంచదినం తత్ర శూద్రాణాంచ దినాష్టకమ్॥ నాభిచ్ఛేదనతః పూర్వం జీవన్ జాతో మృతో యది। మాతుశ్చ పూర్ణమన్యేషాం పితుశ్చ త్రిదినం స్మృతమ్॥ పూర్ణం దశాహమిత్యర్థః॥ మృతస్య ప్రసవేచైవ నాభిచ్ఛేదనతః పరం। మాతుః పితుశ్చ సర్వేషాం జ్ఞాతీనాం పూర్ణసూతకమ్॥ పూర్ణమితి దశాహకమిత్యర్థః॥ మృతకం మృతకే నైవ సూతకం సూతకేనచ। శావేన శుధ్యతే సూతిః నసూతిశ్శావశోధినీ॥ సూతకమితి జాతకం శావమితి మృతకం చేత్యర్థః॥ నతుల్యం నాధికం సూతాత్ శావమల్పం భవేద్యది। శుధ్యతే జాతకే నైవ తుల్యాధిక్యస్య కాలతః॥ వాక్యమ్॥ సూతకాదధికం సూతకస్య తుల్యంచ శావం సూతకేన నశుధ్యతి॥ జాతకాచ్ఛావమల్పం యది భవేజ్జాతకే నైవ శావం శుధ్యతి॥ తుల్యంవా అధికంవా శావం స్వకాలే నైవ శుధ్యతీత్యర్థః॥ శ్లో॥ తుల్యంతు త్వేన శుద్ధం స్యా దల్పంచైవాధికే నచ। శుద్ధిరల్పేనాధికస్య నభవేత్తు కదాచన॥ దశాహే త్వసమాప్తే యదా ద్వితీయం సూతకం యది। పూర్వేణ సూతకేనైవ ద్వితీయంచ విశుధ్యతి॥ రాత్రౌ చేత్ప్రథమే యామే ద్వితీయం సూతకం భవేత్॥ ఊర్ధ్వం దినద్వయం ప్రోక్త మర్ధరాత్రాదథోపిచ॥ వా॥ అర్ధరాత్రాదథశ్చేత్సూతకం తత్రాపి దినద్వయ మేవేత్యర్థః॥ తృతీయే వా చతుర్థేవా యది స్యాత్సూతకం పునః। తదా త్రిరాత్రమాశౌచం సర్వేషామేవ నిశ్చితమ్॥ సూతికాయాం యథాశౌచం తథా చైవాగ్నిదస్యచ। మృతస్య చ సుతస్యాపి పూర్ణమాశౌచమిష్యతే॥ యావత్సూతకమస్పృశ్యా మాతా స్నానతః పితా। సర్వేషాంతు సపిండానా మస్పృశ్యత్వం నసూతకే॥ యావదాశౌచమస్పృశ్యా స్తావత్తస్యసుతాః। సపిండాస్తావదస్పృశ్యా యావత్స్యాదస్థిసంచయః॥ యత్రోపనయనాత్పూర్వం పుత్రోయది విపద్యతే। పిత్రోః త్రిదినమాశౌచం దశా

హోజ్జనాత్పరమ్॥ మృతశ్చానుపనీతశ్చేద్దశాహానంతరం యది। బ్రాహ్మణాంవిష్ణుముద్దిశ్య చతుశ్శోహానిభోజయేత్ ॥ పుత్రఇతి కన్యాయా అప్యుపలక్షణమ్॥ ఆదంతజన్మనస్సద్య ఆచూడాన్నైశికీస్మృతా॥ త్రిరాత్రమావ్రతాదేశాద్దశరాత్రమతఃపరమ్॥ మరణంకన్యకాయాశ్చేద్వానద్వర్షత్రియంభవేత్। సద్యశ్శుద్ధిస్సపిండానాం తదూర్ధ్వమహశ్శేవతు॥ ఇదంవచనం యుగాంతరవిషయమ్॥ బహుస్మృతివిరోధాత్ ॥ వృత్తికాశౌచమపి పిత్రోః పుత్రవదేవ త్రిరాత్రమితిగమ్యతే ॥ ఊనద్వివర్షకం ప్రేతం నదహేన్నిఖనేద్భువి। పూర్ణద్వివర్షే ప్రేతస్తు దహేదిత్యాహకాశ్యపః॥ న్యూనంస్యాదపిచైకాహం ద్వివర్షస్యతు వైయది। నిక్షిపేద్భూతం ప్రేతంన దాహోనోదకక్రియా॥ అసంస్కృతసపిండానాం మరణం శ్రూయతేయది ॥ నకుర్యాత్స్నానమాశౌచం వ్యతీతాంతేతుశౌనకే॥ అసంస్కృతసపిండానా మిత్యనుపనీతజ్ఞాతీనామిత్యర్థః పంచత్వం యదిచేద్గచ్ఛే దసపిండోహ్యసంస్కృతః। తత్రిస్నానేన శుద్ధిస్స్యా దితిప్రాహమనీషిణః॥ వాగ్దానానంతరంయత్ర యదికన్యా ప్రమీయతే। ఆశౌచంత్రిదినంతత్ర పితృభర్త్రోశ్చ వైకులే॥ కన్యాశౌచంవివాహోర్ధ్వం పితృగోత్రేనవిద్యతే ॥ పురుషత్రయపర్యంతం వివాహాత్ప్రాగ్వమేవహి ॥ దత్తానాం పితుర్గేహే ప్రసూయేతమ్రియేతవా। తద్బంధువర్గస్త్వేకేన శుచి స్సజనకస్త్రిభిః ॥ జనకగ్రహాణాం మాతృపితృస్వస్రాసోదరాణా ముపలక్షణమ్॥ పితృగేహేదత్తాన్యత్ర యదికన్యాప్రమీయతే। తత స్స్వకృత్యచిశీపిత్రోర్నచాన్యేషామఘం భవేత్। దశాహాత్పరతఃకన్యా మరణంశ్రూయతేయది। ఆశౌచం తద్దినంపిత్రోర్నాన్యేషామితి నిర్ణయః ॥ శావాశౌచమతోన్యేషాం పిత్రోస్స్నానేనశుధ్యతి। పిత్రోస్స్నానమతోన్యేషాం నైవాశౌచేనశుధ్యతి ॥ దశాహాభ్యంతరేపిత్రో ర్మరణంశ్రూయతేయది। అవశిష్టదినైశ్శుద్ధాః పుత్రాశ్చేచ్చాధగోత్రిణః॥ దశాహాన్మరణంపిత్రో ర్యహిశ్చేచ్ఛ్రూయతేయది। శ్రవణాదిదశాహాంతం పుత్రాణాంతద్భవేదఘమ్ ॥ ఊర్ధ్వంచేత్ జ్ఞాతిమరణం దశాహాచ్ఛ్రూయతేయది। సవాసాఃజలమాప్లుత్య స్యాదాశౌచంయథోదితమ్ ॥ మాసత్రయేత్రిరాత్రంస్యాత్ షణ్మాసేపక్షిణీభవేత్। అహస్తునవమాదర్వా గూర్ధ్వం

పితరులమరణాశౌచము శ్రవణాదిదశాహము గ్రహించతగినది. తండ్రియొక్క దశాహమధ్యను తల్లి మృతినొందినయడల మంత్రముతో దహనము జేయవలయునుగాని తిలోదకాదులను యివ్వగూడదు: తండ్రియాసౌచముతరువాత తల్లికిపక్షిణ్యాసౌచమునుగ్రహించవలెను. తరువాత తల్లికి కర్మచేయవలయును. అనగా తండ్రిసపిండీకరణానంతరము తల్లికి కర్మచేయవలయును. తల్లిచనిపోయినపదిదినములలోపల తండ్రిచనిపోయినయడల తండ్రిమరణము మొదలు పదిదినములాశౌచమును గ్రహించవలెను. తండ్రిపదకొండవదినమందు తండ్రికియొక్కనికే ఆద్యశ్రాద్ధమునుజేయవలెను. తరువాత తల్లికి ఆద్యాది షోడశశ్రాద్ధములను పెట్టవలయును- అనగా తల్లిదశాహకర్మను షోడశము సపిండీకరణమునుజేసి తరువాత తండ్రికి షోడశసపిండీకరణములు పెట్టవలెను లేక యిద్దరికియొకకాలమందేసపిండీకరణమును జేయవలెను. పుత్రుడు దేశాంతరమందుండగా తల్లిదండ్రులమరణం యేకకాలమందు శ్రుతమైనయడల తల్లిదండ్రులకుయిద్దరికిన్ని యొకతూరుగానే కర్మచేయవలెను. పదకొండవదినమందు వేరువేరుగా యిద్దరికి శ్రాద్ధములను చేయవలెను. అనగా యిద్దరికిన్ని సమానముగనే కర్మనుజేయవలెను; తండ్రిదశాహములోపల కృతక్రియమైన తల్లిమరణ శ్రుతమైనయెడల తండ్రిఆసౌచముతోనే శుద్ధియగును. తల్లికి కర్మజరుగకయుండగా తండ్రిమరణము శ్రుతమైనయడలతండ్రికర్మానంతరము తల్లికి పక్షిణ్యాశౌచమునుగ్రహించవలయును. కృతక్రియమైన తల్లికి కర్మను తండ్రికర్మతరువాత చేయవలెను. తల్లిదశాహమధ్యనుకృతకర్మకునైన తండ్రిమరణము శ్రుతమైనయడల శ్రవణాదిదశాహముతండ్రియాశౌచమును గ్రహించి ఆసౌచానంతరమా తల్లికి సమస్తకర్మనుచేయవలయును. మిగిలినతండ్రికర్మను ఆబ్ధికమువలె చేయవలయును- తండ్రికికర్మచేయనియడలముందుతండ్రికి చేసి తరువాత తల్లికిచేయవలయును-ఎవ్వడైనను దూరదేశమువెళ్ళియెచ్చటవున్నది తెలియబడక యేమైనది తెలియనియడలవెళ్ళినవాడు పూర్వవయస్సులో వున్నవాడైన యెడల యిరువదిసంవత్సరములున్నూ మధ్యవయస్సులో వున్నయెడల పదిహేనుసంవత్సరములున్నూ అపరవయస్సులోవున్నయడల పన్నెండుసంవత్సరములున్నూ ప్రతీక్షించి అప్పటికితెలియనియెడల సమస్తమైనప్రేతకర్మను చేయవలెను అట్లుచేసి షడబ్దమునుగాని త్ర్యబ్దమునుగాని ప్రాయశ్చిత్తమునుచేసికొనవలెను అట్లు కర్మచేసినతరువాత దేశాంతరగతుడు తిరిగివచ్చినయడలవారినినేతికుండీయందుంచి సర్వౌషధులువుంచి తరువాతతీసి జాతకర్మ మొదలు యుపనయనమువరకు కర్మలనాచరించి, పూర్వభార్యతో వివాహమునుగూడా చేయవలెను

త్సరములు మొదలు వివాహమువరకు చనిపోయినయెడల యొక అహోరాత్రిమాసౌచము. తల్లిదండ్రులకు కన్యామరణమందును పదిరోజులు మొదలు త్రిరాత్రిమాసౌచము. శిశువును రెండుసంవత్సరములలోపల చనిపోయినవానిని భూమియందుపాతిపెట్టవలయును. తరువాత దహించవలయును. రెండుసంవత్సరములకు ఒకదినము తక్కువఅయిననూ దహనముచేయగూడదు. అనుపవీతజ్ఞాతి మరణమందు ఆసౌచము వెళ్ళినతరువాత శ్రుతమైనయెడల జ్ఞాతులకు స్నానముగాని ఆసౌచములేదు అసపిండుఁడు అనుపనీతుడు చనిపోయినయెడల స్నానముతో శుద్ధియగును. వాగ్దానానంతరము కన్య మృతినొందినయెడల పితృకులమువారికిన్ని, భర్తకులమువారికిన్ని మూడుదినములు మృతాసౌచము వివాహానంతరము పితృకులమువారికి ఆసౌచములేదు. వివాహమునకుపూర్వము మూఁడుతరములలోపలవారికి ఆసౌచము. వివాహముతరువాత కన్యక తండ్రిగృహమందుప్రసవించినానూ, మరణించినసూ తండ్రిజ్ఞాతులకు యొకదినమాశౌచము, తండ్రికి మూఁడుదినములు. తల్లికిన్ని సోదరులకున్ను మూఁడుదినములు. ఇతరస్థలమందు మరణించినయెడల తల్లిదండ్రులకు పక్షిణ్యాసౌచము. తండ్రి జ్ఞాతులకు ఆశౌచములేదు, మతాంతరము- పదిదినములు తరువాత కన్య మరణించినయెడల తల్లిదండ్రులకు యొకదినమాశౌచము జ్ఞాతులకు మరణాశౌచము తల్లిదండ్రుల మరణాశౌచముతో శుద్ధినొందును. జ్ఞాత్యాశౌచముతో మాతాపిత్రాశౌచము శుద్ధినొందదు. దశాహములోపల మాతాపితరుల మరణము శ్రుతమైనయెడల పుత్రులకున్ను, జ్ఞాతులకున్ను మిగిలినదినములతో శుద్ధియగును దశాహానంతరము శ్రుతమైనయెడల పుత్రులకు విన్నదిమొదలు పదిదినములాసౌచము; దశాహానంతరము జ్ఞాతిమరణాసౌచము శ్రుతమైనయెడలమూఁడు మాసములపర్యంతము మూఁడుదినములు, ఆఱుమాసములవరకు పక్షిణి, తొమ్మిది మాసములవరకు అహోరాత్రిము, ఆసౌచముతరువాతస్నానము. దశాహానంతరము, పుత్రునిజననముగాని మరణముగాని వినినయెడల స్నానముతోశుద్ధియగును ఏకదేశమందు అతిక్రాంతాసౌచము పూర్వోక్తము చెప్పఁబడినది దేశాంతరమందు స్నానముతో శుద్ధియగును. దేశాంతరలక్షణము- మహానద్యంతరముగాని, పర్వతాంతరముగాని భాషాభేదముగలదేశముగాని దేశాంతరసుమువ్వది యోజనములదూరంగలదేశమున్ను దేశాంతరమగును. పుత్రులకు మాతాపితరుల మరణాసౌచము విషయములో దేశాంతరములేదు యెంతదూరమైననుమాతాపితరులమరణము శ్రుతమైనయెడల దశాహానంతరము శ్రవణము మొదలు పదిదినములుఆసౌచమును పుత్రులు గ్రహించవలెను. భర్తృమరణమందు భార్యకున్ను పుత్రునివలెనేఆసౌచము. భార్యామరణమందు భర్తకున్ను యిదియె ఆసౌచము- ఎన్నిసంవత్సరములైనను మాతా

స్నానేనశుద్ధ్యతి॥ శ్రుతంబహిర్దశాహాచ్చే దపత్యమరణంయది। తథా జన్మచపుత్రస్య సద్యస్స్నానేనశుద్ధ్యతి॥ ఏకదేశ ఇదంప్రోక్త మాశౌచంపూర్వసూరిభిః॥ దేశాంతర భవేద్యత్ర స్నానమాత్రేణశుద్ధ్యతి అథ దేశాంతరలక్షణమ్॥ మహానద్యంతరంయత్ర గిరిర్వావ్యవధాయకః। వాచోయత్రవిభిద్యంతే తద్దేశాంతరముచ్యతే ॥ త్రింశద్యోజన దూరంవా ప్రత్యేకందేశభేదతః। ప్రోక్తంమునిభిరాశౌచం సపిండానామిదంభవేత్॥ పుత్రవిషయే॥ పితరౌచేన్మృతౌస్యాతాం దూరస్థోపిహి పుత్రకః। శ్రుత్వాతద్దినమారభ్య హ్యశౌచందశరాత్రికమ్॥ పత్న్యాశ్చ అపితథాశౌచం భవేదేవంవినిశ్చితం। పత్న్యాశ్శౌచంభవేద్భర్తు రప్యేవంమునయోఽబ్రువన్ ॥ దూరస్థనిధనంభర్తు ర్దశాహాచ్చ్రూయతే బహిః। భార్యాకుర్యాదఘంపూర్ణం పత్న్యాఅపివతిస్తథా ॥ మాతాపిత్రోర్యథాశౌచం దశాహంక్రియతేసుతైః । అనేకేష్వేపిదంపత్యోస్త్వథైవస్యాత్పరస్పరమ్ । పితుర్దశాహమధ్యేతు మాతాయదిమృతాతదా। దహేన్మంత్రాగ్నినాప్రేతాం నకుర్యాదుదకక్రియామ్॥ పైతృకాదూర్ధ్వమేవస్యా న్మాత్రాశౌచంతుపక్షిణి॥ విధాయోదకదానాది కుర్యాన్మాతృక్రియాంతతః॥ పైతృకాత్ సపిండీకరణాదూర్ధ్వమిత్యర్థః మాతుర్దశాహమధ్యేతుమృతశ్చేద్యదివైపితా। పితుర్మరణమారభ్య దశాహంసూతకంభవేత్ ॥ ఏకమేనపితుశ్చాద్యం కుర్యాదేకాదశేహని। తతోవైమాతృకంశ్రాద్ధం కుర్యాదాద్యాదిషోడశమ్ ॥ అవశిష్టందశాహాంతం కృత్వా కర్మవిధానతః। మాతృకం సకలంచైవ సపిండీకరణంచహి ॥ తతఃకుర్యాత్పితుఃపుత్రి షోడశంచసపిండనం । తయోస్స్యాదేకకాలేవా సపిండమిత్రికేచన॥ దేశాంతరేకృతేపిత్రోః పుత్రేణప్రేతకర్మణి। ఏకస్మిన్నేవకాలేచేన్మరణంశ్రూయతేతయో. దూరస్థోప్యేకతత్పుత్రో హ్యశౌచం తూభయోస్సమం। కుర్యాద్దేకాదశాహేతు తయోశ్శ్రాద్ధంపృథక్పృథక్॥ పితుర్దశాహమధ్యేచేన్మరణంశ్రూయతేయది । కృతక్రియాయామాతుశ్చ పిత్రాశౌచేనశుద్ధ్యతి॥ అంసస్కృతాయామాతుశ్చే న్మరణంశ్రూయతేయది । పితుర్దశదినాదూర్ధ్వం మాతృకంపక్షిణీభవేత్॥ కృత్వాప్రేతక్రియామాదౌ మాతుశ్చైవాధవైపితుః। కృతక్రియాయామాతుశ్చ శ్రాద్ధం

స్యాత్పిత్రుపూర్వకం। మాతుర్గర్భాహాము ధ్యేతుపితుశ్చేత్కృతకర్మణః మరణం శ్రూయతేతత్ర మాతుఃకర్మకథంభవేత్॥ పితుశ్ఛ్రవణమాత్రశ్చ దశాహంశౌచకంభవేత్ ॥ ఆశౌచానంతరంకుర్యాత్ స్నాత్వైకం సకలంతతః। అవశిష్టంచయత్కించి త్ప్రేతకర్మార్థవైపితుః ॥ కుర్యాదాబ్దికపర్యాప్తః మన్యథాకృతకర్మణః। పైతృకంసకలంప్రేతకర్మ కృత్వాథ మాతృకమ్ ॥ ఆశౌచం పక్షిణీ మాతుః కుర్యాత్ప్రేత క్రియాదికమ్ ॥

దూర దేశాంతరాద్బహు కాలమనాగతే॥ దూర దేశం ప్రయాతస్య వా ర్తాఽతుశ్రూయతేనచేత్। తస్యపూర్వవయస్కస్య యావత్స్యాద్బ్రిందశతిః। తథా మధ్యవయస్కస్య హ్యష్టాపంచదశైవతు। తథాపరవయస్కస్య యావద్ద్వాదశవత్సరాః। అతఊర్ధ్వంప్రేతకర్మకార్యంసత్యవిధానతః। కృత్వా షడబ్దంత్రిబ్దంవా ప్రాయశ్చిత్తం స్వశక్తితః। ప్రేతకార్యేకృతేతస్య యదిచేత్పునరాగతః। ఘృతకుంభేతుసంస్థాప్య సర్వౌషధిభిః సహ। జాతాదికాఃక్రియాఃకృత్వా మౌంజీబంధనమాచరేత్। పూర్వపత్న్యాసహైవాస్యవివాహఃకార్యఏవహి

తా॥ ఆశౌచము జాతకము, మృతకము అని రెండువిధములు. అందులో జాతకము, స్రావమ: పాతముప్రసవము అని మూఁడువిధములు, గర్భమునకు ౩; ౪ మాసములలో భంగముగలిగినయెడల స్రావమనఁబడును. ౫, ౬ మాసములలో భంగము గలిగినయెడల పాతమనఁబడును. ౭; ౮; ౯, ౧౦ మాసములలో ప్రసవమగును. ఇందులో ౩ మాసమునను స్రావమైతే మూఁడుదినములున్ను, ౪ మాసమందుస్రావమైతే నాలుగుదినములున్ను, తల్లికి జాతాశౌచము. తండ్రియు, జ్ఞాతులును స్నానముతో శుద్ధినొందుదురు. పాతమందు ౫ మాసమందైతే అయిదుదినములున్ను, ౬ మాసమందైతే ఆరుదినములున్ను తల్లికి జాతాశౌచము. తండ్రికిన్ని: జ్ఞాతులకున్ని మూఁడుదినములు జాతాశౌచము. ప్రసవమందు తండ్రికి జ్ఞాతులకు మూఁడుదినములు జాతాశౌచము, ప్రసవమందు తండ్రికి జ్ఞాతులకు అందరికిన్ని పదిరోజులు జాతాశౌచం ఇదిబ్రాహ్మణులకు, క్షత్రియులకు పన్నెండురోజులు జాతాశౌచం. వైశ్యులకు పదిహేనురోజులు, శూద్రులకు మాసము. బ్రాహ్మణులకు మూఁడుదినములయినచోట క్షత్రియులకు నాల్గుదినములు వైశ్యులకు అయిదుదినములు. శూద్రులకు యెనిమిదిదినములు నాభిభేదమునకు పూర్వము జీవముతోబుట్టి చనిపోయినయెడల తల్లికి పదదినములు జాతాశౌచము. తండ్రికిన్ని జ్ఞాతులకున్ని మూఁడు దినములు జాతాశౌచము. మృతుఁడై ప్రసవించినపుడును; నాభిభేదముతరువాత

మృతుఁడైనపుడును. తల్లికి అందరికిన్ని పదిరోజులు జాతాశౌచము. ఇట్లు జాతాశౌచమునుచెప్పినాము. జాతాశౌచమునందు యింతకంటె విశేషములేదు. జాతాశౌచ మృతాశౌచములకు సంయోగముగలిగినపుడు ఆశౌచమునునిర్ణయించుచున్నాము మృతాశౌచమునకు మృతాశౌచమువల్లనే శుద్ధియగును. జాతాశౌచమునకుజాతమువల్ల శుద్ధియగును. మృతమువలన జాతము శుద్ధిబొందునుగాని జాతమువలన మృతము శుద్ధినొందదు, జాతముకంటె అధికమైనదిగాని సమానమైనదిగాని మృతముజాతంవల్ల శుద్ధినొందదు. అల్పమైనయెడల శుద్ధినొందును. అల్పాధికములనఁగా తమ కాలమునుబట్టిఅని తెలిసికొనవలయును. అనఁగా త్రిరాత్రిజాతముతో త్రిరాత్రముగాని దశరాత్రముగాని మృతము శుద్ధినొందదు. దశరాత్రిజాతముతో త్రిరాత్రి మృతము శుద్ధినొందును. జాతాశౌచముయొక్క పదియవదినమందుసూర్యాస్తమయమునకులోపల మరియొకజాతము శ్రుతమైనయెడల పూర్వజాతముతోనే ద్వితీయ జాతము శుద్ధినొందును. పదియవదినమురాత్రి రెండుయామములకులోపల శ్రుతమైనయెడల రెండుదినములు ద్వితీయాశౌచమును గ్రహించవలయును. అనఁగా ౧౧, ౧౨ వరకు జాతమునుబట్టి ౧౩ దినమందు శుద్ధినొందవలయును. ౩, ౪ యామములలో ద్వితీయాశౌచము శ్రుతమైనయెడల అందరికి మూఁడుదినములు ద్వితీయాశౌచము. సూతికయనఁగా ప్రసవించిన స్త్రీ అట్టిసూతికకు యెట్లు పూర్ణము జాతముండునో అట్లుగానే మృతునిపుత్రినకున్ను, పుత్రుఁడుగాకున్నను; దహనమునుజేసిన కర్తకున్ను పూర్ణముగా మృతాశౌచముండును. జాతాశౌచమందు తల్లి పదిరోజులు అస్పృశ్యయగును. తండ్రి జాతకర్మకొరకుచేయు స్నానమువరకుఅస్పృశ్యుఁడు తరువాత స్పృశ్యుఁడగును జ్ఞాతులకుయెప్పుడును అస్పృశ్యతలేదు మృతాసౌచమందు ఆసౌచసమాప్తివరకు కుమారులు అస్పృశ్యులు: జ్ఞాతులు అస్థిసంచయనమువరకు అస్పృశ్యులు కుమారుఁడుజనించి పదిరోజులు గడిచినది మొదలు యుపనయనమువరకు తల్లిదండ్రులకు కుమారుఁడు మృతుఁడైన యాసౌచము మూఁడుదినములు పదిదినములు గడచినదిమొదలు యుపనయనములోపల అనుపనీతుఁడు మృతుడైనయెడల నాల్గవదినమందు విష్ణువునుద్దేశించి బ్రాహ్మణునకు భోజనముపెట్టవలయును పుత్రికకైనను చతుర్థదినమందు బ్రాహ్మణభోజనము చేయవలయును శిశువు దంతములురాకముందు చనిపోయినయెడల జ్ఞాతులకు స్నానముతో శుద్ధియగును చౌలమునకుపూర్వము చనిపోయినయెడల యొక అహోరాత్రమాసౌచము ఉపనయనములోపల చనిపోయినయెడల మూఁడులోజులుమృతాసౌచము, ఉపనయనముతరువాత పదిరోజులు మృతాసౌచము కన్య మూఁడుసంవత్సరములలోపల చనిపోయినయెడల జ్ఞాతులకు స్నానముతో శుద్ధి మూఁడు సవ

పిండార్థముద్ధరేత్। మాసాస్సర్వత్రవైగ్రాహ్యా దైవేపిత్ర్యేచకర్మణి। ప్రేతపిండేనచగ్రాహ్య ఇత్యేవం కౌశికోబ్రవీత్॥ ఉత్తరాచమనాత్పూర్వం పిండదానం భవేదిహ పశ్చాద్వాపి వదన్త్యన్యే కేచిద్గృహ్యవిదో జనాః। పిండదానమనన్తే స్యాచ్చాంతే షష్ఠవాభవేత్। అంభోనినయనాద్యంతం పితృయజ్ఞ సమాపయేత్। సన్నిధౌ చైవగృహ్యాగ్నే రథవోచ్ఛిష్టసన్నిధౌ॥ పిండదానం భవేత్త్రేతి వృత్తికారవచోయథా। అగ్న్యాగస్త్వల్లిఖేత్స్వేన రేఖామపహతా ఇతి। అభ్యుక్ష్య తాముపస్తీర్య సకృదాచ్ఛిన్నబర్హిషా। రేఖాయాం పిండదేశేతు శున్ధంతామితిమన్త్రతః। తత్రిపిండత్రయం దద్యాదర్వాచీనేనపాణినా। పితరిత్యథచైతత్తే విష్ణోయేచేతిమంత్రతః॥ పితౄనామానిజానీయాత్తతేతాద్యవదేత్క్రమాత్। అగ్నిష్వాత్తాశ్చపితర యితితాననుమంత్ర్యతు। అప్రదక్షిణమావృత్య హ్యుదక్ప్రాణానాన్నియమ్యచ। అభ్యావృత్త్యానుమన్త్ర్యైమిమదన్తేత్యాదిమంత్రతః॥ చరుశేషమవఘ్రాయనినయేత్పూర్వవజ్జలం। ఆఘ్రాయాథచరోశ్శేషమాచామేదుపవీతతః। వినయేదపసవ్యేనశున్ధంతామిత్యపోథనై। అథ్యాంజ్యాంజ్యేతినామాది మంత్రాభ్యాం తైలమంజనం। దద్యాద్దశామథైతద్వ యితిపిండేష్వతఃపరం। దద్యాత్పిండేషులోమాని ప్రకోష్ఠస్థానియానిచ॥ పంచాశద్వత్సరాదూర్ధ్వ మర్వాక్షైన వేతిప్రవృత్తికృత్॥ వరుణఃపితృపిండేస్యాత్ప్రజాపతిఃపితామహే। ప్రపితామహపిండేగ్ని రిత్యేతాఃపిండదేవతాః॥ దత్వాపిండత్రయంచేత్థం సవ్యేనైవతుపూజయేత్। గంధపుష్పాదిభిశ్చైవ పిండాధిష్ఠాతృదేవతాః। యత్కించిత్పచ్యతేగేహే భక్ష్యభోజ్యాదికంచతత్। అనివేద్యనభోక్తవ్యంపిండేభ్యశ్చకదాచన। నమోవయిత్యుపస్థాయమనోన్వాహ్వామహేతితు। పరేతనేతిమంత్రేణ పిండాంస్తాంశ్చప్రవాహయేత్। సోపాసనాంతికంగచ్ఛేజ్జపేదగ్న్యయిత్యృచం। యదంతరిక్షమిత్యేతాం తత్స్థలేవాజపేదృచం। తిథివారాదికాన్స్మృత్వా పిత్రాన్పూర్వవదుచ్చరేత్॥ పితౄణాంబ్రహ్మలోకోస్త్వి త్యుక్త్వాతునినయేజ్జలమ్। ఆచాంతానాంచశుద్ధ్యర్థం పాణిప్రక్షాళయేదథ। మధ్యేమధ్యేజలంచైవ దద్యాద్ద్వయవకుశాక్షతాన్। పునర్దేయంజలందైవే పితౄణామపసవ్యతః। జలంగద్యాత్తిలాన్దర్భా నక్షతాన్పూర్వవజ్జలం। పుష్పావ

తా॥ గోదావరి; భీమరధి; కృష్ణవేణి, సరస్వతి, గంగ, తుంగభద్ర, కావేరి సత్యవతి, దుర్గో, యమున, నర్మద. ప్రవారిశిత; కలస్వన యివి సహ్యగిరినుండి బయలుదేరినవిగనుక మహానదులు అనఁబడును.

అథ మహాపర్వతాః

శ్లో॥ శ్రీశైలో హిమవాన్మేరు ర్మైనాకో మలయస్తథా। ఋషభః కాలకూటశ్చ మహేంద్రో ద్రోణసంజ్ఞకః॥ చిత్రకూట స్త్రికూటశ్చ హేమకూట స్తథైవచ। గోవర్ధనశ్చ గోకర్ణో నీలశ్చ కకుభస్తథా॥ సహ్యోవింధ్యశ్చ మందారో విఖ్యాతాః పర్వతా అమీ। తతశ్చైవతథాప్రోక్తా యేచాన్యేగిరిసంజ్ఞకాః॥

తా॥ శ్రీశైలము. హిమవంతము: మేరుపర్వతము; మైనాకము,మలయము ఋషభము: కాలకూటము; మహేంద్రము. ద్రోణపర్వతము: చిత్రకూటము: త్రికూటము: హేమకూటము, గోవర్ధనము: గోకర్ణము- నీలపర్వతము, కకుభము - సహ్యాద్రి వింధ్యపర్వతము: మందారము యివిమహాపర్వతములు,

అథ దుర్మరణాని

శ్లో॥ విద్యుత్తోయాగ్ని చండాల సర్పశాద్విపాదపి। వృకవ్యాఘ్రపశుభ్యశ్చమరణం పాపకర్మణామ్॥ ఆత్మసంఘాతయేద్యస్తు విషశస్త్రజలాదిభిః। స్వేచ్ఛయా మృత్యుమాప్నోతి నయాతినరకంధ్రువమ్॥ క్షిపేదస్థీనిగంగాయాం శరీరంవాప్యసంస్కృతం। నదీష్వన్యాసు వాతీర్థే దుర్మృతస్యసరస్యపి॥ వర్షాదూర్ధ్వంభవేత్తస్య ప్రాయశ్చిత్తం విధానతః। నారాయణబలింకృత్వా పాలాశవిధిమాచరేత్॥ ప్రేతకర్మతతఃకుర్యాచ్ఛ్రాద్ధాదిసకలంహితత్। షోడశాదిసపిండంచ తదాతస్యోపతిష్ఠతే॥ దేశకాలభయాద్వాపి సద్యఃకర్తుముపక్రమేత్। ప్రాయశ్చిత్తంహిద్విగుణం విధాయౌర్ధ్వదైహికమ్। మృతస్యానిచ్ఛయాసద్యః కర్తవ్యాఃప్రేతసత్క్రియాః। ప్రాయశ్చిత్తపథింకృత్వా స్వేచ్ఛయాచమృతస్యతు॥ శస్త్రాదినాహతస్యాపి తద్దినాదర్వాఙ్మృతోయది। భవేద్దుర్మరణంప్రాహు రిత్యేవంపూర్వసూరయః॥ అస్నాత్వాచాప్యహుత్వాచ హ్యదత్త్వాన్నంద్విజాతయః। ఏవంవిధస్యవిప్రస్య సర్వదాసూతకంభవేత్॥ వ్యాధితస్యకదర్యస్య ఋణగ్రస్తస్యసర్వదా। క్రియాహీనస్యమూర్ఖస్య స్త్రీజితస్యవిశేషతః। వ్యసనాసక్తచిత్తస్య పరాధీనస్య

నిత్యశః । శ్రాద్ధక్రియావిహీనస్య భస్మాంతంసూతకంభవేత్॥ స్వాధ్యాయజపహోమాదీన్యాశౌచే నర్జయేత్సదా। సంధ్యాంతుమనసా కుర్యాద్దస్య్యర్ఘమాత్రం సమంత్రకం। ఋత్విజాందీక్షితానాంచ యజ్ఞీయం కర్మకుర్వతాం । నైవాశౌచంభవేత్తానత్ప్రత్తోస్తుమరణాంవినా॥ జననేమరణేచైవ నాశౌచం బ్రహ్మచారిణః । పిత్రోర్మరణఏవస్యాద్దాశౌచంబ్రహ్మచారిణః॥

తా॥ పాపాత్ములకు, మెరుపువలనను, జలమువలనను: అగ్నివలనను;చండాలులవలనను, సర్పమువలనను, పాశమువలనను; గజమువలనను,వృక్షమువలనను వ్యాఘ్రమువలనను; పశువులవలనను మరణము గల్గినరకమునంప్రాప్తించును.ఇది గాక విషమువలనగాని, ఆయుధమువలనగాని. జలమందుపడిగాని,తానుస్వయముగా మృతినొందినవారు నరకమునొందుదురు. ఇట్లు దుర్మరణమొందినవారి శరీరమును గాని; అస్థులనుగాని గంగయందుంచవలయును. అథవా కృష్ణాది మహానదులయందుంచవలయును. తత్రాపి శ్రీశైలము, బెజవాడ మొదలగు తీర్థములయందుంచవలయును- గంగయందైతె కాశి మొదలగుతీర్థములయందుంచవలయును.సంవత్సరము తరువాత ప్రాయశ్చిత్తమునుజేసి కర్మచేయవలయును, అనఁగా దుర్మరణమొందిన వారికి ప్రథమమందు మంత్రములులేకయే దహనముచేయవలెను. అథవా శరీరమును తీర్థమందుంచవలెను. దహనమునుజేసినయెడల అస్థులను తీర్థమందుంచవలెను. సంవత్సరముతరువాత నారాయణబలిచేసి పాలాశవిధిగా దహనముమొదలు ప్రేతకర్మనుచేయవలెను. షోడశము సపిండీకరణముజేయవలయును. అట్లుగాక మరణకాలమందే దహనాదిసంస్కారమును మంత్రసతగా చేయదలచినయెడల ద్విగుణప్రాయశ్చిత్తమునుజేసి కర్మనాచరించవలయును, అనఁగాదేశకాలవైపరీత్యభయముతో తత్కాలమందే కర్మనాచరించవలయునని కుతూహలమున్నయెడల రెట్టింపుప్రాయశ్చిత్తమునుజేసి కర్మారంభముచేయవలెను.ఇచ్చట యిట్లువివేకమును తెలిసికొనవలయును. తాను స్వయముగా మృతినొందవలయుననుతలపుతోవిషాదులవలన మృతినొందినవానికి సంవత్సరమువరకు కర్మచేయఁగూడదు. తరువాతచేయవలయును, అట్లుగాక తనకు మృతినొందయిచ్ఛలేకున్నను పిడుగులు. వ్యాఘ్రములు మొదలగువాటివలనమృతినొందినవానికికృచ్ఛ్రప్రాయశ్చిత్తమునుజేసి తత్కాలమందే కర్మచేయవలయును, ఇచ్ఛచేతమృతినొందినవానికికూడాతత్కాలమందేచేయవలయునని కుతూహలమున్నయెడలద్విగుణప్రాయశ్చిత్తమునుజేసికర్మచేయవలెను శస్త్రములు మొదలగువాటివలన కొట్టబడి యేఁడుదినములకులోపల మృతినొందిన

స్మృత్వాగృహీత్వాతిలంజలం। పిత్ర్యాన్దైవాన్సముద్దిశ్య క్రియామార్గేనవైమయా॥శ్రాద్ధేనపితుశ్చాస్మ త్రిపత్న్యాణాంచైసమేనహి । బ్రహ్మాభోక్తవ్యోస్తు నివయోత్సతిలంజలమ్॥ బ్రాహ్మణైః ...యిత్వాన్నం గాయత్రీంసముదీరయేత్ ।పరిషేచమన్నస్యకారయేద్దైవపూర్వకం। చిత్రగుప్తబలించైవ నద్యాద్బ్రాహ్మద్దభుగ్ద్విజః ॥ ఆసనస్థోయదా విప్రో మంత్రముచ్చారయెత్తదా॥ త్రియస్తేనరకంయాంతి దాతాభోక్తాతువైపితా।అన్నేనచాధవాజ్యేన జలేనాన్యేనవాపిచ॥సకృదుక్త్వాతుగాయత్రీం పితాదిషుచవైముఖే । భోజనేషువసస్వేనదద్యాత్సన్వ్యేనదైవికే॥తథైవాపోశనార్థంహి పిత్రాదిద్వజపాణిషు। నినయేత్సలిలంచాథ సవ్యేనైనతుదైవికే॥ తిష్ఠంన్నేపస్మరేత్ప్రాదా నీశానాదీనుదఙ్ముఖః॥తత్సదేవామృతంచాస్తు జుషధ్వంహి యథాసుఖం। ఉక్త్వాస్మృత్వోపస్తరణమసిస్వాహాపిబేదపః। వాగ్యతాభోజనంకుర్యుర్లబ్ధం యచ్చయథారుచి॥భుజానాన్ శ్రావయేద్విప్రాన్రక్షోఘ్నాన్పితృలింగకాన్। పురాణానిపవిత్రాణి ఋచోగీతాఃపితృస్తుతీః ॥ యావదుష్ణం భవత్యన్నంయావద్భుంజితవాగ్యతః।పితరస్తావదశ్నంతి యావన్నోక్తాహవిర్గుణాః॥ భోజనస్యనపర్యాప్తం కించిద్దేయన్తతోధికం।యద్యద్భుక్తంతతఃకించి త్కించిదుచ్ఛిష్టభాగినాం ॥ ఇచ్ఛాత్మప్తేషువిప్రేషు గాయత్రీ సముదీరయేత్ ॥ తృప్తాఃస్థఇతితాన్పృష్ట్వా దేవాంశ్చాథ పిత్ర్యానాపి ॥ తృప్తేషుశ్రావయేద్విప్రాన్మధువాతాఋతాయతే।అత్తన్నమిత్యాతీన్విప్రాన్సంపన్నమితిపృచ్ఛతి।క్రియతామన్నశేషఃకింతె చేత్తైస్సహభుజ్యతామ్॥తథాస్త్వీకృత్యసర్వస్మాత్కించిత్కించిత్కృతంచయత్। సార్వవర్ణికమన్నాద్య మానీయాస్తాన్యవారిణా । సముత్సృజేద్భుక్తవతా మగ్రతఃప్రకీర్యభువి। పురతశ్చతిలాన్దర్భాన్ప్రోక్ష్యాపః పితృభోజనాత్ ॥

యేఅగ్నిదగ్ధామంత్రేణ భువ్యన్నం ప్రకిరేదధ।యాజమానకులేజాతా ఇతిమంత్రంసముచ్చరన్।భుక్తశేషంత్యజేద్భూమౌ బ్రాహ్మణస్యాగ్రదక్షిణే।యద్యద్భుక్తంతతఃకించిత్కించిత్పిండార్థముద్ధరేత్। పితృయజ్ఞవదన్నం సముద్ధృతం ప్రకిరేదథ ॥ మాషాన్నంపాయసాన్నంచ భక్ష్యభోజ్యాదికంనయేత్।యద్యద్భుక్తంద్విజై శ్రాద్ధేసర్వ

దద్యాద్గంధమాల్యంసధూపకమ్॥ దీపంవస్త్రంయథాశక్తి దేయంవా
న్యంతరాంతరా। కుర్వీతభోజనార్థంహి పాత్రాణాసియథాక్రమమ్।
దైవికేచతురశ్రంతు పిత్ర్యేవృత్తంచవైతతః॥ అపేద్దే వేయవాన్
దర్భాన్ పైత్ర్యేసకుశాంస్తిలాన్। మండలేదైవికేపాత్రేసా నైరాజతే
తథా॥తదభావేసువర్ణానాం భోజనేవిన్యసేదథ ఆగ్నేయాదపరస్త్రీర్భ్య
పిత్ర్యేప్రాగ్వంతిలోదకైః॥ కుశైస్తిలైర్భస్మనాచ మధ్యేమధ్యేజలేనతు
కరశుద్ధింతతఃకర్యాత్ తత్తోయంపర్ణాలేఽపిచేత్॥ దైవేవాయవ్యమా
రభ్యపరిషిచ్యజలేనచ।కుశపాత్రేర్భ్యపైశ్చైనభస్మనాకంశోధనం।పిత్ర్య
యజ్ఞచరోరన్నముద్ధృత్యాభ్యజ్యసర్పిషా। అగ్నౌకరిష్యఇత్యేతాన్
పృష్ట్వాక్షణికాన్ ద్విజాన్। అగ్నౌకరిష్యే కరవాణీతివాతథా।
క్రియతాంతైః కురుష్వేతికుర్విత్యుక్తే క్రమమ్।ప్రాచీనావీతినై
వస్వాదనుజ్ఞాత్వాహుతిద్వయమ్ సోమాయేతితుమంత్రాభ్యాంగృ
హ్యాగ్నౌజుహుయాద్ద్విజః అగ్నేరభావేగృహ్యస్య జుహుయాత్పిత్ర్య
పాణిషు।అభ్యజ్యపిత్ర్యపాత్రేషు హుతశేషంచయద్ఘృతమ్। కుశైరా
జ్యంగృహీత్వాతుమూర్ధానందవఇత్యృచా।దేవపూర్వాణిసర్వాణి
భోజనాన్యభిఘారయేత్ ॥ ఆమాస్విత్యాదికాన్మంత్రాన్ సూక్తా
నిచజపేత్స్వయమ్। సవ్యేనైవతతోన్నాది పిధినాపరిషేచయేత్।
అన్నంచపాయసంభక్ష్యం ఘృతంచవ్యంజనాదికంఅంజేసూపఃప్రదా
తవ్యస్సర్వంసాన్నేవపూర్వకం। కతుర్దక్షిణోదైవే పాయసాది
ప్రదాపయేత్ ॥ తథాదివామతస్స్వస్య పైత్ర్యేకేపరివేషయేత్।
పిత్ర్యాణాంభోజనస్థేషు ప్రాచీనావీతి సేత్యథ। అన్నేషుపరివిష్టేషు
హుత శేషందదాత్యథ। దేవపాత్రస్థితంచాన్నం గాయ
త్ర్యాచాభిమంత్రయేత్।ఉద్దిశ్యచాన్నంవిప్రేభ్యోదాస్యమానమథా
పివా।పరివిష్టంయదాత్తృప్తిసకృదన్నాదిపైత్ర్యకే।సకుశంతత్క్రౌదద్యా
దన్నంభువిజలంత్రిపేత్॥అసావర్థః।సకృదాతృప్తిపరివేషణంభవేచ్చే
త్సకుశమన్నంనివేద్యజలంభువివినయేదితి।తథా।సకృత్తృప్తిదాతృప్తిః
పరివిష్టంకుశంవినా।దద్యాదన్నంజలంభూమావిసహైత్పైత్ర్యకేపిచ।
జత్వాజపేత్తతోమంత్రంయేదేవాసోదిపిత్ర్యథ। పిత్రభ్యోపితథాదత్త్వా
యేచేహేతిజపేత్తథా।త్రిస్సుకృదమస్తాసం దేవతాభ్యఇతిక్రమాత్।
నమోఇత్యాదిభిర్మంత్రైస్సవ్యేనైవద్విజస్తుతిమ్॥ తిథిహార్దాదికాన్

యెడలఆమరణము దుర్మరణమేనని పెద్దలుపలికినారు.(దుర్మరణ ప్రాయశ్చిత్తవిధానమున్నూ: నారాయణబలివిధానమున్నూ, యిచ్చట చెప్పఁబడలేదు. నిర్ణయసింధు ధర్మసింధ్వాదిగ్రంథములందు చెప్పఁబడియున్నది చూడవలయును) స్నానముచేయకయు, హోమముచేయకయు, బ్రాహ్మణులకు అన్నము పెట్టకయు.వర్తించుబ్రాహ్మణునకు యెల్లపుడును ఆశౌచముండును. ఇదిగాక రోగికి, హీనవృత్తిగలవానికి, యెల్లపుడు ఋణముతోనుండువానికి, కర్మలుచేయువానికి అనఁగా వైదికవిధినాచరించనివారికి: మూర్ఖునకు: స్త్రీవల్లజీవించువానికి. ద్యూతాదిసప్తవ్యసనములందాసక్తిగలవానికి; నిత్యము పరాధీనముగనుండువానికి, శ్రాద్ధములుపెట్టనివానికి. భస్మాంత సూతకము. అనఁగా వాడుమృతినొంది భస్మమగువరకు ఆశౌచమువానిదేహమును విడువదని భావము. అనఁగా పూర్వయుగ లందు అహితాగ్నికి మూఁడుదినములాశౌచము. అనాహితాగ్నికి పదిదినములాశౌచమువుండేది. కలియుగమందు అవిధానమును తీసివేసి అందరికి పదిదినముశౌచమునుచెప్పినారు. అనఁగా వైదికకర్మప్రాముఖ్యమునుబట్టి ఆశౌచముతక్కువయు; కర్మహీనతనుబట్టి ఆశౌచముఅధికముగానుండుటయుగలదుగాన పైన చెప్పిన కర్మహీనునకు యెల్లప్పుడుఆశౌచముగలదని చెప్పినారు. అనఁగా పైనచెప్పఁబడినబ్రాహ్మణుఁడు[కర్మశూన్యుఁడు మొదలగువారు) శ్రాద్ధాదులందు నిమంత్రణకు యోగ్యులుకారనితాత్పర్యము. ఆశౌచమందు అర్ఘ్యప్రదానమువరకు మంత్రముతోచేయవలయును. తరువాత సంధ్యావందనము మనసాచేయవలయును. వేదపఠనము, జపము. హోమము మొదలగువానినిబొత్తిగా చేయఁగూడదు. యజ్ఞమందు ఋత్విక్కులకు ఆశౌచముపట్టదు. తల్లిదండ్రుల ఆశౌచము మాత్రముతప్పదు బ్రహ్మచారికి జ్ఞాతులలో జననమరణాశౌచముపట్టదు.

అస్థిశుద్ధిః

అస్థిశుద్ధింప్రవక్ష్యామి పంచామృతకుశోదకైః। మృద్భస్మ
గోమయశ్చైవ సంలిప్యప్రాతియోజ్జలైః॥దశవారంనిమజ్జ్యాథప్రతి
ప్రణవసంయుతం।పంచగవ్యేనసంశోధ్య సద్యస్తీర్థోదకేపివా॥కేశ
వాద్యైశ్చసంప్రోక్ష్య చతుర్వింశతినామభిః।హేమమౌక్తికరత్నాద్యై
స్సంయుక్తానిచకారయేత్ ॥ కృష్ణాజినేనసంవేష్ట్య సప్తతంతుం
కారయేత్।వేష్టయేత్తామ్రపాత్రేణ హ్యథవామృగచర్మణా॥సుసం
స్కృతానామేవాస్థ్నా మస్పృశ్యత్వంనవిద్యతే। అసంస్కృతాని
చాస్థీని॥ నస్పృశేద్బ్రాహ్మణఃక్వచిత్ ॥

తా॥ అస్థులను గంగాదినదులందుంచుటకు తీసికొనిపోవుటకుముందు శుద్ధిని చెప్పుచున్నాడు. పంచామృతములతోను; మృత్తికతోను, భస్మతోను, గోమయము చేతను అస్థులనుపూసి జలముతో ప్రోక్షించి ప్రణవముతో పదిమారులు జలమందు ముంచి పంచగవ్యముతో నదియందుగాని తీర్థోదకముతోగాని శోధించి కేశవాదిచతుర్వింశతినామములతొ ప్రోక్షించి పంచరత్నములతొ బంగారముతొకలిపి కృష్ణాజినముతొచుట్టవలయును. యేడుచుట్లుచుట్టవలయును. తరువాత దానినితామ్రపాత్రలో నుంచవలయును. అథవా మృగచర్మము సంచిలో నుంచవలయును, ఇట్లుచేసి గ్రహించవలయును. ఇట్టిసంస్కారముచేయక తాకగూడదు.

అస్థినిక్షేపః

శ్లో॥ యావదస్థిమనుష్యాణాం గంగాతోయేషుతిష్ఠతి । తావద్వర్షసహస్రాణి స్వర్గలోకేమహీయతే॥ దశాహాభ్యంతరేచాస్థి గంగాయాంస్థాపితంయది । అర్ఘోదకేమృతౌయాదృక్తాదృక్పుణ్యమవాప్నుయాత్॥ వత్సరాత్ప్రథమాదర్వాక్ తీర్థేచాస్థీనినిక్షిపేత్। వినా గంగామథాస్థీని ద్వితీయేబ్దేసనిక్షిపేత్॥ స్నానంకృత్వాథసంస్నాప్య కేశవాద్యైశ్చనామభిః । ప్రక్షాళ్యపంచగవ్యైశ్చ పుష్పైశ్చ సమర్చయేత్॥ ధేనుందత్వాథవిప్రాయ లబ్ధ్వాజ్ఞాంసుసమాహితః । ఉద్ధరేత్పితృనామాని సుసంకల్ప్యయథావిధి॥ అఘమర్షణపూర్వేణ ధర్మోయేతినమోస్తుతే॥ విసర్జయేజ్జలేస్థీని నమోనారాయణాయచ ॥

తా॥ అట్లు సంస్కృతములైన అస్థులను తీసికొనివెళ్ళి గంగలో కావేరిలో మణికర్ణికాఘట్టమందుంచవలయును. ఎన్నిదినములుగంగలో అస్థులుండునో అన్ని వేలసంవత్సరములు అస్థులుగలిగినవాడు స్వర్గలోకమందుండును. చనిపోయిన పది దినములలోపల అస్థులు గంగలోబడినయెడల గంగలోమృతినొందినపుణ్యమునొందును. అనగామృతినొందుటకు సిద్ధముగానుండి మణికర్ణికాఘట్టమందు నగముశరీరము గంగలోనుంచగా శివుడు తారకమంత్రమునుచెప్పును, అట్టివాడు దివ్యలోకమొందును, అట్టిపుణ్యము దశాహాభ్యంతరమందు అస్థులు గంగలోపడువానికి లభించును. అథవా సంవత్సరములోపల అస్థులను తీర్థమందుంచవలయును.రెండవసంవత్సరమందుంచగూడదు. గంగలోమాత్రము రెండవసంవత్సరమందైనను యుంచవచ్చును. స్నానముచేసి కేశవనామములతొ అస్థులనుతడిపిపంచగవ్యములతోకడిగి పుష్పములతొ బూజించి గోదానముచేసి బ్రాహ్మణానుజ్ఞనుబొంది తండ్రి లేక తల్లి

సవ్యేన కరిష్యేపితృపూజనమ్। ప్రాచీనావీత్యపోదద్యాత్పితౄన్కరాగ్రపక్షిణమ్ దర్భాన్ద్విగుణభుగ్నాంస్తుదత్త్వాహ్యాసనేషుచ । ఆవాహయేత్పితౄంస్తేషువిప్రేషువిభవక్రమాత్। ఉశంతస్త్వేతిమంత్రం తుహవ్యవ్యచ్చేచ్చపితౄన్ప్రతి॥ ఆపోదత్త్వాథదర్భేషు పాత్రాణ్యర్ఘ్యపాత్రాణిసైకక్రమాత్।పూర్వవద్దక్షిణాగ్రాణి హ్యగ్నేయప్రసారానితు॥ ఆస్తీర్యపూర్వవద్దర్భానథశ్చైవతథోపరి।గాయత్ర్యాత్తానిసంప్రోక్ష్య కృత్వోత్తానానిపూర్వవత్ । (తైజసేష్వమమేపాత్రే) మృణ్మయేంతర్హితేకుశైః।ఏతద్ద్రవ్యేషువాగ్నేయ దిక్సంస్థేషుతతఃపరమ్॥) ఉత్తానేష్వపసవ్యేన తేషువైనిర్వపేత్తిలాన్ ॥ పూరయేదుదకంతేషు పితృపాత్రాదిషుత్రిషు। నిషిచ్యాపోనుమంత్ర్యర్చా శన్నోదేవీరభీష్టయే। అనుమంత్రసన్కృత్వాన్యర్ఘ్యం...సీత్యాదవేత్తిలాన్ ॥ఆవృత్తిః ప్రతిపాత్రంస్యాన్మంత్రస్యోహాస్తువేష్యతే।గంధపుష్పాణిచైతేషు పాత్రేషు ప్రక్షిపేదథ।స్వధార్ఘ్యాఇత్యపోర్ఘ్యాస్తూపవీతీనివేదయేత్ ॥అన్యాఆపఃప్రదాతవ్యా విప్రపాణిష్వతఃపరం।అర్ఘ్యంసశేషమాదాయ దక్షిణేనతుపాణినా॥సవ్యహస్తగృహీతేన నినయేత్పితృతీర్థతః॥త్రిభిః పితరిదంతేర్ఘ్యమితి పాణిష్వనుక్రమాత్।దత్త్వాతత్పాణినీతాస్తాయాదివ్యర్చానుమంత్రయేత్। దత్త్వార్ఘ్యంపితృహస్తేతు పశ్చాన్మంత్రం సముచ్చరేత్।యాదివ్యాఇత్యనేనైవహస్తేహస్తంనిధాపయేత్।పితృపాత్రేప్రసిచ్యార్ఘ్యం శేషంపాత్రద్వయేస్థితమ్ । అసక్తిపుత్రకామస్త్రైర్ముఖమేకీకృతైర్జలైః। దత్త్వార్ఘ్యంసంస్రవంతేషాం పాత్రే కృత్వానిధానతః॥ పితృభ్యఃస్థానమసీతి న్యుబ్జంపాత్రంకరోత్యధః। న్యుబ్జంపితృపాత్రంస్యాద్దాసమాప్తేర్నచాలయేత్ । ఉత్తానంచాతృతీయేన విహితంతన్నచాలయేత్ । నోద్ధరేత్ప్రథమం పాత్రం పితౄణామర్ఘ్యపాత్రతమ్। ఆవృతాస్తత్రతిష్ఠంతి పితరశ్శౌనకోబ్రవీత్ । పైతృకంప్రథమంపాత్రం తత్రపైతామహంన్యసేత్ । ప్రపితామహంతతోన్యస్య నోద్ధరేన్నచచాలయేత్ ॥ ఉద్ధృతంయదితత్పాత్రం నివృత్తంచాయదాభవేత్ । అభోజ్యంతద్భవేచ్ఛ్రాద్ధం క్రుద్ధైఃపితృగణైర్గతైః॥ ప్రాచీనావీత్యపోదత్త్వా పితృపూర్వంత్రిభిఃక్రమాత్ ॥అర్చయేచ్ఛరఆరణ్యనమోవఇతిమంత్రత।ప్రాచీనావీత్యథో

పుంస్త్రీకాకుంపాకాదిప్రోక్షయేద్వారిణా॥ శ్రాద్ధకాలేగయాంధ్యాత్వా
ప్రాచీనావీత్యుదఙ్ముఖః । ఉపవిష్టస్స్వశక్త్యాగ్నిం దేవానామభిస
మ్ముఖః।ఆసనాదియథాచారంకర్మకుర్యాత్తథైవహి॥ దేవానాందక్షిణె
దద్యాత్కంబలాదిసుఖాసనమ్।పితౄణామాసనందద్యాద్వామభాగె
యథోచితమ్॥అర్ఘ్యస్యపాదనంపూర్వం పశ్చాదవాహనంభవేత్।
యథాచారస్తథాకుర్యాద్బహ్వృకారోబ్రవిదథ॥విశ్వేదేవాసఇత్యస్య
ద్విరావృత్తిర్భవేదిహ। విశ్వేదేవాశ్శృణుతేతి సకృన్మంత్రముదీర
యేత్॥ ఆగచ్ఛంతుమహాభాగ విశ్వేదేవామహాబలాః। యేహ్యత్ర
విహితాశ్శ్రాద్ధే సావధానాభవంతుతే। అర్ఘ్యార్థం ద్వేసమాసాద్య
దైవేపాత్రేయథోదితే॥ సౌవర్ణరాజతేతామ్రే తదభావేథపర్ణకె।
అర్ఘ్యార్థంద్వేప్రకుర్వీత దైవేపాత్రేద్విధాపైతృకే । త్రీణిచైవార్ఘ్య
పాత్రాణి వర్ణాభ్యాముభయత్రితు। దైవేపిత్ర్యేచవర్ణాభ్యామర్ఘ్య
పాత్రాణికారయేత్॥వర్ణయోరేకతోమూలె కృత్వాతూత్తానయోః
క్రమాత్ । ప్రవిశంతియథాపాత్రేనమూలాన్యంగుళీనిహి॥ మానం
స్యాదర్ఘ్యపాత్రాణాం దైవేపిత్ర్యేచకర్మణి।దేవానామర్ఘ్యపాత్రం
స్యాచ్చతురంగుళివిస్తృతం॥ఉన్నతంచాధవైవృత్తంపైతృకెంగుళిపం
చకమ్।అథఃప్రసాద్యప్రాగగ్రౌహ్యేకస్సంస్థాకుశౌచతైః॥ద్వేద్వేతు
న్యగ్బిలస్యాత్తా మర్ఘ్యపాత్రేతథోపరి।గాయత్ర్యాప్రోక్ష్యచోత్తానె
కుర్యాత్పాత్రేద్విధాదైవికే। ఉపరిస్థానధఃకుర్యాద్ దధస్థానతథోపరి॥
శన్నోదేవీరిమంమంత్రం సకృదుచ్చార్యపూరయేత్।పిత్రిపాత్రేయ
వోసీతి మంత్రంకేనిత్యపేదయాన్॥గంధపుష్పకుశాదీనినిక్షిపేదర్ఘ్య
పాత్రకె । సంపన్నేనైవపాత్రేతు స్వాహార్ఘ్యేచేత్యథబ్రువన్।
యాదివ్యాఇతిమంత్రేణదద్యాదర్ఘ్యంపృథక్పృథక్॥గంధమాల్యాం
బరాదీని కాంస్యానుసముపేనవా॥దేవార్చదక్షిణాంగేషు పాదజాన్వం
సమూర్ధసు। శిరోంసజానుపాదేషు వామాంగాదిషుపైతృకే॥ అర్చ్యేత
పాత్రెచ్ఛేత్యృచా పూజయేదపైతృకే క్రమాత్॥ గన్ధపుష్పైర్ధూపదీపౌ
వాసాంస్యాభరణానిచ।దద్యాద్వాసాంసిమంత్రేణ యువాసువాసా
ఇత్యృచా। దత్వాపితృభ్యోవాసాంసిపశ్చాన్మంత్రంసముచ్చరేత్॥
పూజనంవిధివత్కృత్వాతతో నుజ్ఞాంద్విజన్మనామ్ గృహీత్వాథాప

మొదలగు మృతులనామములనుచ్చరించి సంకల్పముచేసి "అముకస్యపితుః గోత్రస్య శాశ్వతపుణ్యలోకావాప్త్యర్థం అస్యాం గంగాయాం కాశ్యాంమణికర్ణికాతీరే పితుః అస్థినిక్షేపంకరిష్యే" సంకల్పమునుచెప్పి అమమర్షణమంత్రముపఠించి ధర్మాయ నమఃఅనిచెప్పి అస్థులను కాశిలో గంగలో మణికర్ణికాఘట్టము లో జలములో నుంచవలెను. ఇట్లుచేసిన కృతకృత్యుఁడై పితృఋణవిముక్తుఁడగును. ప్రేతస్వర్గమొందును,

అథ గుర్వాది లక్షణమ్

శ్లో॥ నిషేకాదీనికర్మాణి యఃకరోతియథావిధి । సంభావయతి చాన్నేన సవిప్రోగురురుచ్యతే ॥ కులవృద్ధాత్సమాయాతా వంశే యస్యపరంపరా। పురోహితస్సవిజ్ఞేయః సర్వసంస్కారకర్మసు॥ఉపనీయతుయశ్శిష్యం వేదమధ్యాపయేద్ద్విజః । సంకల్పంసరహస్యంచ తమాచార్యంప్రచక్షతేఃఏకదేశంచవేదస్య వేదాంగాన్యపివాపునః। యోధ్యాపయతివృత్త్యర్థ ముపాధ్యాయస్సఉచ్యతే॥అగ్న్యాధేయం పాకయజ్ఞ మగ్నిష్టోమాదికాన్మఖాన్ । యఃకరోతివృతోయస్యసత స్యర్త్విగిహోచ్యతే ॥ పితైవగురురిత్యేవ తతశ్శ్చేవం పురోహితః। ఆచార్యోవేదదశ్చాపి గురుత్వంస్యాచ్చతుర్ష్వపి ॥

తా॥ ౧ గురువు, ౨ పురోహితుఁడు:౩ ఆచార్యుఁడు, ౪ ఉపాధ్యాయుఁడు అనినలుగురుగురువులు. ౧ గర్భాదానము మొదలు పంచదశకర్మలను యథావిధిగా చేసిజీవనమునుబెట్టి పోషించువాడు గురువు, ౨ పంచదశకర్మలందు వంశపరంపరగా యాజ్ఞీకమునుచేయించువాడు పురోహితుఁడు ౩ ఉపనయనముచేయించి శిష్యునిగానుంచుకొని కల్పముతోను, రహస్యముతోనుకూడా వేదమునుచెప్పువాడు ఆచార్యుఁడు. ౪ తన జీవనముకొరకు వేదైకభాగమును వేదాంగములైనా శాస్త్రము అనుగాని, చెప్పువాడు ఉపాధ్యాయుఁడు. తండ్రికి యీ నాలుగు అధికారములున్నవి. అనఁగా నాలుగుక్రియలను నలుగురుచేయవచ్చును, ఒక్కఁడైనను చేయవచ్చును. తండ్రియుచేయవచ్చును. అందువలన గురుత్వము నలుగురుయందు నుండును ఆధానము మొదలు శ్రౌతస్మార్తకర్మలనుచేయించువాడు ఋత్విక్కనఁబడును.

ఇతి నారాయణభట్ట విరచితాయాం ధర్మప్రవృత్తౌ
ఆశౌచప్రకరణం సమాప్తమ్

• • • • • • • • •

అథ శ్రాద్ధవిధిరభిధీయతే

తత్రకర్తృనియమాః ॥ ఇతిహాసే ॥శ్లో॥ దంతధావనమభ్యంగం నఖకేశనికృంతనం। కర్తానైవతుపూర్వేద్యుర్భోక్తాచైవపరేహని ॥ దంతధావనతాంబూలం క్షౌరాభ్యంగముభోజనం॥ రత్యౌషధపరాన్నంచ శ్రాద్ధకర్తావివర్జయేత్ ॥ పునర్భోజనమభ్యంగం చాధ్వనిసంగమం దానప్రతిగ్రహౌహోమం శ్రాద్ధభోక్తాష్టవర్జయేత్ ॥ శుచీన్నిమంత్ర్య ద్వౌదైవేత్రీన్విప్రాన్పిత్ర్యకర్మణి। దైవేపిత్ర్యేథవైకైకంసపిండీకరణం వినా॥ సాయంహోమాసనం పాలత్వా స్వయంభుక్త్వాద్విజోత్తమాః। ఉపగమ్యస్వయంశిష్యః సుతోవాశ్రాద్ధయాన్వితః ॥ శ్రాద్ధంశ్వోభవితా తత్ర భవద్భిఃక్రియతాంక్షణః। ఏవమామంత్ర్యనియతో మనోవాక్కాయకర్మభిః॥ భోక్తుర్భోజయితుశ్చైవ బ్రహ్మచర్యమతఃపరం। శ్రాద్ధాహేవాథకుర్వీత పూర్వేద్యుర్వ్యద్యసంభవః॥ పరేద్యుర్వాప్యథవా ప్రాతః కుతపేవానిమంత్రయేత్। దత్వాదైవేక్షణంచాదౌ పిత్ర్యేచైవాపసవ్యతః॥ స్నాత్వామాధ్యాహ్నికంసంధ్యాంకృత్వాహూయనిమంత్రితాన్। నతమిత్యాదికాన్మంత్రాన్బ్రాహ్మణైస్సహవాపఠేత్ ॥ ప్రాక్షిప్త్వాఖిలం తంతు సూక్తంయచ్చతిలోదకం। కుర్యాచ్ఛ్రాద్ధేషు సర్వేషుతీర్థేనైవకదాచన॥ బ్రాహ్మణైర్మంత్రపూతైశ్చసహిరణ్యకుశైర్జలైః। సర్వమభ్యుక్షయేద్వేశ్మ తతశ్శుధ్యేదసంశయః॥ బ్రహ్మాదండాద్రమాదాయహిరణ్యంసకుశంతిలం। త్రిఃప్రదక్షిణమావృత్య నమస్తేతి పఠన్ద్విజాః ద్రవ్యంనివేద్యవిప్రాణాంపురతోయత్స్వశక్తితః। తేభ్యశ్చైవలభేదాజ్ఞాం మనోవాక్కాయకర్మభిః। నత్వాపితరముద్దిశ్య శ్రాద్ధంచాముకసంజ్ఞకం। కర్తుంమమాధికారోస్తు భవంతోథబ్రువన్త్వితి। కాలశ్చముఖ్యకాలోస్తు పాకాదీనాంపవిత్రతా॥ కర్తానిమంత్రితాన్పృచ్ఛేత్ప్రీత్యాచుస్తేత్వథైవతు। ద్విరాచమ్యతతఃకర్తా పాణినాయామమథాచరేత్॥ పూర్వవచ్చైవసంకల్ప్య ప్రాచీనావీత్యతఃపరమ్ నామగోత్రేసముచ్చార్య రూపంచశ్రాద్ధకర్మణి। ప్రేతకర్మణిగోత్రాదినామసంకీర్తయేద్ద్విజః॥ సంబంధంనామగోత్రాణిరూపాంశ్చైవానువాదయేత్। ఏవంసర్వత్రనామాది త్రైతేస్యాద్దంజనేపిచసంకల్పేచాసనేపాద్యేపిండేచాచ్ఛాదనేక్షణే॥ అన్నేచావాహనేక్షయ్యేనామాన్యే

ష్వనుముచ్చరేత్। పిత్ర్యాణాంచైవదేవానామన్నేసహానిషాతథా॥ సద్యశ్శ్రాద్ధంవిధానేన కరిష్యేయుష్మదాజ్ఞయా॥ దైవేక్షణంతతోదద్యాత్స్వవ్యేనైవతుదైవికమ్। పిత్ర్యాణామపిసవ్యేన సర్వంసాత్త్వికపైత్రికంచయత్ ॥ గోమయేనైవకుర్వీత ప్రాగ్దేశేమండలద్వయమ్। శ్రాద్ధకాలేతువిప్రాణాం పాదప్రక్షాళనాయచ। మండలంచతురశ్రంస్యాద్దైవే ప్రాగ్దేశసంస్థితమ్॥ ఏతస్మిన్పైత్రికేవృత్తంతమార్గేర్ధ్యేషడంగులం। ఐశాన్యాముత్తరాంతంచ హ్యర్చయేద్దేవమండలం। నైరృత్యాంపశ్చిమాంతంచాప్యర్చయేత్పితృమండలమ్॥ అజ్యంగోమయసంయుక్తం పాదార్ఘ్యంగాయదీయతే। ఆపస్తంబేనకర్తవ్యం ... వ్యాలేపనమ్। దేవార్థమండలేచైవ ప్రాగగ్రాద్దర్భకుశౌయవాన్ । గంధపుష్పంక్షిపేత్పిత్ర్యేదక్షిణాగ్రాన్కుశాంస్తిలాన్। మండలాత్పశ్చిమే దేశేబ్రాహ్మణేస్వాగతంత్వితి॥ తత్రైవవిప్రజేత్వాదద్యంక్షాళయేన్మండలోపరి॥ మండలాత్పశ్చిమభాగే ఆగతేబ్రాహ్మణేబహిః। పాదయోః ప్రక్షిప్తాద్యం క్షాళనమండలోపరి। దద్యాన్మంత్రసముచ్చార్య దైవేథపిత్ర్యకర్మణి। దత్వాపాద్యంవదేన్మంత్రంశన్నోదేవీరభీష్టయే। పాదమూలేపితుస్థానం పాదమధ్యేపితామహః। ప్రపితామహస్య పాదాగ్రే పాదౌప్రక్షాళయేత్క్రమాత్॥ శ్రీర్లక్ష్మీస్స్వజలంసించేత్తత్తత్స్థానాద్వినిర్గతమ్ । దక్షిణాంసంస్పృశేత్కర్తా బ్రాహ్మణోన్ముఖమిత్యుక్తేకర్తాచమ్యకుశాన్ప్రత్యావిముచ్యాథద్విరాచమేత్॥ విసృజేయుర్ద్విజాఃదర్భానాచమ్యస్వస్వమండలే। పాదప్రక్షాళనంకృత్వా హ్యాకృత్వాచమనీయకంత్రయస్తేనరకంయాంతిదాతాభోక్తాతథాపితా ఐశాన్యామాచమేత్కర్తామండలాచ్ఛ్రాద్ధకర్మణి॥ దేవాంశ్చైవతతః పూర్వేపితౄనపిపశ్చిమోత్తరే దైవకర్మణ్యుదక్సంస్థాన్ప్రాఙ్ముఖానుపవేశయేత్॥ ఉదఙ్ముఖాంస్తథాపిత్ర్యేప్రాక్సంస్థానుపవేశయేత్ ॥ ప్రాణాన్సంయమ్యసంకల్ప్యస్వయంచైవోపవిశ్యతు॥ తతస్తిష్ఠేత్కరిష్యేహం ప్రాకారంతంశ్రాద్ధకర్మచ । ప్రాచీనావీత్యపహతఇతిమంత్రంసముచ్చరేత్ నైరృతిందిశమారభ్యసర్వదిక్షుక్షిపేత్తిలాన్॥ తిలప్రకరణంకుర్యాద్రక్షార్థంచాసకృద్దేవహా। త్రివారమితరేకుర్యురితియజ్ఞవిదోవిదుః॥ పిత్ర్యాణాంపురతఃప్రోక్ష్య మంత్రేణోదీరతామితి। ఉదకంస్తంతథాదైవగాయత్ర్యాప్రోక్షయేదథ। సంస్పృశ్య

శాకాదిదానేన క్లేశితాయాయమిద్ధృశః ॥ తత్ల్కోశజాతంచిత్తేషు
విస్మృతిత్వత్తంతుమర్త్యధ నసిష్టసద్భ్రాపప్రాణు సూర్యపర్వసమాతిథిః
అసహాదేన్న సత్కారో భవేత్సత్కారపవతు। యస్యసస్మృత్యాచనా
మోక్యా తపోయజ్ఞక్రియాదిషు॥న్యూనసంపూర్ణతాంయాతి సద్యో
వందేతమచ్యుతం మంత్రహీనంక్రియాహీనం భక్తిహీనంద్విజోత్త
మాః॥శ్రాద్ధంభవతుసంపూర్ణం ప్రసాదాద్భవతాంమమ।జపేన్మంత్రం
నసిషాహో దేవాన్వసిష్ఠ ఇత్యర్థ॥ఇదంపితృభ్య ఇత్యేతా ముచ్చైర్గాథాం
పఠేదథ। మధ్యంభోద్విజస్నానపితృయజ్ఞేమమాద్యసై॥ కృత్వాతు
సంపుటేపాణీ ఆసీనూంతమునుస్త్రజేత్ । మ్రియతేచేత్పితాయస్య
విద్యమానే పితామహే। పైతృకాదిషునామాని కథమేవోచ్చరేదితి।
ద్వివారంపితృనామైవ పైతృకాదిషువై యతః॥ప్రపితామహనామస్య
దేకవారమితీహతు । అనేనవిధినాశ్రాద్ధం కుర్యాజ్జీవత్పితామహః ।
దద్యాత్పిండద్వయంపిత్రే హ్యాధిక్యం ప్రపితామహే ॥

తా॥ అనంతరము శ్రాద్ధవిధిని చెప్పఁబడును. శ్రాద్ధవిధానము విస్తారముగా
నున్నది. ఇది శాఖాభేదముగానున్నదికాని, ప్రాయశఃక్రియలు సమానములుగానే
యుండును. ఇదంతయు యొక్క ఘట్టముగానేయున్నది. అందువలన యొక్క ఘట్టం
గానే తాత్పర్యమునువ్రాయుచున్నాను. యేమూలమునకు యేతాత్పర్యమో తెలుసు
కొనుట కష్టమైననూవిధినివిడువకక్రమముగావ్రాయుచున్నానుగనుక తాత్పర్యమునే
మూలముగా భావించుకొని చూడగలందులకు కోరుచున్నాను. శ్రాద్ధకర్తకు నియమ
ములు; ఇతిహాసమందుచెప్పఁబడినప్రకారము (ఇతిహాసమనునది చిన్నగ్రంథము,
ఇతిహాసము చరణవ్యూహము సౌమోత్పత్తిమొదలగు చిన్నగ్రంథములున్నవి. అం
దులో ఇతిహాసమొకటి) దంతధావనము, అభ్యంగము: నఖనికృంతనము,క్షౌరము
వీటిని కర్త పూర్వదినమందుచేయఁగూడదు. భోక్తపరదినమందుచేయఁ గూడదు.
కర్త దంతధావనమును. తాంబూలమును,క్షౌరమును,అభ్యంగనమును; ఉపవాసమును
మైథునమును. మందును, పరాన్నమును శ్రాద్ధదినమందు చేయఁగూడదు. భోక్త
రెండవమారు భోజనమును; మార్గమును, అభ్యంగమును, దానమును; ప్రతిగ్రహ
మును, హోమమును, శ్రాద్ధదినమందు చేయఁగూడదు, పూర్వదినమందు సాయం
హోమానంతరము తానుభుజించకయుండిభుజించియున్నబ్రాహ్మణులమనిమంత్రణ
చేయవలెను, స్వయంగా తానుగాని, పుత్రుఁడుగాని, శిష్యుఁడుగాని నిమంత్రణ చేయ
వలెను, విశ్వేదేవస్థానమందుఇద్దరిని పక్షస్థానమందు ముగ్గురినిని నవరలెను. అక్క

మారులుగాని పన్నెండుమారులుగాని తాను స్నానముచేయుచు రోగినితాకుచు ఆచ
మనముచేయుచు చివరకు రజస్వలయొక్క కట్టువస్త్రమును తీసినయడల శుద్ధియగును

అథ రజస్వలాంమృతౌ

పంచభిస్నాపయిత్వాతు గవ్యైఃప్రేతాంరజస్వలాం। వస్త్రాం
తరావృతాంకృత్వాతాందహేద్విధిపూర్వకమ్॥సూతికాయాంమృతా
యాంతు కథంకుర్వంతి యాజ్ఞికాః॥కుంభేసలిలమాదాయ పంచగవ్యం
తథైవచ॥ పుణ్యర్గ్భిరభిమంత్ర్యాపో వాచాశుద్ధింలభేత్తతః॥ తేనాపి
స్నాపయిత్వాతు దాహంకుర్యాద్యథావిధి॥అన్యత్రపుంః॥ దశాహాభ్యం
తరేచైవ మ్రియతేచేత్ప్రసూతికా।కథంతస్యాభవేచ్ఛుద్ధిర్దాహకర్మ
కదంభవేత్॥కూర్పేణస్నాపయేద్విప్రోదశవారంజలైస్తతః॥ పంచపల్లవ
సంయుక్తైః పంచగవ్యకుశోదకైః॥కారయిత్వాతతస్స్నాన మభిషించే
త్కుశోదకైః । దాహయిత్వావిధానేన మంత్రవత్ప్రేతమేధికమ్ ॥

తా॥ రజస్వల మృతినొందినయడల ఆమెను పంచగవ్యములతో స్నానము
జేయించి ఆవస్త్రమునువిప్పి మరియొకవస్త్రమునుగట్టి మంత్రములతో యథావిధిగా
దహించవలయును. ప్రసూతిక [అనఁగా ప్రసవించినస్త్రీ] మృతినొందినయెడల
కుండయందు జలముంచి పంచగవ్యమునుంచి పవిత్రమునుజేయుమంత్రములతో అభి
మంత్రించి బ్రాహ్మణానుజ్ఞనుబొంది ఆజలముతో సూతికను స్నానముచేయించి
యథావిధిగా దహించవలయును. పక్షాంతరము-సూతికనుమృతినొందినదానినికూర్ప
మును (చేటను) పైనవుంచి జలముతో పదిమారులు స్నానముచేయించి తరువాత
పంచపల్లవములతోను కుశలతోను పంచగవ్యములతో మంత్రములతొ స్నానము
చేయించి యథావిధిగా దహనాదిసంస్కారములను జేయించవలయును,

అథ గర్భిణీమరణే

ప్రివన్యాయిక) మేణైవశౌనకోపహ ంద్విజన్మనాం। గర్భిణ్యాంతు
మృతాయాంవైకథంకుర్వంతిమానవాః॥ గర్భిణ్యామరణేప్రాప్తేమహాత్మా
సాఖ్యంతరేయది । సహైవదహనంకుర్యాద్గర్భచ్ఛేదంనకారయేత్॥
ప్రేతాంశ్మశానంనీత్వాథ భర్తావాపుత్రపవవా। షణ్మాసాచ్ఛేదయే
దూర్ధ్వం గర్భిణ్యామరణంయది॥ నాభేరధో వామభాగే గర్భచ్ఛేదో
విధీయతే॥ఆపోహిష్ఠాదిభిర్మంత్రైః ప్రోక్ష్యగర్భసమన్వితామ్ నీత్వా
శ్మశానంస్నాప్యసా నూర్ధ్వంభర్తాసమాహితః॥శనైస్తుచ్ఛేదయేద్గర్భం

పుత్రో వాప్యన్యపవహా ॥ శిశుమాదాయ జీవంతం దాపయేత్ స్తన మన్యయా।యస్తే స్తన ఇత్యనయా వ్యాహృత్యా గృహమానయేత్॥ మృతశ్చేమధ్భృతో గర్భః ఘృతా క్తం నిఖనేద్భువి । ఉదరంచా ప్రీణం కృత్వా పృషదాజ్యేన పూరయేత్॥ మృద్భస్మ కుశగోమూత్రై రాపోహిష్ఠాదిభి స్త్రిభిః। స్నాపయిత్వా విధియాన్య ద్వస్త్రం తచ్ఛాదితాం దహేత్ ॥

తా॥ శౌనకుఁడు చెప్పుచున్నాడు. గర్భిణీస్త్రీ మృతినొందినయడల గర్భము ఆరుమాసములకు లోపలనున్నయెడల గర్భముతోసహా దహనముచేయవలెను. ఆరుమాసములకు అధికమైనయడల ప్రేతను శ్మశానమునకుతీసికొనివెళ్ళి భర్తగాని, పుత్రుఁడుగాని నాభికి యెడమప్రక్కను కత్తితో గర్భమును ఛేదించవలయును. ముందుగా గర్భముతోగూడిన శవమును ఆపోహిష్ఠాదిమంత్రములతొ సంప్రోక్షించి శ్మశానమునకుతీసుకొనివెళ్ళి గర్భమును ఛేదించవలయును, శిశువు జీవించియున్న యెడల యస్తేస్తన అను మంత్రముతో అన్యస్త్రీ స్తన్యపానమునుచేయించి గృహమునకు తీసికొనిరావలయును. శిశువు మృతుఁడై యున్నయడల నేతితోతడిపి పాతిపేయవలయును. తరువాత తల్లిగర్భముయొక్క రంధ్రమును పృషదాజ్యముతో నింపించి దారముతొకుట్టి మార్జనములతో మృత్తికతోను, భస్మముతోను, కుశలతోను; గోమూత్రముతోను స్నానముచేయించి మరియొకవస్త్రమును ధరింపఁజేసి యథావిధి గాదహించవలెను. పృషదాజ్యమనఁగా పెరుగుతోగూడిన నెయ్యి

అథ పతిద శాహమధ్యే సూతిరజోదోషవిషయె

శ్లో॥ మృతేపత్యౌ దశాహే స్త్రీ సూయతే వారజస్వలా । భూత్వా శుద్ధా యథాకాలం స్నాత్వా సూత్రం విమోచయేత్ ॥ సూత్రం మంగళసూత్రమిత్యర్థః ॥

తా॥ భర్తమృతినొందినపుడు పదియవదినమందు భార్యప్రసవించినను, రజస్వలఅయినను, సూత్రవిసర్జనమును ఆపి స్నానముతరువాత సూత్రవిసర్జన (మంగళసూత్రవిసర్జన) చేయవలయును.

అథ మహానద్యః

శ్లో॥ గోదావరీ భీమరథీ కృష్ణవేణీ సరస్వతీ । గంగాచ తుంగభద్రాచ కావేరీ సత్యనామికా ॥ దుగ్ధోదా యమునా రేవా వారిశీతా కలస్వనా । ఏతా అపి మహానద్యః సహ్యమూలాద్వినిర్గతాః ।

భుక్తవత శ్చేత ద్గోత్రో హమభివాదయేత్ । పితృప్రసాదో స్త్విత్తే ప్రత్యూచుర్బ్రాహ్మణా అథ।పితృప్రసాదతో లబ్ధాన్ సంగృహ్యాన్వయ మక్షతా న్।ధారయేచ్చిరసిస్వస్య స్వగోత్రిస్త్వాభిస్తద్దయే।చాలయిత్వాతు పాత్రాణి సిస్వ స్తీత్యథసముచ్చరేత్ । దద్యాత్ప్రతియ్య ముదకం దైవే పిత్ర్యే యథాక్రమం।అన్న ప్రకిరణం కేచిద త్రైవేచ్ఛంతి సూరయః। పాత్రస్థానేషు సర్వేషు యథాచారో భవే త్తదా। అన్నం ప్రకిరణార్థం యత్తదానీయ జలప్లుతం।ఆచాన్తానాం సమీపేషు త్వగ్రతః ప్రకిరేద్భువి॥ అసోమపాశ్చ మన్త్రేణ దేవానాం ప్రకిరేద్భువి । అసంస్కృతేతి మంత్రేణ పితౄణాం ప్రకిరేద్భువి । ఉత్తానం ప్రథమం పాత్రం కృత్వా యజ్ఞోపవీత్యథ। దత్త్వాచదక్షిణాం శక్త్యా విసృజేదోం స్వధోచ్యతాం । అసశిష్టంతుయత్కించి ద్భుక్తపాత్రస్థితం జలం । పిండానాం పురతస్సిఞ్చేదోం స్వధేత్యుచ్యతే మత।అనుజ్ఞయా తువిప్రాణాం తతః పిండాన్ సముద్ధరేత్ ।శాంతిరిత్యుదధిర్మన్త్రైః పిండస్థానే జలంక్షిపేత్ । స్వస్తీత్యుక్తోచ్యతే తత్ర బ్రాహ్మణైః శోభనం హవిః।తతో విసర్జయే ద్బ్రాహ్మం వాజే వాజేవ ఇత్యృచా। ఉత్తిష్ఠత ఇతి వామాంసం స్పృష్ట్వా విప్రస్య వై పితుః । సహైవ పితరో దేవై స్స్వస్థానం గన్తుము ద్యతాః।ఆమావాజస్య ప్రసవయితి మంత్రం సముచ్చరన్।త్రిః ప్రదక్షిణామావృత్య మండలస్థాన్ద్విజానథ । పవిత్రగ్రన్థిముత్సృజ్య మండలే విసృజేజ్జలమ్। దక్షిణాభిముఖ స్తిష్ఠన్యాచేతేమాన్పితౄన్వరాన్।దాతారోనోభివర్థంతాం వేదాస్సంతతి రేవనః॥శ్రద్ధా చనోమా వ్యగమత్ బహుదేయం చనో స్త్వితి।అన్నం చనో బహు భవేదతిథీంశ్చ లభేమహి। యాచితారశ్చనస్సన్తు మాచయాచిష్మ కంచన।యాచితారం ప్రతి బ్రూయుస్తథై వాస్త్వితి తే ద్విజాః॥స్వాదుషంసదయిత్యేతాన్ మంత్రాన్ స్తూత్వ దేదథా।అక్షత్వా ప్రతిపేత్వా దెష్మే హైవ స్తథైవచ। లభేద ధాశిష స్తేభ్య స్సన్తుష్టేభ్యో యథారుచి॥ ఆయుః ప్రజాం ధనంవిద్యాం స్వర్గం మోక్షం సుఖానిచ।ప్రయచ్ఛన్తి తథారాజ్యం ప్రీతా నృణాం పితామహాః॥ ఘృతేనాభ్యజ్య వై పాదాన్ విప్రాణాం క్షాళయేదిధ।మర్దయేద్భక్త్యా వేన తతశ్చ నతుం వందయేత్।అర్ఘ్యమేవ ఫలం జన్మభవత్వాద్వాభి వందనాత్॥ అర్ఘ్యమేవం జస్సన్వే యాతావానుగ్రహం దినం । పత్ర

జ్యేష్ఠుఁడు చెప్పివెళ్ళినయెడల కనిష్ఠుఁడుచేయవలయునని కొందరుచెప్పుచున్నారు జ్యేష్ఠానుజ్ఞమీద కనిష్ఠుఁడు శ్రాద్ధము పెట్టుచున్నయడలమధ్యలో జ్యేష్ఠుఁడువచ్చిన. యెడల అప్పటికి మిగిలినశ్రాద్ధము జ్యేష్ఠుఁడుచేయవలయును పిండదానమునకు పూర్వమువచ్చినయెడల శేషమనఁగా పిండదానాదికమునుజ్యేష్ఠుఁడుచేయవలయును పిండదానముతరువాతవచ్చినయెడల పునశ్శ్రాద్ధము జ్యేష్ఠుఁడుచేయవలసినది. పిండదానమునకుముందు జ్యేష్ఠునిచేతచేయఁబడు శ్రాద్ధమందుకనిష్ఠులువచ్చినయెడలపిండములందు తిలోదకములనుమాత్రము విడువవలయును ఒకశ్రాద్ధమును వాడు పెట్టలేక తననుపెట్టమనిచెప్పినయెడల ఆశ్రాద్ధములందు భోక్తలకు వానిజ్ఞాతులకున్నూ తనజ్ఞాతులకున్నూ నియమించఁగూడదు అనఁగాశ్రాద్ధముజరుపువాని జ్ఞాతులున్నూ శ్రాద్ధముభుజించు పితరునిజ్ఞాతులున్నూ నిమంత్రణకు యోగ్యులుగారు మాతామహాదిశ్రాద్ధములందీపరికారము విచారించి జరుపవలెను ఏగృహమందుశ్రాద్ధపాకము చేయఁబడునో ఆగృహముయొక్కముంగిట పితరులు సంచరింతురు అనఁగా అచ్చటనే శ్రాద్ధములుజరుపవలసినది. కర్త మంత్రములుచ్చరించుచు శ్రాద్ధమునుపెట్టవలయును భోక్తమంత్రములు చెప్పఁగూడదు చెప్పినయెడల శ్రాద్ధము వ్యర్థమగును కాఁబట్టి భోక్తలు మంత్రములు చెప్పఁగూడదు. స్వాదూసూక్తమునుజపించవలయును యద్వామదేవ్యక సూత్రమును జపించగూడదు

అథ సమస్త పితృర్చనవిధిః

శ్లో॥ దేవానాదౌ సమభ్యర్చ్య పితృవర్గ మథార్చయేత్ ।
మాతృవర్గం వర్గంతతో మాతామహాదీంశ్చ యథాక్రమమ్॥ పితృవర్గం
మాతృవర్గంమాతామహస్యచ । అర్చయిత్వాథకారుణ్యాన్ నర్చ
యేదితి కౌశికః ॥ అన్యపక్షః ॥ దేవానభ్యర్చ్య పిత్రాది వర్గంవర్గం
సమర్చయేత్ । ఏకస్మిన్నథవా కాలే సర్వానభ్యర్చయేత్పితౄన్
ఏకోద్దిష్టవిధానేన వర్గంచైకైకమర్చయేత్ । తీర్థేమహాలయే చైవ హి
త్వాద్వాదశదైవతమ్ ॥ పితృవర్గం మాతృవర్గం వర్గంమాతామహ
స్యచ । పత్న్యాదేర్వర్గవర్గస్య నామాన్యుచ్చారయేత్క్రమాత్ ॥
సంకల్పవిధిశేషస్స్యాత్తథాచైవానువాదనే । తీర్థేమహాలయే చైవ
మర్చనం స్యాత్పృథక్పృథక్ ॥ గ్రంథాంతరే ॥ పితా పితామహః ప్రపితామహః
మాతృవర్గో మాతామహాద్యాశ్చ సపత్నీకాః ॥ జాయాసుతానుజ
సుతాస్తదనుస్నుషాచ పితృవ్యతోవ్యగ్రజ మాతులాశ్చ ॥ క్రిమా
...తుం ...తా... పితృవ్యజామాతులజన్నుషాచ ॥ శ్వశుర

యందు విశ్వేదేవస్థానమందు ఒకరిని; పితృస్థానమందు ఒకరికి ముగ్గురియిద్దరిని పిలువవలెను. సపిండీకరణమందుమాత్రము చెప్పినసంఖ్యను తక్కువపనికిరాదు-నిమంత్రణకుయోగ్యులైన శుచులయిన బ్రాహ్మణులను రేపు మాయింట శ్రాద్ధము మీరు నిమంత్రణకు వప్పుకొనవలయును. సంస్కృతం. శ్వోభవితామేగృహే శ్రాద్ధంపితుః, తత్రభవద్భిఃక్షణః దీయతాం ఇతిసామాన్యేనవా, అథవా తత్రవిశ్వేదేవార్థే భవద్భ్యాంక్షణః ప్రసాదః కరణీయః ఇతిద్వౌ, పిత్రర్థేభవద్భిః క్షణః ప్రసాదః కరణీయః ఇతిత్రీన్ బ్రాహ్మణాన్నిమంత్రయేత్॥[నిమంత్రణచేయవలయును, ఆరాత్రి కర్తయు భోక్తలును బ్రహ్మచర్యమును సేవించవలయును. ఈనిమంత్రణము పూర్వదినమందు సంప్రాప్తించనియెడల శ్రాద్ధదినమందు ప్రాతఃకాలమందు చేయవలెను, అథవా కుతపకాలమందుచేయవలెను. సవ్యముగా దేవస్థానమందును, అపసవ్యముగా పితృస్థానమందునుచేయవలెను. తరువాత శ్రాద్ధదినమందు మాధ్యాహ్నికస్నానముజేసి సంధ్యావందనముజేసి నిమంత్రితబ్రాహ్మణులనుబిలిచి బ్రాహ్మణులతోగూడిన తం అను మంత్రములను పఠించవలయును. తరువాత ప్రాయశ్చిత్తమునకుగాను సూక్తమునుపఠించి తిలోదకమునుయివ్వవలయును. తీర్థశ్రాద్ధమందు ప్రాయశ్చిత్తతిలోదకమును యివ్వనవసరములేదు. తరువాత బ్రాహ్మణులవల్లమంత్రములను చెప్పించిదర్భలు హిరణ్యమునుగ్రహించిఆజలమును గృహమునంతను ప్రోక్షించవలయును. బ్రహ్మదండముకొఱకు దర్భలుహిరణ్యమునుతిలలు, పుచ్చుకొని సమస్తసంపత్సమవాప్తిహేతవః అను మంత్రమునుపఠించుచుబ్రాహ్మణులకు ముందుప్రదక్షిణములుచేయవలెను. ద్రవ్యమును బ్రాహ్మణునకు నివేదించిమనోవాక్కాయములతో విధేయుఁడై బ్రాహ్మణానుజ్ఞనుబొంది నమస్కరించి శ్రాద్ధాదికారమునుబొంది కాలమునకు ముఖ్యకాలముత్వమునుపలికించి పాకాదులను పవిత్రతను సంపాదించవలయును.

ద్విరాచమనముచేసి ప్రాణాయామమాచరించిబూర్వమందువలె శ్రాద్ధసంకల్పముజేసి ప్రాచీనావీతిజేసి పితరులనామమును గోత్రమును రూపమును చెప్పవలెను [ఇంతవరకు చెప్పినదానిలో ఆశ్వలాయనశాఖవారికి అనుకూలము. అధికముఅనఁగా అందరికి యుపయోగించునది. సంకల్పాదికముస్వల్పము. మిగిలినదంతయుఆశ్వలాయనులకుపయోగము. అందుకు అనుకూలముగానే నామము ముందుచెప్పుటమొదలగు ప్రకారముచెప్పఁబడినది. ఇట్లుగానే సర్వత్ర తమతమశాఖకుపయుక్తములగు విధులుమాత్రమే గ్రహించుకొనవలయును. శేషము గ్రంథాంతరములందు చూచుకొనవలయును. ఆశ్వలాయనులుమాత్రము సర్వము యిందుచూచుకొనవలయును.] ప్రేతకర్మయందుమాత్రము ముందు గోత్రమును తరువాత నామము

చెప్పవలె- సంబంధమును నామము; గోత్రము, రూపము, చెప్పవలసినది ఈ నామగోత్రాదికీర్తనము సంకల్పమందు: అసనమందు, పాద్యమందు, పిండదానమందు, ఆచ్ఛాదనమందు. క్షణమందు, అన్నదానమందు: ఆవాహనమందు అక్షయ్యకథనమందును. అంజనాభ్యంజనములందును చెప్పవలె పితరులకు దేవతలకు అన్నమును హవిస్సుతో శ్రాద్ధముమజేయుదును. మీరు అజ్ఞనివ్వవలయును. సవ్యముగా విశ్వేదేవక్షణమివ్వవలయును. అపసవ్యముగా పితృక్షణమివ్వవలయును పాదప్రక్షాళనమునకు యింటిముందు గోమయముతో రెండుమండలములనుచేయవలసినది. దేవమండలము నాలుగుఅంచులుగలది ప్రాదేశపరిమాణము. పితృమండలము వర్తులము వితస్తిపరిమాణము, రెంటిమధ్యను అజంగుళములు యెడముండవలశినది. ఈశాన్యమునుండి పుత్తరాంతముగా దేవమండలము; నైర్భతినుండి పశ్చిమాంతముగా పితృమండలమును పూజించవలయును. అశ్వలాయనులకుగాక మిగతాశాఖలవారు గోమయముతోగూడిన ఆజ్యముతో పాదములకు అభ్యంగము ను జేయవలయును దైవమండలమందు తూర్పుఅగ్రములుగా రెండుకుశలను: యవలు, గంధము, పుష్పము; పితృమండలమందు దక్షిణాగ్రములుగా మూడు దర్భలు. తిలలు, గంధము పుంచవలె. మండలమునకు పశ్చిమాన బ్రాహ్మణులువుంచి స్వాగతంచెప్పవలెను. అచ్చటనే పాద్యమునుంచి మండలమందు కాళ్ళుకడుగవలె. పాద్యమునిచ్చి శన్నోదేవీమంత్రము చెప్పవలసినది. పాదములకు మూలమందు తండ్రియొక్క స్థానమును మధ్యనుతాతస్థానమును చివరను ముత్తాతస్థానమువుండును అప్రకారమే కాళ్ళుకడుగవలె. అయాస్థానములవుండి జలము నుగ్రహించి కర్తశిరముమీద చల్లుకొనవలశినది భోక్తకర్తయొక్క కుడిభుజమునుతాకుచు ముఖము చూడవలె తరువాత కర్త ఆదర్భలనువిడిచి ఆచమనము చేయవలె భోక్తలు దర్భలు విడిచి వారివారిమండలములందు కూర్చుండి ఆచమనముచేయవలసినది పాదప్రక్షాళనముతరువాత ఆచమనముచేయనియెడల కర్తయు భోక్తయు, పితయు ముగ్గురు నరకమొందుదురు మండలమునకు ఈశాన్యమున కర్తా ఆచమనముచేయవలయును తరువాత దేవస్థానమందు తూర్పుముఖముగా ఉత్తరసమాప్తిగానున్న యిద్దరు భోక్తలు కూర్చుండవలసినదిపితృస్థానమందు ఉత్తరముఖముగా తూర్పుసమాప్తిగా ముగ్గురుభోక్తలు కూర్చుండవలసినది కర్త కూర్చుని ప్రాణాయామముచేసి ప్రక్రాంతమైనశ్రాద్ధకర్మ చేయుదును అని సంకల్పము చేయవలసినది

ప్రాచీనావీతిగా అపహతామంత్రముతో నైర్భతిమొదలు సర్వదిక్కులకు తిలలనుచిమ్మవలసినది అంచు బహ్వృచశాఖవారు వక్కమాదేచిమ్మవలశినది ఇత

మందు పూర్వము నిత్యతర్పణమునుచేసినయెడల పితరులు తృప్తులై అన్నము భుజించరు. కారుణ్యములఅబ్దికమందు పూర్వము తర్పణముచేసి తరువాత శ్రాద్ధమును పెట్టవలయును, తల్లిదండ్రులయొక్కయు కారుణ్యములయొక్కయు అబ్దికమందు శ్రాద్ధమునుబెట్టి తరువాత అన్యపాకముతో వైశ్వదేవమునుచేయవలసినది; [ఆశ్వలాయనశాఖవారికిది విహితము, ఆపస్తంబులకు అన్యపాకముతో పూర్వమే వైశ్వదేవము విహితము] శ్రాద్ధకర్తకుగాని భోక్తలకుగాని లలాటమునందు ఊర్ధ్వపుండ్రముకాని త్రిపుండ్రముగాని యున్నయెడల పితరులు నిరాశులైవెళ్ళుదురు, అనగా రావిలులేకవెళ్ళుదురు. గృహమందు ముగ్గులును, మెడయందు మాలికను, లలాటమందుతిలకము చూచి పితరులు వెళ్ళుదురు. భోక్తకు గంధమునుయిచ్చువరకు మృత్తికకాని; భస్మముకాని, చందనముకానిధరించతగినవికావు. గంధదానము తరువాత గంధము ధరించవచ్చును కర్తకు శ్రాద్ధసమాప్తిపర్యంతము తిలకము గూడదు తిలకమనగా గంధముమీదపుంచబడు కుంకుమాక్షతాదికము తులసి, బిల్వపత్రమును. రక్తపుష్పములు, మొగలిపువ్వు. మొగలిఆకులపాత్రలు వీటినిచూడగనే పితరులు నిరాశులైవెళ్ళుదురు ఘంటానాదమును, కలహమును, హుంకారము, హాస్యము, రోదము, అవాచ్యవచనములను వినినమాత్రాననే పితరులు నిరాశులై వెళ్ళుదురు శ్రాద్ధదినమందు ప్రాతఃకాలమందు హోమమునుజేసి ఆ యగ్నినుండీ కొంచెము అగ్నినితీసి వంటశాలలోవుంచి వృద్ధిపరచిఆందుశ్రాద్ధపాకము జేయవలసినది. అట్లుగాక లౌకికాగ్నియందె పాకముజరిగినయెడల వైశ్వదేవము ఆయగ్నియందె చేయవలయును. శాలాగ్నియందు పాకమైతెఅచ్చటనేవైశ్వదేవముచేయవలయును శ్రాద్ధమందు భోక్తలకు యేప్రకారముగా వస్త్రాదులనిచ్చెదరో అప్రకారము పిండములకుకూడా యివ్వవలయును. అట్లుగానియెడల శ్రాద్ధము నిష్ఫలమగును. పిండపితృయజ్ఞవిధానముగ శ్రాద్ధపాకముజేయవలయును, గృహ్యాగ్నియందు పాకము పూర్వోక్తప్రకారముగాచేసినయెడల క్షణమిచ్చినదిమొదలు ఆశౌచములేదు కర్మారంభముమొదలు ఆసీమాంతమువరకు ఆశౌచములేదు. సూతకమునకుముందు ఆరంభించినశ్రాద్ధమును పూర్తిచేయవలెను. శ్రాద్ధేతరకర్మలందు ఆశౌచముగల్గుమ కర్తభార్య శిరస్స్నానముచేసి పాకముజేసి తిరిగి శిరస్స్నానము చేసి అన్యవస్త్రము ధరించి వడ్డించవలయును. సమిష్టికుటుంబమందు జ్యేష్ఠుడు సమంత్రకముగా శ్రాద్ధమునుజేయవలయును తమ్ములు అతనిమాటమీదవుండవలయునుకాని వేరుగాచేయునవసరములేదు తిధివారాదులనుపఠించి పితరులకు తిలోదకము జ్యేష్ఠునితోగూడి అనుజులుయివ్వవలయును సమిష్టిలోజ్యేష్ఠుడు దేశాంతరం కాని గ్రామాంతరంకాని వెళ్ళినయెడల కనిష్ఠుడు శ్రాద్ధమును చేయగూడదు

నుందు, అన్నశేషమందు, ప్రదక్షిణమందు అర్ఘ్యమందు, దక్షిణాదానమందు, ఆరింట
సవ్యముగనుండవలె. అర్ఘ్యమునకు ఆద్యంతములందు జలమునివ్వవలసినది. ఉప
వీతిగానే యివ్వవలయును. నమోవఃఅను యుపస్థానమందు; గంధదానమందు,
ఆవాహనమందును; పిండదానమందు ప్రాచీనావీతిగాయివ్వవలశినది. ఆవాహనమం
దు; ఆసనమందు, పాద్యమందు, అన్నదానమందు; వస్త్రదానమందు
అక్షయ్యోదకమందును; పిండదానమందునునామములనుచెప్పవలసినది. అక్షయ్యోదక
మందు: ఆసనమందు: షష్ఠీవిభక్తిని, ఆవాహనమందు ద్వితీయవిభక్తిని, అన్న
దానమందు చతుర్థవిభక్తిని చెప్పవలసినదిమిగిలినస్థలములందుసంబోధనచెప్పవలశినది
అన్నదానమందు ముందు సంబోధనచెప్పి తరువాతచతుర్థిచెప్పవలశినదిప్రథమచతుర్థీ
విభక్తులు సందర్భానుసారముగాచెప్పవలెను. అశ్వలాయనులు పాదప్రక్షాళనమందు
ఆజ్యలేపము. విష్టరమందు కూర్చుండుట, మంత్రోహను; జుష్టకర్మను చేయఁ
గూడదు. అన్నచతుర్భాగమును పిండపరిషేచనమును, పిండపాత్రాధోముఖము
అశ్వలాయనుండు చేయఁగూడదు అన్నమును గాయత్రితోప్రోక్షించి అన్నోపరి
కుశనుంచి యివ్వవలసినది. భోక్త హస్తమును గ్రహించి అంగుష్ఠముతో
అన్నమునుతాకించి భోక్తహస్తమందు జలముంచవలెను. ఇందు విశేషము
భోక్తకు భోజనమునకుసరిపడు అన్నమును వక్కమారుగానే పరివేషించినయెడల
హస్తమందు జలమునుంచవలయును. అట్లుగాక మధ్యమధ్య పరివేషించేయెడల
భూమియందుంచవలసినది. ఆజ్యము విడిచి మిగిలినపదార్థములు దేవపూర్వముగా
వాజసనేయిశాఖవారు వడ్డించవలసినది, ప్రేతకార్యమందు సపిండీకరణమంతు.
పాణిహోమము, అన్యత్రపాణిహోమముకాని అగ్నిహోమముకానిచేయవలసినది
యజ్ఞమందు దక్షక్రతువులు ౨నాందియందు సత్యవస్తువులు, ౨, సపిండీకరణమం
దు కామకాలులు ౨, తీర్థమందు ధనరుచులు ౨, పార్వణశ్రాద్ధమందుపురూరవార్ద్ర
వులు ౨: మొత్తము విశ్వేదేవతలు ౧౦ పదిమంది ఇందుకు భిన్నముగా చేసిన
యెడల వృథాయగును విభక్తి లింగములు తెలియక శ్రాద్ధముబెట్టినయెడల దేవ
తలు పితరులు భుజించరు. భోక్తలతోసహా కర్తభుజించినయెడల నరకమొందును.
సపిండీకరణమందు మాసికమందు, ప్రథమాబ్దికమందు, సంవత్సర విమోక
మందును, ప్రీతిశ్రాద్ధమందును అభిశ్రవణమును చెప్పఁగూడదు. ప్రత్యాబ్దికశ్రాద్ధ
మందు అభిశ్రవణమును చెప్పనియెడల శ్రాద్ధము నిష్ఫలము. ప్రేతకర్మలందు
భోక్తలవలన ఆశీర్వాదమందు అక్షతలగ్రహించి శిరమునందుంచుకొనఁగూడదు.
ఆబ్దికమందు రెండాకులతో, ప్రేతకర్మలందు యొక్కాకుతోను అర్ఘ్యపాత్రలను
రచించవలయును. సపిండీకరణమందును యొకఆకుతోనే చేయవలయును. ఆబ్దిక

దుల ముమ్మారుచిమ్మవలయును. పితృస్థానమందు ఉదీరతాంమంత్రముతో తూర్పు
సమాప్తిగాను దేవస్థానమందు త్తరసమాప్తిగా గాయత్రితోను ప్రోక్షించవలయును.
పుండరీకాక్షస్మరణచేసి పాకాదులను ప్రోక్షించవలెను, శ్రాద్ధకాలమందు గయను ధ్యా
నించవలయును. ఉత్తరముఖముగా నుండవలయును. కూర్చునిదేవతలకభిముఖము
నుండి హస్తమునుతొకవలయును. ఆసనాదులను తమతమఆచారముగానుంచవలె.
దేవతలకు కంబలాద్యాసనములను దక్షిణమందుంచవలె. పితరులకు వామభాగ
మందుంచవలెను: అర్ఘ్యాసాదనముతరువాత ఆవాహనము చేయవలెను. అందుముందు
వెనుకక్రమములో అచారముబట్టిచేయవలెను. విశ్వేదేవాసః విశ్వేదేవాశ్శృణుత
మంత్రములనుచెప్పవలె. అందుమొదటిమంత్రమును రెండుమారులు చెప్పవల
శినది రెండవమంత్రము నొక్కమారుచెప్పవలె మహాభాగులైన విశ్వేదేవత
లారా యెవ్వరు యిచ్చటికిరాతగియున్నారో మీలోవారురావలయునుఅని చెప్పవలె,
సావధానమునుచెప్పవలసినది. సావధానమనఁగాజాగరూకత, అనఁగాయో విశ్వేదేవత
లారా మీకు అర్ఘ్యమునిచ్చుచున్నాను. ఇతరదృష్టినిమానిదీనియందుదృష్టినుంచుడు
అనిభావము, అర్ఘ్యమునకు పాత్రలు బంగారముతోగాని వెండితోగానిరాగితో గాని
చేయవలశినది, అట్లులేకపోతె ఆకులతో చేయవచ్చును దేవస్థానమందు రెండుపాత్రలు
పితృస్థానమందుమూఁడు పాత్రలుచేయవలయునురెండురెండుఆకులతోచేయవలశినది
ఆకులకురెంటికి మూలములు యొక్కప్రక్కకుంచవలెను ఆకులుత్తానములుగానుండ
వలయును. ఉత్తానముఅనఁగా పృష్ఠభాగము క్రిందికిమందుట. ఆపాత్రలలో ఆయిదు
వేళ్ళు పట్టవలెను. దేవపాత్రలునాలుగు అంగుళములుపొడుగుండవలయును. అంత
యెత్తుండవలయును పితృపాత్రలు అయిదంగుళములుండవలయును. అంతయెత్తుం
డవలయును. దేవస్థానమందు తూర్పుఅగ్రములుగను, ఉత్తరసమాప్తిగను రెండు
దర్భలనుంచవలయును. రెండురెండుఅర్ఘ్యపాత్రలను ప్రక్కకువంచఁబడినబిలము
లుగనుంచవలయును. అనఁగా బోరగిలగనుండుటయని కొందరందురు గాయత్రితో
ప్రోక్షించవలయును. ఉత్తానములుగచేయవలయును. పైవాటినిక్రిందనుక్రిందివాటిని
పైనయుంచవలయును, (యిచ్చట క్రిందదర్భలుంచి పైనఅర్ఘ్యపాత్రలుంచుమనియు
అర్థను తెలియఁబడుచున్నది. అర్ఘ్యపాత్రలునాలుగుంచుమనియు అందు రెండుక్రిం
దను రెండు మీదనుంచుమనియు వాటిని పరివర్తనముచేయుమనియుఅర్థము కనఁబడు
చున్నది) నాలుగుపాత్రలుంచుట యితరగ్రంథములందు గానరాకున్నది, రెండుపా
త్రలేయుంచుమని ధర్మసింధువునందుచెప్పఁబడినది. ఆయితె పాత్రలు రెండేకాని
కుశలు నాలుగు రెండుమీదను, రెండుక్రిందను వాటినితిరిగి పరివర్తనముచేయవలెను
అను అర్థమునుగ్రహించుటబాగుండునని తోచుచున్నది కానిద్వైద్వేతుఅను మాటకు

అర్థములేకున్నది. ఆచారనుందును రెండుకాని నాలుగులేవు. గాన విశేషజ్ఞులు విశదపరచుదురుగాక)

శంనోదే అనుమంత్రముచ్చరించి జలముంచవలయును, ప్రతిపాత్రియందు యవోసిమంత్రముతో యవలుంచవలయును. గంధము.పుష్పము;కుశాదులకు అర్ఘ్యపాత్రలందుంచవలయును. పాత్రలు సంపన్నములుచేసి స్వాహార్ఘ్యాఅని చెప్పవలయును.యాదివ్యాఅనుమంత్రముతో వేరువేరుగా అర్ఘ్యములనివ్వవలయును తరువాత గంధమాల్యాంబరములు మొదలగువాటినియివ్వవలయును. దక్షిణాంగములందు పాదములందును,మోకాళ్ళయందును, మూపురలందును, శిరమునందును; దేవస్థానమందు పూజించవలయును. వామాంగములందు, శిరమునందును. మూపునందును. మోకాళ్ళయందును, పాదములందును, పితృస్థానమందు పూజించవలయును. ఈఅర్ఘ్యదానకాలమునందనేకమతములు ఆయా శాఖానుకూలముగనున్నవి: కొందరు అర్ఘ్యమునకుపూర్వ మావాహనముచేతురు, కొందరు తరువాతచేతురు:మరికొందరు అగ్నౌకరణ మితరువాతచేతురు. ఇట్లు శాఖాభేదములుగనున్నవి. పూజించవలయుఅన్నిచోట్ల అక్షతలతో దేవస్థానమందును,తిలలతో పితృస్థానమందును బూజించవలెను. అర్చతపార్చతఅను మంత్రముతో అక్షతలతో బూజించవలయు తరువాత గంధమును: పుష్పములను, ధూపము దీపము యువానువాసామంత్రముతో వస్త్రములు యివ్వవలయును. పితృస్థానమందు వస్త్రములనిచ్చితరువాతమంత్రములనుచెప్పవలయును. ఇట్లు పూజించి భోక్తలయాజ్ఞబొంది అపసవ్యముగా పితృపూజచేయుదును సంకల్పముచేయవలయును. ప్రాచీనావీతిగాజలమునిచ్చి అప్రదక్షిణముగా పితృకర్మచేయవలయును. రెట్టింపుదర్భలనుఅసనమందుంచవలయును. విధిగా ఆ వా హ న ము చేయవలయును. ఉశంతస్త్వామంత్రముచెప్పి ఆవాహనజేయవలయును దర్భలుబ్రాహ్మణులఆసనమందుంచి వాటియందును బ్రాహ్మణులందు ఆవాహనముచేయవలయు. ఆదర్భలందు జలమునివ్వవలయును.తరువాతదక్షిణాగ్రములుగ అర్ఘ్యపాత్రలుంచవలయును. ఆగ్నేయమునకు వాలుగా పాత్రముంచవలయును. పూర్వమందువలె అర్ఘ్యపాత్రలకు క్రిందను, మీదను, దర్భలనుంచవలశినది. (దీనినిబట్టిచూడగా పూర్వమందును అర్ఘ్యపాత్రలకు క్రిందను, మీదను, దర్భలనుంచి వాటిని పరివర్తనముచేయవలయుననియే అర్థము స్పష్టమగుచున్నది. కాని ద్వేద్వేతుపాత్రేఅను మాటకు అర్థముకుదురుటలేదు) గాయత్రితో ఆపాత్రలను ప్రోక్షించి యుత్తానములుగచేయవలయును, [ప్రథమము యుత్తానములుగనుంచినయెడల ప్రోక్షణమనవసరమని గ్రంథాంతరప్రోక్తము;) తరువాతఅపసవ్యముగ వాటియందు తిలలబుంచవలయును (ఇచ్చట మూలమందు ప్రక్షిప్తమున్నది, దాని

మా పైర్నదోషస్స్యాదన్యకర్మసుమాతకమ్ ॥ స్నాత్వాపుర్వే త్వనైపాకం శ్రాద్ధపత్నీవిధానతః। పునస్స్నాయా స్తతశ్శ్చ నధారయేదస్యదంబరమ్ ॥ సంస్పృష్టపాత్రిభిరుక్తో జ్యేష్ఠఃకుర్యాత్సమంత్రికం । సకలం పైతృకంపిత్రో రనుగాస్స్యు స్తథాజ్ఞకాః॥ తిథివారాదికాన్ సంస్మృత్య పిత్రానుద్దిశ్యవైతతః। సజ్యేష్ఠాస్త్వనుజాస్సర్వే నినయేయు స్తిలోదకమ్। సంస్పృష్టైతుగతేజ్యేష్ఠే బహిశ్శ్రాద్ధంకనీయసా। సకార్యమాజ్ఞయా కార్య మిత్యాహుఃకేపిసంశతే। ఆజ్ఞయాక్రియ మాణేషు జ్యేష్ఠశ్చాన్మధ్యఆగతః। జ్యేష్ఠఃకుర్యాచ్చతచ్ఛేషం పిండదానాదికంచయత్ ॥ పిండదానాదధో జ్యేష్ఠ క్రియమాణేతుకర్మణి। కనిష్ఠాశ్చాగతాః పిండే నినయేయు స్తిలోదకమ్ ॥ క్రియతేయస్యవై శ్రాద్ధ మాజ్ఞాతఃకస్యచిద్యది। సమంత్రియే న్నతుజ్ఞాతి నజ్ఞాతిస్స్వస్యచాస్యచ ॥ యత్రవై పచ్యతేపాకః పట్టశాలాన్వితేగృహే। సాంగణేపితర స్తస్య విచరంతి హ్యనుత్సితే ॥ మంత్రానుచ్చార్యకర్తైవ శ్రాద్ధకర్మసమాచరేత్ । నైవోచ్చరేద్ద్విజో భోక్తా వృథాస్యాదుచ్చరేద్యది ॥ నజపేయుర్ద్విజామంత్రా న్భోక్తారశ్శ్రాద్ధకర్మణి । స్వాధ్యాయసూక్తంజపేయుస్తే నతుయద్వామదేవ్యకమ్ ॥ ఇతి శ్రాద్ధోపయోగివచనాని ॥

తా॥ ఈప్రకారము శ్రాద్ధప్రయోగము చెప్పఁబడినది. తరువాత శ్రాద్ధవిధులనుదెల్పుకొన్ని శ్లోకములను చేర్చబడినవి, వాటికిసంగ్రహముగా తాత్పర్యమును వ్రాయుచున్నాను. ప్రతిసంవత్సరము మాతాపితరులఆబ్దికముబెట్టినతరువాత పంచమహాయజ్ఞములనుజేయవలయును. శ్రాద్ధపిండములను బ్రాహ్మణునకుయివ్వవలెను. తిను బ్రాహ్మణుఁడులేకున్నయెడల అగ్నియందుంచవలెను, భోక్తల భోజనపాత్రలను తానుగాని శిష్యుఁడుగాని కుమారుఁడుగాని తీయవలెను. స్త్రీలచేతకాని బాలులచేతకాని తీయించఁగూడదు. గోవునకు బ్రాహ్మణునకు పెట్టఁగూడదు,జలమందుంచఁగూడదు. వికిరమును పాత్రలను గోతులలో పూడ్చవలెను. సంకల్పమందు, పాదప్రక్షాళనముతరువాత; పిండదానముతరువాత: విసర్జనమందు; వికిరదానంతరువాత: అర్చనాంతమందుఆచమనము చేయవలెను. సంకల్పమందుంచఁబడిన పవిత్రములు పాదప్రక్షాళనముకాగానే విడువవలెను వాటిని శ్రాద్ధము సమాప్తియందు విడువవలెను యజుర్వేదులకు ఆరుకాలములందు పవిత్రధారణము ఋగ్వేదులకు రెండుకాలములందు ధారణము పాత్రలుయెత్తి అర్ఘ్యసమందు తిలాక్షతలవుంచవలయును విసర్గము చులకము వికిరము; పంక్తివారణము, కరశుద్ధి: ఆపోశనము: వీటిని పితృపూర్వకముగాచేయవలయును. స్వాగతమందు స్వస్తివచన

సయాతినరకంఘోరం పితృభిస్సహ మజ్జతి। సపిండీకరణశ్రాద్ధే హస్త్రబీకే వాసికేషుచ॥ ప్రేతశ్రాద్ధేవిమోకేచ నపఠేత్పితృసూక్తకమ్॥ ఆబ్దికే ప్రథమాబ్దికే। పితృసూక్తమధీయీరణామ్॥ అజ్ఞానాత్కురుతే శ్రాద్ధం మోహాద్విరణకారితం। శ్రాద్ధహంతా భవేత్కర్తా నిరాశాః పితరోగతాః॥ బ్రాహ్మణైర్భోక్తృభిః లబ్ధ్వాహస్త్యేర్వచనసంయుతాః ధారయేచ్ఛిరసిస్వస్య శ్రాద్ధేసప్రేతకర్మసు। ద్వాభ్యామేవచవర్గాభ్యాం మమ్యుక్ష పాత్రాణిపైతృకే। సపిండీకరణేప్రేత కార్యేష్వేకేన చైవహి॥ శ్రాద్ధపాత్రాణ్యబ్దికేపూర్వం తర్పణంక్రియతేయది। పితరస్తేనతృప్యంతి తిలోన్నం న లభంతితే॥ నిత్యకర్మకథంశ్రాద్ధే కారుణ్యానాంయథాబికే। అబ్దికాత్తర్పణంపూర్వం కుర్యాచ్ఛ్రాద్ధమతః పరమ్॥ కారుణ్యకేన్యపాకేన వైశ్వదేవమతఃపరం। ధర్మజైర్వధిరుక్తోయం మాతృకేపైతృకేపిచ॥ ఊర్ధ్వపుండ్రంత్రిపుండ్రంవా లలాటే యస్యదృశ్యతే। కర్తుశ్చాథవా భోక్తుర్నిరాశాః పితరోగతాః॥ రంగవల్ల్యాకృతాంరేఖాం స్కంధేమాలాంద్విజస్యచ। లలాటేతిలకం దృష్ట్వా నిరాశాఃపితరోగతాః॥ భోక్తుర్వాప్యగంధదానం తావన్నత్రబ్రుస్త్ర చందనంవా నధార్యం। కర్తుర్వాసీమాంతానుప్రజనపర్యంతం తిలకంనామగంధోపరి కుంకుమాక్షతాదికమ్॥ తదపి యావచ్ఛ్రాద్ధ సమాప్తిస్తావదిత్యర్థః॥ తులసీంబిల్వపత్రంచ రక్తపుష్పాణియానిచ। దృష్ట్వాచకేతకీజాతిం నిరాశాఃపితరోగతాః॥ ఘంటానాదంపిపాడంచ హుంకారంశ్వాస్యరోదనే। అవాచ్యవచనంశ్రుత్వా నిరాశాఃపితరోగతాః॥ పాత్రత్రోమంటపునిర్వర్త్య సముద్ధృత్యహుతాశనాత్। శేషం మహానసేకృత్వా తతప్రాశం సమాచరేత్॥ యదిసాగ్నిల్లౌకికేపాకః తతోన్నంతత్రహూయతే। శాలాగ్నౌయదిచేదన్నం తత్రహోమం సమాచరేత్॥ హోమంవైశ్వదేవమ్॥ శ్రాద్ధేవస్త్రాదికం చైవ నిపేత్భ్యోదీయతేయథా। పిండేభ్యోపితదాదద్యా దన్యథానిష్ఫలం భవేత్॥ పితృయజ్ఞవిధానేన శ్రాద్ధేపాకపరిక్రియా। గృహ్యాగ్నౌసాగ్నికోందత్వా తదాశౌచంనవిద్యతే॥ కగ్నౌపాత్రంభమారభ్య భోజనాత్వద్వసర్జనం। యదిసాగ్నిత్వాసూతకంమధ్యే త్వాసీమాంతంనసూతకమ్॥ సూతకాత్ప్రాక్సమారబ్ధం కుర్యాచ్ఛ్రాద్ధమేవహి। ఆస

కర్దము తైజసము; అన్నమయము, మృణ్మయము అగుపాత్రయందు కుశలతో కప్పబడినదానియందు యీద్రవ్యములు ఆగ్నేయదిక్కునందుంచి అనిఅనఁగా యీ పాత్రలను ఆగ్నేయదిక్కునందుంచి తరువాత క్రియచేయుమని తాత్పర్యము. బహుగ్రంథములందీవచనము గనబడదు) తరువాత పితృపాత్రమొదలు మూఁడు పాత్రలందును జలముంచవలయును. శంనోదేవీమంత్రముతో అభిమంత్రణచేయ వలయును తిలోసిమంత్రముతో తిలలుంచవలయును. ప్రతిపాత్రయందు మంత్రమును చెప్పవలయును. మంత్రోహమాత్రములేదు. అనఁగా మంత్రమును అన్నిచోట్ల యొక్కమాదిరిగానే చెప్పవలయునుకాని పితృపితామహ ప్రపితామహ మాత్రాదిస్థలములందు మార్పుచేయఁగూడదు. గంధపుష్పాదులుంచి ప్రపితామహ మాత్రాదిసలములందు మార్పుచేయఁగూడదు. గంధపుష్పాదులుంచి యుపవీతిగా స్వధార్ఘ్యములు అని నివేదనచేయవలయును. తరువాతహస్తోదకమిచ్చి కుడిచేతితో సశేషముగ అర్ఘ్యమునుగ్రహించి సవ్యహస్తముతో కుడిచేతినిబట్టుకొని పితృతీర్థముద్వారాఅర్ఘ్యము నివ్వవలయును, మూఁడుపాత్రలతోను పిత్రాదినామములనుచ్చరించి హస్తములందుంచవలసినదియాదివ్యా మంత్రముతో అనుమంత్రణచేసి అర్ఘ్యమునిచ్చి తరువాత యాదివ్యామంత్రమువుచ్చరించవలెను హస్తము బ్రాహ్మణహస్తమందుంచవలసినది రెండుపాత్రలందు మిగిల్చినఅర్ఘ్యజలము పితృపాత్రయందుంచి ఆసంస్రవములు పాత్రయందుంచి పితృభ్యః స్థానమసీతి అర్ఘ్యపాత్రవంచి వుంచవలయును. బ్రాహ్మణునకు యెడమప్రక్క వుంచవలెను పుత్రకాముఁడైనయెడల ఆపితృపాత్రజలముతో తనముఖము స్పృశించి తరువాత ఆపాత్రవుంచవలెను శ్రాద్ధసమాప్తివరకు అపాత్రనుచలింపం చేయఁగూడదు. ఆపాత్రను ఉత్తానముగానైనావుంచవచ్చును ఆపక్షమందు చలింపఁజేయఁగూడదు. ముందు పితృపాత్ర; తరువాత పితామహపాత్ర, తరువాత ప్రపితామహపాత్రలు యుంచవలయును వీటిని సమాప్తివరకు చలింపఁజేయఁగూడదు [యెత్తగూడదు] పితరులు ఆపాత్రలందుగూడా నివసింతురు వాటిని యెత్తినయెడల పితరులకు కోపమువచ్చి శపించివెళ్ళుదురు ఆయన్నము తినగూడదు ప్రాచీనావీతిగా హస్తోదకమునిచ్చి తిలలతో పితృపితామహ ప్రపితామహులకు బూజచేయవలసినది. నమోవః పితరః అనుమంత్రముతో పూజచేయవలసినది అపసవ్యముగ గంధము; మాల్యము: ధూపము, దీపమువస్త్రములు యివ్వవలశినది యొక్కదానినిచ్చి మరియొకదానిని యిచ్చుటకుముందు హస్తోదకము యిచ్చుచుండవలయును. తరువాత భోజనములకు మండలములుజేయవలసినది. విశ్వేదేవస్థానమందు చతురశ్రముగా పితృస్థానమందు వృత్తముగాను మండలములు చేయవలెను దేవస్థానమందు యవలు; దర్భలుంచవలెను-పితృస్థానమందు

తిలలు దర్భలువుంచవలయును. భోజనపాత్రలు బంగారముతోకానివెండితోగాని చేయించవలసినది అభావమందు ఆకులతో నిర్మించవలసినది అగ్నేయాదిగపరచవలయును. పితృపూరకముగవుంచవలెను, పాత్రలకుమధ్యను హద్దుకొరకు కుశలు తిలలు భస్మజలమునుంచవలయును. తరువాత కరములు కడుగుకొనవలెను. ఆజలమును మండలమందుంచవలెను. దేవస్థానమందు వాయవ్యదిక్కు మొదలు జలముతోపరిషేచనము చేయవలసినది. కుశలతో, యవలతో, భస్మంతోను కరశోధనము జేయవలయును తరువాత పితృయజ్ఞమునకుచేయబడిన అన్నమునుండి కొంచెము అన్నమునుగ్రహించి పాత్రయందుంచి నేతితోతడిపి అగ్నౌకరణము జేయుదును అని బ్రాహ్మణులనడిగి వారివలన చేయుము అని ఆజ్ఞనొందినవాడై ప్రాచీనావీతిగా సోమాయమంత్రములతో రెండు హోమములు చేయవలసినది గృహ్యాగ్నియందు హోమముచేయవలసినదిగృహ్యాగ్నిలేనియెడల పితృస్థానస్థితబ్రాహ్మణహస్తమందు హేమార్ధముంచవలెను పితృపాత్రనభిగరించవలెను హోమశేషమైన ఆజ్యముతో నభిగరించవలసినది దర్భలతో ఆజ్యమునుగ్రహించివిశ్వేదేవపాత్రమొదలుపాత్రల నభిగరించవలెను స్వయముగ ఇదంవిష్ణుమంత్రములనుసూక్తములు పఠించవలసినది తరువాత సవ్యముతో అన్నాదికమును పాత్రలందుంచవలసినదిపరివేషమనగవడ్డన ముందుగ అన్నమును తరువాత పరమాన్నమును తరువాత భక్ష్యములను తరువాత నేయి ఆనగ అభిఘారమును నేతిదొన్నెయు తరువాత కూరలు పచ్చళ్ళు చివరకు పప్పు యీాక్రమముగ వడ్డించవలెను వడ్డనయంతయుముందు విశ్వేదేవులకు చేయవలెను తరువాత పిత్రాదిస్థానములందు వడ్డించవలెను భోక్తకు వామభాగమందు [యెడమప్రక్కను] విశ్వేదేవస్థానమందు పాయసాదిద్రవపదార్థమునుంచవలెను పితృస్థానమందు భోక్తకు కుడిప్రక్కను పాయసాది ద్రవపదార్థమునుంచవలెను సితృపాత్రలందు ప్రాచీనావీతిగ వడ్డనఅయినతరువాత హోమశేషమువుంచవలెను

తరువాత దేవస్థానమందు అన్నాదికమును గాయత్రితో అభిమంత్రించి భోక్తకు అన్నమును త్యక్తముచేయవలెను: వడ్డించినది వడ్డించబోవునదియు తృప్తిపర్యంతము త్యక్తముచేయవలెను. దర్భతోసహా త్యాగముచేయవలెను జలమును భూమియందుంచవలెను తరువాత దేవస్థానమందు యోదేవతాఃమంత్రమును పితృస్థానమందు యేచేహ పితరః మంత్రమునున్ను చెప్పవలెనుసవ్యముగనుంచుని దేవతాభ్యనమః ఇత్యాదిమంత్రములతో ఉపస్థానమును చెప్పవలెను సంకల్పముజేసి ప్రాచీనావీతిగ పితృపితామహ ప్రపితామహులను విశ్వేదేవతలనుద్దేశించినాచేచేయబడు ఈశ్రాద్ధముతో మాపితరులకు బ్రహ్మలోకమందు నిత్యనివాసముగుగాకయని తిలోదకమునువిడువవలెను. తరువాత భోక్తలచేత గాయత్రితోఅన్నమును ప్రోక్షణ

తత్త్వాన్నేతి పేత్రతి ప్రక్తిదేదన్న మాస్వథ॥ (ఇక్ర్ధళ్ళలుకశ్రైక రం పంక్తివారణం। కరశోధిం పోశనం పితృపు రక్షణ పట్నదా ॥)
స్వాగతేస్వ స్తివచనే వ్యాన్న శేషేప దక్షిణే అర్ఘ్యేచ దక్షిణాదానే
షట్సునవ్యంవిధీయతే ॥ అఘ్యాస్యాదౌతథాచాంతే దద్యాదన్న
అప్యక్రమాత్ । పిత్రాదీనాం కరేష్వేవ ముపవీత్యేవసర్వదా ॥
ప్రాచీనావీత్యథేదానీం దద్యాత్తేషాం కరేష్వపః । నమోనమాన
స్థాయ గంధమాల్యాదికంతతః। ఆవాహనేచపిండేచ శ్రాద్ధ
క్షణే। అన్నాచ్ఛాదనపాద్యేషు నామాన్యత్రయుదన్నతే । ఆవాహ
నాసనేపాద్యేహ్యన్నదానేతథైవచ॥ అక్షయ్యేపిండదానేచ నామా
న్యేషుసముచ్చరేత్। అక్షుయ్యాసనయోష్షష్ఠీ ద్వితీయావాహనేతథా॥
అన్నదానే చతుర్థీస్యా చ్ఛేషాస్సంబుద్ధయస్మృతాః । అన్నదానే
చతుర్థీస్యా దాదౌసంబుద్ధిరిష్యతే ॥ ప్రథమాచచతుర్థీచ యథాలిం
గంవిభక్తితః । ఘృతలేపంపాదశౌచే విష్టరేచోపవేశనమ్ ॥ మంత్రి
స్యోహంతధాజుష్టం వర్జయేదాశ్వలాయనః। అన్నస్యహిచతుర్భాగం
పిండానాం పరివేషణమ్ ॥ భవ్యావోసై పకుర్వీత పిండపాత్రంవధో
ముఖం। దీయమానంతు యచ్ఛాన్నం గాయత్ర్యాభ్యుక్ష్యవారిణా ॥
దద్యాచ్ఛాద్ధంవిధాయాన్న మన్నస్యోపరివై కుశం। పరివిష్టంతుయ
చ్ఛాన్న మంగుష్ఠేనద్విజస్యతు। స్పర్శయేత్సలిలంతోయం శ్రాద్ధ
విప్రకరేర్పయేత్। ఆత్మస్థైఃపరివిష్టంచే దన్నాదిసకలం దేవహి॥ తదా
హస్తేజలందద్యా న్నోచేత్తన్నినయేద్భువి । అన్నాదిసకలందేయం
వినాజ్యం దేవపూర్వకమ్। ఉక్తోయంముని భిశ్శ్రాద్ధే విధిర్వైజననేయి
నాం। ప్రేతకార్యేషుసర్వేషు సపిండీకరణేతథా॥ ప్రాణాపేవతు హో
మస్యాద న్యత్రాగ్నౌకరేపినా। క్రతుదక్షౌసత్యవసూ కామకాలౌ
ధురూరుచీ। పురూరవార్ద్రవౌచేతి విశ్వేదేవాఃస్మృతాదశ । యజ్ఞే
దేహికక్రతుర్దక్షో వృద్ధౌసత్యవసూస్మృతౌ ॥ సపిండేకామకాలౌచ
తీర్థేధురిలోచనౌ। పురూరవార్ద్రవౌచేతి ప్రత్యాబ్దేచైవపార్వణే ॥
అన్యథాకురుతేయస్తు శ్రాద్ధంతస్యవృథాభవేత్ ॥ విధక్తిలింగాన్య
జ్ఞాత్వా శ్రాద్ధంయదినమాచరేత్ ॥ హవ్యం దేవానగృహ్ణంతి కవ్యంచ
పితరస్తథా। భుంక్తేయశ్శ్రాద్ధకృన్మర్త్యో యదిపంక్త్యోర్ద్విజన్మనః॥

కొంతలు మీకుపెట్టినాను ఆకోపముపుంచుకొనక క్షమించవలసినది మీరు వసిష్ఠ సమానులు సూర్యగ్రహణతుల్యముఈదినము నేను మీకు పూజచేయలేదు మీ దయకు పాత్రుఁడనైయున్నాను ఏవిష్ణువుయొక్క స్మరణతొ కీర్తనతొ సమస్త కర్మలు సంపూర్ణములగునో అవిష్ణువు నమస్కరించుచున్నాను. ఓబ్రాహ్మణో త్తములారా! మంత్రములేదు, భక్తిలేదు కర్మలేదు మీఅనుగ్రహమువల్ల శ్రాద్ధం సఫలమగుగాకఅని కర్త చెప్పవలసినది వసిష్ఠానమంత్రము జపించవలశినది ఇదం పితృభ్యః అనేగాథను యుచ్చైస్స్వరములో పఠించవలసినది భోబ్రాహ్మణు లారా! క్షమించుడు చేతులు సంపుటముగాచేసి ఆసీమాంతముదాకకూడా వెళ్ళవల సినది తాతగారు జీవించియుండగా తండ్రిచనిపోయినయెడల అబ్దికమందు రెండు మారులు తండ్రిపేరుచెప్పి వక్కమారు ముత్తాతపేరుచెప్పవలసినది పిండములు రెండు తండ్రికి, వకటి ముత్తాతకు యివ్వవలెను.

ఇతి నారాయణభట్టవిరచితాయాం ధర్మప్రవృత్తౌ

శ్రాద్ధవిధిప్రకరణం సమాప్తమ్

అథ శ్రాద్ధోపయోగివచనాని లిఖ్యంతే

శ్లో॥ ప్రత్యబ్దంవిధినాపిత్రోః శ్రాద్ధంకృత్వా ద్విజోత్తమః। కుర్యాత్పంచమహాయజ్ఞా నితియజ్ఞవిదోవిదుః। పిత్రోః ప్రత్యాబ్దికం శ్రాద్ధం విధివత్సుసమాప్యచ। కుర్యాత్పంచమహాయజ్ఞా నిత్యాశ్వ హూ శ్వాకలాయనా॥ ప్రత్యబ్దంవిధివచ్ఛ్రాద్ధంకృత్వాసర్వాంద్విజోత్తమః। కుర్యాత్పంచమహాయజ్ఞా నిత్యేనంకౌశికోబ్రవీత్। దద్యాద్విసర్జితా న్పిండాన్ గురువేఃత్రీణాన్విత్తాన్। తదభావేథవా న్యస్మై విప్రాయా స్వధనాక్షిపేత్। పిండాంస్తుగోజవిప్రేభ్యో దద్యాదగ్నౌజలేపివా। ప్రక్షిపేత్సత్సువిప్రేషుద్విజోచ్ఛిష్టంనమార్జయేత్। పాతయిణిచాల యేచ్ఛ్రాద్ధేస్వయంశిష్యోథవా సుతః। నస్త్రీభిర్నచకామైర్నాన్యైశ్చ నకదాచన। నదద్యాద్గోజపప్రేభ్యో జలేనైవవినిక్షిపేత్। ఇతి రంతుద్విజోచ్ఛిష్టం భూనఖాత్వాతునిక్షిపేత్॥ సంకల్పాదావాహనాద శౌచే పిండదానేవిసర్జనే। వికిరేచార్చనాంశేచ స్మృతమాచమనం త్రిహా॥ సంకల్పాదౌచయేదర్భాస్త్యాస్యానిపాంసిఛేదనే। అర్చనా జాధృతాయేచ తాభ్యజ్ఞశ్శ్రాద్ధవిసర్జనే॥ తాంగస్పృష్టుపవిత్రాణాం యజుపాంశ్రాద్ధకర్మణి। బహవ్రుచానాంద్వయోశ్చైవవిధిరేపఉదా హృతః॥ చాలయిత్వాతుపత్రాణి స్వస్తీత్యుక్త్వాపతేత్ ఇలాన్।

జేయించి విశ్వేదేవపూర్వకముగ పరిషేచనము జేయించవలెను. భోక్తలుచిత్రగుప్త బలులుంచఁగూడదు. భోక్తమంత్రమునుచెప్పఁగూడదు చెప్పినయెడల కర్తయు భోక్తయు, పితరులు నరకమొందుదురు. అన్నముతోకాని, అజ్యముతోగాని, జల ముతొకాని, అన్యమైనదేనితోకానియొక్కమారుగాయత్రినుచ్చరించితేనెుంచవలెను ముందుగా అపసవ్యముగా పితృస్థానమందుంచి తరువాతసవ్యముగాదేవస్థానమందుం చవలయును. అపోశనమునకు పితృపూర్వకముగా జలమునుంచవలయును, సవ్యము గా దేవస్థానమందుంచవలయును. మంచుని ఈశానాదిపాదములను ఉత్తరాభిముఖుఁ డైస్మరించవలయును ఓం తత్సత్ అమృతమస్తు యాధాసుఖంజుషధ్వం అని చెప్ప వలయును. అమృతోపస్తరణమసి అని చెప్పవలయును. స్వాహా అని జలమును పానముచేయవలెను భోక్తలు మౌనముతో సంప్రాప్తించినవస్తువులనుయిష్టానుసార ముగా భుజించవలయును భోక్తలు భుజించునపుడుకర్త స్వయముగాగాని బ్రాహ్మణ ద్వారాగాని రక్షోఘ్నమంత్రములను పితృలింగమంత్రములను పవిత్రములైన భార తాది పురాణములను ఋక్కులను, గీతలను, పితృస్తవములను పఠించవలయును. అన్నము వెచ్చగానుండువరకును, భోక్తలు మౌనముగనుండువరకును, పదార్థముల గుణములు చెప్పంబడువరకును, పితరులు భుజింతురు భోక్తలకుతృప్తిగా వడ్డించి కొంచెము అధికముగ వడ్డించవలయును.ప్రతిపదార్థమందునుకొంచెమువరిహరించ వలయును. ఉచ్ఛిష్టభాక్కులకు అది భాగమైయున్నది భుజించినతరువాత గాయ త్రిని చెప్పవలయును. తృప్తాస్థ.తృప్తులయినారా అని అడుగవలయును తరువాత మదువాతమంత్రమును చెప్పవలయును. అక్షన్నమీతిమంత్రమునుచెప్పవలయును. సంపన్నప్రశ్న చేయవలెను. సుసంపన్నం అని భోక్తలుచెప్పవలయును అన్నశేషం నేమిచేయవలెను అని యడుగవలయును. నీవు నీయిష్టులుగూడి భుజించుఁడు అని భోక్తలు చెప్పవలయును అన్నాది సర్వపదార్థములనుండి కొంచెముకొంచెము గ్రహించి జలముతోతడిపి భోక్తలముందరభూమియందుంచవలసినదిపితృబ్రాహ్మ ణుని ముందుసంప్రోక్షించి తిలదర్భలనుంచి యేఅగ్నిదగ్ధాః అనుమంత్రముతో అన్నమునువుంచవలసినది పితృబ్రాహ్మణుఁడు తనకు కుడిప్రక్కను యజమాను న కులేజాతాః అను మంత్రముతొ భుక్తశేషమును భూమియందుంచవలయును. సర్వపదార్థంలనుండికొంచెకొంచెంగ్రహించిపిండములుచేయవలయునుమాషాన్న పాయసాన్నము మొదలగుసర్వపదార్థములుగ్రహించవలయునుకానికొశకుఁడుమాష ములను [మినుములను] పిండములం విడువవలయునని చెప్పెను.

[నిర్ణయసింధువులో యీవచనము అప్రమాణమని చెప్పఁబడియున్నది.ఇం దును పైన సర్వము గ్రహించమని చెప్పియున్నాడు. ఇచ్చట కూడదని చెప్పి

యున్నాడు. వికల్పమని యీగ్రంథకారునిఅభిప్రాయము) ఉత్తరాచమనమునకు పూర్వము పిండప్రదానముచేయవలయును. కొందరు తరువాతను చేయమని,ఉత్తరాచమనమునకు పూర్వముకాని పరముకాని పిండదానముచేయవచ్చును. జలత్యాగము అంతముగాగల [తర్పణాంతముకాని, బ్రహ్మలోకనివాసములగుగాక] అని జలమును విడుచువరకుగాని పితృయజ్ఞమును సమాప్తము చేయవలయును. గృహ్యాగ్ని సన్నిధియందుకాని, భోక్తలపాత్రసన్నిధియందుగాని పిండప్రదానమును జేయవలయును. అపహతాఇతిమంత్రముతో రేఖలుచేయవలయును. జలముతో అభ్యుక్షణ చేయవలెను, సకృదాచ్ఛిన్నమంత్రముతో దర్భలుంచవలయును, రేఖయందు పిండములుంచుస్థానమందు శుంధంతాంపితరః అనుమంత్రముతో కూర్చుజలమునుగాని కేవల తిలజలముగాని యుంచవలయును. వంచినచేతితో అరేఖయందు అజలమందు పిండములనుమూటిని యుంచవలయును. ఏతత్తేపితః పితామహ ప్రపితామహ ఇతి పిండప్రదానం. అగ్నిష్వాత్తాఃపితరఃఅనుమంత్రముతో ఆపిండములను అభిమంత్రించవలయును. అప్రదక్షిణముగా కూర్చునుత్రిప్పవలెను. ప్రాణాయామ ముచేయవలయును. తరువాత అమీమదంతమంత్రమునుచెప్పిఅభిమంత్రణచేయవలయును. అన్నమును కొంచె మాఘ్రాణించవలయును. సవ్యముగాఆచమించవలయును. తిరిగి అపసవ్యముగా శుంధంతాం అనుమంత్రముతో జలముంచవలయును అభ్యంక్ష్వమంత్రముతో నూనెను, అంక్ష్వమంత్రముతో అంజనమును యివ్వవలయును. ఏతద్వోవాసః అనుమంత్రముతో వస్త్రముయొక్క దశనుఅనగాచివరనుండుపట్టెను పిండములమీదనుంచవలెను. ముంజేయియందుండు వెంట్రుకలను తీసి పిండములం పుంచవలయును. యాభైసంవత్సరము దాటినవాడు వెంట్రుకలనుంచవలయునుగాని లోపలవయస్సువాడుంచగూడదని వృత్తికారుడు వచించెను,పితృపిండమునకు వరుణుడును, పితామహపిండమునకు ప్రజాపతియు, ప్రపితామహపిండమునకు అగ్నియు, దేవతలు తరువాత సవ్యముగాగంధ పుష్పాక్షతాదులతోపూర్వోక్తపిండదేవతలను బూజించవలయును ఇంట్లోవున్న వండిన పదార్థమంతయు పిండములకు నివేదనచేయవలయును పిండనివేదనచేయక ఆపదార్థమును భుజించగూడదు. నమోవఃపితరః మనోన్వాహువామహేమంత్రముతోపిండనమస్కారము నుచేయవలయును. పరేతనమంత్రమునుతో పిండములను వక్కమారుగా ఉత్తానహస్తముతో ప్రవాహముచేయవలయును తరువాత బౌపాసననమీపమునకువెళ్ళి అగ్నయః యదంతరిక్షంమంత్రములను జపించవలెను సంకల్పముచేసి పితరులకు యీపిండప్రదానముతో బ్రహ్మలోకనివాసమగుగాకఅని జలమునుంచవలయును భోక్తలకు చేతులుకడుగవలెను మత్యమత్యజలమునివ్వవలయును, యవలు కుశలుఅక్షతలు

నివ్వవలసినది తిరిగి సవ్యముతో దేవతలకు అపసవ్యముతో పితరులకు జలము నివ్వవలయును తిలలను దర్భలను పూర్వమందువలె యివ్వవలయును గోత్రనామములుచెప్పి నమస్కారముచేయవలయును పితృప్రసాదమగుగాకఅని కోరవలయును భోక్తలు పితృప్రసాదమగుగాకయని చెప్పవలయును అఅక్షతలసవ్యముగాగ్రహించి తనశిరస్సుమీదనుంచుకొనవలయును వంశాభివృద్ధియగుననిపాత్రలను చలింపజేసి స్వస్తిచెప్పవలయును దేవస్థానమునకు పితృస్థానమునకు అక్షయ్యోదకమునివ్వవలయును కొందరు అన్నప్రకరణమునుయిపుడుచేయుదురు. ఆచారమునుబట్టి చేయవలెను అన్నప్రకరణమనగా వికిరదానము జలముతో అన్నముతో తడిపిఆసోమపాఃమంత్రముతో దేవపాత్రలదగ్గరను అసంస్కృతప్రమీతాఃమంత్రముతో పితృపాత్రలదగ్గరను వుంచవలె. భోక్తలు ఆచమనముచేసిన తరువాత వికిరమునుచేయవలె. యజ్ఞోపవీతముగా ముందు పాత్రనుఉత్తానము చేయవలసినది. యదాశక్తిగా దక్షిణనివ్వవలెను- ఓం స్వధోచ్యతాంఅని విడువవలయును. అర్ఘ్యపాత్రస్థితజలమును పిండములకుముందు విడువవలసినది- తరువాత ఓం స్వధోచ్యతాంచెప్పవలెను-భోక్తలఅజ్ఞనొంది పిండములనుయెత్తవలయును-శాంతిః మొదలగు మంత్రములతో పిండస్థానమందు జలమునుంచవలసినది- స్వస్తిఅని కతణ అడుగవలెను- భోక్తలు శోభనంహవిఃవాజేవాజేచెప్పి విడువవలయును- పితృస్థానబ్రాహ్మణుని యెడమభుజమును తాకి లేవండిఅని చెప్పవలెను.పితరులు దేవతలతోసహా స్వస్థానమునకువెళ్ళుడుఅని చెప్పవలెను- మండలమందున్న బ్రాహ్మణులకు అమావాజస్యఅనుమంత్రముతో ముమ్మారు ప్రదక్షిణముచేయవలెను- పవిత్రమును విప్పి మండలమందు వేయవలయును-దక్షిణాభిముఖముగానుండి వక్ష్యమాణవరములుకోరవలయును- దాతారోనోభివర్ధంతాం-మాచయాచిష్మకంచన॥మాయింట దాతలుగలుగవలెను వేదము యెడతెగకనుండవలెను. శ్రద్ధనుండవలెను, మిక్కిలి యివ్వదగిన వస్తువులుండవలెను, మాకు అన్నము మిక్కిలిగలుగుగాక అతిథులుండవలయును మమ్ములను యాచించువారుండవలసినది మేము యెవ్వరిని యాచించకుండవలసినది తరువాత భోక్తలు అలాగే గలుగుగాక అని బదులుచెప్పవలసినది స్వాదుషంసదః మంత్రములు చెప్పవలసినది ఇహైవ స్తమంత్రముతో భోక్తల పాదములందు అక్షతలుంచవలసినది భోక్తలవలన ఆశీర్వాదమునొందవలెను పితరులుసంతుష్టులైనయెడల అయువు. ప్రజ్ఞ, ధనమును, విద్య, స్వర్గము. మోక్షము సుఖము రాజ్యము యిత్తురు. నేలలో భోక్తలపాదముల మర్దించి కడుగవలయును నమస్కారము చేయవలసినది ఇప్పుడు నాజన్మ సఫలమైనది మీకు నమస్కారముచేసినాను మావారందరు స్వర్గమొందెదరు నేను వ్యర్థుడను అకుశ

కలశదానమ్ ॥శ్లో॥ కలశం శుభదం దివ్యం జలేన పరిపూరితమ్ దానేనాస్య సదా సౌఖ్యం శాంతిరస్తు గృహే మమ॥

గంధదానమ్॥శ్లో॥ గంధో మనోహరో భవ్య శ్శాంతిదస్సుఖదస్సదా । సంప్రదానేన చైతస్య శాంతిరస్తు సదా మమ ॥

ద్రవ్యదానమ్ ॥శ్లో॥ ద్రవ్యాణి సుఖదానీహ తథా ప్రీతికరాణి చ। సంప్రదానేన చైతేషాం శాంతిరస్తు సదా మమ॥

కర్పూరదానమ్ ॥శ్లో॥ కర్పూరం రుచిరం విప్ర గృహాణేదం సుపూజితం। పుష్పగంధస్థితా సా మే కమలా ప్రియతామితి ॥

దండదానం ॥శ్లో॥ భవనాశకరో దండో వైణవో దేవనిర్మితః। దానేనానేన వై తస్య శాంతిరస్తు సదా మమ ॥

నానావిధపుష్పదానమ్ ॥శ్లో॥ మనోహరాణి పుష్పాణి సర్వ ప్రీతికరాణి చ। సంప్రదానేన చైతేషాం శాంతిరస్తు సదా మమ ॥

సౌభాగ్యదానం ॥శ్లో॥ సౌభాగ్యద్రవ్యదానఞ్చ స్త్రీభిః కార్యం ప్రయత్నతః। సభర్తృకాభిస్సంక్రాంతౌ ఫలాదీనాం తథైవ హి।

షోడశపాత్రపూరితఫలదానమ్

శ్లో॥ దానం షోడశసంఖ్యైస్తైరేకైకస్య ఫలస్య చ । హైమరాజితకాంస్యానాం భాజనాని యథా భవేత్ ॥

సతిలగుడదానమ్ ॥ శ్లో ॥ గుడఞ్చ తిలసంయుక్తం సుసంప్రీతికరం నృణాం సంప్రార్థితం గృహాణేద మతశ్శాంతిం ప్రయచ్ఛ మే॥

హిరణ్యపాత్రాదిదానమ్

శ్లో॥ హిరణ్యాదీని పాత్రాణి మృన్మయాని చయాని చ। గృహాణైమాని విప్రేంద్ర భాస్కరః ప్రీయతామితః॥ జన్మాంతరసహస్రేషు యత్కృతం దుష్కృతం మయా । స్వర్ణపాత్రప్రదానేన మమ పాపం వ్యపోహతు। కన్యాదూషణజం పాపం పరదారాభిమర్శనాత్। రౌప్యం పాత్రప్రదానేన పాపం గచ్ఛతు మే సదా ॥ పరాపవాదాత్పైశున్యా ద్దుష్టమాంసస్య భక్షణాత్ । పాపం గాత్రోత్థితం తామ్ర పాత్రదానేన నశ్యతు॥ యాని పాపాన్యనేకాని కామాకామకృతాని చ । కాంస్య పాత్రప్రదానేన తాని నశ్యంతు మే సదా॥ జ్ఞానాజ్ఞానకృతం పాపం యా

నిష్పావాః॥శ్లో॥ నిష్పావా నిర్మితాః పూర్వం లోకానాంచ హితాయ వై దానేనానేన వై యస్మా దతశ్శాంతిం ప్రయచ్ఛ మే ॥

యవాః ॥శ్లో॥ పూర్వమేవ హి యజ్ఞార్థం బ్రహ్మణా నిర్మితా యవాః। అనేన యవదానేన శాంతిరస్తు సదా మమ ॥

ప్రియంగవః ॥శ్లో॥ ప్రియంగవః ప్రియా యస్మా ద్దగ్నేర్వై యజ్ఞసాధనాః । తస్మాత్ప్రియంగుదానేన శాంతిరస్తు సదా మమ॥

శ్యామాకాః ॥శ్లో॥ శ్యామాకాస్తు సదా పుణ్యా బ్రహ్మణా నిర్మితాః పురా । దానేనానేన వై యస్మా దతశ్శాంతిం ప్రయచ్ఛ మే ॥

కోద్రవాః॥శ్లో॥ కోద్రవా నిర్మితా దేవైః ప్రాణినాంశ్చ హితాయ వై। యస్మాత్తేషాం ప్రదానేన శాంతిరస్తు సదా మమ ॥

లజాకాః ॥శ్లో॥ వాతవిధ్వంసకా లజాకా బలదా రోగనాశనాః। భవంతి లజకాదానేన సర్వారోగ్యం పరం మమ ॥

మసురాః॥శ్లో॥ మసురాః పుష్టిదా లోకే బ్రహ్మణా నిర్మితా హితాః । తస్మాదేషాం ప్రదానేన శాంతిరస్తు సదా మమ ॥

అథాన్నదానమ్ ॥శ్లో॥ అన్నం బ్రహ్మమయం సాక్షా ల్లోకానాం ప్రాణరక్షణమ్ । అన్నదానేన వై కామా న్భుక్త్వా సాయుజ్యమాప్నుయాత్ ॥

ఉదకదానమ్॥శ్లో॥ జలం బ్రహ్మమయం నిత్యం సర్వజీవనకారణమ్ । జలదానేన వై యస్మా ద్వాంఛితం తం ఫలమస్తు మే ॥

మంటపదానమ్ ॥శ్లో॥ సూర్యమండలసంభూతా స్సర్వమంగళదాయకాః । మంటపాస్సర్వదోషఘ్నా అతశ్శాంతిం ప్రయచ్ఛ మే ॥

తైలదానమ్ ॥శ్లో॥ తైలం తిలసముద్భూతం సర్వారిష్టనివారకమ్ । తృప్తిదం పుష్టిదం చైవ మమారిష్టం ప్రణశ్యతు ॥

నవనీతదానమ్ ॥శ్లో॥ క్షీరార్ణవ సముద్భూతం పుష్టిస్తుష్టికరం శుభం । నవనీతం ప్రదాస్యామి ప్రీతిం మే దేహి సర్వదా ॥

క్షీరదానమ్ ॥శ్లో॥ ప్రాణినాం జీవనం క్షీరం పితృదేవప్రియం సదా । కాంతిదం పుష్టిదం నిత్య మతశ్శాంతిం ప్రయచ్ఛ మే ॥

దధిదానమ్ ॥శ్లో॥ దధిక్షీరోద్భవం దేవ పితౄణాం తృప్తికారణమ్ । యతస్తస్య ప్రదానేన హ్యతశ్శాంతిం ప్రయచ్ఛ మే

తక్రదానమ్ ॥శ్లో॥ తక్రందధిసముద్భూతం ప్రీణనాంకాంతిదంపరమ్। అతస్తక్రప్రదానేన శాంతిరస్తుసదామమ ॥

పుష్పదానమ్ శ్లో॥ మనోహరాణిపుష్పాణిసదా దేవప్రియాణిచ । అతస్తేషాంప్రదానేన శాంతిరస్తుసదామమ ॥

ఫలదానమ్ ॥శ్లో॥ ఫలానిమధురాణీహ ద్విజదేవప్రియాణితు। అతస్తేషాంప్రదానేన శాంతిరస్తుసదామమ॥

నారికేళదానమ్ ॥శ్లో॥ నారికేళంప్రియంస్వాదు ఫలంచసుమనోహరమ్। తేనమేసకలావాప్తిర్భవేజ్జన్మనిజన్మని ॥

ఛత్రదానమ్ ॥ శ్లో ॥ సంపదాం భూషణం ఛత్రం వర్షాతపనివారణమ్। అనంతశ్రీదంయస్మాద్దత్తశ్శాంతిం ప్రయచ్ఛమే ॥

పాదుకాదానమ్ ॥శ్లో॥ ఉపానహౌ ప్రదాస్యామి శిలాకంటకరక్షకౌ । పాదసంరక్షణార్థాయ గృహాణత్వంసుఖాయమే ॥

ఉదకపాత్రదానమ్ ॥శ్లో॥ వారిణాపూరితంపాత్రం తాపత్రయహరంశుభమ్। పితౄణాం తృప్తిదంనిత్యం గృహాణత్వంసుఖాయమే॥

వ్యజనదానమ్ ॥శ్లో॥ వ్యజనంవాయుదైవత్యం సర్వకాలసుఖప్రదమ్॥ అస్యదానేనమే శాంతి స్సర్వదాస్తుగృహేమమ ।

గృహదానమ్ ॥శ్లో॥ ఇదంగృహంగృహాణత్వం సర్వోపస్కరసంయుతం । తవవిప్రప్రసాదేన మమసన్తుమనోరథాః ॥

చందనదానమ్ ॥శ్లో॥ చందనంశీతసురభి మలయాచలసంభవం। మహాదేవప్రియకరం అతశ్శాంతింప్రయచ్ఛమే ॥

శిబికాదానమ్।శ్లో॥ శిబికాసుఖదానిత్యం మహాలక్ష్మీప్రియా సదా। సంప్రదానేనతస్యాస్య సర్వదాస్తుసుఖంమమ ॥

మఞ్చకదానం ॥శ్లో॥ మఞ్చకస్సర్వరోగఘ్న స్సర్వసౌఖ్యప్రదాయకః। సంప్రదానేనమేనిత్యంశాంతిరస్తుసుఖాలయే ॥

శయనదానం ॥శ్లో॥సుఖదంశయనంయస్మాత్ కేశవస్యప్రియం సదా। దానేనానేనసౌభాగ్యం సర్వదాస్తుగృహేమమ ॥

తల్పదానం ॥శ్లో॥ మృదునిర్బీజకార్పాస పూరితంసుఖదం స్మృతం। తల్పకస్యప్రదానేన సుఖంస్యాత్సర్వదామమ ॥

తామ్బూలదానం ॥శ్లో॥ తామ్బూలంసుఖదంలోకే సర్వదా మంగళప్రదం। ప్రియంచైవహిదేవానాం అతశ్శాంతిం ప్రయచ్ఛమే॥

తిలపాత్రదానమ్ ॥శ్లో॥ తిలపాత్రంసదాపుణ్యం సువర్ణతిలపూరితం । దానేనానేనమేనిత్యం సర్వారిష్టంప్రశామ్యతు ॥

దాసీదానమ్ ॥శ్లో॥ దాసీయంప్రత్యహంగేహే మార్జనాదిక్రియాకరీ । సంప్రదానేనచైవాస్యాః సుఖసమ్పత్సదాస్తుమే ॥

సోపస్కరశయ్యాదానమ్

శ్లో॥ ధూపదీపాన్వితంభవ్యం భాజనంకాంస్యనిర్మితం। మంచస్యోభయతోదివ్యం వ్యజనంచసుగన్ధికం సజలంకలశందండం హైమవచ్ఛాయధాతకం స్థాపయేచ్ఛిరసోభాగే పాదదేశేప్యుపానహౌ ॥ కర్పూరైలాలవంగాది ద్రవ్యంప్రీతికరంశుభం। సిందూరాంజనకస్తూరీ హరిద్రాకుంకుమామ్బరం। సకంచుకంతథాస్యాద్ద్రవ్యంవిన్యసేద్భాజనే శుభే। పురతోగన్ధపుష్పాది తథాచైవాసనంన్యసేత్ ॥ పృష్ఠదేశేతు వైఛత్రం న్యసేత్పూజాంసమాచరేత్ । తతోవిప్రంసమభ్యర్చ్య దామందద్యాద్యథోచితం। శోభనంమంచకంసవ్యం పట్టైర్నవసమావృతం । పరిస్తార్యాథనవంతత్ర కశిపుంచోపబర్హణం ఉపస్కరసమాయుక్తా నానారత్నోపశోభితా । పుష్పతాంబూలసహితా నానాపరిమళాన్వితా॥ మృదునిర్బీజకార్పాసపూరితాచశుభావహా। శయ్యా సావాత్మనోమూర్తిర్గౌరీశంకరయోఃప్రియా॥ దానేనాస్యాస్సుఖం చాస్తు శాంతిర్మేపదమవ్యయం ॥

దీపదానమ్ ॥శ్లో॥ దీపోజ్ఞానప్రదోనిత్యం దేవతానాంప్రియస్సదా। దానేనాస్యభవేత్సౌఖ్యం శాంతిర్మేవాంఛితంఫలం ॥

హరిద్రాదానమ్ ॥ గౌరీప్రియా హరిద్రాచ నిత్యంకల్యాణదాయినీ। దానేనాస్యాస్సుఖంశాంతి సంపదస్తుసదామమ ॥

కుంకుమదానమ్ ॥శ్లో॥ కుంకుమంశోభనందివ్యం సర్వదామంగళప్రదమ్। దానేనాస్యసదాసౌఖ్యం సౌభాగ్యంశాంతిరస్తుమే ॥

సింధూరదానమ్ ॥శ్లో॥ సింధూరంశుభదంచైవగణనాథప్రియం సదా। దానేనాస్యగృహేశాంతి స్సుఖంచాస్తుసదామమ ॥

కస్తూరీదానమ్ ॥శ్లో॥ కస్తూరీభాగ్యదా భవ్యా దేవమర్త్యప్రియాసదా । దానేనాస్యాస్సుఖంభాగ్యంశాంతిశ్చాస్తుసదామమ ॥

మర్థశ్చ దాతుమిచ్ఛేన్న కోయది। పుణ్యకాలేఽథవాదద్యాద్విత్తం చి
త్తానుసారతః ॥ పుణ్యకాలస్సవిజ్ఞేయ శ్చిత్తం విత్తం యదాభవేత్ ।
అనిత్యంచ శరీరం స్యాత్ తస్మాద్దానం సమాచరేత్ ॥ దాతాభుక్త్వేహ
భోగాంశ్చ సర్వాన్నానాభీప్సితాన్ । పుత్రపౌత్రైః పరివృతః తతో
మోక్షమవాప్నుయాత్ ॥

తా॥ వసంతఋతువునందు బ్రాహ్మణులకు శీతలమైనజలమును, షడ్రస
యుతమైన అన్నమును: గంధపుష్పాదికములను యివ్వవలయును. గ్రీష్మఋతువులో
పాదరక్షలను, గొడుగులను, అన్నమును, జలమును, యివ్వవలయును, వర్షఋతు
వునందు గృహోపకరణములతోసహా గట్టియిల్లును దానముచేయవలెను. శరదృతువు
నందు నూతనవస్త్రములను యివ్వవలయును హేమంతో ఋతువునందు ఇంధనములు
మొదలగువాటిని యివ్వవలయును. ఇంధనములనగా కట్టెలు. శిశిరఋతువునందు
నేయి పెరుగు పాలతో గూడిన చిత్రాన్నమును యివ్వవలయును. ఈప్రకారము కాల
భేదముగా దానమివ్వవలయును. ఇట్లుచేయుటకు శక్తిలేనియెడల తనకు యెప్పుడు
ద్రవ్యాదికము సంభవించితే అపుడు యేదానమునైనా యివ్వవలెను. కానిపుణ్యకాలము
అందుమాత్రమే యిచ్చుట మంచిది. పుణ్యకాలమనగా ద్రవ్యమున్న యిచ్చుటకు
బుద్ధిన్ని యెప్పుడు కలిగితే అది. శరీరము అనిత్యముగాన పాత్రదొరికినపుడు ద్రవ్యము
దొరికినపుడు దానమిచ్చుటయే మంచిది. దాత ఇహలోకమందు పుత్రపౌత్రులతో
సమస్తభోగములననుభవించి పరమందు మోక్షమునొందును.

ఇతి నారాయణభట్ట విరచితాయాం ధర్మప్రవృత్తౌ
దానప్రకరణం సమాప్తమ్

....

అథ ద్రవ్యశుద్ధి ప్రారంభః

తత్రాదౌ భూమిశుద్ధి రభిధీయతే॥ తత్ర యాజ్ఞవల్క్యః ॥
శ్లో॥ భూశుద్ధి ర్మార్జనాద్దాహా త్కాలాద్గోక్రమణా త్తథా ॥ సేకాదు
ల్లేఖనాల్లేపా ద్గృహం మార్జనలేపనాత్ ॥ ఇతి ॥ చండాలైరుషితం
యత్ర యత్రామేధ్యాదిసంగతిః। ఏవంకశ్మలభూయిష్ఠా భూరత్ర శోధ్యా
ప్రకీర్తితా ॥ శ్వసూకరఖరోష్ట్రాద్యైః సంస్పృష్టాదుష్టతాం వ్ర
జేత్ । అంగారతుషకేశాస్థి భస్మాద్యైర్మలినాభవేత్ ॥ యత్ర వా స్యా
దమేధ్యాసా మృత్యుర్వా ప్రసవోపి వా । పంచధా వా చతుర్ధా వా
పూర్వవదుద్ధరేచ్ఛుధ్యతి ॥

స్వమాతా భార్యశ్చ శ్యాలకశ్చ స్త్రియాసహ । దౌహిత్రశ్చ గురుశ్చైవ
భ్రాతా తాన్నపాణిదస్తథా ॥ తేషాంప్రదద్యాజ్జలమన్నపిండాన్మహాల
యేచాపితథాగయాయాం । తీర్థేషుకుర్వీత యథాక్రమేణ శ్రాద్ధానిశ
క్త్యామునయోవదంతి॥ స్వస్యాశక్తివిషయే॥ రోగాదినా యదా శ్రాద్ధం
స్వయంకర్తుంనశక్నుయాత్ । పుత్రేణాథశిష్యేణజ్ఞాతినావాపికార
యేత్॥ అథ ఏకాదశీశ్రాద్ధే భోజనవిధిః॥ కౌశికః ॥ శ్రాద్ధంకృత్వా
తుయోవిప్రో మోహాదుపవసేద్యదా। రాత్రిసంభవతిశ్రాద్ధం సోపి
గచ్ఛేదధోగతిమ్॥ ఏకాదశ్యాంయదిశ్రాద్ధం భవేత్తత్రకథంహవిః ।
కృత్వాతూపవసేచ్ఛ్రాద్ధం విధురోవిధవాపిచ॥ శ్రాద్ధంకృత్వాగృహ
స్థస్తు నైవకుర్యాదుపోషణం । పిత్రశేషంసమశ్నీయాదేకాదశ్యాంప్ర
దుష్యతి॥ మోహాదుపవసేచ్ఛ్రాద్ధం కృత్వా చేద్ధరివాసరే। సమూఢో
నరకంయాతి పితృభిస్సహమజ్జతి॥ ఇదంస్మార్తవిషయమ్॥ అథ వైష్ణ
వవిషయః॥ శ్లో॥ ఏకాదశ్యాంయదాశ్రాద్ధం ప్రాప్తంబుధ మధాపివా।
కార్యమేవహితచ్ఛ్రాద్ధ ముపవాసః కథంభవేత్ ॥ ఉపవాసోయదా
నిత్యః శ్రాద్ధంనైమిత్తికంభవేత్ । కృత్వాతూపవసేచ్ఛ్రాద్ధం శేష
మాఘ్రాయవైచరేః॥ స్కాందః॥ సదాచోపవసేయశ్చ వైష్ణవా హరి
వాసరే। కృత్వాతువిధినాశ్రాద్ధ మాఘ్రాయపితృసేవితమితి॥ శ్రాద్ధం
కృత్వాసమాఘ్రాయపితృశేషంవిధానతః। ఉపవాసంతతఃకుర్యాత్తే
చిదేవంవిదుర్బుధాః । న్యాయాగతధనస్సత్య జ్ఞాననిష్ఠోతిథిప్రియః ।
శ్రాద్ధకృత్సత్యవాదీచ గృహస్థోపివిముచ్యతే॥ పితృయజ్ఞాత్పరోధర్మః
పితృయజ్ఞాత్పరంతపః। పితృయజ్ఞాత్పరంకర్మ నహ్యేవాస్తిహిభూతలే ॥

తా॥ శ్రాద్ధమందు ముందు విశ్వేదేవతలను బూజించవలయును. తరువాత
పితృవర్గమును, తరువాతమాతృవర్గమును, తరువాతమాతామహవర్గమును బూజించ
వలెను. ద్వాదశదైవతశ్రాద్ధమందు తరువాత మాతామహీవర్గమును బూజించవలెను
తరువాత కారుణ్యపితరుల నర్చించవలయును. పక్షాంతరము పితరులనందరిని అన్ని
వర్గములవారిని వరుసగానే అర్చించవచ్చును. తీర్థమహాలయములందుమాత్రం
ఏకకాలార్చనముగూడదు. వేరుగానే అర్చించవలయును. తీర్థమహాలయములందు
పితృవర్గము, మాతృవర్గము, మాతామహవర్గము, మాతామహీవర్గము, భార్యార్చనం
పిత్రాది కారుణ్యార్చనము. ఈప్రకారము బూజించవలయును. కారుణ్యమనగా

పుత్రుఁడు తమ్ముఁడు అన్న పితృవ్య మాతులాదులు. రోగాదికముతో శ్రాద్ధమును జరుపుటకు తనకు శక్తిలేనపుడు శిష్యునిచేతకాని కుమారునిచేతకాని జ్ఞాతిచేతకాని జరిపించవచ్చును. శ్రాద్ధమునుబెట్టి యుపవాసమునుచేసినయెడల శ్రాద్ధము వ్యర్థమగును. ఏకాదశియందు శ్రాద్ధముసంభవించినయెడలశ్రాద్ధమునుబెట్టవిధురుడును విధవయు, యుపవాసమునుచేయవచ్చును. గృహస్థుభోజనముచేయవలయును దోషంలేదు. అట్లుగాక గృహస్థుమోహమువల్ల శ్రాద్ధమునుబెట్టి యుపవాసముచేసినయెడల ఆమూఢుఁడు పితరులతోసహా నరకమందు మునుగును. ఇది స్మార్తవిషయము. వైష్ణవులవిషయము ముందు వ్రాయుచున్నాను, ఏకాదశీశ్రాద్ధమందు శ్రాద్ధమును బెట్టి వైష్ణవుఁడు పితృశేషమును అఘ్రాణించి యుపవాసమునుచేయవలెను. శ్రాద్ధము పూర్తియగును. ఉపవాసఫలమగునుఇది న్యాయముగా సంపాదించినధనము గలవాడు తత్వజ్ఞాననిష్ఠగలవాడు, అతిథిపూజకుఁ, శ్రాద్ధములనాచరించువాడు, సత్యము పలుకువాడు, అగు గృహస్థుస్న్నా ముక్తినొందును. అనఁగా సన్యాసివలెగృహస్థును పైప్రకారము నడుచువాడు మోక్షమొందును, భూమియందుపితృయజ్ఞముకంటెఅధికమైన ధర్మము, తపము; కర్మలులేవు.

ఇతి నారాయణభట్ట విరచితాయాం ధర్మప్రవృత్తౌ
శ్రాద్ధప్రకరణం సమాప్తమ్

. . . .

అథ దానవిధి ప్రారంభః

తత్రతావద్దానప్రశంసా ॥ దక్షిణావతామితి॥ ఉచ్చాదివిదక్షిణావంతో అస్థురితి ॥ తస్మాద్దానం పరమంవదంతీత్యాదీని శ్రుతివచనాని బోధ్యాని ॥ తథాచ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో॥ దేశేకాలఉపాయేన ద్రవ్యంశ్రద్ధాసమన్వితం। పాత్రేప్రదీయతేయత్ర త్సకలంధర్మలక్షణమ్ ॥ నవిద్యయా కేవలయా తపసా వాపిపాత్రతా । యత్రవృత్తమిమేచోభే తద్ధిపాత్రంప్రచక్షతే ॥ నవిద్యయా కేవలయా తపసా కేనవేనహి। విద్యాతపోభ్యాం యుక్తంయః తద్ధిపాత్రంప్రచక్షతే ॥ ప్రాతర్దద్యాత్తయత్రిఃకించి చ్ఛుచిర్భూత్వా సమాహితః । తత్సర్వమక్షయంజ్ఞేయం మహాదానాదికంచయత్ ॥ దదాతిప్రత్యహంయస్తు హిరణ్యాదికమేనచ। భుక్త్వాభోగాన్యథాకామం సోఽశ్నుతేపదమవ్యయమ్॥ అథమహాదానాని ॥ కనకాశ్వతిలానాగా దాసీభూమిర్గృహంరథః। కన్యాచకపిలాచైవ మహాదానానివైదశ॥ కృష్ణాజినంచమహిషీ మేషీచోభయతోముఖీ। ప్రతిపురుషః కాలపురుషః నభూయఃపురుషో

ముదరే హరిద్రాలేపనంభవేత్॥ కృష్ణవస్త్రంకంఠదేశే పృష్ఠేరక్తం పరిసారయేత్ ।శృంగేహేమఖురేరౌప్యంగంధపుష్పైస్సమర్పయేత్ ॥ త్రిఃప్రదక్షిణమావృత్య మహిషీందక్షిణాముఖీం। బ్రాహ్మణంపూజయేద్భక్త్యా వస్త్రాలంకారభూషణైః ॥ తాందద్యాద్బ్రాహ్మణాయకర్తా స్థితాయోదఙ్ముఖాయచ । కాంస్యసబీజపిణ్యాక తృణోదక సమన్వితామ్॥ విప్రేంద్రవేదవేదాంగ పవిత్రకరుణాకర । గృహాణమహిషీం పుష్టిం సవస్త్రాంస్వర్ణభూషితామ్ ॥ సునేత్రాంచ సుశృంగీంచ శ్యామాంసంపూర్ణవిగ్రహాం। పయస్వినీంసుశీలాంచ దారిద్ర్యతిమిరాపహామ్ ॥ హేమశృంగీంరౌప్యఖురాం కాంస్యఘంటాసమన్వితాం రౌప్యలాంగూలసంయుక్తాం కాంస్యదోహనసంయుతామ్॥ సమ్మతాం దీపసంయుక్తాంస ప్రధాన్యసమన్వితామ్। సంభారైరావృతాంరమ్యాం సాలంకారాం సదక్షిణామ్ ॥ మహిషీంవత్ససంయుక్తాం సుశీలాంచ పయస్వినీం। నీలవస్త్రావృతాంచాహం దాస్యేమృత్యుహరాయచ ॥ యమవాహాచమహిషీ మృత్యురూపేణసంస్థితా । సర్వవ్యాధిహరా నిత్యమతశ్శాంతింప్రయచ్ఛమే॥ స్సరత్నంసజలంపుచ్ఛంధృత్వావిప్రకరేర్పయేత్ । కాంస్యపాత్రస్థితేపాణౌ దద్యాద్దానంసదక్షిణామ్ ॥ మృత్యురూపాంగృహాణేమాం మహిషీంద్విజసత్తమ। మృత్యోర్భయంత్రాహిమాంఘోరాద్గచ్ఛత్వంయత్రవాపిచ॥ తతోబహిర్ద్విజోగచ్ఛేన్నిరస్యేదుదకంపథి । తైలేవవాజపేనాపి పున్నైర్వైతర్పయేద్యమమ్ ఆజ్యేనిరీక్షణంకుర్యాద్దశదానానివైతతః। అశ్వేభ్యశ్చనవిప్రేభ్యోదద్యాచ్ఛక్త్యాచదక్షిణామ్ ॥ అనేనవిధినాచైవ మహిషీదానముత్తమమ్। యఃకరోతినరస్తస్య నమృత్యోర్నభయంక్వచిత్ ॥

అథఋతుషుదానాని

శ్లో। సమ్యక్దద్యాద్వసంతేన్నం జలంస్వాదుసుశీతలం। గంధపుష్పాదికంచైవ బ్రాహ్మణేభ్యోవిశేషతః॥ గ్రీష్మేచోపానహౌఛత్రమన్నపానాదికంచయత్ । దద్యాద్వర్షాసుసంహృష్టః సర్వోపస్కరసంయుతమ్॥ దద్యాచ్ఛరదివాసాంసి నవానివివిధానిచ। హేమంతేపితథాచైవప్రదద్యాదింధనాదికమ్। చిత్రాన్నంశిశిరేదద్యాత్సర్పిర్దధిపయోన్వితం। ఋతుష్వేవంచసర్వేషు కేచిదిచ్ఛంతిసర్వదా॥ అశక్తోప్యస

గ్రీతస్సంతు గావో మేసంతు పృష్ఠతః। గావో మే హృదయే సంతు గవాం మధ్యే వసామ్యహమ్॥ ప్రాఙ్ముఖీం గాం ప్రతిష్ఠాప్య సవత్సాం తాం సుపూజితాం। పుచ్ఛదేశే తు దాతా స్యాత్ స్నాతో బద్ధశిఖో భవేత్॥ ఉదఙ్ముఖస్తు విప్రస్స్యాత్ త్సాత్రితలక్షణలక్షితః। ఆజ్యపాత్రం కరే కృత్వా కనకేన సమన్వితమ్॥ తస్మిన్ పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠాప్య ఘృతదిగ్ధం ప్రగృహ్య చ। సతిలం విప్రపాణౌ తు పాత్రం తన్నిధాపయేత్॥ జలం తు కించ సతిలం గృహీత్వా దానమాచరేత్। అనేనైవ తు మంత్రేణ విప్రహస్తే జలం నిక్షిపేత్॥ యజ్ఞసాధనభూతాయా విశ్వస్యాఘప్రణాశినీ। విశ్వరూపధరో దేవః ప్రీయతామనయా గవా॥ అనువ్రజేత్తు తాం ధేనుం బ్రాహ్మణేన సమన్వితాం। జలశాయీ బ్రహ్మపితా పద్మనాభ స్సనాతనః॥ అనంతభోగశయనః ప్రీయతాం పరమేశ్వరః। ఇతి సంప్రార్థ్య తాం దద్యాత్ బ్రాహ్మణే వేదపారగే॥ సర్వపాపవినిర్ముక్తః సోశ్నుతే పదమవ్యయం। దదాతి యస్సవత్సాం గాం సర్వాన్కామాన్యథేప్సితం। ఇహలోకే తు సంప్రాప్య విష్ణుసాయుజ్యమాప్నుయాత్ ఇతి గోదాన విధిః॥ ఉభయతోముఖీ గోదానమపి పూర్వవదేవ॥

అథ మహిషీదాన విధిః

శ్లో॥ కార్పాసబీజపిణ్యాక హరిద్రాగౌరమృత్తికాః। సిందూరం తైలమాజ్యంచ రజ్జుం గుగ్గులకంతతః। నీలవస్త్రం తృణం మాషా రక్తపుష్పంచ చందనం। ఘంటాం కాంస్యమయం పాత్రం తామ్రపాత్రం తథైవ చ వస్త్రోపవీతాభరణమాసనం చైవ సదక్షిణం। ఆదౌ సంపాద్య చైతాని మహిషీదానమారభేత్॥ పుణ్యకాలేథవా దేశే దేహే వ్యాధిసమన్వితే। కర్తవ్యం మహిషీదానమపమృత్యునివారణమ్॥ గణేశం చ యమం మృత్యుం సంపూజ్యావాహయేదథ। వ్యాహృతీభిస్తిలాజ్యేన శతమష్టోత్తరం హునేత్॥ యమం చైవ తథా మృత్యుం తత్తన్మంత్రేణ హావయేత్। యమం సంతర్ప్య మహిషీం మద్భిః ప్రక్షాళయేదథ॥ యదా హిష్టమనేనైవ మంత్రేణాథ ప్రపూజయేత్॥ సర్వాంగపూజనం కుర్యాత్ పాదాదారభ్య వైక్రమాత్॥ యమప్రియే మహాఘోరే మహిషి వ్యాధినాశిని। త్వం మృత్యుభయభీతం మాం మరణాత్తు సముద్ధర॥ నీలాంచనసంకాశా మేషు శృంగయోర్గౌరమృత్తికా। కంఠే సిందూర

భవేత్॥ హిరణ్యమన్నముదకం ఫలం పుష్పాదికం చ యత్॥ యత్కించిత్ప్రత్యహం దేయం యథావిత్తానుసారతః॥ దానం నైమిత్తికం దద్యాత్ససంకల్పం యథావిధి। నిత్యదానే తు నైవ స్యాత్ సంకల్పాదిఫలాదికే॥ సర్వత్ర ప్రాఙ్ముఖో దాతా గ్రహీతా స్యాదుదఙ్ముఖః। సజలం దక్షిణాయుక్తం దద్యాద్విప్రకరే సదా॥ విత్తం విప్రకరే దత్తం సద్యశ్శతగుణం భవేత్। ఆలస్యాదథవా లోభాత్ నిష్ఫలం స్యాద్దినాంతరే॥ యచ్చ సంకల్పితం ద్రవ్యం తద్దినే చేన్న దీయతే। ద్విగుణం స్యాద్ద్వితీయేహ్ని తృతీయే త్రిగుణం భవేత్॥

తా॥ ఇఁకను దానమును ప్రశంసించుచున్నాడు. యజుర్వేదమందు నారాయణమందు దానమహిమ చెప్పఁబడియున్నది. ధర్మశాస్త్రమందును దానమహిమ చెప్పఁబడియున్నది. దేశకాలములను తెలిసికొని సత్పాత్రియందు వినియోగించఁబడు ద్రవ్యత్యాగము దానమనఁబడును. కేవలవిద్యతోను, తపముతోను, పాత్రత రాదు. విద్యాతపస్సులు రెండును వున్నయెడల పాత్రగల్గును. అట్టిపాత్రియందు శుచియై శ్రద్ధతో దేనినైనా యిచ్చినయెడల అది అనంతమగును. ప్రతిదినమందును హిరణ్యాదికమును యథాశక్తిగా యిచ్చినయెడల ఇహమందనేక భోగములననుభవించి పరమందు స్వర్గమొందును. మహాదానములు ౧ సువర్ణము, ౨ అశ్వము, ౩ తిలలు, ౪ గజములు: ౫ దాసీలు, ౬ భూమి. గృహము; ౮ రథము. ౯ కన్య: ౧౦ కపిలగోవు యివి. కృష్ణాజినమును- గేదెను: మేకను_ ఉభయతోముఖీయగు గోవును, ప్రతిపురుషదానమును: కాలపురుషదానమును గ్రహించువాడు తిరిగి పురుషుఁడుగానేరఁడు. హిరణ్యమును; అన్నమును, జలమును; ఫలమును, పుష్పాదికమును, యథాశక్తిగా ప్రత్యహము నివ్వవలయును. నిత్యదానమందు సంకల్పాదికము అనవసరము నైమిత్తికదానమందు సంకల్పము ఫలోద్దేశము వుండవలయును. దాత తూర్పుముఖముగానుండవలయును ప్రతిగ్రహీత ఉత్తరముఖముగానుండవలయును జలముతో దక్షిణతో బ్రాహ్మణహస్తమందుంచవలయును ఎప్పుడు యిచ్చెదనని చెప్పెనో అప్పుడె యిచ్చినయడల నూరురెట్లు ఫలముగల్గును. మరునాడు యిచ్చినయెడల నిష్ఫలమగును, పరదినమందు రెట్టింపు యివ్వవలెను. మూఁడవ దినమునందు మూఁడురెట్లు యివ్వవలయును.

అథ గోదానమ్

శ్లో॥ గవామంగేషు తిష్ఠంతి భువనాని చతుర్దశ। యస్మాత్తస్మాచ్ఛివం మే స్యాత్ అతశ్శాంతిం ప్రయచ్ఛ మే॥ కపిలే సర్వదేవానాం పూజ

నీయసిరోహిణి। తీర్థదేవమయేయస్మా దతశ్శాంతింప్రయచ్ఛమె ॥ కృష్ణధేనోనమస్తుభ్యం బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మికె। జన్మప్రభృతిపాపాని కృష్ణేనాశయమేసదా ॥ గావోమమాగ్రతస్సంతు గావోమేపృష్ఠతస్సదా। గావోమేహృదయేసంతు గవాంమధ్యేవసామ్యహమ్॥ ఇతిసంప్రార్థ్యగాందద్యాత్ బ్రాహ్మణేవేదపారగె। సర్వపాపవినిర్ముక్తః సోశ్నుతెపదమవ్యయమ్॥ దదాతియస్సవత్సాంగాం సర్వానాకమాన్నరోత్తమః। ఇహలోకేతుసంప్రాప్య బ్రహ్మసాయుజ్యమాప్నుయాత్॥ అథ ఉభయతోముఖిగోదానమ్ ॥ సాలంకృతాంసప్రసవాం గాయత్రీంయః ప్రయచ్ఛతి। విప్రాయవేదవిదుషే విష్ణులోకంసగచ్ఛతి॥ హేమశృంగీంరౌప్యఖురాం సుశీలాంవస్త్రసంయుతాం। సకాంస్యపాత్రందద్యాచ్ఛక్షీరిణీంగాంసదక్షిణామ్ ॥ యావద్వత్సస్యపాదౌద్వౌముఖంయోన్యాంప్రదృశ్యతె తావద్గౌఃపృథివీజ్ఞేయా యావద్గర్భంసముంచతి॥ సంపూజ్యతాంసప్రసవాం యఃకరోతిప్రదక్షిణం। సార్ణవాంసకలాంపృథ్వీం సప్రదక్షిణకృద్భవేత్॥ సంపూజితామిమాంగాంయోదద్యాదుభయతోముఖీం। సాగరాంతమహీదానఫలంప్రాప్యలభేత్సుఖమ్ ॥ సాలంకృతాంగృహాణేమాందదామ్యుభయతోముఖీం। విష్ణురూప ద్విజశ్రేష్ఠ తారయస్వాంభవసాగరాత్ ॥

తా॥ గోవులయొక్క అంగములందు పదునాలుగుభువనములుండును గనుక ఆదానమువల్ల మహాఫలము. అందు కపిలగోవు. ఉభయతోముఖీగోవులదానము అనంతఫలము, దానవిధి సులభముగా అర్థమగుచుండుటవలన తాత్పర్యమువ్రాయలేదు. ఇట్లె భూదానాదిదినముల మూలములకు సులభముగా తెలియుటవలనఅర్థములను వ్రాయలేదు. దానశ్లోకములే మంత్రములుగనుక వాటినిపఠించి ఆయాదానములనివ్వవలయును ఈదానములకన్నిటికిని సంకల్పమాండవలెను. బ్రాహ్మణునిపాదములుకడుగవలయును. శుచిగానివ్వవలెను, ఇవన్నియు నైమిత్తికదానములేను. గ్రహణకాలము, సంక్రాంతికాలము; మాతాపితరులకర్మకాలము, శ్రాద్ధకాలము తీర్థప్రాప్తి పుణ్యదేశప్రాప్తి. సత్పాత్ర ఇది దానసామగ్రి దీనిని తెలిసికొని శ్రద్ధాభక్తులతో దానమివ్వవలయును.

అథ భూదానమ్ ॥శ్లో॥ సర్వేషామాశ్రయోభూమిఃవరాహేణసముద్ధృతా। అనంతసస్యఫలదా హ్యతశ్శాంతింప్రయచ్ఛమే ॥ యస్మాదోషధయఃసర్వాః కాలేచైవమహీతలె। తత్ప్రసాదాచ్చసకలా

శృణుత్వంనృపవసత్తమ। స్నాత్వా సరసివానద్యాంపంచగవ్యేనసంయమీ। తేనైవస్నాపయిత్వేశ పూజయేద్విధినత్తతః। సయవాంశ్చతిలాన్హుత్వా పంచగవ్యంఘృతాన్వితమ్। హుత్వావ్యాహృతిభిశ్చాత్ర మూలమంత్రేణవాతథా। అష్టోత్తరసహస్రంతు శతంవాగాః ప్రదాపయేత్॥ సోపస్కారాంసవత్సాంచ ఘంటాభరణభూషితాం। గంధైర్హరిద్రాభిస్తైశ్చ ముఖంపుచ్ఛంప్రపూజయేత్॥ అగ్రపాదాదికాంగాని సంప్రోక్ష్యశ్యకుశోదకైః। ఆగావఇతిమంత్రేణ గాయత్ర్యాప్రపూజయేత్ ॥ ఆదౌగోరగ్రపాదాభ్యాం శృంగాభ్యాం నమఇత్యపి। స్కంధాభ్యామాస్యపుచ్ఛాభ్యాం సర్వాంగేభ్యో నమస్త్వితి॥ స్థానేష్వేతేషుగంధాంశ్చప్రదద్యాన్మంత్రతఃక్రమాత్। అక్షతానథపుష్పాణి ప్రక్షిపేచ్ఛుద్ధమానసః ॥ సర్వగంధసమాయుక్తమిందాదిసురవందితే। సవత్సే గౌర్గృహాణే మంధూపంమంగళకారకం ॥ ఆనందకృత్సర్వలోకె దేవానాంచసదాప్రియే। గౌఃపాహిత్వంజగన్మాతః దీపోయంప్రతిగృహ్యతాం॥ ఆచ్ఛాదనంగవేదద్యాత్సమ్యక్సూక్ష్మసునిర్మలం। సురభేవస్త్రదానేన ప్రీయతాం పరమేశ్వరీ॥ సురభేత్వం జగన్మాత ర్దేవివిష్ణుపదస్థితె। సర్వదేవమయిగ్రాసం మయాదత్తమిమంగ్రస॥ దంతేషుమౌక్తికందద్యాల్లలాటె తామ్రపట్టకమ్ । ఉరస్యేవచ సిందూర మపానేచ ఘృతంమధు । హృదయే చందనందద్యాజ్జంఘయో రిక్షుదండకమ్॥ సువర్ణంశృంగయోరౌప్యం ఖురేపుచ్ఛేచదక్షిణామ్॥ వస్త్రచ్ఛన్నాతు దాతవ్యా దోహనం కాంస్యపాత్రకం। బ్రాహ్మణంపూజయిత్వాతు వస్త్రాలంకారభూషణైః ॥ గావస్సురభయోనిత్యం గావోగుగ్గులుగంధికాః గావఃప్రతిష్ఠాభూతానాం గావస్స్వస్త్యయనంమహత్ ॥ అన్నమేవపరంగావో దేవానాంహవిరుత్తమం । పావనస్సర్వలోకానాం రక్షంతిచవహంతిచ ॥ హవిషామంత్రపూతేన తర్పయంత్యమరాన్దివి। ఋషీణామపిహోతౄణాం గావోహోమే ప్రతిష్ఠితాః॥ పవిత్రంపరమంగావో గావోమంగళముత్తమం। నమోగోభ్యఃశ్రీమతీభ్యస్సౌరభేయీభ్యఏవచ॥ నమోబ్రహ్మసుతాభ్యశ్చ పవిత్రాభ్యోనమోనమః। గవామంగేషుతిష్ఠంతి భువనానిచతుర్దశ॥ యస్మాత్తస్మాచ్ఛివంమేస్యా దిహలోకేపరత్రచ। గావోమమా

దేవతాప్రతిమాదానాని ॥శ్లో॥ నారాయణజగన్నాథ శ్రీపతే గరుడధ్వజ। తవమూర్తిప్రదానేన ప్రసన్నోభవమేసదా॥ గ్రహాణామధిపస్సూర్యః పద్మహస్తఃప్రభాకరః।దానేనాస్యరవేశ్శాంతిసుఖం చాస్తుసదామమ।గణనాథోవిఘ్నహరో గౌరీసూనురభీష్టదః। అస్య దానేనమేశాంతిఃప్రసన్నోస్తువినాయకః। అదిమాయామహాశక్తిర్విశ్వమాతాజగన్మయీ। దానేనాస్యాఃప్రసన్నాస్తు సర్వదామమ శంకరీ।సరస్వతి జగన్మాత శ్శబ్దబ్రహ్మాధిదేవత।పుస్తకస్యప్రదానేన రక్షమాం పరమేశ్వరి॥

పిష్టదానమ్ ॥శ్లో॥ గోధూమజంసపంపిష్టం శిలాయంత్రవినిర్మితమ్। ద్విజశ్రేష్ఠగృహాణేద మతశ్శాంతిం కరోతుమే॥

పాయసాన్నాదిపూరిత స్వర్ణపాత్రపూరితదానమ్

శ్లో॥ సౌవర్ణంభాజనంకాంస్యం పాయసాన్నాదిపూరితం।దానేనచాస్యసౌభాగ్యం శాంతిరస్తుసదాగృహే॥

కదళీదానమ్ ॥ శ్లో ॥ కదళీసర్వదోషఘ్నీ హేమవర్ణాంబరావృతా। దానేనాస్యాఃసుఖంభాగ్యం శాంతిరస్తుసదావయోః॥

శివప్రతిమాదానమ్॥శ్లో॥మృత్యుంజయమహాదేవగౌరీశవృషవాహన।సంప్రదానేనతేశంభో మమసన్తుమనోరథాః॥ శివనాభిశ్శివస్సాక్షాత్ సాక్షాన్నారాయణోపిచ।దానేనాస్యాహరిహరౌప్రసన్నౌస్తానదావయోః॥

సాలగ్రామదానమ్ ॥శ్లో॥ సాలగ్రామశిలాపుణ్యా భుక్తిముక్తిప్రదాయినీ।సాలగ్రామప్రదానేన మమసన్తుమనోరథాః॥చక్రాంకనసమాయుక్తాసాలగ్రామశిలాశుభా।దానేన్నైవభవేత్తస్యాశ్శుభయోర్వాంఛితంఫలమ్॥

శంఖదానమ్ ॥శ్లో॥ శంఖశ్శుభకరోనిత్యం సర్వమంగళదాయకః। తస్మాత్తస్యప్రదానేన శాంతిరస్తుసదామమ॥

అథ గోదానవిధిరుచ్యతే

శ్లో॥ దానమేతత్సమాచక్షే పావనంపరమంమహత్। సమానసర్వవర్ణానాం గవాందానమనుత్తమమ్॥ చతుర్వర్గఫలాయానఘ

మమసంతుమనోరథాః॥ దానాన్యన్యానిసర్వాణికనకాదీనియానిచ। తానిభూమిప్రదానస్య కలాంనార్హంతి షోడశీమ్॥

తిలదానమ్ ॥శ్లో॥ మహర్షేర్గోత్రసంభూతాః కాశ్యపస్యతిలాస్స్మృతాః। తస్మాత్తిలప్రదానేన మమపాపంవ్యపోహతు॥

హిరణ్యదానమ్ ॥శ్లో॥ హిరణ్యగర్భగర్భస్థం హేమబీజంవిభావసోః। అనంతపుణ్యఫలద మతశ్శాంతిం ప్రయచ్ఛమే॥

ఆజ్యదానమ్ ॥శ్లో॥ కామధేనోస్సముద్భూతం సర్వక్రతుషుసాధనం। దేవానామాజ్యమాహారో హ్యతశ్శాంతిం ప్రయచ్ఛమే

వస్త్రదానమ్ ॥శ్లో॥ శీతవాతోష్ణసంత్రాణం లజ్జాయాః రక్షణంపరం। దేహాలంకరణంవస్త్ర మతశ్శాంతింప్రయచ్ఛమే॥

పీతాంబరదానమ్ ॥శ్లో॥ పీతాంబరం సదాపుణ్యం దేవానాం పరమంప్రియం దానేనానేనమేపాపం హరత్వంపురుషోత్తమః॥

రక్తవస్త్రదానమ్ ॥శ్లో॥ రక్తవస్త్రంమహాపుణ్య మాదిత్యస్యప్రియంసదా। శుభదంసర్వలోకానా మతశ్శాంతింప్రయచ్ఛమే॥

కృష్ణవస్త్రదానమ్ ॥శ్లో॥ కృష్ణవాసః ప్రియంమృత్యోస్సర్వారిష్టనివారకం॥ భయనాశకరంపుణ్య మతశ్శాంతింప్రయచ్ఛమే॥ మనోహరంకృష్ణవస్త్రం బలభద్రప్రియంమహత్। ఆయుర్వర్ధయమే నిత్యం బ్రహ్మణానిర్మితంపురా।

చిత్రవస్త్రదానమ్ ॥శ్లో॥ షణ్ముఖస్య ప్రియంనిత్యం చిత్రవస్త్రంమనోహరం। తస్మాదస్యప్రదానేన శాంతిరస్తుసదామమ॥

పట్టవస్త్రదానమ్ ॥శ్లో॥ పట్టతూలసముద్భూతం పవిత్రంకాంతిదంశుభం। సర్వదేవప్రియంయస్మాదతశ్శాంతింప్రయచ్ఛమే॥

వల్కలదానమ్ ॥శ్లో॥ వల్కలంత్వంబరంపుణ్యం మటవీద్రుమసంభవం।పవిత్రంసర్వదాయస్మా దతశ్శాంతిం ప్రయచ్ఛమే॥

కంబళదానమ్ ॥శ్లో॥ హిమనాశకరంపుణ్యం కంబళం బలవర్ధనం। దానేనానేనసుప్రీతో హ్యతశ్శాంతిం ప్రయచ్ఛమే॥

ఆవికదానమ్ ॥శ్లో॥ ఊర్ణాజంచావికంపుణ్యంసర్వలోకప్రియంశుభం। సదాపవిత్రం పరమమతశ్శాంతింప్రయచ్ఛమే॥

గుడదానమ్ ॥శ్లో॥ గుడమిక్షురసోద్భూతం రసానాంపరమంపదం। దానేనానేనవైప్రీతో హ్యతశ్శాంతింప్రయచ్ఛమే॥

శర్కరాదానమ్॥ శ్లో॥ శర్కరేక్షురసోద్భూతా సదా స్వాదుకరీ శుభా। దానేనానేన మే నిత్యమతశ్శాంతిం ప్రయచ్ఛ మే ॥

రౌప్యదానమ్ ॥ శ్లో ॥ పితౄణాంవల్లభంయస్మాద్విష్ణోశ్చ శంకరస్యచ। రజతం పాతుమాం నిత్యం శోకసంసారసాగరాత్ ॥

లవణదానమ్ ॥శ్లో॥ అన్నాద్యాస్స్వాదుతాం యాంతి లవణేన రసాశ్రయే। నిత్యం లవణదానేన మమ సంతు మనోరథాః ॥ రసానామగ్రజం శ్రేష్ఠం లవణం బలవర్ధనం। ఆయుష్యం వర్ధతే యస్మాదతశ్శాంతిం ప్రయచ్ఛ మే ॥

ధాన్యదానమ్ ॥శ్లో॥ ధన్యంకరోతి దాతారమిహలోకే పరత్రచ। తస్మాత్ప్రశస్యతే ధాన్యమతశ్శాంతిం ప్రయచ్ఛ మే ॥

అథ నానాధాన్యదానాని

తత్ర వ్రీహిదానమ్॥ బ్రహ్మణా నిర్మితాః పూర్వం వ్రీహయో యజ్ఞసాధనాః। అనేన వ్రీహిదానేన మమ సంతు మనోరథాః ॥

తండులదానమ్ ॥శ్లో॥ వ్రీహిజాస్తండులాశ్శుద్ధాః పితృదేవద్విజప్రియాః। దానేనానేన మే సంతు సర్వకామాశ్చ సంపదః ॥

ఆఢకదానమ్ ॥శ్లో॥ రామదేహసముద్భూతాః మదకామప్రణాశనాః। ఆఢకాస్సర్వపాపఘ్నా అతశ్శాంతిం ప్రయచ్ఛ మే ॥

గోధూమాః॥శ్లో॥ ధాన్యచూడామణిశ్శ్రేష్ఠం బూదీ్వ వే గోధూమసంజ్ఞకః। గ్రంథిర్వదనసౌఖ్యానామతశ్శాంతిం ప్రయచ్ఛ మే ॥

యావనాళాః ॥శ్లో॥ యావనాళాః ప్రియకరాః కాంతిపుష్టిబలప్రదాః। దానానేనస్వైయస్మాద్దస్తు శాంతిస్సదా మమ ॥

మాషాః ॥శ్లో॥ యస్మాద్దేవహితార్థాయ విష్ణోర్దేహసముద్భవాః। పితౄణాం తృప్తికరా మాషాః ప్రయచ్ఛన్తు శుభాంగతిమ్ ॥

ముద్గాః ॥ శ్లో ॥ ముద్గబీజాని వైయస్మాత్ ప్రియాణి పరమేష్ఠినః। తస్మాద్దేషాం ప్రదానేన మమ సన్తు మనోరథాః॥

చణకాః ॥శ్లో॥ గోవర్ధనగిరేర్ధార సముద్యేహరిరక్షితాః। చణకాస్సర్వపాపఘ్నా అతశ్శాంతిం ప్రయచ్ఛ మే ॥

కుళుత్థాః॥శ్లో॥ అగ్నిగర్భోద్భవా సౌమ్యాః బలారోగ్యయశః ప్రదాః। కుళుత్థాస్సర్వపాపఘ్నా అతశ్శాంతిం ప్రయచ్ఛ మే ॥

లోకభక్తం చయత్॥లోహపాత్రప్రదానేన తత్ప్రమే ప్రణశ్యతు సూర్యప్రీతికరం తామ్రమారోగ్యబలవర్ధనమ్। తస్మాదస్య ప్రదానేన ప్రీయతాం మే దివాకరః ॥ కాంస్యం బ్రహ్మశివ నారాయణా ఆదికాంస్యం మేతద్వి భావసుః కాంస్యం విష్ణుమయం యస్మాదతశ్శాంతిం ప్రయచ్ఛతు

రత్నదానమ్ ॥శ్లో॥ యస్మాత్సర్వేషు రత్నేషు సర్వే దేవా వ్యవస్థితాః ॥ రత్నదానేన మే శాంతిం ప్రయచ్ఛన్తు సదాసురాః ॥ మాణిక్యం పద్మరాగంచ వైడూర్యం రత్నమేవచ। గోమేధికం మరకతం పుష్యరాగంచ మౌక్తికం॥ ప్రవాళంచ నవైతాని రత్నానీతి వదంతిహి। మౌక్తికం భూషణం విష్ణోః శ్రియా గౌర్యాః శివస్యచ ॥ దానేనాస్య శివం మేస్తు పరత్రేహసుఖం సదా। ప్రవాళం పుష్టిదం కాంతివర్ధనం శుభదం సదా। దానేనాస్య సుఖంచాస్తు శాంతిశ్చైవ సదా మమ। మాణిక్యమణయోలక్ష్మ్యాః ప్రియా గౌర్యాశ్చ సర్వదా। దానేనైషాం సుఖం శాంతి సౌభాగ్యంచ సదాస్తు మే ॥

తాటంకదానం ॥ శ్లో ॥ కర్ణపత్రం సదా స్త్రీణాం భూషణం మంగళప్రదం। దానేనాస్య సుఖం శాంతి సౌభాగ్యంచ సదాస్తు మే ॥

గజాదిదానమ్ ॥శ్లో॥ ఐరావతశ్చతుర్దంతో గజానాం నాయకశ్చయః। దిగ్గజానాం పూజ్యతమో గజశ్రేష్ఠస్సురార్చితః॥ గజేంద్ర మత్తమాతంగ రిపుసైన్యవినాశక। తవదానేన మే శాంతి స్సర్వదాస్తు సుఖం శివమ్ ॥

అశ్వదానమ్ ॥ శ్లో ॥అశ్వోహి వాహనం భానోః కారణం హి శతక్రతోః। సంప్రదానేన మే చాస్య శాంతిరస్తు సుఖం సదా । వృషభో ధర్మ ఏవ స్యాన్మహాదేవప్రియస్సదా। సంప్రదానేన చైవాస్య శాంతిరస్తు సుఖం శివమ్॥ మేషోగ్నివాహో యజ్ఞార్థం బ్రహ్మణా నిర్మితః పురా। మేషదానేన మే శాంతి స్సుఖంచాస్తు సదా మమ ॥ ఛాగప్రియో హి యజ్ఞానాం మాహాతిత్వే వ్యవస్థితః। అస్య చైవప్రదానేన శాంతిరస్తు సదా మమ ॥

ఘంటాదానం ॥శ్లో॥ ఘంటా దేవప్రియా నిత్యం మహానందకరీ శుభా। సంప్రదానేన మే తస్యాః శాంతిరస్తు సుఖం సదా

యోత్త్రిగుణం ప్రోక్తం వపుర్వైనాస్తి నిష్కృతిః॥ మాతరం పితరం హత్వా సోదర్యం భ్రాతరం తథా। గురుం హత్వా శ్రోత్రియం వా హ్యాహితాగ్ని మథాపి వా॥ అజ్ఞానతో యదా హన్యాద్ద్విగుణం తు వ్రతం చరేత్। తదా త్మానం దహేద్వహ్నౌ నిషా న్యాద్యాదికామతః॥ ఏతదుక్తం బ్రాహ్మణస్య ద్విగుణం క్షత్రియస్య చ। వైశ్యస్య త్రిగుణం ప్రోక్తం శూద్రాదీనాం చతుర్గుణమ్॥ యాగస్థక్షత్రివిట్ఘాతీ చరేద్బ్రహ్మహణో వ్రతం। గర్భహా చ యథా వర్ణం తథాత్రేయీ నిషూదకః॥ చరేద్వ్రతమహత్వాపి ఘాతార్థం చేత్సమాగతః। ద్విగుణం సవనస్థే తు బ్రాహ్మణే వ్రతమాదిశేత్॥ అశీతిర్యస్య వర్షాణి బాలో వాప్యూనషోడశః। ప్రాయశ్చిత్తార్ధమర్హంతి స్త్రియో వ్యాధిత ఏవ చ॥ మహాపాతకసంయుక్తో దేహ స్యాదగ్నిమానపి। పుత్రాద్యైః పాలయేదగ్నిం యుక్త ఆదోషసంక్షయాత్॥

తా॥ ఇంతవరకు ప్రాయశ్చిత్తమునుచేసికొనుమని చెప్పఁబడినదేగాని యెలా చేయవలయునో ఆనువిషయమునుగురించి చెప్పలేదు. ఇప్పుడు చెప్పుచున్నాడు. బ్రాహ్మణ హంత. మనుష్యునిశిరస్సును భిక్షపాత్రగా చేసికొనిచిహ్నముతరించి భిక్షమును భుజించుచు మధ్యమధ్య సమాజములలో తాను చేసినకర్మను తెలియచేయుచు మితముగా భుజించుచు పన్నెండు సంవత్సరములు సంచరించవలయును. సంపూర్ణముకాగానే మూడుగోవులను దానమివ్వవలయును. బ్రాహ్మణుఁడు తెలియక సామాన్య బ్రాహ్మణునిచంపినయెడల యీ ప్రాయశ్చిత్తమును జేసికొనవలయును. బ్రహ్మహంతబ్రాహ్మణునకు ప్రాణదానమొసగి కాపాడినను పన్నెండు గోవులను కాపాడినను అశ్వమేధయజ్ఞమందలి అవబృథస్నానమాచరించినను శుద్ధినొందును. అథవా దీర్ఘరోగముతో బాధపడుచున్న బ్రాహ్మణునిగాని: గోవునుగాని: మార్గమందుచూచి వాని బాధను మానిపినయెడల బ్రహ్మహంత శుద్ధినొందును. అథవా బ్రాహ్మణహంతగాని: బ్రాహ్మణద్రవ్యహర్తగాని:. ఆయుధములతో హతుఁడైనయెడల శుద్ధినొందును అథవా అరణ్యమందు ముమ్మారు వేదమును జపించిన శుద్ధినొందును అథవా సరస్వతీనదికి యెదురుగా వెళ్ళినగాని: యుద్ధమందు హతుఁడైనగాని శుద్ధినొందును, యుద్ధమందు దెబ్బలుతిని చావకున్నను శుద్ధినొందును ఈ చెప్పఁబడినవిధియంతయు సామాన్యబ్రాహ్మణునికి తెలియకచంపిన వానికి చెప్పఁబడినదిగా తెలిసికొనవలయును బుద్ధిపూర్వకముగా బ్రాహ్మణునిచంపినయెడల ప్రాణాంతికప్రాయశ్చిత్తమునుచేసికొనవలయును. బ్రాహ్మణుఁడు బ్రాహ్మణునియిచ్చచేత చంపినయెడల తనప్రాణ

తా॥ ఇఁక మీద ద్రవ్యములకు శుద్ధిని చెప్పఁబడును. అందును ముందు భూశుద్ధిని వివరించెదను. భూమికి తుడుచుటవల్లన; దహనమువల్లన; కాలమువల్లను: గోవులు సంచరించుటవల్లను, తడుపుటవలను త్రవ్వుటవలన. అలుకుటవలన శుద్ధిగలుగును. భూమికి అశుద్ధి హేతువులు చెప్పఁబడుచున్నవి. చండాలులున్న స్థలమున్ను మూత్రాదికమును వుంచుస్థలమున్ను: కశ్మలతో గూడినస్థలమున్ను: కుక్కలు. పందులు గాడిదలు: ఒంటెలు మొదలగువాటితో తాకబడిన స్థలమున్ను; బొగ్గులు; ఉముక-కేశములు: వెముకలు: భస్మము మొదలగువాటితో గూడినస్థలమున్ను: మృతిసంభవించిన స్థలమున్ను: ప్రసవించినస్థలమున్ను అమేధ్యమగును, అనఁగా అపవిత్రమగును గాన పైనచెప్పినవాటిలో అన్నిగాని కొన్నిగాని జరిపినయెడల ఆస్థలము పవిత్రమగును. కాలమువలనశుద్ధి అనఁగా అపవిత్రవస్తువును తీసివేసినతరువాత కొంతకాలమునకు స్వయంగానే శుద్ధిగలుగును.

అథ గృహశుద్ధిః

శ్లో॥ గృహశుద్ధిం ప్రవక్ష్యామి త్వగస్థిశవదూషణే। ప్రోత్సృజ్య మృన్మయం భాండం సిద్ధమన్నం తథైవ చ॥ గృహాదపాస్య తత్సర్వం గోమయేనోపలేపయేత్। అద్భిస్సంప్రోక్ష్య చైవాథ ఛాగేనాఘ్రాపయే ద్బుధః॥ బ్రాహ్మణైర్మంత్రపూతైశ్చ హిరణ్యకుశవారిణా। సర్వమభ్యుక్షయేద్వేశ్మ తతశ్శుధ్యేదసంశయః॥

తా॥ గృహమందు చర్మముగాని: వెముకలుగాని: శవముగాని యుండిగృహమునకు అశుద్ధిగలిగినయెడల వాటినితీసివేసి తరువాత మట్టికుండలను తీసివేసి వండినఅన్నమును పరిహరించి పూడిచి గోమయతో అలకవలయును. జలము ప్రోక్షించి మేకతో ఆఘ్రాణింపఁజేయవలయును. బ్రాహ్మణులతో మంత్రములుచెప్పి కుశలతో జలమును ప్రోక్షించవలయును అట్లుచేసినయెడలగృహము శుద్ధమగును.

అథ పాత్రశుద్ధిః

శ్లో॥ నిర్లేపం కాంచనం భాండమద్భిరేవ విశుధ్యతి। అబ్జమశ్మమయం చైవ రాజతం చానుపస్కృతమ్॥ చరుస్రుక్స్రువసస్నేహపాత్రాణ్యుష్ణేన వారిణా। సలేపానామలేపానాం వారిణా శుద్ధిరిష్యతే। యజ్ఞసాధనభూతానాం పాత్రాణాం చైవ సర్వదా॥ స్ఫాట్యాదీనాం చైవ సర్వేషాం వారిణా శుద్ధిరిష్యతే। గవాఘ్రాతాని కాంస్యాని శూద్రోచ్ఛిష్టాని యాని చ। శుధ్యంతి దశభిః క్షారైః శ్వకాకోపహతాని చ। భస్మనా

శుధ్యతే కాంస్యం సురయా యన్న లిప్యతే । సురామూత్ర పురీషైస్తు శుధ్యతే తాపలేఖనైః ॥ తామ్రమాష్లైన శుధ్యేత న చేదామిష లేపనం। ఆమిషేనతు యల్లిప్తం పునర్దాహేన శుధ్యతి ॥ సూతికోచ్ఛిష్టభాండస్య సురామద్యహతస్య చ। త్రిస్సప్తమార్జనాచ్ఛుద్ధిర్న తు కాంస్యస్య తాపనమ్॥ సూతికాశ్వానవిణ్మూత్రరజస్వలాహతాని చ। ప్రక్షేప్తవ్యాని తాన్యగ్నౌ యద్వ ద్యావద్ధ హేదపి॥ సువర్ణ రౌప్య శంఖాశ్మ శుక్తిరత్నమయానిచ। కాంస్యాయస్తామ్ర పాత్రాణి త్రపుసీసమయానిచ। నిర్లేపనాని శుధ్యంతి కేవలేన జలేన తు। శూద్రోచ్ఛిష్టాని శోధ్యాని త్రిధా క్షారాన్లువారిభిః॥ బ్రహ్మక్షత్రవిశాంచైవ సకృత్సం మార్జనాచ్ఛుచిః ॥ చతుర్థేన తు యద్భుక్తం చతుష్ఖ స్తత్ర మార్జనమ్ ॥ అగ్నౌ ప్రక్షిప్య గృహ్ణీయాద్ద స్తిం ప్రక్షాళయేత్తతః । గోశృంగేణ తు సంస్పృష్టం తత్పాత్రం శుచితామియాత్ ॥ గండూషం పాదశౌచం చ యత్కాంస్యే భాజనే ఽశ్నన్ మహ్యా సంభవని క్షిప్య పునస్సంస్కార మాదిశేత్ ॥ లోహానాం దహనాచ్ఛుద్ధిర్భస్మనా గోమయేన వా । దహనాత్తనానాద్వాపి శైలానాం మంత్ర సాపి వా । కాష్ఠానాం తక్షణాచ్ఛుద్ధిః మృద్భిర్మయజైరపి । ఏవం భోజన పాత్రాణాం ముక్తోయం పూర్వసూరిభిః॥ సంహతానాం తు పాత్రాణాం యద్యేనముపహన్యతే। తస్యైవ శోధనం ప్రోక్తం సామాన్య ద్రవ్య శుద్ధికృత్ ॥

తా॥ బంగారపుపాత్ర అంటులేకుండాచేసి కడిగినయెడల శుద్ధమగును. శంఖము, రాయి: వెండిపాత్రలు, చరువు సుక్కు-స్రువ — తైలపాత్రలు వేడినీళ్లతో శుద్ధములగును. లేపముతో గూడినవాటికిన్ని లేపములేనివాటికైననూ జలముతో శుద్ధియగును. యజ్ఞమునకు సాధనములయినపాత్రలకు జలముతో శుద్ధియగును. గోవుతో అఘ్రాణించ(బడినవి శూద్రోచ్ఛిష్టములు. కుక్కలు కాకులు మొదలగువాటితో తాక(బడినవిన్ని, పదిమారులు ఉప్పుతో కడుగబడినయెడల శుద్ధములగును. కంచుపాత్ర భస్మముతో శుద్ధమగును. కల్లుమూత్రము పురీషము వీటితో లిప్తమైనయెడల కాంస్యపాత్రలను నిప్పులోకాచి సానబట్టినయెడల శుద్ధములగును. రాగిపాత్ర చింతపండుతో శుద్ధమగును. ఇదియే మాంసముతో గూడినయెడల తిరిగి అగ్నితప్తమైనయెడల శుద్ధమగును. సూతికోచ్ఛిష్టసంపర్కముగలదియు, కల్లుసంపర్కంగలదియు అగు కంచుపాత్ర ౨౧ మారులు జలముతో కడిగినయెడల శుద్ధమగును. సూతిక, కుక్క, మూత్రపురీషములు; రజస్వల వీటితో సంపర్కముగలపాత్రలసు

తా॥ ౧ బ్రాహ్మణునకు బాధనుచేయుట. అఘ్రాణించ(గూడదానికల్లును అఘ్రాణించుట. చాడీలుచెప్పుట; పురుషమైథునము ఇవిజాతిభ్రంశకరసాతకములు ౨ గాడిదలు, ఒంటెలు, అశ్వములు, మృగములు, గజములు, మేకలు; గొర్రెలు మత్స్యములు. సర్పములు, మహిషములు వీటినిచంపుట సంకీర్ణీకరణ పాతకములు ౩ పురుగులు కీటకములు, పక్షులు, వీటినిచంపుట. మద్యసంబంధభోజనము, ఫలములను పుష్పములను కట్టెలను అపహరించుట మాలిన్యకరణము, నిందితులవలనధనగ్రహణము, వర్తకము, శూద్రసేవనము, ఇవి అపాత్రీకరణపాతకములు ౪ అసత్యముపలుకుట, క్రిమికీటపక్షిహత్య, అమేధ్యసేవనము, దుర్గంధసేవనము యివి మలినీకరణపాతకములు ౫ ఈ పాతకములుగాని పాతకములన్నియు ప్రకీర్ణకపాతకములు

అథ ప్రాయశ్చిత్తవిధిః

శ్లో॥ శిరః కపాలీ ధ్వజవాన్ భిక్షాశీ కర్మ వేదయన్ । బ్రహ్మహా ద్వాదశాబ్దాని మితభుక్ఛుద్ధిమాప్నుయాత్ ॥ తచ్ఛేద్బ్రహ్మహా సర్వం వ్రతం ద్వాదశవార్షికం । సమాప్తే తు శతం దద్యాద్గవామస్మిన్ వ్రతేన తి॥ అజ్ఞాత్వా బ్రాహ్మణం హత్వా సామాన్యం ద్విజసత్తమః। ప్రాయశ్చిత్తమిదం కుర్యాద్ద్విధినా ద్వాదశాబ్దికమ్॥ బ్రాహ్మణస్య పరిత్రాణ ద్గవాం ద్వాదశకస్య చ। తథాశ్వమేధావభృథస్నానాద్వా శుద్ధిమాప్నుయాత్ ॥ దీర్ఘతీవ్రామయగ్రస్తం వేదస్య బ్రాహ్మణం గామథాపి వా । దృష్ట్వా పథి నిరాతంకం కృత్వా తు బ్రహ్మహా శుచిః॥ ఆనీయ విప్రసర్వస్వం హృతం ఘాతిత ఏవ వా। తన్నిమిత్తం క్షతశ్శస్త్రైః జీవన్న పి విశుధ్యతి। అరణ్యే నియతో జప్త్వా త్రిః వేదస్య సంహితాం। శుద్ధ్యేత వా మితాశీత్వా ప్రతిస్రోతస్సరస్వతీమ్॥ సంగ్రామే వా హతో లక్ష్యభూతశ్శుద్ధిమవాప్నుయాత్ । మృతకల్పః ప్రహారార్తో జీవన్నపి విశుధ్యతి॥ జాతిమాత్రం యదా హన్యాద్దజ్ఞాత్వా బ్రాహ్మణోరహః । ప్రాయశ్చిత్తం తదా కుర్యాదిదం పాపవిశుద్ధయే॥ ప్రాణాంతికం చ యత్ప్రోక్తం ప్రాయశ్చిత్తం మనీషిభిః। తత్కామకారవిషయం జ్ఞేయం నాత్ర చ సంశయః ॥ కామతో వా యదా హన్యాద్బ్రాహ్మణం బ్రాహ్మణః సదా చరేజ్జేత ద్వ్రతం ఘోరం యావత్ప్రాణపరిక్షయః॥ మతిపూర్వం యదా హన్యాద్బ్రాహ్మణం జాతిమాత్రకం ॥ గోసహస్రం తు దాతవ్యం సువర్ణం వా తావ దేవహి॥ విధేః ప్రథమకాద స్మాద్ద్వితీయే ద్విగుణం భవేత్ । తృతీ

లను తీర్చకుండుట: ఆధానముచేసి నిత్యము అగ్నిసేవచేయకుండుట అమ్మగూడని వస్తువులనుఅమ్ముట: అన్నగారికి: వివాహముగాకుండుకాలమందు తాను వివాహమాడుట: ధనమునుగ్రహించే అధ్యయనమును చెప్పుట: ధనమిచ్చి అధ్యయనముచేయుట పరస్త్రీగమనము: పరధనాపహరణము:వడ్డీవ్యాపారము:,లవణమునుచేయుట:స్త్రీవధ శూద్రవధ: వైశ్యవధ: క్షత్రియవధ: హెచ్చుధరకుఅమ్ముట, పరలోకముదేవుఁడు లేఁడనుట. వ్రతములులేకుండుట: కుమారులనుఅమ్ముట- ధాన్యమును: వెండిని: పశువులను: దొంగిలించుట: అయోగ్యులకు యాజ్ఞికముచేయించుట: తల్లినితండ్రిని కుమారులను విడుచుట, తటాకమును ఉద్యానవనమును అమ్ముట: వివాహముకాని కన్యయందు దోషమును అపాదించుట: అనఁగా ఉన్నదిగాని లేనిదిగాని దోషమును వెల్లడించుట: అన్నగారికి వివాహముగానిది తమ్మునికి వివాహముచేయించుట: ఆ తమ్మునికి కన్యనుయిచ్చుట: కుటిలస్వభావము పట్టినవ్రతమును విడుచుట: తనకుగాను క్రియలనాచరించుట అనఁగా పరలోకసాధనమును విడుచుట: కల్లుద్రాగువాని స్త్రీని సేవించుట, అధ్యయనమునువిడుచుట,అగ్నిత్యాగము;బంధుత్యాగము.వంటకుగాను పచ్చిచెట్టునునరకుట స్త్రీహింస: మందులనమ్ముట చంపుటకు యంత్రములనుచేయుట, సప్తవ్యసనములు తన్నుతానమ్ముట అనఁగా ఆత్మవిక్రయము:శూద్రునకు బంటువలె చెప్పినపనులుచేయుట. హీనులతో సఖ్యముచేయుట. నీచయోనిని సేవించుట: ఏవిధమైన యాశ్రమమందు నిలకడలేకుండుగ: నిత్యముపరాన్నమును తినుట: బౌద్ధాగమాదుల నభ్యసించుట చేయఁగూడని కార్యములందధికారిగా నుండి చేయించుట: భార్యనుఅమ్ముట ఇవి యుపపాతకములు వీటిలో నొకదానినయినను చేసినయెడల పాతకముగల్గును మహాపాతకతుల్యములుగా చెప్పఁబడినవన్నియు మహాపాతకములు. అంతకుతక్కువపాతకము లుపపాతకములు

అథ మలినీకరణాదీని

శ్లో॥ బ్రాహ్మణస్యరుజంకృత్వాఘ్రాతిరఘ్రేయమద్యయో ర్జైహ్మ్యంపుంసిచమైథున్యం జాతిభ్రంశకరంస్మృతమ్॥ ఖరోష్ట్రాశ్వమృగేభానా మజావికవధస్తథా।సంకరీకరణంజ్ఞేయం మీనాహిమహిషస్యచ॥ క్రిమికీటవయోహత్యా మద్యానుగతభోజనం। ఫలైధఃకుసుమస్తేయ మధైర్యంచమలావహమ్॥ నిందితేభ్యోధనాదానం వాణిజ్యంశూద్రసేవనం। అపాత్రీకరణంప్రోక్తమసత్యస్యచభాషణమ్॥ క్రిమికీటవయోహత్యా మేధ్యదుర్గంధసేవనం। మలినీకరణంప్రోక్తం ముక్తానస్యత్రికీర్ణకమ్ ॥

అగ్నియందు కాచవలయును, సువర్ణము వెండి శంఖము రాయి రత్నము శుక్తి కంచు ఇనుము రాగి యిత్తడి సీసము యీపాత్రలకు లేపము లేకుండిన యెడల జలముతో శుద్ధిగలుగును. శూద్రోచ్ఛిష్టములు పాత్రలు క్షారముతో ఆమ్లముతో జలముతో శుద్ధమగును. బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యోచ్ఛిష్టములు కడిగిన యెడల శుద్ధములగును. శూద్రుఁడు భుజించినపాత్రను నాలుగుమారులుకడిగి అగ్నియందు కాచినయెడల శుద్ధమగును ఆవుయొక్కకొమ్మతో తాకబడినది పవిత్రమగును కంచుపాత్రలో గండూషముగాని కాళ్ళుకడుగుటగాని జరిగినయెడల ఆ పాత్రను ఆరుమాసములు భూమిలోనుంచినయెడల శుద్ధమగును లోహపాత్రలకు దహనమువలనగాని భస్మముతోగాని; గోమయముతోగాని శుద్ధిగల్గును శైలములకు [రాతిపాత్రలకు] దహనమువలనగాని, ఖననమువలనగాని జలముతోగాని శుద్ధిగల్గును కాష్ఠములకు [కొయ్యపాత్రలకు] చెక్కుడువలనగాని మృత్తికతోగాని గోమయముతోగాని జలముతోగాని శుద్ధిగల్గును ఈప్రకారము భోజనపాత్రలకు శుద్ధి చెప్పఁబడినది. ఇదివేరువేరుపాత్రల శుద్ధిప్రకారము మొత్తము అనేకవిధములైనపాత్రలు గుంపుగానుండగా అపవిత్రతకలిగినయెడల సామాన్యముగా ద్రవ్యశుద్ధిప్రకారము శుద్ధి చేయవలయును.

అథ ధాన్యశుద్ధిః

శ్లో॥ వ్రీహయఃప్రోక్షణాదద్భి శ్శాకమూలఫలానిచ।తన్మాత్రస్యాపహారాద్వా నిస్తుషీకరణేనవా।గృహదాహేసముత్పన్నేదగ్ధేవామానుషేఽవసే॥అభోజ్యస్తద్గతోవ్రీహిర్ధాతుఃద్రవ్యస్యసంగ్రహః। మృన్మయేధృతధాన్యానా మధోభువిచతిష్ఠతామ్॥ యవమాషతిలాదీనాంసదోషోమనురబ్రవీత్। నచాత్రప్రాణినోయత్రకేవలంగృహదీపనమ్॥ తత్రద్రవ్యాణిసర్వాణి గృహ్ణీయాదవిచారయన్। ధాన్యపూగతృణాదీనాం కాష్ఠాదీనాంచసర్వదా। క్లిన్నానాంచాప్యక్లిన్నానాం మారుతేనైవశోధనమ్ ॥

తా॥ వ్రీహిధాన్యములు శాకములు మూలములు ఫలములు జలముతో ప్రోక్షణవలన శుద్ధములగును యద్వాఆయా పవిత్రధాన్యాదులను అనఁగా కుక్క మొదలగునవి తాకినయెడల ఆతాకిన స్థలమందలి ధాన్యాదులనుమాత్రము పరిహరించినయెడలశుద్ధములగును యద్వాదంచి బొట్టుతీసినయెడల శుద్ధములగును. గృహము అగ్నిదగ్ధమగునేని ఆగృహమందున్నధాన్యము భుజించుటకుయోగ్యముకావు మట్టికుండలో వుంచబడిన ధాన్యమునకున్ను భూమియందు పాతిపెట్టఁబడిన ధాన్యమున

కున్నూ, యవలకున్నూ: మినుములు, పెసలు, శనగలు, కందులు;తిలలు మొదలగు వాటికెన్ని యేవిధమైనదోషము లేదని మనువు చెప్పినాడు- జీవములేమియులేని స్థలమందు కేవలము గృహమందున్న సమస్తద్రవ్యములను గ్రహించవచ్చును. అనఁగా వాటికిదోషములేదు. ధాన్యములకు తృణాదులకు కాష్ఠములకు తడిసిన వాటికిగాని పొడివాటికిగాని వాయువువలన శుద్ధి గలుగును.

అథాన్నశుద్ధిః

శ్లో॥ పక్షికీటగవాఘ్రాత మవధూతమపక్షుతం। దూషితం కేశకీటైశ్చ మృత్ప్రక్షేపేణ శుధ్యతి॥ జనదోర్ణ్యాంపివాహేచ యజ్ఞేషు పరిక్ష్యతేషుచ। కాకైశ్శ్వభిశ్చసంస్పృష్ట మన్నంతన్నవిసర్జయేత్ ॥ తన్మాత్రమన్నముద్ధృత్య శేషంసంస్కారమర్హతి। బహూన్యేవం విజానీయాత్కృతేష్వన్నేషు నైయతః॥ పంచద్రోణాధికంత్వన్నం కాకశ్వాఘ్రాపఘాతితం। గ్రాసముద్ధృత్యతన్మాత్రం యత్తులాలాకృతం భవేత్ ॥ హేమోదకేన నాభ్యుక్ష్య రాజతేనాంబునాథవా । అగ్నిజ్వాలోప సంస్పర్శా త్సువర్ణమసుసర్పిషామ్ ॥ ద్రవ్యాణాంప్లావనేనైవ హ్యన్నానాంప్రోక్షణేనచ॥ ఛాగస్యముఖంసంస్పృష్టమన్నంతచ్ఛుచితామియాత్॥ శ్రవణంమృత్తైలానాం లవణంగోరసస్యచ। భాండాని ప్లావయేదద్భిః శాకమూలఫలానిచ ॥ ద్రవ్యాణాంచైవసర్వేషాం శుద్ధిరుత్ప్లవనంస్మృతం। ప్రోక్షణంసంహతానాంచ దారవాణాంచతక్షణమ్॥ ఘృతంచైవదధిక్షీరం తక్రాద్యేక్షురసోగుడః। శూద్రభాండస్థితంతక్రం తథామధునదుష్యతి ॥ ఆమమాంసంఘృతంక్షౌద్రం స్నేహాశ్చ ఫలసంభవః। మ్లేచ్ఛభాండస్థితాదూష్యా నిష్క్రాంతాశ్శుచయస్మృతాః ॥ నిర్యాసానాంగుడానాంచ క్షీరలవణానాంతథైవచ। కుసుంభకుసుమానాంచ హ్యూర్ణాకార్పాసయోస్తథా ॥ మృత్పర్ణతృణకాష్ఠానాంశ్వభిశ్చండాలవాయసైః। స్పర్శనేనహితంశౌచం సోమసూర్యాగ్నిమారుతైః॥ ఉచ్ఛిష్టేనతుసంస్పృష్టో ద్రవ్యహస్తఃకథంచన। అనిధాయైనతద్ద్రవ్య మాచాంతశ్శుద్ధిమాప్నుయాత్ ॥

తా॥ అన్నశుద్ధిని చెప్పుచున్నాఁడు. పశులు: పురుగులు, గోవులువీటిచేత ఆఘ్రాణించఁబడినదియు, అవధూతమైనదియు, అపక్షుతమైనదియు కేశములుపురుగు మొదలగు వాటితోకూడినదియు అగు అన్నము మృత్తికాప్రక్షేపముతో శుద్ధ

నైనాచెప్పినసూ ఆపాపము వానికిరాదు. గురువులను ధిక్కరించుట, వేదములను నిందించుట, మిత్రునివధించుట, చదివినవేదమునుమరచుట యివి బ్రహ్మహత్యాసమానములు. యజ్ఞములకు; వివాహములకు: ధర్మకార్యములకువిఘ్నమాచరించువాడు బ్రహ్మఘాతకుఁడు. నిషిద్ధవస్తువులను భక్షించువాడు, అబద్ధమాడువాడును;రజస్వలయొక్క ముఖమును ఆఘ్రాణించువాడును సురాపానముజేసినవానికి తుల్యులు. అశ్వములను: రత్నములను, స్త్రీలను: భూమిని,గోవును,అపహరించుటయు,నిక్షేపమునుహరించుటయు యివి బంగారమును హరించుటకు సమానములగును. తనజాతిలోమిత్రునిభార్య కుమారిక: చండాలస్త్రీ: సగోత్రులలో కోడలు:మేనత్త: తల్లిసోదరి: మేనమామభార్య: సవతితల్లి: తోబుట్టువు: ఆచార్యకుమారిక:ఆచార్యపత్ని;తనకుమార్తె వీరితో సంభోగించినవాడు గురుతల్పగామి యనఁబడును. కోరికతోయిట్టి సంభోగముచేసిన స్త్రీగూడా గురుతల్పగామిదోషమునుబొందును. ఇట్టివానికి లింగమునుఛేదించి వధచేయవలయును.

అథోపపాతకాని

శ్లో॥ గోవధోఽ(వ్రా)త్యతాస్తేయ మృణానాం చానపక్రియా । అనాహితాగ్నితాఽపణ్య విక్రయఃపరివేదనమ్ ॥ భృతాదధ్యయనాదానం భృతకాధ్యాపనంతథా। పారదార్యంపారివిత్త్యం వార్ధుష్యం లవణక్రియా॥ స్త్రీశూద్రవిట్ క్షత్రవధో నిందితార్థోపజీవనం । నాస్తిక్యంవ్రతలోపశ్చ సుతానాంచైవవిక్రయః ॥ ధాన్యరౌప్యపశుస్తేయ మయాజ్యానాంచ యాజనం। పితృమాతృసుతత్యాగ స్తటాకారామవిక్రయః॥కన్యాసందూషణంచైవ పరివేదకయాజనం । కన్యాదానంచ తస్యైవ కౌటిల్యంవ్రతలోపనమ్॥ ఆత్మనోఽర్థేక్రియారంభో మద్యపస్త్రీనిషేవణం। స్వాధ్యాయాగ్నిసుతత్యాగో బాంధవత్యాగఏవచ। ఇంధనార్థంద్రుమచ్ఛేద స్త్రీహింసౌషధజీవనం। హింస్రయంత్రవిధానంచవ్యసనాన్యాత్మవిక్రయః॥శూద్రప్రైష్యంహీనసఖ్యంహీనయోనినిషేవణం। తథైవానాశ్రమేవాసః పరాన్నపరిపుష్టతా॥అసచ్ఛాస్త్రాధిగమన మకారేష్వధికారితా । భార్యాయావిక్రయశ్చైషా మేకైకముపపాతకమ్॥మహాపాతకతుల్యాని పాపాన్యుక్తానియానితు ॥ తానిపాతకసంజ్ఞాని తన్న్యూనముపపాతకమ్ ॥

తా॥ తరువాత యుపపాతకములు చెప్పఁబడుచున్నవి. ఉపపాతకములనఁగా మహాపాతకములకంటె తక్కువపాతకములు గోవధ:సంస్కారహీనవ్రత:ఋణము

తథాసంప్రతిపాదకః ప్రోత్సాహకస్సహాయశ్చ తథామార్గానుదేశక
ఆశ్రయశ్శస్త్రదాతా చ భక్తదాతా చకర్మిణాం। యుద్ధోపదేశకశ్చైవ
తద్వినాశే ప్రవర్తకః॥ అరిష్టిర్ధాటి మోయాస్తు సర్వేబ్రహ్మహణస్మృతాః। అకార్యకారిణామేషా ప్రాయశ్చిత్తం ప్రకల్పయేత్ ॥ ఆక్షిప్త
స్త్రాడితో వాపి ధనైర్వాప విప్రయోజితః । యముద్దిశ్య త్యజేత్ప్రాణాం
స్తమాహుర్బ్రహ్మఘాతకమ్॥ అకారణాత్తు యః కశ్చిద్ద్విజః ప్రాణా
పరిత్యజేత్ । తస్యైవ తద్భవేత్పాపం నతు యం పరికీర్తయేత్ ॥ గురూ
ణామధ్యధిక్షేపో వేదనిందా సుహృద్వధః॥ బ్రహ్మహత్యాసమం జ్ఞేయ
మధీతస్య చ నాశనమ్। యజ్ఞే వివాహకాలే చ త్వన్యస్మిన్ ధర్మకర్మణి
విఘ్నం గమనాద్యస్తు తమాహుర్బ్రహ్మఘాతకమ్ ॥ నిషిద్ధభక్షణం
జైహ్మ్యముత్కర్షే చ వచోఽనృతం। రజస్వలాముఖాస్వాదస్సురాపాన
సమానితు॥ అశ్వరత్నమనుష్యస్త్రీ భూధేనుహరణం తథా । నిక్షేపస్య చ
సర్వం హి సువర్ణస్తేయ సమ్మితమ్ ॥ సఖిభార్యాకుమారీషు స్వయో
నిష్వంత్యజాసు చ । సగోత్రాసు సుతస్త్రీషు గమనం గురుతల్పవత్ ॥
పితుస్స్వసారం మాతుశ్చ మాతులానీంస్నుషామపి। మాతుస్సపత్నీం
భగినీ మాచార్యతనయాం తథా। ఆచార్యపత్నీం స్వసుతాం గచ్ఛంస్తు
గురుతల్పగః॥ లింగం ఛిత్వా వధస్తస్య సకామాయా స్స్త్రియా అపి ॥

తా॥ పంచమహాపాతకములున్నవి. వాటిని జేసినవారు పంచమహాపాతకులు
అనఁబడుదురు. ౧ బ్రాహ్మణహంత, ౨ సురాపానముచేయు బ్రాహ్మణుఁడు,
౩ బంగారమును దొంగిలించినవాఁడు, ౪ గురుతల్పగామి అనఁగా తల్లి తల్లిసమాను
లగు గురువుభార్య శ్రోత్రియ భార్య మొదలగు స్త్రీలతో సంభోగించువాఁడు, ౫
నలుగురితో సహవాసము చేయువాఁడు పంచముఁడు, వీరు పంచమహాపాతకులు. బ్రహ్మహంతను చెప్పుచున్నాఁడు, బ్రాహ్మణుని చంపువాఁడును, అందుకు ఒప్పుకున్నవాఁడును
హననమునకు ఉపదేశించువాఁడును, దానిని ప్రతిపాదించువాఁడును, ప్రోత్సాహకుఁడును
సహాయుఁడును మార్గమును చెప్పువాఁడును; ఆధారమైనవాఁడును, ఆయుధమును ఇచ్చు
వాఁడును; హననకర్మలకు బలమునిచ్చువాఁడును, యుద్ధోపదేశము చేయువాఁడును, వినాశ
మునుచూపువాఁడును, నసుర్ధుఁడైయుండియు నిషేధించనివాఁడును ఈసర్వులు బ్రాహ్మ
ణహంతలనబడుదురు. వీరికి ప్రాయశ్చిత్తమును చెప్పవలయును. లాగఁబడిగాని,
కొట్టబడిగాని, ధనములను అపహరించిగాని ఎవ్వనిగురించి బ్రాహ్మణుఁడు ప్రాణము
లను విడుచునో వాఁడున్నూ బ్రాహ్మణహంతయగును. అకారణముగా బ్రాహ్మణుఁడు
ప్రాణములను విడిచెనేని ఆపాపము ఆ బ్రాహ్మణునకే గాని అక్రమముగా యెవ్వని పేరు

మగును. వివాహమందును యజ్ఞములందును దేవద్రోణి యందును కాకులు
కుక్కలు తాకిన అన్నమును విడువఁగూడదు. ద్రోణియనఁగా దోనె అనఁగా భాం
డము. వీటియందు కాకాదులు తాకిన అన్నమును మాత్రము పరిహరించి మిగిలినఅన్న
మును భుజించవచ్చును. పంచద్రోణములకంటె అధికమగు అన్నమును కాకాదులు
తాకినపుడు ఆతాకినఅన్నమును మాత్రము (కొంచెము అన్నమును) పరిహరించి శేష
మును భుజించవలయును. ద్రోణమనఁగా నాలుగు తూములు. పంచద్రోణమనఁగా
యిరువది తూములు బియ్యముగాని ధాన్యముగాని తూముసంఖ్యను ఆయాదేశములం
దాచారములనుబట్టి తెలిసికొనవలయును. చొంగతాకిన అన్నములో వకముద్దఅన్న
మును పరిహరించి మిగిలినదానిని బంగారముతో కూడినజలములో గాని రాజితజలము
తోగాని ప్రోక్షించిన శుద్ధమగును. సువర్ణమునకు తేనెకు నేయికి అగ్నిసంపర్కము
వలనను, చిలుకుటచేతను, అన్నమైతె ప్రోక్షించుటచేతను; శుద్ధమగును. మేక
ముఖముతో తాకిన అన్నము శుద్ధమగును, నేయి నూనెలకు కాపుతో శుద్ధి ఉప్పు
పాలు వీటికి పలప్లాననముతో శుద్ధి శాకమూలఫలములకు జలముతో యుత్ప్లవనము
వలన శుద్ధిగలుగును గుంపుగావున్నవాటికి ప్రోక్షణవల్ల శుద్ధి కొయ్యపాత్రలకు
చెక్కుడువల్ల శుద్ధి. నేయి, పెరుగు, పాలు, చెరకురసము బెల్లము, చల్ల తేనె
యివి శూద్రుల కుండయందున్ననూ శుద్ధములు. పచ్చిమాంసము. నేయి. తేనె:
చమురు (ఫలరసము) ఇవి మ్లేచ్ఛుల కుండలందున్నయెడల దుష్టములగును ఆ
కుండలనుండి తీసినయెడల శుద్ధములగును. బంకలు, బెల్లము; లవణము, నూనె,
పుష్పములు; బొచ్చు; పత్తి; మృత్తిక, ఆకులు, కాష్ఠములు. వీటినికాకులు చండా
లులు తాకినయెడల చంద్రసూర్యులు అగ్నివాయువు వీరివలన శుద్ధములగును
అనఁగా చంద్రాదుల స్పర్శవలన శుద్ధిగలుగునని భావము ద్రవ్యమును హస్తమం
దుంచుకొని యెంగిలిని తాకినయెడల ఆద్రవ్యమును ధరించియే ఆచమనము చేసిన
యెడల శుద్ధుఁడగును.

అథజలశుద్ధిః

శ్లో॥ అవిగంధాః రసోపేతా నిర్మలాః పృథివీగతాః। అక్షీణాశ్చైవ
గోపానా దాపశ్శుద్ధికరా ఇతి ॥ భూమిష్ఠముదకం మేధ్యం నైత్యృణ్యం
యత్రగోర్భవేత్ ॥ అలిప్తం చేదమేధ్యేన తద్వదేవశిలాగతమ్॥ ఉద్ధృత్య
వాపి శస్త్రాస్స్యుః శుద్ధపాత్రేయథాభవిత । ఏకరాత్రోషితాస్త్రాస్తు
త్యాజ్యా ఆపస్సముద్ధృతాః॥ అశౌచ్యాశ్శోణితటాకాని వాపీకూపవనానాం
సిచ। చండాలాద్యశుచిస్పర్శే నతీర్థైపరివర్జయేత్ ॥ వాపీకూపతటాకేషు

మానుషో మ్రియతే యది। అస్థిచర్మవినిర్ముక్తః చిరకాలం వసేద్యది ॥ ఉద్ధరేదుదకం సర్వం పంచపిండాన్మృదస్తథా। ప్రక్షిపేత్పంచగవ్యంతు తత్రశుద్ధిమవాప్నుయాత్ ॥ శ్వభిశ్శ్వపాకచండాలైర్దూషితేషు విశోధనం। ఘటానాం శతముద్ధృత్య పంచగవ్యంక్షిపేత్తతః ॥ ఉపానచ్ఛ్మశ్మవిణ్మూత్ర స్త్రీరజోమద్యమేవచ। ఏభిర్విదూషితే కూపే కుంభానాం షష్టిముద్ధరేత్ ॥ జలాశయేస్వల్పజలే స్థావరేచ మహీతలే। కూపవత్కథితా శుద్ధిర్మహత్సు తు న దూషణమ్ ॥ చండాలభాండసంస్పృష్టం పీత్వా కూపగతం జలం। గోమూత్రయావకాహార స్త్రిరాత్రేణైవ శుధ్యతి॥ అజగావో మహిష్యశ్చ బ్రాహ్మణీచ ప్రసూతికా। దశరాత్రేణ శుద్ధ్యంతి భూమిష్ఠంచ నవోదకమ్ ॥

తా॥ దుర్గంధములేనివి; రసముగలవి, స్వచ్ఛములైనవి; భూమియందున్న గోవు త్రాగినను క్షీణించనిది అగు జలములు పవిత్రములు. భూమియందుండి గోవునకు దాహముతీరుటకు తగినంతకు తక్కువలేకుండాయుండి అమేధ్యముతో సంపర్కములేకుండిన జలము పవిత్రము. తృతీయావిభక్తి యేభాగముండునని తోచుచున్నది. శిలయందున్న జలము ఆవ్రకారమే శుద్ధము భూమియందుండక పాత్రలో వుంచబడినను శుద్ధమైవపాత్రలోవున్నయెడల శుద్ధమైనజలములు: ఆపాత్రోదకములు యొకరాత్రిగడిచినయెడల శుద్ధములుగావు విడువతగినవి. అక్షోభ్యములైన [గ్రహించుటవలన తగ్గిపోని జలముగలవైన] చెఱువులు; వావులు, కూపములు: సరస్సులు ఇవి చండాలాదిసంపర్కముగలిగినయెడల అపవిత్రములుగానవిడువవలయును. అథవా తటాకాదులందు చండాలాదిస్పర్శగలిగినపుడు రేవునుమాత్రము విడువవలెను. కూపమందు చండాలాదిస్పర్శగలిగినపుడు శుద్ధి చేయవలయునని ముందు చెప్పుచున్నాడుగనుక ఇచ్చటను కూపము చండాలస్పర్శయందు అశుద్ధమగును. కాఁబట్టి స్పర్శేన అనుచోట వాపీకూపతటాకములందు మనుష్యుఁడు చనిపోయినయెడల ఆశవము చిరకాలముండి కుళ్ళినయెడల అజలమునంతను వెళ్ళగొట్టవలయును. ఐదు ముద్దలు మన్నును తీసివేయవలయును. తరువాత పంచగవ్యముల నుంచవలయును అపుడు శుద్ధములగును. వాపి యనఁగా దిగుడుబావి. కూపమనఁగాచాదబావి. తటాకమనఁగాచెఱువు. కూపమందు కుక్కలు చండాలులు తాకినయెడల నూఱుకుండలు జలమును పరిహరించి పంచగవ్యములనుంచినయెడల శుద్ధమగును, అకూపమందు చెప్పులు: శ్లేష్మము, అమేధ్యము. మూత్రము; స్త్రీరజస్సు, కల్లు వీటిసంపర్కము గలిగినయెడల అరువదికుండలజలమును పరిహరించిపంచగవ్యములనుంచిన యెడల

మునుజేప్పగూడదు, పాపములనుజేసి ప్రాయశ్చిత్తమున జేసికొనకపశ్చాత్తాపమును బొందక యున్నవారు భయంకరములయినరకముల నొందుదురు. నరకములు ముందుచెప్పఁబడుచున్నవి.

అథ నరకాణి

శ్లో॥ తామిస్రంలోహశంకుంచ మహానిరయశాల్మలీ। రౌరవం కుంభలం పూతిమృత్తికం కాలసూత్రకమ్॥ సంఘాతంలోహితోదంచ నవిషం సంప్రతాపనం। మహానరక కాకోల సంజీవన మహాపథమ్॥ అవీచిమంధతామిస్రంకుంభీపాకంతథైవచ। అసిపత్రవనంచైవ తపనంచైకవింశకమ్॥ మహాపాతకజైర్ఘోరై రుపపాతకజైస్తథా। అన్వితాయాంత్యచరిత ప్రాయశ్చిత్తానరాధమాః॥ విహితస్యాననుష్ఠానాన్నిందితస్యచ సేవనాత్। అనిగ్రహాచ్చేంద్రియాణాం నరః పతనమృచ్ఛతి। తస్మాదిహ నకర్తవ్యం ప్రాయశ్చిత్తం విశుద్ధయే ॥ ఏవమస్యాంతరాత్మా చలోకశ్చైవ ప్రసీదతి ॥ ప్రాయశ్చిత్తైరపైత్యేనో యదజ్ఞానకృతంభవేత్। కామతో వ్యవహార్యస్తు వచనాదిహజాయతే ॥

తా॥ తామిస్రము, లోహశంకు, మహానిరయము, శాల్మలి; రౌరవము; కుంభలము, పూతిమృత్తికము, కాలసూత్రము, సంఘాతము, లోహితోదము, సవిషము, సంతాపము, మహానరకము; కాకోలము, సంజీవనము, మహాపథము, అవీచి: అంధతామిస్రము; కుంభీపాకము: అసిపత్రవనము, తపనము, ఇట్లుయిరువది యొక నరకములు పెద్దవి. ఇంకా ఉపనరకములనేకములున్నవి, మహాపాతకములను; యుపపాతకములనుజేసి ప్రాయశ్చిత్తమునుజేసికొనినవారు వారివారిపాపములకను కూలముగా యీనరకములనొందుదురు. చేయఁదగినదానిని చేయకయు. చేయఁగూడనిదానిని చేసియు ఇంద్రియములనుజయించకయు మానవుఁడు నరకపాతమొందును. అనఁగాయింద్రియములకువశుఁడై శిశ్నోదరపరాయణుఁడై విహితమునువిడిచి నిషిద్ధములను సేవించి యుత్తమజన్మలనుండి నీచజన్మలనొందుదురని భావముకాఁబట్టి పాపములకు నాశముకొరకు ప్రాయశ్చిత్తమును తప్పక చేసికొనవలయును. ప్రాయశ్చిత్తముచేసికున్నయెడల తనయాత్మ స్వచ్ఛమగును, లోకము ప్రసన్నమగును: అజ్ఞానముతోజేయఁబడిన పాపములు నశించి లోకపూజ్యుఁడై సంచరించును,

మహాపాతకాని

శ్లో॥ బ్రహ్మహామద్యపస్తేయీ తథైవగురుతల్పగః । ఏతే మహాపాతకినో యశ్చతైస్సహసంవసేత్ ॥ హింద్రామంత్రో పదేష్టాచ

తూప్వతో నక్షత్రాంకల్పిపంచ జేత్॥ అనర్చితమనాహూత మపృష్ఠంచ యథావిధి । ప్రాయశ్చిత్తం నదాతవ్యం జ్ఞానవద్భిరపిద్విజైః॥ ప్రాయశ్చిత్తను కుర్వాణాః పాపేషునిరతానరాః। అనశ్చాత్తాపినఃకష్టాన్నరకాన్యాంతిదారుణాన్ ॥

తా॥ తరువాత ప్రాయశ్చిత్తవిధానము చెప్పబడుచున్నది మానవులు తెలిసియు తెలియకయు పాపములనుచేయుదురు పాపములవలన మానవులు పాపులగుదురు. పాపులకు నరకబాధ తప్పదు. కాఁబట్టి నరకబాధనివృత్తికొరకు పాపములు నశించుకొరకు ప్రాయశ్చిత్తవిధానమును చెప్పుచున్నాము. ప్రాయమనఁగా పాపము చిత్తమనఁగా నాశముగాన ప్రాయశ్చిత్తమనఁబడును ప్రాయశ్చిత్తమునకు అనుజ్ఞ యిచ్చువారు వేదవేదాంగవేత్తలుగాను, ధర్మశాస్త్రమందు పండితులుగాను. తమ యొక్క కర్మలుచేయువారుగాను; ఇంద్రియజయముగలవారుగాను వుండవలయును. ఇట్టివారు బహుమంది ౪-౫ మందికి తక్కువలేకుండా యుండవలయును. ఇట్టివారికి తనపాపములను నివేదనచేయవలెను అనఁగా సర్వము తెలియచేయవలయును. ఇట్టివారు యెక్కువగాలేకున్నను ఒక్కడైననుచాలునుగాని తెలియనివారు పదివేలు అయినను లాభములేదు. అనఁగా ధర్మమునుచెప్పువాడు ఒకడైననూ సభ్యుఁడగును, ధర్మముతెలియనివారు యెందరైనను సభ్యులుగానేరరు; ఇట్టి ధర్మవేత్తల సన్నిధికి పాపి స్వయముగావెళ్ళి తానుచేసిన పాపములనుచెప్పిస్నానముచేసిక్షౌరము చేయించుకొని ప్రాయశ్చిత్తములనుచేసికొనవలయును. కేశములను ఖండించుటకు యిష్టములేనియెడల రెట్టింపువ్రతమునుచేయవలయును. రాజుకాని రాజపుత్రుఁడుకాని సంపూర్ణ విద్యావంతుఁడైన బ్రాహ్మణుఁడుగాని సమస్తకేశములను యేకముచేసి చివర రెండుఅంగుళములపొడుగున ఖండించవలయును. స్త్రీప్రాయశ్చిత్తమందు స్త్రీలకు క్షౌరములేదు భస్మ, గోమయము, మృత్తిక, జలము, పంచగవ్యములు నీటితో మలాపకర్షణస్నానముచేయవలెను. అందువలన బాహ్యశుద్ధిగలుగును. స్నానముచేసి తడిబట్టలతో బ్రాహ్మణులకు మూఁడుప్రదక్షిణములనుజేసి తన పాపములను తెలియజేయవలయును. తరువాత పూర్వోక్తసభ్యులు తగినప్రాయశ్చిత్తమును చెప్పవలెను. మొదలు సభకు పోవఁగూడదు. వెళ్ళినయెడల న్యాయముగా చెప్పవలయును. న్యాయముమ చెప్పకున్నను, విరుద్ధముగాచెప్పినను సభ్యుఁడు పాపియగును; ఎవ్వఁడు ధర్మశాస్త్రమును తెలిసికొనక ప్రాయశ్చిత్తమును చెప్పునోవాడుచెప్పినవ్రతమును నడుచుకొను పాపి పవిత్రుఁడగునుగాని ఆచెప్పినసభ్యుండు పాపియగును. తెలిసినవారైనను తమను బూజించక పిలువక, అడుగక యున్నవానికి ప్రాయశ్చిత

శుద్ధిగల్గును. చిన్న చెరువుకున్ను. సరస్సునకున్ను. రాతియందున్న జలమునకున్ను కూపమునకువలె శుద్ధిచేయవలెను. పెద్దవియగు తటాకాదులకు శుద్ధిచేయనవసరము లేదు. చండాలాదిసంపర్కముతో అశుద్ధిగలుగదు. ప్రథమమందు చండాలేతరుల చేత త్రవ్వబడినను కూపమందు చండాలుఁడు కుండతో జలమునుతోడినయెడల ఆ జలము అపవిత్రమగును. అట్టిజలమును త్రాగినయెడల గోమూత్రమును త్రాగుచు యానకాహారమునుతినుచు మూఁడురోజులుండినయెడల పవిత్రుఁడగును. మేకలు. గొఱ్ఱెలు, గేదెలు, బ్రాహ్మణస్త్రీ ప్రసూతిక భూమియందున్న నూతనవర్షజలము ఇవి పదిరోజులతరువాత శుద్ధములగును. అనఁగా ప్రసవించినతరువాత మేకలు గొఱ్ఱెలు: గేదెలు, బ్రాహ్మణస్త్రీ యివి పదిరోజులవరకు అపవిత్రములు, తరువాత శుద్ధములగును. నూతనముగ వర్షముకురిసిన జలము పదిరోజులతరువాత త్రాగుటకు శుద్ధమగును,

అథ వస్త్రశుద్ధిః

అహంతంచనవంశ్వేతం సుదృఢంనాన్యధారితం । పవిత్రం తదిఁజానీయా ద్వాసస్సకలకర్మసు। వస్త్రంమృదంభసాశుద్ధ్యేదృజువైదళమేవచ। రజ్జ్వాదికంచదుష్టంచే త్త్యజే త్తన్మాత్రమేవతు॥ యదిమాత్రపురీషాభ్యాం రేతసారుధిరేణవా । చేలంనముపహన్యేతహ్యద్భిఃప్రక్షాళయే త్తతః॥ అద్భిస్తుప్రోక్షణాచ్ఛౌచం బహూనాందాన్యవాససాం ప్రక్షాళనేనత్వల్పానా మద్భిశ్శౌచంవిధీయతే॥ ఔర్ణకౌశేయకుతుపపట్టక్షౌమదుకూలజాః॥ అల్పదోషాంభవంత్యేతె శోషణప్రోక్షణాదిభిః॥ తాన్యేవామేధ్యయుక్తాని క్షాళయేద్భోధకైస్స్వకైః। తూలకాముశధానంచ పుష్పంరక్తాంబరంతథా॥ శోషయిత్వాతపేనేంచి తకైస్సంమార్జయేన్ముహుః । పశ్చాత్తువారిణాప్రోక్ష్య వినియుంజీతకర్మణి ॥ చేలవచ్చర్మణాంశుద్ధి ర్వైదళానాంతథైవచ । శాకమూలఫలానాంతుధాన్యవచ్ఛుద్ధిరిష్యతే॥ కలధస్మవారిదాభిః శ్లేషనాత్కధ్యతెబుధైః॥ తైలగోమయగోమూత్రై శ్చర్మణాంశుద్ధిరిష్యతే॥ ఆవికంపట్టకూలంచ పవిత్రంచైవసర్వదా । అమేధ్యలేపనంచేత్స్యా త్త్రానత్ప్రక్షాళనం స్మృతః॥ పత్రపుష్పఫలాదీని ధృత్వావాసోఽభుజ్యతే ః ఏషామాచమనేనస్యా చ్ఛుద్ధిరేవంవిదుర్బుధాః। రథ్యాకర్దమతోయానినావఃపథితృణానిచ । మారుతేనైవశుద్ధ్యంతి పక్వేష్టకచితానిచ ॥

తా॥ సర్వకర్మలందును వస్త్రము నూతనమైనది, తెల్లనిది, చిరుగులులేనిది, ఇతరులచేత ధరించబడనిదియు పరిశుద్ధమగును. వస్త్రము మలినమగునెడల మృత్తితోను జలముతోను పరిశుద్ధమగును. దారములు మలినమగునెడల ఆదారము లనుమాత్రమే త్యజింపవలయును. మూత్రపురీషములచేతను, స్త్రీరేతస్సుచేతను నెత్తురుచేతను సంపర్కముగలిగినవస్త్రమును జలముతో ప్రక్షాళనముచేసిన శుద్ధమగును. చాలా వస్త్రములున్ను ధాన్యములున్ను ఆయినయెడల జలముతో ప్రోక్షించినయెడల శుద్ధములగును. వకటి రెండుకాని స్వల్పముకాని అయినయెడల జలముతో కడిగినయెడల శుద్ధములగును. బొచ్చుతోచేయబడిన కంబళాదికమును పట్టు వస్త్రమును దుకూలమును: సూక్ష్మతంతువులతో చేయబడినవస్త్రమును:కౌశేయమును కుతుపవస్త్రంను(లక్షణములు ఔర్ణము-ఆవికము,కౌశేయం-క్రిమికోశోత్థముకుతపః పార్వతేయ భాగలోమకృతకంబలవిశేషము. పట్టః-వల్కలకృతము నారచీర క్షౌమం-అతసీవసనము, దుకూలం-సితాంశుకము.) ఇవి అల్పదోషములుగలవిగనుక ప్రోక్షించి యెండబెట్టినయెడల పరిశుద్ధములగును,అవియే అమేధ్యసంపర్కముగలవైనయెడల జలముతో క్షాళనముచేయవలయును. వరుపు. దిండు. పుష్పములు. యెఱ్ఱనివస్త్రము వీటికి దోషముకలిగినపుడు యెండలోయెండబెట్టి చేతితోతుడిచిన యెడల శుద్ధములగును. తుడిచినతరువాత జలముతోప్రోక్షించి వినియోగముచేసికొనవలయును. చర్మములకు వస్త్రమునకువలె శుద్ధిచేయవలయును. అంచులేని వస్త్రములకున్ను చర్మమునకువలె శుద్ధిచేయవలయును. శాకమూల ఫలములకు ధాన్యమునకువలె శుద్ధిచేయవలెను, జలము, భస్మం, పసుపు వీటితో లేపనముచేసి తైల గోమయ గోమూత్రములతో చర్మములకు శుద్ధిచేయవలయును. ఆవికము అనగా గొఱ్ఱెబొచ్చు కంబళి, పట్టుకూలము అనగా పట్టుబట్ట,ఇవి యెల్లపుడు పవిత్రములైనవి. వీటికి అమేధ్యసంపర్కము గలిగినయెడల అస్తలమందు ప్రక్షాళనము అనగా ఉతుకుట చేయవలెను. పత్రములు పుష్పములు కుశలు వస్త్రములు వీటినితగిలించి భుజించిన యెడల ఆచమనముచేసినయెడల శుద్ధిగలుగును, రాజవీథిలోని పంకము జలము మార్గమందలి పడవ మొదలయినవి గడ్డి, ఇవి వాయువుచేతనె శుద్ధములగును యద్వా-పడవ: మార్గము, గడ్డి యివి అనియు యర్థము. కాల్చినరాళ్ళతోచేయబడిన అరుగులు మొదలగునవియు వాయువుతోనే పరిశుద్ధములగును:

అథ దేహశుద్ధిః

శ్లో॥ అద్భిర్గాత్రాణి శుధ్యంతిమనస్సత్యేన శుధ్యతి।విద్యాతపో భ్యాంభూతాత్మాచ బుద్ధిర్జ్ఞానేన శుధ్యతి॥ అజాశ్వాముఖతో మేధ్యాగావో మేధ్యాశ్చపృష్ఠతః।యోషితస్సర్వతశ్శుద్ధాః కారుహస్తస్సదా శుచిః

ఏనసంతేపతః ప్రోక్తా సర్వేషాం శుద్ధిరన్యథా। విజ్ఞేయా శుద్ధిరన్యేషాం విశేషాత్స్మృతితోన్యతః ॥

తా॥ జలముతో అంగములు శరీరము శుద్ధినొందును. సత్యగుణముతో మనస్సు శుద్ధినొందును, విద్యతోను తపస్సుతోను ఆత్మ శుద్ధినొందును జ్ఞానముతో బుద్ధి శుద్ధినొందును. మేకలు గుర్రములు ముఖమందు పరిశుద్ధములు. గోవులు మూత్రభాగమందు పరిశుద్ధములు. స్త్రీలు అంతటను పరిశుద్ధలు శిల్పివాడులేక వాని హస్తము నిత్యము పరిశుద్ధము ఇట్లుసంగ్రహముగా అన్నిటికి శుద్ధినిచెప్పినాను. ఇంకా విశేషాంశములను మిగిలినవాటిశుద్ధిని ధర్మశాస్త్రమువల్ల తెలిసికొనవలయును

ఇతి నారాయణభట్ట విరచితాయాం ధర్మప్రవృత్తౌ

శుద్ధిప్రకరణం సమాప్తమ్

శ్లో॥ గంగాతోయ సహస్రైస్తు మృద్భారైః పర్వతోపమైః।ఆజన్మాంతరేచాచం భావదుష్టోనశుధ్యతి ॥

....

అథ ప్రాయశ్చిత్తప్రకరణమ్

యాజ్ఞవల్క్యః ॥శ్లో॥ కృతానాంచైనసాపాపానాం జ్ఞానతోఽజ్ఞానతోఽపివా।ఉచ్యతేపాపినాంశుద్ధ్యై ప్రాయశ్చిత్తవినిర్ణయః। వేద వేదాంగతత్త్వజ్ఞా ధర్మశాస్త్రవిశారదాః। స్వకర్మనిరతా దాంతాస్తేభ్యః పాపంనివేదయేత్॥ ఏకోవా వేదవిద్ధర్మంయమూచస్తైసమాహితః। సవిజ్ఞేయపరోధర్మో నాజ్ఞానామయుతైనచ। విజ్ఞాప్యస్వస్యపాపాని ప్రఖ్యాప్యస్నానమాచరేత్॥ కేశానాంవపనంకృత్వా ప్రాయశ్చిత్తంసమాచరేత్ ॥ కేశానాంరక్షణార్థాయ ద్విగుణంవ్రతమాచరేత్॥ రాజావారాజపుత్రోవా బ్రాహ్మణోవాబహుశ్రుతః। సర్వాన్కేశాన్సముద్ధృత్య ఛేదయేదంగులిద్వయం। సర్వత్రైనహినారీణాం శిరసోముండనంస్మృతమ్॥ భస్మగోమయమృద్వారి పంచగవ్యాదికల్పితైః।పలాపకర్షణంకార్యం బాహ్యాశౌచప్రసిద్ధయే ॥ సమ్యక్స్నాత్వాశుచిర్భూత్వా పార్శ్వేవాసాస్సమాహితః।ప్రదక్షిణత్రయంకృత్వా పాపానివినివేదయేత్॥ సభావానప్రవేష్టవ్యా వక్తవ్యంవా సమంజసం। అబ్రువన్విబ్రువాన్వాపి నరోభవతికిల్బిషీ ॥ యోఽజ్ఞాత్వాధర్మశాస్త్రాణి ప్రాయశ్చిత్తంప్రయచ్ఛతి। ప్రాయశ్చిత్తీభవే

మోహాత్త్రిరాత్రేణైవ శుద్ధ్యతి ॥ యద్వా భోజనకాలేతు హ్యశుచిం స్పృశతే ద్విజః। అశిత్వా సర్వమేవాన్నం త్రిరాత్రేణైవ శుద్ధ్యతి చండాలపతితోదక్యా వాక్యం శ్రుత్వా ద్విజోత్తమః॥ భుంజీత వా పిబేత్తోయం దినమేకమభోజనమ్। శూద్రవేశ్మని యోభుంక్తే పానీయం వా పిబేత్క్వచిత్॥ అహోరాత్రోషితో భూత్వా పంచగవ్యేన శుద్ధ్యతి॥ ఘృతహీనం చ యోభుంక్తే నరస్త్వాహుతిపంచకం। పశ్చాచ్ఛుద్ధ్యతి వై యో భుంక్తే ద్విజశ్చాంద్రాయణం చరేత్॥ సురాసంస్పృష్టభాండేతు రేతో విణ్మూత్రదూషితే। జలం క్షీరాదివా పీత్వా తప్తకృచ్ఛ్రం సమాచరేత్॥ విణ్మూత్రాద్యుపఘాతస్థా అపః పాశ్య ద్విజోత్తమః। తస్య శుద్ధిస్త్రిరాత్రేణ పునస్సంస్కారమర్హతి। అంత్యజైః ఖానితాః కూపాస్తటాకాన్యపి వాచ। తత్ర స్నాత్వా చ పీత్వా చ ప్రాజాపత్యం సమాచరేత్। నూనే నైనకేనచ స్వర్ణం దద్యాత్ భోజ్యం దద్యాద్దశవర్షకం। ఏవం కారకృంతు విప్రాణాం పాదోనం బాలజన్మనామ్ ॥ అర్ధం చైవతు వైశ్యానాం శూద్రాణాం పాదమేనచ। ఏవం కృతేతు విప్రాద్యాః పవిత్రాః పాపచారిణః స్పృష్ట్వా దృష్ట్వా చ మదిరాం విధివత్ప్రతిగృహ్య చ। శూద్రోచ్ఛిష్టో ప్యపీత్వా పశుర్వా వారి పిబేత్ త్ర్యహమ్॥ అభోజ్యాన్నం ద్విజో భుక్త్వా త్రిరాత్రేణైవ శుద్ధ్యతి। మత్త్యా భుక్త్వా చరేత్ కృచ్ఛ్రం రేతో విణ్మూత్రమేనచ॥ నిరాచారస్య విప్రస్య నిషిద్ధాచరణస్య చ। అన్నం భుక్త్వా ద్విజః కుర్యాత్ ప్రాజాపత్య చతుష్టయమ్॥ మహాపాతకినస్త్వన్నం కృతఘ్నస్య తథైవచ। అతికృచ్ఛ్రం నక్తభుక్త్వా మత్త్యా చాంద్రాయణం చరేత్॥ జాతిభ్రంశాదికం పాపం కృత్వాన్యతమమిచ్ఛయా॥ చరేత్సాంతపనం కృచ్ఛ్రం ప్రాజాపత్యమనిచ్ఛయా। పాదేన బ్రాహ్మణం హత్వా ప్రాజాపత్యమనిచ్ఛయా॥ త్రిరాత్రోపోషితస్స్నాత్వా ప్రణిపత్య ప్రసాదయేత్। నీలీరక్తం యదా వస్త్రం బ్రాహ్మణోంగేషు ధారయేత్ ॥ అహోరాత్రోషితో భూత్వా పంచగవ్యేన శుద్ధ్యతి। రోమకూపే యదా గచ్ఛేద్రసో నీల్యాస్తు కస్యచిత్। త్రివర్ణేషు చ సామాన్యం తప్తకృచ్ఛ్రం విశోధనం। నీలీదారు యదా విధ్యాద్బ్రాహ్మణస్య శరీరకమ్॥ శోణితం దృశ్యతే యత్ర చరేచ్చాంద్రాయణవ్రతం। నీలీమధ్యే యదా గచ్ఛేత్ప్రమాదాద్బ్రాహ్మణః క్వచిత్। త్రిరాత్రోపోషితో భూత్వా పంచగవ్యేన

ములు కృశించిపోవువరకు యీప్రాయశ్చిత్తమును ఘోరముగానాచరించవలయును అథవా బుద్ధిపూర్వక బ్రాహ్మణవధచేసినవాడు వేయిగోవులనుకాని: వేయిస్వర్ణములను కాని యివ్వవలయును. ఒక్క హత్యకు ఇది ప్రాయశ్చిత్తము. రెండుహత్యలయితే దీనికి రెట్టింపుప్రాయశ్చిత్తము. మూడుహత్యలయితే మూడురెట్లు ప్రాయశ్చిత్తము నాలుగుహత్యలయితే ప్రాయశ్చిత్తములేదు. అనుభవించియే తీరవలయును. తల్లినిగాని; తండ్రినిగాని, సోదరునిగాని, సోదరినిగాని, సోదరునికుమారునిగాని, గురువునుగాని: శ్రోత్రియునిగాని, ఆహితాగ్నినిగాని తెలియక చంపినయెడల ద్విగుణ ప్రాయశ్చిత్తమును చేసికొనవలయును. తెలిసి పైవారిలో నొకరిని చంపినయెడల అగ్నియందు తాను దగ్ధము కావలయును. ఈ చెప్పిన ప్రాయశ్చిత్తము బ్రాహ్మణహంతయైన బ్రాహ్మణునకు, క్షత్రియునకు ద్విగుణము. వైశ్యునకు త్రిగుణము, శూద్రులకు నాలుగురెట్లును చేసికొనవలయును: యజ్ఞమందున్న క్షత్రియునికాని వైశ్యునికాని చంపినయెడల బ్రహ్మహంతకు చెప్పిన ప్రాయశ్చిత్తమును జేసికొనవలయును. గర్భహంతయు రజస్వలాహంతయు యిట్లు వ్రతమును చేసికొనవలయును, చంపినవాని కెట్టి ప్రాయశ్చిత్తము విధింపబడినదో చంపుటకు వచ్చినవానికిన్ని అట్టి ప్రాయశ్చిత్తమే విధింపబడినది. వానప్రస్థుని చంపునపుడు రెట్టింపు ప్రాయశ్చిత్తమును చేయవలెను. యెనభై సంవత్సరములు వయస్సుగలవాడును పదహారుసంవత్సరములకులోపలవయస్సుగలవాడును స్త్రీలును రోగియు యీ చెప్పినదానిలో అర్ధము ప్రాయశ్చిత్తమును జేసికొనవలయును. ఆహితాగ్నియైనను దోషమును జేసినయెడల అగ్నిసంరక్షణకు పుత్రాదులను నియమించి తాను ప్రాయశ్చిత్తవ్రతమును జేసికొనవలయును, దోషము క్షయించిన తరువాత తిరిగి తాను అగ్నిసేవను జేయవలెను.

అథ సురాపాన ప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ గౌడీ పైష్టీ చ మాధ్వీ చ విజ్ఞేయా త్రివిధా సురా। యథైవైకా న పాతవ్యా తథా సర్వా ద్విజోత్తమైః॥ సురా వై మలమన్నానాం పాప్మా చ మలముచ్యతే। తస్మాద్బ్రాహ్మణరాజన్యౌ వైశ్యశ్చ న సురాం పిబేత్॥ మాధూకమైక్షవం సైతం టాంకం ఖార్జూరపానసం। న పాతవ్యం ద్విజైర్మద్యం మైరేయం నారికేళజమ్॥ సురాంబు ఘృతగోమూత్ర పయసామగ్నిసన్నిభం। సురాపోన్యతమం పీత్వా మరణాచ్ఛుద్ధిమాప్నుయాత్॥ వాలవాసా జటీ వాపి బ్రహ్మహత్యావ్రతం చరేత్ । పిణ్యాకం వా కణాన్వాపి భక్షయేత్త్రిసమానిశి॥ అజ్ఞానాత్తు సురాం పీత్వా రేతో విణ్మూత్రమేవ వా । పునస్సంస్కారమర్హంతి త్రయోవర్ణా ద్విజా

తయః॥ పతిలోకంన సాయాతి బ్రాహ్మణీయాసురాంపిబేత్ । ఇహైవ సాశునీగృధ్రీ సూకరీవోపజాయతే॥ పతత్యర్ధంశరీరస్య యస్యభార్యా సురాంపిబేత్ । అపస్సురాభాజనస్థా మద్యభాండస్థితాస్తథా । ప్రాజాపత్యంచరేత్పీత్వాచ్ఛర్దితోఽపవసేద్దినమ్ ॥

తా॥ సురమూడువిధములు ౧ గౌడి: ౨ పైష్టి, ౩ మాధ్వి; ఇందులో ఒకదానినే ద్విజులు త్రాగుదురు. మూడును త్రాగఁగూడదని చెప్పనదేమి, ద్విజులనఁగా బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యులు కాఁబట్టి బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యులు సురాపానముచేయఁగూడదు, మాధూకము, ఐక్షవము: నైపము: తాళము, ఖర్జూరము: పానసము; మైరేయము, నారికేళసంభవము యివి మద్యములు. ఇందొంగదానినైను త్రాగగూడదు. సురాపానముచేసినవాడు కాచఁబడిన అనఁగా యెఱ్ఱగాకాచినసురను కాని; జలమునుకాని. నేయినిగాని, గోమూత్రమునుకాని, పాలునుకాని త్రాగిమరణించినయెడల శుద్ధుఁడగును. లేక జటలనుధరించి గోవు తోకబొచ్చునువస్త్రము ధరించి బ్రహ్మహత్యకుచెప్పిన వ్రతమునుచేసినశుద్ధినొందును. ఆవ్రతమందుగానుగపిండినికాని కణములనుకాని రాత్రులందు భక్షించవలయును, మూఁడువర్ణములవారున్ను అజ్ఞానమువలన సురనుకాని, రేతస్సునుగాని, విణ్మూత్రములనుకాని పానము చేసినయెడల తిరిగి ఉపనయనముజేసికొనవలయును. సురాపానముజేసినస్త్రీ భర్తలోకమునుబొందలేదు. భూమియందే కుక్క, గ్రద్ధ. పందిగ జన్మించును. భర్తయు అధోగతినొందును. కల్లుకుండలోనున్న జలమును పానముచేసినయెడల ప్రాజాపత్య వ్రతమునుచేసి తక్కిన శుద్ధినొందును.

స్వర్ణస్తేయప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ బ్రాహ్మణస్వర్ణహారీవిప్రో రాజ్ఞేముసలమర్పయేత్ । స్వకర్మఖ్యాపయంస్తేన హతోముక్తోఽపివాశుచి॥ అనివేద్యనృపేశుద్ధ్యై సురాపవ్రతమాచరేత్ । ఆత్మతుల్యంసువర్ణంచ దద్యాద్వావిప్రతుష్టికృత్ ॥ సువర్ణస్తుషోడశ... షకరిమితః ॥ అపహృత్యసువర్ణస్య మాషమాత్రంద్విజాధమః । గోమూత్రయావకాహార స్త్రిభిర్మాసైర్విశుద్ధ్యతి॥ స్తేయేబ్రహ్మస్వభూతేషు సువర్ణహారణేకృతే । పశ్చాత్తాపేనదాతవ్యంతస్మాదేకశతాధికమ్॥ రౌప్యంహృత్వాద్విజోమోహాచ్చతేచాంద్రాయణవ్రతం । నిష్కాణాందశకాదూర్ధ్వం ద్విగుణం త్రిగుణంచరేత్ ॥

యేతు యశ్శేతే సూర్యాభ్యుదితఉచ్యతే । అస్తంగతేతుయశ్శేతే సూర్యనిర్ముక్తఉచ్యతే॥ బ్రహ్మస్తేనావుభౌసమ్యగహోరాత్రోషితౌశుచీ । మిథ్యాభిశంసినోదోషో ద్విస్సమోభూతవాదినః॥ మిథ్యాభిశస్తదోషంచసామాదత్తేమృషావదన్ । క్రోధాత్కృత్వాస్వహస్త్యాగమాత్యంస్వభార్యాయాంనరఃక్వచిత్ ॥ ప్రాజాపత్యంచరేత్కృచ్ఛ్రంతస్యపాపవిశుద్ధయే । పరస్యత్వామృషాభాషాంకృత్వాతుసప్తధంమృషా । బ్రాహ్మణోయావకాన్నేన కృచ్ఛ్రంచాంద్రాయణంచరేత్ । భిక్షాపాత్రంగృహీత్వాతు పుణ్యంమంత్రముదీరయేత్ ॥ ప్రతిగ్రహేషుసర్వేషు ష్టాంశంచపరికల్పయేత్ । చాంద్రాయణేనశుద్ధ్యేత దుష్టార్ధస్యప్రతిగ్రహాత్ । కృత్వాతస్యసముత్సర్గమతికృచ్ఛ్రంవిశోధనం । కృష్ణాజినంచశయ్యాంచగజమశ్వంరథంతథా॥ లవణంద్విముఖింధేనుంగృహీత్వాత్రయ్యబ్దమాచరేత్ । వ్రాత్యానాంయాజనంకృత్వాపరేషామంత్యకర్మచ॥ అభిచారమహీనంచత్రిభికృచ్ఛ్రైర్విశుద్ధ్యతి । శరణాగతంతుసంత్యజ్య వేదంవిస్మృత్యచద్విజః । వత్సరంయావకాహారస్తత్పాపంతువిశోధయేత్ । కన్యాదూషీచసోమస్యవిక్రయీనాస్తికస్తథా॥ మిథ్యాశంసీకృతఘ్నశ్చ గురోఃప్రత్యపకారకః । మాతాపితృసుతత్యాగీభార్యాత్యాగీతథైవచ । అసచ్ఛాస్త్రాభిగామీచ తటాకారామవిక్రయీ । అయాజ్యయాజకశ్చైవ కితవఃకూటకారకః॥ తేచహత్యాత్మవిశుద్ధ్యర్థంచరేయుర్వత్సరవ్రతం । ఛత్రాకంవిడ్వరాహంచలశునంగ్రామకుక్కుటమ్ ॥ పలాండుంగృంజనంచైవ మోహాజ్జగ్ధ్వాపతేద్ద్విజః । అమత్యైతానిషడ్జగ్ధ్వా కృచ్ఛ్రంసాంతపనంచరేత్ ॥ సంసర్గదుష్టంయచ్చాన్నం క్రియాదుష్టమకామతః । భుక్త్వాస్వభావదుష్టంచ తప్తకృచ్ఛ్రంసమాచరేత్॥ చండాలపతితానాంచ దుష్టస్యాన్నస్యభక్షణే । విణ్మూత్రదూషితశ్చైవ కృచ్ఛ్రమేకంసమాచరేత్॥ మాక్షికంఫాణితంశాకం గోరసంలవణంఘృతం । హస్తదత్తానిభుక్త్వాతుభోక్తాసాంతపనంచరేత్ । అతిథౌతిష్ఠతిద్వారేహ్యాదశ్నాతియోద్విజః । రుధిరంతద్భవేదన్నం భుక్త్వాచాంద్రాయణంచరేత్ । అనాచాంతఃపిబేద్యస్తు భక్షయేద్వాదికించన । ఆపోశమనకృత్వాతు భుక్త్వాసాంతపనంచరేత్ । సూతికాయాస్తుయద్భాండం స్పృష్ట్వాతత్స్పృష్టినంతథా । తత్స్పృష్టంభుక్త్వాద్విజో

అథ నానావిధప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ అగ్నిహోత్ర్యపధ్యాగ్నీన్ బ్రాహ్మణః కామకారతః। చాంద్రాయణం చరేన్మాసం బాలహత్యాసమం హి తత్ ॥ యావంత్యబ్దాన్యతీతాని నిరగ్నేస్తు ద్విజన్మనః। తావత్కృచ్ఛ్రం చరేత్సమ్యం విప్రే సర్వం సమర్పయేత్ ॥ గోష్ఠే వసన్బ్రహ్మచారీ మాసమేకం పయోవ్రతీ । గాయత్రీజపనిరతో ముచ్యతేఽసత్ప్రతిగ్రహాత్ ॥ కృచ్ఛ్రత్రయం చరేద్వ్రాత్యయాజకోఽభిచరన్నపి । వేదప్లావీ యవాశ్యబ్దం త్యక్త్వా చ శరణాగతమ్॥ గురుం త్వంకృత్య హుంకృత్య విప్రం నిర్జిత్య వాదతః। బహువాచా సమాక్షిప్తం ప్రసాద్యోపవసేద్దినమ్॥ ప్రాణాయామం చరేత్స్నాత్వా ఖరయానోష్ట్రయానగః। నగ్నస్స్నాత్వా చ భుక్త్వా చ గత్వా చైవ దివా స్త్రియమ్। పతితాద్ద్రవ్యమాదాయ భుంక్త్వా వా బ్రాహ్మణో యది। కృత్వా తస్య సముత్సర్గమతికృచ్ఛ్రం విశోధనమ్॥ విప్రదండోద్యమే కృచ్ఛ్రమతికృచ్ఛ్రం నిపాతనే। కృచ్ఛ్రాతికృచ్ఛ్రం సంఘాతే కృచ్ఛ్రమాంతరశోణితే॥ పథి చండాలకం దృష్ట్వా కుర్యాత్సూర్యావలోకనం। యది సంభాషణం చైవ గాయత్రీం తు సకృజ్జపేత్ ॥ ద్విజశ్చండాలభాండస్థం సలిలం పిబతే యది। షణ్మాసం తు చరేత్కృచ్ఛ్రమబ్దమన్నస్య భక్షణే॥ అజ్ఞానాద్బ్రాహ్మణో భుంక్తే శూద్రస్యాన్నమనాతురః । తస్య పాపవిశుద్ధ్యర్థం ప్రాజాపత్యత్రయం చ చరేత్ ॥ జ్ఞానాచ్చేద్బ్రాహ్మణ భుంక్తే షణ్మాసవ్రతమాచరేత్। అమేధ్యాన్నం చ సర్వేషాం ప్రాజాపత్యం సమాచరేత్ ॥ శూద్రహస్తేన యోఽశ్నీయాత్ పానీయం వా పిబేత్క్వచిత్। అహోరాత్రోషితో భూత్వా పంచగవ్యేన శుద్ధ్యతి॥ మహాపాపోపపాపాభ్యాం యోఽభిశంసేన్మృషా పరం। అబ్భక్షో మాసమాసీత సజపో నియతేంద్రియః॥ బ్రాహ్మణస్య వ్రణద్వారే పూయశోణితసంభవే। కృమిరుత్పద్యతే యేన ప్రాయశ్చిత్తం కథం భవేత్ ॥ గవాం మూత్రపురీషేణ దధిక్షీరేణ సర్పిషా। త్ర్యహం స్నాత్వోపవాసేన స్వర్ణదానేన శుద్ధ్యతి ॥ స్త్రియాః క్షీరం సకృత్పీత్వా కథంచిద్యది మోహితః। పునస్సంస్కృత్య చాత్మానం ప్రాజాపత్యం చరేత్తతః। బ్రహ్మచారీ తు యోఽశ్నీయాన్మధుమాంసం కథంచన। ప్రాజాపత్యం చరేత్కృచ్ఛ్రం మౌంజీహోమేన శుద్ధ్యతి॥ సూర్యోద

తా॥ బ్రాహ్మణుఁడు బ్రాహ్మణుని బంగారమును అపహరించినయెడల రాజువద్దకువెళ్ళి తనపాపమునుచెప్పి ముసలమును [రోకలిని] రాజునకిచ్చిదానితో దెబ్బతినవలయును. ఆదెబ్బతో చచ్చినను బ్రతికినను శుద్ధుఁడగును, రాజునకుచెప్పక సురాపానమాచరించినవాని ప్రాయశ్చిత్తమును జేసికొనవలయును. లేక తనయెత్తున సువర్ణమునైనా యివ్వవలయును. సువర్ణమనఁగా పదారుమాషములయెత్తుబంగారము మాషమనఁగా అయిదుగురివిందగింజలయెత్తు మాషమాత్రసువర్ణమునుహరించినవాడు గోమూత్రముతో యావకలనుపక్వముజేసి తినుచు మూఁడుమాసములు వ్రతము సల్పిన శుద్ధినొందును. బ్రాహ్మణులసొమ్మును బంగారమునుహరించిన పశ్చాత్తాపమొంది ౧౦౧ రెట్లు తిరిగియిచ్చినయెడల శుద్ధినొందును. వెండినిహరించినయెడల చాంద్రాయణముజేయవలయును పదినిష్కములకంటె అధికముగ హరించినయెడల ౨-౩ రెట్లు వ్రతమును సలుపవలెను.

అథ గురుతల్పగప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ గురుతల్ప్యభిభాష్యైనస్తప్తే స్వప్యాదయోమయే । సూర్మీం జ్వలంతీం మాశ్లిష్య మృత్యునా స విశుద్ధ్యతి ॥ స్వయం వా శిశ్నవృషణావుత్కృత్యాధాయ చాంజలౌ। నైరృతీం దిశమాతిష్ఠేదానిపాతాదజిహ్మగః॥ పితృభార్యాం తు విజ్ఞాయ సవర్ణాం యోఽధిగచ్ఛతి। జననీమప్యవిజ్ఞాయ మృతశుద్ధిమవాప్నుయాత్ ॥ గురోః సుతాం భార్యాం పునర్గత్వా తు కామతః। అండజాతం సముత్కృత్య శుద్ధో జీవన్మృతోఽపి వా॥ గురోర్భార్యాం తు మోహాద్వైశ్యాం పునర్గత్వా తు కామతః। లింగాగ్రం ఛేదయిత్వా తు తతశ్శుద్ధ్యేత్స కిల్బిషాత్ ॥ పునశ్శూద్రాం గురోర్గచ్ఛేద్యది విప్రో విమోహితః । బ్రహ్మచారీత్వదుష్టాత్మా ద్వాదశాబ్దవ్రతం చరేత్ ॥ ఏతద్దోషవిశుద్ధిస్తు పతితానాముదాహృతా। స్త్రీణామపి ప్రసక్తానామేష ఏవ విధిస్స్మృతః ॥

తా॥ గురుతల్పగామి తనపాపమునుచెప్పి యెర్రగాకాచబడిన ఇనుపశయ్యనమందు నిప్పువలె మండుచుండెడి యినుముతో చేయఁబడి స్త్రీనికౌగిలించుకొనిపరుండి మృతినొందినయెడల పరిశుద్ధినొందును, అథవా తానే శిశ్నమును వృషణములను కత్తితో ఖండించుకొని దోసిలిలో వుంచుకొని నైరృతిదిక్కున వెళ్ళవలయును పడిపోవునంతవరకు వెళ్ళవలయును మృతినొందిన శుద్ధుఁడగును తండ్రి భార్యను అనఁగా సవతితల్లినితెలిసి బొందువాడును తెలియక తల్లినిబొందువాడును చచ్చిశుద్ధినొందును గురువుయొక్క భార్యలలో బ్రాహ్మణకన్యతోభోగించనప్రాయశ్చిత్తము

చెప్పఁబడినది. గురుభార్యను క్షత్రియకన్యను బొందినయెడల అనఁగా కామముతో బొందినయెడల వృషణములను మాత్రము ఖండించి చచ్చినను బ్రతికినను శుద్ధి నొందును. గురుభార్యను వైశ్యకన్యను కామముతో బొందినయెడల లింగముయొక్క అగ్రమును ఖండించినయెడల శుద్ధినొందును. గురుభార్యను శూద్రకన్యను కామముతో బొందినయెడల బ్రహ్మచారియై ద్వాదశాబ్దవ్రతమాచరించినయెడల శుద్ధినొందును. స్త్రీలకున్ను ఇదియేప్రకారము ప్రాయశ్చిత్తము విధించఁబడినది.

అథ సంసర్గ ప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ యోయేనపతితేనైవ సంసర్గం యాతిమానవః । సతస్యైవ వ్రతంకుర్యాత్ తత్సంసర్గవిశుద్ధయే॥ ఏభిస్తుసంవసేద్యోవై వత్సరంసోపి తత్సమః॥ కన్యాంసముద్వహే దేషాంసోపవాసామకించనామ్॥ సల్లాప స్పర్శశయన సహయానాసనాశనాత్ । యాజనాధ్యాపనాద్యానాత్ పాపంసంక్రమతేనృణామ్ ॥ యాజనం యోనిసంబంధం స్వాధ్యాయం సహభోజనం। కృత్వాసద్యః పతత్యేవ పతితేనననసంశయః॥ సంసర్గమా చరన్విప్రః పతితాదిష్వకామతః। పంచాహంవా దశాహంవా ద్వాద శాహమథాపివా॥ మాసార్ధంమాసమేకంవా మాసత్రయమథాపివా। అబ్దార్ధమబ్దమేకంవా భవేదూర్ధ్వంతు తత్సమః॥ పంచాహేతుచరే త్కృచ్ఛ్రం దశాహేతప్తకృచ్ఛ్రకం। పరాకస్త్వర్ధమాసేస్యాన్మాసే చాంద్రాయణంచరేత్ ॥ మాసత్రయేతుకుర్వీతకృచ్ఛ్రంచాంద్రాయ ణోత్తరం। షాణ్మాసికేతుసంసర్గే కృచ్ఛ్రత్వబ్దార్ధమాచరేత్ ॥ సంసర్గేచాబ్దికేకుర్యాదబ్దంచాంద్రాయణంనరః । అతఊర్ధ్వంతుసంసర్గే షడబ్దవ్రతమాచరేత్॥ ఇతి మహాపాతకప్రాయశ్చిత్తమ్ ॥

తా॥ ఎవ్వఁడు యెట్టిపాపితో సహవాసమునుజేయునో వాడు అట్టిపాపికివిధించిన ప్రాయశ్చిత్తములనుజేసికొనవలయును. అనఁగాపాపితో సంవత్సరము సహవాసముచేసిన తత్సముఁడగును. పాపాత్ములకన్యను వివాహమాడినను వారితో సంభాషించినను తాకినను శయనించినను వాహనమెక్కినను కూడా కూర్చున్నను యాజనముజేసినను అధ్యయనము జేసినను దానమిచ్చినను ప్రతిగ్రహమునుజేసినను సహభోజనమాచరించినను తత్సముఁడగును. అనఁగాపతితుఁడగును. పతితసహవాసం ౫ కాని, ౧౦ కాని, ౧౨ కాని, ౧౫ కాని, ౩౦ కాని, ౯౦ కాని; ౧౮౦ కాని, ౩౬౦ కాని దినములు కోరికలేకచేసినయెడల సామాన్యపాపము. కోరికతో చేసిన

౬ మేధుఁడు: ౭ భిల్లుఁడు: బ్రాహ్మణుఁడు రజస్వలను బొందినయెడల అబ్ద కృచ్ఛ్రమునుచేయవలెను. బ్రాహ్మణస్త్రీని బ్రాహ్మణుఁడు బొందినయెడల అబ్దకృచ్ఛ్రమును జేయవలయును. పశువులను వేశ్యలను బొందినయెడల ప్రాజాపత్యముజేయవలెను. బ్రాహ్మణుఁడు పగలు భోగించినయెడల రాత్రివరకు ఉపవాసముచేయవలయును. షష్ఠీపర్వముఖతిథులందు భోగించినయెడల అహోరాత్రముపవాసము పర్వములందు భోగించిన ప్రాజాపత్యవ్రతమును సలువవలెను. బ్రాహ్మణుఁడు శూద్రస్త్రీని బొందినయెడల ప్రాజాపత్యముచేయవలయును, గర్భపాతమునుజేసినయెడల శూద్రహత్యావ్రతమునుచేయవలయును. బ్రాహ్మణుఁడు శూద్రస్త్రీని శయనమందు పరుండబెట్టినయెడల అధోగతిని బొందును. ఆ శూద్రస్త్రీయందు సంతానము జనించినయెడల ప్రాయశ్చిత్తములేదు కామతః శూద్రస్త్రీని బొందుచున్న యెడల మాసములోపల దినసంఖ్యనుబట్టి ప్రాయశ్చిత్తమునుజేయవలెను. సంవత్సరములోపల మాససంఖ్యనుబట్టి వృద్ధిచేయవలయును. తరువాత సంవత్సరసంఖ్యనుబట్టి వృద్ధిచేయవలయును- కామముతో చేసినయెడల షడబ్దవ్రతముచేయవలయును. బ్రాహ్మణస్త్రీ క్షత్రియునిగాని, వైశ్యునిగాని అజ్ఞానమువలన బొందినయెడల గోమూత్రయావకాహారముతో ౪౫ దినములకు శుద్ధినొందును. బ్రాహ్మణస్త్రీ శూద్రుని బొందినయెడల అశూద్రునివలన సంతానముగలుగనియెడల షడబ్దవ్రతమునుజేయవలయును. క్షత్రియస్త్రీ శూద్రుని బొందినయెడల చాంద్రాయణద్వయమునుచేయవలెను. వైశ్యునిబొందినయెడల చాంద్రాయణమును కృచ్ఛ్రమునుచేయవలయును. వైశ్యస్త్రీ శూద్రునిబొందినయెడల చాంద్రాయణముతరువాత కృచ్ఛ్రమును చేయవలయును. అనులోమముచేత పాదము తక్కువగా కృచ్ఛ్రమును జేయవలయును బలాత్కారముగా మైథునమును జేసినయెడల ఒక్కమారుచేసి రేతస్సునువుంచినయెడల సాంతపనము చేయవలయును. కామమువలన శూద్రసంపర్కమును బొందినయెడల, అంత్యజులతో సంపర్కముబొందినను, అగ్నియందుపడి ప్రాణత్యాగమును చేసికొనినయెడల శుద్ధినొందును. పురుషునకు సమానజాతియులలో పరదారాభిగమనమందే వ్రతము చెప్పఁబడినదో వానిభార్యయు అవ్రతమునుచేయవలెను, బ్రాహ్మణస్త్రీ సక్షత్రియుఁడుగాని వైశ్యుఁడుగావిబొందినయెడల క్రముగాచతురబ్దషడబ్దప్రాయశ్చిత్తమును చేసికొనవలయును. శూద్రుఁడు మోహమువల్ల బ్రాహ్మణస్త్రీతో సంభోగించినయెడల ద్వాదశాబ్దివ్రతముతో శుద్ధినొందును. అన్యథా శుద్ధినొందడు, శూద్రుఁడు కామమువలన బ్రాహ్మణస్త్రీనిబొందినయెడల మండుచున్న అగ్నియందుబడి ప్రాణత్యాగము చేసికొనినయెడల శుద్ధినొందును, అంత్యజుఁడు బ్రాహ్మణస్త్రీని కామమువలన బొందినయెడల ఆప్రకారమే మండుచున్న అగ్నియందుబడి ప్రాణమునువిడిచినయెడల శుద్ధినొందును. ఇట్లు అగమ్యాభిగమన ప్రాయశ్చిత్తము చెప్పఁబడినది,

ప్రాయశ్చిత్తం స్మృతం తస్య షడబ్దవ్రతముత్తమమ్ ॥ క్షత్రియా శూద్రీసంపర్కే చరేచ్చాంద్రాయణద్వయం। చాంద్రాయణం సకృచ్ఛ్రం తు చరేద్వైశ్యస్య సంగమే॥ శూద్రీం గత్వా చరేద్వైశ్యః కృచ్ఛ్రం చాంద్రాయణోత్తరమ్। అనులోమ్యేన కుర్వీత కృచ్ఛ్రం పాదావరోపితమ్॥ బలాచ్చ ప్రతిగృహ్ణీయాన్మైథునం పాపకర్మభిః। సకృత్కృతే సాంతపనే రేతః ప్రసవణే శుచిః॥ కామతః శూద్రసంపర్కే హ్యంత్యజైర్వా తథైవ చ। ప్రవిశేత్సంప్రదీప్తేగ్నౌ మృత్యునా చ విశుద్ధ్యతి॥ యత్పుంసః పరదారేషు సమానేషు వ్రతం స్మృతమ్। వ్యభిచారాచ్చ భర్తుః స్త్రీ తదశేషం సమాచరేత్॥ కథంచిద్బ్రాహ్మణీం గత్వా క్షత్రియో వైశ్య ఏవ చ। చతురబ్దం షడబ్దం చ ప్రాయశ్చిత్తం విశుద్ధయే॥ శూద్రస్తు బ్రాహ్మణీం గచ్ఛేత్కథంచిత్కామమోహితః। ద్వాదశాబ్దవ్రతేనైవ తస్య శుద్ధిస్తు నాన్యథా ॥ కామతో బ్రాహ్మణీం గచ్ఛేచ్ఛూద్రో వాప్యంత్యజోపి వా। ప్రవిశేత్సంప్రదీప్తేగ్నౌ మృత్యునా చ విశుద్ధ్యతి ॥

తా॥ తనజాతియందు కుమారికలందును, సపిండులలో కుమారికలందును, భార్యలందును, చండాలస్త్రీలందును రేతస్సును వుంచినయెడల ప్రాణత్యాగము ప్రాయశ్చిత్తము అజ్ఞానము వలన వ్రతమందున్న విధవను బొందినయెడల త్ర్యబ్దవ్రతమును చేయవలయును. గురువుయొక్క కూతురును బొందినను పైప్రాయశ్చిత్తమేను. చండాలస్త్రీని, కిరాతస్త్రీని, తురుష్కస్త్రీని: కోడలును: భగినిని, సఖిని; మేనత్తను: తల్లితో బుట్టువును: తనవద్దదాచినస్త్రీని; శరణాగతస్త్రీని, మేనమామభార్యను; సన్యసించిన స్త్రీని, సగోత్రస్త్రీని: రాజుభార్యను, మిత్రునిభార్యను, గురుభార్యను, భ్రాతృభార్యను పితృవ్యభార్యను: తనకుమారికను: మనుమరాలను బొందినయెడల అనఁగా వీరిలో నొకదానిని బొందినయెడల షడబ్దవ్రతము సలుపవలెను, ఇది తెలియకచేసిన దానికి ప్రాయశ్చిత్తము కామమువలన యొక్కపర్యాయము బొందినయెడల ద్వాదశాబ్దవ్రతమును చేయవలయును. రెండుపర్యాయములు బొందిన ద్విగుణమును: మూఁడుపర్యాయములు బొందిల త్రిగుణవ్రతముచేయవలెను. తెలిసికామముతో బొందినయెడల తన లింగమును ఖండించుకొనవలయును అకామముతోనే అనేకమారులు బొందినయెడల ప్రాయశ్చిత్తములేదు. చండాలాంత్యజస్త్రీలను బొందినను వారిగృహములలో భుజించినను: వారివలన ప్రతిగ్రహము చేసినను; బ్రాహ్మణుఁడు తెలియనియెడ అపతితుఁడగును, తెలిసియుజేసినయెడల వారితోబాటుఅగును. అంత్యజాతులు యేఁడురకాలు ౧ రజకుఁడు: ౨ చర్మకారకుఁడు: ౩ నటుఁడు: ౪ బురుడుఁడు: ౫ కైవర్తుడు:

యెడల తత్సముఁడగును. అందు ౫ దినములకు కృచ్ఛ్రమును, ౧౦ దినములకు తప్తకృచ్ఛ్రమును, ౧౫ దినములకు పరాకమును; ౩౦ దినములకు చాంద్రాయణమును, ౩ మాసములకు చాంద్రాయణానంతరము కృచ్ఛ్రమును: ౬ మాసములకు అబ్దార్ధకృచ్ఛ్రమును: ఒకసంవత్సరమునకు అబ్దచాంద్రాయణమును అంతకుపైన షడబ్దచాంద్రాయణమును జేయవలయును.

అథోపపాతక ప్రాయశ్చిత్తమ్

మాధవీయే ॥ శ్లో॥ బాల్యాత్ప్రభృతి యత్పాపమజ్ఞాత్వా చోపపాతకం। షడబ్దేనైవ శుద్ధ్యేత మహతః పాతకాదృతే॥ ఉపపాతకమధ్యస్థం మహాపాతకతాం వ్రజేత్। ద్వాదశాబ్దవ్రతేనైవ తస్య శుద్ధిస్తు నాన్యథా॥ కృతవాపో వసేద్గోష్ఠే చర్మణార్ద్రేణ సంవృతః। చతుర్థకాలమశ్నీయాదక్షారలవణం మితమ్ ॥ గోమూత్రేణాచరేత్స్నానం ద్వౌ మాసౌ నియతేంద్రియః। దివానుగచ్ఛేత్తా గాస్తు తిష్ఠన్నూర్ధ్వం రజః పిబేత్ ॥ తిష్ఠంతీష్వనుతిష్ఠేత వ్రజంతీష్వప్యనువ్రజేత్। ఆసీనాసు తథాసీనో నియతో వీతమత్సరః॥ ఆతురామభియుక్తాం వా చోరవ్యాఘ్రాదిభిర్భయాత్ । పతితాం పంకమగ్నాం వా సర్వప్రాణైర్విమోచయేత్ ॥ ఉష్ణే వర్షతి శీతే వా మారుతే వాతి వా భృశం। న కుర్వీతాత్మనస్త్రాణం గోరకృత్వా స్వశక్తితః॥ అనేనవిధినా యస్తు గోఘ్నో గాస్సమనువ్రజేత్। స గోహత్యాకృతాత్పాపాత్ త్రిభిర్మాసైర్విశుద్ధ్యతి ॥ వృషభైకాదశా గాస్తు దద్యాత్సుచరితవ్రతః। అవిద్యమానే సర్వస్వం వేదవిద్భ్యో నివేదయేత్॥ గర్భిణీం కపిలాం దోగ్ధ్రీం హోమధేనుం చ సువ్రతాం। ఖడ్గాదినా ఘాతయిత్వా ద్విగుణం వ్రతమాచరేత్॥ పాదమేకం చరేద్రోధే ద్వౌ పాదౌ బంధనే చరేత్। యోక్త్రే చ పాదహీనం స్యాచ్చరేత్సర్వం నిపాతనే॥ పాషాణైర్లగుడైర్వాపి శస్త్రేణాన్యేన వా బలాత్ । నిపాతయంతి యే గాస్తు కృత్స్నం కుర్యుర్వ్రతం హి తే॥ అపాలనాత్ప్రణశ్యంతీ గావశ్చరంతీ కథంచన ॥ జలౌఘవల్లీ మగ్నా మేఘవిద్యుద్ధతాపి వా। శ్వభ్రే వా పతితాకస్మాచ్ఛ్వాపదైర్వాపి భక్షితా॥ ప్రాజాపత్యం చరేత్కృచ్ఛ్రం గోస్వామీ వ్రతముత్తమం। శృంగభంగేస్థిభంగే వా చర్మనిర్మోచనే తథా ॥ ప్రాజాపత్యేన శుద్ధిస్స్యాత్స్వస్థాపి యది గౌర్భవేత్। ఉక్తముప్రోదితం యేన నకురాత్ర దోహిణవ్రతమ్॥ మృత్యుర్భవతి చేత్తేన గోహత్యా తస్య పుష్కలా

అతిదాహాతివాహాభ్యాం నాసికాచ్ఛేదనేన వా ॥ నదీపర్వతఘోషేణ మృతేపాదోనమాచరేత్ । అస్థిభంగం గవాం కృత్వా కటిభంగం తథైవ చ ॥ యది జీవతి షణ్మాసం ప్రాయశ్చిత్తం న విద్యతే । దాహచ్ఛేదే స్థిభంగే చ ప్రయోగైస్తూపకుర్వతః ॥ శ్రైష్ఠ్యే గోహితార్థాయ ప్రాయశ్చిత్తం న విద్యతే । ఏతదేవ వ్రతం కుర్యు రుపపాతకినో ద్విజాః ॥ అవకీర్ణీవి శుద్ధ్యర్థం చాంద్రాయణమథాపి వా ॥ ఏతచ్చాంద్రాయణం త్వకామకృతే జ్ఞేయమ్ ॥ కామకృతేతు ॥ దద్యాత్త్రిరాత్రం చోపోష్య వృషభైకాదశాస్తుగాః ॥ ఉపపాతకశుద్ధిస్స్యాదేవం చాంద్రాయణేన వా ॥

తా॥ బాల్యమునుండియు తెలియకయుపపాతకమునుజేసియున్నయెడల షడబ్దచాంద్రాయణమునుజేసిన శుద్ధినొందును. ఉపపాతకములే మాటిమాటికి చేయఁబడుచున్నయెడల మహాపాతకములగును. అట్టివానికి ద్వాదశాబ్దచాంద్రాయణమును పూర్వోక్తప్రకారముచేసినయెడల శుద్ధిగలుగును. పాపములుచేసినవాడు గోశాలయందు ఆర్ద్రచర్మమును కప్పుకొనియుండవలయును. అపరాహ్ణముతరువాతకాని అపరాహ్ణకాలమందుకాని భుజించవలయును. కారము లవణము లేకుండాభుజించవలయును. రెండుమాసములు గోమూత్రముతో స్నానముచేయవలయును. పగలు గోవులతోగూడా వెళ్ళవలయును. మంచుని మూత్రమునుత్రాగవలెను. పశ-గమును భక్షించవలయును, గోవులునుంచున్నపుడునుంచుండవలెను- నడచుచుండగనడువవలయును. కూర్చుండగా కూర్చుండవలయును. గోవుకు రోగమువచ్చిననూ చోర వ్యాఘ్రాదులవల్ల భయపడిననూ పడిపోయిననూ బురదలోచిక్కిననూ తనశక్తినంతను యుపయోగపరచి రక్షించవలయును గోవులకుచేయక తనకు యెండకుగాని; వర్షమునకుగాని శీతమునకుగాని. నివారణకు గృహముగాని, ఛత్రాదికమునుగాని చేసికొనరాదు. గోవునుచంపినవాడు యీప్రకారముగా గోసేవనుచేయవలయును, అట్లుచేసినయెడల మూఁడుమాసములకు శుద్ధుఁడగును. తరువాత ౧౦గోవులనువక ఆబోతును దానమివ్వవలయును. తనకు అంతశక్తిలేనియెడల తన సర్వస్వము వేదవేత్తలకు నివేదించవలెను. గర్భముతో గూడినగోవును; కపిలగోవును, పాలిచ్చుగోవును, హోమధేనువును; సాధుగోవును కత్తితోచంపినయెడలరెట్టింపువ్రతము చేయవలయును. ఆగోవునుఅడ్డగించినయెడల పాదమును[అనఁగా నాల్గవభాగమును] బంధించినయెడల అర్ధవ్రతమును త్రాడుకొకట్ట మధించిబాధించినయెడలముప్పావ్రతమును, చంపినయెడల పూర్ణవ్రతమునుజేయవలయును. రాళ్ళతోకాని, కర్రలతోకాని, కత్తితోకాని గోవులనుచంపువాడు సంపూర్ణవ్రతములను చేయవలెను,

యెడల యిద్దరు కృచ్ఛ్రముచేయవలెను. కన్యాదాతా అతికృచ్ఛ్రమును చేయవలెను. హోతచాంద్రాయణము చేయవలయును.

అగమ్యాభిగమనే

శ్లో॥ రేతస్సిక్త్వా కుమారీషు స్వయోనిష్వంత్యజాసు చ । సఖీపుత్రస్యదారేషు ప్రాణత్యాగో విధీయతే ॥ పితృస్వవిధవాం గత్వా చాజ్ఞాత్వా త్ర్యబ్దమాచరేత్ । గురోర్దుహితరం గత్వా తథైవేత్యబ్రువన్బుధాః ॥ చండాలీం పుల్కసీం మ్లేచ్ఛీం స్నుషాం చ భగినీం సఖీం । మాతాపిత్రోస్స్వసారం చ నిక్షిప్తాం శరణాగతామ్ ॥ మాతులానీం ప్రవ్రజితాం సగోత్రాం నృపయోషితం । సఖిభార్యాం గురోర్భార్యాం భ్రాతుర్భార్యాం తథైవ చ ॥ పితృవ్యపత్నీం తనయాం పౌత్రీం చైవ సుతస్య చ । ఏతా గత్వా ద్విజో మోహాత్ షడబ్దం వ్రతమాచరేత్ ॥ కామతశ్చేత్తస్తద్గత్వా ద్వాదశాబ్దవ్రతం చరేత్ । ద్వితీయే ద్విగుణం ప్రోక్తం తృతీయే త్రిగుణం స్మృతమ్ ॥ జ్ఞాత్వాతు కామతః కృత్వా హ్యాత్మమేధ్రం నికృంతయేత్ । అభ్యాసాత్కామతో గత్వా నిష్కృతిర్న విధీయతే ॥ చండాలాంత్యస్త్రియో గత్వా భుక్త్వా చ ప్రతిగృహ్య చ ॥ పతత్యజ్ఞానతో విప్రో జ్ఞానాత్సామ్యంతు గచ్ఛతి । రజకశ్చర్మకారశ్చ నటో బురుడ ఏవ చ । కైవర్తమేదభిల్లాశ్చ హ్యాంత్యజాస్సప్తకీర్తితాః । రజస్వలాం ద్విజో గత్వా హ్యబ్దకృచ్ఛ్రం సమాచరేత్ ॥ బ్రాహ్మణీం బ్రాహ్మణో గత్వా హ్యబ్దకృచ్ఛ్రాద్విశుద్ధ్యతి । పశువేశ్యాభిగమనే ప్రాజాపత్యం సమాచరేత్ దివాభిగమనే విప్రస్స్నాత్వా శూపవసేద్దినం । అహోరాత్రంతు పక్షస్థ్యా డాప్రాజాపత్యం చ పర్వణి ॥ శూద్రాభిగమనే విప్రః ప్రాజాపత్యం సమాచరేత్ । గర్భపాతం స కృత్వా తు శూద్రహత్యావ్రతం చరేత్ ॥ శూద్రాం శయనమారోప్య బ్రాహ్మణో యాత్యధోగతిం । తస్యాం చైవ ప్రసూతస్య నిష్కృతిర్న హి విద్యతే ॥ అభ్యాసే హర్గుణానావృద్ధి ర్మాసాత్ర్యాగ్వ్రిధీయతే । తతో మాసగుణావృద్ధి ర్యావత్సంవత్సరో భవేత్ । తతస్సంవత్సరగుణా యావత్పాపం సమాచరేత్ ॥ తావత్కృచ్ఛ్రం ప్రకుర్వీత షడబ్దం కామతశ్చరేత్ ॥ బ్రాహ్మణ్యకామతో గచ్ఛేత్ క్షత్రియం వైశ్యమేవ వా । గోమూత్రయావకాహారా త్రిరాత్రాచ్ఛ విశుద్ధ్యతి ॥ విప్రా శూద్రేణ సంపృక్తా న చేత్తస్మాత్ప్రసూయతే ।

కృచ్ఛ్రమునుజేయవలయును. సక్తుములు కూపాదిజలములుహరించినయెడల చాంద్రాయణమునుజేయవలయును. తిలలు హరించినపక్షమున చాంద్రాయణముచేయవలెను ధాతువులనుహరించినయెడల పరాకమునుచేయవలయును; పన్నెండుఅణుకములకు మించిహరించినరెట్టింపువ్రతమునుజేయవలయును. సహస్రముహరించినమూడింతలు వ్రతముచేయవలెను విక్రయమందలివ్రతమునకు హరించుటయందు రెట్టింపు చేయవలెను. హరించినదానికి పదిరెట్లు తిరిగియిచ్చి ప్రాయశ్చిత్తమునుజేసికొనవలయును అథవా రెట్టింపుయిచ్చి కృచ్ఛ్రార్ధమును చేసికొనవలయును. మేకలు గొర్రెలు వస్త్రములు దూది రాగి ధాన్యము తిలలు వాటిని హరించి నాలుగురెట్లుయిచ్చి ప్రాజాపత్యవ్రతమునుచేసికొనవలయును. కంచు సీసము మొదలగువాటినిహరించిన అర్ధప్రాజాపత్యమునుజేసికొనవలయును. గోవునుహరించిన తప్తకృచ్ఛ్రమును గజాశ్వహరణమందు అర్ధకృచ్ఛ్రమును నాలుగురెట్లు తిరిగియిచ్చి వ్రతమునుజేయవలెను, యానశయ్యా పుష్పాఫలనుహరించిన కృచ్ఛ్రమునుచేయవలయును. ఎవ్వనియొక్క వృత్తిని యెవ్వఁడు భేధించునో వానినిఛంపినపాపమును వాడుబొందును. బ్రాహ్మణుఁడు భూమినిహరించినయెడల నధప్రాయశ్చిత్తమునుచేసికొనవలెను. కాలమందు ఆదాయకర్మలను క్రిసరిచేయవలెను. అట్లుచేయక ప్రతిమాసమందును మూఁడురాత్రులతో శుద్ధినొందును. తండ్రి అహితాగ్నిగాకుండగా కుమారుఁడు యాగమునుజేసినయెడల ఆదోషనివారణకు వ్రాత్యపశువును యుపయోగపర్చవలెను. కల్లు,లవణము మద్యము, పాలు, లక్క, మినుములు, నువ్వులు, నేయి వీటిని విక్రయమందు కృచ్ఛ్రమునుచేయవలయును. తైలము, మద్యము, సోమలత, వీటి విక్రయమందు చాంద్రాయణముచేయవలయును; దధి ఇక్షురసము, గుడము; స్నేహపక్వములు వీటిని విక్రయించి ప్రాజాపత్యమునుజేయవలెను. భక్ష్యములనువిక్రయించి ప్రాజాపత్యమునుచేయవలెను. చల్ల గంజి విక్రయించిన సాయంకాలమువరకు యుపవాసమును చేయవలెను. పోక, మాజీఫలము, దాడిమఫలము,ఖర్జూరమువీటి నివిక్రయించి పాదకృచ్ఛ్రముజేయవలయును. బంగారము, వెండి,లోహములు.దూది,వస్త్రములు విక్రయించిప్రాజాపత్యముచేయవలెను. కస్తూరిమొదలగుగంధద్రవ్యములను విక్రయించి కృచ్ఛ్రముచేయవలెను. బ్రాహ్మణుఁడు గోవునువిక్రయించి ప్రాజాపత్యము చేయవలెను. గాడిదలు. గుర్రములు;ఒంటెలు,గజములు వీటిని విక్రయించియందు వ్రతమునుచేయవలయును. ఒకదినమంతువేదమునువిక్రయించినచాంద్రాయణద్వయమునుచేయవలెను. సమస్తవిద్యలనువిక్రయించి పాదకృచ్ఛ్రముచేయవలెను.అన్నకు వివాహముకానిది తమ్ముఁడు కోరికతో వివాహమాడినయెడల అబ్దవ్రతమును నాచరించి అభార్యను అన్నగారికియివ్వవలయును, అజ్ఞానమువలన అట్టివివాహముజరిగిన

ఎవ్వనిగోవు పరిపాలనలేక జలమందుపడిగాని, పంకమందుపడిగాని, పిడుగువలనగాని,దొంగలవలనగాని, పులులవలనగాని, గోతిలోపడిగాని మృతినొందునోవాడు ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రమును చేయవలెను. గోవుకు కొమ్ము విరిగినను;వెముకలువిరిగినను చర్మముపూడినను తరువాత అగోవు స్వస్థయైనను స్వామి ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రమును జేయవలెను. ఎవ్వఁడు గోవుకు గాయమునుచేయునోవాడు రోహిణ వ్రతమునుజేయవలెను. అందువల్ల మృత్యువుగల్గినయెడల వానికి గోహత్య సంపూర్ణముగాగల్గును అతిదాహముతోను అతిగమనముతోను ముక్కు బ్రద్దలయిన్ని నదీపర్వతములనిరోధముతోను గోవు మృతినొందినయెడల ముప్పావువ్రతమునుచేయవలయును. గోవులకు అస్థిభంగమునుకాని కటిభంగమునుకాని చేసినతరువాత ఆరుమాసములు జీవించినయెడల ప్రాయశ్చిత్తముతో పనిలేదు. దహనమందు ఛేదమందుఅస్థిభంగమందు వైద్యముజేసినయెడల ప్రాయశ్చిత్తములేదు. ఉపపాతకులు యీవ్రతమునుజేసికొనవలయును. అవకీర్ణివలె చాంద్రాయణమును జేయవలెను. అబుద్ధిపూర్వకపాతకమునందీ చాంద్రాయణముచెప్పఁబడినది. బుద్ధిపూర్వకమైనయెడల మూఁడుదినములు ఉపవసించి పదిగోవులను యొకవృషభమును దానమిచ్చినగాని చాంద్రాయణమును జేసినకాని శుద్ధినొందును.

అథ సర్వవధ ప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ క్షత్రియస్యవధంకృత్వా షడబ్దవ్రతమాచరేత్ । త్ర్యబ్దంవైశ్యవధేతద్వ ద్వ్యబ్దంశూద్రవధేచరేత్ । అంత్యజానాంవధం కృత్వా త్వబ్దమేకంసమాచరేత్ । ప్రదుష్టాంస్త్రియంహత్వా శూద్రహత్యావ్రతంచరేత్ ॥ హస్తినంతురగంఘాగం మహిషోష్ట్రకపీంస్తథా । మృగంచరోహిణంహత్వాచరేచ్చాంద్రాయణద్వయమ్ ॥ అజావికం ఖరం శ్వానం సృగాలం సూకరంతథా । మార్జాలం శశకం హత్వా ప్రాజాపత్యేనశుధ్యతి ॥ కపోతబకకాకానాం గృధ్రాణాం మూషకస్యచ । వధేతేషాంప్రాణినాం చ పాదకృచ్ఛ్రంసమాచరేత్ ॥ అనస్థిప్రాణినోహత్వా ప్రాణాయామేనశుధ్యతి । అస్థ్యన్వితవధేవిప్రః కించిద్దద్యాద్ద్విజేశుద్ధయే ॥ సావిత్రీపతితాయస్య దశవర్షాణిపంచచ । సశిఖంవపనంకృత్వా వ్రతంకుర్యాత్సమాహితః ॥ ఏకవింశతిరాత్రించ పిబేత్ప్రసృతియావకం । భోజయేచ్చ హవిష్యాన్నంబ్రాహ్మణాన్సప్తపంచచ । తతోయావకశుద్ధస్య తస్యోపనయనంస్మృతమ్ ॥ ఏతదుపనయనస్య పరమకాలాత్పూర్వకాలేజ్ఞేయమ్ ॥ అతఊర్ధ్వంవ్రాత్యస్తోమః

చారిత్ర్యస్తోమాదృతే క్రతోరితి వచనాత్ ॥ గజాశ్వస్యాపహరణే మణీనాం రజతస్య చ । ధనాపహరణే చైవ కుర్యాత్సంవత్సరం వ్రతమ్ ॥ ధాన్యాన్నధనచౌర్యాణి కృత్వా కామాద్ద్విజోత్తమః । సజాతీయగృహేష్వేవ కృచ్ఛ్రార్ధేన విశుధ్యతి ॥ మనుష్యాణాం చ హరణే రత్నానాం చ తథైవ చ । కూపవాపీజలానాం తు శుద్ధిశ్చాంద్రాయణేన తు ॥ ధాన్యానాం హరణే కృచ్ఛ్రం తిలానామైందవం స్మృతం । సర్వేషాం ధాతుజాతీనాం పరాకం హరణే చరేత్ ॥ దశకద్వ్యణుకాదూర్ధ్వం ద్విగుణం వ్రతమాచరేత్ । ఆసహస్రాత్త్రిగుణమూర్ధ్వం హేమవధిస్స్మృతః ॥ విక్రయే యద్ద్రవ్యతం ప్రోక్తం హరణే ద్విగుణం హి తత్ । హృతాద్దశగుణం దత్త్వా ప్రాయశ్చిత్తం సమాచరేత్ ॥ యద్యాతతద్వా పరద్రవ్యమపహృత్యాధకిల్బిషీ । తదేవ ద్విగుణం తస్య దత్త్వా కృచ్ఛ్రార్ధమాచరేత్ ॥ అజావివటకార్పాసతూలమృద్ధాన్యశిలాదిషు । చతుర్గుణమృణం దత్త్వా ప్రాజాపత్యం సమాచరేత్ ॥ కాంస్యసీసాదిభాండానాం ద్విగుణం స్తేయమోక్షణం । ప్రాజాపత్యార్ధభాగశ్చ ప్రాయశ్చిత్తం విశోధనమ్ ॥ గోహర్తుస్తప్తకృచ్ఛ్రం స్యాద్దర్పహర్తుస్త్వశ్వహారకే । చతుర్గుణమృణం దత్త్వా శక్తస్యైకాదశోత్తరమ్ । భక్ష్యభోజ్యాపహరణే యానశయ్యాసనేషు చ । పుష్పమూలఫలానాం చ కృచ్ఛ్రం సాంతపనం స్మృతమ్ ॥ యస్య యస్య తు వర్ణస్య వృత్తిచ్ఛేదం సమాచరేత్ । తస్య తస్య వధే ప్రోక్తం ప్రాయశ్చిత్తం సమాచరేత్ ॥ అపహృత్య చ వర్ణానాం భూమిం విప్రః ప్రమాదతః । ప్రాయశ్చిత్తం వధే ప్రోక్తం బ్రాహ్మణానుగతం చరేత్ ॥ కాపేత్వా దాయకర్మాణి సమ్యక్కుర్యాద్ద్విజానతః । తప్తకృచ్ఛ్రం త్రిరాత్రేణ మాసి మాసి విశుధ్యతి ॥ అనాహితాగ్నిపిత్రా యా యక్ష్యమాణస్సుతో యది । సహి చాత్ర్యేన పశునా యో జేత్తన్నిష్క్రియాయ తు ॥ సురాలవణమద్యానాం కృత్వా క్షీరస్య విక్రయం ॥ లాక్షాయాశ్చైవ మాంసస్య తిలానాం చ ఘృతస్య చ ॥ విక్రేతా ప్రాణినాం చైవ కుర్యాత్కృచ్ఛ్రం మహావ్రతం । తైలమద్యాదిసోమానాం చరేచ్చాంద్రాయణవ్రతమ్ । దధ్నశ్చైక్షురసస్యైవ గుడఖండాదివిక్రయే । సర్వేషాం స్నేహపక్వానాం ప్రాజాపత్యం సమాచరేత్ ॥ భక్ష్యాన్నానాం చ సర్వేషాం ప్రాజాపత్యం సమాచరేత్ । ఉపవాసస్తు తక్రస్య నక్తం కాంజికవిక్రయే ॥ పూగీ

ఫలం మాతులుంగం ద్రాక్షా ఖర్జూరాణి చ । ఏతేషాం పాదకృచ్ఛ్రం స్యాద్ధాన్యాదీనాం చ విక్రయే ॥ హేమరౌప్యాదిలోహానాం కార్పాసస్యాంబరస్య చ । విక్రయే చిత్రవస్త్రాణాం ప్రాజాపత్యం సమాచరేత్ ॥ కస్తూరికాదిగంధానాం విక్రయే కృచ్ఛ్రమాచరేత్ । గోవిక్రయే ద్విజః కృత్వా ప్రాజాపత్యం సమాచరేత్ ॥ ఖరాశ్వోష్ట్రాణి గజానామైందవం స్మృతం చాంద్రాయణద్వయం కుర్యాద్దేహవేదవిక్రయే ॥ సర్వాసామేవ విద్యానాం పాదకృచ్ఛ్రం సమాచరేత్ । రత్నానాం విక్రయే కృచ్ఛ్రం హింగ్వాదీనాం తథైవ చ ॥ అన్యేషాం చైవ సర్వేషాం పాదకృచ్ఛ్రం సమాచరేత్ । కామతః పాగవిత్త్యే తు చరేదబ్దవ్రతం ద్విజః ॥ సమాప్తే బేతుకన్యాం తాం జ్యేష్ఠాయైన ప్రదాపయేత్ । అజ్ఞాత్వా పారివిత్త్యే తు కృచ్ఛ్రమేవం ద్వయోస్స్మృతం । అతికృచ్ఛ్రం చరేద్దాతా హోతా చాంద్రాయణం చరేత్ ॥

తా॥ క్షత్రియుని వధనుజేసినయెడల షడబ్దవ్రతమును, వైశ్యవధను జేసినయెడల త్ర్యబ్దవ్రతమును, శూద్రవధనుజేసినయెడల ద్వ్యబ్దవ్రతమును, చండాలవధను జేసినయెడల అబ్దవ్రతమును ఆచరించవలయును. దుష్టాత్ములుకాని స్త్రీని చంపినయెడల శూద్రహత్యావ్రతమును జేయవలయును. గజమును, తురగమును; మేకను, దున్నపోతును, ఒంటెను, కోతిని, లేడిని, రోహిణమృగమును చంపినయెడల రెండుచాంద్రాయణములుచేయవలయును. గొర్రెను, గాడిదను, కుక్కను, నక్కను, పందిని, పిల్లిని: కుందేలును చంపినయెడలప్రాజాపత్యమునాచరించవలయును, గుడ్లగూబను: కొంగను: కాకిని: గద్దను, యెలుకను చంపినయెడల పాదకృచ్ఛ్రమునుజేయవలెను. వెముకలులేని జంతువులనుచంపినయెడల ప్రాణాయామముతో శుద్ధిగలుగును. బ్రాహ్మణుఁడు వెముకలుగలజంతువును చంపినయెడలకొంచెము దానముచేయవలయును. పదిహేనుసంవత్సరములు సావిత్రినివిడిచినయెడల శిఖతోగూడా ముండనముచేసికొని వ్రతమాచరించవలెను. ఇరువదియొకదినముపిడికెడు యావకములనుభుజించవలెను పన్నెండుగురుబ్రాహ్మణులకు హవిష్యాన్నమును బెట్టవలయును. తరువాత యుపనయనమును జేసికొనవలయును ఈచెప్పినవిధానముఉపనయనమునకు పరమావధికాలమునకు పూర్వకాలమందు విధించఁబడినది. ఆటు తరువాత వ్రాత్యతగల్గును. లోగా సంస్కారమునకు అర్హుఁడుగాడు. గజాశ్వాదుల నపహరించినయెడల సంవత్సరవ్రతమును జేయవలయును. బ్రాహ్మణుఁడు బ్రాహ్మలగృహములందు ధాన్యము అన్నము మొదలగువాటి నిహరించినయెడలఅర

శ్లో॥ నామ్నో స్త్రియావతీశక్తిః పాపనిర్హరణేహరేః॥ తావత్కర్తుంనశక్నోతి పాతకంపాతకీజనః॥ శ్లో॥ కలౌకలుషచిత్తానాం పాపద్రవ్యోపజీవినాం । విధిక్రియావిహీనానాం గతిర్గోవిందకీర్తనం ॥

అథాబ్దకృచ్ఛ్రలక్షణమ్

శ్లో॥ హిరణ్యంధాన్యమన్నంచ స్నానంసాగరగాసుచ । చతుర్విధానామేతేషా మబ్దసంజ్ఞాంప్రచక్షతే॥ సాలంకృతంవా గోదానం తన్మూల్యంవాత్రినిష్కకం। హేమకృచ్ఛ్రోభవేత్త్రింశ దబ్దస్త్వేవ ఉదాహృతః॥ ద్వాదశాఢకధాన్యంతు కృచ్ఛ్రఇత్యభిధీయతే। త్రింశత్కృచ్ఛ్రాస్తఏవస్యా త్కధితోబ్దోబుధైరపి॥ ద్వాదశద్విజభుక్తిశ్చ కృచ్ఛ్రఏక ఉదాహృతః త్రింశదేవహితేకృచ్ఛ్రా ఏకోబ్దః పరికీర్తితః॥ సముద్రగనదీస్నానమేకస్యాత్కృచ్ఛ్రఏవహి।కృచ్ఛ్రాస్తేత్రింశదేకాబ్దః కధ్యతేమునిభిస్సదా। షడ్గుణీకృత్యతంచాబ్దమేకైకంతుపృధక్పృధక్। షడబ్దంవిధినాకుర్యా త్ప్రాయశ్చిత్తంచతుర్విధమ్ ॥ విద్యుదగ్నిపయఃపాశ చండాలైర్బ్రాహ్మణేహతే। ఏకద్విత్రిచతుఃపంచ షడబ్దం కృచ్ఛ్రమాచరేత్ ।కృత్వైతద్వత్సరస్యాంతేషణ్మాసేద్విగుణంభవేత్ త్రిమాసేత్రిగుణంప్రోక్తం సద్యఃపంచగుణంభవేత్॥ కృచ్ఛ్రాఃషడబ్దేవిజ్ఞేయా స్సాశీతిశతసంఖ్యకాః॥ చతుర్విధానామప్యేవం కృచ్ఛ్రసంఖ్యావిధీయతే॥ఏవంకర్తుమశక్తశ్చేద్యధావిత్తానుసారతః।తీర్థానుగమనేనైవ దానహోమజపాదినా ॥ అత్రాపిదశదానాని కుర్యాత్పాపక్షయాయచ। యధోక్తవిధినాశక్తా వశక్తౌచస్వశక్తితః ॥ దశదానాని ॥ గోభూతిలహిరణ్యాజ్యవాసోధాన్యగుడానిచ।రౌప్యంలవణమిత్యాహు ర్దశదానానివైద్విజాః॥సదక్షిణాంసవత్సాంచసాలంకారాంపయస్వినీం గాంప్రదద్యాదశక్తశ్చే త్తన్మూల్యంవా స్వశక్తితః॥నివర్తనమితాభూమి ర్ద్రోణత్రయమితాస్తిలాః ॥ సువర్ణంనిష్కమాత్రంస్యా దాజ్యంచైవాఢకంస్మృతమ్॥ సూక్ష్మంవస్త్రద్వయంచైవ గుడంచైవపలాష్టకం। సార్ధఖారీద్వయంధాన్యం ప్రశస్తాప్రీహయస్మృతాః ॥ నిష్కత్రయమితంరౌప్యం లవణంచార్ధఖారికం । ప్రమాణందశదానానాం కీర్తయంతిమహర్షయః ॥ బాలవత్సకధేనూనాం సహస్రంయత్రతిష్ఠతి।తద్ద్వినివర్తనసంజ్ఞయ మితిశాతాతపోబ్రవీత్॥ త్రింశత్సంఖ్య

శుద్ధ్యతి అపాంక్తేయస్యయఃకశ్చి త్పంక్త్యాభుంక్తేద్విజోత్తమః॥ వినాయజ్ఞోపవీతేనభుక్త్వాదినమభోజనం। అనాపదిచరేద్యస్తుద్విజోభిక్షాంగృహేవసన్॥ప్రాజాపత్యేనశుద్ధ్యేత పాదపత్కాలేత్ర్యహంద్విజః। నపంక్త్యావిషమందద్యాన్నయాచేత్తన్నదాపయేత్॥ప్రాజాపత్యేనకృచ్ఛ్రేణముచ్యతేకర్మణస్తతః॥నదీతరణహర్తుశ్చకన్యాశ్చఘ్నకరస్యచ॥సమేవిషమకర్తుశ్చ నిష్కృతిర్నవిద్యతే।హోమకాలేతథా దోహేస్వాధ్యాయేదారసంగ్రహే॥ అంతరేణయదాగచ్ఛే ద్ద్విజశ్చాంద్రాయణంచరేత్ ।ఖరోష్ట్రవృషభారోహే ప్రాజాపత్యమకామతః॥గచ్ఛేదరుహ్యచేద్దూరం తమేవోపనయేత్పునః । కన్యాన్నధనలాభానాం బుద్ధ్యావిఘ్నంసమాచరేత్॥ప్రత్యేకం ప్రావృ (ప్రకృ) త్రింకుర్యా ద్బ్రహ్మచర్యంతువార్షికం।వేతనంకారయిత్వాయఃపఠేత్పాఠయతిద్విజమ్॥ ద్విజశ్చాంద్రాయణంకుర్యా త్తతఃపాపాత్ప్రముచ్యతే । అనివర్త్యమహాయజ్ఞాన్యోభుంక్తేప్రత్యహంగృహీ॥ అనాతురస్సతిధనే కృచ్ఛ్రార్ధేనసశుద్ధ్యతి। బ్రహ్మచారిశునాదష్టఃత్ర్యహంసాయంపయఃపిబేత్॥ గృహస్థశ్చేద్ద్విరాత్రంతు చైకాహంయోగ్నిహోత్రివాన్ । నాభేరూర్ధ్వంతుదష్టస్తుతదేవద్విగుణంచరేత్ ॥ తదేవత్రిగుణంవక్త్రే మస్తకేతుచతుర్గుణం । రజస్వలాయదాదష్టా శునాజంబూకరాసభైః॥ పంచరాత్రంనిరాహారా పంచగవ్యేనశుద్ధ్యతి । ప్రేతస్యప్రేతకార్యాణి హ్యకృత్వాధనహారతః॥ వర్ణానాంయద్వధేప్రోక్తంతదర్ధంప్రయతశ్చరేత్ । బలాద్దాసీకృతాయేచ మ్లేచ్ఛచండాలతస్కరైః॥ అశుభంకారితాఏచ గవాదిప్రాణిహింసనం । ఉచ్ఛిష్టమార్జనంచైవ తథాతస్యైవభోజనమ్॥ఖరోష్ట్రవిడ్వరాహాణామామిషస్యచభక్షణం। తత్స్త్రీణాంచతథాసంగం తాభిశ్చసహభోజనమ్ ॥ మాసోషితేద్విజాతౌహి ప్రాజాపత్యంవిశోధనం। చాంద్రాయణంపరాకంచ చరేత్సంవత్సరోషితః॥ ఊర్ధ్వంసంవత్సరాత్కల్ప్యం ప్రాయశ్చిత్తంద్విజోత్తమైః। సంవత్సరైస్త్రిభిశ్చైవ తద్భావంసతుగచ్ఛతి॥ చండాలేనచసంస్పృష్టం కాంస్యభాండాదికంచయత్ । తస్మిన్భుక్త్వాచరేత్కృచ్ఛ్రం జలపానేతుకృచ్ఛ్రకమ్।చండాలశ్వచానాపంచసంచారేసముపస్థితే। అహోరాత్రంత్రిరాత్రంస్యాత్త్రిరాత్రే)। షడహంస్మృతమ్॥మనుః ॥

దాసీసుతను పాంపూర్ణం పర్యస్యేత్ప్రేతసత్సదా । అహోరాత్రి ముపాసీర న్నాశౌచం బాంధవైస్సహ॥ పతితస్యోదకంకార్యం సపిండై ర్బాంధవైస్సహ। నిందితేహనిసాయాహ్నే జ్ఞాత్యృత్విగ్గురుసన్నిధౌ॥ నివర్తేరంశ్చేతి స్నాతు సంభాషణసహాసనే । దాయాద్యస్యప్రదానంచ యాత్రాశ్చైవహి లౌకికీ॥ ఏతమేవవిధింకుర్యా ద్యోషిత్స్వపతితాస్వపి। వస్త్రాన్నపానం దేయంతుపసేయుశ్చ గృహాంతికే ॥ శరణాగతబాలస్త్రీ హింసకాంత్సంవసేన్నతు ॥ చీర్ణవ్రతానపిసదా కృతఘ్నసహితానిమాన్ ॥ దేశం కాలం వయశ్శక్తిం పాపంచావేక్ష్య యత్నతః ॥ ప్రాయశ్చిత్తం ప్రకల్ప్యంస్యాద్యత్రచోక్తాననిష్కృతిః ॥ సతేనశుద్ధిమాప్నోతి యేనప్రాణైర్వియుజ్యతే। అతిక్రాంతంవామహతీంయాతి నైవతద్వ్రతమాదిశేత్ ॥ ఊనైకాదశవర్షస్య పంచవర్షాత్పరస్యచ। చరేద్గురుస్సుహృద్వాపి ప్రాయశ్చిత్తవిశుద్ధయే॥ మద్యమాంసపురీషాణాం భక్షణేనాస్తికశ్చన॥ దోషస్త్వా పంచమాద్వర్షాదూర్ధ్వంపితాస్సుహృద్గురోః॥ గృహస్థోక్తాని పాపాని కుర్వంతిశిశవోయది । శౌచవచ్ఛోధనంకుర్యు రర్వాగ్వ్రతోపదేశనాత్ ॥ లఘుదోషేష్వనాదిష్టం ప్రాజాపత్యం సమాచరేత్ । జ్ఞాత్వాసర్వేషుదోషేషు శుద్ధాచాంద్రాయణంస్మృతమ్ ॥ కృతేనిస్సంశయే పాపే నభుంజీతానుసన్ధితః। భుంజానోవర్ధయేత్పాపం యావన్నఖ్యాతిపర్షది ॥ పర్షత్సహస్రసంఖ్యాకా పాపేషుమహాదాదిషు। ఉపపాపేషుపంచాశత్స్వల్పేస్వల్పాతథాభవేత్॥ పాపం ప్రఖ్యాపయేత్పాపీ దత్వాధేనుంతథావృషం। విఖ్యాప్య పాపంవక్తృభ్య శ్శక్త్యాదత్వావ్రతంచరేత్॥ ఆర్తానాంమార్గమాణానాం ప్రాయశ్చిత్తానియేద్విజాః। జానంతోనప్రయచ్ఛంతి తేతేషాంసమభాగినః॥ మోహాద్వాయదివాలోభా ద్భయాద్వాజ్ఞానతోపివా। వదంత్యనుగ్రహాద్యేతు తత్పాపంతేషుగచ్ఛతి॥ న్యాయతో బ్రాహ్మణాశ్శిష్యం శ్రుతియాదేశకృతేనసః । అంతరాబ్రాహ్మణంకృత్వా వ్రతంసర్వంసమాదిశేత్ ॥ తథాశూద్రంసమాసాద్య సదాధర్మపురస్సరం । ప్రాయశ్చిత్తంవిధాతవ్యం జపహోమాదివర్జితమ్॥ కర్మనిష్ఠాస్తపోనిష్ఠాః కదాచిత్పాపమాశ్రితాః। జపహోమాదికంతేభ్యో విశేషేణప్రదీయతే।

ఇవి ప్రాజాపత్యమునకు సమానములు. కోటిగాయత్రీజపమాచరించినయెడల బ్రహ్మహత్యాదోషమునశించును. దెబ్బదిలక్షల గాయత్రీజపముతో సువర్ణస్తేయదోషమునశించును గురుతల్పగామి అరువదిలక్షల గాయత్రీజపముతో శుద్ధినొందును. బ్రహ్మహత్యగాక మిగిలినపాపములకు నిత్యము హవిష్యాన్నము భుజించుచునలభై దినములున్ను: నక్తభోజనముచేయుచు మాసమున్ను: పాపమానమంత్రమును జపించినయెడలశుద్ధిగలుగును మాసకాలము ఇంద్రమింద్రసూక్తమును మధుచ్ఛందనసూక్తమునుజపించినయెడల సురాపానదోషమునశించును. సంవత్సరముకాని ఆరుమాసములుకాని నియమముతో నియతాహారుడై పురుషసూక్తమును జపించినయెడలసర్వపాతకములు నశించును నారాయణమును ఒక్కమారు నవకమును పదకొండుమారులున్ను ప్రతిదినముజపించినయెడలమహాపాతకములుగూడానశించును. ఇదియుసంవత్సరకాలమనియె తెలిసికొనవలయును సమస్తపాతకములకు మూడువందల ప్రాణాయామములతో శుద్ధిగల్గును ఉపపాతములకున్ను అనాదిష్టపాతకములకున్ను మహావ్యాహృతులతో తిలహోమము చేయుటవల్ల శుద్ధిగల్గును ఉపపాతకశుద్ధికిమాత్రము వేయి తిలహోమములుచేయవలెను. రాత్రికాని; పగలుకాని; చేసినసామాన్యపాపములను సంధ్యావందనముతో శుద్ధిగల్గును. వేదాభ్యాసపరాయణుడును, శాంతుడును, యజ్ఞములుచేయువాడునుఅగు బ్రాహ్మణుని మహాపాతకములుకాక యితరపాతకములు అంటవు. ఇట్లు పాపములకు ప్రాయశ్చిత్తములకుచేయుటకుశక్తిలేనివారికి ప్రత్యామ్నాయముయి చెప్పబడినవి. యీకాలమందు ప్రత్యామ్నాయములే శక్యములుకానతప్పకచేయువలయునుఇట్లుకలికాలమునుపాషండమతతమస్సుతో కబళింపబడినదానినిచూచి, ప్రజ్ఞాభావమునచ్ఛన్నశ్రుతిస్మృత్యర్థభాస్కరమైనట్లుభావించి సన్మార్గమునువిడిచి యున్మార్గసంచారమును విచారించి, శాస్త్రజ్ఞానశూన్యముగ తెలిసికొని నానాభ్రాంతిసమాకులమై పాపకూపములందు పడుచుండుటను ప్రత్యక్షముగాచూచి మన్వాదిశాస్త్రములనుచూచిఅందలిసారాంశముగ అట్టిలోకమున కుపకారముగ ఈ ప్రాయశ్చిత్తప్రకరణమునుచెప్పినాను. అనగా యీకాలమందలి జనులు ప్రాయశ్చిత్త పాపకృత్యమతావలంబులైనారు. ప్రజ్ఞలేదు. అందువల్ల శ్రుతిస్మృత్యర్థములను తెలిసికొనజాలరైరి. అందువల్ల సన్మార్గమునువిడిచి దుర్మార్గమును ఆశ్రయించినారు అందువల్ల పాపకూపములందుపడి నరకబాధలకు పాత్రులగుచున్నారు: ఇట్టిజనులకుపకారముకొఱకు యీప్రాయశ్చిత్తప్రకరణమును నానాశాస్త్రములను పరిశీలించిచూచి సారముగా సులభబోధకొరకు చెప్పఁబడెను.

ఇతి నారాయణభట్ట విరచితాయాం ధర్మప్రవృత్తౌ
ప్రాయశ్చిత్తప్రకరణం సమాప్తమ్

....

పౌరుషంసూక్తం ముచ్యతేసర్వపాతకైః ॥ నారాయణంజపేద్యస్తు రుద్రైకాదశకంతథా। మహాపాతకయుక్తోఽపి ముచ్యతే నాత్రసంశయః ప్రాణాయామశతంకార్యం సర్వపాపనుత్తయే। ఉపపాతకజాతానామనాదిష్టస్యచైవహి॥ మహావ్యాహృతిహోమస్తు తైశ్చార్యోద్విజన్మనా। ఉపపాతకశుద్ధ్యర్థం సహస్రపరిసంఖ్యయా ॥ నిశాయాంవాదివావాపి యదజ్ఞానకృతంభవేత్ । త్రైకాల్యసంధ్యాకరణాత్తత్సమస్తంప్రణశ్యతి ॥ వేదాభ్యాసరతం శాన్తం మహాయజ్ఞక్రియాపరం। నస్పృశంతీహపాపాని మహాపాతకకంపినా॥ లోకం విలోక్యపాపండతమసాకబలీకృతం। ప్రజ్ఞాభానఘనచ్ఛన్న శ్రుతిస్మృత్యర్థభాస్కరమ్॥ సన్మార్గచ్యుతమున్మార్గ గామినంచాస్తదర్శనం। పతంతంపాపకూపేషు నానాభ్రాంతిసమాకులమ్ ॥ అయంతస్యోపకారాయ సారముద్ధృత్యయత్నతః। మన్వాద్యనేకశాస్త్రాణాం శాస్త్రదీపః కృతోమయా ॥

తా॥ మహాపాతకముగాక జన్మమొదలు చేయఁబడినసామాన్యపాతకములకు షడబ్దవ్రతముచేసిన శుద్ధిగలుగును. ఇదిచేయలేక యిందుకు బదులుచేయవలనంటె ధనవంతుఁడు దానముచేయవచ్చును- ఎట్లనఁగా ప్రత్యామ్నాయముగా నూటయనభై గోవులను దానముచేయవలయును. దరిద్రుఁడైతే పదునెనిమిదిలక్షలు గాయత్రీజపం చేయవలెను అందును ముప్పదిఆరువేల ప్రాణాయామములనుజేయవలెను. లక్షయెనుబదివేలు తిలహోమముచేయవలెను. ప్రత్యామ్నాయమునకు గోవులును, దక్షిణలును సరిపోవును. ప్రాజాపత్యమునుజేయుటకు శక్తిలేనపుడు శుభమైనగోవును యివ్వవలయును అదిగాకపోతే నిష్కము బంగారమును యివ్వవలెను అర్ధమును పాదమునుయివ్వవలయును లేక పన్నెండుగురు బ్రాహ్మణులకు భోజనముపెట్టవలయును. లేక యుపవాసముచేయవలెను లేక వేదములో సంహితాపారాయణచేయవలయును. కృచ్ఛ్రమునకు గాయత్రీజపముపదివేలున్నూ రెండువందలుప్రాణాయామములున్నూ వేయి తిలహోమములున్నూ చేయవలెను అనఁగా కృచ్ఛ్రమునకుసమానములుగా వీటినిచేయవలెను ఉపవాసము: సహస్రగాయత్రీజపము: బ్రాహ్మణభోజనము, రెండువందల ప్రాణాయామములు యీ నాలుగున్నూ సమానములు. అతికృచ్ఛ్రము, పరాకము. తప్తకృచ్ఛ్రము, మూఁడు ప్రాజాపత్యములు యీనాలుగుసమానములు, మూఁడుచాంద్రాయణములు, ముప్పదివేలు గాయత్రీజపము, మూఁడుగోదానములు; కృచ్ఛ్రము యీనాలుగుమాసములు, పుణ్యతీర్థమందు పన్నెండుమారులు శిరస్నానముచేయుట; రెండుఆమడలదూరము తీర్థయాత్ర పాదములతోచేయుటయు,

యేనామధారకావిప్రా మూర్ఖాధనవివర్జితాః। కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాదీని తేభ్యోదద్యాద్విశేషతః। రాజావారాజపుత్రోవా పుస్య నేవ్యాధనికాస్తథా। భూమిదానాదికంతేభ్య శ్శక్త్యాభక్ష్యదుష్కృతం ॥ విద్వద్విప్రనృపస్త్రీణాం నేష్యతే కేశవాపనం। సతాంమహాపాతకినాం గోహంతుశ్చావకీర్ణినామ్ ॥

తా॥ అహితాగ్నియగు బ్రాహ్మణుఁడు కామముతో అగ్నులనువిడిచినయెడల బాలహత్యాసమదోషమొందును. అందుకు చాంద్రాయణముప్రాయశ్చిత్తము. ఎన్ని సంవత్సరములు అగ్నులులేకుండాజరుగునో అన్నికృచ్ఛ్రములుచేయవలయును. తన ద్రవ్యమునంతను బ్రాహ్మణునకివ్వవలెను. అసత్ప్రతిగ్రహము చేసినవాడుబ్రహ్మచారిగా గోశాలయందుండి పాలు ఆహారముగా పుచ్చుకొనుచు గాయత్రీమంత్రజపనిరయుతుఁడైనయెడల శుద్ధినొందును. యుక్తకాలమందుపనయనముగాని వానికి యాజనముచేయించిన యాజ్ఞికుఁడు కృచ్ఛ్రత్రయమునుజేసికొనవలయును. శరణాగతుడైనవానిని విడిచినయెడల యవాన్నమును భుజించుచు వేదమును పఠించుచు అబ్దవ్రతమునుజేయవలయును, గురువుతో "నీవు హుం" అనినను వాదమందు బ్రాహ్మణునిజయించి నిందించినను, వారిని నమస్కరించి అనాదుయుపవాసముచేసినయెడల అదోషము తొలగును. గాడిదలమీద ఒంటెలమీద యెక్కినయెడలస్నానంచేసి ప్రాణాయామముచేయవలెను, దిగంబరుడైన స్నానముజేసినను; భుజించినను దివామైథునముచేసినను: స్నానముచేసి ప్రాణాయామముచేయవలెను. బ్రాహ్మణుడు పతితునివలన ద్రవ్యమునుగ్రహించినయెడలఆద్రవ్యమును తిరిగిమరియొకరికియిచ్చి అతికృచ్ఛ్రమును చరించవలయును. బ్రాహ్మణునిదండించుటకు యత్నించినయెడల కృచ్ఛ్రమును, కొట్టినయెడల అతికృచ్ఛ్రమును; ఘాతచేసినయెడలకృచ్ఛ్రాతికృచ్ఛ్రమును, రక్తమును స్రవింపజేసినయెడల కృచ్ఛ్రమునుజేయవలయును మార్గమందు చండాలునిచూచినసూర్యునిచూడవలెను మాట్లాడినయెడల గాయత్రినిపఠించవలెను బ్రాహ్మణుడు చండాలునికుండలోనిజలమును త్రాగినయెడలఆరుమాసములుకృచ్ఛ్రమునుజేయవలెను అన్నమునుభక్షించినయెడల అబ్దకృచ్ఛ్రముచేయవలెను బ్రాహ్మణుడు అజ్ఞానమువలన శూద్రాన్నమునుతినినయెడల ప్రాజాపత్యమునుజేయవలెను జ్ఞానమువలనతినినయెడల ఆరుమాసములు వ్రతమునలుపవలయును అమేధ్యాన్నమును (అపవిత్రాన్నమును) తినినయెడల ప్రాజాపత్యముచేయవలెను శూద్రునిహస్తముతో భుజించినను త్రాగినను అహోరాత్రముపవాసముండి పంచగవ్యమును పుచ్చుకొనవలయును లేనిపాతకమును పరునియందారోపణచేసినయెడల మాసకాలం జపముచేయుచు జలాహారముతోనుండవలయును బ్రాహ్మణునియొక్క వ్రణము గుండా నెత్తురు చీము కారుచు పుదుగులుపుట్టినయెడల మూడురోజులు పంచగవ్య

మతో స్నానముచేసి యుపవసించి స్వర్ణదానముచేసినయెడల శుద్ధినొందును. స్త్రీ యొక్క పాలను మోహముచేత ఒక్కమారు త్రాగినను తిరిగి యుపనయనమును చేసి కొని ప్రాజాపత్యముచేయవలయును. బ్రహ్మచారి మధువును (తేనెను) మాంసమును భుజించినయెడల ప్రాజాపత్యవ్రతమునల్పి మౌంజిని హోమము జేయవలెను. సూర్యోదయ సూర్యాస్తమయములందు నిద్రించువారుబ్రహ్మస్వహరణతుల్యదోషులగుదురు. యొక్క దినముపవాసముతో శుద్ధులగుదురు; లేనినిందలుచేసిన యెడల దోషము. అసత్యమాడినయెడల మిథ్యాభిశంసిదోషము సంప్రాప్తించును.కోపముతో తనభార్యతో సంభోగముచేయునియెడల ప్రాజాపత్యముచేయవలెను. బ్రాహ్మణుని గురించి అసత్యముపల్కి అసత్యప్రజ్ఞనుజేసినయెడల యావకాన్నమునతిమచాంద్రాయణమునుజేయవలయును. భిక్షాపాత్రనుగ్రహించి పుణ్యమైనమంత్రమునుపఠించవలెను. దుష్టప్రతిగ్రహముచేసినపుడు అసొమ్మునువిడిచివేసి అతికృచ్ఛ్రమునుజేయవలెను, యేప్రతిగ్రహమందైనను అలవభాగమును దానముజేసి చాంద్రాయణము జేయవలెను. కృష్ణాజినమును, శయ్యను, గజమును, అశ్వమును, రథమును:లవణమును, ద్వి ధీధేనువును గ్రహించినయెడల త్ర్యబ్దవ్రతమునలుపవలెను వ్రాత్యులకు యాజనమును, పరులకు అంత్యకర్మను, గొప్పఅభిచారమునుజేసినయెడలమూడుకృచ్ఛ్రములుచేయవలెను, శరణాగతత్యాగమందును,వేదమునుమరచినను సంవత్సరము యావకాహారముచేయవలయును. కన్యాదూషకుఁడు, సోమలతవిక్రయి. నాస్తికుఁడు, మిథ్యాభిశంసి, కృతఘ్నుఁడు గురువునకు తిరిగి అపకారముచేసినవాఁడు, మాతాపితృసుతత్యాగియు, భార్యనువిడిచినవాఁడును, ఆసచ్ఛాస్త్రములనుచదువువాఁడు తటాకారామకూపాదులను విక్రయించువాఁడు, అయాజ్యయాజకుఁడు; ధూర్తుఁడు: అబద్ధమునపలుకువాఁడు వీరు సంవత్సరవ్రతమునుజేయవలెను. ద్విజులుఛత్రాకం‑కుక్క గొడుగు, విడ్వరాహం‑గ్రామసూకరము; అశునం వెల్లుల్లి;గ్రామకుక్కుటం‑గ్రామకోడి: పలాడుం‑నీరుల్లి: గృంజనం‑వెల్లుల్లిభేదము వీటినిభుజించినయెడల సాంతపనమునుజేయవలయును, సంసర్గదుష్టమును;క్రియాదుష్టమును,స్వభావదుష్టమును అగు అన్నమునుతినినయెడల తప్తకృచ్ఛ్రమునలుపవలెను. చండాలపతితుల అన్నమును మూత్రపురీషదుష్టాన్నమును భుజించిన యొకకృచ్ఛ్రమునలుపవలెను.తేనెయు పంచదారయు, శాకమును, మజ్జిగ, పాలు, పెరుగు, లవణము:నేయి వీటిని చేతితో వడ్డించిన భుజించఁగూడదు. అట్లు భుజించిన సాంతపనముచేయవలయును. అతిధి వాకిటనుండఁగా అతనికిపెట్టక భుజించినయెడల ఆయన్నము రుధిరమగును, చాంద్రాయణమునుజేయవలెను. ఆచమనముచేయక భుజించినను;పానముచేసినను; ఆపోశనము లేక భుజించినను: సాంతపనముచేయవలెను. సూతికయొక్క భాండమునుగాని,

యెడల బుషిచాంద్రాయణమనఁబడును. ఒక్కమాసమందు యెలాగో అలాగు ౨౪౦ రెండువందలనలభైపిండములను భుజించినయెడలమరియొకచాంద్రాయణము అదిష్టములుగాని పాపములకు చాంద్రాయణముతో శుద్ధిగల్గును అదిష్టములనఁగా చెప్పఁబడినవి ఒకనికిగాని మరియొకఁడు ధర్మార్థముగా చాంద్రాయణమును జేసినయెడల వానికి చంద్రలోకము సంప్రాప్తించును.

అథ ప్రత్యామ్నాయాః

శ్లో॥ జన్మప్రభృతిపాపాని కృతానిసుబహూన్యపి।షడబ్దైనైవ శుద్ధ్యంతి మహతఃపాతకాదృతే॥ ప్రత్యామ్నాయేగవాందేయం సాశీతి ధనినాకృతం। తథాష్టాదశలక్షాణి గాయత్ర్యావా జపేద్బుధః॥ ప్రాణాయామసహస్రాణి ద్వాదశత్రిగుణానిచ। ఏవంసరవిశేషేణ ప్రాయశ్చిత్తంప్రకల్పయేత్॥తిలహోమస్సలక్షంతుసహస్రాణ్యష్టశీతిచ॥ప్రత్యామ్నాయనమూగావో దక్షిణాహితద్వైనచ॥ ప్రాజాపత్యక్రియాశక్తౌ గాదద్యాచ్ఛుభలక్షణాం। తదభావేతునిష్కంస్యాత్తదర్ధంపాదమేవవా॥విప్రాద్వాదశభోజ్యాఉపవాసస్తథైవచ।పారాయణంసంహితాయాఃసమానాహుకర్మనిషిణః॥ కృచ్ఛ్రోదేవ్యయుతంచైవ ప్రాణాయామశతద్వయం।తిలహోమసహస్రంతుసమానాహుకర్మనిషిణః॥ ఉపవాసస్తుగాయత్ర్యాస్సహస్రంద్విజభోజనం। ప్రాణాయామశతేద్వేచ సమమేతచతుష్టయమ్॥ అతికృచ్ఛ్రః పరాకశ్చ తప్తకృచ్ఛ్రస్తథైవచ।ప్రాజాపత్యత్రయంచైవసమమేతచ్చతుష్టయమ్॥ చాంద్రాయణత్రయంకృచ్ఛ్రంగాయత్ర్యాఅయుతత్రయం గోదానానితథాత్రీణి సమమేతచ్చతుష్టయమ్॥ పుణ్యతీర్థేనార్ద్రశిరిస్నానం ద్వాదశసంఖ్యయా। ద్వియోజనేతీర్థయాత్రా ప్రాజాపత్యసమంస్మృతమ్॥ గాయత్ర్యాస్తుజపన్కోటిం బ్రహ్మహత్యాంవ్యపోహతి।లక్షాశీతింజపేద్యస్తు సురాపానాత్ప్రముచ్యతే॥ పునాతిహేమహర్తారం గాయత్ర్యాలక్షసప్తతిః। గాయత్ర్యాష్షష్టిభిర్లక్షైర్ముచ్యతే గురుతల్పగః॥మండలంపావమానంచ జపేన్నిత్యం హవిష్యభుక్। మాసమేకంతునక్తాశీ శుద్ధిర్బ్రహ్మవధాదృతే॥ ఇంద్రమింద్రమిదం సూక్తం మధుశ్చందనమేవచ।సురాపానాద్విముచ్యేతమాసమేకంతు యోజపేత్॥షణ్మాసంవత్సరంవాపి నియతోనియతాశనః॥ జప్త్వాతు

తపనము. గోమూత్రాదిప్రమాణము బ్రహ్మకూర్చమందుచెప్పఁబడినది[శ్లో॥మూత్రమేకఫలం, దద్యాదంగుష్ఠార్ధంతుగోమయం। క్షీరంసప్తఫలందద్యా ద్దధిత్రిఫలముచ్యతే। ఘృతమేకఫలందద్యా త్పలమేకంకుశోదకం॥ ఇతి॥ పిణ్యాకము, ఆచామం తక్రము; అంబు సక్తుయోవస్తువులను ఒక్కొకదానిని ఒక్కొకనాడుభుజించుచు చివరనాడుపవాసముచేయుట సౌమ్యకృఛ్రము. వీటిని యొక్కొకదానినిభుజించుచు మూఁడు మూఁడుదినములుచేసినయెడల పదిహేనుదినములగును. ఇది తులాపురుష కృఛ్రమనఁబడును, పిణ్యాకం-గానుగపిండి లేక తిలపిష్టము: అచామః-అన్నరసం గంజి; తక్రం-మజ్జిగ, అంబు-జలము, సక్తు- పిండి. గోక్షీరమున నాలుగు స్తనముల పాలుత్రాగుచు యేఁడురోజులున్నూ, మూఁడు స్తనములపాలుత్రాగుచు యేఁడు రోజులున్నూ, రెండు స్తనములపాలుత్రాగుచు యేడు రోజులున్నూ, ఒక స్తనముపాలు త్రాగుచు ఆరు దినములున్నూ. తరువాత మూఁడురోజులుపవాసమున్నూ చేయుట సోమాయనమనఁబడును. సమస్తపాపములను పోగొట్టును. పర్ణము[మోదుగఆకు]ఉదుంబరము [మేడి] రాజీవము (పద్మము) బిల్వపత్రము (మారేడు) వీటి ఆకులతోను కుశోదకముతోను ఒక్కొకరోజు ఆహారముతోగడుపుట పర్ణకృఛ్రమనఁబడును. యీమూఁడు యీ మొత్తముఆకులను నీటిలోవేసికాచిఆనీళ్ళుత్రాగుచు మూఁడురోజులుపవాసముచేయుటపర్ణకృఛమనఁబడునని చెప్పెను, పత్రములతో పత్రకృఛ్రము పుష్పములతో పుష్పకృఛ్రము. ఫలములతోమాసముగడిపిన ఫలకృఛ్రము. శ్రీఫలములతో శ్రీకృఛ్రము పద్మాక్షములతో పద్మాక్షకృఛ్రము. ఆమలకముతో మాసం గడిపిన ఆమలకకృఛ్రము. మూలములతో మూలకృఛ్రము. జలముతో జలకృఛ్రము, చాంద్రాయణముచేయుచు నెమలిగుడ్డంతపిండములనుజేసి శుక్లపక్షమందు పాడ్యమిమొదలు వృద్ధిగా అనఁగా పాడ్యమిని, ౧: విదియను ౨ ప్రకారముగా వృద్ధిగాను, కృష్ణపక్షమందు ఒక్కొకటి తక్కువగాను భుజించవలెను. మూఁడుకాలములందు స్నానముచేయవలెను. పవిత్రమంత్రములను జపించవలెను, గాయత్రితో పిండములను అభిమంత్రించవలయును. గాయత్రితో అభిమంత్రించి హవిష్యాన్నమును భుజించవలయును. అమావాస్యనాడుభుజించఁగూడదు, స్నానముమాత్రము మూఁడుపర్యాయములు చేయవలయును. ఇట్లుచేయుట చాంద్రాయణమనఁబడును. మధ్యాహ్నకాలమందు హవిష్యాన్నమును యెనిమిదిపిండములుభుజించుచు నియమముగా మాసముగడిపినయెడల యతిచాంద్రాయణమనఁబడును, బ్రాహ్మణుఁడు ప్రాతఃకాలమందు నాలుగుపిండములను రాత్రికాలమందు నాలుగుపిండములను మాసము భుజించినయెడల శిశుచాంద్రాయణమనఁబడును. మాసము మూఁడుమూఁడు పిండములను అనఁగా పగలుమూఁడురాత్రి మూఁడునుహవిష్యాన్నములో భుజించిన

అఖండమును తాకినవానినిగాని, తాకినను, అఖండమందున్న దానిని, భుజించినను, మూఁడురాత్రులుపవాసముచేయవలెను. భోజనకాలమందు అశుచిస్పర్శజేసి భుజించినయెడల మూఁడుదినములుపవాసముచేయవలయును, చండాలరజస్వలాదివాక్యములను వినుచు భుజించినయెడల యొక్కదినముపవాసము శూద్రునియింట భుజించినను త్రాగినను యొక్కదినముపవాసము చేయవలెను. నేయిలేకుండా ప్రాణాహుతులు పుచ్చుకొని తరువాత నేతితోభుజించినయెడల చాంద్రాయణముజేయవలెను. కల్లుకుండ మూత్రకుండలతో పానముచేసినయెడల తప్తకృఛ్రము చేయవలయును. విణ్మూత్రములతో దూషితమైనజలమును త్రాగినయెడల మూఁడుదినములుపవాసముజేసి తిరిగి యుపనయనముజేసికొనవలయును. చండాలులచేతత్రవ్వఁబడిన నూతులు చెరువులు మొదలగువాటిలో నిజలమును త్రాగినయెడల ప్రాజాపత్యముచేయవలయును ఈజలమును మాసముత్రాగినఅఖుసంవత్సరములురెండుమాసములుత్రాగినపన్నెండు సంవత్సరములు వ్రతము జేయవలయును ఇది బ్రాహ్మణులకు క్షత్రియులకు పాదముతక్కువ: వైశ్యులకు అర్ధము; శూద్రులకుపాదము ఇట్లుచేసినయెడల బ్రాహ్మణాదులు పవిత్రులగుదురు. కల్లునుతాకినను చూచినను గ్రహించినను శూద్రోచ్ఛిష్టములైనజలమునుత్రాగినను మూఁడురోజులు కుశజలముత్రాగవలెను, ద్విజులు అభోజ్యాన్నమునుభక్షించిన మూఁడురోజులకు శుద్ధినొందును. రేతమునుమూత్రపురీషములను తెలిసిభుజించినయెడల కృఛ్రమునుజేయవలయును. ఆచార్యుఁడైన బ్రాహ్మణునిఅన్నమునుభక్షించినయెడల ప్రాజాపత్యచతుష్టయమునుచేయవలయును బుద్ధిపూర్వకముగా మహాపాతకులఅన్నమును, కృతఘ్నుఁడు మొదలగువారిఅన్నమును, సగోత్రనువివాహమాడినవానిఅన్నమును: పాషండులఅన్నము; యతీశ్వరుని అన్నముభుజించినయెడల అతికృఛ్రము చాంద్రాయణముచేయవలయును. జాతిభ్రంశాదిపాతకమును యిచ్ఛతోజేసినయెడల సాంతపనముచేయవలెను. అనిచ్ఛతోచేసినయెడల ప్రాజాపత్యమునుచేయవలెను. పాదముబ్రాహ్మణునితన్నినయెడల నమస్కరించి మూఁడురోజులుపవాసముచేయవలెను. బ్రాహ్మణుఁడు నల్లనిదిగాని యెర్రనిదిగానివస్త్రమునుధరించినయెడల యొక్కదినమువాసచేయవలయును. పంచగవ్యప్రాశనముచేయవలయును నీలిరంగము రోమకూపములోనికి వెళ్ళినయెడల మూఁడువర్ణములకును తప్తకృఛ్రమునుజేయవలయును. బ్రాహ్మణశరీరమందు నీలిదారువుతో బెజ్జముపడిరక్తముస్రవించినయెడలరెండుచాంద్రాయణములుజేయవలయును బ్రాహ్మణుఁడు నీలిమధ్యగానడచినయెడల మూఁడురోజులుపవసించి పంచగవ్యమును పుచ్చుకొనవలయును. నీలియనఁగా నీలిమందుచెట్టు అపాంక్తేయుని పంక్తియందు భుజించినను యజ్ఞోపవీతములేకభుజించినను ఒక్కదినముపవాసము

జేయవలయును. ఆపత్తులేనపుడు యింటియందుండియే బ్రాహ్మణుఁడు భిక్షమెత్తిన యెడల ప్రాజాపత్యమును జేయవలెను. ఆపత్కాలమందు మూఁడురోజులుపవాసము చేయవలయును. భోజనపంక్తియందు వకరికంటె మరియొకరికి భేదముగా పెట్టగూడదు పెట్టమని అడుగగూడదు. అట్లుజేసినయెడల ప్రాజాపత్యము చేయవలయును. నదినిదాటుటకు సాధనమైన తెప్ప మొదలగువాటిని అపహరించువానికిన్ని కన్యను వివాహముకాకుండా విఘ్నముచేయువానికిన్ని, సమునియందు విషమమునుచేయువానికిన్ని లేక సమముగానుండదగినవాటియందు విషమముగానుండువానికిన్ని ప్రాయశ్చిత్తములేదు హోమకాలమందును గోవును పాలుపితుకునపుడును అధ్యయనమును పఠించునపుడును వివాహమందును మధ్యగావెళ్ళినయెడల చాంద్రాయణమును చేయవలయును. ఇందులో హోమకాలమందు దంపతులనడుమను లేక యాజ్ఞికుఁడు యజమానుఁడు మధ్యను వివాహమందు దంపతులమధ్యను: అధ్యయనమందు గురుశిష్యులమధ్యను, గోవును పాలుపితుకునపుడు దూడ, ఆవుమధ్యను వెళ్ళగూడదని తెలిసికొనవలెను. గాడిదలు మొదలగువాటిమీదయెక్కిన ప్రాజాపత్యమును, దూరమువెళ్ళినయెడల తిరిగి యుపనయనముజేయవలెను. కన్యకు ధనమునకు అన్నములేక కన్యాన్నధనములకు విఘ్నముచేసినయెడల ప్రత్యేకము ప్రాయశ్చిత్తమునుజేసితీరవలయును, ధనమునిచ్చి వేదమునుచదువుకున్నను. ధనముగ్రహించి చదువుచెప్పిన చాంద్రాయణముచేయవలసినది: ధనముండి శక్తియుండియు పంచమహాయజ్ఞములను జేయకభుజించినయెడల కృచ్ఛార్ధము జేయవలసినది, బ్రహ్మచారినిక్కరించినయెడల మూఁడురోజులు సాయంకాలముదాక యుండిపాలుత్రాగవలసినది. గృహస్థుఁడు రెండురోజులున్ను ఆహితాగ్ని యొకదినమున్నూ సాయంపాలుత్రాగవలసినది బొడ్డునకుపైన కఱచినయెడల రెట్టింపునియమముచేయవలసినది. ముఖమందుకఱచిన యెడల మూఁడురెట్లుచేయవలసినది. శిరస్సుకఱచినయెడల నాలుగురెట్లుజేయవలసినది రజస్వలకుక్కచేతగాని నక్కచేతగాని గాడిదచేతగాని కరవబడినయెడల అయిదు రోజులుపవసించి పంచగవ్యమునుపుచ్చుకోవలెను. తనాశతో ప్రేతకార్యములను జేయువాడు వధలో అర్ధము ప్రాయశ్చిత్తమును జేసికొనవలసినది, తురుష్కులచేత చండాలులచేత, దొంగలచేత బలాత్కారము భృత్యులుగా చేయఁబడినవారై గోహింస మొదలగు హింసలనుచేయించబడినవారై యెంగిళ్ళుతినుచుట, యెంగిళ్ళు తినుట, గాడిదలు, ఒంటెలు, గ్రామపందులు వీటియొక్కమాంసము తినిపించఁబడినవారై. వారిస్త్రీలతో సంగమమును భోజనమును జేయించఁబడినవారైన ద్విజాతులు వకమాసమునకు ప్రాజాపత్యమును, సంవత్సరమునకు చాంద్రాయణము పరాకము. సంవత్సరానంతరము యథోక్తప్రాయశ్చిత్తమును చేసికొనవలయును.

యా ద్గాయత్ర్యా చాభిమంత్రితమ్॥ అమావాస్యాం నభుంజీత హ్యనస్త్రీషవణం స్పృశేత్। వర్ధమానే తథా సోమే గ్రాసానర్ధం త్రిషైసదా॥ హీయమానే చ హీయంత ఏతచ్చాంద్రాయణం స్మృతం। అష్టౌ పిండాన్ సముశ్నీయాన్ మధ్యందినే రవౌ॥ నియతాత్మా హవిష్యస్య యతి చాంద్రాయణం స్మృతం। చతుఃపాత్రతరశ్నీయాన్ పిండాన్ విప్రస్సమాహితః॥ చతురో స్తమితే సూర్యే శిశుచాంద్రాయణం స్మృతం। త్రీన్ త్రీన్ పిండాన్ సమశ్నీయాన్ నియతాత్మా దృఢవ్రతః॥ హవిష్యాన్నస్య వై మాస మృషిచాంద్రాయణం స్మృతం। యథా కథంచిత్పిండానాం చత్వారింశచ్ఛతద్వయమ్॥ మాసేనైవోపభుంజీత చాంద్రాయణమథాపరం। అనాదిష్టేషు పాపేషు శుద్ధిం చాంద్రాయణేనతు। ధర్మార్థం యశ్చరేదేత చ్చంద్రస్యైతి సలోకతామ్॥

తా॥ ఈప్రాజాపత్యమందు ఏకభక్తమందు పన్నెండుగ్రాసములును, నక్తభోజనమందు పదిహేనుగ్రాసములును,ఆయాచితమందుపదిగ్రాసములునుచేయవలెను ఇట్లు మూఁడుమూఁడులు తొమ్మిదిరోజులుసలిపి మూడురోజులుపవాసము చేయవలయును. అతిక్రియందు ఏకభక్తమందు యిరువది అరుగ్రాసములును,నక్తభోజనమందు ఇరువదిరెండుగ్రాసములును, ఆయాచితభోజనమందు ఇరువదినాలుగు గ్రాసములును, తరువాత యుపవాసమున్ను చేయవలయును. గ్రాసమనగా కబళము. [ముద్ద] ఆదికోడిగుడ్డంతగానుండవలెను లేక నెమలిగుడ్డంతగానుండవలయును. లేకనోటియందు ప్రవేశించులాగునయుండవలెను. నక్తభోజనముఒకదినము: ఏకభక్తముఒకదినము. ఆయాచితమురెండుదినములు, ఉపవాసమురెండుదినములు చేసినయెడల కృచ్ఛార్ధమనబడును పూర్వమువలె 3 దినములు ఒక్కొక్కగ్రాసమును మూఁడుదినములుపవాసము జేయుట అతికృచ్ఛ్రమనబడును.3 రోజులు వేడినీళ్ళుత్రాగుట, 3 రోజులు వేడినేయిత్రాగుట; 3 రోజులు వేడిపాలుత్రాగుట, 3 దినములుయుపవాసమునుచేయుట సప్తకృచ్ఛ్రమనఁబడును ఈ తప్తకృచ్ఛ్రము కేవలశక్తవిషయము పాలు రెండుపలములున్నూ. నేయివకపలమున్నూ జలము 3 పలములున్నూ త్రాగవలయును. ఇరువదియొకదినములు పాలుత్రాగుట కృచ్ఛ్రాతికృచ్ఛ్రమనబడును పన్నెండుదినములుపవాసముచేయుట పరాకమనఁబడును గోమూత్రము: గోమయము: గోక్షీరము, గోదధి, గోసర్పి, కుశోదకము వీటిని ప్రాశనచేసి మరునాడుపవాసముచేయుట సాంతపనమనబడును ఈపంచగవ్యమును ప్రాశనచేయుచు ఆరుదినములుగడిపి చివరనాడుపవాసముచేయుట మహాసాం

యతే॥ ఏకైకం గ్రాసమశ్నీయాత్ త్ర్యహాణి త్రీణి పూర్వవత్ । త్ర్యహం చోపవసేదంత్యమతికృచ్ఛ్రః ప్రకీర్తితః ॥ త్ర్యహముష్ణం పిబేదంభస్త్ర్యహముష్ణం ఘృతం పిబేత్ । త్ర్యహముష్ణం పయః పీత్వా వాయుభక్షో దినత్రయమ్॥ అయం తప్తకృచ్ఛ్రశ్శ్రౌతవిషయః॥ తప్తక్షీరఘృతాంబూనామేకైకం చ త్ర్యహం పిబేత్। త్ర్యహం స్యాదుపవాసశ్చ తప్తకృచ్ఛ్ర ఉదాహృతః॥ క్షీరం తు ద్విపలం తత్ర ఘృతమేకపలం స్మృతమ్। జలం తు త్రిపలం గ్రాహ్యం పరిమాణం ప్రకీర్తితమ్॥ కృచ్ఛ్రాతికృచ్ఛ్రః పయసా దినసానేకవింశతిం। ద్వాదశాహోపవాసేన పరాకః పరికీర్తితః॥ గోమూత్రం గోమయం క్షీరం దధి సర్పిః కుశోదకం। ప్రాశ్య పరేహ్న్యుపవసేత్కృచ్ఛ్రం సాంతపనం చరన్ ॥ పృథక్సాంతపనద్రవ్యైః షడహస్సోపవాసకః। సప్తాహేన తు కృచ్ఛ్రోయం మహాసాంతపనస్స్మృతః॥ అత్ర గోమూత్రాదిపరిమాణం బ్రహ్మకూర్చోక్తం జ్ఞేయమ్ ॥ పిణ్యాకాచామతక్రాంబుసక్తూనాం ప్రతివాసరం । ఏకరాత్రోపవాసశ్చ కృచ్ఛ్రస్సౌమ్యోయముచ్యతే। ఆచామఓదననిస్రావః॥ ఏషాం త్రిరాత్రమభ్యాసాదేకైకస్య యథావిధి। తులాపురుష ఇత్యేష కృచ్ఛ్రః పంచదశాహికః॥ గోక్షీరం సప్తరాత్రం తు పీతం స్తనచతుష్టయాత్ । స్తనత్రయాత్సప్తరాత్రం సప్తరాత్రం స్తనద్వయాత్ ॥ స్తనేనైకేన షడ్రాత్రం త్రిరాత్రోపోషితశ్శుచిః। ఏతత్సోమాయనం నామ వ్రతం కల్మషనాశనమ్। పర్ణోదుంబరరాజీవబిల్వపత్రకుశోదకైః। పర్ణః పలాశః । ప్రత్యేకం ప్రత్యహం పీతైః పర్ణకృచ్ఛ్ర ఉదాహృతః॥ యమస్తు॥ ఏతాన్యేవ సమస్తాని త్రిరాత్రోపోషితశ్శుచిః । క్వాథయిత్వా పిబేదద్భిః పర్ణకృచ్ఛ్రోభిధీయతే॥ ఇత్యాహ॥ పత్రైర్మతః పత్రకృచ్ఛ్రః పుష్పైస్తత్కృచ్ఛ్ర ఉచ్యతే। ఫలైర్మాసేన కథితః ఫలకృచ్ఛ్రో మనీషిభిః । శ్రీకృచ్ఛ్రశ్శ్రీఫలైః ప్రోక్తః పద్మాక్షైరపరస్తథా। మాసేనామలకైరేవం శ్రీకృచ్ఛ్రమపరం స్మృతమ్॥ మూలకృచ్ఛ్రస్స్మృతో మూలైస్తోయకృచ్ఛ్రో జలేన తు । తిథివృద్ధ్యా చరేత్పిండాన్ శుక్లే శిఖ్యండసమ్మితాన్॥ ఏకైకం హ్రాసయేత్కృష్ణే పిండం చాంద్రాయణం చరన్ । కుర్యాత్త్రిషవణస్నాయీ కృచ్ఛ్రం చాంద్రాయణం తథా॥ పవిత్రాణి జపేత్పిండాన్ గాయత్ర్యా చాభిమంత్రయేత్। హవిష్యాన్నం సమశ్నీ

మూఁడుసంవత్సరములయితే వారిభావమునొందును. చండాలుఁడుతాకిన కంచుకుండ మొదలగువాటిలో భుజించినయెడలకృఛ్రముచేయవలసినది. చండాలాదులతో ఒక్కదినము సంచరించినయెడల మూఁడురాత్రులనుమూఁడుదినములుసంచరించినయెడల ఆరుదినములనువ్రతముచేయవలెను తరువాత మనువచనములు మూఁడు. "దాసీఘటం, పతితస్య నివర్తేరన్" అనుశ్లోకములు మూఁడు ఇవి ప్రస్తుతమునకు అంతగా అవసరములేకున్నను ప్రాయశ్చిత్తప్రకరణములో నివిగనుక వ్రాయబడెను. ఇందుపతితునిగురించి బంధువులుచేయఁదగినకృత్యమును చెప్పుచున్నాడు. పతితుఁడనఁగా పాపములుచేసి కులమునుండి విడిచినవాడు. ఇట్టి పతితుని వానిబంధువులను విడువవలెను. అవిడుచుటకుముందు సపిండుల దాసితో కుండనిండాజలముంచిదక్షిణముఖముగాతిరిగి ఆకుండలోనిజలమునంతను ప్రక్షేపించవలయును. అనగా దానికాలు అడ్డముతో జలమంతయుపహరించి కుండను దక్షిణముగా పరిహరించవలెను అపుడు జ్ఞాతులు యొకదినము ఆపతితునిగురించి ఆశౌచమునుపట్టవలయును, జ్ఞాతులు ఋత్విక్కులసహాయముతో సాయంకాలమందు తిలోదకమునుయివ్వవలయును. అది మొదలు అపతితునితోసహా సంభాషణమును, కూర్చుండుట, భోజనమునకువానియింటికివెళ్ళుట, వానిని తమయింటికి పిలచుట మొదలగు యేవిధమైనసంబంధమును చేయఁగూడదు. ఈచేయుట నిందితమైనయొక్కతిథి యందనిమూలమందున్నదిగాని దానికి మూలమైన మనుస్మృతియందు నవమీతిథియందని యున్నది. స్త్రీలు పతితులైనను యీప్రకారమేచేయవలయును. కాని స్త్రీలకు అన్నమునకు సామగ్రిని వస్త్రములనుయిచ్చియింటికి బయటయింట్లోనుంచవలెను. పతితులలోహింసకులుకానివారిని అన్నమునుబెట్టి గృహమునకు బయటవుంచవలెను. హింసకులు యింటిసమీపమందు గూడా వుంచఁగూడదు. అనఁగా హింసకులను ప్రాయశ్చిత్తముచేసికున్నను పోషించఁగూడదు. ఏపాపమునకు ప్రాయశ్చిత్తము వివరముగా చెప్పఁబడియుండదో ఆ పాపమునకు బుద్ధిమంతులూహించి ప్రాయశ్చిత్తమును చెప్పవలెను యేప్రాయశ్చిత్తమునకైననూ దేశకాలములనుబట్టియు, పాపియొక్క వయస్సును శక్తినిబట్టియు విచారించి ప్రాయశ్చిత్తమునుచెప్పవలసినది. ప్రాణములుపోయినందున శుద్ధిగలుగదు, కాన యేవిధితో ప్రాణములుపోవునో లేక గొప్పకష్టమునొందునో అట్టి ప్రాయశ్చిత్తవిధిని చెప్పఁగూడదు. అయిదుసంవత్సరములకుపైన పదకొండుసంవత్సరములకులోపలవయస్సుగలవానికిప్రాయశ్చిత్తమును చేయవలసినయెడలతండ్రికాని; మిత్రుఁడుకాని, సోదరుఁడుకానిచేయవలెను, అయిదుసంవత్సరములకులోపల వయస్సుగలవానికి మద్యపానమువల్లను; మాంసభక్షణవల్లను, పురీషభక్షణవల్లను; దోషములేదు, అయిదుసంవత్సరములకు పైనానిదోషము గురువునకు తండ్రి మొద

లగువారికి గలుగును. గృహస్థునకుచెప్పఁబడినపాపములను పిల్లలుచేసినయెడల యుపనయనమువరకు అనఁగా లోపల శౌచవిధివలె ప్రాయశ్చిత్తమునుచేసినచాలును. స్వల్పదోషములందు ప్రాజాపత్యముచేయవలయును. సమస్తదోషములకు చాంద్రాయణముచేయవలెను. పాపమునుచేసినతరువాత భుజించకుండాయుండిసభ్యులకువెంటనేచెప్పవలయును, అట్లుచెప్పకభుజించినయెడల పాపమువృద్ధియగును, పాపములనుచేసినవారు సభకుబోయి సభ్యులకు పాపములనుచెప్పి శక్తినిబట్టిగోవునువృషభమును దక్షిణనుయిచ్చి ప్రాయశ్చిత్తమునకనుజ్ఞనొంది వ్రతముజేయవలెను. ఆసభ్యులు మహాపాతకములకు వేయిమందియుండవలెను. ఉపపాతకములకు యాభైమందియుండవలెను- స్వల్పపాపములకు కొద్దిమందిచాలును. పాపములుచేసిపశ్చాత్తాపమొంది ప్రాయశ్చిత్తవిధానమునకుగాను పండితులకొరకు తిరుగువానికి తమకు తెలిసియు ప్రాయశ్చిత్తవిధానమును చెప్పనివారు ఆపాపములలోభాగమునుచేసినవారితోబాటు బొందుదురు. మోహమువలనకాని; లోభమువలనగాని, భయమువలనకాని అజ్ఞానమువలనకాని; పాపులయందు అనుగ్రహముతో తమకు సంపూర్ణముగాతెలియకున్నను ప్రాయశ్చిత్తమును చెప్పినయెడల పాపులు పవిత్రులగుదురు. చెప్పినవారు పాపులగుదురు. పండితుఁడైనబ్రాహ్మణుఁడు క్షత్రియాదులకు ప్రాయశ్చిత్తమును చెప్పవలసినపుడు మధ్యను యొకబ్రాహ్మణునియుంచుకొని చెప్పవలయును. శూద్రులకు అలాగేచెప్పవలెను. జపహోమములనుమాత్రము శూద్రులకు చెప్పఁగూడదు కర్మనిష్ఠులు తపోనిష్ఠులు ఒకానొకప్పుడు పాపములనుచేసినయెడల వారికి జపహోమాదికమునుచెప్పవలయును. ఆనగా నియమవంతులైన బ్రాహ్మణులకు ప్రమాదంవలన యొకప్పుడు పాపముసంభవించినయెడల వారికి జపహోమాదులను మాత్రమే పాపనివృత్తికిచెప్పవలయునుఅనిభావము. నామమాత్రము బ్రాహ్మణులనఁబడువారును, మూర్ఖులును, ధనహీనులునగు బ్రాహ్మణులు పాపములనుచేసినయెడల కృఛ్రచాంద్రాయణాది ప్రాయశ్చిత్తములనుచెప్పవలెను. రాజుగానిరాజసమానుఁడుగాని ధనముగలవానికి ప్రాయశ్చిత్తమునుచెప్పవలసినవుడు చాంద్రాయణాదులకు చెప్పఁగూడదు, భూదానము, గోదానము, సువర్ణదానము మొదలగుదానములనుచెప్పవలయును, విద్వాంసులైనబ్రాహ్మణులకున్నూ: రాజులకున్నూ. స్త్రీలకున్నూకేశవపనము (క్షౌరము) విహితముగాదు. మహాత్ములకు గోవధ మొదలగుపాతకములు సంభవించినపుడును అవకీర్ణపాతకములు సంభవించినపుడును క్షౌరముగూడదు.

అథ వ్రతాంగభూత యమనియమ పరిగణమ్

శ్లో॥ బ్రహ్మచర్యందయాక్షాంతి ర్మౌనం సత్యమకల్పతా ।
అహింసాస్తేయమాధుర్యే దమశ్చేతియమాదశ ॥ స్నానమౌనోపవాసేజ్యా స్వాధ్యాయోపస్థనిగ్రహాః । నియమాగురుశుశ్రూషా శౌచాక్రోధాప్రమాదితాః ॥

తా॥ బ్రహ్మచర్యము, దయ, క్షాంతి, మౌనము; సత్యము, అవల్కత్వము, అహింస అస్తేయము, మాధుర్యము; దమము యివి నియమములుపది. స్నానము, మౌనము, ఉపవాసము. ఇజ్య, స్వాధ్యాయము; సంధి, నిగ్రహము,గురుశుశ్రూష, శౌచము, అక్రోధము: అప్రమాదము యివి నియమములు. ఈనియమములను వ్రతమునలుపువారు తప్పక నాచరించవలయును.

అథ కృచ్ఛ్రాదిలక్షణమ్

శ్లో॥ ఏకభక్తేనన క్తేన తథైవాయాచితేనచ॥ ఉపవాసేనచైకేన పాదకృచ్ఛ్రః ప్రకీర్తితః॥ యదాకథంచిత్రిగుణః ప్రాజాపత్యోయముచ్యతే। అయమేవాతికృచ్ఛ్రస్స్యాత్పాణిపూరాన్నభోజనః॥

తా॥ ఏకభుక్తము [ఒకమారుభోజనము] నక్తభోజనము.అయాచితాన్నభోజనము: కేవలోపవాసము యివిచేయుట పాదకృఛ్రమనఁబడును. ఇదియెత్రిగుణితమైనయెడల ప్రాజాపత్యమనఁబడును. ఇదియె హస్తమందుంచుకొని యన్నమును భుజించినయెడల అతికృఛ్రమనఁబడును. అనఁగా యేకభక్తాదికమును ఒక్కొక్కమారుచేసినయెడల కృఛ్రమనఁబడును. మూఁడురోజులుచేసినయెడల ప్రాజాపత్యమనఁబడును. పాణిభోజనముచేసినయెడల అతికృఛ్రమనఁబడును ఆనఁగా కృఛ్రమందు ఒకరోజున యేకభక్తము, మరునాడు నక్తభోజనము, మూఁడవనాడు అయాచితభోజనము: నాల్గవనాడుపవాసము. దీనిని త్రిగుణీకృతముచేసినయెడల ప్రాజాపత్యము ఆనఁగా ३ ఏకభక్తములు: ३ నక్తభోజనములు, ३ అయాచితములు: ३ ఉపవాసములుప్రాజాపత్యము.

అథ ప్రాజాపత్యే గ్రాససంఖ్యా పరిమాణవిధిః

శ్లో॥ ప్రాతస్తుద్వాదశగ్రాసా స్సాయంపంచదశైవతు। అయాచితేనద్వావష్టౌ త్రియహంమారుతాశనః ॥ సాయం ద్వావింశతిర్గ్రాసాః ప్రాతష్షడ్వింశతి స్తథా। చతుర్వింశతిరయాచ్యాః పరంనిరశనంస్మృతమ్॥ కుక్కుటాండప్రమాణంతు మయూరాండప్రమాణకం। గ్రాసం మానంవిజ్ఞేయంయథావాస్యంవిశేత్సుఖమ్॥ సాయప్రాతస్త్వేకైకస దినద్వయమయాచితం। దినద్వయంచనాశ్నీయాత్కృచ్ఛ్రార్థంతద్వ

న్వంతరాదిషు । తత్రాలవ్యాపినీంకుర్యాత్ పూర్వాంవా పృథవాపరామ్॥ తత్కాలవ్యాపినీంకుర్యాత్ పూర్వాహ్ణాంతవ్యాపినీమిత్యర్థః ॥

తా॥ అక్షయతృతీయయే త్రేతాయుగాది; కార్తీకశుక్ల నవమీదినమందు కృతయుగాది, వైశాఖశుక్ల తృతీయయందు త్రేతాయుగాది. మాఘకృష్ణామావాస్య ద్వాపరయుగాది, భాద్రపదకృష్ణత్రయోదశి కలియుగాది, ఈయుగాదులు శ్రాద్ధకాలములు, అందు శుక్లపక్షమందు మధ్యాహ్నకాలమంచును, కృష్ణపక్షమందు అపరాహ్ణకాలమందును శ్రాద్ధములనుబెట్టవలెను కుతపకాలము పితృకర్మారంభమునకు ప్రశస్తము అందు మొదట శుక్లయుగాదులును; చివరకృష్ణయుగాదులును ఆరంభించవలయును వైశాఖతృతీయయందు పూర్వవిద్ధయందు శ్రాద్ధమునుచేయగూడదు చేసినయెడల పితృదేవతలు శ్రాద్ధమును భుజించరు. ఏశ్రాద్ధమున కేకాలమువిహితమో ఆశ్రాద్ధమాకాలమందుచేయవలెను దినద్వయమందును మధ్యాహ్నవ్యాపినియగునెడల పూర్వదినమందు త్రేతాయుగాదిశ్రాద్ధమునుజేయవలెను పరదినమందు నిష్ఫలమగును మన్వాదులకు, యుగాదులకు: అష్టకలకు మధ్యాహ్నవ్యాపినీతిథిని గ్రహించవలెను సంగవకాలాంతభాగవ్యాపినియైనను గ్రహించవచ్చును మన్వాదులందును, యుగాదులందును, మహాలయపక్షమందును. అష్టకలందును దర్శయందువలె శ్రాద్ధములను చేయవలెను వ్యతీపాతలందును వైధృతులందును: యుగాదులందును, మన్వంతరములందును పూర్వదినమందుగాని, పరదినమందుగాని శ్రాద్ధకాలవ్యాపినియగు తిథిని గ్రహించవలయును.

అథ పరశురామజయంతి

అస్యామేవతృతీయాయాం పరశురామోజాతః॥
తేన ఇయమేవ పరశురామజయంతీత్యుచ్యతే

బ్రహ్మపురాణే ॥శ్లో॥ వైశాఖేమాసిశుక్లాయాం తృతీయాయాంజనార్దనః॥ బ్రహ్మలోకాత్ త్రిపథగాం పృథివ్యామవతారయత్॥ యస్మాత్తస్మాద్దయామాస రవౌమాహాత్మ్యందినేసతి॥ప్రోక్తాపరశురామస్యజయంతీతిచసూరిభిః॥సాప్రదోషవ్యాపినీగ్రాహ్యేతముక్తం స్కాందభవిష్యయోః॥ వైశాఖస్యసితేపక్షే తృతీయాయాంపునర్వసౌ। నిశాయాఃప్రథమేయామే రామాఖ్యస్సమయేహరిః॥స్వోచ్చగైష్షడ్గ్రహైర్యుక్తే మిథునేరాహుసంస్థితే । రేణుకాయాస్తుయోగర్భా దవతీర్ణోహరిస్స్వయమ్॥ఇతి॥దినద్వయేతద్వ్యాప్తావంశేతస్సమవ్యాప్తౌచపరా

స్తుకృచ్ఛ్రస్సశ్లేకాబ్దస్యతు వై పునః।షడ్గుణీకృత్యతంచాబ్దంషడబ్దః పరికీర్తితః॥ హేమాన్న స్నానధాన్యానాం సమాసంస్యాచ్చతుష్టయం। ఇత్థంకతుర్మశ క్తశ్చేద్దేకైకంవాపికృచ్ఛ్రకమ్॥ యత్కించిత్తు శక్త్యతేచైషా మపశిష్టాంశ్చ కీర్తితః। కించిద్దత్వాన న్యూనంతు స్నానాన్యపిసమాచరేత్ ॥ కుర్యాత్తాన్యసమర్థోపి యథావిత్తానుసారతః । ప్రత్యామ్నాయస్వరూపేణ తామ్రికషట్కమానతః॥ నివేద్యకృతపాపాని పరిషత్సన్నిధౌస్వయం।ఆజ్ఞాపితంతయాలబ్ధ్వా వపనాదికమాచరేత్ ॥ స్నాత్వాప్రాచ్యాంగగోదానం ప్రాయశ్చిత్తనిమిత్తకం।ఆదౌదద్యాత్తథాచాంతే వృద్ధిచ్యాంగనిమిత్తకమ్॥హావనంపంచగవ్యస్యతత్తన్మంత్రపురస్సరం।కృత్వావ్యాహృతిభిశ్చైవ తిలాజ్యంజుహుయాదథ॥ ప్రాయశ్చిత్తంనిమిత్తంచపంచగవ్యంపిబేత్తతఃపఠర్దుక్తం యథాపాపంప్రాయశ్చిత్తంసమాచరేత్॥పునఃపరిషదంనత్వాసమభ్యర్చ్యస్వశక్తితః। సర్వపాపవినిర్ముక్తఃపూతోభవతిమానవః॥ ప్రాయశ్చిత్తంయముక్తంస్యాదుత్తమస్యాధికారిణః । ద్విగుణంమధ్యమస్యస్యాత్ త్రిగుణంచాధమస్యతు॥ షట్కర్మనిరతోవిప్రః ఉత్తమఃపరికీర్తితః। వేదహీనకర్మనిష్ఠో మధ్యమఃపరికీర్తితః॥నీచసేవారతోవేదశూన్యస్స్యాదధమోమతః।ఏవంజ్ఞాత్వాతతోవిద్వాన్ ప్రాయశ్చిత్తం వినిర్దిశేత్॥ కర్షమాత్రసువర్ణంతు కృచ్ఛ్రమిత్యభిధీయతే । తదభావేర్ధమర్ధంవాగుంజామాత్రమథాపివా॥ ద్వాదశాఢకధాన్యస్య కృచ్ఛ్రమిత్యభిధీయతే।కృచ్ఛ్రమేకంనదీస్నానం ద్వాదశద్విజభోజనమ్॥ గుంజామాత్రసువర్ణంవా కృచ్ఛ్రసర్వత్రచైవహి।తదభావే తామ్రకంతు లోహంసీసమథాపివా॥షడబ్దంబ్రాహ్మణస్యోక్తం బ్రాహ్మణాశ్చతదర్ధకం । జీవత్రిహత్యుక్తమేవస్యాచ్చవేదిగుణముచ్యతే ॥ అస్థిషుత్రిగుణంప్రోక్తంపలాశేతుచతుర్గుణమ్ ॥

తా॥ అబ్దకృచ్ఛ్రలక్షణమును చెప్పబడును, హిరణ్యము, ధాన్యము. అన్నము సముద్రగామి నదీస్నానము యీనాల్గింటికి అబ్దమనిపేరు, సాలంకారగోదానముకాని తన్మూల్యముకాని (మూడునిష్కములు) హేమకృచ్ఛ్రము, అవి ముప్పది అబ్దము పన్నెండుతూములు ధాన్యము కృచ్ఛ్రము. అవి ముప్పది అబ్దము. పన్నెండుగురు బ్రాహ్మణులకు భోజనము పెట్టుట కృచ్ఛ్రము అవి ముప్పదిఅబ్దముసముద్ర

గామినదీస్నానము కృచ్ఛ్రము అని ముప్పది అబ్దము. ఆనాల్గును ఆరురెట్లుచేసిన యెడల షడబ్దమనఁబడును. గనుక ప్రాయశ్చిత్తము నాలుగువిధములు. బ్రాహ్మణుఁడు మెరుపువలనహతుఁడైనయెడల ఏకషడబ్దమును. అగ్నిహతుఁడైన ద్విషడబ్దమును, జలమందు మరణించిన త్రిషడబ్దమును, పాశములలో హతుఁడైనచతుష్షడబ్దమును; చండాలులచేత హతుఁడైన పంచషడబ్దమునుచేయవలెను. ఈప్రాయశ్చిత్తము సంవత్సరాంతమందుచేసినయెడల విహితము. ఆరుమాసములకుచేసినయెడల ద్విగుణము, మూఁడుమాసములకు త్రిగుణము. అప్పుడేఅనఁగా హతుఁడైనసమయమందే చేసేయెడల పంచగుణముచేయవలెను. షడబ్దమునకు కృచ్ఛ్రములు ౧౮౦ నూటయెనుబది. నాలుగునకు కృచ్ఛ్రసంఖ్యయిదియేను. అనఁగా ౭౨౦ కృచ్ఛ్రములు ఇట్లుచేయుటకు శక్తిలేనియెడల శక్తినిబట్టి తీర్థయాత్రవలనకాని, దానమువలనకాని. హోమమువలనకాని. జపమువలనకాని చేసికొనవలయును. ప్రాయశ్చిత్తమందు దశదానములుచేయవలయును. శక్తియందు యథావిధిగాను అశక్తియందు యథాశక్తిగాను దానములుచేయవలయును. దశదానములనఁగా గోవు; భూమి, తిలలు, హిరణ్యము, అజ్యము; వస్త్రము, ధాన్యము; గుడము, వెండి, లవణము ఇవి. గోదానము దూడతోను అలంకారముతోను పాలుయిచ్చేదానినియివ్వవలెను, శక్తిలేనియెడల శక్తినిబట్టిధనము, భూదానము నివర్తనపరిమితభూమినియివ్వవలయును. మూఁడుయిద్దములు తిలలు; సువర్ణము నిష్కము, నేయి తూము, సన్నవిరెండువస్త్రములు, గుడముయెనిమిదిఫలములు, ధాన్యము రెండుపుట్లపందుము, వెండిమూఁడునిష్కములు, లవణము పుట్టిలోసగము. ఇవి వీటిపరిమాణములు. లేతదూడలతో గూడిన వేయిఆవులుండుచోటు నివర్తనమనఁబడును: ౩౦ కృచ్ఛ్రములు అబ్దము; ౬ అబ్దములు షడబ్దము, బంగారము: అన్నము: స్నానము: ధాన్యము ఈనాలుగు సమానములు, నాలుగుచేయుటకు శక్తిలేనియెడల యొక్కటిఅయినాచేయవలయును. అందునుదేనిని చేయగలిగితే దానినేచేయవలయును- మిగిలినవాటిని యదాశక్తిగాజేయవలయును- కొంచెము బంగారమునుయిచ్చి స్నానముఅయినా చేయవలయును అదియుచేయుటకు శక్తిలేనియెడల యథాశక్తిగా ప్రత్యామ్నాయములనుచేయవలయును: అందుకుగాను తామ్రకర్షమును పరిషత్సన్నిధిలో నివేదించవలెను. ఆసభవల్లఆజ్ఞనొంది క్షౌరమును జేయించుకొనవలయును. ప్రాయశ్చిత్తనిమిత్తమైన ప్రాచ్యాంగగోదానముచేయవలయును, అంతమందు ఉదీచ్యాంగగోదానమునుజేయవలెను; ఆయామంత్రములతో పంచగవ్యహోమమునుచేయవలెను. వ్యాహృతులతో తిలాజ్యహోమమునుజేయవలయును తరువాత పంచగవ్యమును పానముచేయవలయును. ఆసభవారుచెప్పినప్రకారముగా పాపమునకు తగినట్టుగా ప్రాయశ్చిత్తమునుజేసికొనవలయును తరువాత

ఖండాచేత్పరవిద్ధైవ కర్తవ్యాతువిశేషతః। ద్వయోర్మధ్యాహ్నయుక్తాచే న్నోపోష్యాపూర్వసంయుతా॥ పరవిద్ధైవకర్తవ్యా మధ్యాహ్నవ్యాపినీసదా ॥

తా॥ చైత్రశుక్లనవమియందు మధ్యాహ్నకాలవ్యాపినియందు శ్రీరామపూజ చేయవలయును. మధ్యాహ్నమందు శ్రీరాముడుజనించెను. అష్టమీయుక్తయగునవమిని శ్రీరామభక్తులువిడువవలయును- నవమియందుపవాసమును, దశమీయందుపారణను చేయవలయును- శ్రీరామనవమీతిథి మహాఫలప్రదము-ఇదిఖండమైనయెడల పరవిద్ధయే గ్రహించతగినది- రెండుదినములందును మధ్యాహ్నవ్యాప్తియున్నయెడలపూర్వదినమునువిడిచి పరదినమందుపవాసముచేయవలెను-

అథాక్షయతృతీయా

సాత్రేతాయుగాదిః ॥ తథాచ హేమాద్రౌ ॥శ్లో॥ ఊర్జేరాథే సితేమాఘే నభః కృష్ణేకృతాదయః।నవమీతృతీయాదర్శ త్రయోదశీష్వనుక్రమాత్ ॥ రాధోవైశాఖః॥ రత్నమాలాయాం॥ మాఘే పంచదశీకృష్ణా నభస్యేచ త్రయోదశీ। తృతీయామాధవేశుక్లా నవమ్యూర్జేయుగాదయః ॥ స్మృత్యర్థసారే ॥ ద్వాచశుక్లేద్వాచకృష్ణేయుగాదీకవయోవిదుః॥ శుక్లేపౌర్వాహ్ణికోగ్రాహ్యః కృష్ణేచైవాపరాహ్ణికః॥ మధ్యాహ్నేత్పూర్వంశుక్లే యుగాదిశ్రాద్ధమాచరేత్ । కృష్ణేతుమధ్యాహ్నాదుపరి అపరాహ్ణేవేత్యర్థః॥ ఆరభేత్కుతుపేశ్రాద్ధం సర్వత్రపితృకర్మణి। ఆరౌహిణంతు యుగాద్యోవ్యరసితే తథా॥జ్యోతిః॥ వైశాఖస్యతృతీయాంతు పూర్వవిద్ధాంకరోతిచేత్ । హవ్యందేవానగృహ్ణంతి కవ్యంచపితరస్తథా ॥ పూర్వవిద్ధాదినేదత్తం పితౄణాంనోపతిష్ఠతి । యథాకాలేతుయద్దత్తం పితౄణాముపతిష్ఠతి ॥ యథాకాలఇతి అపరాహ్ణకాలఇత్యర్థః ॥ తృతీయామాధవేశుక్లా మధ్యాహ్నంవ్యాప్యమాధవే। ప్రథమైవతదాకార్యానిష్ఫలాతుపరాస్మృతా॥మన్వాదౌచయుగాదౌచ హ్యష్టకాసుతథైవచ । మధ్యాహ్నవ్యాపినీకుర్యాత్సంగవాంత్యామథాపివా । అనంతభట్టీయే ॥ మన్వాద్యాసుయుగాద్యాసు పైత్రపక్షేష్టకాసుచ॥ శ్రాద్ధానిదర్శవత్కుర్యాత్తిథిష్వేతాసువా॥ వ్యతీపాతేచవైధృత్యాం యుగమ

యుండవలయును. నక్తవ్రతమునకు అస్తమయవ్యాపినియగుతిథియుండవలెను. ఏకభక్తవ్రతమందు మధ్యాహ్నవ్యాపినియగుతిథి యుండవలెను.

ఇతి నారాయణభట్ట విరచితాయాం ధర్మప్రవృత్తౌ

సారసంగ్రహే సామాన్యతిథినిర్ణయః

అథ శ్రావణ్మాసప్రయుక్తతిథయో విశేషేణ నిర్ణీయంతే పూర్వమేవ సంవత్సరప్రతిపన్నిర్ణీతా ॥

తా॥ ఇదివరకు సామాన్యముగా తిథినిర్ణయమునుజెప్పఁబడును. సంవత్సరమాసమంచేతిథివ్రతదినమో అమాసమందాతిథిని వివరముగాచెప్పఁబడును,సంవత్సరప్రతిపత్తును యిదివరకే నిర్ణయింపబడినది. కనుక దానినివిడిచి చెప్పఁబడుచున్నది

అథ గౌరీతృతీయా

నాళం౦దె॥శ్లో॥ చైత్రశుక్ల తృతీయాయాం గౌరీం శావత్ప్రపూజయేత్ । యానన్నాసోఖ వేన్నిత్యం నారీపతివతీసదా॥జ్యోతిః॥ చతుర్థీసహితాయాతు తృతీయా సాఫలప్రదా । అవైధవ్యకరా స్త్రీణాం పుత్రపౌత్రప్రదాయినీ ॥ మాధవీయె॥ రంభాతృతీయాపూర్వాస్యాదుత్తరాస్యాద్వ్రతాంతరే । స్త్రీరేహ్నా నాపచేత్పూర్వా విద్ధాప్యస్తువ్రతాంతరే॥ ముహూర్తమాత్రయుక్తేపి దినేగౌరీవ్రతంచరేత్ ॥ శుద్ధాధికాయామప్యేనం గణయుక్తాప్రశస్యతే ॥

తా॥ చైత్రశుక్లతృతీయనుందు గౌరీపూజచేయవలయును అమాసమంతయపూజించవలయును చతుర్థితోగూడిన తృతీయ మహాఫలప్రదము అవైధవ్యకరము పుత్రపౌత్రప్రదము రంభాతృతీయమాత్రముపూర్వవిద్ధగావలయును ఇతరవ్రతములందు పరయుతగావలయును ఇతరవ్రతములందును పరదినమందు లేనియెడల బూర్వదినమందే చేయవలయును ముహూర్తమాత్రమున్నను తృతీయ గౌరీబూజకు మంచిది శుద్ధాధికయందును యిట్లుగానే చతుర్థీయుక్త ప్రశస్తము

అథ శ్రీరామనవమీ

శ్లో॥ చైత్రశుక్లనవమ్యాంతు శ్రీరామస్యప్రపూజనం । తత్రమధ్యాహ్న వేలాయాం సంజాతోహి జగత్పతిః ॥ జ్యోతిః ॥ నవమీచాష్టమీవిద్ధా త్యాజ్యా శ్రీరామపరాయణైః । ఉపోషణం నవమ్యాంతు దశమ్యామేవ పారణం । శ్రీరామజన్మనవమీ సంపూర్ణఫలదా సదా ॥

తిరిగి సభకు నమస్కరించి యథాశక్తిగాపూజించి సర్వపాపములనుండి ముక్తుఁడై పవిత్రుఁడగును. ఉత్తమాధికారికి యీచెప్పినప్రాయశ్చిత్తము మధ్యమాధికారిద్విగుణముచేయవలయును. అధమాధికారి త్రిగుణముచేయవలయును. షట్కర్మలు. అధ్యయనాధ్యాయన యజనయాజన దానప్రతిగ్రహములనుజేయువాడు ఉత్తముఁడు వేదములనుచదువక కర్మలుచేయువాడు మధ్యముఁడు. వేదమురానివాడు నీచసేవారతుడు అధముఁడు ఇట్లుతెలిసికొని ప్రాయశ్చిత్తమును చెప్పవలయును. కర్షసువర్ణం కృచ్ఛ్రమనఁబడును. అథవా అందు సగము అంశసగము. గింజయెత్తుబంగారము కాని కృచ్ఛ్రము. పన్నెండుతూములధాన్యము కృచ్ఛ్రము. మహానదీస్నానము కృచ్ఛ్రము. ద్వాదశబ్రాహ్మణభోజనముకృచ్ఛ్రము. గురువిందగింజంతబంగారముకృచ్ఛ్రంలేక రాగి, లోహము, సీసము, కృచ్ఛ్రముబ్రాహ్మణునకు షడబ్దము. బ్రాహ్మణస్త్రీకి అందర్ధము, బ్రతికియున్నవానికి చెప్పఁబడినది. చనిపోయినతరువాత ద్విగుణము. అస్థులుండఁగా త్రిగుణము బలాశవిధిగా దహనముచేయుచో చతుర్గుణము విధించఁబడినది.

అథ భూమిపరిమాణమ్

శ్లో॥ యావతా భూస్తావతీ ప్రోక్తా యదుత్పన్నఫలంభువః । ద్విజస్సంవత్సరం చైకం స్వస్త్రీబాలాన్వితోశ్నుతే ॥ దశహస్తాభవేద్దండస్త్రింశద్దండానివర్తనం । నివర్తనైశ్చ తావద్భిర్గోచర్మపరికీర్తితమ్ ॥

తా॥ ఒక బ్రాహ్మణుఁడు తనకుటుంబముతోసహా సంవత్సరము యెంతధాన్యమునుభుజించునో అంతధాన్యము పండుభూమి భూదానమునకు యోగ్యము. పదిహస్తములు దండము, ముప్పదిదండములు నివర్తనము. ముప్పదినివర్తములు గోచర్మమనఁబడును, అనఁగా షుమారుగా యకరముభూమి గోచర్మమనఁబడును.

అథ ధాన్యపరిమాణమ్

శ్లో॥ పలద్వయంతుప్రసృతిః ద్విగుణం కుడపం మతం । చతుర్భిః కుడపైః ప్రస్థః ప్రస్థాశ్చత్వార ఆఢకః ॥ ఆఢకైస్తైశ్చతుర్భిశ్చ ద్రోణస్తు కథితో బుధైః । భవేద్ద్రోణద్వయం శూర్పః ఖారీ ద్రోణాస్తుషోడశ ॥

తా॥ ౨ ఫలములు ప్రసృతి, ౨ ప్రసృతులు కుడపము, ౪ కుడవములు ప్రస్థము, ౪ ప్రస్థములు అఢకము. ౪ అఢకములుద్రోణము, ౨ ద్రోణములు శూర్పము. ౧౬ ద్రోణములు ఖారీ (పుట్టి)

అథ సువర్ణపరిమాణమ్

శ్లో॥ జాలసూర్యమరీచిస్థం త్రసరేణూరజస్స్మృతః । తేఽష్టౌ లిక్షాతు తాస్తిస్రో రాజసర్షప ఉచ్యతే॥ గౌరస్తు తే త్రయష్షట్తు యవో మధ్యస్తు తే త్రయః। కృష్ణలః పంచ తే మాష స్తే సువర్ణస్తు షోడశ॥ పలం సువర్ణాశ్చత్వారః పంచవాపి ప్రకీర్తితమ్ ॥

తా॥ కిటికియందు ప్రసరించెడి సూర్యకిరణములందుండు పరాగము త్రసరేణువనఁబడును. ఆత్రసరేణువులు యెనిమిదిఅయితే ఒకలిక్షయగును మూఁడు లిక్షలు రాజసర్షపము, మూఁడుసర్షపములు గౌరము, ఆరుగౌరములు యవము: మూఁడుయవలు కృష్ణలములు: అయిదుకృష్ణలములు మాషము; పదారుమాషములు సువర్ణము; నాలుగుసువర్ణములు పలము అయిదుసువర్ణములుపలమని యొకమతము.

అథ రౌప్యపరిమాణమ్

శ్లో॥ ద్వేకృష్ణలే రౌప్యమాషో ధరణంషోడశైవ తే । శతమానం తు దశభిర్ధరణైః పలమేవ చ ॥ నిష్కం సువర్ణాశ్చత్వారః కర్షకస్తామ్రికః పణః॥

తా॥ రెండుకృష్ణలములు రౌప్యమాషము; పదారుమాషములు ధరణము, పది ధరణములు శతమానము ఫలమున్నూ నాలుగుసువర్ణములు నిష్కము. అదియె తామ్రమైతె కర్షము,

అన్యపక్షః

శ్లో॥ యవస్స్యాత్సర్షపైష్షడ్భి ర్గుంజా చ స్యాత్త్రిభిర్యవైః । గుంజాభిః పంచభిశ్చైకో మాషకః పరికీర్తితః॥ భవేత్ షోడశభిర్మాషైస్సువర్ణస్తైః పునస్స్మృతః। పలం సువర్ణాశ్చత్వారః పంచవాపి ప్రకీర్తితమ్ ॥ మానంతు లంగులిప్రస్థైః గుంజాః పంచాద్యమాషకః । తే షోడశాక్షః కర్షో స్త్రీ పలం కర్షచతుష్టయమ్ ॥

తా॥ అరుసర్షపములు యవము. మూఁడుయవలుగుంజము, అయిదుగుంజలు మాషము. పదారుమాషములు సువర్ణము, నాలుగుగాని అయిదుగాని సువర్ణములు పలము, అమరమునందు తుల- అంగుళి: ప్రస్థము వీటిచేత మానము మూఁడువిధములు అనివున్నది. అయిదుగుంజలు ఆద్యమాషకము పదారుఆద్యమాషములు అక్షము: కర్షము: నాలుగుకర్షములు యొకఫలము

ఇతి నారాయణభట్ట విరచితాయాం ధర్మప్రవృత్తౌ అబ్దకృచ్ఛ్రాది సువర్ణాదిపరిమాణం సమాప్తమ్

....

సంయుతః। యతిశ్చ విధవా చైవ కుర్యాత్తత్సదివాకరమ్ ॥ ఏవంవిధురకస్యాపి హ్యపుత్రస్య తు తన్మతం। అనాశ్రమో హ్యాశ్రమీ స్యాదపత్నీకోఽపి పుత్రవాన్ ॥ వేదయుక్తో ద్విజస్తస్మాద్గృహస్థసదృశో భవేత్ । ఉదయే తూపవాసస్య నక్తస్యాస్తమయే తిథిః। మధ్యాహ్నే దృశ్యతే యాతు సైకభుక్తే ప్రగృహ్యతే ॥

తా॥ ఎప్పుడును పూర్ణిమను చతుర్దశీయుక్తనుగ్రహించరాదు. సావిత్రీవ్రతమందు మాత్రము పూర్వవిద్ధనుగ్రహించవలెను. అష్టాదశ ఘటికలున్న యెడ అపరయుక్తనుగ్రహించవలయును. చింతామణియందిట్లున్నది. విదియ మూఁడుముహూర్తములచేతను. నవమీతిథి యామముచేతను, దశమి ఘటికార్ధముతోను యుత్తరతిథినిదూషించును. పంచమి ద్వాదశఘటికలతోను; సప్తమి యేడుఘటికలచేతను, చతుర్దశిఅష్టాదశఘటికలచేతనుయుత్తరతిథినిదూషించును. ఈచెప్పినఘటికలతో అయాతిథులుగూడిన యెడల రెండుపక్షములందును యుత్తరతిథినిదూషించును. ఆయాతిథులందాయాఘటికలున్నకాలమందే స్నానదానములుచేయవలెను. నక్తవ్రతములందు ప్రదోషకాలవ్యాపినియగు తిథిని గ్రహించవలెను. ఏకాదశిమాత్రము ప్రదోషవ్యాపిని పనికిరాదు. పగతియందే చివరముహూర్తమునందు నక్తమనిచెప్పినారు. నక్షత్రదర్శకాలమందు నక్తమని యొకమతము. ప్రదోషవ్యాపినిలభించనియెడల దివానక్తముచేయవలెను. ఆదివారము పరదినమందు అబ్దికము మొదలగు రాత్రిభోజన నిషిద్ధదినములందు ఛాయానక్తమునుజేయవలయును, ఛాయానక్తమనఁగా తననీడకు రెట్టింపుఛాయవచ్చిన తరువాత కాలమందు భుజించుటయని తెలిసికొనవలయును. ఇట్లుతెలిసికొని సాయంకాలమందు భుజించినయెడల నక్తభోజనఫలమొందును. సర్వదా నక్షత్రదర్శనము తరువాత నక్తభోజనము గృహస్థునకు విహితము; యతికి రాత్రిభోజనమునిషిద్ధము గనుక నక్తవ్రతమందు దినమందు అష్టమభాగమందు భోజనమువిహితము. విధవయును, యతియును సూర్యుఁడస్తమించకముందే భుజించవలయును. గృహస్థుమాత్రము రాత్రియందే భుజించవలయును. పుత్రులు భార్యయులేని విధురుడున్నూ పగటియందేభుజించవలెను. వేదముచదివినబ్రాహ్మణుఁడు అపత్నీకుఁడయినను, అపుత్రుఁడయినను, అనాశ్రమిఅయినను గృహస్థు సమానుడుగనుక రాత్రినక్తవ్రతమునుజేయవచ్చును. అనఁగా వేదవేదాంగములుచదివిన బ్రాహ్మణుఁడు బ్రహ్మచారిగానున్నను, భార్య చనిపోయినవాఁడయినను గృహస్థువలె సర్వకర్మలందును యోగ్యుఁడగునని భావము ఉపవాసమునకు యుదయవ్యాపినియగుతిథి

నాన్యాశుక్లాకదాచన ॥ శుక్లాపిరాత్రియుక్తాస్యాచ్చైత్రశ్రావణ మాసయోః । కృష్ణాసదాపిపూర్వైవ యదిస్యాద్దావరాహ్ణికీ॥

తా॥ శుక్లపక్షమందు చతుర్దశినిపూర్ణిమాయుక్తముసుగ్రహించవలెను. పూర్వవిద్ధపనికిరాదు పరవిద్ధగావలయును. ఇందునుగూర్చి యొకవిశేషము చైత్రశ్రావణమాసమందు శుక్లచతుర్దశిగూడా పూర్వవిద్ధనే గ్రహించవలయును. ఇతర మాసమందు శుక్లపక్షమందు పూర్వవిద్ధపనికిరాదు. ఆచైత్రశ్రావణ మాసములందును శుక్లపక్షమందు రాత్రియుక్తయైనయెడల పూర్వవిద్ధపనికిరాదు. కృష్ణపక్షమందు అపరాహ్ణప్రాప్తికలిగియున్నయెడల యెల్లప్పుడును పూర్వవిద్ధ చతుర్దశినే గ్రహించవలెను.

అథ పూర్ణిమా

శ్లో॥ భూతవిద్ధానకర్తవ్యా పూర్ణిమాహికదాచన । వర్జయిత్వామునిశ్రేష్ఠ సావిత్రీవ్రతముత్తమమ్॥ పూర్వవిద్ధైవ సావిత్రీ వ్రతేపంచదశీతిథిః। నాడ్యోష్టాదశభూతస్య యదిచేత్స్యుఃపరేహని ॥ తథాచ చింతామణౌ॥ ద్వితీయాత్రిముహూర్తైన నవమీయామమాత్రికః। దశమీఘటికాశ్రేన దూషయంత్యుత్తరాంతిథిమ్॥ నాగోద్వాదశనాడీభి స్సూర్యశ్చైవతుసప్తభిః। భూతోష్టాదశనాడీభి ర్దూషయంత్యుత్తరాంతిథిం ॥ ఆభిశ్చఘటికాభిశ్చేద్యుక్తాస్తాస్తిథయస్స్వమాపక్షయోరుభయోశ్చైవ దూషయంత్యుత్తరాంతిథిమ్ ॥ ఉక్తాస్సర్వఘటికాయత్ర వర్జ్యంతేతిథయశ్చయాః । తాఏవతిథయఃకార్యాస్సాకల్యసదావద్ర్వతాదిషు॥ ప్రదోషవ్యాపినీగ్రాహ్యా తిథిర్నక్తవ్రతేషుచ । ఏకాదశీంవినాసర్వా శుక్లేకృష్ణేసదాస్మృతా॥ ముహూర్తోనదివానక్తమిత్యాహుర్మనీషిణః। నక్షత్రదర్శనాన్నక్తమహంమన్యేగణాధిప॥ ప్రదోషవ్యాపినీనస్యాద్దివానక్తం విధీయతే । తథాసత్యేమధోనక్తం సదైవార్కదినేదివా॥ ఆత్మనోద్విగుణచ్ఛాయా మతిక్రామతిభాస్కరః । తత్రభుక్తంన నక్తమాహుర్న నక్తంనిశిభోజనమ్॥ ఏవంజ్ఞాత్వాతతోవిద్వాన్ సాయాహ్నేతుభుజిక్రియాం । కుర్యాన్నక్తవ్రతీనక్తఫలంభవతినిశ్చితమ్॥ నక్షత్రదర్శనాన్నక్తం గృహస్థస్యబుధైస్స్మృతం । యతేర్దినాష్టమేభాగేతస్యరాత్రౌనిషేధనాత్॥ తథాచస్మృత్యంతరే । నక్తంనిశాయాంకుర్వీత గృహస్థోవిధి

అథైకోత్తరశతకులాని

శ్లో॥ పితామాతామహశ్చైవ జామాతాభగినీత్రియం। శ్వశురేణచసంబంధస్సప్తగోత్రాః ప్రకీర్తితాః॥ పిత్రాదీనాంచ సప్తానామేకైకస్యచతుర్దశ। మిత్రస్వామిగురూణాంచ కులమేకోత్తరంశతమ్ నిర్ణయసింధౌతు ॥ పితామాతాచభార్యాచ భగినీదుహితాతథా । పితృమాతృష్వసాచైవ సప్తగోత్రాణినైవిదుః ॥ తేషాంగోత్రాణామేకోత్తరశతంపురుషాః ॥ తేచ॥ తత్రావింశతిరూర్ధ్వపాః ద్వాదశైకాదశాపిచ । దశాష్టావితిగోత్రాణాం కులమేకోత్తరంశతమ్ ॥ తత్రాపిచతుర్వింశతిః ॥ తేచ ద్వాదశపూర్వాః ద్వాదశపరాః॥ ఏవమగ్రేపి ఇత్యుక్తమ్ ॥

తా॥ తండ్రి: మాతామహుఁడు: అల్లుడు; ఆత్మభగిని, పితృభగిని,మాతృభగిని, శ్వశురుఁడు ఇవి సప్తగోత్రములు. ఒక్కొక్కరికిని పదునాలుగుచొప్పున ౯౮ తొంబదియెనిమిది. మిత్రుఁడు, స్వామి, గురువు ముప్వురుమొత్తము ౧౦౧ నూటవకటి కులములు, నిర్ణయసింధువునందు యిట్లున్నది. తండ్రి, తల్లి; భార్య, ఆత్మభగిని, కూతురు: పితృభగిని, మాతృభగిని; ఇవి సప్తగోత్రములు.ఇందులో తండ్రికులములో ౨౪; తల్లికులములో ౨౦; భార్యాకులములో ౧౬,ఆత్మభగినికులములో ౧౨ దుహితృకులములో ౧౧. పితృభగినీకులములో ౧౦మాతృభగినీకులములో ౮ మొత్తము ౧౦౧

అథ కాలనిర్ణయః

శ్లో॥ అక్షిపక్ష్మపరిక్షేపో నిమేషః పరికీర్తితః । ద్వానిమేషౌతుత్రుటిర్నామ ద్వేత్రుటీ తులవస్స్మృతః॥ ద్వౌలవౌ క్షణఇత్యుక్తః కాష్ఠాప్రోక్తాక్షణాదశ । త్రింశత్కాష్ఠాఃకలాప్రోక్తా కలాస్త్రింశన్ముహూర్తకః॥ అహ్నఃపంచదశప్రోక్తా ముహూర్తాః పూర్వసూరిభిః । రాత్రావపితథాప్రోక్తా అహోరాత్రమితిస్మృతమ్ ॥ ద్వేధా త్రేధా చతుర్ధావా పంచధా దివసస్స్మృతః। తత్ర మధ్యాహ్నతఃపూర్వః పూర్వాహ్ణస్తుస్స్మృతో బుధైః॥ మధ్యాహ్నాత్తుపరశ్చైవ పరాహ్ణఃపరికీర్తితః । దివామానత్రిభాగేన భాస్కరోదయతఃక్రమాత్ ॥ పూర్వాహ్ణశ్చైవ మధ్యాహ్నో హ్యపరాహ్ణ స్త్రధైవచేతి ॥ పూర్వాహ్ణశ్చైవమధ్యాహ్నో హ్యపరాహ్ణస్స్మృతో బుధైః। సాయాహ్నశ్చేతి

ప్రపోక్తః చతుర్థాదినసస్యతు । ముహూర్తత్రితయంప్రాత స్తాతా నేవతుసంగవః ॥ మధ్యాహ్నస్త్రిముహూర్తస్స్యా దపరాహ్ణస్తతాదృశః । సాయాహ్నస్త్రిముహూర్తస్స్యా దిత్యేవంకథితో బుధైః ॥ ఆసాయంవర్తతేయాచ సాతిథిస్సర్వకర్మసు । ఉదితోయత్రిమూర్తండః సాఖండానాతివర్తినీ॥ అఖండాసాతిథిర్గ్రాహ్యా స్నానదానవ్రితాదిషు । కర్మణోయస్యయః కాల స్తత్కాలవ్యాపినీతిథిః॥ తయాకర్మాణికుర్వీత హ్రాసవృద్ధిన కారణం.జన్మాంతాద్యంగియానాబ్ధిస్నానదంతమృజాసుచ॥విధిస్తా త్కాలికీగ్రాహ్యా పారణేలేఖనేతథా। వ్రతోపవాసనియమేఘటికైకాయాదాభవేత్ ॥ సాతిథిస్సకలాజ్ఞేయా పిత్రర్థేచాపరాహ్ణికీ ఖర్వోదర్ప స్తథాహింసస్త్రివిధంతిథిలక్షణమ్ ॥ ఖర్వదర్పౌపరౌపూజ్యౌహింసస్స్యాత్పూర్వకాలికః॥ఖర్వోనామతిథేస్సామ్యం దర్పోవృద్ధిః ప్రకీర్తితః॥ హింసస్స్యాత్ క్షయఇత్యుక్తః మునిభిస్తిథినిర్ణయే॥తిథేఃపరస్యా ఘటికాస్తుయాస్యు ర్న్యూనాస్తథైవా భ్యధికాశ్చతాసాం।అర్థంవియోజ్యంచతథాప్రయోజ్యం హ్రాసేచవృద్ధౌప్రథమేదినేతు॥వృద్ధౌపార్వ్యఃక్షయేబ్రాహ్మ్యః సమేసౌర స్తథైవచ॥కస్మిన్ ధర్మేతుకశ్శ్రేయాన్ విష్ణుధర్మేచయోధికః ॥

తా॥ నేత్రముయొక్క రెప్పలుకలిసినంతకాలము నిమేషము- రెండునిమేషములు త్రుటి, రెండుత్రుటులు లవము, రెండులవములు క్షణము, పదిక్షణములు యొకకాష్ఠ,ముప్పదికాష్ఠములు కల,ముప్పదికాలలు ముహూర్తము,పదిహేనుముహూర్తముల పగలు, పదిహేనుముహూర్తములు రాత్రియిూరెండుకలిసి అహోరాత్రము అందు దివాభాగమునకు, రెండుభాగములు, మూఁడుభాగములు; నాలుగుభాగములు అయిదుభాగములు అనినాలుగువిధములు. రెండుభాగములు పూర్వాహ్ణము, అపరాహ్ణము మూఁడుభాగములు, పూర్వాహ్ణము;మధ్యాహ్నము, అపరాహ్ణమునాలుగు భాగములు పూర్వాహ్ణము, మధ్యాహ్నము, అపరాహ్ణము సాయాహ్నము;పంచభాగములు ప్రాతఃకాలము సంగవకాలము, మధ్యాహ్నకాలము: అపరాహ్ణకాలము సాయంకాలము అయిదుకాలములకు మూడేసిచొప్పున పదిహేనుముహూర్తములు సూర్యోదయముమొదలు అస్తమయమువఱకు సంపూర్ణముగానుండు: తిథి పూర్ణతిథియనఁబడును. సమస్తకర్మలందు శుభము. సూర్యోదయమునకుమాత్రముపుండి తరువాత సహ ప్తమైనతిథి ఖండతిథియనఁబడును వ్రతాదులకు అయోగ్యము. కర్మకుయేతిథికావలయునో యేకాలమందు యేకర్మచేయవలయునో అకాలమునకు ఆతిథి

తా॥ నవమిని యెల్లప్పుడును అష్టమీసహితను గ్రహింపవలెను కొన్నివ్రతము లందుమాత్రము దశమీయుతనుగూడా తెలిసికొనవలయును

అథ దశమీ

శ్లో॥ దశమీతుప్రకర్తవ్యా నవమీసహితాసదా ।ఉదయవ్యాపినీచేత్స్యా త్పరతస్సాత్వరేహని ॥

తా॥ ఎల్లవ్రతములందును దశమిని నవమీయుతను గ్రహింపవలయును- పరదినమందుదయవ్యాప్తియున్నయెడల పరదినమును తెలిసికొనగలరు-

అథైకాదశీ

శ్లో॥ దశమీవేధరహితా కర్తవ్యైకాదశీసదా।గృహస్థైర్యతిభిశ్చైవ పక్షయోరుభయోరపి ॥

తా॥ గృహస్థులును, యతులును దశమీవేధరహితయగు యేకాదశిని యుపవాసమందు తెలిసికొనగలరు.

అథ ద్వాదశీ

శ్లో॥ పూర్వవిద్ధాప్రకర్తవ్యా ద్వాదశీసర్వదాబుధైః । పరవిద్ధాపివాకార్యా యథాయోగోభవేత్తదా ॥

తా॥ ద్వాదశిని పూర్వవిద్ధను తెలిసికొనగలరు. ఒకానొకప్పుడు పరవిద్ధను గూడా తెలిసికొనగలరు-

అథ త్రయోదశీ

శ్లో॥ త్రయోదశీప్రకర్తవ్యా ద్వాదశీసహితాబుధైః। భూతవిద్ధానకర్తవ్యా శుక్లాకృష్ణాపరాన్వితా ॥

తా॥ త్రయోదశిని ద్వాదశీయుక్తను గ్రహింపవలయును- చతుర్దశీయుక్తను గ్రహింపగూడదు- ఇది శుక్లపక్షవిషయము- కృష్ణపక్షమందు పరయుక్తను తెలిసికొనగలరు-

అథ చతుర్దశీ

శ్లో॥ పూర్ణిమాసంయుతాకార్యా పూర్వస్మిపక్షచతుర్దశీ।పూర్వవిద్ధానకర్తవ్యా పరవిద్ధాప్రశస్యతే॥కశ్చిద్విశేషో భవిష్యోత్తరే॥ మధోశ్శ్రావణమాసస్య శుక్లాపిహిచతుర్దశీ। పూర్వవిద్ధైవకర్తవ్యా

ర్వా పంచమీశుభదా నృణామ్॥ తత్రైవపూజయేత్సర్పా నేకభక్తాదికంచరేత్ ॥

తా॥ నాగపంచమీవ్రతమందు పరయుతయగు పంచమిని గ్రహించవలయును; పరదినమందు పన్నెండు ఘటికలుండవలయును. ఇతరవ్రతములందు పూర్వవిద్ధను గ్రహించవలయును. శ్రావణ శుక్ల పంచమిని మూడు ముహూర్తము లున్న దానిని గ్రహించవలెను. అంతకుతక్కువయ్యేనేని పూర్వవిద్ధనే గహించవలెను- అట్టి పంచమియందే సర్పములను బూజించవలెను- అనగానాగపంచమీవ్రతమును జేయవలెను-

అథ షష్ఠీ

శ్లో॥ నహిషష్ఠీనాగవిద్ధా కర్తవ్యాతు కదాచన । పరవిద్ధా ప్రకర్తవ్యా షష్ఠీసర్వవ్రతేషుచ ॥

తా॥ షష్ఠిని యెప్పుడును పూర్వవిద్ధను గ్రహించగూడదు- పరవిద్ధను గ్రహించవలయును- సర్వవ్రతములందును పరవిద్ధనే గ్రహించవలయును.

అథ సప్తమీ

శ్లో॥ సప్తమీపూర్వవిద్ధైవ సకలేషువ్రతేషుచ+అలాభేపూర్వవిద్ధాయాః పరవిద్ధాపిగృహ్యతామ్ ॥

తా॥ సమస్తవ్రతములందును సప్తమిని పూర్వవిద్ధనేగ్రహించవలయును-పూర్వవిద్ధలేనపుడు పరవిద్ధను గ్రహించవలెను-

అథాష్టమీ

శ్లో॥ శుక్లపక్షేష్టమీగ్రాహ్యా నవమీసహితాసదా। పూర్వవిద్ధానకర్తవ్యా శివశక్తివ్రతేష్వపి ॥ కృష్ణాష్టమీతథాచైవ కర్తవ్యాసప్తమీయుతా॥ నవమీసంయుతాయాచ కర్తవ్యానకదాచన॥

తా॥ శుక్లపక్షమందు శివశక్తివ్రతములు మొదలగు సమస్తవ్రతములందును నవమీయుతయగు అష్టమిని గ్రహించవలయును, కృష్ణాష్టమీ వ్రతమందు మాత్రము సప్తమీయుతయగు అష్టమిని గ్రహించవలయునుకాని నవమీయుతను గ్రహించరాదు-

అథ నవమీ

శ్లో॥ అష్టమీసహితాగ్రాహ్యా నవమీసర్వదాశుభా। దశమీసంయుతాచాపి కర్తవ్యా సాచకుత్రచిత్ ॥

యుంతగా ఆతిథియందాకర్మచేయవలయును. గానితిథి వృద్ధిక్షయములతో పనిలేదు జననమునకు. మరణమునకు, అభ్యంగమునకు,ప్రయాణమునకు, సముద్రస్నానమునకు: దంతశోధనకు: పారణకు;లేఖనమునకున్నూ తత్కాలవ్యాపినియగు తిథిగావలయును. వ్రతములందు నుపవాసములందు నియమములందు వక్కఘటికయున్నను ఆదినమంతయు పుణ్యము. పితృకర్మకుమాత్రము సూర్యోదయతిథియు క్రమముగాదు అపరాహ్ణవ్యాపినియగుతిథి యుపయుక్తము. అనగా ఉదయానకు వున్ననూ లేకున్ననూ అపరాహ్ణవ్యాపినిగావలయును, తిథి, ఖర్వము, దర్పము, హ్రాసము అని మూడువిధములు. అందు ఖర్వము దర్పము పరములు పూజ్యములు. హింస్రము పూర్వము పూజ్యము. ఖర్వమనగా తిథిసామ్యము, దర్పమనగా తిథివృద్ధి;హింస్రమనగా తిథిక్షయము, తిథ్యేకపరస్యాః అనుశ్లోకమునకు తాత్పర్యము,పరతిథియొక్క సూర్యోదయోత్తర వర్తమానఘటికాదులు పూర్వతిథియొక్క సూర్యోదయోత్తరవర్తమాన ఘటికలకంటె తక్కువగానున్నపుడు పరతిథిఘటికలనుసగముచేసిఅసగమును పూర్వతిథిఘటికలలో తీసివేయవలెను. పరతిథిఘటికలు పూర్వతిథిఘటికలకంటెఅధికముగానున్నపుడు పరతిథిఘటికలను సగముచేసి ఆసగమును పూర్వతిథిఘటికలతో చేర్చవలయును. ఉదాహరణము- పూర్వతిథిఘటికలు ౨౦, పరతిథిఘటికలు ౧౬ సగము ౮; ౨౦ లోలాతీయగా ౧౨ నిల్చును. పూర్వతిథిఘటికలు ౧౬ పరతిథి ఘటికలు ౨౦: సగము ౧౦-౧౬-౧౦-౨౬ అందు వృద్ధియందు అర్యుడున్నూ క్షయమందు బ్రహ్మయు, సమమందు సౌరమున్నూ గ్రహించవలయును- ఏకర్మమందేది ప్రశస్తమో దానిని గ్రహించవలయును-

తత్రతావత్ప్రతిపదాదయ స్తిథయో నిర్ణీయంతే

తత్రస్మృతిః॥ యుగ్మాగ్నియుగభూతానాం షణ్మునోర్వసురంధ్రయోః। రుద్రేణద్వాదశీయుక్తా చతుర్దశ్యాచ పూర్ణిమా ॥ ప్రతిపద్యప్యమావాస్యా తిథ్యోర్యుగ్మంమహాఫలం। వ్యస్తమేతన్మహాదోషం ప్రవదంతిమనీషిణః ॥

తా॥ తిథులలో కొన్నికూడిన మహాఫలదములు వాటిని చెప్పుచున్నాడు: ద్వితీయాతృతీయములు: చతుర్థీపంచమీలు: షష్ఠీసప్తమీలు: అష్టమీనవమీలు:ఏకాదశీద్వాదశులు: చతుర్దశీపూర్ణిమలు; అమావాస్యాప్రతిపత్తులు ఇవి కూడినయెడల మహాఫలము: కూడనియెడల మహాదోషము కూడికఅనగా ప్రాతఃకాలమందు ఆఱుఘటికలుండుట; సాయంకాలమందు అస్తమయానకుముందు ఆఱుఘటికలుండుట: అయాకర్మల కాయాతిథుల వేధను విచారించి చూచుకొనవలయును.

ప్రతిపదాదితిథీనా మధిదేవతాః

కాలాదర్శే ॥శ్లో॥ అగ్నించాథవిధింగౌరీం గణేశంఫణినంగుహం । సూర్యంశంభుంతథాదుర్గాం యమమిాశంహరింస్మరమ్ ॥ శివంచంద్రమసంచైవ క్రమాత్ప్రతిపదాదిషు। శుక్లేకృష్ణే పివాపక్షే పిధినా పరిపూజయేత్ ।

తా॥ పాడ్యమికి అగ్ని, ద్వితీయకు బ్రహ్మ, తదియకు గౌరి, చవితికి గణేశుఁడు, పంచమికిసర్పము, షష్ఠికి కుమారస్వామి, సప్తమికి సూర్యుఁడు, అష్టమికి శివుఁడు, నవమికి దుర్గ, దశమికి యముఁడు, ఏకాదశికి శివుఁడు, ద్వాదశికి హరి; త్రయోదశికి మన్మథుఁడు: చతుర్దశికి శివుఁడు, పూర్ణిమకు చంద్రుఁడును అధిదేవతలు శుక్లకృష్ణపక్షములందు యీప్రకారము చూచుకొనవలయును.

తత్ర తావత్సంవత్సర ప్రతిపన్నిర్ణీయతే

శ్లో॥ యాచైత్రశుక్లప్రతిప ద్వత్సరాదౌమనీషిభిః । పూర్వవిద్ధానకర్తవ్యా కర్తవ్యాపరసంయుతా ॥వసిష్ఠః॥ నందాంసంవత్సరాదౌతు దర్శవిద్ధాం నకారయేత్ । పరవిద్ధాప్రకర్తవ్యా ద్విముహూర్తాథవేద్యది॥ ముహూర్తమాత్రాకర్తవ్యా ప్రతిపద్ద్వితీయాన్వితా। యాశుక్లాచైత్రమాసస్య వత్సరాదితిథిస్స్మృతా ॥ ముహూర్తద్వితయంచైవ ముహూర్తంయదివాసరే।వర్తతేచ సరేయస్మిన్ ప్రాతస్సోబ్దపతిర్భవేత్॥అన్యచ్చ॥ప్రతిపదఖిలుచైత్ర్యాం శుక్లపక్షే వేతాం కథమపియదివారౌ ద్వౌతదాకఃపతిస్స్యాత్॥ప్రథమఇహముసీంద్రైఃకీర్తితోగర్గముఖ్యైః గణపతిసతిడింభ రాజ్యభాగ్జ్యేష్ఠఏవ॥ అస్యార్థః ॥ చైత్రమాసస్యశుక్లాయాం ప్రతిపదిరవేరుదయాత్పూర్వం ప్రవృత్తాయాం పరేద్యుర్ఘ్యుదయానంతరం వర్తమానాయాంచ ఏవం వాసరద్వయేపి విద్యమానాయాం సత్యాం తదారాజాక ఇతి సందేహే పూర్వదినపతిరేవ రాజా"తథాచగర్గః॥ప్రతిపచ్చైత్రమాసస్య శుక్లాసాత్రిష్టినాడికా । తత్పరేద్యుర్ఘ్యుదయేసాస్యాద్రాజా పూర్వదినస్యతు॥ ఇతిప్రతిపన్నిర్ణయః ॥

తా॥ సంవత్సరాదిపండుగకు ప్రతిపత్తు పూర్వవిద్ధ యుక్తముగాదు. పరవిద్ధ మంచిది. విద్ధయనగా కూడినది పరదినమందు రెండుముహూర్తములున్ననూ పరవిద్ధనే గ్రహించవలెను. ఒకముహూర్తమున్నను పరతిథినే గ్రహించవలయును.

అనికొందరు అట్టిపరదినమందు యేవారమో ఆవారాధిపతియే సంవత్సరమునకు రాజగును. కాని యిందొకదోషమున్నది. ప్రతిపత్తు ౬౦ పుండి మరునాడున్ను కొంచెముండెనేని ౬౦ ఘటికలున్న వారాధిపతియే[ప్రథమదినాధిపతియే]రాజగును

అథ ద్వితీయా

శ్లో॥ శుక్లాద్వితీయావక్ష్యామి కరవీరవ్రతేహితా। సాద్వితీయాతథాధాత్రీద్వితీయాప్రతిపద్యుతా॥పూర్వేద్యురసతీప్రాతఃపరేద్యుస్త్రిముహూర్తగా । సాద్వితీయా పరోపోష్యా పూర్వవిద్ధా తతోన్యథా ॥

తా॥ శుక్లద్వితీయ కరవీరవ్రతమందు గ్రహించతగినది ఆద్వితీయయె ధాత్రీద్వితీయ. అది ప్రతిపదుక్తగానుండవలెను. పూర్వదినమందు ప్రాతఃకాలమందు లేక పరదినమందు మూఁడుముహూర్తములున్నయెడల పరదినమునేగ్రహించవలెను, అట్లుగానియెడల పూర్వవిద్ధనే గ్రహించవలయును,

అథ తృతీయా

శ్లో॥ రంభాఖ్యాం వర్జయిత్వాతు తృతీయాం ద్విజసత్తమాః । అన్యేషుసర్వకార్యేషు గణయుక్తాప్రశస్యతే ॥

తా॥ రంభావ్రతమునువిడిచి మిగిలిన వ్రతములందు చతుర్థీయుక్త తృతీయను గ్రహించవలయును.

అథ చతుర్థీ

శ్లో॥ గణనాథవ్రతేగ్రాహ్యా తృతీయాసహితాసదా। చతుర్థీత్వస్యదేవస్య వ్రతేగ్రాహ్యాపరాన్వితా॥సిద్ధివినాయకవ్రతేతృతీయాయుతాగృహ్యతే। సంకష్టచతుర్థీవ్రతే పరవిద్ధాచతుర్థీగృహ్యతే

తా॥ గణేశవ్రతమందు చతుర్థి పూర్వవిద్ధగావలయును ఇతరవ్రతములందు పరవిద్ధ గ్రహించవలయును. గణేశవ్రతములలో సంకష్టహరగణపతివ్రతమందు పరవిద్ధను గ్రహించవలయును

అథ పంచమీ

స్కాందే ॥శ్లో॥ పంచమీసర్వదాగ్రాహ్యా పరద్వాదశనాడికా। సానాగపంచమీప్రోక్తా వ్రతేష్వన్యేషుచాపరా ॥ కర్తవ్యాశ్రావణేశుక్లా త్రిముహూర్తాతుపంచమీ। తన్న్యూనాయదిచేత్పూర్వా

త్సూతకం తత్ర క్రియా కార్యా కథం బుధైః ॥ సూతకం వర్తమానే చేత్ తోత్పన్నం యదా భవేత్ । దేవీపూజా ప్రకర్తవ్యా మంత్రైర్ యజ్ఞ విధానతః ॥ సూతకే పూజనం ప్రోక్తం దానం చైవ విశేషతః । దేవీము ద్దిశ్య కర్తవ్యం తత్ర దోషో న విద్యతే ॥ ప్రారంభా త్ప్రాక్ సమారబ్ధం యది చేత్సూతకం భవేత్ । చండికాపూజనం తత్ర కథం స్యాదితి సంశయః అన్యైః కారయేత్తత్ర దేవ్యాః పూజాదికం చ యత్ । నత్యజేత్పూజనం దేవ్యాః కారయేదగ్నిహోత్రవత్ ॥

తా॥ నవరాత్రవ్రతము ఆరంభించి చేయుచుండగా అశౌచమువచ్చినయెడల యేమిచేయవలయుననువిషయము చెప్పఁబడుచున్నది. దేవీపూజప్రారంభమైనంతలో అశౌచము సంభవించినయెడల యజ్ఞమందువలె మంత్రములతో నేపూజను చేయవలెను దోషములేదు. అనఁగా కర్తకు అశౌచముగల్గినపుడు తానుకాక అసగోత్రునిచేత (అశౌచములేనివానిచేత) అగ్నిహోత్రమువలె చేయించవలయును.

అథ నవరాత్రవిధిరుచ్యతే

దుర్గార్చనే॥ శ్లో॥ ప్రాతరభ్యజ్య నందాయాం కృత్వా పుణ్యాహవాచనం। ఋత్విజో వేదసంపన్నా న్వృత్వా దేవీం ప్రపూజయేత్ ॥ ఋత్విగ్భ్యస్తు తతో దద్యా దిత్యుక్త్వా సాక్షతం జలం। మయాకర్మణ్యుపక్రాంతే ఋత్విక్త్వం భవ మేక్రతౌ ॥ స్తోత్రం దేవ్యాస్తథా సూక్తం దుర్గాఖ్యం మంత్రమేవ చ । సూక్తం చాథశిరో యో మంత్రం మృత్యుంజయమథాపి వా ॥ ఆదిత్యాదిగ్రహాణాం చ గణేశ క్షేత్రపాలయోః । జపేన్మంత్రాన్ స్వధాశక్తి కారయేదథ వాద్విజైః ॥ కార్యః కారయితవ్యో వా జపో మంత్రాదికః స్వయం । స్వేనైవ బ్రాహ్మణైర్వాపి ప్రత్యేకం కోటిరుచ్యతే ॥ త్రికాలే పూజయేద్దేవీం జపస్తోత్రపరాయణః ॥ కుమారీశ్చ తథా విప్రాన్ పూజయేత్ప్రతివాసరమ్ ॥ ఏకైకాం పూజయేత్కన్యా మేకవృద్ధ్యా తథైవ చ । ద్విగుణం త్రిగుణం వాపి ప్రత్యహం నవకం తథా ॥ ఏకవర్షా తు యా కన్యా పూజార్థం తాం పరిత్యజేత్ । గంధపుష్పఫలాదీనాం ప్రీతి స్తస్యా న విద్యతే ॥ ద్వివర్షకన్యామారభ్య దశవర్షావధిక్రమాత్ । పూజయేత్సర్వకార్యేషు యథావిధ్యుక్తమార్గతః ॥ ఆవాహనాసనైః పాద్యైః వస్త్రగంధాక్షతాదిభిః । ధూపదీపఫలైశ్చైవ

అన్యథా పూర్వైవ ॥ తను కృంతత్రైవ భవిష్యే ॥ శుక్లాతృతీయా వైశాఖే శుద్ధో పోష్యాదినద్వయే। నిశాయాం పూర్వయామే చే దుత్తరా న్యత్ర పూర్వికా॥ ఇతి ధవిష్యోత్తరే॥ వైశాఖస్య తృతీయాయాం శ్రీస మేతం జగద్గురుం । నారాయణం పూజయేత పుష్పధూపవిలేపనైః ॥ నారదీయే ॥ వైశాఖశుక్లపక్షేతు తృతీయా రోహిణీయుతా। దుర్లభా బుధవారేణ సోమేనాథ యుతా తథా॥ రోహిణీబుధయుక్తాపి పూర్వవిద్ధా వివర్జితా। భక్త్యా కృతాపి సావిద్ధా పుణ్యం హంతి పురాకృతమ్ ॥ గౌరీ వినాయకో పేతా రోహిణీబుధసంయుతా । వినాపి రోహిణీయోగం పుణ్యాకోటిప్రదా సదా॥ పూర్వవిద్ధాదినేదత్తం యత్కించిత్పూజనం చ వై । నైవగృహ్ణాతి వైకుంఠః ప్రాజాంతద్దినసంభవామ్ ॥

తా॥ అక్షయతృతీయనాఁడే (వైశాఖశుక్లతృతీయనాఁడే) పరశురామజయంతి అనఁగా పరశురాముఁడు జనించినరోజు. అదినమందు మధ్యాహ్నమందు శ్రీహరి బ్రహ్మలోకమునుంచి భూలోకమునకు గంగను పంపినాఁడు-అదినమందే రాత్రిప్రదోషకాలమందు శ్రీహరి పరశురామావతారమును స్వీకరించినాఁడు, కాఁబట్టి పరశురామజయంతికి ప్రదోషవ్యాపినియగు తృతీయను గ్రహించవలయును. అరుగ్రహము లుచ్చయందుండఁగా రేణుకాదేవియందు పరశురాముఁడు జన్మించెను. రాహువు మిథునమందుండఁగా జననము. పునర్వసూనక్షత్రము [ఇచ్చట పునర్వసు అని చెప్పినాడుకాని ఆనాడు పునర్వసువుండుట తటస్థించదు. గాన పునర్వసులో రాహువునా డని చెప్పుటకు అలా చెప్పినాఁడని తెలిసికొనవలెను] "మేషే సూర్యః, మకరే కుజః; కటకే గురుః మీనే శుక్రః, తులాయాం శనిః, రాహోర్మిథున ముచ్చస్థానమితి జ్ఞేయమ్" రెండుదినములందు ప్రదోషవ్యాప్తియున్న యెడల పరతిథినే గ్రహించవలెను. అట్లుగాదేని పూర్వతిథినే గ్రహించవలెను. ఆ కాలమందు లక్ష్మీదేవితోగూడా హరిని పూజించవలెను. రోహిణీనక్షత్రమున్నూ బుధవారముగాని, సోమవారముగాని యున్నయెడల మిక్కిలిపుణ్యము. తదియ చవితితోగూడిన ప్రశస్తము రోహిణి బుధవారముతోగూడిన ప్రశస్తము రోహిణి లేకున్నను ఫలప్రదమేను పూర్వవిద్ధ పనికాదు పూర్వవిద్ధయందు పూజించినయెడల నిష్ఫలమగును

అథ నృసింహజయంతీ

శ్లో॥ శుక్లపక్షే చతుర్దశ్యాం మాసి మాధవసంజ్ఞకే । ప్రాదుర్భూతో నృసింహాస్య స్తస్మాత్తాం సముపోషయేత్ ॥ అననం నేసమా

యుక్తానైవోపోష్యా చతుర్దశీ । పూర్ణాయుక్తాంతు తాం కుర్యాన్నృసింహస్య చతుష్టయే॥ యః కరోతి నరో మోహాత్ కామవిద్ధాం చతుర్దశీం। ధనాపత్యైర్వియుజ్యేత తస్మాత్తాం పరివర్జయేత్ ॥ చతుర్థశీ న తేత్ర సాయంకాలే దినద్వయే పరైవవర్తతే వాపి కర్తవ్యా సా పరైః నతు॥ స్పృశేత్పరదినే చేత్స్యాత్ సాయంకాలం చతుర్దశీ । కర్తవ్యా సా స్యదా పూర్వా నరసింహప్రియా తిథిః॥

తా॥ వైశాఖశుక్ల చతుర్దశియందు నృసింహావతారము గలిగినందున నృసింహజయంతి, ఆనాడుపవాసముజేసి పూజించవలెను. త్రయోదశితో గూడిన చతుర్దశి పనికిరాదు. పూర్ణిమతో గూడిన చతుర్దశి ప్రశస్తము. పరదినమున సాయంకాలమందు చతుర్దశీ వ్యాప్తియున్నను, దినద్వయమందు వ్యాప్తిలేకున్నను పరదినమునే గ్రహించవలయును. పరదినమందెంతమాత్రము వ్యాప్తిలేక పూర్వదినమందే వున్నయెడల పూర్వదినమును గ్రహించవలయును.

అథ నాగపంచమీ

శ్లో॥ శ్రావణేమాసి పంచమ్యాం శుక్లపక్షే నరాధిప । ద్వారస్యోభయతో లేఖ్యా గోమయేన విషోల్బణాః॥ పూజయేద్విధివద్వీర దధిదూర్వాంకురైః కుశైః। గంధపుష్పోపహారైశ్చ బ్రాహ్మణానాం చ తర్పణైః॥ యే తస్యాం పూజయంతీహ నాగాన్ భక్తిపురస్సరాః। న తేషాం సర్పతోవీర భయం భవతి కుత్రచిత్ ॥జ్యోతిః। షష్ఠీయుక్తా సదా కార్యా పంచమీ నాగపూజనే। చతుర్థీ సహితా హ్యేషా కర్తవ్యా న కదాచన ॥ నభస్యః పంచమీ శుక్లా త్రిముహూర్తా యుతా పరా । ఏకభుక్తవ్రతే గ్రాహ్యా స్నానేచైవహి పూజనే॥ నభస్యః పంచమీ యత్ర సంగవే త్వనువర్తతే ఆసాయం సాతిథిః ప్రోక్తా స్నానదానవ్రతార్చనే॥ షష్ఠీయుతాయాం పంచమ్యాం శ్రావణస్యసితేసదా । పూజయేత్పన్నగాన్సర్వాన్ స్మృత్వా యానాప్యయసాదిభిః। ఘృతాక్తైర్వా పయసా స్నాపయిత్వా మహోరగాన్, సర్వపాపవినిర్ముక్తః స్సర్వాన్కామాన్ సమశ్నుతే॥ స్నాత్వా నద్యాంతు పూర్వాహ్ణే పంచమ్యాం నభసస్సితే వాగ్యతః పూజయేత్సర్పాన్ప్రసన్నచేతస్య భయం భవేత్॥ క్వచిద్దేశే తూర్జ శుక్లచతుర్థ్యామపి నాగాన్ పూజయంతి ॥ సా పంచమీ యుక్తైవ కార్యా॥ ఊర్జశుక్లచతుర్థీయా సైకోపోష్యోత్తరేదినే। ఫణినః పూజ

కర్తవ్యం నచాన్యత్ర కదాచన॥ నాస్తి పూజా కులేయస్య శక్తేశ్వరది కస్యచిత్ ॥కర్తుం నైమిత్తికీం పూజా ముద్యతో భక్తిమాన్నరః॥ చిత్రా వైధృతియుక్తాంచ దర్శయుక్తామపి త్యజేత్ ॥ సుదినే పూజనం దేవ్యాః కుర్యాన్నూతన పూజకః॥ కార్యా సమాప్తి రష్టమ్యాం ప్రతిపద్వర్ధతే యది। క్షీయతే మాయుతాయాం వై నవరాత్రం భవేత్తదా ॥

తా॥ ఆశ్వయుజశుక్లప్రతిపత్తునందు కలశస్థాపనజేసి చండికాపూజ చేయవలయును. దర్శతో గూడిన పాడ్యమి కులమును నశింపజేయును: కలామాత్రమైనను దర్శవేధ పనికిరాదు. పరదినమందు ద్విముహూర్తమాత్రమున్ననూ పరదినమందు కలశస్థాపన చేయవలయును. అథవా ముహూర్తమాత్రమున్నను పరదినము గ్రహించవలయును, కాని చిత్రావైధృతియోగరహితముగానుండవలయును. చిత్రావైధృతియోగము యామత్రయమందున్నయెడల అపుడు ప్రాతఃకాలమందే నవరాత్రవ్రతము చేయవలెను. అనగా విదియనాడు పాడ్యమి రెండుగాని మూడుగాని ముహూర్తములుండగా చిత్రావైధృతియోగము యామత్రయమందుండెనేని అపుడు ప్రతిపత్తునందే ప్రాతఃకాలమందు చేయవలయును. కాని దర్శతో గూడిన ప్రతిపత్తునందు చేయగూడదు, ప్రతిపత్తునందు చిత్రావైధృతులు సంపూర్ణముగానున్నయెడల ప్రథమపాదమును విడిచి దేవీపూజనారంభించవలయును, చిత్రావైధృతితో గూడినను ప్రతిపత్తు ద్వితీయతో గూడినయెడల ఆదినమందు పూజించవలయును. ప్రతిపత్తు సమానముగానుండి చిత్రావైధృతులు అధికముగానున్నయెడల ప్రతిపత్తునందే పగలు కలశస్థాపన చేయవలెను. చిత్రావైధృతులు స్వల్పముగానుండి ప్రతిపత్తు అధికముగానున్నయెడల చిత్రావైధృతులను విడిచివేయవలెను. అస్తమమునకు పూర్వమందైతేనే యీవిధిని గ్రహించవలయును. అట్లుగాదేని పగలే చేయవలయును. పరదినమందు ప్రతిపత్తు కలామాత్రమైనను లేనియెడల దర్శతో గూడిన పూర్వ దినమందు పదారుఘటికలను విడిచివేయవలెను వంశపరంపరాగతముగా దేవీపూజను చేయువారు ఆశ్వయుజశుక్లప్రతిపత్తునందే కలశస్థాపన చేయవలయును. కాని యితరవిచారణతో యితరదినములందు చేయగూడదు. అట్లు సాంప్రదాయముగాలేక తానే దేవీపూజను ప్రారంభించేయెడల చిత్రావైధృతితో గూడినదియు: దర్శతో గూడినదియు అగు ప్రతిపత్తును విడువవలెను కాబట్టి నూతనపూజకుడు మంచిదినమందు ప్రారంభించవలయును నవరాత్రవ్రతమును వృద్ధియందు అష్టమినాడు సమాప్తి చేయవలయును, క్షీణించినయెడల దర్శయుక్త ప్రతిపత్తునందు ప్రారంభించవలయును

నవరాత్రవ్రతారంభే సూతకప్రాప్తౌ నిర్ణయః

ప్రారబ్ధే సూతకం చేత్కథం కర్తవ్యమిత్యత్ర నిర్ణయః మాహ॥ విశ్వరూపే॥ శ్లో॥ ఆశ్వినస్యసితే పక్షే ప్రారబ్ధే నవరాత్రకే । యదిస్యా

అథాశ్వయుజప్రతిపన్నిర్ణీయతే

విశ్వరూపనిబంధే॥ శ్లో॥ కలశస్థాపనంకుర్యాన్నందాయామాశ్వినేసితే। పూజయేద్భక్తిభావేన చండికాంభక్తవత్సలామ్॥ మత్స్యపురాణే। ప్రతిపద్యాశ్వినేకార్యం [కలశస్థాపనందివా] నవరాత్రంక్రమాత్తతః। కుహూయుక్తానదాత్యాజ్యా నాశయేచ్ఛకులంయతః నచదర్శకలాప్రాప్తిః ప్రతిపచ్చండికార్చనే। ఉదయేద్విముహూర్తాపి గ్రాహ్యాసైవపరేహని॥ అమాయుక్తానకర్తవ్యా ప్రతిపత్పూజనేమమ। ముహూర్తమాత్రాకర్తవ్యా ద్వితీయాదిగుణాన్వితా॥ వర్జనీయాప్రయత్నేన హ్యమాయుక్తాతుపార్థివ। ద్వితీయాదిగుణైర్యుక్తాప్రతిపత్సర్వదాశుభా॥ అమాయుక్తానకర్తవ్యాకర్తవ్యాపరసంయుతా। స్వల్పాపిప్రతిపద్గ్రాహ్యా చిత్రావైధృతివర్జితా॥ చిత్రావైధృతియోగస్తు। భవేద్యమత్రయేయది। ప్రాతరేవతదాకార్యం నవరాత్రంసదాబుధైః॥ అస్యార్థః॥ ద్వితీయాదినేప్రతిపన్ముహూర్తద్వయంత్రయంవాస్యాచ్చిత్రావైధృతియోగశ్చయామత్రయేయది తదాప్రతిపద్యేవ ప్రాతఃకాలేకర్తవ్యమ్॥ నైవామాయుక్తాయామ్। నాశయేచ్ఛకులంయత ఇతి దోషశ్రవణాత్॥ తథాచ॥ వైధృతౌచ తథాచిత్రా సమగ్రాప్రతిపద్యథ। ఆద్యపాదంపరిత్యజ్య కుర్యాద్దేవీసమర్చనమ్॥ చిత్రావైధృతియుక్తాపి ప్రతిపద్ద్వితయాన్వితా। తత్రైవపూజనం దేవ్యాః కర్తవ్యంశుభాకాంక్షిభిః॥ తుల్యాచేత్ప్రతిపచ్చిత్రావైధృతిశ్చాధికాయది। కలశస్థాపనంకుర్యాత్ప్రతిపద్యథవైదివా॥ స్వల్పాచేద్వైధృతిశ్చిత్రా ప్రతిపచ్చాధికాయది। కలశస్థాపనంకుర్యాద్ధిత్వాచిత్రాంచవైధృతిమ్॥ రవేరస్తమయాదర్వాగ్వైధిరేష ఉదాహృతః। నోచేద్దివైవకుర్వీత కలశస్థాపనంబుధః॥ ప్రతిపత్కలయాల్పాపియాదినస్యాత్పరేహని। అమాయుక్తాతదాకార్యా త్యక్త్వాషోడశనాడికాః॥ ఘటికాష్షోడశత్యాజ్య ఆద్యాఃప్రతిపదస్తుయాః। కలశస్థాపనంకుర్యాద్యభీష్టంజాయతేధ్రువమ్॥ పూర్వతోవిద్యమానంతు నవరాత్రస్యపూజనం। నందాయామేవకర్తవ్యం దేవీసంస్థాపకాదికమ్॥ పారంపర్యాగతందేవ్యాః పుశేశరవిపూజనం। ప్రతిపద్యేవ

యేత్తత్ర ప్రసీదంతిఫణీశ్వరాః॥ చతుర్థీసహితాకార్యా పంచమీకార్తికేసితే మధ్యాహ్నేపూజయేత్సర్పాన్ గంధపుష్పాక్షతాదిభిః॥ యుగంమధ్యందినేయత్ర తత్రోపోష్యఫణీశ్వరాన్। క్షీరేణాభ్యర్చ్య పంచమ్యాం పారయేత్ప్రయతోనరః॥

తా॥ శ్రావణశుక్లపంచమి నాగపంచమి. ఆదినమందుద్వారమునకు రెండు ప్రక్కల విషమునుగక్కుచున్న సర్పములనువ్రాయవలయును. దూర్వలతోను కుశలతోను పూజించి పెరుగు నివేదించవలయును. గంధాదులతో బూజించి బ్రాహ్మణులకు బూజచేయవలయును. అనాఁడు సర్పములనుబూజించనవారికి సర్పభయము గలగదు. ఈనాగపంచమిని షష్ఠితోగూడివదానిని గ్రహించవలయునుకాని చతుర్థితో గూడినదానిని గ్రహించగూడదు. స్నానపూజాదులందు మూఁడుముహూర్తములున్నయెడల పరదినమునగ్రహించవలెను. ఏకభక్తవ్రతమందును పరదినమునే గ్రహించవలయును. పరదినమందు సంగవకాలమునకువ్యాప్తియున్నయెడల సాయంకాలమువఱకు అన్నికర్మలకుగ్రహించవలెను. సంగవకాలమనఁగా ఆఱుఘటికలతరువాత మట్టితో సర్పములనుజేసి షష్ఠితోగూడినపంచమియందు పాలతో బూజించవలయును. నేయిపాలతో సర్పములకు అభిషేకముచేయవలెను. సమస్తపాపములు నశించును. సమస్తకోరికలుసిద్ధించును. పూర్వాహ్ణకాలమందు స్నానముచేసి పూజించవలయును, కొన్నిదేశములందు కార్తీకశుక్ల చతుర్థియందు సర్పపూజను జేయుదురు. ఆచతుర్థిని పంచమీయుక్తనేగ్రహించవలయును. మధ్యాహ్నవ్యాప్తిగలచతుర్థియందుపవాసముచేసి పంచమియందు పాలతో సర్పములను బూజించవలయును.

అథ జన్మాష్టమీ

శ్లో॥ అష్టమ్యాంశ్రావణేమాసి కృష్ణపక్షేనరాధిప। అర్ధరాత్రేజగన్నాథో దేవక్యాంసమవాతరత్ జన్మాష్టమీజయంతీచ సైవప్రోక్తామనీషిభిః। ఉపోష్యాభక్తియుక్తైశ్చనరైఃప్రక్షీణకల్మషైః॥ అన్యచ్చ॥ శ్రావణస్యతుమాసస్య కృష్ణాష్టమ్యాంనరాధిప। రోహిణీయదిలభ్యేత జయంతీనామసాతిథిః అర్ధరాత్రేతురోహిణ్యాం యదాకృష్ణాష్టమీభవేత్। తస్యామభ్యర్చనంశౌరేర్హంతిపాపంత్రిజన్మజమ్॥ యైఃకృతాశ్రావణేమాసిహ్యష్టమీరోహిణీయుతా। కింపునర్బుధవారేణ సోమేనాపివిశేషతః। తథాచ। జయంతీబుధవారేణసోమవారేణవాపునః। లభ్యతేదైవయోగేన తాముపోష్యమహాఫలమ్॥ అష్టమ్యాంరోహిణీయోగో మధ్యరాత్రేదినద్వయే। తథోత్తరైవకర్త-

వ్యాసైవపూర్వాక దాచన। సాం—ందే॥ ఉదయేచాష్టమీంకించి న్నవమీసకలాయది। భవేత్తుబుధసంయుక్తా ప్రాజాపత్యర్క్ష సంయుతా॥ అపి వర్షశతేనాపి లభ్యతేవానవావిభో। స్నానార్చనజపందానం సర్వం తత్రాక్షయంభవేత్ ॥ మధ్యరాత్రేతుయోగోయం యదాతునభవేత్తదా। జన్మాష్టమ్యేనవిద్ధ్వద్భి స్సముపోష్యా సదాసరైః ॥ అర్ధరాత్రే భవేద్యావ త్సూరాభ్యోదయంరవే॥ అష్టమీతుయదాసర్వైస్సైవోపోష్యా సదాబుధైః॥ దినద్వయేర్ధరాత్రేతు వర్తతేయదిచాష్టమీ। పరవిద్ధైవకర్తవ్యా పూర్వవిద్ధాంపరిత్యజేత్ ॥ అష్టమీమధ్యరాత్రేతు యదినస్యాద్దినద్వయే। పూర్వవిద్ధాపరిత్యాజ్యా పరవిద్ధాప్రశస్యతే

తా॥ శ్రావణబహుళాష్టమియందు అర్ధరాత్రిమందు శ్రీహరి కృష్ణావతారమెత్తెను అందువల్ల అతిథి కృష్ణజన్మాష్టమియనియు, కృష్ణజయంతియనియుచెప్పంబడును- ఆనాడుపవాసముచేయవలెను. పాపములునశించును. అష్టమీదినమందు రోహిణీయోగముగల్గినయెడల జయంతిఅగునని కొందరిమతము. అరోహిణీయోగమున్నూ అర్ధరాత్రిమునకుండవలయును. అట్టికాలమందు కృష్ణపూజ చేసినయెడల మూడుజన్మలందుచేసినపాపములునశించును. బుధవారముగాని, సోమవారముగాని సంభవించుటవల్లవిశేషఫలముగల్గును. దినద్వయమందును అర్ధరాత్రిమందు అష్టమియున్నయెడల పరదినమందే యుపవాసముజేయవలయును ఉదయకాలమందు స్వల్పముగా అష్టమియుండి సంపూర్ణముగా నవమియుండగాబుధవారముతోనురోహిణినక్షత్రముతోసుగూడినయెడల మహాఫలము ఇట్టియోగముమూడుసంవత్సరములకైనను లభ్యమగునోకాదో అని స్కాందమందున్నది రోహిణీయోగము మధ్యరాత్రిమునకులేనియెడల జన్మాష్టమియందె యుపవాసముచేయవలయును సూర్యోదయం మొదలు అర్ధరాత్రివరకు అష్టమియున్నయెడల ఆనాడుపవాసముచేయవలెను దినద్వయమందును అర్ధరాత్రివ్యాప్తిలేనియెడల పూర్వవిద్ధనువిడిచి పరవిద్ధను గ్రహించవలయును

అథ పారణా

శ్లో॥ జన్మాష్టమీరోహిణీచ శివరాత్రి స్తథైవచ। పూర్వవిద్ధైవకర్తవ్యా తిథిభాంతేచపారణమ్॥ జయంతీశివరాత్రిశ్చ కార్యేభద్రాజయాన్వితే। కృత్వోపవాసంతిథ్యంతెత దాకుర్యాత్తుపారణమ్ ॥ లభ్యలు కమూర్యదాచ్ఛేదో నక్షత్రాంతమథాపివా। అర్ధరాత్రేథవా

గ్రాహ్యా తృతీయాభద్రియాయుతా। చతుర్థీసంయుతాకార్యా తృతీయాన్యవ్రతేషుచ ॥ చంద్రోదయేయుదానస్యా త్తృతీయాయదిచేత్పరా। పూర్వవిద్ధాతదాకార్యా యదిస్యాద్దర్శనోవిధోః ॥ దినద్వయేపిచేన్నస్యా త్తృతీయాచంద్రదర్శనే। పరవిద్ధైవకర్తవ్యా పూర్వవిద్ధాంపరిత్యజేత్॥ చంద్రోదయేతృతీయాచే ద్వితరత్రేపిదినద్వయే। పూర్వవిద్ధాంపరిత్యజ్య కర్తవ్యా పరసంయుతా ॥

తా॥ భాద్రపదమాసమందు కృష్ణపక్షమందు తృతీయాతిథియందు చంద్రోదయకాలమందు సువాసినీస్త్రీ స్నానముచేసి గౌరిపూజచేయవలెను. బృహతీ అనగా వాకుడుచెట్టు. దానినితెచ్చి దానియందుగౌరీపూజచేయవలెను. బృహద్గౌరీవ్రతమందు మాత్రము విదియతోగూడినతదియను గ్రహించవలెను. అన్యవ్రతములందు చవితితోగూడినతదియను గ్రహించవలయును. పరదినమందు చంద్రోదయమునకు తృతీయలేనియెడల పూర్వదినమందు చంద్రోదయమునకువున్నయెడల పూర్వదినమునే గ్రహించవలయును. దినద్వయమందు చంద్రోదయమునకు తృతీయలేనియెడల పరవిద్ధనే గ్రహించవలెను. దినద్వయమందును చంద్రోదయమునకు వున్నయెడల పరవిద్ధను గ్రహించవలయును.

అథ కపిలాషష్ఠీ

శ్లో॥ భాద్రమాస్యసితేపక్షే భానౌచైవకరస్థితే। పాతేకుజేచరోహిణ్యాం సాషష్ఠీకపిలాభవేత్ ॥ దివైవయోగశ్శస్తోయం సూర్యపర్వశతాధికః। యోగస్యాద్యదిచేద్రాత్రౌ చంద్రషష్ఠీతిసాస్మృతా

తా॥ భాద్రపదబహుళమందు సూర్యుడు హస్తానక్షత్రమందుండగా మంగళవారమందు, వ్యతీపాతయోగమందు రోహిణియందున్నషష్టికపిలాషష్టియనబడును ఈయోగము పగలే ప్రశస్తము నూరుసూర్యగ్రహములతో సమానము. రాత్రియోగమైనయెడల చంద్రషష్టియనబడును. ౧ భాద్రపదమాసము, ౨ కృష్ణపక్షము ౩ హస్తయందు సూర్యుడు, ౪ వ్యతీపాత. ౫ మంగళవారము, ౬ రోహిణీ, ౭ షష్టీతిథి ఈయేడునుగూడుట బహుదుర్లభము: అనంత ఫలయోగము

ఇతి నారాయణభట్ట విరచితాయాం ధర్మప్రవృత్తౌ

చైత్రాది షణ్మాసతిథినిర్ణయ స్సమాప్తః

......

చేయవలెను. ఉత్తరాషాఢాయుక్తశ్రవణము మధ్యాహ్నవ్యాపినిఅయిననుఆసురియనఁ బడును, పురాకృతపుణ్యమునుహరించును. ఉదయవ్యాప్తి ద్వాదశీశ్రోణులకుగావల యును. అది ప్రశస్తము- పూర్వాషాఢావేధము మంచిదిగాదు. మూఁడుముహూర్త ములుగాని సంగవకాలాంతమునుగాని శ్రవణమున్నూ ద్వాదశియుగూడిన యెడల యుపవాసములకు యోగ్యము ఉత్తరాషాఢమిశ్రము యోగ్యముగాదు. మధ్యాహ్న మునకు తక్కువగానున్న యోగ్యముకాదని బృహన్నారదీయమందున్నది. స్మృత్య ర్థసార కాలాదర్శలందును యిట్లె వున్నది.

అథానంతచతుర్దశీ

పురాణే॥ శ్లో॥ మాసిభాద్రపదే శుక్లే చతుర్దశ్యాం ద్విజోత్తమః। అనంతపూజనే నృభక్త్యా దానందద్యాచ్చ శక్తితః॥ తత్రకల్పే॥ శుక్ల పక్షే చతుర్దశ్యాం మాసిభాద్రపదే శుభే। అస్యానుష్ఠానమాత్రేణ సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే॥ జయాయుక్తానకర్తవ్యా హ్యనంతస్య చతు ర్దశీ। పూర్ణాయుక్తా ప్రకర్తవ్యా సర్వదా శుభకాంక్షిభిః। స్కాందే॥ జయాయోగేన యః కుర్యాద్ వ్రిక్తాయాం పూజనం హరేః। వర్షపూజా ఫలంతస్య దౌష్కులేయాయ గచ్ఛతి॥ విశ్వరూపే। మధ్యాహ్నవ్యాపి నీగ్రాహ్యా భాద్రే శుక్లచతుర్దశీ॥ సైవానంతవ్రతేగ్రాహ్యా పూర్ణా యుక్తాపి శేషతః॥ మధ్యాహ్నవ్యాపినీతి మధ్యాహ్నాదర్వాక్సమాప్ సియేత్యర్థః॥ స్కాందే॥ ఉదయేత్రిముహూర్తాపి కార్యానంతవ్రతే తిథిః। పరవిద్ధైవకర్తవ్యా పూర్వవిద్ధానకర్హిచిత్॥ అతో ముహూర్త మాత్రాపి పూర్ణిమాయాం చతుర్దశీ। తస్యామభ్యర్చ్యనంకుర్యా దనంతస్యవిశేషతః॥

తా॥ భాద్రపదశుక్లచతుర్దశి అనంతచతుర్దశి: ఆదినమందు అనంతపూజచేయ వలయును. త్రయోదశితో గూడిన చతుర్దశిని గ్రహించఁగూడదు పూర్ణిమతో గూడిన చతుర్దశినిగ్రహించవలెను త్రయోదశీవేధ ఫలనాశనము. ఇది మధ్యాహ్న వ్యాపినిగావలయును. మూఁడుముహూర్తము లుదయమందున్ననూ గ్రహించ వలయును. యెంతవున్ననూ పరవిద్ధనే గ్రహించవలయునుగాని పూర్వవిద్ధను గ్ర హించకూడదు. కాఁబట్టి ముహూర్తమున్ననూ పరవిద్ధనే గ్రహించవలెను.

అథ బృహద్గౌరీవ్రతనిర్ణయః

శ్లో॥ భాద్రే ఽసితతృతీయాయాం విధూదయే సభర్తృకాః॥ సుస్నాతా వాగ్యతానారీ బృహద్గౌరీం సమర్చయేత్॥ బృహద్గౌరీవ్రతే

కుర్యాత్పారణం త్వపరేహని॥ శ్రౌతకర్మవిహీనాశ్చ కుర్యుస్తేపార ణం నిశి। నిషిద్ధం స్యాద్యదాహే రాత్రౌ పరతః పారణం భవేత్ పతత్సన్యాసి విషయమ్॥ దివైవ పారణం కుర్యుర్గృహస్థా యతయో పిచ। మోహాత్కు ర్వంతియే రాత్రౌ నలభేయుః ఫలం చతే॥ పారణం తిథిభాంతే చ కర్తవ్యం దే శస్య హాతు యె। తతో వ్యథా పారణాయాం వ్రతభంగమవాప్నుయాత్॥ యామ్యాః కాశ్చ తిథయః ప్రోక్తాః పుణ్యానక్షత్రయోగతః। ఋక్షాంతేపార ణం కుర్యాద్వినా శ్రవణరోహిణీమ్॥ తిథ్యంతే చైవ భాంతేచ పారణం యత్ర చోదితం। తిథ్యృక్షే రాత్రిపర్యంతం స్యాత్తాం చేత్పారణం దివా॥ యామత్రి యోర్ధ్వగామిన్యాం ప్రాతరేవహి పారణం। తిథిరాద్యమత్ర యాదర్వాక్ తిథిభాంతేచ పారణమ్॥

తా॥ ఇట్లుపవాసముచేసి మరునాడు పారణచేయవలెను. జన్మాష్టమియు, రోహి ణియు. శివరాత్రియు; ఇవి పూర్వవిద్ధలే ప్రశస్తములు. తిథియొక్క అంతమందును. నక్షత్రాంతమందును పారణచేయవలయును- సప్తమితో గూడినఅష్టమిని, త్రయోదశి తో గూడినచతుర్దశిని గ్రహించవలయును-ఇట్టితిథులందుపవాసముచేసి తిథ్యంతమందు పారణచేయవలెను. తిథినక్షత్రములకు తెంపుగలిగినను అర్ధరాత్రమునకు మరియొక నక్షత్రముతో యోగముగల్గినను పరదినమందుపారణ చేయవలెను. తిథినక్షత్రాంతము లందు పారణచేయుమనుట; శ్రౌతస్మార్తకర్మవిహీనులవిషయముగాని కర్మకులకు గాదు. కర్మకులున్ను, యతులున్ను పరదినమందు పారణచేయవలయును. గృహ స్థులు యతులు రాత్రి పారణచేసినయెడల వ్రతఫలమునశించును. రాత్రి పారణ చేయువారున్ను తిథిపక్షములు అంతమగుచున్నయెడలగాని; రెంటిలోయొకటి అంత మగుచున్నయెడలకానిచేయవలయునేకాని తిథినక్షత్రములు పరదినమునకు మిగిలి యుండగా రాత్రిపారణచేయగూడదు. చేసినయెడల వ్రతభంగమగును. యేతిథు లకు నక్షత్రయోగమువలనపుణ్యముగల్గునో వాటియందు నక్షత్రములకు అంతము గలిగినయెడల పారణజేయవలయునుకాని తిథికి అంతమందు పారణజేయగూడదు- శ్రవణానక్షత్రమునకున్నూ రోహిణీనక్షత్రమునకున్నూ మాత్రమునక్షత్రాంతమందు పారణజేయగూడదు- ఎచ్చట తిథి అంతమందును నక్షత్రాంతమందును రెండుఅం తములగుచుండగా పారణజేయవలయునని చెప్పఁబడియున్నదో; అచ్చటతిథినక్షత్ర ములు రాత్రిపర్యంతమున్నయెడల పారణచేయవలయును. మూఁడుయామములకు మీదుగా తిథియున్నయెడల పారణ ప్రాతఃకాలమందేజేయవలయును. యామత్రయ మునకు లోపలయున్నయెడల తిథినక్షత్రము అంతమందె పారణచేయవలయును

అథ వినాయక చతుర్థీ

భవిష్యోత్తరే ॥శ్లో॥ మాసిభాద్రపదే శుక్లే చతుర్థ్యామర్చయే న్నృప। మృన్మయేన గణేశస్య రూపం కృత్వా విధానతః॥ నిత్యకర్మ సమాప్యాదౌ కల్పోక్తవిధినా తతః। గంధపుష్పాక్షతైశ్చైవ మధ్యాహ్నే దేవమర్చయేత్ ॥తథా చతత్కల్పే॥ ప్రాతశ్శుక్లతిలైస్స్నాత్వా మధ్యాహ్నే దేవమర్చయేత్। స్వశక్త్యా గణనాథస్య సౌవర్ణం రౌప్యమేవవా॥ అథవా మృన్మయం కుర్యాద్విత్తశాఠ్యం న కారయేత్ ॥ సా పూర్వవిద్ధా పరవిద్ధా వా కా గ్రాహ్యేత్యత్ర నిర్ణయమాహ ॥ చతుర్థీ గణనాథస్య పరవిద్ధా ప్రశస్యతే॥ జయాయుక్తా న కర్తవ్యా సర్వథా శుభకాంక్షిభిః గణనాథచతుర్థీ తు మధ్యాహ్నవ్యాపినీ యది। జయాయుక్తా న కర్తవ్యా కర్తవ్యా పరసంయుతా॥ ప్రహరద్వయపర్యంతం చతుర్థీ యది వర్తతే పరవిద్ధైవ కర్తవ్యా పూర్వవిద్ధాం పరిత్యజేత్॥ చతుర్థీ గణనాథస్య సంగవాంతే పరేహని। యది నస్యాత్తదా పూర్వా కర్తవ్యా శుభకాంక్షిభి సంగవాంతే మధ్యాహ్న ఇత్యర్థః॥ తత్ర ప్రసంగాత్ వినాయకవ్రతమపి కథ్యతే। మాసం శుచిం సమారభ్య యావద్వర్షం భవేన్నృప। వినాయకవ్రతం కుర్యాచ్చతుర్థ్యాం పక్షయోర్ద్వయోః ॥ వినాయకవ్రతే గ్రాహ్యా తృతీయా సహితా సదా ॥ చతుర్థీత్వస్య దేవస్య వ్రతే గ్రాహ్యా పరాన్వితా। బృహస్పతిః॥ చతుర్థీ గణనాథస్య మాతృవిద్ధా ప్రశస్యతే మధ్యాహ్నవ్యాపినీ చేత్స్యాత్పరతశ్చేత్పరేహని ॥ మాతృవిద్ధా ప్రశస్తాస్యాచ్చతుర్థీ సర్వదా శుభా। మధ్యాహ్నేత్వపరతశ్చేత్స్యాన్నాగవిద్ధా ప్రశస్యతే ॥

తా॥ భాద్రపదశుక్ల చతుర్థియందు ప్రాతఃకాలమందు శుక్లతిలలతో స్నానం చేసి నిత్యకర్మనుజేసి మధ్యాహ్నకాలమందు బంగారముతోకాని, వెండితోకాని,మృత్తికతోకాని విఘ్నేశ్వరునిజేయించి గంధపుష్పాక్షత ధూపదీపనైవేద్యములతో బూజించవలయును. ఈగణేశచతుర్థిపూర్వవిద్ధగ్రహించతగినదా, పరవిద్ధగ్రహించతగినదా అను విషయమునందు చెప్పుచున్నాడు. గణేశచతుర్థి తృతీయతో గూడినదానిని గ్రహించగూడదు. పంచమీయుక్తనుగ్రహించవలయును, ఇవిమధ్యాహ్నవ్యాపినిగా వుండవలయును. రెండుయామములవరకు చతుర్థియున్నయెడల పరదినమునే గ్రహించవలయును. పూర్వవిద్ధను గ్రహించగూడదు. పరదినమందు సంగవాంతము వుంచులేని

ప్రశస్తము, అసంయోగము పూర్వాహ్నమందుగాని మధ్యాహ్నమందుగాని గావచ్చును. ద్వాదశీ శ్రవణలతో యేకాదశిగూడినచో విష్ణుశృంఖలయనబడును. ఆదినమందు పవసించినయెడల పాపములు నశించి సిద్ధినొందును-

అథ కేవలశ్రవణద్వాదశీ

మాధవీయే-కాలనిర్ణయే ॥శ్లో॥ శుక్లావా యదివాకృష్ణా ద్వాదశీ శ్రవణాన్వితా॥ తయోరేవోపవాసశ్చ త్రయోదశ్యాంతు పారణమ్॥ ఏకాదశీముపోష్యైవ ద్వాదశీం సముపోషయేత్। నచాత్ర విధిలోపస్స్యాదుభయోర్దైవతం హరిః ॥ అసమాప్తే వ్రతే పూర్వే నైవ కుర్యాద్వ్రతాంతరం। ఏకదైవత ముద్దిశ్య కర్తవ్యం నాన్యథా క్వచిత్ ॥ద్వాదశ్యాంతు భవేద్యోగో శ్రవణస్య ద్విజైవహి । తదోపవాసః కర్తవ్యో వైష్ణవైస్సర్వదాపిచ॥ ఉత్తరాషాఢ సమ్మిశ్రా శ్రోణా మధ్యాహ్నగాపివా । ఆసురీచైవ తారాస్యాద్ధంతిపుణ్యం పురాతనమ్ ॥ ఉదయవ్యాపినీ గ్రాహ్యా శ్రోణా ద్వాదశికాయుతా । విశ్వక్సేనసంయుతా సా చేన్నైవోపోష్యా శుభేప్సుభిః॥ బృహన్నారదీయే॥ ఉదయవ్యాపినీం కుర్యాచ్ఛ్రవణద్వాదశీం సదా। ఆచార్యాః కేచిదిచ్ఛంతి కేచిన్నేచ్ఛంతి చాపరే॥ ముహూర్తత్రితయం వాపి సంగవాంత మథాపివా । శ్రవణం ద్వాదశీచైవ సంగవే యాను వర్తతే॥ శ్రవణద్వాదశీ సాస్యాదుపోష్యా విష్ణుతత్పరైః॥ కాలనిర్ణయే ॥ ఉత్తరామిశ్రితా శ్రోణా నైవోపోష్యా తదా భవేత్ । నాపిమధ్యాహ్నతో న్యూనా లంఘనా వ్రతభేద్యది॥ స్మృత్యర్థసారే॥ ఉత్తరావేధరహితం శ్రవణః ద్వాదశీ పునః । ప్రాప్నోతి యది మధ్యాహ్నే కుర్యాత్తత్ర ప్యాముపోషణమ్॥ కాలాదర్శే॥ అభివిద్ధ క్తిసంయుక్తా శ్రవణద్వాదశీ తిథిః। సూర్యోదయే యదా సా తు నోపోష్యా విష్ణుతత్పరైః॥

తా॥ శుక్లపక్షమందుగాని కృష్ణపక్షమందుగాని ద్వాదశి శ్రవణముతో గూడినయెడల అదినమందుపవాసముజేసి త్రయోదశియందు పారణచేయవలెను: ఏకాదశియందుపవాసముచేయవలెను; ఇట్టి ద్వాదశియందునూ యుపవాసముచేయవలయును, రెండుతిథులకున్నూ హరియే దేవతగనుక భేదములేదు: ఆరంభించినవ్రతము పూర్ణముగాకూండా మరియొకవ్రతమునారంభించగూడదు: యేకదైవతవ్రతమును చేయవలెను. ద్వాదశి శ్రవణాయోగము దినమందైతె వైష్ణవులు సర్వదా యుపవాసము

తా॥ భాద్రపదశుక్లాష్టమి జ్యేష్ఠానక్షత్రముతో గూడినయెడల అది మహాపర్వము. అందు జ్యేష్ఠాదేవినిపూజించవలయును. సూర్యుఁడు కన్యారాశియందుండఁగాపూజించవలయును. జ్యేష్ఠాదేవినిపూజించినయెడలదారిద్ర్యముతొలగి ఐశ్వర్యము గలుగును. ఈపూజ రాత్రియందుచేయవలయును. ఈవ్రతము తిథియందును నక్షత్రమందునుజేయవలయును. మొదటిది కేవలతిథియందును రెండవది కేవలనక్షత్రమందునుచేయువలయును. అనఁగా ప్రతిసంవత్సరమందును ప్రతిజ్యేష్ఠానక్షత్రమందునుజేయవలయును. ఇవియే రెండువ్రతములు. ఇంకొకవిశేషము. అష్టమీతిథి జ్యేష్ఠానక్షత్రము ఆదివారము యీమూఁడునుగూడినయెడల నీలజ్యేష్ఠయనఁబడును. ఇది బహుదుర్లభము. ఈవ్రతము అనూరాధతో గూడిన జ్యేష్ఠయందుచేయవలయును గాని మూలతో గూడినజ్యేష్ఠయందు చేయగూడదు. మూలవిద్ధయందాచరించినయెడల ఆయుర్దాయము క్షీణించును. అస్తమానసమునకుముందు జ్యేష్ఠ సమాప్తమైనయెడల మూలవిద్ధ పనికిరాదుగాని తరువాత మూలవిద్ధ పనికివచ్చును, పూర్వకాలమందు దుర్యోధనుఁడు మూలవిద్ధావ్రతమునుచేసినాడు గనుకనకుటుంబముగా నశించినాడు యేదినమందు మధ్యాహ్నకాలమునకుమీదస్వల్పమైనను జ్యేష్ఠానక్షత్రముండునో ఆ దినమందు పూజించవలయును, తక్కువయినచో పూర్వదినమందు పూజించవలయునని మాధవాచార్యులవారి యభిప్రాయము.

అథ శ్రవణద్వాదశీ

సైవ వామనజయంతీత్యుచ్యతే। కల్పే ॥శ్లో॥ నభస్యే శుక్లపక్షే తు ద్వాదశ్యాం శ్రవణోడుని। బలేస్తు బంధనం కర్తుం మధ్యాహ్నే మాధ్యాహ్నే వామన స్స్వభూత్ ॥ జయంతీ చ మనాఖ్యా స్యాత్సైవోపోష్యా నరోత్తమైః॥ సర్వపాపప్రశమనీ సర్వకామప్రదాయినీ॥ ఏకాదశ్యాం భవేద్యోగో ద్వాదశ్యాం శ్రవణస్య చ। పూర్వాహ్నే వాథ మధ్యాహ్నే సాతిథిర్మహతీ స్మృతా॥ పురాణసముచ్చయే॥ ద్వాదశీం శ్రవణాంస్పృష్ట్వా స్పృశేదేకాదశీం యది స ఏవ వైష్ణవో యోగో విష్ణుశృంఖలసంజ్ఞకః॥ తస్మిన్నుపోష్య విధినా నరః సంక్షీణకల్మషః। ప్రాప్నోత్యనుత్తమాం సిద్ధిం పునరావృత్తిదుర్లభమ్॥

తా॥ భాద్రపదశుక్లద్వాదశియందు శ్రవణానక్షత్రమునందుబలిబంధనకొఱకు వామనుఁడుదయించెను గనుక అది వామనజయంతియనఁబడును: ఆనాడుపవాసము చేసినయెడల సప్త సప్తపాపములు నశించును.. ఏకాదశియందే ద్వాదశీ శ్రవణానక్షత్రములయొక్క సంయోగమయ్యెనేని అది మహతియనఁబడును అనఁగా మిక్కిలి

యెడల పూర్వవిద్ధనుగ్రహించవలయును సంగవాంతమనఁగా మధ్యాహ్నమని అర్థము ఆషాఢమాసము మొదలు సంవత్సరపర్యంతము రెండుపక్షములందును చతుర్థి యందు వినాయకవ్రతమునుజేయవలయును వినాయకవ్రతమందుమాత్రముచవితిని తదియతోగూడినదానిని గ్రహించవచ్చును అన్యదేవపూజకు పంచమీసహితను తెలిసికొనవలయును

సంకటచతుర్థీ

పురాణే ॥శ్లో॥ శృణు రాజన్ ప్రవక్ష్యామి మంత్రైరాగమసంభవైః కృష్ణపక్షే చతుర్థ్యాంవై నిశిచంద్రోదయే నృప ॥ ఉపధీభిశ్శుక్లతిలైర్దివా స్నాత్వా ప్రసన్నధీః। కార్యం సంకల్ప్య మనసా ధ్యాత్వా దేవం గణాధిపమ్॥ నిత్యకర్మసమాప్యాథ నిశిచంద్రోదయే నృప తత్రపీఠం గణేశస్య పూజయేత్కుసుమాక్షతైః ॥ విధూదయే తు దా సస్యాచ్చతుర్థీ సంకటవ్రతే। తృతీయా సంయుతా కార్యా సర్వదా శుభకాంక్షిభిః॥ చంద్రోదయే యదా న స్యాచ్చతుర్థీ పరసంయుతా। తదా పూర్వైవ కర్తవ్యా యది చ స్యాద్ద్వివిధూదయే॥ చంద్రోదయే చతుర్థీతు యదా న స్యాద్దినద్వయే। ప్రదోషవ్యాపినీ గ్రాహ్యా చతుర్థీ సంకటవ్రతే ॥ దినద్వయేపి వర్తేత చతుర్థీ యా విధూదయే। పూర్వైవ ప్రతిభిః కార్యా గణనాథపరాయణైః॥ సూర్యోదయం సమారభ్య చతుర్థీ యా చ వర్తతే । చంద్రస్యోదయపర్యంతం సా భవేత్సర్వకామదా॥

తా॥ చతుర్థీప్రసంగమువలన సంకటచతుర్థి చెప్పఁబడుచున్నది కృష్ణపక్షమందు చతుర్థియందు ఓషధులతోను తెల్లనువ్వులతోను పగలుస్నానముచేసినిత్యము చేయఁతగిన ఆహ్నికమునుపూర్తిజేసి స్వచ్ఛమైన మనస్సుతో గణేశునిధ్యానించి సంకల్పముచేసి రాత్రిచంద్రోదయమందు గణేశునకు పీఠపూజచేయవలెను ఆగమ మంత్రములతో పూజించవలయును పుష్పాక్షత గంధ ధూపదీపనైవేద్యాదులతో గణేశుని పూజించవలయును చతుర్థి చంద్రోదయకాలమునకులేనియెడల తృతీయ నాడె చంద్రోదయకాలమునందుపూజించవలయును దినద్వయమందును చంద్రోదయకాలమునకు చతుర్థిలేనియెడల ప్రదోష వ్యాపినియగుచతుర్థిని తెలుసుకొనవలయును దినద్వయమందును చతుర్థి చంద్రోదయమునకువున్నయెడల పరదినమందే గణేశ పూజచేయవలెను సూర్యోదయము మొదలు చంద్రోదయపర్యంతము చతుర్థి యున్న యెడల అట్టి చతుర్థి మిక్కిలి ప్రశస్తము

అథ ఋషిపంచమీ

భవిష్యోత్తరపురాణే॥ శ్లో॥ మాసిభాద్రపదే శుక్లే పంచమ్యాం పూజయేన్మునీన్॥ ప్రాతర్నద్యాంతు సుస్నాయ కశ్యపాదీంశ్చ సప్త వై॥ పంచమీ సైవ కర్తవ్యా షష్ఠీయుక్తా చ భారత । ఋషీణాం మునిభిః ప్రోక్తా సర్వపాపప్రణాశినీ॥ ముహూర్తద్వితయం వాపి పంచమీ యాయదిర్భవేత్ । ఋషీణాంపూజనే సైవ కర్తవ్యా వ్రతిభిః పరా॥ చతుర్థీసంయుతా యాంచ పంచమ్యాం మునిపూజనం। ప్రతిభిర్నైవ కర్తవ్యం కృతం చేన్నిష్ఫలం భవేత్ ॥

తా॥ భాద్రపదశుక్ల పంచమి ఋషిపంచమి, అదినమందు ప్రాతస్స్నానము చేసి సంధ్యావందనాదికము నుజేసి కశ్యపాత్రి భరద్వాజ విశ్వామిత్ర గౌతమ జమదగ్ని వసిష్ఠులను సప్తమునీంద్రులను బూజించవలెను. పంచమిని షష్ఠితో గూడినదానిని గ్రహించవలయును. రెండుముహూర్తములయినను ప్రాతఃకాలమందు పంచమీతిథి యున్నయెడల అనాఁడె బూజించవలయును. చతుర్థీయుక్తపంచమియందు బూజించఁగూడదు. బూజించిన నిష్ఫలమగును.

అథ దూర్వాష్టమీ

పురాణే॥ శ్లో॥ శుక్లాష్టమీ తిథిర్యాతు మాసిభాద్రపదే భవేత్ । దూర్వాఖ్యా సాష్టమీ జ్ఞేయా నోత్తరా సాభిధీయతే॥ ప్రాప్తే భాద్రపదే మాసి శుక్లాష్టమ్యాం చ భారత । దూర్వామభ్యర్చయేత్ భక్త్యా జ్యేష్ఠాం మూలం చ వర్జయేత్ ॥ యానపూజయతే దూర్వాం మోహాదిహ యథావిధి త్రీణిజన్మాని వైధవ్యం లభతే నాత్రసంశయః॥ తస్మాత్సం పూజనీయా సా ప్రతివర్షం వధూజనైః। సుఖసంతానజననీ భ్రాతృసౌఖ్య ప్రదా సదా ॥ మాసిభాద్రపదే శుక్లే యాభవేదష్టమీ నృప। దూర్వాష్టమీతి సాజ్ఞేయా పూర్వవిద్ధా ప్రశస్యతే॥ ముహూర్తే రోహిణేష్టమ్యాం పూర్వా వా యదివా పరా । దూర్వాష్టమీతి సా కార్యా జ్యేష్ఠాం మూలం చ వర్జయేత్ ॥ అత్రచ పరదినవిధానం పూర్వదినే జ్యేష్ఠామూలర్క్ష యోగవిషయమ్ ॥

తా॥ ఏమ్మట దూర్వాష్టమీతిథిని నిర్ణయించఁబడును. భాద్రపదశుక్లపక్షమందలి అష్టమి దూర్వాష్టమి యనఁబడును. ఇది పూర్వవిద్ధ ప్రశస్తముకాని పరవిద్ధప్రశస్తముగాదు- ఈదినమందు దూర్వను పూజించవలయును. దూర్వమనఁగా గరికె.

జ్యేష్ఠ: మూల యానక్షత్రములు పనికిరావు. ఇది స్త్రీకర్తృకవ్రతము. కాఁబట్టియే స్త్రీ దూర్వ బూజ చేయదో అస్త్రీ మూఁడుజన్మలందు తప్పక వైధవ్యము నొందును. కాఁబట్టి ప్రతిసంవత్సరమందును స్త్రీలు దూర్వను బూజించవలెను. అట్లయిన యెడల సంతానవంతులు అగుదురు, భాతృసౌఖ్యము నొందుదురు, ఇందు పూర్వవిద్ధా ప్రశస్తము అష్టమీతిథియందు రోహిణీముహూర్తమందు పూజించవలెను. అనఁగా రోహిణీముహూర్తవ్యాపినియగు అష్టమీతిథియందు బూజించవలెను. జ్యేష్ఠామూలలను మాత్రము విడువవలయును. అనఁగా బూర్వదిన పరదినములలో జ్యేష్ఠమూలలు యే దినమందు లేకుండునో ఆదినమందు బూజించవలయును. రౌహిణముహూర్తమనఁగా నవమముహూర్తము. కుతుపముహూర్తమనఁగా అష్టమముహూర్తము, గంధర్వ ముహూర్తమనఁగా సప్తమముహూర్తము

అథ జ్యేష్ఠాష్టమీ నిర్ణీయతే

కాలాదర్శే ॥ శ్లో॥ భాద్రే శుక్లాష్టమీ జ్యేష్ఠా నక్షత్రేణ సమన్వితా । మహతీకీర్తితా లోకే తస్యాం జ్యేష్ఠా దేవీం ప్రపూజయేత్ ॥ లింగపురాణే కన్యార్కేఽయాష్టమీ శుక్లా జ్యేష్ఠర్క్షే మహతీ స్మృతా । అలక్ష్మీ పరిహారాయ జ్యేష్ఠాం తత్ర ప్రపూజయేత్ ॥ మాసి భాద్రపదే శుక్లే పక్షే జ్యేష్ఠర్క్షసంయుతా । రాత్రిర్యస్మిన్ దినే కుర్యాత్ జ్యేష్ఠాయాః పరిపూజనమ్ ॥ ఇదం తిథ్యా నక్షత్రే చోక్తం తత్రాద్యం కేవలతిథ్యాకామ్యం అంత్యం కేవలర్క్షే॥ తదుక్తం మాత్స్యే ॥ ప్రతాల్యర్క్షే తథా ప్రోక్తం యజ్జ్యేష్ఠా దేవతం వ్రతం। ప్రతి జ్యేష్ఠా వ్రతం యచ్చ విహితం కేవలోడుని ॥ తిథావేవా చరేదాద్యం ద్వితీయం కేవలర్క్షతః ॥ తత్ర కశ్చిద్విశేషః స్కాందే॥ తత్రాష్టమ్యాం యదా భానోర్వారో జ్యేష్ఠర్క్షమేవచ॥ నీలజ్యేష్ఠేతి సా ప్రోక్తా దుర్లభా బహుకాలికీ॥ నీలజ్యేష్ఠా వ్రతం యచ్చ విహితం కేవలోడుని॥ జ్యోతిః ॥ మైత్రవిద్ధా సదా కార్యా జ్యేష్ఠా కామప్రదాయినీ మూలవిద్ధా నకర్తవ్యా జ్యేష్ఠా కామవినాశినీ॥ మూలవిద్ధా కృతా జ్యేష్ఠా పురా దుర్యోధనేనహి ఆయుః క్షయం గతాస్సర్వే తస్మాత్తాం పరివర్జయేత్ ॥ గర్గః ॥ అన్యాగావర్తనా జ్యేష్ఠా దినేయస్మిన్ సమాప్యతే । మూలవిద్ధా నిషిద్ధా సా తదూర్ధ్వం చేచ్ఛుభప్రదా ॥ మాధవీయే॥ యస్మిన్ దినే భవేజ్జ్యేష్ఠా మధ్యాహ్నాదూర్ధ్వమప్యణః। తస్మిన్నహని పూజాస్యాత్ న్యూనా చేత్పూర్వవాసరే ॥

శాస్త్రము. కుతుపము మొదలు నాలుగు ముహూర్తములు శ్రాద్ధకాలమని గ్రంథాంతరాభిప్రాయము. అయిదు ముహూర్తములు శ్రాద్ధకాలమని మరియొకమతము. ఐదు ముహూర్తములనఁగా ౧౦ ఘటికలు. ఎట్లనగా గంధర్వముహూర్తముతో ౧౪ ఘటికలు తరువాత౯ముహూర్తములకు ౧౦ ఘటికలు మొత్తము ౨౪ ఘటికలు. అపరాహ్ణసమాప్తికాలము ౨౪ ఘటికలు. గనుక అపరపక్షము ౨౪ కి మించగూడదు [పైనచెప్పినప్రకారము కుతుపముహూర్తముందారంభించి రౌహిణముహూర్తముతో సమాప్తిచేయవలయుననుమాట ఏకోద్దిష్టశ్రాద్ధవిషయముగాని పార్వణశ్రాద్ధవిషయంగాదని నిర్ణయసింధుకారుఁడు శ్రాద్ధారంభ కాలనిర్ణయప్రకరణమందుచెప్పియుండెను

అథార్ధోదయనిర్ణయః

శ్లో॥ అమార్కపాతశ్రవణై ర్యుక్తాచే త్పుష్యమాఘయోః। అర్ధోదయస్సవిజ్ఞేయః కోటిసూర్యగ్రహైస్సమః॥ దివైవ యోగశ్శస్తోయం ఉషఃకాలేపివాయది। నైవ రాత్రౌతుకర్తవ్యం ప్రసరై ర్ధర్మపరాయణైః॥ స్కందపురాణే అర్ధోదయేతుసంప్రాప్తే సర్వంగంగాసమంజలం। శుద్ధాత్మానో ద్విజాస్సర్వే భవేయుః బ్రహ్మసమ్మితాః॥ యత్కించిత్క్రియతేదానం తద్దానంమేరుసన్నిభం। పిత్రూనుద్దిశ్యయచ్ఛ్రాద్ధం గయాశ్రాద్ధసమంభవేత్॥ చతుష్షష్టిపలంముఖ్యమమత్రింతత్కారయేత్। చత్వారింశత్పలంవాపి పంచవింశతి రేవవా॥ నిధాయ పాయసంతత్ర పద్మమష్టదళంలిఖేత్। పద్మస్యకర్ణికాయాంతుకర్షమాత్రసువర్ణకమ్॥ తదభావేతదర్ధంవా తదర్ధంవాపికారయేత్। కృత్వాతుతండులైశ్శుద్ధైః పద్మమష్టదళంశుభమ్॥ అమంత్రంస్థాపయేత్తత్ర బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మకం। తేషాంపూజాతతఃకార్యా శ్వేతమాల్యైస్సుశోభనైః॥ వస్త్రాదిభిరలంకృత్య బ్రాహ్మణాయనివేదయేత్। విప్రాయ వేదవిదుషే శ్రోత్రియాయకుటుంబినే। దానమంత్రః॥ సువర్ణ పాయసం మంత్రం యస్మాద్దేవత్రయీమయం। ఆపత్తేసారణంయస్మాత్తద్గృహాణద్విజోత్తమ॥ సముద్రమేఖలాంపృథ్వీం సమ్యగ్దత్వాతుయత్ఫలం। తత్ఫలంలభతేమర్త్యః కృత్వామత్రస్యదానకమ్॥

తా॥ పుష్యమాసమందు అమావాస్య ఆదివారము శ్రవణము వ్యతీపాతయోగము నాలుగునుకూడినయెడల అర్ధోదయమను అలభ్యయోగము కోటిసూర్యగ్రహణతుల్యము. ఈయోగము పగటియందు ముఖ్యము ఉషఃకాలమందు సంభవించినను

తాంబూలైఃప్రతివాసరమ్॥ యావన్నందాంసమాగచ్ఛ్య సనవమీమహార్ధీభవేత్। తానదేనహికర్తవ్యా జపపూజాదికాఃక్రియాః॥

తా॥ ఆశ్వయుజశుక్ల ప్రతిపత్తునందు విఘ్నేశ్వరపూజా పుణ్యాహవాచనములనుచేసి ఋత్విగ్వరణముచేసి దేవీపూజచేయవలయును, నేను దేవీపూజచేయుచున్నాను మీరునాకు సహాయులుగావుండి దేవీపూజను స్తోత్రములను సూక్తములను జేయవలయును అని సఫలాక్షతలు నివ్వవలయును. వారుఆలాగే చేయుదుము అని అక్షతలుపుచ్చుకొని చేయవలెను. శక్తినిఁబట్టి నవగ్రహమంత్రములను గణేశమంత్రమును జపము చేయించవలయును, తాను స్వయంగానుకాని ఋత్విక్కులవలన కాని కోటిజపమును ఒక్కొక్కమంత్రమునకు చేయించవలయును. ప్రతిదినమందును కుమారీపూజనుచేయవలయును. ఏకోత్తరవృద్ధిగా పూజించవలయును. లేక ప్రతిదినమందు తొమ్మిదిమందిని పూజించవలెను, రెండవసంవత్సరము మొదలు కన్యలను పూజించవలయును. ప్రతిపత్తు మొదలు నవమీపర్యంతము తొమ్మిది దినములు అవాహనాది షోడశోపచారపూజలుచేయవలెను. జపములను తొమ్మిదిదినములు చేయించవలెను-

అథ నవమీనిర్ణయః

శ్లో॥ ఆశ్వయుక్శుక్లనవమీ హ్యష్టమీమూలసంయుతా॥ సా మహానవమీతస్యాం జగన్మాతరమర్చయేత్ తథాచ॥ స్మృతిచంద్రికాయామ్। శుక్లాష్టమ్యాశ్వినేమాసే యాతుమూలర్క్షేణసంయుతా। సా మహానవమీప్రోక్తా సాపిచాత్యంతదుర్లభా॥ నవమ్యానవరాత్రోహ్యపూర్వతఃపరతోపివా। యథాప్రతిపదాదిస్యాన్నవదుర్గార్చనంసదా॥ విధినానవదుర్గాశ్చ క్రమాత్ప్రతిపదాదిషు। నవమ్యాంవర్జనాద్యాసు తిథిష్వేవంప్రపూజయేత్॥ తిథిప్రయుక్తపూజాయాం తిథిర్యావర్తనే నహి। సాచపూర్వాతిథిర్గ్రాహ్యా సైవసంపూర్ణవాసరే॥ ఆనర్తన ద్వయేతత్రతిథిశ్శాఖవేద్యదిసాతిథిఃపరతోగ్రాహ్యాపూర్వేహాన్యస్తువానవా॥ నవమ్యాంచజపోహోమః సమాప్యోవిధివద్బలిః అన్యథాకురుతేయస్తు పుత్రదారధనక్షయా॥ సూర్యోదయే యదారిక్తా పూర్ణాస్యాదపరాయది। బలిదానంప్రకర్తవ్యం తత్రదేశేశుభావహమ్॥ అష్టమ్యాముదితేసూర్యే దినాంతేనవమీభవేత్। ప్రభాతే బలిదానంచేత్క్రియన్మాతాత్రిలభ్యతే॥ దుర్గార్ణవే। ఆశ్వినస్యసితే

పక్షే నవమీయాష్టమీయుతా॥ సాగ్నిహోత్రపూజనే దేవ్యా హోమే గ్నిహోత్రపరాన్వితా॥ నవమ్యాంపూర్వవిద్ధాయాం హోమం యః కురుతేనరః। విత్తాపత్యకళత్రాదిన్నాశయేచ్ఛకులంసతు॥ సూర్యోదయే యుదానస్యా న్నవమీచాపరేహని। తదాష్టమీయుతాకార్యా నవమీఘటతథైవ॥సంగవేయదివతేంత నవమీచాపరేహని హోమం తత్రైవకుర్వీత బలిదానాదికంచయత్॥ తథాచార్ణవే॥ ముహూర్తమాత్రావర్తేత నవమీయదిచేత్పరా। ప్రారభ్యాపరరాత్రేతు హోమంతత్రసమాపయేత్॥ కుంకుమాక్తేనచాన్నేన బలింవద్యాద్విధానతః। పూర్వతోదిక్షుసర్వాసు తత్తన్మంత్రేణవైక్రమాత్॥ బ్రాహ్మణాన్పూజయేద్భక్త్యా వస్త్రాలంకారభూషణైః॥ఋత్విగ్భ్యోదక్షిణాందద్యాచ్ఛ్రేయస్సంపాదయేత్తతః॥ సంపూజ్యదేవతాం సమ్యక్కుమారీశ్చసువాసినీః। పూజయేద్గంధపుష్పైశ్చ వస్త్రాలంకారకంచుకైః॥ శ్రీయుఃఫలంసమాసాద్య దేవ్యాస్తుపురతస్థితః। హుతంద త్తంచయద్ద్రవ్యం తత్సర్వంవినివేదయేత్॥ యజమానంసపత్నీకం సుతభ్రాతృసమన్వితం।కలశస్థోదకేనైవ మార్జయేచ్చూతపల్లవైః॥ ఆచార్యోజాపకైస్సార్థం వేదమంత్రైర్యథావిధి।శక్రాదిభిస్స్తుతిపరైః శ్రీసూక్తేనతథైవచ॥ మార్జయేత్తాంజయేద్వస్త్రైర్యష్టాకుర్యాత్ప్రదక్షిణం॥ దేవ్యాహుతేతాద్యిశ్లోకైః పృథక్ప్రణవపూర్వకైః॥ ప్రార్థయేచ్చతతో దేవీం ముహూర్తుమ్మహారతందిశః।యస్యస్మృత్యాదిభిః శ్లోకైః కృతంసర్వంనివేదయేత్॥ కుమారీర్బ్రాహ్మణీశ్చైవ భోజయేత్తుసువాసినీః।దీనాంధకృపణాదీంశ్చ భుంజీయాత్సహబంధుభిః॥ ఇత్థంయఃకురుతేమర్త్యః పూజనంప్రతివత్సరం। యంయంకామయతేకామం దేవీతంతంప్రయచ్ఛతి॥ తస్మాత్సర్వప్రయత్నేనపూజనీయామనీషిభిః॥ ఇతి నవరాత్రప్రకరణమ్.

తా॥ ఆశ్వయుజశుక్ల నవమి అష్టమీ మూలానక్షత్రములతో గూడిన యెడల మహానవమి అనఁబడును. అది మిక్కిలి దుర్లభము. అనఁగా నవమీదినమందు మూలాష్టములుకలియుట దుర్లభము.నవమినిగూడా పాడ్యమివలెనే పూర్వదినమునో పరదినమునో గ్రహించవలయును. అనఁగా నవమీతిథి పూర్వదినమందుకాని పరదినమందుకాని అపరాహ్ణకాలమునకు వున్నదినమందు గ్రహించవలయును. అవ

అథ ప్రత్యాబ్దికనిర్ణయః

తత్రస్మృతిః॥శ్లో॥ రవేరుదయమారభ్య సాయంయాస్యాత్తుసాతిథిః।సైవప్రత్యాబ్దికేగ్రాహ్యా పూర్వాహ్ణస్పర్శదర్శనాయది॥ తిథిర్యోదయమారభ్య సాయాహ్నంయదిచస్పృశేత్। ప్రత్యాబ్దికేమాసికేసా గ్రాహ్యేతిమనురబ్రవీత్॥ తథాచహేమాద్రౌ॥ సాయాంతస్యపరత్రచేస్స్మృతతిథిస్సైవాబ్దికేమాసికే॥గ్రాహ్యస్సాద్వ్యపరాహ్ణయోర్యదితదా యత్రాధికాసామతా॥ తుల్యాచేదుభయాపరాహ్ణసమయేపూర్వానచేత్తద్వయోః॥పూర్వైవతిముహూర్తగాస్తసమయేనోచేత్పరైవోచితా।అన్యచ్చ॥ ఉభయత్రాపరాహ్ణేచేద్వ్యాప్తిర్యత్రాధికామతా।తుల్యాచేదుభయత్రాపి పూర్వోనోచేత్తథాపరా॥ క్షీణమానేతుపూర్వైవ వర్ధమానేతునైపరా।సమత్వేపిత్రవ్యాపిన్యాగ్రాహ్యకుతపకాలికీ॥ కుతుపోహ్నుఃముహూర్తాం త్రిభిరాయదాచరతిభాస్కరః।సకాలఃకుతుపస్తత్ర పిత్యాణాందత్తమక్షయమ్॥ ప్రారభ్యకుతపే శ్రాద్ధం కుర్యాదారౌహిణంబుధః॥ విధిజ్ఞోవిధిమాస్థాయరౌహిణంతునలంఘయేత్॥

తా॥ సూర్యోదయముమొదలు సాయంకాలమువరకు యేతిథియుండునో ఆతిథిని అబ్దికమందు గ్రహించవలయును. అట్లుగాలేకున్న యెడల పూర్వదినమును గ్రహించవలయును అబ్దికమునందును మాసికమందును యిట్టితిథినే గ్రహించవలయును అపరాహ్ణమందు యేనాడువ్యాపించునో ఆనాడుగ్రహించవలయును రెండుదినములందు అపరాహ్ణవ్యాపినిఅగునేని యేదినమందధికవ్యాప్తిగలదోఆదినమును గ్రహించవలెను. దినద్వయమందు సమానముగానున్న యెడల పూర్వదినమనియొకమతము. మరియొకమతము తిథిక్షయమందు పూర్వదినమును వృద్ధియందు పరదినమును గ్రహించవలయును. తిథిసామ్యమందును పరదినమును గ్రహించవలెను కుతుపకాలవ్యాపినిఅయినయెడల దానిని గ్రహించవలయును కుతుపకాలమునందును మొదలుపెట్టి రౌహిణముహూర్తమువరకు శ్రాద్ధమును బెట్టవలయును రౌహిణముహూర్తమునుమాత్రము దాటగూడదు కుతుపకాలము అనఁగా పగలు యెనిమిదిభాగములుచేయఁగా అష్టమభాగము రౌహిణమనఁగా నవమభాగముగంధర్వమనగాసప్తమభాగము. శ్లోకార్థము కుతుపముహూర్తము మొదలుమూఁడుముహూర్తములుకాలము శ్రాద్ధకాలము అట్టికాలమందు శ్రాద్ధమును పెట్టినయెడల అక్షయమగును అష్టమభాగము కుతుపమనియొకశాస్త్రము. శ్రాద్ధకాలమంతయుకుతుపమనియొక

నదినస్యః శ్రాద్ధకాలోద్వయోశ్చే॥ ద్యతాగ్నిరల్పోయదా సాయాదిభ వతినమః శ్రీయః కూర్మేతు పూర్వః॥ నృధ్యాసామేప్యప్యనగ్నేర్వ్యవతి వృషలమోక్ష్యేరేవాహితాగ్నేః। పూర్వోన్నాతా పరాహ్ణాంస్పృ శతిచనమత స్పర్శతో యంవిధిస్యాత్॥ హారీతః॥ అపరాహ్ణః పితౄణాం తుయాపరాహ్ణోనుయాయిని॥ సాగ్నిహోత్రపితృకృత్యేషు నపూర్వా హ్ణేనుయాయిని॥ భూతవిద్ధామమావాస్యాం మోహాదజ్ఞానతోపివా। శ్రాద్ధకర్మణియేకుర్యుః తేషామాయుఃప్రహీయతే॥ భూతవిద్ధా ప్యమావాస్యా ప్రతిపన్మిశ్రితాపివా। పిత్ర్యేకర్మణివిద్వద్భిః గ్రా హ్యాస్యాదపరాహ్ణికీ॥ ప్రతిపద్యప్యమావాస్యా నాపరాహ్ణగతాభ వేత్। భూతవిద్ధైవసాగ్రాహ్యా పితృకర్మణిసర్వదా॥

తా॥ అశ్వలాయనసూత్రము అమావాస్యయందపరాహ్ణమందు పిండపితృ యజ్ఞమునుజేయవలయును. దక్షిణాగ్నినుండియొక అంగారమునుతీసి పాకముచేయ వలయును. పూర్వాహ్ణమందు దేవతలకున్ను; మధ్యాహ్నమందుమనుష్యులకున్ను అపరాహ్ణమందు పితరులకున్ను సపర్యచేయవలయును ఈభాగత్రయకల్పనఅహి తాగ్నివిషయము అనాహితాగ్నికి పంచవిభాగకల్పన చేయవలెను. ప్రాతఃకాలము సంగవకాలము; మధ్యాహ్నకాలము, అపరాహ్ణకాలము సాయాహ్నకాలముఅందరి కిన్ని పంచభాగకల్పనచేయవలయును. అనఁగా అనాహితాగ్నికి దర్శఅయిదుకాలము లును ఆహితాగ్నికి మూఁడుకాలములును వుండును. దర్శము నిర్ణయించుచున్నాఁడు దర్శయేదినమందు అపరాహ్ణమును స్పృశించునో ఆదినమందు శ్రాద్ధమును పెట్ట వలయును- రెండుదినములందు అపరాహ్ణమునువ్యాపించినయెడలయేదినమందధిక వ్యాప్తికలదో ఆదినమందు పెట్టవలయును రెండుదినములందు సమానముగావ్యాపిం చినయెడల తిథిక్షయమందు పూర్వదినమందును, వృద్ధియందును, సామ్యమందును అనాహితాగ్నియు; స్త్రీలు: శూద్రులును పరదినమందు పెట్టవలయును. అహితాగ్ని పూర్వదినమందు పెట్టవలయును. పితరులకు అపరాహ్ణకాలముముఖ్యము. యేతిథి అపరాహ్ణమును స్పృశించునో ఆతిథిని పితృకార్యములందు గ్రహించవలయును పూర్వాహ్ణవ్యాపినిని గ్రహించగూడదు. ఎవ్వరుచతుర్దశితో గూడినదర్శయందుశ్రాద్ధ మునుజేయుదురో వారికి ఆయువుతరుగును. ప్రతిపత్తుతో గూడిన అమావాస్య అప రాహ్ణమునువ్యాపించనియెడల చతుర్దశితో గూడిన అమావాస్యనుగ్రహించవలెను. ప్రతిపత్తుతో గూడినదిగాని చతుర్దశితో గూడినదిగాని అమావాస్యయేదినమందు అప రాహ్ణమును స్పృశించునో ఆదినమందు శ్రాద్ధమును జేయవలయును.

తఁనకాలమనఁగా మధ్యాహ్నము. పాడ్యమిమొదలు తొమ్మిదిదినములందును క్రమ ముగా నవదుర్గలనుపూజించవలెను. అనఁగా పాడ్యమిమొదలు నవమివచ్చువాక తొమ్మిదిదినములందు తొమ్మిదిదుర్గలనుపూజించవలెను. తిథిప్రయుక్తపూజయందు ఆతిథిని సంపూర్ణముగానున్నదినమందు అనఁగా పూర్వదినమందు గ్రహించవలెను. రెండుదినములందు ఆతిథివచ్చినయెడల పరదినమునుగ్రహించవలయును. నవమి యందు జపసమాప్తి హోమసమాప్తిచేయవలయును. బలిదానముచేయవలయును. అన్యథాచేసినయెడల పుత్రభార్యా ధనాదులు నశించును. సూర్యోదయకాలమందు నవమి స్వల్పముగానుండి దశమి సంపూర్ణముగానున్నయెడల బలిదానముచేయువలెను ఆదేశమునకు మంగళావహము. అష్టమిదినమందు రవి వుదయించి సాయంకాలము నకు నవమివచ్చి మరునాడుదయమునకు నవమియున్నయెడల బలిదానము శేషనవమి యందుచేయవలెను. దుర్గార్ణవగ్రంథమతము. ఆశ్వీజశుక్లనవమి అష్టమితో గూడిన యెడల దేవీపూజకు అతిదినిగ్రహించవలెను. హోమమునకు పరదినమునుగ్రహిం చవలెను. పూర్వవిద్ధ నవమియందు హోమముచేసినయెడల భార్యాపుత్రధనాదులు నశించును. పరదినమందు సూర్యోదయకాలమునకు నవమిలేనియెడల అపుడు పూర్వ దినమునుగ్రహించవలయును, పరదినమందు సంగవకాలమువఱకు నవమియున్నయె డల హోమము బలిదానము ఆనాడేచేయవలయును. పరదినమందు నవమిముహూర్త మున్నను అపరరాత్రమందారంభించి హోమముచేయవలయును: కుంకుమతో కలిపిన అన్నమును ముద్దలుచేసి బలిదానముచేయవలెను. పూర్వాదిదిక్కులందు క్రమముగా బలిదానముచేయవలెను: బ్రాహ్మణులకు వస్త్రాలంకారములనివ్వవల యును: ఋత్విక్కులకు దక్షిణలిచ్చి తృప్తిపరచవలెను; అట్లుయినతనకు శ్రేయస్సు గలుగును: దేవీపూజనుచేసి కుమారీపూజనుచేసి సువాసినీపూజనుచేసి వస్త్రాలంకార కంచుకాదులతో వారిని పూజించవలయును తరువాతదేవినిస్తుతించి జపహోమదానా దులను దేవికి తర్పణచేయవలెను కలశోదకముతో సకుటుంబముగానున్న యజమా నుని మామిడిఆకులతో మార్జనచేయవలెను ఆచార్యుండు జాపకులతోగూడి వేదమం త్రములతోను ఇంద్రాదికృతస్తవములతోను శ్రీసూక్తముతోను మార్జనచేయవలెను వస్త్రములను విడిపించవలయును యజమానుఁడు ప్రదక్షిణము చేయవలయును దేవ్యాహత అనుశ్లోకము మొదలు స్తుతితో దేవిని స్తుతించవలయును మాటిమాటికి దేవిని ప్రార్థించవలయును యస్యస్మృత్యాచ అను శ్లోకమంత్రముతోచేసిన దానినం తను నివేదించవలయుని కుమారికలను సువాశినీలను బ్రాహ్మణులను భుజింపఁ జేయవలయును బంధువులతోగూడి భుజించవలయును దీనులకు గ్రుడ్డివాళ్ళకు అన్నముపెట్టవలయును ఇట్లు ప్రతిసంవత్సరము దేవినిపూజించినయెడలయజమా

ధానము మొదలగుకర్మలు అపుడే యొకదినమందే చేయబడునుగనుక దీనికి సద్యస్కాలయాగమని పేరుగలిగినది గనుకనే ఆపస్తంబుఁడు చెప్పియున్నాఁడు. "పౌర్ణమాస్యాంత్వన్వాధానపరిస్తరణోపవాసాస్సద్యోవా సద్యస్కాలాయాంసర్వంక్రియతే" ఇతి ప్రకృతమును జెప్పుచున్నాము. తిథివృద్ధిక్షయములందు యెట్లుగా సద్యస్కాల నిర్ణయముచేయవలయుననువిషయము చెప్పుచున్నాఁడు. ప్రతిపత్తుయొక్క ఘటికలు పర్వఘటికలకంటె తక్కువఅయినయెడల అందులోసగముచేసి ఆసగమును పర్వఘటికలలో తీసివేయవలయును. ప్రతిపత్తుయొక్క ఘటికలు పర్వఘటికలకంటె అధికములైనయెడల అందులోసగమును పర్వఘటికలతో కూడవలయును. పర్వ చతుర్థాంశమును. ప్రతిపత్తుయొక్క మొదటి మూఁడుభాగములుగూడి యాగకాలము. సంధి అపరాహ్ణమందు అయినయెడల పరదినప్రాతఃకాలమందు యాగమునుజేయవలయును. ఒకప్పుడు ప్రతిపత్తుయొక్క చతుర్థభాగమందును యాగమును చేయవచ్చును. అపరాహ్ణసంధియందీ చతుర్థభాగమందు యాగకాలము తటస్థించును. ఖండతిథివిషయమును చెప్పఁబడును. అపరాహ్ణమందుగాని రాత్రియందుగాని పర్వసమాప్తి అగునేని ఆదినమందుపవాసముచేసి పరదినమందు యాగమునుచేయవలయును. పూర్వాహ్ణమందుగాని మధ్యాహ్నమందుగాని పర్వసమాప్తిఅయినయెడల పూర్వదినమందుపవాసముచేసి యాగమునుజేయవలెను. ఉపవాసమనఁగా అన్వాధానమునుజేసి అనిఅర్థము. మాథవాచార్యులుగారు ౧౬ దినమందు అగ్నీష్టిని, ౧౭ దినమందు మధ్యేష్టిని, ౧౮ దినమందు జఘన్యేష్టిని; ౧౩ దినమందు పాపేష్టిని చేయవలయునని చెప్పినారు. ఆమావాస్యనాడు అపరాహ్ణమువరకు ప్రతిపత్తును రెండుముహూర్తములు ద్వితీయ ముఉన్నయెడల అన్వాధానమును చతుర్దశియందుచేయవలెను. పరదినమందు యాగమునుచేయవలయును. నక్షత్రదర్శనమందుచేయవలెను.

అథ అమావాస్యా

తత్రేదంసూత్రమ్॥ అమావాస్యాయామపరాహ్ణే పిండపితృయజ్ఞో దక్షిణాగ్నేరేకోల్ముకమితి। పూర్వాహ్ణే దేవానాంమధ్యం దినేమనుష్యాణామపరాహ్ణే పితౄణామి త్యాహితాగ్నివిషయ ఏవ భాగత్రయముక్తమ్॥ తథాచస్మృతిః॥ దర్శేప్రాక్తాత్ర్రయోభాగా ఆహితాగ్నేస్తుసర్వదా। పిండాన్వాహార్యకంకుర్యాదితేన్యపంమనుర బ్రవీత్॥ అనాహితాగ్న్యాదీనాం పంచధావిభాగః॥ తథాచస్మృతిః॥ ప్రత్యాబ్దికేతథాదర్శే పంచధా దివసస్మృతః। ద్విజానామినసర్వేషామితి ప్రాహుర్మనీషిణః॥ కాలాదర్శే॥ దర్శోయత్రాపరాహ్ణంస్పృశతి

నుఁడు యేమికోరితే దానిని దేవి యిచ్చును. కాఁబట్టి సర్వప్రయత్నములతోను తప్పక ప్రతిసంవత్సరము దేవీపూజ నవరాత్రములు చేయవలెను

అథ విజయదశమీ

శ్లో॥ అశ్వినేదశమీశుక్లా శ్రవణేనసమన్వితా॥ విజయాదశమీప్రోక్తా సాచైవాత్యంతదుర్లభా॥ జ్యోతిః॥ అశ్వినస్యసితేపక్షే దశమ్యాంతారకోదయే। సకాలోవిజయోజ్ఞేయ స్సర్వకార్యార్థసిద్ధిదః॥ ఈషత్సంధ్యామతిక్రాంతః కించిదుద్భిన్నతారకః। విజయోనామకాలోయం సర్వకార్యార్థసాధకః॥ ఆశ్వినస్యసితేపక్షే దశమ్యాంసర్వరాజభిః। సాయంకాలేశుభాయాత్రా దివావావిజయక్షణే॥ విజయఏకాదశోముహూర్తః॥ తథాచస్మృత్యంతరే॥ దశమ్యాంతు నరైస్సమ్యక్పూజనీయాపరాజితా। ఐశానీందిశమాశ్రిత్య త్వపరాహ్ణే ప్రయత్నతః॥ సాయంకాలేయదానస్యాద్దశమీచాపరేహని॥ నవమీసంయుతాకార్యా సర్వదాజయకాంక్షిభిః। నవమీశేషసంయుక్త దశమ్యాంవిజయోత్సవం। కురుతేమత్వమిత్యుక్తం వసిష్ఠేనమహాత్మనా॥ నవమీయుతాయాం దశమ్యాం ప్రస్థానమేవకార్యమ్॥ జ్యోతిః॥ యాపూర్ణానవమీయుక్తా తస్యాంపూజ్యపరాజితా॥ క్షేమార్థంవిజయార్థంచ ప్రయాణంవిధినానరైః॥ ఆశ్వినేశుక్లపక్షేతు దశమ్యాంపూజయేన్నరః। ఏకాదశ్యాంనకుర్వీత పూజనంచాపరాజితమ్॥ స్కాందే॥ దశమీంయస్సముల్లంఘ్య ప్రస్థానంకురుతేనృపః। తస్యసంవత్సరంరాజ్యే నక్వాపివిజయోభవేత్॥ దశమ్యామర్చయేదేవం యాత్రానిర్విఘ్నసిద్ధయే॥ నారశూలాదిహిత్వాథ దిక్షుప్రస్థానమాచరేత్॥ ప్రస్థానవిషయ ఏవేదముక్తమ్॥ ఉత్సవాదికంపరవిద్ధాయామేవకర్తవ్యమ్॥ తదుక్తంపురాణసముచ్చయే॥ ఇషస్యదశమీంశుక్లాం పూర్వవిద్ధాంపరిత్యజేత్। శ్రవణేనాపిసంయుక్తాం రాజ్ఞాంపట్టాభిషేచనే॥ తథాచస్కాందే॥ ఏకాదశ్యాయుతాయాంతు దశమ్యాముత్సవాదికం। శుక్లాయామాశ్వినేమాసి కురుత్వంభరతర్షభ॥ సూర్యోదయేయదారాజన్ దృశ్యతేదశమీతిథిః। ఆశ్వినేమాసిశుక్లాయాం విజయాంతాంవిదుర్బుధాః॥ మార్తండస్యోదయేపుణ్యావర్తతే దశమీతిథిః। ఆశ్వినేశుక్లపక్షేతు సాభవేజ్జయదానృణామ్॥ నిషిద్ధ

కథమ్॥ లోగాక్షిః॥తిథేఃపరస్యాఘటికాస్తుయాస్స్యుః న్యూనాస్తథా
చాభ్యుదికాశ్చ తాసాం। అర్థంవిభోజ్యంచతథాప్రయోజ్యంహ్రాసేచ
వృద్ధౌప్రథమేవిచేతత్॥ పర్వణోయశ్చతుర్థాంశ ఆద్యాః ప్రతిపద
స్త్రయః। యాగకాలస్సవిజ్ఞేయః ప్రాతరుక్తోమనీషిభిః॥ సంధిర్యద్యప
రాహ్ణేస్యా ద్యాగఃప్రాతఃపరేహని ॥ సన్ధ్వపరాహ్ణసంధౌప్రతిపద
శ్చతుర్థాంశస్య యాగకాలత్వంప్రాప్తమ్॥ తచ్చప్రతిషిద్ధమ్॥ వయుష్ణ
స్యంచతుర్థాంశేఇతిస్మృతేః॥ అతస్తాదృశేవిషయే యాగఏవలుప్యేతేతి
తద్విషయేప్రతిపన్నవమాహ॥ కుర్వాణఃప్రతిపద్భాగే చతుర్థేపిచదు
ష్యతి । ఖండతిథివిషయే నిర్ణయమాహ ॥ అపరాహ్ణేధవారాత్రౌ
యదిపర్వసమాప్యతే। ఉపోష్యతస్మిన్నహని శ్వోభూతేయాగఇష్యతే
అహూనా స్యాన్మధ్యందినే శేషమాహ॥ త్రిముహూర్తాద్వితీయా చేత్ప్రతి
పద్యాపరాహ్ణికీ ॥ అన్వాధానంచతుర్దశ్యాం పరతస్సోమ్యదర్శనాత్
ఇతి॥పూర్వాహ్ణేవాథమధ్యాహ్నే యదిపర్వసమాప్యతే। ఉపోష్య
తత్రపూర్వేద్యుస్తత్రహాగఇష్యతే ॥ ఉపోష్యేతి అన్వాధానం
కార్యమిత్యర్థః ॥ మాధవీయే ॥ షోడశేహన్యభీష్టేష్టిర్మధ్యాహ్నేపంచ
దశేహని । చతుర్దశేజఘన్యేష్టిః పాపాపస్తదశేహని ॥

తా॥ స్థాలీపాకమునుగురించి చెప్పఁబడును, వివాహమునుజేసికొనిభార్యతో
యింటికివెళ్ళి ప్రవేశహోమములుజేసి తరువాత వెంటనేవచ్చుపూర్ణిమయందుస్థాలీ
పాకముమ ప్రారంభించవలయును అట్టిపూర్ణిమయందు సద్యస్కాలయాగమును
జేయవలెను సద్యస్కాలలక్షణముగురించి స్మృతి చెప్పుచున్నది పూర్ణిమయందు
అన్వాధానమునుజేయవలయును. ప్రతిపత్తునందు యాగమునుజేయవలయును సద్య
స్కాలయాగమని యొకటిగలదు ఇందుకు లక్షణము పూర్ణిమయందు సంగవకా
లానంతరముమ్నా సూర్యుఁడు పర్యావర్తనముచేయుటకుపూర్వమున్నూ అనఁగా
మధ్యాహ్నమునకుపూర్వమున్నూ పూర్ణిమా ప్రతిపత్తులకు సంధిసంభవించినయెడల
అట్టిపూర్ణిమయందు సద్యస్కాలయాగము నుచేయువలెను అనఁగాపూర్ణిమయందన్వా
ధానముచేసి ప్రతిపత్తునందు యాగమును జేయవలెను ఇవిరెండుతిథులు సంపూర్ణము
లుగావున్నపుడు చేయవలసినవిధానము అట్లుగాక పూర్ణిమాప్రతిపత్తులకు సంధిగలి
గినయెడల అసంధిసంగవకాలమునకు తరువాతకు మధ్యాహ్నమునకు లోపలజరిగిన
యెడల సద్యస్కాలయాగమునుజేయవలెను సద్యస్కాలయాగమనఁగా అన్వాధాన
మునుజేసి వెంటనే యాగమునుజేయుట సద్యస్కాలమందే పూర్ణిమయందుఅన్వా

మపికర్తవ్యం తైలారభ్యంజనమాదరాత్ । అశ్వానామపికర్తవ్యం
తైలస్నానం నదీజలైః ॥

తా॥ ఆశ్వయుజశుక్లదశమి శ్రవణానక్షత్రముతోగూడినయెడల అదివిజయ
దశమి అనఁబడును. అట్టియోగము దుర్లభము. దశమినాడు నక్షత్రములుదయించు
కాలము విజయమనఁబడును. సంధ్యాకాలముగడచినతరువాత స్వల్పముగానక్షత్రము
లుదయించుకాలము విజయకాలము. అవిజయకాలమందు రాజులు యాత్రచేయవల
యును పగలు సాయంకాలమందైనను చేయవచ్చును. పగటిప ౧౫ ముహూర్త
ములుచేయగా ౧౧ వ ముహూర్తము విజయముహూర్తమనఁబడునుఅని స్మృత్యం
తరము. పరదినమందు సాయంకాలమునకు దశమిలేకున్నయెడల నవమితో గూడిన
దానిని గ్రహించవలయును వసిష్ఠమహాముని శ్రీరామునితో నవమితోగూడినదశమి
యందు విజయోత్సవముచేయుమని చెప్పినట్లు పురాణమందున్నది.అపరాజితాఅను
దేవతయున్నది. అదేవతను దశమియందు పూజించవలయును.నవమీశేషసంయుక్త
దశమియందే ప్రయాణముజేయవలయును. ఏకాదశతిథియందు ప్రయాణము చేయ
రాదు. రాజ్యభ్రంశముగల్గును. దశమీతిథియందు పూజించవలెను. ఈప్రయా
ణమందు వారశూలలు మొదలగువాటినివిడిచి దిక్కులందు ప్రయాణముజేయవలెను
విజయోత్సవమునుమాత్రము శేషదశమియందేజేయవలయును.పట్టాభిషేకమున్నూ
శేషదశమియందేజేయవలయును. సూర్యోదయకాలమందు యేదినమందుదశమియుం
డునో అదియె విజయదశమి అనఁడే విజయోత్సవమునుజేయు అదినమందుఅభ్యం
గమునుజేసుకొనవలెను. రాజులు గుఱ్ఱములకున్నూ తైలాభ్యంగము జేయించి
నదీజలముతో స్నానము జేయవలయును.

అథ దీపావళీ

భవిష్యోత్తరే ॥శ్లో॥ ఆశ్వినస్యాసితేపక్షే చతుర్దశ్యాంవిధూ
దయే । స్నాతవ్యంతిలతైలేన నరైర్నరకభీరుభిః ॥ విధూదయేయదా
నస్యా దిపాస్థితచతుర్దశీ। జయాన్వితాయాంగిక్తాయాం నరస్సస్నాయా
ద్విధూదయే । త్రయోదశీయుతాయాంచ చతుర్దశ్యామిపాసితే ।
విధూదయేనరస్స్నాయా న్నరకంనైవపశ్యతి ॥ విధూదయేతిత్రయో
దశ్యాం భవేద్యదిచతుర్దశీ। నరకేతిచనాప్రోక్తాఆశ్వినస్యాసితేపక్షే॥
స్నాతవ్యంతిలతైలేన నారకాణ్యంపైనరోత్తమైః । ముముక్షుభిస్సకా
మైశ్చ సర్వైరపిమహామునే॥ ఇందుక్షయేపిసంక్రాంతౌ రవౌపాతేదిన
క్షయే । తత్రాభ్యంగోనదోషాయ ప్రాతఃపాపాపనుత్తయే ॥ అపా

మార్గంప్రాప్య యిత్వా యతః కుర్యాద్యమతర్పణం । నరకాయప్రదాతవ్యో దీపస్సంపూజ్య దేవతాః ॥ ఇషాసితే చతుర్దశ్యా మిందుక్షయతిథావపి । ఊర్జాదౌ స్వాతి యుక్తాయాం తథాదీపావళీ భవేత్ ॥ తైలే లక్ష్మీర్జలే గంగా దీపావళ్యాం తథా వసేత్ । అలక్ష్మీపరిహారార్థ మభ్యంగస్నాన మాచరేత్ ॥ అమాయాం మాశ్వినే మాసి పితృకర్మ విధాయ చ । దీపదానం తతః కుర్యాత్ ప్రదోషే చ తథోల్ముకమ్ ॥ నీరాజనం ద్వితీయేహ్ని పాత్రతః కార్తికే విధీయతే । తత్రైవ విధినా కార్యం సుభగీణాంచ పూజనమ్ ॥ ప్రతిపత్ప్రవిద్ధాయాం త్వాభ్యజ్యా సా పూజనే గవాం ॥ నీరాజనోత్సవాభ్యంగే దర్శవిద్ధాం పరిత్యజేత్ ॥ దర్శవిద్ధా గృహీతవ్యా ప్రతిపత్పూజనే గవాం । పరవిద్ధా ప్రశస్తా స్యా దభ్యంగాదిమహోత్సవే । నందాయాముదయే భ్యంగం కృత్వా నీరాజనం తతః । సాయంకాలేపి కర్తవ్యా స్త్రీభిర్మంగళమాలికా ॥ ముహూర్తం వర్తతే దర్శో మాంగల్యం తద్దినం భవేత్ ; విత్తాపత్యకళత్రాది తత్సర్వం నశ్యతి ధ్రువమ్ ॥ అథ చేత్ప్రతిపత్స్వల్పా భవేద్యది పరేహని । ద్వితీయాయాం తదా కార్యా సాయంమంగళమాలికా ॥ ముహూర్తమపి వర్తేత ప్రతిపత్కార్తికే సితా ఉత్సవాదిక కృత్యేషు కర్తవ్యా శుభకాంక్షిభిః ॥ ప్రతిపత్కలమాత్రాపి యదిన స్యాత్పరేహని । పూర్వవిద్ధా తదా కార్యా సితపక్షే చ కార్తికే ॥ యస్మిన్ దినే భవేత్స్వాతీ తస్మిన్నేవ దినే తు వై । స్వాతీప్రయుక్తో హ్యభ్యంగః కర్తవ్యశ్శుభకాంక్షిభిః ॥ స్వాత్యాం దా మంగళస్నానం సర్వదా మంగళప్రదం । మధ్యే తు మధ్యఫలద మంతే స్యాదశుభప్రదమ్ ॥ అభ్యంగం యే న కుర్వంతి నరాస్స్వాతీనిమిత్తకం । సమాంగల్యం భవేత్తేషాం యావత్స్యాద్వత్సరోధ్రువమ్ ॥ దీపావళీతి సంజ్ఞం స్యా దుర్భాదాది త్రిదినం క్రమాత్ । ద్విజాతిభోజ్యభవేద్దత్తం సర్వంత త్రాక్షయంభవేత్ ॥ తథా చ భారతే ॥ యోయాదృశేన భావేన తిష్ఠత్యస్యాం యుధిష్ఠిర । హర్షదైన్యాదిరూపేణ తదవ్వర్షఫలమేత్రివై ॥

తా॥ తరువాత దీపావళి నిర్ణయమును చెప్పఁబడును. ఆశ్వయుజకృష్ణచతుర్దశియందు చంద్రోదయకాలమందు తైలముతో అభ్యంగమును జేసికొనవలయును. నరకముతొలగును చతుర్దశినాడు చంద్రోదయమునకు చతుర్దశిలేనియెడల త్రయోదశియందు చంద్రోదయమునకు చతుర్దశియున్నయెడల అపుడు స్నానముచేయవలెను.

విద్యావినోదే ॥ యామత్రయోర్ధ్వయుక్తా చేత్ ఫాల్గునీపూర్ణిమా తిథిః । భద్రాముఖం పరిత్యజ్య కార్యా హోళా ప్రదోషిభిః ॥ చతుర్దశ్యాం ప్రతిపదద్వయోశ్చ త్రియామోర్ధ్వం యదా పూర్ణిమా స్యాత్తద్విషయమిదమ్ ॥ కేచిత్తు యదా తు పూర్వదినే చతుర్దశీప్రదోషవ్యాపినీ పరదినే చతుర్యవశా త్సాయాహ్నాత్ప్రాగేవ పూర్ణిమా సమాప్యతే తదా పూర్వదినే సంపూర్ణ రాత్రౌ భద్రా సత్వాత్తత్రచ తన్నిషేధాత్పరేహని ప్రతిపజ్యే కుర్యాత్ ॥ సార్ధయామత్రయం వా స్యాద్ద్వితీయదినసేయదా । ప్రతిపద్వర్ధమానాతు తదాసా హోళికా స్మృతా ఇతి భవిష్యవచనాదిత్యాహుః ॥ ఇతి సర్వతిథినిర్ణయః ॥

తా॥ హోళిక అను మహోత్సవముగలదు అదియుత్తర ప్రదేశ ప్రసిద్ధము దానిని చెప్పఁబడును. ఫాల్గునపూర్ణిమయందు హోళికోత్సవమునుచేయవలెను ఇది రాత్రిచేయఁదగినవ్రతము పగలుచేయగూడదు చతుర్దశియందుగాని పాడ్యమినాడుగాని చేయగూడదు విష్టికరణమందునుచేయగూడదు; విష్టియనఁగా భద్రాకరణము అట్లుగాక చతుర్దశిప్రతిపద్విష్టులందును దినమందుజేసిన యెడల ఆసంవత్సరమందు ఆరాష్ట్రముదహించును ఇది ప్రదోషవ్యాప్తిగానుండవలెను సాయంకాలమందు పూజించవలెను రెండుయామములకు పైనపూర్ణిమవున్నయెడల భద్రనువిడిచి రాత్రియందు బూజించవలయును మూఁడుయామములకు పైన పూర్ణిమయోగముగలిగిన యెడల రాత్రిపూజించమని మరియొకగ్రంథ ప్రాయముకొందరుపూర్వదినమందు [చతుర్దశీయుక్తపూర్ణిమయందు) ప్రదోషవ్యాప్తి పూర్ణిమకు గలిగియుండి పరదినమందు (పూర్ణిమయందు) ప్రదోషమువరకు పూర్ణిమలేకున్నయెడల బూర్వదినమందు భద్రాకరణమున్నయెడల ఆరాత్రి హోళికాపూజచేయుగూడదుగాన మరునాడు(ప్రతిపత్తునాడు) ప్రదోషమువరకు పూర్ణిమలేకున్నను ప్రతిపత్తునందే హోళికాబూజ చేయవలయును అనిచెప్పుచున్నారు హోళిక యనఁగా యొకభూతము (దేవత) దీని పూజాప్రయోగము ధర్మసింధ్వాదిగ్రంథములందు విపులముగా చెప్పఁబడినది

అథ స్థాలీపాకనిర్ణయః

కారికా॥ శ్లో॥ గృహ్యప్రశేషీయహోమాత్ యాపౌర్ణమాస్యాగమిష్యతి ॥ తస్యాస్తు ప్రాక్తన పక్షే తేతి వృత్తికారేణ భాషితమ్ ॥ సద్యస్సాకాలో భవేద్యద్వా పౌర్ణమాసస్తు పార్వణీ ॥ సద్యస్సాకాలలక్షణం స్మృతిరాహ । సంధిశ్చేత్సంగవాదూర్ధ్వం ప్రాక్ప్రార్యావర్తనాద్రవేః । సాపౌర్ణమాసీవిజ్ఞేయా సద్యస్సాకాలవిధౌ తిథిః ॥ అత్రతిథిక్షయవృద్ధ్యోః

వ్రతమునుచేయవలయును. దినద్వయమందును అర్ధరాత్రివ్యాప్తియున్నయెడల పర దినమునే గ్రహించవలయునుగాని పూర్వదినమును గ్రహించగూడదు. దినద్వయమందును అర్ధరాత్రమునకు చతుర్దశిలేనియెడలను బరదినమునే గ్రహించవలయును.

అథ మాసశివరాత్రి

శ్లో॥ ప్రతిమాసేపికర్తవ్యా కృష్ణపక్షే చతుర్దశీ : ప్రదోష వ్యాపినీ సైవ పూర్వా వాయదివాపరా ॥ శివపురాణే ॥ ప్రదోషవ్యాపినీగ్రాహ్యా శివరాత్రిచతుర్దశీ। రాత్రౌజాగరణంయస్మాత్తస్మాత్తాం సముపోషయేత్ త్రయోదశ్యస్తగేసూర్యే చతస్రష్వేవనాడిషు । భూతవిద్ధాతుయాతత్ర శివరాత్రివ్రతంచరేత్ ॥ ప్రదోషవ్యాపినీగ్రాహ్యా మాసికీసాచతుర్దశీ। శివరాత్రి... తేపూర్వా కర్తవ్యాసా న్యథాపరా ॥ దినద్వయే యదా మాస శివరాత్రిచతుర్దశీ । ప్రదోషే యదివ్యాప్తౌ కర్తవ్యాసాపరైవతు ॥ ప్రదోషలక్షణమ్ ॥ జ్యోతిః॥ త్రిముహూర్తఃప్రదోషస్యాద్రవావస్తంగతేసతి । మహానిశానిశీథస్యమధ్యస్థంఘటికాద్వయమ్ ॥

తా॥ ఇట్లు మహాశివరాత్రినిచెప్పి మాసశివరాత్రిని చెప్పఁబడును, మాసశివరాత్రిఅనఁగా ప్రతిమాసమందు బహుళపక్షమందువచ్చు చతుర్దశి మాసశివరాత్రి అనఁబడును. ఇందు ప్రదోషవ్యాప్తి యుండవలయును, త్రయోదశినాడు అస్తమనము తరువాత నాలుగుఘటికలలో చతుర్దశివ్యాపించినయెడల ఆనాడుమాసశివరాత్రి అనఁగా మహాశివరాత్రికి అర్ధరాత్రివ్యాప్తియు మాసశివరాత్రికి ప్రదోషవ్యాప్తియు గావలయును మూఁడుముహూర్తములు ప్రదోషము; మధ్యరాత్రమందు రెండుఘటికలు అర్ధరాత్రమనఁబడును.

అథ హోళికోత్సవః

భవిష్యోత్తరే॥ శ్లో॥ తపస్యేపౌర్ణమాస్యాంతు రజన్యాంహోళికోత్సవః। కర్తవ్యోసదినావిష్టా రిక్తాయాంప్రతిపద్యపి॥ నారద॥ ప్రతిపద్భూతభద్రాసు యార్చితా హోళికాదివా । సంవత్సరంచ తద్రాష్ట్రం పురందహతిసాద్భుతమ్॥ నారదః॥ ప్రదోషవ్యాపినీగ్రాహ్యా పౌర్ణిమాసదా। భద్రాముఖంపరిత్యజ్య హోళాపూజ్యా నిశాముఖే। కాలనిర్ణయే ॥ ప్రహరద్వయాత్తుపరతః పౌర్ణిమా యది । రాత్రౌభద్రాంపరిత్యజ్య కార్యాహోళామనీషిభిః ॥

త్రయోదశియందు చంద్రోదయమునకు చతుర్దశియున్నయెడల అది నరకచతుర్దశి యనఁబడును ఆనరకచతుర్దశియందు సకాములు. నిష్కాములు, యతీశ్వరులు అందరున్నూ తైలముతో అభ్యంగస్నానమునుజేయవలయును. దర్శయందును, సంక్రాంతియందును, భానువారమందును, వ్యతీపాతమహాపాతలందును, దినత్రయమందును నరకచతుర్దశియందు అభ్యంగము దోషముకాదు పైగాపాపములను నశింపఁజేయును ఉత్తరేణిని ఆలోడనచేసి యమతర్పణముజేయవలెను. దేవతలనుబూజించినరకునకు దీపము నివ్వవలయును, ఆశ్వయుజబహుళచతుర్దశియందును, దర్శయందు, కార్తీక శుక్లప్రతిపత్తు స్వాతీనక్షత్రములందును ఈమూఁడుదినములు దీపావళిమహోత్సవము ఆదీపావళియందు నూనెయందు లక్ష్మియు జలమందు గంగయుయుండును. అలక్ష్మీపరిహారముకొరకు అభ్యంగస్నానముముఖ్యము ఆశ్వయుజామావాస్యయందు మధ్యాహ్నము పితరులకు శ్రాద్ధమునుబెట్టి ప్రదోషకాలమందు దీపదానమునుజేసి లేక శ్రాద్ధానంతరము దీపదానముజేసి ప్రదోషకాలమందుకొరివికట్టెలుచూపవలెను. [ధుంధుమకట్టెలు] మరునాడు ప్రాతఃకాలమందు నీరాజనమివ్వవలెను. అపుడు గోపూజచేయవలెను. గోపూజకు ప్రతిపత్తును ద్వితీయావిద్ధనువిడువవలెను. నీరాజనోత్సవమునకు అభ్యంగమునకు దర్శవిద్ధను విడువవలెను. గోపూజకు దర్శవిద్ధను గ్రహించవలయును. ద్వితీయావిద్ధ అభ్యంగాది మహోత్సవమునకు గ్రహించవలయును. పాడ్యమినాడుదయాన అభ్యంగమునుజేసికొని నీరాజనమునుయిచ్చి సాయంకాలమందు ముత్తైదువులచేత మంగళమాలికలనుజేయించవలెను. దర్శ ప్రాతఃకాలమందు ముహూర్తమున్నను ఆదినమందు మంగళమాలికను యివ్వగూడదు. యిచ్చినయెడల సంతానము ధనము అంతయు నశించును. ప్రతిపత్తుస్వల్పమైనయెడల ద్వితీయమందు సాయంకాలము మంగళమాలికనుయివ్వవలయును, ముహూర్తమాత్రమున్నను కార్తీకశుక్లప్రతిపత్తు ఉత్సవాదులనునాడుజేయవలెను. పరదినమందు స్వల్పమైనను ప్రతిపత్తులేనియెడల పూర్వవిద్ధనేగ్రహించవలెను స్వాతీనక్షత్రమే దినమందుండునో ఆదినమందు స్వాతీప్రయుక్తాభ్యంగస్నానము చేయవలయును. స్వాతిలో మొదట అభ్యంగస్నానము శుభము. మధ్యను మధ్యమఫలము. చివర భాగమందు అశుభము. స్వాతీనక్షత్రమందభ్యంగముచేయనివారికి తిరిగి సంవత్సరమందు స్వాతివచ్చువరకు శుభము జరుగదు చతుర్దశిమొదలు మూడుదినములు దీపావళి యనఁబడును. ఆట్టికాలమందు బ్రాహ్మణులకు దానమిచ్చినయెడల అక్షయమగును. ఎవ్వఁడు దీపావళియందు సంతోషముతోనుండునో వానికి సంవత్సరము సంతోషముండును. ఎవ్వఁడు దీపావళియందు దైన్యముతో (దుఃఖముతో లేకవిచారముతో) నుండునో వానికి సంవత్సరము దైన్యముండునని భారతమందున్నది-

అథ స్కందషష్ఠీ

స్కాందే ॥శ్లో॥ ఉపోష్య పంచమీం శుక్లాం మార్గశీర్షే నరాధిప। పూజయంతీహ యే షష్ఠ్యాం శివలోకం ప్రజంతి తే ॥ స్కందోపవాసే స్వీకార్యా పంచమీ పరసంయుతా। చతుర్థీసంయుతాయాం చ నకర్తవ్యా కదాచన మార్గశీర్షసితే పక్షే కర్తవ్యా స్కందపూజనే। త్రిముహూర్తా చ యా షష్ఠీ పరా సైవాన్యథా పురా॥ స్కందషష్ఠీ తు కర్తవ్యా పంచమ్యా సహితా బుధైః । ఉపవాసే సదా ప్రోక్తా పరా స్కందస్య పూజనే। సప్తమ్యా సహితాయాం చ షష్ఠ్యాం స్కందం ప్రపూజయేత్॥ పారణం తత్ర కర్తవ్యం బ్రాహ్మణైః స్వహబంధుభిః॥ తథా చ స్కాందే॥ మార్గశీర్షే తు యా శుక్లా షష్ఠ్యర్కశతతారకా । చంపాఖ్యా స్కందషష్ఠీ స్యాదుత్తరా పాపనాశినీ ॥ ఆషాఢశ్శుక్లషష్ఠ్యాం కేచిత్ స్కందం పూజయంతి ॥

తా॥ మార్గశీర్షశుక్లషష్ఠి స్కందషష్ఠి యనఁబడును. పంచమినాడుపవసించి షష్ఠినాడు పూజించువారు శివలోకమొందుదురు. స్కందోపవాసమందు పరయుక్త పంచమిని గ్రహించవలయునుగాని చతుర్థీయుక్తపంచమిని గ్రహించగూడదు. షష్ఠిని మూఁడుముహూర్తములున్నయెడల పరదినమును (శేషషష్ఠిని) గ్రహించవలయును. అంతకు తక్కువగానున్నయెడల పూర్వదినమునే గ్రహించవలయును. ఉపవాసమునకు శేషపంచమితోగూడిన షష్ఠియును; స్కందపూజకు శేషషష్ఠియుగ్రాహ్యములు. అనఁగా సప్తమీతిథితోగూడినషష్ఠియందు స్కందపూజచేయవలయును స్కందుడనఁగా కుమారస్వామి. [సుబ్రహ్మణ్యుఁడు) శేషషష్ఠినాడు బ్రాహ్మణులతోగూడి భుజించవలయును. మార్గశీర్షమాసము శుక్లపక్షము శేషషష్ఠి[అనఁగా పంచమీవిద్ధగాని షష్ఠి) భానువారము శతభిషనక్షత్రము యివి గూడినయెడలచంపాషష్ఠి యనునొక అలభ్యయోగము కొన్నిదేశములందాషాఢశుక్ల షష్ఠియందు కుమారస్వామిని బూజింతురు.

అథ రథసప్తమీ

శ్లో॥ మాఘమాసే సితే పక్షే సప్తమీ స్యాద్రథస్య తు । తత్ర స్నానం చ దానం చ తత్సర్వం చాక్షయం భవేత్॥ సప్తమీ మాఘమాసస్య శుక్లాయా చాష్టమీయుతా। ముహూర్తమాత్రా కర్తవ్యా స్నానదానవ్రతాదిషు ॥ మాఘస్య శుక్లపక్షే తు సప్తమీ యా తిథిర్భవేత్

చన। జయంతీనామ సా ప్రోక్తా సర్వపాపహరా తిథిః ॥స్మృతిచంద్రికాయామ్॥ సూర్యగ్రహణతుల్యా తు శుక్లా మాఘస్య సప్తమీ అరుణోదయవేళాయాం తత్ర స్నానం మహాఫలమ్॥ తథా చ స్కాందే ॥ రవివారేణ యుక్తాయాం సప్తమ్యామరుణోదయే। పుణ్యతోయేఽసితే మాఘే భాస్కరం యస్తు పూజయేత్ ॥ సరోగా న భయం తస్య నాపమృత్యుర్నచాపదః సర్వాన్ కామానవాప్నోతి సూర్యలోకం స గచ్ఛతి॥

తా॥ మాఘమాసమందు శుక్లసప్తమి రథసప్తమి ఆదినమందుచేసిన స్నానదానాదులు అక్షయములగును. ఈసప్తమిని పరవిద్ధనుగ్రహించవలయును. అనఁగా అష్టమితోగూడిన సప్తమిని గ్రహించవలయును. పరదినమందు ముహూర్తమున్ననూ గ్రహించవలయును. ఈసప్తమికి జయంతియనియు నామముగలదు ఇదిసూర్యగ్రహణసమానమగును. అరుణోదయకాలమందు స్నానముచేసినయెడల మహాఫలము. సప్తమినాడు రవివారము సంభవించినయెడల మహాయోగము. ఈసప్తమినాడు సూర్యునిబూజించినయెడల రోగములుండవు, భయముండదు. అపమృత్యువుండదు. సమస్తకోరికలనుపొందును సూర్యలోకమునొందును.

అథ శివరాత్రిః

పురాణే॥శ్లో॥ కృష్ణపక్షే తు వేద్యా తు మాఘమాసే చతుర్దశీ । శివరాత్రిరితి ప్రోక్తా మహాపాతకనాశనీ॥ యద్యర్ధరాత్రపర్యంతం భవేచ్ఛినచతుర్దశీ। సూర్యోదయం సమారభ్య సైవోపోష్యా సదా బుధైః ॥ అర్ధరాత్రే యదా న స్యాన్మాఘే నిశి చతుర్దశీ। త్రయోదశ్యాం యుతా కార్యా నరైశ్శివపరాయణైః॥ తథా చ స్కాందే॥ భవేద్యత్ర త్రయోదశ్యాం భూతవ్యాప్తిర్మహానిశి ॥ శివరాత్రివ్రతం తత్ర కుర్యాజ్జాగరణం నిశి। దినద్వయేఽప్యర్ధరాత్రే వర్తతే చేచ్చతుర్దశీ । పరైవ సా ప్రకర్తవ్యా న చ పూర్వా కదాచన ॥ దినద్వయే యదా న స్యాన్నిశీథ్యాం ప్రాప్తే చతుర్దశీ । తదా పూర్వాం పరిత్యజ్య కర్తవ్యా సా నరైః పరా ॥

తా॥ మాఘమాసమందు బహుళపక్షమందు చతుర్దశి శివరాత్రియనఁబడును- ఇది మహాపాతకములను నశింపఁజేయును. చతుర్దశిసూర్యోదయము మొదలు అర్ధరాత్రమువరకువున్నయెడల ఆదినమందుపవాసముచేయవలెను చతుర్దశి అర్ధరాత్రమువరకులేనియెడల త్రయోదశితోగూడిన చతుర్దశియందుపవాసముచేయవలెను త్రయోదశియందు అర్ధరాత్రమందు చతుర్దశీవ్యాప్తియున్నయెడల ఆరాత్రి శివరాత్రి

తోఽపివివర్ధతే । స్మార్తైరుపోష్యా పూర్వైవ ద్వాదశీపరతోఽపిచేత్ ॥ తథాచగాలవః॥ సంపూర్ణైకాదశీయత్ర ప్రభాతేపునరేవసా। ద్వాదశీపరతోఽపిస్యా త్పూర్వాముపవసేద్గృహీ ॥ఆదిత్యోదయమారభ్య భవేద్యాషష్టినాడికా ఏకాదశీసదోపోష్యా సైవస్మార్తైర్ద్విజోత్తమైః ॥ దశమీవేధరహితా ప్రభాతేపునరేవసా । స్మార్తైఃకార్యా సదాపూర్వా ద్వాదశీపరతోఽపిచేత్ ॥ తథాచగాలవః॥ సంపూర్ణైకాదశీయత్ర ప్రభాతేపునరేవసా । ద్వాదశీపరతోఽపిస్యా త్పూర్వాముపవసేద్గృహీ॥ గోభిలః॥ ఏకాదశీవ్రతం శ్రేష్ఠం షష్టినాడ్యాత్మకంచయత్ । స్మార్తైః స్తక్షవకర్తవ్యం వృద్ధాచేత్యాహగోభిలః। ఏకాదస్యాః ద్వాదశ్యా అపివృద్ధౌసత్యామపిషష్టినాడ్యాత్మక మేకాదశీవ్రతమేవ స్మార్తైఃకర్తవ్యమిత్యర్థః॥తథా చజాబాలిః॥ ఏకాదశీ షష్టినాడీపరేహ్నిపునరేవసా।స్మార్తైఃకార్యాసదాపూర్వా ద్వాదశీ పరతోఽపిచేత్ ॥ స్కాందే ॥ సంపూర్ణైకాదశీవృద్ధి ముపేయాద్ద్వాదశీపునః। దృశ్యతేపిహిపూర్వైవస్మార్తైఃకార్యాసచోత్తరా॥గాలవః॥ సంపూర్ణైకాదశీకించ ద్వాదశీచపరేహ్న్యపి । స్మార్తైఃపూర్వా సపత్నీకైఃకార్యాయతిభిరుత్తరా॥ తథాచవ్యాఘ్రః॥ ఏకాదశీద్వాదశీచ వర్ధతేయుగ్మయంయది। అవిద్ధైకాదశీకార్యా గృహస్థైర్యతిభిఃపరేతి॥ సిద్ధాంతః॥ అవిద్ధైకాదశీంకుర్యా ద్యోభవేత్పుత్రవాన్గృహీ। ద్వాదశ్యాంపారయేత్ హిత్వా హరివాసరసంజ్ఞకామ్॥అథవిద్ధైకాదశీ కర్తవ్యేతి కాలనిర్ణయే॥దశమీశేషసంయుక్తా హ్యుపోష్యైకాదశీ తదా।యదానస్యాత్త్రయోదశ్యాంకలావాద్వాదశీయది॥నచేదేకాదశీపూర్ణాద్వాదశీపరతస్థితా । ఉపోష్యాదశమీవిద్ధా యదీచ్ఛేత్పరమంపదమ్॥ గాలవః॥ఏకాదశ్యుదయేకించి త్పరేహ్ని ద్వాదశీనచేత్। త్యాజ్యాశుద్ధాపిచస్మార్తైః కర్తవ్యాదశమీయుతా ॥ యదాహాచార్యః॥ఏకాదశీయదాచాపి ద్వాదశీలుప్యతేతదా।దశమ్యాసంయుతా కార్యా స్మార్తైకాదశీతదా॥ త్రయోదశ్యాంనలభ్యేతద్వాదశీయది కించన। ఉపోష్యైకాదశీతత్ర దశమీమిశ్రితాపివా॥ ద్వాదశీకలయాప్యపి యదినస్యాత్పరేహని।దశమీమిశ్రితాకార్యామహాపాతకనా

కంచయత్॥ కాత్స్నకంతుపరిత్యజ్య ఝషంసంక్రమతేరవిః॥ప్రదోషే వార్ధరాత్రేవా స్నానందానంపరేహని॥ప్రదోష ఇతిసంధ్యాకాలవ్యతిరిక్తకాల ఇత్యర్థః॥ తథాచ సంధ్యాకాల స్వరూపమాహవ్యాఘ్రః। అర్ధాస్తమితఆదిత్యే సాయంకాలస్సఉచ్యతే ॥ సంధ్యాంకుర్యాత్తతశ్చోర్ధ్వ హోమంచాస్తమితేరవౌ ॥ సూర్యాస్తమయసంధ్యాయాం యదిసౌమ్యాయనంభవేత్ । తదహఃపుణ్యకాలస్యాత్పరతశ్చేత్పరేహని॥ సూర్యోదయేతుసంధ్యాయాం యదియామ్యాయనంభవేత్ । తథోదయాదహఃపుణ్యంపూర్వాహఃపూర్వతోయది॥ప్రాతస్సంధ్యాకాలా త్పూర్వ ఇత్యర్థః॥

తా॥ కర్కాటకసంక్రాంతి ప్రభాతకాలమందుగాని; నిశికాలమందుగాని సంభవించినయెడల పూర్వదినమందు మధ్యాహ్నమునకు తరువాత కర్మలుచేయవలయును. రాత్రియందు మకరసంక్రాంతిగలిగినయెడల పరదినమందు మధ్యాహ్నమునకు పూర్వము కర్మలు చేయవలెను, ధనుస్సునుండి మకరమందు సూర్యుఁడుప్రవేశించుట ప్రదోషమందుగాని అర్ధరాత్రిమందుగాని సంభవించినయెడల పరదినమందు స్నానాదికమును జేయవలయును. ప్రదోషమనఁగా సంధ్యాకాలముగాక తరువాతకాలము అథాస్తమయకాలము సంధ్యాకాలము అట్టికాలమందు సంధ్యావందనముచేసి అస్తమయానంతరము హోమముచేయవలయును. సాయంసంధ్యాకాలమందు ఉత్తరాయణముగలిగినయెడల ఆదినమంతయు పుణ్యకాలము సంధ్యాకాలానంతరముగలిగినయెడల ౪౦ ఘటికలు వేసికొని పరదినమందు పుణ్యకాలమునుగ్రహించవలెను, ప్రాతస్సంధ్యాకాలమందు దక్షిణాయనముగలిగినయెడల పరదినము పగలు పుణ్యకాలము. సంధ్యాకాలమునకు పూర్వకాలమందుగలిగినయెడల పూర్వదినమందు ౩౦ ఘటికలువేసికొని అట్టికాలములోపల స్నానదానాదికమునుచేయవలయును-(ఇట్లు సంక్రాంతి పుణ్యకాలమునుగురించి తాత్పర్యమును విశదముగా చేర్పఁబడెనుగనుక దీనినిచూచియు యితరగ్రంథములనుచూచియు చక్కఁగా నిశ్చయించుకొనదగును.)

అథ మలమాసనిర్ణయః

స్మృత్యంతరే శ్లో॥ యస్మిన్మాసేన సంక్రాంతి స్సంక్రాంతి ద్వయమేవవా।మలమాసస్సవిజ్ఞేయో మాసస్యాత్తుత్రయోదశః॥ జ్యోతిశ్శాస్త్రే॥ అసంక్రాంతిమాసోధిమాసస్ఫుటస్యాద్ద్విసంక్రాంతిమాసఃక్షయాఖ్యఃకదాచిత్। క్షయఃకార్తికాదిత్రయేనాన్యథాస్యా

త్త్రదావపర్ణమధ్యేధిమాసద్వయంచ । హేమాద్రౌ॥ దేవకార్యాణి సర్వాణి ప్రతిష్ఠాదీనియానిచ। మలమాసేనకార్యాణి వ్రతచూడాది కానిచ ॥ ఆధానాదీనికర్మాణి ప్రాగ్జన్మాంతానియానిచ। మలమాసేపి కార్యాణి గర్గస్యవచనంతదా ॥ పరాశరః ॥ గర్భేవార్ధుషికేభృత్యే ప్రేతకర్మణిమాసికే। సపిండీకరణేనిత్యేనాధిమాసంవివర్జయేత్ ॥నారాయణః॥ ఆద్యాదిషోడశశ్రాద్ధం సపిండీకరణంతథా। మలమాసేపితత్కుర్యాదన్యమాసమృతస్యతు ॥శాకలః॥ అధికేమరణంచాద్య ముభయంప్రాప్యతేయది । తత్రకుర్యాదాద్యమేకం శుద్ధేసర్వం (తథా) వ్రతాదికమ్॥ఆచార్యః॥అవృత్తిర్యాన్యమాస్యానాం ద్వాదశాహే సపిండనం।తథానావర్తయేదాద్యం మతేత్వావృత్తిరిష్యతే ॥ ప్రేతముద్దిశ్యయచ్ఛ్రాద్ధం షోడశంస్యాన్మలిమ్లుచే । మాసద్వయేపితత్కుర్యాచ్ఛుద్ధేకేచిత్సపిండనమ్ ॥ మరణంమలమాసేస్యాద్దాద్యాదికమనుక్రమాత్। శుద్ధమాసేథవేద్యత్ర తత్రైవస్యాత్సపిండనమ్ ॥ అథాబ్దికమ్ ॥ మలిమ్లుచేమాసిమృతస్యపుంసః త్రయోదశేపి ప్రథమాబ్దికంస్యాత్। మధ్యేధిమాసేపిమృతస్యతద్వ దంత్యేథికేద్వాదశమాసఏవ॥ఆబ్దికంప్రథమ యచ్చ మలమాసమృతస్యచ।కుర్యాత్త్రయోదశేమాసి వ్యాఘ్రస్యవచనంయథా॥ పుంసశ్చైవాధికేమాసిమృతస్యప్రథమాబ్దికం। మధ్యేథికేపితద్వత్స్యాత్ కుర్యాన్మాసి త్రయోదశే॥మృతమాసోథవేదాద్యే వర్షేచేదధికోయది। కుర్యాన్మలిమ్లుచేమాసే ద్వాదశేప్రథమాబ్దికమ్॥ మలిమ్లుచేకుర్యాదితి । ద్వితీయాద్యాబ్దికమితిభావః॥ ద్వాదశేమాసీతిద్వాదశేమాసే పూర్ణేసతీత్యర్థః॥ సంవర్తః ॥ ఆబ్దికంప్రథమంయత్స్యాత్తత్కుర్వీతమలిమ్లుచే। శుద్ధమాసేనతత్కుర్యాదిత్యేవంమునురబ్రవీత్ ॥ అసంక్రాంతేపి కర్తవ్యమాబ్దికంప్రథమంద్విజైః । ప్రత్యబ్దంశుద్ధమాసేతుకర్తవ్యమితికేచన॥మలమాసమృతానాంతు మృతాహంతత్రనేత్తరే।అన్యేషాముత్తరేకుర్యాత్ప్రథమంత్వధికేచరేత్ । శుద్ధమాసమృతానాన్తు మలినేప్రథమాబ్దికమ్॥మలమాసమృతానాన్తు మతేస్యాదాబ్దికాంతరమ్॥ వర్షేవర్షేతుయచ్ఛ్రాద్ధం మాతాపిత్రోర్మృతేహని॥ మలమాసేనకర్తవ్యం వ్యాఘ్రస్యవచనంయథా। వర్షేవర్షేతుయ

ప్రశస్తము రాత్రియందుసంభవించినయెడల స్నానదానాదులకు పనికిరాదు అర్ధోదయకాలమందు జలమంతయు గంగాతుల్యము బ్రాహ్మణులందరు పవిత్రులు బ్రహ్మతుల్యులు స్వల్పదానమైనను మేరుదానతుల్యము శ్రాద్ధము గయాశ్రాద్ధతుల్యము అపుడు ౬౪ పలములయెత్తుతో పాత్రనుచేయించవలయును ౪౦ పలములతోనైనా ౨౪ పలములతోనైనా చేయించవచ్చును ఆపాత్రయందు పరమాన్నము నుంచి అష్టదళపద్మమును లిఖించవలయును ఆపద్మమందు కర్ణికయందు కర్షముగాని అర్ధముగాని అర్ధార్ధముగాని బంగారముంచవలయును తండులరాశినివుంచి అందు అష్టదళపద్మమునువ్రాసి బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మకమైన ఆపాత్రను అందుంచవలెను తెల్లని మాల్యములతో త్రిమూర్తులకు పూజచేసి వస్త్రాదులతో అలంకరించి వేదము చదువుకున్నబ్రాహ్మణునకు ఆద్రవ్యమునుయివ్వవలయును దానమంత్రము సువర్ణపాయసామంత్రం "కృత్వామత్రస్యదానకం" అర్థము సువర్ణముతోను పరమాన్నముతోనుగూడిన యీపాత్రను నీకుయిచ్చుచున్నాను ఇదినాఆపత్తును నశింపజేయును చతుస్సముద్రపర్యంత భూదానమున కేఫలముగల్గునో ఆదానమునకు అట్టి ఫలము గల్గును

ఏకాదశీనిర్ణయః

భవిష్యోత్తరే॥శ్లో॥ ఆదిత్యోదయవేధస్తు స్మార్తానాంకథితో బుధైః। అరుణోదయవేధస్తు వైష్ణవానాంస్మృతఃపరైః॥ సూర్యోదయంసమారభ్య యావత్సూర్యస్యదర్శనాత్ ॥ఏకాదశీతు వేద్యాత్తు సాసంపూర్ణాస్మృతాబుధైః॥ సంపూర్ణైకాదశీయత్ర ప్రభాతేపునరేవసా । సర్వైరేవోత్తరాకార్యా పరతోద్వాదశీయది ॥ ఏకాదశీ ద్వాదశీచే త్యుభయావర్ధతేయది। తదాపూర్వదినంత్యాజ్యం స్మార్తైఃకార్యంపరందినమ్॥ ఇతికేచిత్ ॥భవిష్యోత్తరే॥ సంపూర్ణైకాదశీయత్రప్రభాతేపునరేవసా।లుప్యతేద్వాదశీతస్మిన్నుపవాసఃకథం భవేత్॥ ఉపోష్యేద్వేతిథీతత్ర స్మార్తైరపిముముక్షుభిః। పారణంతు త్రయోదశ్యాం కేచిదాహుర్మనీషిణః॥ వ్యాఘ్రః॥ ప్రథమేహానిసంపూర్ణా వ్యాప్త్యహోరాత్రసంయుతా । ద్వాదశ్యాంచతథాతాత దృశ్యతేపునరేవసా॥త్రయోదశ్యాంకియన్మాత్రాద్వాదశీనభవేద్యది। పూర్వాకార్యాగృహస్థైస్తు యతిభిశ్చోత్తరాసదా॥ ఇతికేచిత్ ॥ అత్రాపివిశేషమాహ॥వ్యాఘ్రపాదం॥ సంపూర్ణైకాదశీయాచ పర

౨౦ న్ని లేక ౪౦ న్ని, విషువములందు ౧౦-౧౦న్ని, విష్ణుపదములందు ౧౬-౧౬న్నూ, షడశీతులందు ౧౫ ఘటికలున్నూ పుణ్యకాలములు. అందు సంక్రాంతికి సమీపకాలము అత్యంతపుణ్యకాలము. అనగా మేషమందు ముందు ౧౦వెనుక ౧౦ పుణ్యకాలములు. అందును సంక్రాంతికి సమీపకాలముపుణ్యతరము. అత్యంతసమీప కాలము పుణ్యతమము దక్షిణోత్తరాయణములందుమాత్రము చెప్పఁబడిన కాలమంతయు పుణ్యమేను. అనఁగా కర్కాటకమందు ౩౦; మకరమందు ౪౦న్ని ఘటికలు అన్నియు పుణ్యతములని భావము. పగలు సంక్రాంతికిపగలంతయుపుణ్యము రాత్రిసంక్రాంతియందు దినముతో సగముకాలముపుణ్యము. రాత్రిరెండుయామము లకుముందు సంక్రాంతిగలిగినయెడల పూర్వదినమందు రెండుయామములుతరువాత అస్తమానమువరకు రెండుయామములు పుణ్యకాలము. రెండుయామములకు తరువాత సంక్రాంతిగలిగినయెడల పరదినమందు రెండుయామములవరకు పుణ్యకాలము సరాసరి అర్ధరాత్రియందు సంక్రాంతిగలిగినయెడల రెండుదినములు పుణ్యకాలము. అస్తమానకాలమందు మకరసంక్రాంతి ప్రవేశించినయెడలను, ప్రదోషకాలమందు సంభవించినయెడల, అర్ధరాత్రియందు సంభవించినయెడలను పరదినమందు పుణ్యకాలము. అర్ధరాత్రిమధ్యగాని తరువాతగాని కర్కాటకసంక్రాంతి గలిగినయెడల పూర్వదినము పుణ్యకాలము. ప్రభాతకాలమందుగాని నిశీథకాలమందుగాని కర్కాటక సంక్రాంతిగలిగినయెడల పూర్వదినమందుపుణ్యకాలము. అస్తమయమునకుపూర్వము మకరసంక్రాంతిగలిగినయెడల రాత్రియందు స్నానదాన శ్రాద్ధాదులను చేయవచ్చును దోషములేదు గ్రహణమందును, సంక్రాంతియందును, వివాహమందును; వ్రుతియందును: నాందియందును; కామ్యవ్రతములందును, రాత్రియందు మనుస్నానదానాదికమును చేయవలయును సంక్రాంతులందు రాత్రి స్నానాదులు చేయుట యొకానొక దేశాచారముగాని సర్వదేశాచారముగాదు, నైమిత్తికములుమాత్రము రాత్రిచేయవలయును. సంక్రాంతులు నిత్యములు ప్రత్యాబ్దికములు, మాసికములు, ఉపవాసములు సంక్రాంతులు నిత్యములు గ్రహణములు: వివాహములు మొదలగునవి నైమిత్తికములు పుత్రజన్మయు నైమిత్తికముగనుక నైమిత్తికములు రాత్రియందు చేయవచ్చును. నిత్యములు రాత్రియందు చేయఁగూడదు.

సంక్రాంతిదినే కర్మకాలనిర్ణయః

శ్లో॥ యదిస్యాత్తత్కర్మసంక్రాంతిః ప్రభాతేవా ధవానిశి। పూర్వఏవదినేకుర్యాత్స్నానదానాదిసర్వశః॥ రాత్రౌమకరసంక్రాంతిర్యదిస్యాద్దివసే హానిః। కుర్యాద్దానతర్పణాదస్యాక్ స్నానదానాది

శసి॥ ఏకాదశీనలభ్యేత సకలాద్వాదశీభవేత్। ఉపోష్యాద్దశమీవిద్ధా ఋషిరుద్దాలకోబ్రవీత్ ॥ గాలవః॥ సంపూర్ణాద్వాదశీవృద్ధిము పేయాత్తే-వలాయది। ఉపోష్యైకాదశీవిద్ధా స్మార్తైరేవనచాపరైః॥ పద్మపురాణే ॥ చతుర్ధాకృతఘాతేశ తిథేర్భాగాస్త్రయోంతిమా । తద్వానితథేర్భాగ ఆద్యోయంహరివాసరః॥సర్వేషాంభోజ్యవస్తూనాం భోజ్యంత్రియముచ్యతే। పరస్త్రీపరవిత్తంచ హరివాసరభోజనమ్ ॥ ద్వాదశ్యాఃప్రథమఃపాదో హరివాసరసంజ్ఞితః । తదంతేపారణాంకుర్యాదన్యథాదోషభాగ్భవేత్ ॥

తా॥ ఏకాదశికి సూర్యోదయకాలమునకు దశమీవేధ స్మార్తులకు పనికిరాదు. అరుణోదయకాలమునకు దశమీవేధ వైష్ణవులకు పనికిరాదు. సూర్యోదయము మొదలు మరునాఁడు సూర్యోదయమువఱకు యేకాదశియున్నయెడల సంపూర్ణమనఁబడును. ఇట్లు ఒకదినమందు సంపూర్ణముగా ౬౦ ఘటికలుండి మరునాడుదయమున తిరిగి యేకాదశి స్వల్పముగానున్నయెడల ఆమరునాడు ద్వాదశియున్నయెడల సర్వులును స్వల్పైకాదశియందే యుపవాసమునుచేయవలయును; ఉదాహరణం-భానువారె ఏకాదశీ ౬-౦౦; సోమవారె పునః ఏకాదశీ ౨-౦, మంగళవారెద్వాదశీ ౪-౦ అత్ర సర్వేషాం సోమవాసరె ఉపవాసః, ఏకాదశియు ద్వాదశియు రెండును వృద్ధినొందిన యెడల స్మార్తులు పరదినమందుపవాసముచేయవలయునని కొందరుచెప్పిరి-ఏకాదశి సంపూర్ణముగానుండి మరునాడుతిరిగిస్వల్పముగానుండి ఆనాఁడే ద్వాదశిసమాప్తినొందినయెడల స్మార్తులలోను మోక్షమునుగోరువారలు రెండుదినములుయుపవాసమును జేసి త్రయోదశియందు పారణచేయవలయునని కొందరు చెప్పిరి ఉదాహరణం. భానువాసరె ఏకాదశీ ౬౦, సోమవాసరె పునః ఏకాదశీ ౨, తస్మిన్నేవ ద్వాదశీ ౩ మంగళవాసరె త్రయోదశీ ౫౮ అత్ర భాను సోమవాసరయోరుపవాసః-గృహస్థులు పూర్వదినమందును (భానువారమందును) యతీశ్వరులు పరదినమందును(సోమవారమందును] ఉపవాసముచేయవలయునని కొందరు చెప్పుచున్నారు. ఏకాదశిసంపూర్ణముగానుండి తిరిగి మరునాడు స్వల్పముగానుండి ఆమరునాడు ద్వాదశియున్ననూ స్మార్తులు పూర్వదినమందేయుపవాసముచేయవలయునని వ్యాఘ్రపాదుండుచెప్పెను గృహస్థులుమాత్రము పూర్వదినమందుపవాసముచేయవలయునని గాలవుఁడు చెప్పెను సూర్యోదయము మొదలు సంపూర్ణముగా ఆరుఘటికలుయేకాదశియున్నయెడల స్మార్తులుపవాసముచేయవలయునని గాలవుండుచెప్పెను ఏకాదశీవ్రతము అరువదిఘటికలు ముఖ్యము అందువలన మూఁడవదినమందు ద్వాదశియున్ననూ అరువదిఘటికలనాదే

స్మార్తులుపవాసముచేయవలయును. ఏకాదశీద్వాదశులు రెండున వృద్ధినొందినయెడల గృహస్థులు అనిద్దైకాదశియందుపవాసముచేయవలయును. పుత్రవంతుడైన గృహస్థు అనిద్దైకాదశియందుపవాసముచేయవలయును. అపుడు ద్వాదశియందుహరివాసరమను పేరుగల కాలమును విడిచి పారణచేయవలయును ద్వాదశియందు ప్రథమపాదము హరివాసరసంజ్ఞగలది. త్రయోదశియందు స్వల్పమైననుద్వాదశిలేనియెడలదశమితో గూడిన యేకాదశియందు ఉపవాసముచేయవలయును. ఏకాదశియుదయమందు స్వల్పముగానుండి పరదినమందు ద్వాదశియుండనియెడల శుద్ధనైనావిడిచిదశమితో గూడిన యేకాదశియందుపవాసముచేయవలయును. ద్వాదశి సంపూర్ణముగానుండి మరునాడు తిరిగి ద్వాదశియున్నయెడల దశమీవిద్ధైకాదశియందు స్మార్తులుమాత్రమేయుపవాసం చేయవలయునుగాని యితరులుచేయంగూడదు.ఏకాదశిలోచివరమూడుభాగములున్నూ ద్వాదశియందు ప్రథమభాగమున్నూకలిసి హరివాసరమను నామముగలవి ద్వాదశియందు ప్రథమపాదము హరివాసరము.ఆకాలమును అతిక్రమించి పారణజేయవలయును. అట్లుగాదేని దోషముగల్గును ఈప్రపంచమందు భోజ్యవస్తువులు [అనుభవించతగినవస్తువులు) అనేకములున్నవి. గాని అందు మూడు వస్తువులుప్రత్యక్షముగా భుజించతగినవికావు. ౧ పరభార్య, ౨ పరధనము; ౩ ఏకాదశియందుభోజనము అనగా నిషిద్ధములు అన్నిటిలోను పరదారభోగము, పరధనాపహరణము. హరివాసరమందుభోజనము యీమూడును మక్కిలి నిషిద్ధములని భావము. (ఈ ఘట్టములో చాలాశ్లోకములు యేకార్థములుగనుక అన్నిటికి వ్రాయక విశేషమున్న వాటికిమాత్రమే తాత్పర్యము వ్రాయబడెను).

అథ వైష్ణవైకాదశీనిర్ణయః

నారదీయే ॥శ్లో॥ ఉదయాత్ప్రాగ్యదా సార్ధచతస్రోఘటికాస్తు యాః। ఏకాదశీతాసుయదా దశమ్యాసంగతాభవేత్ ॥అరుణోదయవిద్ధాసా సత్యాంనోపవసేదితి। అరుణోదయవేళాయాం దశమీయదిదృశ్యతే। సావిద్ధైకాదశీతత్ర పాపమూలముపోషణం।అరుణోదయవేళాయాం దశమీసహీదృశ్యతే ॥ సైవకుద్దాతదాజ్ఞయా తత్రైవోపవసేదితి॥ పద్మపురాణే॥నవమీసపల మేకంతుదశమీపరతోయది।ఉపోష్యాద్వాదశీశుద్ధా త్రయోదశ్యాంతుపారణా॥ అవిద్ధైకాదశీయత్ర సంపూర్ణా ద్వాదశీభవేత్ ।త్రయోదశ్యాంకయుక్తాత్రా ద్వాదశీయది

హానిపూర్వతః॥ రవేర స్తమయాత్పూర్వం మకరం యాతిభాస్కరః। స్నానదానాదికంకుర్యా దాత్రావపినదుష్యతి ॥ తథాచ యాజ్ఞవల్క్యః॥ రాహుదర్శనసంక్రాంతి వివాహాత్యయవృద్ధిషు। స్నానదానాదికంకుర్యాన్నిశికామ్యవ్రతేషుచ ॥ సంక్రాంతావితి సర్వసాధారణత్వేనోక్తత్వా త్తోస్మిక శ్చిద్దేశాచార స్తత్రైకేనశిష్టైరాచర్యతే । నతుసర్వత్రశిష్టాచారః॥తథాచ స్మృత్యంతరే॥స్నానదానాదికంచైవ రాత్రౌకుర్వంతి కేచన। కేచిద్రాత్రౌనకుర్వంతి స్నానదానాదికంచ యత్ ॥ తథాచ సుమంతుః॥ రాత్రౌస్నానంనకుర్వీత దానంచైవవిశేషతః। నైమిత్తికంచకుర్వీత స్నానందానంచరాత్రిషు॥ ప్రత్యబ్దేతథవామాసే భవితవ్యానియానిచ। ఉపవాసవ్రతాదీని నిత్యాన్యన్యానిభూరిశః॥ ప్రతిమాసేపిసంక్రాంతి ర్భవత్యేవ తస్మాత్సంక్రాంతౌ నైమిత్తికత్వం నాస్త్యేవసంక్రాంతింవినా గ్రహణోద్వాహాదీనినైమిత్తికానీతి॥ మాండవ్యః॥ గ్రహణోద్వాహసంక్రాంతి మరణం పుత్రజన్మచ నైమిత్తికమతిప్రాహూ రాత్రావపినదుష్యతి ॥

తా॥ సూర్యునియొక్క రాశినుండి రాశిప్రవేశకాలము సంక్రాంతికాలము. అట్టికాలమును తెలిసికొనుట మానవులకు అశక్యముగాన ఆకాలమునకు పూర్వము పరము యిరువదిఘటికలుకాలము సంక్రాంతికాలముభావించి పుణ్యకాలముగానుగా తెలిసికొనవలయును. వెనుకఘటికలు ౧౦ ముందు ౧౬ న్నూ పుణ్యకాలముఅట్టికాలమందు స్నానము దానము శ్రాద్ధమును ఆచరించవలయును. ఫలవిశేషమునుచెప్పుచున్నది ఆదిత్యపురాణము దర్శయందుచేసినదానమునకు నూరురెట్లుఫలము. గ్రహణమందు అనంతము; షడశీతులందు సహస్రము, విష్ణుపదులందుసహస్రము; విషువత్పుణ్యకాలములందు పదివేలురెట్లుపుణ్యము దక్షిణాయనమందుకోటిరెట్లుపుణ్యము ఉత్తరాయణమందు నూరుకోట్లురెట్లుపుణ్యము కర్కాటకసంక్రాంతికాలము దక్షిణాయనము, మకరసంక్రాంతికాలము ఉత్తరాయణపుణ్యకాలము మేషసంక్రాంతి; తులాసంక్రాంతియు విషువత్పుణ్యకాలములు వృషభము: సింహము, వృశ్చికము కుంభము; విష్ణుపదులు, మిథునము: కన్య: ధనుస్సు: మీనము యివి షడశీతులు అందులో దక్షిణాయనమందు సంక్రాంతికిముందుకాలము పుణ్యకాలము, ఉత్తరాయణమందు సంక్రాంతికితరువాతకాలముపుణ్యకాలము విషువత్పుణ్యకాలములందుముందు వెనుకను పుణ్యకాలములు విష్ణుపదీకాలములందు ముందువెనుకయు పుణ్యకాలములు షడశీతులందు తరువాత పుణ్యకాలములు కర్కాటకమందు ౩౦ న్ని మకరమందు

అథ సంక్రాంతినిర్ణయః

శ్లో॥ సంక్రాంతిసమయస్సూక్ష్మో దుర్జ్ఞేయః॥ పిశితేక్షణైః॥ తస్య యోగాదధశ్చోర్ధ్వం త్రింశన్నాడ్యః పవిత్రితాః ॥ అర్వాక్ షోడశనాడ్యస్తు పురతశ్చైవ షోడశ । పుణ్యకాలోర్కసంక్రాంతౌ స్నానదానాదికర్మసు॥ ఆదిత్యపురాణే॥ శతమింద్వక్షయేదాన ముపరాగేత్వనంతకం । షడశీత్యాంసహస్రంతు విష్ణుపద్యాంతథైవచ॥ విషువేచాయుతంప్రోక్తంకోటిదందక్షిణాయనే॥ శతకోటిగుణంపుణ్యంజాయతేతూత్తరాయణే॥ మృగకర్కటసంక్రాంతీ ద్వేతూదగ్దక్షిణాయనే । అథచైవ తులామేషౌ విషువాతౌప్రకీర్తితౌ ॥ వృశ్చికసింహోవృషఃకుంభోవిష్ణుపద్యఃప్రకీర్తితాః॥ మీనఃకన్యాధనుర్యుగ్మం స్మృతాస్తాష్షడశీతయః ॥ అతీతానాగతేపుణ్యే ద్వేతూదగ్దక్షిణాయనే। త్రింశత్కర్కటకేనాడ్యో మకరేవింశతిఃపరాః॥ మాధవీయే॥ త్రింశత్కర్కటసంక్రాంతౌ పూర్వతఃపుణ్యనాడికాః। మకరేతూత్తరాఃపుణ్యాశ్చత్వారింశచ్చనాడికాః॥ విషువయోస్తుపుణ్యాస్స్యుర్నాడ్యస్తూభయతోదశ॥ పుణ్యాయాంవిష్ణుపద్యాంతు ప్రాక్పశ్చాదపిషోడశ॥ షడశీత్యావ్యతీతాయాం నాడ్యః పంచదశస్మృతాః। యామ్యాస్సన్నిహితానాడ్య స్తాస్తాఃపుణ్యతమాస్స్మృతాః॥ సంక్రాంతీనాంచసర్వాసాం నాడ్యస్సన్నిహితాశ్చయాః॥ తాస్తాఃపుణ్యతమాఃప్రోక్తా ముక్త్వామకరకర్కటౌ॥ మకరేతూత్తరాస్సర్వా నాడ్యఃపుణ్యతమాస్స్మృతాః। కర్కేపుణ్యతమాస్సర్వా నాడ్యఃపూర్వాస్సుముహూర్తిభిః ॥ అహ్నిసంక్రమణేపుణ్యమహఃకృత్స్నంప్రకీర్తితం। రాత్రౌసంక్రమణేపుణ్యం దినార్ధంస్నానదానయోః॥ అర్ధరాత్రాదధస్తస్మిన్మధ్యాహ్నస్యోపరిక్రియా। ఊర్ధ్వంసంక్రమణేచోర్ధ్వముదయాత్ప్రహరద్వయం॥ పూర్ణేచేదర్ధరాత్రేతు యదాసంక్రమతేరవిః తదాదినద్వయంపుణ్యంముక్త్వామకరకర్కటౌ॥ యదాస్తమయవేళాయాం మకరంయాతిభాస్కరః। ప్రదోషేవార్ధరాత్రేవా స్నానందానంపరేహని॥ అర్ధరాత్రేతదూర్ధ్వంవా సంక్రాంతౌదక్షిణాయనే । పూర్వమేవదినంగ్రాహ్యం యావన్నోదయతేరవిః ॥ మిథునాత్కర్కిసంక్రాంతిర్యదిస్యాదంశుమాలినః । ప్రభాతేవానిశీథేవా కుర్యాద

వాభవేత్ ॥ ఉపవాసద్వయంకార్యం విష్ణుభక్తైర్విశేషతః। విష్ణుపూజారతైఃకార్యం ద్వాదశ్యామేవపారణమ్। తథాచపద్మపురాణే॥ దశమీవేధహీనాచేత్పరతోద్వాదశీయది । ఉపవాసద్వయంకార్యం విష్ణుభక్తిపరాయణైః॥ అథచైకాదశీపూర్ణా ద్వాదశీస్యాత్పరేపిచేత్ ; ఉపవాసద్వయంకుర్యుః వైష్ణవా ఇతిగాలవః ॥ అస్యార్థః ॥ దశమీవేధరహితా ఏకాదశీ ద్వాదశీసంపూర్ణాపరేహ్న్యపి కియన్మాత్రాద్వాదశీయదిస్యాత్ ; తదా ఉపవాసద్వయం వైష్ణవాః కుర్యురిత్యర్థః ॥ ఏకాదశీముపోష్యాథ ద్వాదశీంసముపోషయేత్। నతత్రవిధిలోపస్స్యాదుభయోర్దైవతంహరిః॥ యదాభవేదతీవాల్పా ద్వాదశీపారణేదినే ఉషఃకాలేద్వయంకార్యం ప్రాతర్మాధ్యాహ్నికర్మచ॥ అల్పాయామథవిప్రేంద్ర ద్వాదశ్యామరుణోదయే॥ స్నానార్చనక్రియాఃకార్యా దానహోమాదికాశ్చయాః॥ ఏతస్మాత్కారణాద్విప్రః ప్రత్యూషేస్నానమాచరేత్ ॥ పితృతర్పణసంయుక్తంద్వాదశీస్యాత్కలాయది। యదాస్వల్పా ద్వాదశీస్యాదపకర్షోభవేత్తదా॥ ప్రాతర్మాధ్యాహ్నికస్యాపి తత్రస్యాదపకర్షణమ్ ॥ పంచపంచఉషఃకాలః సప్తపంచారుణోదయః ॥ అష్టపంచభవేత్ప్రాతః శేషస్సూర్యోదయోభవేత్ ॥ అథోపవాసాశక్తవిషయే॥ ఉపవాసేత్వశక్తానాం అశీతేరూర్ధ్వజీవినామ్॥ ఏకభక్తాదికంకార్యమాహబోధాయనోమునిః॥ ఏకభక్తేననక్తేన క్షీణవృద్ధాతురశ్చహి । నాతిక్రమేయుర్ద్వాదశ్యా ముపవాసవ్రతంచన॥ అసామర్థ్యేశరీరస్య వ్రతేచసముపస్థితే। కారయేద్ధర్మపత్న్యావా పుత్రైర్వావినయాన్వితైః॥ భార్యాపత్యుర్వ్రతంకుర్యాద్భార్యాయాశ్చపతిర్వ్రతం। అసామర్థ్యేశరీరస్య వ్రతభంగోనజాయతే॥ విషమేసంకటేప్రాప్తే ద్వాదశ్యాం మంత్రపూర్వకం। అద్భిస్తుపారణంకుర్యాత్పునర్భుంజనముష్యతి॥ పత్నీపుత్రోథవాభ్రాతా కుర్యాచ్ఛిష్యోపివావ్రతం। ఏషామభావఏవాన్యంబ్రాహ్మణంవినియోజయేత్ ॥ అథాష్టౌమహాద్వాదశ్యః॥ తత్రతిథిప్రయుక్తాశ్చతస్రః నక్షత్రప్రయుక్తాశ్చతస్రఇతి॥ పురాణే॥ చతస్రస్తిథియుక్తాశ్చ ద్వాదశ్యఃపరికీర్తితాః। ఋక్షయుక్తాశ్చతస్రస్సుర్మహత్యస్తాః ప్రకీర్తితాః ॥ ఉన్మీలినీవంజులాచ త్రిస్పృశాపక్షవర్ధనీ॥ ప్రోక్తామహాద్వాదశీతి మునిభిఃపాపనాశినీ ॥ పునర్వసుయుతా

యా చ శ్రవణేన సమన్వితా। ఏషా స్యాన్వితా చ మహతీ ద్వాదశీ రోహిణీయుతా ॥ తథా చ చంద్రికాయామ్ ॥ శుద్ధం వృద్ధిమపైతి చేద్ధరిదినం భద్రా న సా న్మీలినీ । భద్రైవ వ్యధికా భవేద్ధరిదినం వంజుల్యభీష్టా సతామ్ ॥ నందాదిత్య జయాన్వితాతి మహతీ స్యాత్ త్రిస్పృశా ద్వాదశీ । పూర్ణం సర్వ చ వర్తతే పరదినే స్యాత్ పక్షవర్ధన్యపి ॥ ఆదిత్యే న జయా చ సంయుతే న విజయా పుష్యేణ పాపాపహా రోహిణ్యా చ జయంతికా చ చతస్రృష్వృక్షదినా ద్వేర్భవేత్ ॥ పూర్ణం వోనవమాథాధికం చ హరి భాధిక్యే తు భాంతర్భుజః। బుధ్యాథిక్య సమత్వయోస్తు దినతః ప్రాగ్భేతు పశ్చాద్వ్రతమ్ హిత్వా వైష్ణవమస్తసత్వమిత శేషవ్రతేషు భద్రాతిథే। స్వర్త్రాస్తాన షిఖండ నేత్ర్వాహ్వభ వేదహిన్న వ్రతం పారణమ్॥ అన్యస్మిన్నధికం తిథేర్వ్యధిచభం మధ్యేతిథే స్తద్భవేత్ ।భాంతే స్యాత్తిథి వృద్ధితో హి కథితోష్టద్వాదశీనిర్ణయః॥ అత్రాయం నిర్గళితోర్థః దశమీవేధరహితైకాదశీ పరదినే కించిన్మాత్రా దృశ్యతే సా ద్వాదశీ ఉన్మీలినీ మహాద్వాదశీ॥ ద్వాదశీమాత్ర వృద్ధౌ వంజులా॥ ఏకాదశీ ద్వాదశీ త్రయోదశీ యోగే త్రిస్పృశా॥ షష్టిఘటికాభూత్వా పూర్ణిమామావాస్యా వా పరదినేకించిన్మాత్రా వర్ధతే సా పక్షవర్ధనీ॥ ౪॥ పునర్వసుయోగే జయా॥ శ్రవణయోగే విజయా॥ పుష్యయోగే పాపనాశినీ॥ రోహిణీయోగే జయంతికా ॥ ౮॥ ఏతాసు నక్షత్రయుక్తాస్తు చతస్రృషు ద్వాదశీషు సూర్యోదయమారభ్య నక్షత్రేణ భవితవ్యం న ప్రాక్॥ ప్రాస వృద్ధిపర్యాలోచనయా నక్షత్రస్య సత్వ సామ్యాధిక్యేషు సత్స్వపి రోహిణీ శ్రవణే చేత్ షష్టిఘటికే భూత్వా పరదినవర్తేత తదా నక్షత్ర మధ్య ఏవ పారణం॥ యదా నక్షత్ర వృద్ధా సూర్యోదయాత్ప్రవృత్తాని నక్షత్రాణి సామ్యమాధిక్యం వా భజంతే తదా సూర్యోదయాదుపర్యేవ నక్షత్రేణ భవితవ్యమితి న నియమః॥ శ్రవణాతిరిక్తేషు నక్షత్రేషు ద్వాదశ్యా ఆస్తమయ పర్యంతతా భవితవ్యైవ॥ శ్రవణే తు అస్తాత్ప్రాగపి ద్వాదశీ సమాప్తౌ తదహ రేవోపవాసః॥ పారణాదినే నక్షత్రతిథ్యోరనువృత్తౌ యది తిథేరధికం నక్షత్రం తర్హి తిథిమధ్య ఏవ పారణం ద్వాదశీలంఘనస్య శతశో నిషిద్ధత్వాత్॥ తిథ్యాధిక్యే తు నక్షత్రాంత ఏవ పారణం న ప్రాగిత్యేవోష్టమహాద్వాదశీనిర్ణయః॥ ఏతాశ్చాష్టమహాద్వా

భానౌ చైవ కరే స్థితే। పాతే కుజే చ రోహిణ్యాం సా షష్ఠీ కపిలా స్మృతా ॥ దినైవ యోగశ్చేత్స్యాత్ యముఖః కాలేపి వా యదా। స్నానదానాదికం చైవ సర్వం తత్రాక్షయం భవేత్ ॥

తా॥ భాద్రపదబహుళ షష్టి కుజవార రోహిణీనక్షత్ర వ్యతీపాతలతో గూడిన యెడల కపిలషష్టి అన్యత్ర భాద్రపదబహుళయందు సూర్యుఁడు హస్తయందుండగా షష్టినాడు కుజరోహిణీపాతములుగూడినయెడల కపిలషష్ఠి అని చెప్పఁబడియున్నది ప్రాతఃకాలమందుగాని దినాభాగమందుగాని సంభవించినయెడల ప్రశస్తము,ఇందు స్నానదానాదికము అక్షయము

అథ బుధాష్టమీ

శ్లో॥ యదా యదా సితాష్టమ్యాం బుధవారో భవేదిహ । భవేత్తత్రాక్షయం సర్వం స్నానదానజపాదికమ్॥ సంధ్యాకాలే తథా రాత్రౌ ప్రసుప్తే తు జనార్దనే। బుధాష్టమీ న కర్తవ్యా హంతి పుణ్యం పురాకృతం॥ వ్రతప్రారంభ విషయమిదం ॥

తా॥ శుక్లాష్టమినాడు బుధవారము గూడినయెడల స్నానదానాదులకు ప్రశస్తము సంధ్యాకాలమందు రాత్రియందును చాతుర్మాస్యలందును బుధాష్టమీవ్రతము నారంభించగూడదు:

అథ గజచ్ఛాయా

శ్లో॥ ప్రేతపక్షే త్రయోదశ్యాం మఘాస్వింధుః కరే రవిః ॥ గజచ్ఛాయేతి సా ప్రోక్తా దత్తం తత్రాక్షయం భవేత్ ॥ తిథ్యుక్తం పియద్వ్రతం చైవ తిథ్యామేవ విధీయతే । నక్షత్ర విహితం యచ్చ కర్తవ్యం కేవలోడుని ॥ భవిష్యోత్తరే ॥ నైవ దోషః కుయోగస్య వ్రతం స్యాత్ప్రతివార్షికం । తిథిప్రయుక్తం నక్షత్ర విహితం వాపి కుత్రచిత్ ॥

తా॥ భాద్రపదబహుళపక్షమందు సూర్యుఁడు హస్తయందుండఁగా త్రయోదశినాడు మఖానక్షత్రముగలిగినయెడల అది గజఛాయ అనఁబడును. అందు స్నానదానశ్రాద్ధాదులు అక్షయములు తిథిప్రయుక్తవ్రతము తిథియందే చేయవలయును.నక్షత్రప్రయుక్తవ్రతమును నక్షత్రమునందే చేయవలయును ప్రతిసంవత్సరమందు తప్పక యీవ్రతములనుచేయువారికి కుయోగదోషముగలుగదు నూతనారంభములకు మాత్రము కుయోగదోషమున్నది.

అథ పుణ్యతిథయః

శ్లో॥ అమావాస్యాతుసోమేన సప్తమీ భానునాయుతా। చతుర్థీభౌమవారేణ బుధవారేణచాష్టమీ॥ చతస్రస్తిథయస్త్వేతాః సూర్యగ్రహణసన్నిభాః। స్నానందానంతథాశ్రాద్ధం సర్వంతత్రాక్షయంభవేత్॥ తిథివారసమాయోగోయదాకాలేభవేదిహ। ప్రభాతేవాథమధ్యాహ్నే పుణ్యకాలస్సనాన్యథా॥

తా॥ సోమవారముతోగూడిన అమావాస్యయు; ఆదివారముతోగూడిన సప్తమియు, మంగళవారముతోగూడిన చవితియు: బుధవారముతోగూడిన అష్టమియు ఈనాలుగున్నూ మహాపర్వములు, సూర్యగ్రహణతుల్యములు: వీటియందుచేసిన స్నానదానశ్రాద్ధాదులు అక్షయములగును. ఈయోగము ఉదయానగాని మధ్యాహ్నమునగాని అయితేనే మంచిది. మధ్యాహ్నముదాటినతరువాతతిరిగి యుదయమువరకు అయినయెడల ప్రయోజనములేదు.

అథ పద్మకయోగమ్

శ్లో॥ యదావిష్టిః (షష్టి) వ్యతీపాతో భానువారో భవేదపి। పద్మకంనామతత్ప్రోక్తంఅయనాచ్చచతుర్గుణమ్॥ అన్యచ్చ॥ షష్ఠ్యాశ్చసప్తమీయోగే వారశ్చేదంశుమాలినః। యోగోయంపద్మకోనామసహస్రార్కగ్రహైస్సమః॥

తా॥ షష్టివ్యతీపాత భానువారములు గూడినయెడల పద్మకయోగము షష్టి సప్తమి సూర్యవారములుగూడిన పద్మకయోగమని కొందరిమతము ఇందుమొదటిది అయనమునకు నాలుగురెట్లు ఫలమునిచ్చును. రెండవది వెయ్యిసూర్యగ్రహముల తుల్యము

అథ చంపాషష్టి

శ్లో॥ విశాఖాభానువారేణ వైధృత్యాచసమన్వితా॥ నభస్యశుక్లషష్ఠీయా సాచంపేతినిగద్యతే

తా॥ భాద్రపదశుక్ల షష్టినాడు విశాఖానక్షత్రము భానువారము: వైధృతి, యోగము గూడనయెడల చంపాషష్టి

అథ కపిలాషష్టి

శ్లో॥ నభస్యకృష్ణపక్షేయా రోహిణీపాతభానుభిః। యుక్తాషష్ఠీపురాణజ్ఞైః కపిలాపరికీర్తితా॥ అన్యత్ర॥ భాద్రేమాస్యసితేపక్షే

దశో్యవైష్ణవానాంనిత్యః॥ వైష్ణవాశ్చ॥ సదీక్షావిధినాన్యాసం సన్త్రంతద్వాదశాక్షరం। అష్టాక్షరమథోన్యంవా యేమంత్రంసముపాసతే। జ్ఞేయాస్తేవైష్ణవాలోకే విష్ణ్వర్చనరతాస్సదా॥ తేషామేవోపవాసస్స్యాత్ మహాద్వాదశికాస్వపి॥ వైష్ణవాఏవకుర్వంతిమహాష్టద్వాదశీవ్రతం। పతంతినరకేఘోరే తయానదాభూతసంప్లవమ్॥ వైష్ణవవ్యతిరిక్తానా ముపవాసఃకృతాకృతః॥ అష్టమహాద్వాదశీనామేష ధర్మస్సనాతనః॥ ఇతి నరసింహపరిచర్యా॥ అష్టౌతాన్యవ్రతఘ్నాని ఆపోమూలంఘృతంపయః। హవిర్బ్రాహ్మణకామాయగురోర్వచనమౌషధమ్। నియమో నారదీయేస్మర్యతే అక్షారలవణాస్సర్వేహవిష్యాన్న నిషేవిణః। అవనీతల్పశయనాః ప్రియాసంగవివర్జితాః। కాంస్యంమాంసంమసూరాంశ్చ చణకంకోరదూషకాన్। శాకంమధుపరాన్నంచ త్యజేదుపవసన్ స్త్రియమ్॥ వినోదకేనయద్ధాన్యం పక్వంసాజ్ఞాతవేదసి॥ తత్సర్వంఫలవద్గ్రాహ్య మితివేదవిదోవిదుః॥ గాలవః॥ ఏకాదశ్యాంతుశుక్లాయాం నకించిదపిభక్షయేత్। కృష్ణాయాంభక్షయేత్కించిదశ్నీయాదితికేచన॥ తథాచసఏవ॥ గ్రహణేచైవసంక్రాంతావపిచైకాదశీదినే। తథాచైకాదశీశ్రాద్ధే పుత్రీనోపవసేద్గృహీ॥

తా॥ వైష్ణవులకు అరుణోదయవిద్ధకూడదు. సూర్యోదయమునకు పూర్వము నాలుగుఘటికలున్నరకాలము దశమియందేకాదశి వ్యాపించియున్నయెడల వైష్ణవులు ఆయేకాదశిని విడువవలయును అట్టి విద్ధైకాదశియందుపవాసముచేసినయెడల పాపం గలుగును. అరుణోదయకాలమందు దశమీవేధరహితమైనయేకాదశి శుద్ధైకాదశి యనఁబడును. అట్టియేకాదశియందుపవాసముచేయవలెను. ఉదయమందుస్వల్పకాలము నవమియుండి దశమియు ఆదినమందేయుండినయెడలద్వాదశియందుపవాసము చేసి త్రయోదశియందు పారణచేయవలయును. ఏకాదశి శుద్ధయై ద్వాదశి అరువది ఘటికలుండి మరునాడు స్వల్పముగానున్నయెడల రెండుదినములందుపవాసము(అనఁగా[శుద్ధైకాదశియందును అరువదిఘటికలుగల ద్వాదశియందు ఉపవాసము]చేయవలయును, ద్వాదశియందే వైష్ణవుఁడు పారణచేయవలయును. ద్వాదశి యుదయమందు స్వల్పముగానున్నయెడల ప్రాతర్మధ్యాహ్నముల కృత్యమునంతను ద్వాదశిలోఁగ ప్రాతఃకాలమందేచేయవలయును, ఉషఃకాలమందె స్నానముచేసిఅహ్నికమును అంతను చేయవలయును పితృతర్పణముజేయవలయును. అనఁగా మాధ్యాహ్నికభోజ

నమును యెపుడు ప్రాతఃకాలమందు చేయవలసివచ్చునో అపుడు మాధ్యాహ్నిక సంధ్యావందనమునుగూడా ప్రాతఃకాలమందే చేయవలయును. ఉషఃకాలము ౫౫ కి వచ్చును, అరుణోదయము ౫౭ ఘటికలకువచ్చును. ప్రాతఃకాలము ౫౮ కి వచ్చును. తరువాత సూర్యోదయముతో సమానము యెనభై సంవత్సరములకుపైన జీవించియుండి యుపవాసమునకు శక్తిలేనివారికియేకభుక్తము మొదలగుభోజనమును చేయవచ్చును. ఏకభక్తమునుగాని నక్తభోజనముగాని చేయవలెను-౮౦సం॥లోగా వయస్సువారికి యేకారణముచేతనైనా శక్తిలేనియెడల భార్యచేతగాని కుమారులచేతగాని యుపవాసమునుజేయించవలయును. శక్తిలేనిసమయమందు భార్యావ్రతమును భర్తయు భర్తృవ్రతమునుభార్యయు చేయవలయును. ద్వాదశిలోగా పారణచేయుటకు అంబరీషునకువలె సంకటముగలిగినయెడల జలముతోపారణచేసి తిరిగి భుజించవలయును. దోషములేదు. తనవారెవ్వరు లేనపుడు మరియొకబ్రాహ్మణునితో వ్రతమునుజేయించవచ్చును. యెనిమిది మహాద్వాదశులున్నవి. అందులో తిథిసంబంధమువలన నాలుగున్ను నక్షత్రసంబంధమువలన నాలుగున్ను గల్గును. తిథిప్రయుక్తములు ఉన్మీలిని. వంజుల, త్రిస్పృశ, పక్షవర్ధని అనినాలుగు. నక్షత్రప్రయుక్తములు. పునర్వసుతోగూడిన ద్వాదశియు, శ్రవణముతోగూడినద్వాదశియు, పుష్యమితోగూడిన ద్వాదశియు, రోహిణితోగూడినద్వాదశియు నాలుగు తిథిప్రయుక్తములు. ౧ యేకాదశి శుద్ధఅగును వృద్ధినొందగాద్వాదశి వృద్ధిలేని యెడల అదిఉన్మీలిని ఉదాహరణము. దశమి ౫౫, ఏకాదశి ౬౦, తిరిగి యేకాదశి,౨ ద్వాదశిళ ద్వాదశియే వృద్ధినొందగా యేకాదశి వృద్ధిలేవియెడల అది వంజుల. ఉదాహరణము. దశమి ౫౫, ఏకాదశి ౫౩, ద్వాదశి ౬౦,పునఃద్వాదశి౨ దినత్రయమును స్పృశించిన ద్వాదశి త్రిస్పృశ యనఁబడును ఉదయమందు యేకాదశి స్వల్పము, తరువాత ద్వాదశి, చివరభాగమందు త్రయోదశి ఇది త్రిస్పృశ ౧౧-౧౨-౧౩తిథులు కలియుట త్రిస్పృశ యనఁబడును. ఉదాహరణము. ఏకాదశి ౨, ద్వాదశి ౫౬, ఆనాడు త్రయోదశి ౨ పర్వము వృద్ధినొందినయెడల పక్షవర్ధని యనఁబడును.దీనికి యుదాహరణము ఆనవసరము. పునర్వసుతోగూడినద్వాదశి జయ, శ్రవణముతో గూడినద్వాదశి విజయ. పుష్యమితో గూడినద్వాదశి పాపాపహ. రోహిణితోగూడిన ద్వాదశిజయంతిక. ఇందులో నక్షత్రప్రయుక్తములగు నాలుగునందును సూర్యోదయము మొదలు నక్షత్రముండవలయును. ముందు వుండనవసరములేదు, తక్కువ యెక్కువలుచూడగా నక్షత్రమున కూనత్వము: సామ్యము;ఆధిక్యము వున్నను రోహిణీశ్రవణానక్షత్రములు ఆరుపదిఘటికలుండి పరదినమందును వున్నయెడల అవుడు నక్షత్రమధ్యనే పారణచేయవలయును. యెప్పుడు నక్షత్రవృద్ధియందు

సూర్యోదయానంతరము నక్షత్రములుండి సామ్యమునుగాని ఆధిక్యమునుగానిపొందునో అప్పుడు సూర్యోదయానంతరమే నక్షత్రములుండవలయునను నియమములేదు శ్రవణేతరనక్షత్రములందు ద్వాదశినాడు అస్తమయపర్యంతమాండుట కాగలదు. శ్రవణమందు అస్తమయమునకు ముందును ద్వాదశీసమాప్తియందు అపగలేయుపవాసము పారణాదినమందు నక్షత్రతిథులకు అనువృత్తిగలిగినయెడల తిథికంటె నక్షత్రము అదికమగునేని అపుడు తిథిమధ్యనే పారణచేయవలయును. ప్రాయశః ద్వాదశీలంఘనము నిషిద్ధము. తిథియొక్క ఆధిక్యమందు నక్షత్రాంతమందేపారణ చేయవలయును. ముందుగాదు. రోహిణీశ్రవణులు ౬౦ వుండి మరునాడు కొంచెమున్నయెడల ఆనక్షత్రములందే పారణచేయవలయును. శ్రవణము గాక మిగిలిన మూఁడునక్షత్రములందు ద్వాదశి అస్తమయమువరకు వుండవలయును. శ్రవణమందైతే ఆ అస్తమయమునకుముందు ద్వాదశి సమాప్తిఅగునేని ఆనాడుపవాసము. పారణాదినమందు తిథినక్షత్రములలో నక్షత్రమధికమైనతిథిలో పారణము.తిథి ఆధిక్యమైన నక్షత్రాంతమందు పారణ. ఇట్లూహించవలయును. ఈయెనిమిది ద్వాదశులు వైష్ణవులకు నిత్యములు వైష్ణవులనఁగా దీక్షావిధిగా సన్న్యాసమునుసలుపుచు ద్వాదశాక్షర మంత్రజపపరాయణులై అథవాఅష్టాక్షరమంత్రపరాయణులై విష్ణువును బూజించువారు; అట్టివారే మహాద్వాదశీదినములందుపవాసము చేయవలయును. వైష్ణవులు మహాద్వాదశీవ్రతమునుచేయనివారు భయకరమగు నరకములందు పడుదురు. వైష్ణవులుగానివారికి మహాద్వాదశీవ్రతము అనఁగా ద్వాదశ్యుపవాసముచేసిననూచేయకున్ననూ విధినిషేధములులేవు. జలము. మూలము, నేయి, పాలు: హవిస్సు; బ్రాహ్మణునికోరిక [నిమంత్రణము] గురువాక్యము; ఔషధము. ఇవి యెనిమిదివ్రతభంగములుకావు. వ్రతములందు ఉప్పుకారములేకుండా భుజించవలయును. హవిష్యాన్నమునుభుజించవలయును. మంచములనువిడిచి భూమియందు శయనించవలయును. భార్యాసంగమును మానవలయును. కంచుపాత్రను, మాంసమును, చిరుశనగలను; కోరదూషకధాన్యమును: శాకమును, తేనెను, పరాన్నమును, త్రిని వీటిని విడువవలయును. కోరదూషమనఁగా అన్య జలములేకుండా అగ్నియందు పక్వమైన ధాన్యమును ఫలముతోబాటు గ్రహించవలయును. శుక్లైకాదశియందుయేద్రవ్యమును భుజించగూడదు. కృష్ణైకాదశియందు పైనవ్రాసిన జలాదులతో దేనినో వకదానిని భక్షించవలయును అని కొందరుచెప్పుచున్నారు. గ్రహణకాలమందును: సంక్రాంతియందును, కృష్ణైకాదశియందును, ఏకాదశీశ్రాద్ధమందును పుత్రవంతుఁడైన గృహస్థు యుపవాసమును చేయగూడదు:

తా॥ గ్రహణమందు రెండవదినమందు, రజస్వలఅయినపుడు ఆయిదవ దినమందును; మరణమందు పదమూడవదినమందు, జాతమందు పదకొండవదినమందును శ్రాద్ధమునుబెట్టవలయును. ఇందుకు వివరము. గ్రస్తాస్తమయ సూర్యగ్రహణమందు ద్వితీయదినమందు శ్రాద్ధమునుబెట్టవలయును- స్త్రీకర్తృక శ్రాద్ధమందు రజస్వలఅయితే అయిదవదినమందు శ్రాద్ధమును బెట్టవలయును. మాతా పితరులు చనిపోయినపుడు కారుణ్యశ్రాద్ధమును పదమూడవదినమందు పెట్టవలెను- సపిండీకరణకర్త స్వకర్తృకప్రత్యాబ్దికమును పదమూడవదినమందు పెట్టవలయునని యొకపక్షము. జ్ఞాతులు అందరు పదకొండవదినమందే ప్రత్యాబ్దికాదులు పెట్టవలయును. సంధ్యాకాలమందుగాని రాత్రియందుగాని శ్రాద్ధమును బెట్టగూడదు. గ్రహణమందుమాత్రము సంధ్యాకాలమందును రాత్రియందును శ్రాద్ధమును బెట్టవలయును- సూర్యగ్రహణము గలిగి అస్తమయమునకుముందే ముక్తినొందినయెడల స్వల్పదివాభాగమందు శ్రాద్ధమునకు వీలుకాదుగాన రాత్రియందు శ్రాద్ధమును బెట్టవలయును గ్రస్తోదయచంద్రగ్రహణమందును రాత్రి ముక్త్యనంతరప్రత్యాబ్దికశ్రాద్ధమును బెట్టవలెను శ్రాద్ధము నిత్యము పగలే పెట్టవలయును. గ్రహణమందుమాత్రము రాత్రి పెట్టవలయును- పిండదానముతో కూడా పెట్టవలయును.

అథ నిత్యకర్మాధికారః

స్మృతిభాస్కరే॥ శ్లో॥ కథంస్యుర్నిత్యకర్మాణి గ్రస్తాస్తమితయోర్ద్వయోః। స్నానసంధ్యాదికంకుర్యాద్యథాకాలేపి నైత్యికమ్॥ గ్రస్తాస్తయోస్తయోర్ముక్తిర్యావద్దృష్ట్వా న దృశ్యతే। భోజనం ముక్తికస్నానం నకుర్యాన్నైత్యికం వినా॥ యదా త్వాచ్ఛాదితో మేఘైర్ముక్తోపి చ న దృశ్యతే। గ్రస్తాస్తే హి చతుర్యామం హిత్వా స్నానాదికం చరేత్॥ గ్రస్తోదయేప్యయమేవ నిర్ణయః॥ గ్రహణప్రశంసా॥ సర్వం గంగాసమం తోయం సర్వే బ్రహ్మసమా ద్విజాః। సర్వం భూమిసమం దానం గ్రహణే చంద్రసూర్యయోః॥

తా॥ చంద్రసూర్యులు గ్రస్తాస్తమయమును బొందినపుడు స్నానసంధ్యాది నిత్యకర్మలు ఎపుడు చేయవలయును అనువిషయము చెప్పబడును- గ్రస్తాస్తమయమందు కాలమునకు స్నానము సంధ్యావందనము జేయవలయును- ముక్తిస్నానమును భోజనమును మాత్రము ముక్తిని చూచువరకు చేయగూడదు- అనగా నిత్యమైన సంధ్యావందనాదికము గాక యితరకర్మను చేయగూడదు- అనగా మేఘాచ్ఛాదన కలిగినపుడు ముక్తిని చూడక ముక్తిస్నానము చేయగూడదు గ్రస్తాస్తమయమందైతేనో శాస్త్రమువలన ముక్తి తెలిసికొని స్నానదానాదికము చేయవలయును. సూర్యగ్రస్తాస

అథ గ్రహణనిర్ణయః

సిద్ధాంతే ॥శ్లో॥ అమాప్రతిపదోస్సంధౌ సూర్యస్య గ్రహణం భవేత్। ప్రతిపత్పౌర్ణమాస్యోశ్చ సంధౌ స్యాద్గ్రహణం విధోః॥ దివా చంద్రగ్రహో రాత్రౌ సూర్యపర్వ న పుణ్యదం। సంధిస్థం పుణ్యదం జ్ఞేయం యావద్దర్శనగోచరమ్। మేఘచ్ఛన్నే గ్రహే స్నానం ప్రతీకారో న విద్యతే" ఇతి యత్కీర్తితం లోకే నస్పృష్టం తదుపేక్షితమ్॥ స్నాత్వా దానాదికం కుర్యాత్ ప్రవదంతి మహర్షయః॥ యథా వృష్ట్యాదిభిశ్ఛన్నే స్నానాద్యం క్రియతే గ్రహే॥ మేఘైరాచ్ఛాదితే తద్వత్ స్నానాదౌ నైవ బాధకం। స్పర్శే ముక్తినిమిత్తం హి స్నానం చ గణితాగతే। కాలేకుర్యాత సూర్యేందోర్మేఘాచ్ఛాదితయోరపి। సర్వేషామేవ వర్ణానాం సూతకం రాహుదర్శనే॥ తావదేవ తతశ్శుద్ధిర్యావన్ముక్తిర్న విద్యతే। న సూతకాద్దోషః స్నానదానజపాదిషు॥ గ్రహే స్నాయాదుదకా ప్రీత్యాదుద్ధృతవారిణా। అన్నం పక్వమిహ త్యాజ్యం స్నానం సవసనం గ్రహే॥ వారితక్రారనాళాది తిలైర్దర్భైర్న దుష్యతి। ఆరనాళం పయస్తక్రం దధిస్నేహాజ్యపాలితమ్॥ మణికస్థోదకం చైవ న దుష్యేద్రాహుదర్శనే। యావత్సముక్తం రవేర్బింబం విధోర్వా శినదృశ్యతే॥ తావత్స్నానక్రియతే స్నానం మౌక్షికమనుర బ్రవీత్। గ్రస్తోదితే గ్రహం గ్రస్తం దృష్ట్వా స్నానమ్ సమాచరేత్। గ్రస్తాస్తే మౌక్షికం స్నానం ముక్తం దృష్ట్వా రవిం విధుమ్॥ వ్యాఘ్రః॥ మేఘైరాచ్ఛాదితసూర్యశ్చంద్రశ్చాపి న దృశ్యతే। జ్ఞాత్వా ప్రాతః తథా సాయం స్నాత్వా భోజనమాచరేత్॥ స్పర్శే స్నానం తథా శ్రాద్ధం కృత్వా సంతర్పయేత్పితౄన్। జపహోమాదికం కుర్యాద్దానం కుర్యాత్తతో ద్విజః సూర్యగ్రహే తు నాశ్నీయాత్పూర్వం యామచతుష్టయం। చంద్రగ్రహే తు యామాంస్త్రీన్ బాలవృద్ధాతురాన్వినా॥ రాహుణా కేతునా వాస్తం గ్రస్తో యాతి దివాకరః। సంగవాత్పూర్వమశ్నీయాద్గ్రహే నోపవసేద్గృహీ॥ గ్రస్తస్యస్య దివా భానుః స్తం యాతి గ్రహేణ తు సర్వేప్యేనోపవాసం తు కుర్యురేవం వదంతి హి॥ గ్రహణే సూతకాదావపి స్నానాదికం కార్యమ్॥ తత్ర స్మృతిః॥ స్నాత్వా కర్మకరిత్యాగో రాహోశ్చన్యత్రసూతకే। శౌచే కర్మణి తత్కాలం స్నాతశ్శుద్ధిమవాప్నుయాత్॥ అశౌచం జాయతే స్నానాం

గ్రహణేచంద్రసూర్యయోః॥ స్నాత్వా దానాదికంకుర్యుః ప్రవదంతి మనీషిణః॥ అథ గ్రహణే యతివిధవయోరుపవాసమాహ। అర్ధరాత్రాదర్వాగేవ చంద్రస్య గ్రహణం యది। అపుత్రా విధవాకుర్యాదుపవాసంయతిస్తథా ।

తా॥ అమావాస్య. పాడ్యమి రెండుతిథుల సంధియందు సూర్యగ్రహణము గలుగును: పూర్ణిమ: పాడ్యమిరెండుతిథులసంధియందుచంద్రగ్రహణముగల్గును పగలు చంద్రగ్రహణమును,రాత్రిసూర్యగ్రహణమును పుణ్యము నియ్యవు,దర్శనగోచరము అయినయెడల పుణ్యము, అయితె మేఘచ్ఛన్నమైనపుడును వృక్షాదులచేత గప్పఁబడినపుడును దర్శనగోచరముగాదుగదా అపుడు స్నానాదులావశ్యకములా లేదా అను సందేహమందు దర్శనగోచరమైనపుడు స్నానాదులావశ్యకములనుమాట నిజమైనను దర్శనాదర్శనములు రాత్రి సూర్యగ్రహణవిషయమును దివా చంద్రగ్రహణ విషయమున్నూగాని మేఘాచ్ఛాదితగ్రహణవిషయముగాదు. కాఁబట్టి మేఘాచ్ఛాదితమైనపుడు శాస్త్రమువలన తెలిసికొని స్నానాదులుచేయవలెను గ్రహణములందు సర్వవర్ణులకు సూతకముగలుగునుగనుక స్నానముచేయవలెను. గ్రహణారంభము మొదలు ముక్తిపర్యంతము సూతకము ముక్తిస్నానముతో శుద్ధిజాతమృతాశౌచములందును గ్రహణస్నానముచేయవలయును- దానముచేయవలయును, జపాదికము చేయవలెను రజస్వలాస్త్రీయును తటాకాదినుండి కలశముతో జలమును తెచ్చియింటియందుస్నానంచేయవలయును. స్నానమును అందరు సచేలముగాజేయవలయును,వండినఅన్నమును పరిహరించవలయును. జలము.చల్ల,పెరుగు,పాలు మొదలగుభక్ష్యవస్తువు లందు తిలలు దర్భలువుంచినయెడలదోషములేదు. గంజి.కుడితి పాలు-తక్రం స్నేహపక్వములు, కలశోదకము వీటికి దోషములేదు, సూర్యచంద్రులయొక్క- శుద్ధబింబములను దర్శించక ముక్తిస్నానముజేయగూడదు. అనఁగా ముక్తికాలము సమాప్తివరకు ముక్తిస్నానము జేయగూడదు- గ్రస్తోదయమందు గ్రస్తసూర్యాచంద్రమసులనుచూచి గ్రస్తస్నానముజేయవలయును. గ్రస్తాస్తమయమందును శాస్త్రంవల్ల ముక్తినితెలిసికొని ముక్తిస్నానము చేయవలెను-మేఘాచ్ఛాదనవల్ల ముక్తితెలియనియెడల శాస్త్రమువల్ల ముక్తికాలమును తెలిసికొని స్నానముచేసి భుజించవలెను స్పర్శకాగానే స్నానముచేసి శ్రాద్ధమునుబెట్టి పితృతర్పణజేసి జపహోమదానాదులను జేయవలయును సూర్యగ్రహణమందు ముందు నాలుగుయామములున్న చంద్రగ్రహణమందు ముందు మూఁడుయామములున్న భుజించగూడదు-బాలులు వృద్ధులు రోగులు మాత్రము యొక్క-యామమును విడిచి భుజించవలయును. రాహు

కేతువులలో యెవ్వరివలననైనను సూర్యుఁడు గ్రస్తుఁడై అస్తమించినయెడల సంగవకాలమునకు పూర్వము భుజించవలయును. గృహస్థు యుపవాసము చేయుగూడదు, (ఈశ్లోకము సర్వగ్రంథ విరుద్ధముగానున్నది.) సూర్యుఁడు గ్రస్తుఁడై అస్తమించినయెడల అందరు యుపవాసము చేయవలయును- ఆశౌచమందు శ్రౌతస్మార్త కర్మలు చేయగూడదుగాని గ్రహణసూతకమందు శ్రౌతస్మార్తకర్మలు చేయవచ్చును. గ్రహణమందు స్పర్శకాగానే అశౌచముగల్గును. స్నానముతో శుద్ధిచేసికుని జపాదులుచేయవలెను. అర్ధరాత్రమునకుపూర్వము చంద్రగ్రహణముగలిగియెడల పతి పుత్రులులేనిస్త్రీయు, యతియు ఉపవాసముచేయవలెను.

అథ గ్రహణదినే శ్రాద్ధమ్

శ్లో॥ గ్రహణేతుద్వితీయేహ్ని రజోదోషేతుపంచమే। త్రయోదశాహే మరణేజాతే త్వేకాదశేహని ॥ అస్యార్థః ॥ సూర్యగ్రహే గ్రస్తాస్తే ద్వితీయదినే శ్రాద్ధం కార్యమ్॥ పుత్రహీనా రజస్వలా చేద్భర్తుశ్శ్రాద్ధం పంచమేహనికుర్యాత్ ॥ పిత్రోర్మృతయోః కారణాచ్ఛ్రాద్ధం త్రయోదశాహేకుర్యాత్ ॥ అథవా యస్సపిండీకరణకర్తా సత్రయోదశాహే ప్రత్యాబ్దికంకుర్యాత్ ॥ అన్యే ఏకాదశాహ ఏవ॥ జాతసూతకేతు సర్వైరప్యేకాదశే ఏవ శ్రాద్ధంకార్యమ్ ॥ తథాచ వ్యాఘ్రః। యదిస్యాదాబ్దికంప్రాప్తే సూతకే మృతకేపివా। సూతకాంతరంకార్యం శ్రాద్ధమేకాదశేహని॥ గ్రస్తాస్తేయదివా సూర్యే శ్రాద్ధంకుర్యాత్పరేహని। తస్మిన్నేవదినేకుర్యాత్ గ్రస్తాస్తోనభవేద్యది॥ మనుః సంధ్యారాత్రోర్నకర్తవ్యం శ్రాద్ధంఖలువిచక్షణైః। ద్వయోరపిచకర్తవ్యం యదిస్యాద్రాహుదర్శనమ్॥ శ్రాద్ధమితి ప్రత్యాబ్దికం తథాచస్మృతిః ॥ అస్తంగ్రస్తోరవిర్యాతి ప్రత్యబ్దంస్యాత్పరేహని । నయాతియదిచేదస్తం తస్మిన్నేవదినేభవేత్ ॥ గ్రస్తోరవిర్యదాముక్తః ప్రాగేవాస్తమయాద్భవేత్। ప్రత్యాబ్దికందినేతస్మిన్ రాత్రావపినదుష్యతి॥ గ్రస్తోదయోభవేదిందోర్దివా శ్రాద్ధం నకారయేత్। రాత్రావపి తదాకుర్యాత్ప్రత్యబ్దంమనురబ్రవీత్ ॥ శ్రాద్ధకాలేషుసర్వేషు శ్రాద్ధంకుర్యాద్దినేహి। క్వచిద్రాత్రౌప్రకుర్వీత గ్రహణేపుత్రజన్మని॥ సంవర్తః। రాత్రావపిప్రకర్తవ్యం గ్రహణే పుత్రజన్మని। ప్రత్యాబ్దికం ప్రమాదాద్వా శ్రాద్ధంకుర్యాద్విధానతః॥

యముద్దిశ్య సోష్టభాగంఫలంలభేత్॥ పితరంసర్వతీర్థేషు సముద్దిశ్యేచ మాతరం। యస్నానంతిపరమూంసిద్ధింపితృభ్యాంసహగచ్ఛతి ॥ తీర్థంప్రాప్యతతోవిప్రః స్నవాసాజలమావిశేత్ । అజ్ఞానలబ్ధ్వాప్యాద్విజేభ్యశ్చదత్వాశక్త్యాచదక్షిణామ్॥ వాపయేత్ శ్మశ్రుకేశాంశ్చనఖాన్యపినికృంతయేత్। ప్రాయశ్చిత్తంయదాశక్త్యా కుర్యాత్పాపానుత్తయే। స్నాత్వాశ్మశ్రూణికేశాంశ్చ రోమాణ్యపిచవాపయేత్।క్రమేణపాణిపాదానాంనఖానిచనికృంతయేత్। శ్మశ్రుకేశాంశ్చలోమానినఖాన్యపి నికృంతయేత్ । కుక్షిలోమశిఖావర్జమేవంస్యాన్ముండనేక్రియా॥ శిరోగతానిపాపాని యాంతిముండనతోయతః।అకారయిత్వా వపనం ప్రాయశ్చిత్తంననిర్దిశేత్॥ రాజావా రాజపుత్రోవా బ్రాహ్మణోయదివాభవేత్ । కేశసంరక్షణార్థాయ ద్విగుణంవ్రతమాచరేత్ ॥ తతస్నానంప్రకుర్వీతమృత్తికాగోమయాదిభిః।శుస్నానాదితతఃకుర్యాన్నిజకాయవిశోధనమ్॥ప్రాయశ్చిత్తంసమాసాద్య దద్యాద్గోమిథునంతథా।కుర్యాచ్ఛ్రాద్ధంహిరణ్యేన హ్యుపవాసోథవేదథ॥ పాలిజాతే॥ స్నాత్వానదీషుసర్వాసుపితౄన్దేవాంశ్చతర్పయేత్ । తత్రయథానిత్తం కుర్యాచ్ఛ్రాద్ధాదికంతథా ॥ నపరీక్షేద్ద్విజంతీర్థే త్వన్నార్థినంభోజయేత్ సక్తుభిఃపిండదానంచ చరుణాపాయసేనవా॥ కర్తవ్యమృషిభిర్దృష్టం పిణ్యాకేనగుడేనవా । శ్రాద్ధంతత్రతుకర్తవ్యం నైవవిఘ్నంసమాచరేత్॥అకాలేప్యథవాకాలే తీర్థశ్రాద్ధంతథానరైః । ప్రాప్తైరేవసదాకార్యం కర్తవ్యంపితృతర్పణమ్॥అర్ఘ్యమావాహనంచైవ ద్విజాంగుష్ఠనివేశనం।తృప్తిప్రశ్నంచవికిరం తీర్థేపంచవివర్జయేత్ ॥ పితృవర్గంతథామాతృ వర్గంమాతామహస్యచ । సత్నీకదేవర్గగ వర్గస్యనామానుచ్చారయేత్।తన్మాత్॥ సంకల్పేవిధిరేషస్యాత్తథాచేవానువాదనే తీర్థమహాలయేచైవ హ్యర్చనంస్యాత్పృథక్పృథక్॥ దేవానాపూజనమభ్యర్చ్య పితృవర్గమథార్చయేత్।మాతృవర్గంతథామాతామహాదేశ్చయథాక్రమమ్ ॥ పితృవర్గంమాతృవర్గం వర్గం మాతామహస్యచ।అర్చయిత్వాథకారుణ్యాన్ వర్చయేదతికేచన॥అన్యపక్షః॥ శౌనకః॥ దేవానభ్యర్చ్యపితౄదేన్వర్గంవర్గంసమర్చయేత్ । కాలేచైరాధనైకస్మిన్సర్వానభ్యర్చయేత్పితౄన్।ఏకోద్దిష్టవిధానేన వర్గచైకైకమర్చయేత్।తీర్థేమహాలయేచైవ హిత్వాద్వాదశదైవ

గృహనిర్మాణమును: విద్యారంభమును, మహాదానములును, తీర్థస్నానమును,మహాజపాదులును, మహాభిషేకములును. మంత్రోపదేశమును, నూతనదేవదర్శనమును గురుశుక్రులమౌఢ్యమందు చివరకాలము బ్రతుకదలచినవారు చేయగూడదు

అథ సింహగురు ఫలమ్

బ్రహ్మపురాణే ॥శ్లో॥ సింహరాశిగతోయస్మిన్దినేసురగురుర్భవేత్ । తస్మింస్తుగౌతమీస్నానంకోటిజన్మాఘనాశనమ్॥ పుష్కరాద్యానితీర్థాని త్రైలోక్యస్థానియానిచ।వసంతివర్షమేకంహి గౌతమ్యాంసింహగేగురౌ ॥ అశ్వమేధఫలంచైవ లక్షగోదానజంఫలం । ప్రాప్నోతిస్నానమాత్రేణ గౌతమ్యాంసింహగేగురౌ॥కృత్వాభ్యుదయికంశ్రాద్ధం సమర్చ్యేష్టదేవతాః । స్నానార్థముపగచ్ఛేత గౌతమీంసింహగేగురౌ ॥

తా॥ ఏదినమందు బృహస్పతి సింహరాశిలో ప్రవేశించునో ఆదినమందు గోదావరీస్నానమువలన కోటిజన్మలందు చేయఁబడిన పాతకములు నశించును.గురు సింహమందుండఁగా సంవత్సరకాలము పుష్కరకాలముమొదలగు సార్ధత్రికోటితీర్థములు గోదావరియందుండును- సింహగురువునందు గోదావరీస్నానమువల్ల అశ్వమేధయాగఫలమున్ను లక్షగోదానఫలమున్ను గల్గును సింహగురువునందు ప్రయాణకాలమందు నాందీశ్రాద్ధమును బెట్టి యిష్టదేవతలను బూజించి స్నానముకొరకు గోదావరీనదికి వెళ్ళవలెను.

అథ వర్జ్యాని

కాలనిర్ణయే ॥ శ్లో ॥ శాంతికంపౌష్టికంయాత్రా ప్రతిష్ఠోద్వాహపూర్వకం।నకుర్యాత్సర్వమాంగల్యం సింహంయాతే బృహస్పతౌ ॥ శాంతికంసింహస్థాత్పూర్వమేవ ప్రాప్తవినానకర్తవ్యమ్ । గౌతమీంవినా అన్యయాత్రా నకర్తవ్యాతథా ॥ ఇష్టంపూర్తంచ చౌలాది సంస్కారానాస్తుకర్మచ।అన్యానిశుభకర్మాణినకుర్యాత్సింహగేగురౌ॥చౌలకర్మోపనయనం వివాహంవాస్తుకర్మచ।నకుర్యాత్సింహయాతేతు గురౌదేవపురోహితే ॥ గౌతమీజాహ్నవీమధ్యే నచోద్వాహోభవేత్తదా। అన్యత్రైవేష్టదోజ్ఞేయోజీవస్సింహస్థితోయదా॥ వసిష్ఠకల్పే ॥ గోదావర్యుత్తరేతీరే భాగీరథ్యాశ్చదక్షిణే॥ వివాహాదినకుర్వీత సింహస్థేపిబృహస్పతౌ॥ అథకర్తవ్యాన్యాహ ॥గర్భాధానాదికాస్సర్వాః ప్రాణాంతాశ్చయాః।క్రియాఃకర్తవ్యాస్సర్వదేశేషు

సింహస్థేచబృహస్పతౌ॥ వరలాభాతికాలాభ్యాం దుర్భిక్షా ద్దేశవిప్లవాత్
గౌతమ్యాః దక్షిణేతీరే వివాహాన్స్నభదోమతః॥ జ్యోతిస్సారే॥ సింహారౌ
పిమమాసంస్థే గురౌయత్నేన వర్జయేత్॥ అన్యత్ర॥ సింహభాగేతు వివా
హాదివిధీయతే॥ సింహరాశిగతేజీవే గౌతమ్యాశ్చైవ దక్షిణే। వ్రతం
చౌలం వివాహాది కుర్యాదితిమహర్షయః॥ ప్రత్యబ్దక్రియమాణం హి
కులధర్మాదికం చయత్॥ సర్వదేశేషుకర్తవ్య మిత్యాహుస్సింహగే
గురౌ॥ అథ ప్రసంగాత్ క్షౌరం కథ్యతే॥ గర్భిణ్యామపిభార్యాయాం
వివాహేచాధవాక్ర తే। నపితాపివపేత్కేశా గౌతమ్యాం సింహగే
గురౌ॥ భాగీరథ్యాం వ్రతస్థశ్చ గౌతమ్యాం సింహగేగురౌ। కారయే
త్సపితా క్షౌరం వ్యాసప్రస్యవచనం యథా॥ ధర్మసత్కార్యం చగర్భిణ్యాం
మౌంగల్యే చాపివాక్ర తే। వపనం ప్రాహురాచార్యా గౌతమ్యాం
సింహగే గురౌ॥ యావత్స్న ప్రసవః పత్న్యా ఆరభ్య గర్భసంభవం।
క్షౌరమిష్టం భవేత్తత్ర గౌతమ్యాం సింహగే గురౌ॥

తా॥ ఈ సింహగురువునందు చేయఁగూడని కార్యములను చెప్పఁబడును,శాం
తికము, పౌష్టికము, యాత్ర, ప్రతిష్ఠ: వివాహము- సకలశుభకర్మలు: ఇష్టకర్త
పూర్తకర్మ: చౌలాదిసంస్కారము- వాస్తుకర్మ. శుభకర్మలు; ఉపనయనము వీటిని
చేయగూడదు: సింహగురువునందును గంగాగోదావరులమధ్యమ వివాహము చేయ
గూడదు ఇతరదేశములందు చేయవచ్చును. ఇందుకు అపవాదము గర్భాధానము
మొదలు అన్నప్రాశనవరకుగల శిశుకర్మ సర్వదేశములందును చేయవచ్చును.
శ్రేష్ఠుఁడైన వరుఁడు లభించినపుడు, కన్యకుకాలాతిక్రమణదోషముగలుగునపుడును
దుర్భిక్షమందును: దేశోపద్రవమందును: గోదావరికి దక్షిణదేశమందునువివాహము
చేయవచ్చును, గురువు సింహమందున్ననూ అందు మఖానక్షత్రముంతువరకు శుభ
మునుచేయగూడదు. ఇతర పుబ్బ: ఉ-ఫ (?)పాదము కాలమునందు చేయవచ్చును.
సింహగురువునందు గోదావరికిదక్షిణమున సకలశుభకర్మలు చేయవచ్చునని మహా
మునులు చెప్పుచున్నారు సింహగురువునందును ప్రతిసంవత్సరము చేయఁదగినకుల
ధర్మాదికార్యములు అన్నిదేశములందునుచేయవచ్చును ప్రసంగమువలన క్షౌరమును
గురించి చెప్పఁబడును. తనభార్య గర్భిణిగామండిననూ: వివాహముతరువాతను:
తండ్రి జీవించియున్ననూ: సింహగురువునందు క్షౌరమును గౌతమీతీరమందుయాత్రి
కుఁడు చేయించుకొనవలెను. గర్భాధానముమొదలు ప్రసవించులోపల యెవ్వడైనను
గోదావరీపుష్కరమునకు వచ్చినవాడు క్షౌరమును నిర్విచారముగాచేయించుకొనవలెను

మయమందు స్నానసంధ్యలుమాత్రము రాత్రిచేసిమరునాడుదయాన ముక్తస్నానము
చేసి శుద్ధుఁడు గావలయును; చంద్రగ్రస్తాస్తమయమందు దివాభాగమందు స్నానసం
ధ్యలుజేసి రాత్రి ముక్తస్నానముజేసి శుద్ధినొందవలయును. (ఈగ్రహణముల విష
యమందు యీగ్రంథము సంపూర్ణముగాచాలదుగనుక నిర్ణయసింధు, ధర్మసింధు:
కాలనిర్ణయ చంద్రికాది గ్రంథములనుచూచి నిశ్చయించుకొనవలయును) సూర్య
చంద్రుల గ్రహణములందుజలమంతయుగంగాసమము,బ్రాహ్మణులందఱుబ్రహ్మ
సమానులు, దానమంతయు భూదానతుల్యము-

అథ తీర్థవిధిః

స్మృతిః॥ శ్లో॥ గోభిర్యుక్తేనయానేనతీర్థయాత్రాం కరోతియః।
సయాతినరకం ఘోరం యావద్రోమసంఖ్యకమ్॥ ముండనంచోప
వాసశ్చ సర్వతీర్థేష్వయంవిధిః। వర్జయిత్వా కురుక్షేత్రం విశాలాం
విరజాం గయామ్॥ గంగాయాం భాస్కరక్షేత్రే మాతాపిత్రోర్గురోర్మృతే
హాని। ఆధానేయజ్ఞకాలేచ క్షౌరం షట్సువిధీయతే॥ గోదావరీకృష్ణ
వేణ్యో రుత్తరేయోజనత్రయం। తీరమిత్యాహురాచార్యాః దక్షిణే
త్వాజనద్వయమ్॥ సేతుబంధశ్చగోకర్ణో నివృత్తిశ్శ్రీగిరి స్తథా। విరూ
పాక్షస్తథాకాశీక్షేత్రం భాస్కరసంజ్ఞకమ్॥ గంగాశబ్దేన కృష్ణాగోదా
వర్యాతి మహానదీనామపిగ్రహణమ్॥ సింహకర్కటయోర్మధ్యే సర్వా
నద్యో రజస్వలాః। తాసుస్నానం నకుర్వీత వర్జయిత్వా సముద్రగాః।
తీర్థేవివాహేయాత్రాయాం సంగ్రామే దేవతాలయే। గ్రామదాహే
ప్రవాసేచ స్పృష్టాస్పృష్టిర్న దోషభాక్॥ చిత్తమంతర్గతం దుష్టం న
తీర్థ ఫలమశ్నుతే॥ శతశోథజలైర్ధౌతం మద్యభాండమివాశుచి॥ దాన
మిజ్యాతపశ్శౌచం తీర్థసేవాశ్రుతంతథా। సర్వాణ్యేతానితీర్థాని యది
భావోహినిర్మలః॥ తస్మాద్భావేషుతీర్థేషు మానసేషుచనిత్యశః:
ఉభయేష్వపియస్స్నాతి సయాతి పరమాంగతిమ్॥ ప్రతిగ్రహాదపా
వృత్తస్సంతుష్టో యేనకేనచిత్। అహంకారవిముక్తశ్చ సయాతిపర
మాంగతిమ్॥ అశ్రద్ధధానః పాపాత్మా నాస్తికోచ్ఛిన్నసంశయః। హేతు
నిష్ఠశ్చ పంచైతే నైవస్యుస్తీర్థభాగినః॥ తీర్థంప్రాప్యప్రసంగేన స్నానం
తీర్థేనమాచరేత్। స్నానజంఫలమాప్నోతి తీర్థయాత్రాకృతంనతు॥
షోడశాంశేనలభతే యఃపరార్థేనగచ్ఛతి॥ అర్ధంతీర్థఫలం తస్య ప్రసంగే
నాపిగచ్ఛతః॥ కుశప్రతికృతిం కృత్వా తీర్థవారిణిమజ్జయేత్। మజ్జయేచ్చ

కొనవలయును. కృష్ణాగోదావరులకు యుత్తరమున మూఁడామడ దేశమున్ను దక్షిణమున రెండామడ దేశమున్ను తీరము. సేతుబంధము, గోకర్ణము, నివృత్తి, శ్రీగిరి, విరూపాక్షము; కాశీ యివి భాస్కరక్షేత్రములు గంగాయాంభాస్కరక్షేత్రే అను శ్లోకోక్త భాస్కరక్షేత్రమునకు అర్థము. సేతుబంధము మొదలగునవి ఆశ్లోకమందలి గంగాశబ్దమునకు గోదావరీ కృష్ణా ప్రముఖమహానదు లర్థము. సింహకర్కటకముల మధ్యను సర్వనదులు రజస్వలగును. సముద్రగామినదులకు మాత్రము రజోదోషము లేదు. తీర్థమందును, వివాహమందును, యాత్రయందును, యుద్ధమందును, దేవాలయమందును, గ్రామదాహమందును, ప్రవాసమందును స్పర్శదోషము లేదు. చిత్తము దుష్టమైనయెడల తీర్థఫలము గలుగదు- కల్లుకుండను నూఱు జలభాండములతో కడిగినను యెట్లు శుద్ధినొందదో అట్లు మనస్సు దుష్టమైనయెడల యెన్ని తీర్థములందు స్నానముచేసిననూ శుద్ధినొందదు మనస్సు స్వచ్ఛమైనయెడల దానము, యజ్ఞము తపము, శౌచము: తీర్థసేన, శాస్త్రశ్రవణము యివి తీర్థములగును. కాఁబట్టి భూమియందున్నతీర్థములందున్ను మానసికతీర్థములందును స్నానముచేయువాడు ముక్తినొందును. ప్రతిగ్రహముచేయనివాఁడును, యథాలాభసంతుష్టుఁడును, అహంకారము లేనివాఁడును ముక్తినొందును శ్రద్ధలేనివాడును: పాపాత్ముఁడును; నాస్తికుఁడును: సందేహగ్రస్తుఁడును హేతువాదకుడును వీరు తీర్థఫలము నొందజాలరు. కార్యాంతరప్రసంగమువలన తీర్థమునకు వెళ్ళినయెడల తీర్థమందు స్నానముచేయవలయును స్నానపుణ్యము సంపూర్ణముగా నొందును. యాత్రాఫలములేదు పరార్థమై తీర్థయాత్ర చేయువాడు పదారవభాగము ఫలమును బొందును. ప్రసంగవశమున తీర్థమునకు వెళ్ళినయెడల అర్ధఫలము నొందును. ఎవ్వనిగురించి దర్భకూర్చను తీర్థములందు ముంచునో వాడు అష్టభాగఫలము నొందును. తల్లిదండ్రులనుగురించి సర్వతీర్థములందు స్నానముచేసినయెడల ముక్తినొందును. తీర్థమును చూడగానే సచేలస్నానము చేయవలయును. తీరస్థబ్రాహ్మణులకు యథాశక్తిగా దక్షిణలిచ్చి వారియాజ్ఞనొంది సఖనిక్రుంతనపూర్వకముగా గడ్డమును గొరిగించి క్షౌరమును జేయించుకొనవలయును. పాపముల నాశముకొరకు ప్రాయశ్చిత్తమును జేయించుకొనవలయును. క్షౌరక్రమముగడ్డము: శిరస్సు: రోమములు హస్తనఖములు; పాదనఖములు యిట్లు చేయవలయును, రొమ్ములో వెంట్రుకలును, జుట్టునుమాత్రము విడిచి క్షౌరమును జేయించుకొనవలెను శిరస్సును ఆశ్రయించిన పాపములు క్షౌరముతో నశించును గాన క్షౌరములేక ప్రాయశ్చిత్తమును జేసికొనగూడదు- రాజుగాని రాజసమానుడుగా బ్రాహ్మణుఁడుగాని కేశములను కాపాడగోరినయెడల రెట్టింపువ్రతమును జేయవలెను. తరువాత స్నానము జేయవలయును మృత్తికగా గోమయముతోను భస్మతోను స్నానముజేయవలెను

వామేశుక్రేనవోఢాయా సుఖంహానిశ్చదక్షిణే। ధనంధాన్యంచ పృష్ఠస్థే సర్వనాశః పురస్థితే॥ నవబాలవతీనారీ నవోఢాచైవగర్భిణీ। నగచ్ఛేత్పద మేకంతు సమ్ముఖే భార్గవే సతి॥ పితృవేశ్మగతానారీ సూయతేత్రసాయది। నైవగచ్ఛేద్గృహంభర్తుః స్సార్భకాసమ్ముఖే భృగౌ॥ ఏకగ్రామేపురేవాపి దుర్భిక్షే రాష్ట్రవిడ్వరే। ఉద్వాహే తీర్థయాత్రాయాం ప్రతిశుక్రో నవిద్యతే॥ కాశ్యపేషువసిష్ఠేషు భృగ్వత్ర్యాంగిరసేషుచ। భారద్వాజేషు వాత్స్యేషు ప్రతిశుక్రో నవిద్యతే। గోదావర్యాంగయాయాంచ శ్రీశైలే గ్రహణద్వయే। ... నేవిషువచ్చైవ ... రాస్యవ్రతేషుచ॥ ఉత్సవేషుచ సర్వేషు సీమంతఋతుకర్మసు। సురాసురేజ్యయోశ్చైవ మౌఢ్యదోషో నవిద్యతే॥ నిత్యయానే గృహే జీర్ణే ప్రాశనాంతేషు సత్తుసు॥ వధూప్రవేశ మాంగల్యే నమౌఢ్యం గురుశుక్రయోః॥ పౌష్టిమాసేశయనే మురారేశ్చ శుక్రేజ్యయోరస్తగబాలవృద్ధయోః॥ ఉత్పాతయోగగ్రహగండశాంతి స్సమాచరేద్ధగ్గృహస్య కర్మ॥ వాపీకూపతటాకయాగకరణం క్షౌరంప్రతిష్ఠావ్రతం। విద్యామంజిరకర్ణవేధనమహాదానం నవంసేవనమ్॥ తీర్థస్నానజపాభిషేకనియమం మంత్రాదిదైవేక్షణం। దూరే శైవజిజీవిషుః పరివారేచ్ఛుక్రేజ్యమౌఢ్యేనవమ్॥ ఆషాఢేచమలేపౌషే గురౌచాస్తంగతే భృగౌ। అథానాదిక్రియాస్సప్త శాంతిశ్చాపివిధీయతే॥

తా॥ శుక్రుడు పశ్చిమమున యుదయించినపుడు పదిదినములు బాలుండు-అయిదుదినములు వృద్ధుఁడు తూర్పునయుదయించినపుడు మూఁడుదినములు బాలుఁడు పదిహేనుదినములు వృద్ధుఁడు గురువు పదిహేనుదినములు బాలుఁడును: పదిహేనుదినములు వృద్ధుఁడును కొందరు గురుశుక్రులు యిద్దరును పదిరోజులు బాలులును పదిరోజులు వృద్ధులును అని చెప్పినారు. మరికొందరు యేడురోజులు బాలులున్ను యేడురోజులు వృద్ధులును అని చెప్పినారు వృద్ధుఁడనఁగా అస్తమించుటకు ముందు కాలము బాలుఁడనఁగా యుదయానంతరకాలము- మధ్యకాలము అస్తమయకాలము గురుశుక్రుల వృద్ధత్వమందును. అస్తమయమందును, బాల్యమందును, చౌలము, ఉపనయనము, వివాహము. ఉద్యాపనము; వేదారంభము, గృహారంభము, మహారుద్రార్చనము, దేవప్రతిష్ఠ: గోదానము. స్నాతకము: వ్రతారంభము: నూతనవధూప్రవేశము వాస్తుకర్మయు. యజ్ఞము: ఉపాకర్మ, బహిర్దశాహప్రేతకర్మ మహాదానాదికము: తనూనద్దేవదర్శనము వీటిని మలమాసమందు వలెచేయగూడదు. అనఁగా అధికమాస

మంచును; గురుశుక్రుల వృద్ధత్వబాల్యములందును; ఆస్తమయమందును పైకర్మలను జేయగూడదు అని తాత్పర్యము. నూతనవధువు అత్తవారింటికివెళ్ళునపుడు వామగతశుక్రుడు సుఖమునిచ్చును. దక్షిణగతశుక్రుడు హానిచేయును- పృష్ఠగత శుక్రుడు ధనధాన్యములనిచ్చును. పురోగతశుక్రుడు సర్వమును నశింపజేయును ఈఫలములు నూతనవధువు గృహప్రవేశమునకువెళ్ళునపుడు నూతనప్రసవమందు శిశువుతో గూడావెళ్ళునపుడును గర్భిణితోనుండి ప్రసవించుటకువెళ్ళునపుడును చూడతగినవి.అనఁగా నూతనప్రవేశమందును,నూతనశిశుసహిత ప్రవేశమందును;గర్భిణీప్రవేశమందును యీ శుక్రస్థితులు చూడదగినవని తాత్పర్యము- తండ్రిగారి యింట్లో ప్రసవించినస్త్రీ శిశువునుయెత్తుకొని భర్తయింటికివెళ్ళునపుడు సమ్ముఖమందు శుక్రుఁడు హానిచేయును కాన యొక్క-అడుగునైనను వెళ్ళగూడదు. ఏకగ్రామమందును, ఏకపట్టణమందును, దుర్భిక్షకాలమందును, రాష్ట్రోపద్రవమందును, వివాహమందును, తీర్థయాత్రయందును ప్రతిశుక్రదోషములేదు, అనఁగా శుక్రుఁడు యెదురుగావున్న దోషములేదు. ఇదిగాకకాశ్యపగణగోత్రములవారికిన్ని వసిష్ఠగణగోత్రములవారికిన్ని, భృగుగణగోత్రములవారికిన్ని: అత్రిగణగోత్రములవారికిన్ని,అంగిరసగణగోత్రములవారికిన్ని,భారద్వాజగణగోత్రములవారికిన్ని వాత్స్యగణగోత్రములవారికిన్ని,యీ పురశుక్రదోషములేదు. ఒక విశ్వామిత్రగణ గోత్రములవారికి మాత్రమున్నది అని తోచుచున్నది.కాఁబట్టి ప్రాయశః ద్విజులకు పురశ్శుక్రదోషములేనట్లు తోచుచున్నది. మౌఢ్యాపవాదము మౌఢ్యమనఁగా గురుశుక్రుల వృద్ధత్వబాల్యాస్తమయకాలము గోదావరీయాత్రకును: గయాయాత్రకును, శ్రీశైలయాత్రకును, సూర్యచంద్ర గ్రహణయాత్రలకును,ఉత్తరాయణదక్షిణాయన యాత్రలకును, విషువత్పుణ్యకాలయాత్రలకు యీగ్రహణాయన విషువత్పుణ్యకాలములందుచేయఁదగిన స్నానదానశ్రాద్ధవ్రతాదులకున్ను;చాతుర్మాస్యవ్రతములందును ఉత్సవములు మామూలుగావచ్చేవాటికిన్ని, సీమంతమునకున్ను ఋతుకాలికకర్మలందును, నిత్యయానమందును. జీర్ణగృహప్రవేశమందును, అన్నప్రాశనమందును అనఁగాగర్భాధాన సీమంత పుంసవన జాతకర్మ నామకర్మాన్నప్రాశనములకున్ను; వివాహాంగ నూతనవధూప్రవేశమందు; గురుశుక్రుల మౌఢ్యదోషములేదు-ఇదిగాక ఉత్పాతయోగములయొక్క-యు: గ్రహగండములయొక్క-యు, శాంతులందును, గృహము దగ్ధమైనంతలో తిరిగి బాగుచేయుటకును మౌఢ్యదోషములేదు.ఆషాఢమాసమందును. అధికమాసమందును, పుష్యమాసమందు, గురుశుక్రులమౌఢ్యమందును ఆధానముమొదలు సప్తశ్రౌతకర్మలకున్ను; శాంతికర్మలకున్ను చేయవలెను. వాపీకూపతటాకప్రతిష్టలును, యజ్ఞములు: చౌలము దేవప్రతిష్టలును,కర్ణవేధను

తమ్ ॥ యద్యేకోఽభిన్నసంబంధో వర్తతేచేద్ద్వయోరపి । తత్ స్థానే నియుంజీయాత్ శ్రాద్ధే దాహైచైవతర్పణే । వృద్ధశౌనకః ॥ తీర్థశ్రాద్ధే గయాశ్రాద్ధే తర్పణేచమహాలయే సంతర్పయేత్పితౄన్ సర్వాన్ విధినా పితృజ నపి॥ విధిర్యత్ర కృతస్త్రీణాం తస్మాత్ సాధ్యంతదేవనః । ప్రసంగాచ్ఛేత్పునః ప్రాప్త వ్యుత్కుర్యాన్ముండనాదికమ్॥ కృతే వైపాధిందయాదౌ కంతుంగృహమాగత్యవైయది । గచ్ఛేన్నామసతీయాదర్వాన్నకుర్యాత్ తీర్థికంచయత్ ॥ కృత్వా తీర్థవిధించాథ వ్రజేత్ తీర్థాంతరంయది । కాలనియమునచేత్ క్షేత్ర సర్వంస్యాత్ తత్ర తైర్థికమ్॥ విధిశేష పురాణజ్ఞైరు క్తస్స్యాత్తీర్థగామినాం। ద్విజానామేవసర్వేషాం పతితత్ తీర్థవాసినామ్ ॥ గంగాయాం మరణేపిత్రోర్భాస్కరక్షేత్రపేచ । నిషిద్ధతిథివారాణాం నదోపః క్షౌరకర్మణి। పజీవపితృకః కుర్యాత్ తీర్థోద్దేశ్యముపోషణమ్ ॥ వపనంతైర్థికంయచ్చ ప్రాయశ్చిత్తాదికంచయత్ । స్నాత్వాదానం ప్రకుర్వీతయథావిత్తానుసారతః॥ సర్వతీర్థేష్వయంధర్మః స్యాజ్జీవపితృకస్యతు । అశక్తశ్చపితాయస్య గంతుంతీర్థంనశక్నుయాత్ ॥ సజీవపితృకః కుర్యాత్ తత్ర తీర్థంపితురాజ్ఞయా । ప్రసంగాత్ ॥ క్షురకర్మాపి కర్తవ్యం॥ కర్కేధనుషికుంభేచ కన్యాయాంసంస్థితేరవౌ॥ క్షురకర్మనకుర్వీత వ్యాఘ్రస్యవచనంయథా॥ తీర్థేయజ్ఞేచగోదానే మృతాహాత్పూర్వవాసరే। పితోర్ణకాలేచనదోష స్తత్రవిద్యతే॥ అర్కవారే శనైశ్చరే భౌమనిశిపర్వసుసంధ్యయోశ్చ బ్రహ్మార్తరాగ్ని పితృమిత్రదినేషుషష్ఠ్యాం। భుక్త్వానరికృత్తిదిషు వ్రతపైతృకేషు క్షౌరంచుతేధనుషికర్కటకేంగనాయామ్॥ అన్యత్రాపి। శనైశ్చరభౌమరికాసు షష్ఠ్యష్టమ్యోశ్చ పర్వసు॥ శ్రాద్ధాహేషువ్రతేచైవ సూతకేనిశిసంధ్యయోః। కర్కేధనుషికన్యాయాం కుంభేచైవస్థితేరవౌ । నవపేత్ శ్మశ్రుకేశాంశ్చ ప్రాహుర్వేదవిదోజనాః ॥

తా॥ అవులతోగూడిన బండి మొదలగు యానముతో తీర్థయాత్రచేయువాడు ఆవుయొక్క- రోమసంఖ్య సంవత్సరములు నరకమొందును కురుక్షేత్రమును, విశాలానగరమును, విరజానదిని, గయను విడిచి మిగిలిన క్షేత్రములందన్నిటియందును క్షౌరమును యుపవాసముజేయవలయును. గంగయందును, భాస్కరక్షేత్రమందును మాతాపితృమరణదినమందును, ఆధానమందునుయజ్ఞారంభమందునుక్షౌరముచేయించు

గాదు; శనివారమందును: భానువారమందు: మంగళవారమందును: రాత్రియందును పంచపర్వములందును-సంధ్యయందును రోహిణీఉత్తరాత్రయకృత్తికామఖానురాధా నక్షత్రములందును ౪-౬-౮-౧౪ తిధులందును వ్రతములందును: పితృకర్మ లం...ను; భోజనముచేసినతరువాతను: కర్క-టకన్యాధనుః కుంభములందునుక్షౌరము గూడదు. అష్టమియందును సూతకమందునుక్షౌరముగూడదు.

అధ అభ్యంగవిధినిర్ణయః

శ్లో॥ సుదినేచైవమాంగల్యే వాసరేబుధమందయోః । తైలాభ్యంగం ద్విజఃకుర్యాద్వివాహాది మహోత్సవే ॥ శ్రాద్ధాహేషుచ సర్వేషు రవౌభౌమేచపర్వసు । రిక్తానందాష్టమీషష్ఠి ష్వభ్యంగం పరివర్జయేత్ ॥ శౌనకః॥ప్రతిపద్యేయుగమన్వాదౌ పిత్రపక్షేష్టకాసుచ । అభ్యంగంమైథునంక్షౌరం నకార్యంశ్రాద్ధకర్తృభిః॥ శావకే చోపవాసేచ పారణాహేచపర్వసు॥నైవకుర్యాద్ద్విజోభ్యంగం భోజనానంతరేపిచ ॥ నిషిద్ధదివసేవారే రాత్రౌచవ్యాధితస్యచ।దర్వ్యాంతరయుతంతైలం నదుష్యతికదాచన॥ నారకాంచచతుర్దశ్యాం వివాహాదిమహోత్సవే । తథాసంవత్సరస్యాదౌ సూతకాంతేశిరోరుజి ॥ శ్రావణ్యాంబలిరాజ్యేచ వసంతస్యోదయేతథా । తైలాభ్యంగంసదుష్యేత సంక్రాంతి గ్రహణాదిషు ॥ తైలాభ్యంగ మిత్రిప్రోక్తం మంగళస్నానమాచరేత్।ఉత్సవాదౌ ప్రకర్తవ్యం సర్వదా శుభకాంక్షిభిః ।

తా॥ సుదినమందును; మంగళకర్మలందును:బుధవాసరమందును:శనివారమందును.వివాహాది మహోత్సవములందును తైలాభ్యంగము చేసికొనవలయును.శ్రాద్ధదినములందును: రవి భౌమవాసరములందును: పంచపర్వములందు: ౧-౪-౬-౮-౧౪ తిధులందును అభ్యంగముగూడదు- ఆద్దికమందును, యుగాదులందును: మన్వాదులందు: మహాలయపక్షములందును; అష్టకలందును శ్రాద్ధకర్తలకు అభ్యంగము మైథునము: క్షౌరము గూడదు, మృతాశౌచమందు, ఉపవాసమందు పారణాదినమందును, పర్వములందును: భోజనానంతరమందు అభ్యంగము కూడదు. ఒకానొకప్పుడు నిషిద్ధదినవారములందును: రాత్రియందును: రోగికిని:ద్రవ్యాంతరముతోకలిపిన తైలము దోషముకాదు: నరకచతుర్దశియందును: వివాహాది మహోత్సవములందును: సంవత్సరాదిపండుగయందును సూతకాంతమందును: శిరోరోగమందు: శ్రావణపూర్ణిమయందును: బలిరాజుపండుగను (దీపావళియందు) (మకర

ర్చాచ్ఛ్రాద్ధంమృతాహేచమలిమ్లుచే॥కుర్యాత్తత్రప్రమీతానాం నాన్యమాంతుకదాచన॥ తత్రకేచిద్విశేషమాహుః॥సంగ్రహే ॥ ద్వ్యోమాసావేకనామానా వేకస్మిన్వత్సరేయది । ఉత్తరేదేవకార్యాణి పిత్ర్యకార్యాణిచోభయోః॥ పిండహీనమసంక్రాంతౌ సంక్రాంతౌపిండసంయుతం। శ్రాద్ధద్వయంప్రకుర్వీత మాసయోరుభయోరపి ॥ మృతాహేమలమాసేపి నవంధ్యందివసంనయేత్ । కుర్యాచ్ఛ్రాద్ధమపిండంతు నదైవమిత్రికేచన॥ ప్రత్యబ్దమధికేపిస్యా దఘ్యర్ఘపిండవర్జితం । పిండార్ఘ్యసహితంశుద్ధే కుర్యాదిత్యాహకాన్యపః॥ కాలాదర్శే ॥ నవంధ్యందివసంకుర్యాన్మృతాహేతుమలిమ్లుచే । ఏకమప్యేకశయోద్విప్రమితిహేదవిదోవిదుః॥ గాలవః॥ యస్మిన్వ్యాదాధికోపిపక్షే మాసష్షష్టిదినాత్మకః। తత్రైవాధికశ్శుద్ధో మాసద్వయముదాహృతమ్॥ ఏకఏవయదామాసః సంక్రాంతిద్వయసంయుతః। మాసద్వయగతంశ్రాద్ధం తస్మిన్నేవప్రశస్యతే ॥

తా॥ ఏమాసమందు సంక్రాంతిలేదో, యేమాసమందు రెండుసంక్రాంతులుండునో ఆమాసము మలమాసము. అందులో సంక్రాంతిరహితమాసముఅధికమాసం ద్విసంక్రాంతిమాసము క్షయమాసము క్షయమాసముకార్తీకమార్గశీర్ష పుష్యమాసము లందు మాత్రము గలుగును. క్షయమాసమువచ్చినపుడు ఆసంవత్సరమందు రెండు అధికమాసములుండును. ప్రతిష్ఠాది దేవకార్యములు వ్రతములు, మలమాసమందు చేయగూడదు గర్భాధానము అన్నప్రాశనము మొదలగుకర్మలను మలమాసమందును చేయవలయును. గర్భమందును. వడ్డియందును; భృత్యుని వేతనమందును ప్రేతకర్మమందును, మాసికమందును, సపిండీకరణమందును;నిత్యశ్రాద్ధమందును అధికమాసమును విడువరాదు. శుద్ధమాసమందు మృతునకున్నూ, ఆద్యాది షోడశశ్రాద్ధములున్నూ, సపిండీకరణమున్నూ, మలమాసమందు చేయవలయును- అధికమాసమందు మరణమున్నూ ఆద్యశ్రాద్ధమున్నూసంభవించినయెడల అధికమాసమందు ఆద్యమును మాత్రముచేయవలెను. శుద్ధమందు వ్రతాదికమును జేయవలయును ద్వాదశాహమందు సపిండీకరణముచేసినయెడలఆద్యమాసికముగాకయితరమాసికము లను తిరిగి పెట్టవలయును. అధికమాసమందైతే ఆద్యమాసికమునున్నూ పునఃఆచరించవలయును. కొందరు అధికమాసమందు: శుద్ధమాసమందును షోడశాదికమును చేయవలయును, సపిండీకరణమునుమాత్రము శుద్ధమాసమందుజరిగినయెడలఅనఁగా అధికమందు చివరభాగమందు మృతినొందినవానికి అద్యాదిశ్రాద్ధములుచేయుకాలము

నకు శుద్ధమాసమువచ్చినయెడల సపిండీకరణములనుగూడా శుద్ధమాసమందు చేయవలయును. ఆబ్దికమునుగురించి చెప్పఁబడును. అధికమాసమందుమృతుఁడైనవానికి ప్రతమాబ్దికమును త్రయోదశమాసమందుచేయవలయును; మధ్యాధికము గలిగినపుడును త్రయోదశమాసమందే చేయవలయును, అంత్యాధికమాసము వచ్చినపుడు ద్వాదశమాసమందే చేయవలయును. ద్వాదశమాసములుగడచినతరువాత త్రయోదశమాసమందు ప్రథమదినమందుచేయవలయును. త్రయోదశమందు అనఁగా త్రయోదశమాసములుగడిచినతరువాత చతుర్దశమాసమందు ప్రథమదినమందు అని అర్థము. అంత్యాధికమందు అధికమాసమందే ప్రథమాబ్దికమును చేయవలెను- తిరిగి శుద్ధమాసమందు చేయనవసరములేదు. ద్వితీయాదిప్రత్యాబ్దికములను అధికమాసమందుచేయగూడదు. శుద్ధమాసమందుచేయవలయును: మలమాసమృతునకు యెప్పటికైనా తిరిగి ఆమాసము మలమాసమైనయెడల ప్రత్యాబ్దికమును మలమాసమందేచేయవలయునుగాని శుద్ధమాసమందుచేయగూడదు. [ఈఅర్థమునందే అనేకవచనములున్నవి- సమానార్థకములుగాని అన్నిటికి వ్రాయలేదు] ఇందొకవిశేషము సంగ్రహమునందున్నది ఒకసంవత్సరమందు ఒక్కనామముగల రెండుమాసములు గలిగినయెడల దేవకార్యములు శుద్ధమాసమందును, పితృకార్యములు రెండుమాసములందును జేయవలయును. అందులో అధికమాసమందు పిండరహితముగానున్నూ శుద్ధమాసమందు పిండసహితముగానున్నూ చేయవలయును. పిండరహితమనఁగా సంకల్పవిధానముగాదనిఅర్థము మృతదినమును వ్యర్థముగా చేయరాదుగనుక వక బ్రాహ్మణునకైనా పితృప్రీతిగా భోజనముపెట్టవలయును క్షయమాసమందు రెండు మాసములశ్రాద్ధములను యొక్కమాసమందే చేయవలయును. [క్షయమాసకర్తవ్యమునుగురించి కాలచంద్రికాదిగ్రంథములందు విపులముగా చెప్పఁబడియున్నది.]

అథ శుక్రాస్తమయః

వృత్తరత్నే॥ శ్లో॥ బాలశ్శుక్రో దివసదశకం పంచకం చైవవృద్ధః। పశ్చాదహ్నాంత్రితయముదితః పశ్చిమేంద్రాంకక్రమేణ ॥ జీవోవృద్ధశ్శిశురపిత థా పక్షమన్యే శ్శిశూ తౌ। వృద్ధాప్రోక్తాదినసదశకంచాపరైస్సప్తరాత్రమ్॥ చౌలోపనయనేచైవ వివాహోద్యాపనాదికం। వేదారంభంగృహారంభం మహారుద్రంతథైవచ ॥ దేవతానాంప్రతిష్ఠాంచ గోదానంస్నాతకంచయత్। వ్రతప్రారంభణంచైవ నవధాన్యప్రవేశనమ్॥ నాస్తికర్మ మహాయజ్ఞ ముపాకర్మతథైవచ। విలంబితంపిత్ర కార్యం మహాదానాదికంచయత్ ॥ బాలేవా యదివావృద్ధే శుక్రేవాస్తంగతేగురౌ మలమాసఇవైతాని వర్జయే ద్దేవదర్శనమ్॥ జ్యోతిః॥

ఇట్లు ప్రాయశ్చిత్తమునుజేసికొని గోమిధునమును దానమును జేయవలయును. హిరణ్యశ్రాద్ధమును జేయవలయును, తరువాత యుపవాసముజేయవలయును. పారిజాతమందున్నది. నదులలో స్నానముజేసి దేవపితృతర్పణముజేసి యథాశక్తిగాదానము జేయవలయును- తీర్థమందు బ్రాహ్మణపరీక్షజేయగూడదు, అన్నముకొరకు వచ్చిన బ్రాహ్మణునకు భోజనముపెట్టవలయును. పిండితోగాని; చరువుతోగాని, పరమాన్నముతోగాని, తిలపిష్టముతోగాని, గుడముతోగానిపిండప్రదానముజేయవలయును అకాలముగాని కాలముగాని తీర్థమునకువెళ్ళగానే శ్రాద్ధమునుబెట్టవలయును-అర్ఘ్యం ఆవాహనము. అంగుష్ఠవేదనము, తృప్తిప్రశ్నము వికిరము వీటిని తీర్థశ్రాద్ధమందు విడువవలయును. పితృవర్గము. మాతృవర్గము, మాతామహవర్గము, భార్యాదివర్గము యీక్రమముగా అర్చించవలయును. తీర్థమహాలయములందు వేరువేరుగా అర్చించవలయును, సంకల్పాదులందు పిత్రాదివర్గమును యుచ్చరించవలయును- ముందు విశ్వేదేవవర్గమును తరువాత పితృవర్గమును; మాతృవర్గమును, మాతామహాదివర్గమును అర్చించి కారుణ్యవర్గమును అర్చించవలయును. పక్షాంతరముదేవతలనర్చించి పిత్రాదివర్గమును అర్చించవలెను- అథవా యొక్కమారుగానే అర్చించవలయును. ద్వాదశదైవతములను యిట్లు అర్చించవలయును. కారుణ్యములను యేకోద్దిష్టవిధానముగా అర్చించవలయును- తీర్థతర్పణాదులందు ఒకనికే రెండుసంబంధములున్న యెడల రెండుస్థలములందు పూజించవలయును, తీర్థశ్రాద్ధమందును: గయాశ్రాద్ధమందును: తర్పణమందును, మహాలయమందునుపితృవంశజులగు అందరినితరింపఁజేయవలయును. ఒకమారు తీర్థమునకువెళ్ళి తద్విధులనుచేసినయెడల తిరిగిఆరుమాసములులోగా ఆతీర్థమునకువెళ్ళినయెడల ముండనాదికము అవసరములేదు మూఁడుమాసములకులోగా అవసరములేదని కొందరిమతము. ఒకతీర్థమునకువెళ్ళి తీర్థవిధినిజరిపి తీర్థాంతరము వెళ్ళినయెడల కాలనిర్ణయములతో పనిలేక తీర్థవిధిని చేయవలయును- తీర్థవాసులకు క్షౌరాదికము అనవసరము. గంగయందును: భాస్కరక్షేత్రమందును, మాతాపితృమరణదినమందును; క్షౌరమునకుతిథివారాదిదోషములేదు జీవపితృకుఁడు తీర్థోపవాసము చేయగూడదు- క్షౌరముగూడదు. శ్రాద్ధముగూడదు స్నానముచేసి దానముచేయవలయును తండ్రి అశక్తుఁడై వెళ్ళలేక కుమారుని యాత్రకు పంపినయెడల కుమారుఁడు తండ్రిఆజ్ఞమీద శ్రాద్ధాదికమునుజేయవచ్చును క్షౌరము. కర్కాటకసంక్రాంతియందును, కన్యాసంక్రాంతియందును. ధనుస్సంక్రాంతియందును, కుంభసంక్రాంతియందును క్షౌరమును జేయించుకొనగూడదు ఈ నాలుగు సంక్రాంతులందైనను తీర్థమందును. యజ్ఞమందును; గోదానమందును, మృతాహమునకు పూర్వదినమందును; పితృమరణకాలమందును క్షౌరము నిషిద్ధము

దత్తపుత్రస్య సంస్కారానంతరం పరిగృహీతు రౌరసపుత్రోత్పత్తిశ్చేత్తదా ఔరసపుత్రదత్తపుత్రయోర్విభాగః కథమిత్యత ఆహ ॥ ఉజ్జ్వలభాష్యే మనుః॥ శ్రేయసశ్శ్రేయసోఽభావే పాపీయాన్ రిక్థమర్హతీతి॥ నారదః॥ క్రమాదేతే ప్రవర్తంతే మృతే పితరి తద్ధనే। జ్యాయసో జ్యాయసోఽభావే జఘన్యస్తదవాప్నుయాత్ ఇతి॥ దేవలః॥ సర్వేష్వనౌరసస్యైతే పుత్రా దాయహరాస్స్మృతాః। ఔరసే పునరుత్పన్నే తేషు జ్యైష్ఠ్యం న తిష్ఠతి॥ తేషాం సవర్ణా యే పుత్రాస్తే తృతీయాంశభాగినః। శేషాస్తమనుపజీవేయుః గ్రాసాచ్ఛాదనసంభృతాః॥ ఇతి॥ మనుః॥ షష్ఠంతు క్షేత్రజస్యాంశం ప్రదద్యాత్పైతృకాద్ధనాత్। ఔరసో విభజన్ దాయం పిత్ర్యం పంచమమేవ వా ఇతి॥ వసిష్ఠః॥ పుత్రం ప్రతిగృహీష్యన్నితి ప్రక్రమ్య తస్మింశ్చేత్ప్రతిగృహీతే ఔరస ఉత్పద్యేత స చతుర్థభాగ ఇతి॥ ఏవమేతేషు శాస్త్రేషు విద్యమానేషు యదాచార్యేణ పూర్వముక్తం తేషాం కర్మభిస్సంబంధో దాయేన వ్యతిక్రమశ్చేతి తత్ ధర్మపత్నీజ పుత్రే సతి క్షేత్రజాదీనాం సమాంశహరత్వప్రతిషేధపరం వేదితవ్యమిత్యలమతిప్రసంగేన॥ అథ దత్తపుత్రే ప్రమీతే తత్పుత్రేణ కథం కైస్సంయోజనీయమిత్యాకాంక్షాయామాహ॥ విజ్ఞానేశ్వరః॥ బృహస్పతినా గౌణపుత్రస్య సాధర్మ్యాభిధానాత్। ఏతద్విచార్యతే నన్వేవం సతి సపిండనేన పుత్రపౌత్రయోర్వికల్పాదికం ఏతద్విచార్యతే। గౌణపుత్రస్య పితరి మృతే తత్సాపిండ్యం కథం కైస్సంయోజనీయమిత్యాశంకా। కించ గౌణపుత్రే మృతే తత్పుత్రః కథం కుర్యాదితి ద్వితీయాశంకా। తదను గౌణపుత్రే మృతే కైస్సంయోజనీయమితి తృతీయశంకా। అతః త్రిష్వపి పక్షేషు సాపిండ్యేషు పరస్పరవిరోధాస్స్యుః ఏతే శాస్త్రతో యుక్త్యా చ పరిహరణీయాః॥ కథం గౌణపుత్రస్య పితుస్సాపిండ్యే ఏకోద్దిష్టేన పిండం నిధాయ వైతరిణ్యాది సర్వం కృత్వా పునర్మాసికేషు ప్రథమాబ్దికే ప్రత్యాబ్దికాదిశ్రాద్ధేషు ఏకోద్దిష్టమేవ॥ న పార్వణమిత్యేవ విజ్ఞానేశ్వరః॥ ప్రత్యబ్దం పార్వణేనైవ విధినా క్షేత్రజౌరసౌ। కుర్యాతామితరే కుర్యురేకోద్దిష్టం సుతా నవ ఇతి। గౌణపుత్రక ఇతి నామధారక ఏవ పుత్రసామాన్యాత్। ఏకోద్దిష్టమేవ న పార్వణమిత్యేకాశంకా నిరస్తా గౌణపుత్రస్య సాపిండ్యే

యత్వాత్ ॥ క్రీతస్తు తాభ్యాం మాతాపితృభ్యాం మాతాపిత్రా వా విక్రీతః॥ పూర్వవదేకం పుత్రం జ్యేష్ఠం చ వర్జయిత్వా॥ ఆపది సవర్ణత ఇత్యేవ॥ యత్తు మనునోక్తమ్ ॥ క్రీణీయాద్యస్త్వపత్యార్థం మాతాపిత్రోర్యమంతికాత్। స క్రీతకస్సుతస్తస్య సదృశోఽసదృశోఽపి వా ఇతి। తత్ గుణైస్సదృశో సదృశో వేతి వ్యాఖ్యేయం న జాత్యా॥ సజాతీయేష్వయం ప్రోక్తస్తనయేష్వితి ఉపసంహారాత్ । కృత్రిమస్సాత్స్వయం కృతః కృత్రిమస్తు పుత్రః స్వయం పుత్రార్థినా ధన క్షేత్ర ప్రదర్శనాదిప్రలోభనైః పుత్రీకృతో మాతాపితృవిహీనః తత్సద్భావే తత్పరతంత్రత్వాత్ దత్తాత్మా తు పుత్రో మాతాపితృవిహీనస్తాభ్యాం త్యక్తో వా తవాహం పుత్రో భవామీతి స్వయం దత్త ఉపనతః । సహోఢజస్తు యో గర్భస్థో గర్భిణ్యాం పరిణీతాయాం పరిణీతస్సహోఢః పుత్రః ॥ అపవిద్ధో మాతాపితృభ్యాముత్సృష్టో యో గృహ్యతే స గృహీతుః పుత్రః। సర్వత్ర సవర్ణత ఇత్యేవ శిష్టం స్పష్టమ్ ॥

తా॥ దత్తపుత్రప్రకారమును శౌనకుఁడు చెప్పుచున్నాడు. అసలు పుత్రులు లేనివాడుగాని పుత్రులు కలిగి నశించినవాడుగాని పుత్రస్వీకారమును జేసికొనవలెను తత్ప్రకారము ఉపవాసముచేసి రెండువస్త్రములను, కుండలములను, ఛత్రమును తలగుడ్డను: ఉంగరమును: వేదవేదాంగపారగతుఁడైన ఆచార్యుని: బర్హిస్సును, కుశలను: ఇధ్మమును: ఆజ్యమును వీటినితీసికొని జ్ఞాతులను బంధువులనుపిలిచి బ్రాహ్మణులను పిలిచి అగ్న్యాధానమునుజేసి ఉత్పవనాదికముజేసి దాతవద్దకువెళ్ళి నాకు పుత్రునియిమ్ము అని యాచించవలయును. తరువాత దాతయే యజ్ఞేన అను పంచ మంత్రములతోను దేవస్యత్వాదిమంత్రములతోను చేతులతో గ్రహించి శిశువును యివ్వవలయును, తరువాత ప్రతిగ్రహీత అంగాదంగాన్మంత్రమును జపించి శిశువును ముద్దాడి శిరమునూర్కొని వస్త్రాదులతో అలంకరించి ఛత్రమునుధరించి నృత్తగీతాది మంగళవాద్యములతో స్వగృహమునకు వచ్చిచరుహోమముచేసి యస్త్వాహృదా అను రెండుమంత్రములతోను తుభ్యమగ్నే అను వకమంత్రముతోను సోమోదదతు అను పంచమంత్రములతోను హోమముచేసి స్విష్టకృద్ధోమమునుచేసి హోమమును పూర్తిగాచేయవలయును. బ్రాహ్మణులు సపిండులలో దత్తత చేసికొనవలయును. సపిండులులేనియెడల సగోత్రులలో చేయవలయును. సగోత్రులులేనియెడల అసగోత్రులలో చేసికొనవలయును. దౌహిత్రుని భాగినేయుని; మాతృభగినీపుత్రుని దత్తత జేసికొనగూడదు, క్షత్రియులకు సగోత్రులలోగాని గురుగోత్రములోగాని జేసికొన

వచ్చును. వైర్యులు వైశ్యులను శూద్రులుశూద్రులను జేసికొనవలయును. అంతరికీన్ని జ్ఞాతులు ముఖ్యము. ఒక్కకుమారుఁడున్నవాడు పుత్రదానముజేయగూడదు. బహుపుత్రులున్నవాడు చేయవలయును, గురునకు బ్రాహ్మణుఁడు యథాశక్తిగా దక్షిణయివ్వవలయును. రాజురాజ్యములోసగము యివ్వవలయును. వైశ్యుఁడు మూఁడువందలురూపాయలుయివ్వవలయును. శూద్రుఁడు సొమ్మంతయు నివ్వవలయును: లేక యథాబుద్ధిగా యివ్వవలయును. ఇట్లు శౌనకప్రోక్తమైనపుత్రసంగ్రహకల్పము ముగిసెను. పుత్రునిగ్రహించువాడు బంధువులనుపిలిచి రాజుగారికి తెలియబరచి గృహమధ్యను అగ్నిప్రతిష్ఠాపనజేసిహోమముజేసిదగ్గిరబంధువులలోపుత్రిస్వీకారమును జేసికొనవలయును. అనివసిష్ఠుఁడు వచించెను. స్వదేశభాషావంతుని గ్రహించవలయును- క్రీతుఁడున్నూ, స్వయందత్తుఁడును యిలాటివాడే యుంతవలయును- క్రీతుఁడనగా మాతాపితరులచేత అమ్మబడినవాడు. అందును జ్యేష్ఠుని అమ్మగూడదు ఆపత్కాలమందు సవర్ణులలోనైనా అనగా సగోత్రులలోగాక స్వీకరించవచ్చును. మాతాపితృరహితుడు స్వయంగా తానే ప్రతిగ్రహీతృని ధనాధికమునుచూచి పుత్రుండుగావచ్చినవాడు కృత్రిమపుత్రుడనబడును. తల్లిదండ్రులు లేక నేను నీకుమారుడనగుదునని స్వయంగా వచ్చినవాడు దత్తాత్ముడనఁబడును గర్భిణితోనున్న స్త్రీని వివాహమాడినయెడల తరువాత దానికి బుట్టినవాడు సహోఢుడనబడును తల్లిదండ్రులవల్ల విడువబడినవాడై గృహీతచేత గ్రహించబడినవాడు అపవిద్ధుడనఁబడును వీరందరు సవర్ణులే గావలయునుగాని అసవర్ణులుయోగ్యులుగారు-

అథ ముఖ్యగౌణ పుత్రాః

మితాక్షరాయామ్॥ శ్లో॥ ఔరసః క్షేత్రజశ్చైవ దత్తః కృత్రిమ ఏవచ। గూఢోత్పన్నోఽపవిద్ధశ్చ దాయాదా బాంధవాశ్చషట్॥ అభిషుషట్సుపుత్రేషు ఋణపిండధనక్రియాః॥ గోత్రసామ్యం కులేవృత్తిః ప్రతిష్ఠా శాశ్వతీస్సమాః॥ కానీనశ్చ సహోఢశ్చ క్రీతః పౌనర్భవస్తథా। స్వయందత్తశ్చ శౌద్రశ్చ షడదాయాదబాంధవాః॥ [అభిషు ఋణపిండంతు తథా(వై)నై దేహమిష్యతేనామధారక ఏతేషు సగోత్రకులసంయుతే) ఇత్యలమతిప్రసంగేన॥ దత్తపుత్రసంస్కారానంతరం ఉజ్జ్వలభాష్యే పైఠీనసినా విశేష ఉక్తః। దత్తక్రీతకృత్రిమస్వయందత్తపుత్రికాపుత్రాః పరం పరిగ్రహేణార్షేణ యేజాతాస్తే అసంహతకులీనా ద్వ్యాముష్యాయణా భవంతీతి॥ ద్వ్యాముష్యాయణాస్తూభయ

కర్మకర్తారః। ప్రతిగ్రహీతృ పితృభ్యాం సంబద్ధత్వాత్॥ యథాహ దేవలః॥ ద్వ్యాముష్యాయణాః కోదద్యు ద్వాభ్యాం పిండోదకక్రియాః॥ ఇతి ద్వాభ్యాం ప్రతిగ్రహీతృ పితృభ్యామిత్యర్థః॥ పూర్వం పరిగ్రహీతుస్స్వదైవైకోద్దిష్టం కుర్యాత్॥ తథాహ విజ్ఞానేశ్వరః॥ పిత్ర్యబ్దం పార్వణేనైవ విధినా క్షేత్రజౌరసౌ। కుర్యాతామితరేకుర్యు రేకోద్దిష్టం సుతాదశ॥ తత్ప్రత్యాబ్ద ఆబ్దికోద్దిష్టం। ఉజ్జ్వలభాష్యే విశేష ఉక్తః॥ ఔరసపుత్రాదన్యస్య సపిండీకరణేనాధికారః సపిండీకరణస్య చ మాసిశ్రాద్ధవికృతిరూపత్వాత్। తత్ప్రయోగ స్త్వన్యత్ర నిరూపితః। దత్తస్స్వజనన్యాశ్చ పార్వణమేవకుర్యాత్॥ ఏకముద్దిశ్య యచ్ఛ్రాద్ధమేకోద్దిష్టం ప్రకీర్తితం। త్రీనుద్దిశ్య తు యద్వృత్తం తత్పార్వణముదాహృతమ్॥ దత్తపుత్రస్య మాతామహాః॥ స్మృతిచంద్రికాయాం ప్రలస్త్యః॥ మాతుః పితరమారభ్య త్రయోమాతామహాస్స్మృతాః। తేషాంతు పితృవచ్ఛ్రాద్ధం కుర్యుర్దుహితృసూనవః॥ ఇతి పితృవచ్ఛ్రాద్ధం పార్వణమిత్యర్థః॥ ఏతచ్ఛ్రాద్ధమావశ్యకం పురాణేతు॥ కృత్వాతు పైతృకం శ్రాద్ధం పితృప్రభృతిషు త్రిషు। కుర్యాన్మాతామహానాంచ తద్వైవానృణ్యకారణాత్॥ ఆనృణ్యగ్రహణం నిత్యత్వజ్ఞాపనార్థమ్॥ అతఏవా కరణేదోషః పురాణేదర్శితః॥ పార్వణం కురుతేయస్తు కేవలం పితృహేతుకం। మాతామహం నకురుతే పితృహాసతుజాయతే॥ కించ మాధవీయే॥ పితరోయత్రపూజ్యంతే తత్ర మాతామహా అపి। అవిశేషేణకర్తవ్యం విశేషాన్నరకం వ్రజేత్। ఇతి॥ అతశ్చ జననీపితాదయో మాతామహాః॥ దత్తపుత్రేణగ్రహీతృ పితోః శ్రాద్ధమేకోద్దిష్టవిధానేన కార్యం నపార్వణమితి॥ దత్తపుత్రం ప్రతిగ్రహీతృభార్యారక్షేదపి దత్తపుత్రస్య తస్యాః పితాదీనాం దర్శశ్రాద్ధాదిషు నాధికారః। దుహితృసూనవ ఇత్యుక్తత్వాత్॥ తథాచ॥ పుత్రజననానంతరం దశాహమధ్యే వర్తమానే ఇత్యాదిషు శిశోర్మాతరిమృతాయాం సపత్నీమాత్రా బాలకం స్తన్యపానాదినా సంరక్ష్య జాతకాదీనికర్మాణి పత్యాసహకృతానిచేత్॥ సాసపత్నీమాతైవ జననీతస్యపుత్రస్య దర్శశ్రాద్ధాదిషు జననీ పితాదయో మాతామహాః। సపత్నీమాతృపితాదయః। ఇత్యేవం జనన్యా అన్యమాతృషుబోద్ధవ్యమ్॥ ప్రసంగవశా

తండ్రి మొదలు ముగ్గురు మాతామహులు వారికిన్ని తండ్రికివలె దౌహిత్రులు శ్రాద్ధమును చేయవలయును. దత్తునకున్ను మాతృపితృపితామహ ప్రపితామహులు మువ్వురే మాతామహులు వీరికిన్ని పార్వణశ్రాద్ధమును చేయవలయును, పితరులకు ముందు శ్రాద్ధముజేసి తరువాత మాతామహులకు శ్రాద్ధమునుజేయవలెను. మాతామహశ్రాద్ధమున్ను నిత్యము. మాతామహశ్రాద్ధమునుజేయనియెడల పితృహంతదోషముగల్గును, నరకము సంభవించును. దత్తునకు జనకసంబంధమందు అనఁగా కన్నతల్లి తండ్రి మొదలయినవారే మాతామహులుగాని ప్రతిగ్రహీతృ సంబంధమందు అనఁగా పెంపుడుతల్లి తండ్రి మొదలగువారు మాతామహులుగారని స్పష్టముగా ధర్మశాస్త్రమందు చెప్పఁబడినది తనతల్లి చిన్నవాడే మృతినొందినయెడల సవతితల్లి స్తన్యమునిచ్చి పోషించినను సవతితల్లితోగూడ తండ్రివలన సంస్కారములు జేయఁబడినను స్వజనసీపితాదులే మాతామహులు. దత్తపుత్రపరిగ్రహానంతరము ఔరసపుత్రుడు జనించినయెడల ఔరసుఁడ జ్యేష్ఠుఁడు దత్తుఁడు కనిష్ఠుఁడు తండ్రి ధనమును ఔరసుఁడు లేనియెడల ఉభయపుత్రులు సమానముగా పంచుకొనవలయును ఔరసుఁడున్నయెడల వాడే పెద్దవాడు ఔరసునకు రెండుభాగములున్ను దత్తునకు యొకభాగమున్ను గావలయును-కొందరు దత్తాదులకు భాగమునివ్వక అన్నవస్త్రములకు సరిపడుమాత్రము యివ్వవలయునని చెప్పినారు అయిదవభాగమునుయివ్వమని కొందరున్ను నాల్గవభాగమునుయివ్వమని వసిష్ఠుఁడున్ను చెప్పినారు దత్తపుత్రుఁడు మృతుఁడైనయెడల వానిపుత్రుఁడు తండ్రిపిండమును యెవ్వరిపిండములతో కూర్చవలయుననువిషయము చెప్పుచున్నాడు దత్తుఁడు మృతినొందినయెడల వారిపుత్రుఁడు, తండ్రిపిండమును తండ్రిజనకుని పిండాదులతో కూర్చవలయును. దత్తుఁడు ప్రతిగ్రహీతృ పితృమృతియందు యేకోద్దిష్టవిధానముగా పిండమునుంచవలయును. వైతరణిగోదానము మొదలు సర్వమును చేయవలయును- మాసికాబ్దికాదులందు యేకోద్దిష్టమును జేయవలయును. ఔరసుఁడు ముఖ్యపుత్రుఁడు దత్తాదులు గౌణపుత్రులు గౌణపుత్రులకు పార్వణాధికారములేదు. గౌణపుత్రుని తండ్రి జీవించియున్నయెడల లేక జనకప్రతిగ్రహీతృ పితరులిద్దరుజీవించియున్నయెడల వ్యుత్క్రమసాపిండ్యవత్ తత్పితామహాదులతో సంయోజనమునుజేయవలయును. దత్తానంతరము ఔరసుఁడుగల్గి కొంతకాలముండి చనిపోయినయెడల అతనిపిండమును జనకాది పితృవర్గముతో కూర్చవలయును- [ఈ ఘట్టమందలి అర్థము బహుచిక్కుగా యున్నది గనుక సావధానముగా మూలమును తాత్పర్యమునుచూచుకొని తెలిసికొనవలయును. ఇప్పటి ఆచారమందు యిట్టివిశేషములులేక దత్తాదులున్ను ఔరసాదులవలెనె ప్రతిగ్రహీతృ పితృవర్గముతో పార్వణమునున్ను ప్రతిగ్రహీతృ మాతృ

తర పుత్రపరిగ్రహము, బ్రాహ్మణులకు శామిత్రము (పశువధ) సోమవిక్రయము, నరమేధయాగము. అశ్వమేధయాగము: వివాహితస్త్రీ పునర్వివాహము, దాయభాగమందు జ్యేష్ఠాంశము, భ్రాతృజాయాసంభోగము; విధవయందు సంతానకరణము, దేవరునివల్లసుతోత్పాదనము: రజస్వలాపునర్వివాహము, బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యులకు అసవర్ణవివాహము: వధోద్యుక్తబ్రాహ్మణవధ, బ్రాహ్మణునకుసముద్రయానం ఆట్టివానికి ప్రాయశ్చిత్తమునుజేసి స్వీకారము, మహాప్రస్థానగమనము సురాగ్రహము స్వాధ్యాయ జీవనము: ఆశౌచసంకోచము, అస్థిసంచయానంతరము స్పర్శము, మరణాంతికప్రాయశ్చిత్తము; పాపసంసర్గదోషము మధుపర్కమందు పశువధ:ఈధర్మములు కలియుగాదియందు మహాత్ములచేత నిషేధింగఁబడినవిగనుక వీటిని ఆచరించగూడదు అయితే మూలగ్రంథములలో విధింపఁబడియున్ననూ కలియుగమందు నియమవంతులు గానందున సాధువులగు విద్వాంసులుగూడి యీధర్మములను నిషేధించినారు. సాధుసమయమున్ను ప్రమాణమేను:

అథ దత్తలక్షణమ్

సవర్ణాదుత్పన్నస్సవర్ణాయమాతాపితృభ్యాం మాతా పితా వా దత్తః భర్తురనుజ్ఞయా ప్రోషితే స్థితే వా భర్తరియ స్త్రియా వా దత్తః ॥ సదత్తకః ॥ యదాహమనుః ॥ మాతాపితా వా దద్యాతాం యమద్భిః పుత్రమాపది । సదృశంప్రీతిసంయుక్తం సజ్ఞేయో దత్రిమస్సుతః॥ ఇత్యాపద్గ్రహణాదనాపది తు న దేయః ॥ దాతురయం ప్రతిషేధః॥ నహ్యేకః పుత్రో దేయః నత్వేకం పుత్రం దద్యాన్న ప్రతిగృహ్ణీయాదితి వసిష్ఠస్మరణాత్ ॥ తథా ॥ అనేకపుత్రసద్భావేపి జ్యేష్ఠో న దేయః । జ్యేష్ఠేన జాతమాత్రేణ పుత్రీ భవతి మానవ॥ ఇతితస్యైవ పుత్రకార్యకరణే ముఖ్యత్వాత్ ॥

తా॥ సువర్ణయందు జాతుఁడై మాతాపితరులచేతగాని తండ్రి దేశాంతరగతుఁడైనను, మృతుఁడైనను తల్లిచేతగాని సవర్ణునకు యివ్వఁబడినవాడు దత్తుఁడు. దత్తతచేసికొనవచ్చునుగాని యిచ్చుట శ్రేష్ఠముగాదు. ఆపత్తునందివ్వవచ్చును. ఒక్కకుమారుని యివ్వగూడదు. గ్రహించనుగూడదు. అనేకపుత్రులున్నను జ్యేష్ఠకుమారుని యివ్వగూడదు. జ్యేష్ఠపుత్రునితోనే తండ్రి పుత్రవంతుఁడగుననిశాస్త్రము చెప్పుచున్నది. గనుక జ్యేష్ఠపుత్రునిచేత చేయఁబడుక్రియలే తండ్రికి ప్రియములు గనుకను జ్యేష్ఠకుమారుని దత్తత చేయగూడదు:

అథ దత్తపుత్ర ప్రతిగ్రహప్రకారః

ప్రయోగపారిజాతే॥ శౌనకః ॥శ్లో॥ శౌనకోహం ప్రవక్ష్యామి పుత్రసంగ్రహముత్తమం। అపుత్రో మృతపుత్రో వా పుత్రార్థం సముపోష్య చ॥ వాససీ కుండలే ఛత్రముష్ణీషం చాంగులీయకం । ఆచార్యం ధర్మసంయుక్తం వేదవేదాంగపారగమ్॥ బర్హిః కుశాంశ్చైవ చేధ్మం పాలాశం చాజ్యమేవ చ। ఏతాన్యాహృత్య సర్వాణి జ్ఞాతీనాహూయ యత్నతః॥ బంధూనాహూయ సంయోజ్య బ్రాహ్మణాంశ్చ విశేషతః । అగ్న్యాధానాదికం యచ్చ కృత్వాజ్యోత్పవనాదికమ్॥ దాతుస్సమక్షం గత్వా తు పుత్రం దేహీతి యాచయేత్ ।దద్యాత్తస్మై తు సుప్రీతో యే యజ్ఞేనేతి పంచభిః॥ దేవస్యత్వేతి మంత్రేణ హస్తాభ్యాం పరిగృహ్య చ అంగాదంగాదృచం జప్త్వా చాఘ్రాయ శిశుమూర్ధని ॥ వస్త్రాదిభిరలంకృత్య ఛత్రచ్ఛాయా సుసంహతః । నృత్తగీతైశ్చ వాద్యైశ్చ స్వస్తిశబ్దైశ్చ సంయుతః॥ గృహమేత్య తమాదాయ చరుం హుత్వా విధానతః॥ యస్త్వా హృదేతి చ ద్వాభ్యాం తుభ్యమగ్నే త్వృచైకయా।సోమో దదిత్యేతాభిః ప్రత్యృచం పంచభిస్తథా॥స్విష్టకృదాది హోమం చ కృత్వా శేషం సమాపయేత్॥ బ్రాహ్మణానాం సపిండేషు కర్తవ్యః పుత్రసంగ్రహః।తదభావే సగోత్రేషు అన్యత్ర తు న కారయేత్॥ సమానగోత్రజాభావే పాలయేదన్యగోత్రజం । దౌహిత్రం భాగినేయం చ మాతృష్వసృసుతం వినా॥ క్షత్రియాణాం సజాతౌ వా గురుగోత్రసమేపి వా । వైశ్యానాం వైశ్యజాతౌ వా శూద్రాణాం శూద్రజాతిషు॥ సర్వేషామేవ వర్ణానాం జ్ఞాతిష్వేవ చ నాన్యథా।నైకపుత్రేణ కర్తవ్యం పుత్రదానం కదాచన॥ బహుపుత్రేణ కర్తవ్యం పుత్రదానం ప్రయత్నతః।దక్షిణాం గుణవేదద్వ్యాద్యథాశక్తి ద్విజోత్తమః।నృపో రాష్ట్రార్ధమేవాపి వైశ్యశ్చార్ధశతత్రయం।శూద్రస్సర్వస్వమేవాపి న శక్తశ్చేద్యథారుచి॥ఇతి శౌనకోక్త పుత్రసంగ్రహకల్పః॥ పుత్రం ప్రతిగ్రహీష్యన్ బంధూనాహూయ రాజని చావేద్య నివేశనస్య మధ్యేగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య వ్యాహృతిభిర్హుత్వా అదూరబాంధవం బంధుసన్నికృష్టం ప్రతిగృహ్ణీయాత్॥ ఇతి వసిష్ఠః॥ అదూరబాంధవమిత్యనేనాత్యంత దేశభాషావిప్రకృష్టస్య నిషేధః ఏవం క్రీతస్వయందత్తకృత్రిమేష్వపి యోజ్యమ్॥ సమానన్యా

పుత్రైరేకోద్దిష్టేనైవ విధినా తే న త్రిషు పిండేషు సంయోజనీయమ్।ఔరసపుత్రధర్మత్వాత్ శేషేష్వజాతమాత్రేణ పుత్రీ భవతి మానవ ఇతి తస్యైవ ముఖ్యకార్యకారణే ముఖ్యత్వాత్త్రిషు సంయోజనీయమ్ ॥ పూర్వోక్తపైఠీనసిః॥ సూత్రసామర్థ్యాద్ద్వ్యాముష్యాయణస్యోభయ సంబంధ ఇతి॥ శాస్త్రబలాద్గౌణపుత్రస్య జనకాదిషు పిండసంయోజనం కుర్యాదితి ద్వితీయా శంకా నిరస్తా ॥ కించ గౌణపుత్రస్య జనకే జీవతి సతి ద్వయోర్వా జీవతోర్వ్యుత్క్రమసాపిండ్యవత్ తత్పితామహాభ్యాం విదద్యాదేవం కృతం చేచ్ఛాస్త్రవత్ప్రతిభాతి న చేన్మూలం మృగ్యమిత్యలమతిప్రసంగేన॥ ఏవం దత్తక్రీతాదను గౌణపుత్రేణ పుత్రే మృతే తత్పితృషు జనకాదిషు సంయోజనీయే ఇతి తృతీయా శంకా నిరస్తా త్రిషు యో విశేషః । అయం సంగృహీతః గృహీతపితరి ఏకోద్దిష్టం సుతాదశేత్యుక్తత్వాత్ ॥ [అసంబద్ధోయం గ్రంథః॥]

తా॥ విజ్ఞానేశ్వరీయ ధర్మశాస్త్ర మూలమునకు మితాక్షరయను వ్యాఖ్యగలదు దానియందు పుత్రులలో ముఖ్యులు గౌణులుగలరు.వారిని చెప్పబడును. ఔరసుడు క్షేత్రజుడు, దత్తుడు, కృతిముడు, గూఢోత్పన్నుడు, అపవిద్ధుడు అను అర్గురు పుత్రులు. ధర్మపత్నియందు తనవలన బుట్టినవాడౌరసుడు. తనభార్యయందు యితరునివలన బుట్టినవాడు క్షేత్రజుడు, దత్తుడు ప్రసిద్ధుడు కృత్రిముడు గూఢోత్పన్నుడు అపవిద్ధుడు మువ్వురు పైనచెప్పబడినవారేను, ఈఆరుగురియందు ఋణం పిండము, ధనము, కర్మ యివియున్నవి. అనగా తండ్రిచేసిన ఋణమును తీర్చె బాధ్యతయు, తండ్రిధనమును అనుభవించేహక్కును, తండ్రికర్మచేయు సంబంధమును, తండ్రికి పిండములుపెట్టు ఆవశ్యకతయు వీరియందున్నది. ఇదిగాక గోత్ర సామ్యమును: కులపరంపరావృత్తియు; చిరకాలకీర్తియు వీరియందే విధించబడ్డియున్నది వీరుగాక కానీనుడు సహోఢుడు; కృతుడు, పౌనర్భవుడు: స్వయందత్తుడు శౌద్రుడు యీఆరుగురు భాగహరులుగాని బంధువులు వీరియందు ఋణపిండములుమాత్రము తండ్రి దేహానంతరము ఋణపిండసంబంధముపైవారలకేని మొదల యున్నది. దత్తక్రీత కృత్రిమ స్వయందత్త పుత్రికాపుత్రులు ద్వ్యాముష్యాయణులగుదురు, ద్వ్యాముష్యాయణులనగా యుభయమాతాపితరులకు కర్తలు ఇందులో ప్రతిగ్రహీతకు యేకోద్దిష్టమును చేయవలయును.జనకులకు పార్వణమును జేయవలయును- ఔరసపుత్రునకుగాక యితరపుత్రులకు సపిండీకరణాధికారము లేదనియు జ్వాలాభాష్యకారుడు చెప్పియున్నాడు ఒకనినియుద్దేశించి చేయబడు శ్రాద్ధం ఏకోద్దిష్టము, ముగ్గురినియుద్దేశించేచేయబడుశ్రాద్ధము పార్వణము తల్లియొక్క

స్మృతిచంద్రికాయామ్ ॥ శాతాతపః॥ పితృశ్రాద్ధంతుకర్తవ్యం పా
ర్వణంచైవలింగినాం। ఏనంకుర్వన్నరస్సమ్యక్ మహతీంశ్రియమాప్ను
యాత్॥లింగినామాశ్రమిణామ్ ॥ ఏతత్సవర్ణాభిప్రాయమ్ ॥ అన్యథా
దోషశ్రవణాత్॥తదాహమరీచిః॥బ్రాహ్మణస్స్వసవర్ణస్యయఃకరోత్యౌ
ర్ధ్వదైహికం।తద్వర్ణత్వమసౌయాతి ఇహలోకేపరత్రచ॥ పారస్క
రోపి॥బ్రాహ్మణేనసకర్తవ్యం శూద్రస్యాపౌర్ధ్వదైహికం।శూద్రే
ణహి బ్రాహ్మణస్య వినాపారశవాత్క్వచిత్ ॥మదనపారిజాతే॥బ్రా
హ్మణస్స్వసవర్ణాంతుసదహేద్వైకదాచన । కామాన్మోహాద్భయా
ల్లోభా త్కృత్వాతజ్జాతితాంవ్రజేత్ ॥ అన్యచ్చ॥ప్రేతభూతంతుయ
శ్శూద్రం బ్రాహ్మణో జ్ఞానదుర్బలః॥అనుగచ్ఛేన్నీయమానం త్రిరా
త్రేణవిశుద్ధ్యతి । త్రిరాత్రేతుతతశ్చీర్ణే నదీంగత్వాసముద్రగాం ।
ప్రాణాయామశతంకృత్వా ఘృతంప్రాశ్యచశుద్ధ్యతీతి ॥ అన్యచ్చః
శూద్రాద్యస్థిషుయఃకశ్చిత్।బ్రాహ్మణస్త్వౌర్ధ్వదైహికం।కరోత్యజ్ఞాన
తశ్చాసౌ శూద్రతాంయాతితత్క్షణాత్ ॥అస్యార్థః॥ యస్యకస్యచి
ద్బ్రాహ్మణస్య మాతృపితృభ్రాత్రాదయః।కార్యవశాదన్యగ్రామే
కించిద్దూరేవాన్యదేశేవా యత్రకుత్రస్థితాః ॥ అతఏతేష్వేకస్మిన్
కర్మవశాన్మృతే తద్వార్తాం తదస్థిస్థానంచ పరైశ్శ్రుత్వా విజ్ఞాయ
తద్దేశంగత్వావిస్మయాత్ విపరీతజ్ఞానాదజ్ఞాతాద్వాదైవవశాత్సమీప
స్థితశూద్రస్యాస్థీనిగృహీత్వా కర్తాన్యత్రవాస్థిషు సంబంధనామగో
త్రాదీన్యుచ్చార్య దహనాదికంసర్వం ప్రేతకర్మకరోతిచేత్సశూద్ర
తుల్యఏవ।తదస్థిదహనసంచయనాదేర్మంత్రవత్ కృతత్వాదిత్యర్థః॥
తేషాంప్రాయశ్చిత్తం పృథగత్రానుక్తమపివిచారణీయమ్ ॥ విజ్ఞానే
శ్వరః॥పుత్రాణాంవపనంపత్నీపితృమృతౌజీవితర్యగ్రజేప్రేతేతత్స
హజేష్వనుప్రజేవా నగ్నిందీక్షేత్ క్షౌరవాన్।నాన్యేషాంవపనంపరం
పితృమృతౌ జ్యేష్ఠేవిపన్నేసతి భ్రాతౄణాం వపనంవినా గ్నిదమృతే
న్యేషానిమిత్తేసతిః పిత్రోస్సాంవత్సరేప్రాప్తే యదిజ్యేష్ఠస్త్వనగ్నికః
అగ్నౌకరణమేతేషాం కనిష్ఠాగ్నౌవిధీయతే॥ మాతాపిత్రోశ్చభార్యా
యాః జ్యేష్ఠభ్రాతృపితృవ్యయోః॥ ఔపాసనాగ్నా వేతేషామన్యేషాం
లౌకికేనలే। స్నాతకోవిధురఃకన్యా విధవాబ్రహ్మచారిభి । మాతా

యోః।ఆశౌచందత్తకఃకుర్యాత్ క్రియాంచైవాబ్దికంతయోః ॥ రేతో
యస్యపితాదస్యదత్తకస్యపితామహః।నభవేత్తస్యవైసర్వే పితరస్య
స్త్రాదయః।జనయితోస్సుతఃకుర్యాన్మాతాపిత్రోశ్చపార్వణం।
ఏకోద్దిష్టంసుతఃపిత్రోః దత్తకశ్చగృహీతయోః ॥ ప్రయోగపారి
జాతే ॥ ఔరసక్షేత్రజాభ్యాం మాతాపిత్రోః క్షయాహేపార్వణ
మేవకార్యమ్ ॥ దత్తకాదిభిరేకోద్దిష్టమేవేతి జాతూకర్ణ్యస్మరణాత్ ॥
తదాహ విజ్ఞానేశ్వరః॥ ప్రత్యబ్దం పార్వణేనైవ విధినాక్షేత్రజౌరసౌ।
కుర్యాతామితరేకుర్య రేకోద్దిష్టంసుతాదశేతి ॥ తథాచ ॥ ఔరసః
పార్వణేనైవ పిత్రోరేవసదాచరేత్ ।దత్తపుత్రాదయస్సర్వే ఏకో
ద్దిష్టవిధానతః ॥ ద్వ్యాముష్యాయణకాదద్యుః ద్వాభ్యాంపిండోదకే
పృథక్।శ్రాద్ధంకుర్యుః తయోశ్చైవ పిత్రోర్దాతృగృహీతయోః ।
పితుశ్చైవగృహీతుశ్చ మాతుశ్చైవతథైవచ।దత్తఃకుర్యాత్తయో
రేవ నాన్యేషాంతుకదాచన॥ యస్మిన్గోత్రేపితామాతా తద్గోత్రం
దత్తకస్యవై। స్వయంతేనైవగోత్రేణ సంస్కార్యో దత్తకస్సుతః ।
ద్విజత్వంచాన్యగోత్రేణ భవేదజ్ఞానతో యది। అన్యగోత్రం యదా
జ్ఞాతం సంస్కార్యాత్తేనతంపునః ॥ గ్రహీతృపితృగోత్రంయద్దత్తక
స్యైవతద్భవేత్। తదేవలుప్యతేగోత్రం మృతశ్చేద్దత్తకస్యహి॥ ఇతి
శాకలకారికాయాం దత్తపుత్రనిర్ణయః ॥

తా॥ బ్రాహ్మణులకు దత్తపుత్రస్వీకారము సపిండులలో చేయవలయును
సపిండులులేనపుడు సగోత్రులలో జేయవలయును. సగోత్రులులేనియెడల అన్య
గోత్రులలో చేయవలయును, అన్యగోత్రులలో దౌహిత్రుని [కూతురు కుమారుని]
భాగినేయుని [మేనల్లుని] మాతృభగినీసుతుని (తల్లితోబుట్టువు కుమారుని) దత్తత
చేసికొనగూడదు. అన్యగోత్రదత్తపుత్రునకు జననీజనకుల ఆశౌచము గ్రహించ
తగినది దత్తపుత్రుని ఆశౌచము జననీజనకులకు గ్రాహ్యము. జ్ఞాతులకు అవస
తములేదు. అసగోత్రదత్తుఁడు గృహీత మాతాపితరులకు ఆశౌచమును ప్రేతవల్ల
స్కారమును చేయవలయును. సపిండికరణమును జేయగూడదు. దత్తుఁడు ఉభయ
మాతాపితరులకు ఆశౌచమును గ్రహించవలయును. గృహీతలకు ఆబ్దికాదులను
పెట్టవలయును- అసగోత్రుఁడైతే యుభయులకు అబ్దికమును పెట్టవలయునని యొక
మతము జననీజనకులకు దత్తుఁడు పార్వణమునుజేయవలయును- గృహీత మాతా
పితరులకు ఏకోద్దిష్టమును చేయవలయును. ఇందుకు ప్రయోగపారిజాతాది గ్రంథ

వచనములు ప్రమాణములు. ద్వ్యాముష్యాయణకులు దాతృప్రతిగృహీతృ మాతాపితరులకు శ్రాద్ధమును పిండోదకములను యివ్వవలెను; గ్రహించిన మాతాపితరులకే గోత్రమొదత్తునకున్నూ అదియే గోత్రము. ఆగోత్రముతోనే యుపనయనము చేయవలెను. అజ్ఞానమువల్ల అన్యగోత్రముతో సంస్కారమును జరిగినయెడల తిరిగి స్వగోత్రముతో సంస్కారమును జేయవలయును.

అథ ప్రసంగాత్కలాయుగే నిషిద్ధధర్మా అపిలిఖ్యంతే

స్మృతిచంద్రికాయాం॥ శ్లో॥ దీర్ఘకాలం బ్రహ్మచర్యంధారణాంచ కమండలోః। దీర్ఘకాలంబ్రహ్మచర్యమితి నైష్ఠికబ్రహ్మచర్యం కథ్యతే ॥ గోత్రాన్మాతృసపిండాత్తు వివాహో గోవధస్తథేత్యాద ॥ వానప్రస్థాశ్రమేచైవ ప్రవేశోవిధిచోదితః। దత్తౌరసేతరేషాంతుపుత్రత్వేనపరిగ్రహః ॥ శామిత్రంచైవవిప్రాణాం సోమవిక్రయణంతథా । దీర్ఘకాలంబ్రహ్మచర్యం నరమేధాశ్వమేధకౌ ॥తథా॥ ఊఢాయాః పునరుద్వాహం జ్యేష్ఠాంశంగోవధస్తథా। కలౌపంచనకుర్వీత భ్రాతృజాయాంకమండలమ్ ॥ విధవాయాం ప్రజోత్పత్తౌ దేవరాదినియోజనం । బాలాయాంక్షతయోన్యాంచ వరేణాన్యేనసంస్కృతిః ॥ కన్యాయాఅసవర్ణాయా వివాహశ్చద్విజాతిభిః। ఆతతాయిద్విజాగ్ర్యాణాం ధర్మయుద్ధేనహింసనమ్ ॥ ద్విజస్యాబ్ధౌతునౌయాతుః శోధితస్యాపి సంగ్రహః। మహాప్రస్థానగమనం గోవధశ్చసురాగ్రహః॥ వృత్తస్వాధ్యాయసాపేక్ష మఘసంకోచనంతథా। అస్థిసంచయనాదూర్ధ్వ మంగస్పర్శనమేవచ ప్రాయశ్చిత్తవిధానంచ విప్రాణాంమరణాంతికం। సంసర్గదోషః పాపేషు మధుపర్కే పశోర్వధః॥ కలౌయుగేత్విమాన్ధర్మాన్వర్జ్యానాహుర్మనీషిణః। నరాశ్వమేధౌమద్యంచకలౌవర్జ్యాద్విజాతిభిః॥ దేవరాచ్చసుతోత్పత్తిః దత్తాకన్యానదీయతే। ఊఢాయాః పునరుద్వాహో జ్యేష్ఠాంశోగోవధస్తథా। ఇత్యాదీనిబహూనిసంతి॥ ఏతాని లోకగుప్త్యర్థం కలేరాదౌమహాత్మభిః। నివర్తితానివిద్వద్భిః వ్యవస్థాపూర్వకంబుధైః । సమయశ్చాపిసాధూనాం ప్రమాణంవేదవద్భవేత్॥ ఆపస్తంబేనాప్యుక్తమ్। ధర్మజ్ఞసమయఃప్రమాణం వేదాశ్చేతి ॥

తా॥ దీర్ఘకాల బ్రహ్మచర్యము; అలాబుపాత్ర మొదలైన కమండలుధారణము: మాతృగోత్రవివాహము: గోమేధయాగము; వానప్రస్థాశ్రమము, దత్తౌరసే

పిత్రాదులతో మాతామహసంబంధమునున్ను జేయుచున్నారు. వారికియావిశేషవిధితో అవసరమేలేదు,)

అథ ప్రతిగ్రహీతృపుత్రాదిషు మృతేషు తత్సూతకనిర్ణయః

మితాక్షరాయామ్ ॥శ్లో॥ అనౌరసేషుపుత్రేషు భార్యాస్వన్యగతాసుచ । అహోరాత్రమిత్యనువర్తతే అనౌరసేషు దత్తకాదిషు జాతేషుమృతేషుచ ॥ విష్ణునోక్తమ్ ॥ అనౌరసేషుపుత్రేషు జాతేషుచ మృతేషుచ। పరపూర్వాసుభార్యాసు ప్రసూతాసు మృతాసుచ ॥ త్రిరాత్రమిత్యనువర్తతే ॥ ప్రజాపతిః। అనౌరసేషుపుత్రేషు దారేష్వన్యాశ్రితేషుచ। గోత్రిణస్స్నానశుద్ధాస్స్యుః త్రిరాత్రేణైవ తత్పితా॥ మరీచిః॥ సూతకేమృతకేచైవ త్రిరాత్రంపరపూర్వయోః । ఏకాహంతుసపిండానాం త్రిరాత్రంతత్రవైపితురితి ॥ ప్రకృతమనుసరామః ॥ ఏవంవిధ ద్వాదశపుత్రాభావే పత్నీస్యా దితి శంఖవచనం పౌత్రాభావవిషయమ్॥ పౌత్రోథపుత్రికాపుత్రస్స్వర్గప్రాప్తికరావుభౌ తా ఉభౌపిండదానేచ సమానౌపరికీర్తితౌ ॥ పౌత్రేషువిద్యమానేషు నాన్యోవై కారయేత్స్వధాం। స్వధాకారంప్రేతకర్మ నకుర్యురితరేజనాః॥ఇతి ఋశ్యశృంగాది స్మరణాత్ । ఇత్యాదివచనాని బహూని సంతి॥ యోర్థహరఃసపిండదాయీ సపుత్ర ఇతిపితృరిక్థభాక్పిండదద్యాదితి । పిండదోంశహరశ్చైషాం పూర్వాభావేపరఃపరః ॥ ఇతి పిండదత్వాంశహరత్వయోరైకాధికరణ్యముక్తమ్ ॥ ఏవం సోదరేపిద్రష్టవ్యమ్॥ ఉజ్జ్వలభాష్యే ॥ భ్రాతృణామేకజాతానా మేకశ్చేత్పుత్రవాన్భవేత్ ॥ సర్వేతేతేనపుత్రేణపుత్రిణోమనురబ్రవీత్ ॥ విజ్ఞానేశ్వరేణ విశేషఉక్తః॥ భ్రాతృపుత్రస్యపుత్రీకరణసంభవేఅన్యేషాంపుత్రీకరణనిషేధార్థం నపునఃపుత్రత్వప్రతిపాదనాయ తత్సుతోగోత్రజో బంధురిత్యేవవిరోధాదితిక్షించ ముఖ్యగౌణానుత్రాదాయం గృహ్ణాంతీతినిరూపితమ్ ॥ తేషామభావేత్వన్యేషాం దాయాదక్రమఉచ్యతే॥ పత్నీదుహితరశ్చైవపితరౌభ్రాతరస్తథా । తత్సుతోగోత్రజోబంధుః శిష్యస్సబ్రహ్మచారిణః॥ ఏషామభావేపూర్వస్యధనభాగుత్తరోత్తరః స్వర్యాతస్యహ్యపుత్రస్యసర్వవర్ణేష్వయంవిధిః ॥ ఇత్యలమితిప్రసంగేన। అథ ధనహారణనిమిత్తాభావేపి పితృకృత్యేత్వభ్యుదయఇత్యాహ

తుండగును. చేయకున్న దోషముగలుగును అనిచెప్పెను. బ్రాహ్మణుడు అన్య వర్ణునకు కర్మచేయగూడదు. చేసినయెడల ఈలోకమందు పరలోకమందును వాని వర్ణమునొందును- గనుకనే బ్రాహ్మణుడు శూద్రునకుకర్మచేయగూడదు అని పార స్కరుడు పలికెను: ఒకానొకదేశమందు పారశవులుమాత్రము చేయవచ్చును. ఇది గాక శూద్రుడుచనిపోయినపుడు బ్రాహ్మణుడుఆశూద్రశవముతో గూడాశ్మశానము నకువెళ్ళినయెడల మూడహోరాత్రము లాశౌచమునుగ్రహించవలయును. తరువాత మహానదీస్నానముచేసి నూఱు ప్రాణాయామములుచేసి ఘృతప్రాశన చేసినయెడల శుద్ధినొందును. ఇదిగాక బ్రాహ్మణుడు చనిపోయినతరువాత కొంతకాలమునకు వానికి కర్మచేయుటకుగాను అస్థులను గ్రహించుటలో తెలియక గుర్తులేకశూద్రుని అస్థులను గ్రహించి కర్మచేసినయెడల బ్రాహ్మణుడు శూద్రతుల్యుడగును ఆట్టి వానికి ప్రాయశ్చిత్తమును యిచ్చుటచెప్పకున్ననూగ్రంథాంతరోక్తమునుగ్రహించ వలెను. తండ్రిమృతినొందినయెడల పుత్రులందరు వపనమునుచేయించుకొనవలెను తండ్రి జీవించియుండగా జ్యేష్ఠుడు చనిపోయినయెడల అనుజులలోపెద్దవాడొకడే కర్తగనుక వాడే క్షౌరమునుజేయించుకొనవలయును. గాని యితరసోదరులందరికి క్షౌరము అనవసరము. తండ్రిచనిపోయినతరువాతజ్యేష్ఠుడుచనిపోయిననువాని తరు వాతవాడు కర్తగనుక వానికేక్షౌరముగాని యితరులకునిమిత్తములేదు-మాతాపితరుల ఆబ్ధికాదులందు జ్యేష్ఠుడుఅనగ్నికుడైనయెడల కనిష్ఠునిఆగ్నియందు అగ్నౌకరణ మునుజేయవలయును, తల్లిదండ్రులయొక్కయు. భార్యయొక్కయు;జ్యేష్ఠభ్రాతయొ క్కయు, పినతండ్రి పెదతండ్రులయొక్కయు ఆబ్ధికములందుఔపాసనాగ్నియందు అగ్నౌకరణమునుచేయవలయును ఇతరులయొక్క ఆబ్ధికాదులందు లౌకికాగ్నియందు అగ్నౌకరణమునుచేయవలెను, స్నాతకుడును. విధురుడును; కన్యవిధవ బ్రహ్మ చారి వీరలు తల్లిదండ్రుల ఆబ్ధికాదులందు విశ్వేదేవస్థానమందు హోమము చేయ వలెను. అనగ్నికుడైన బ్రాహ్మణునిహస్తమందు అన్నహోమము హోమముచేసిన యెడల ఆయన్నమును అగ్నియందుంచవలెను- శేషమును పితరునకునివేదనచేయ వలెను, రజస్వలాభర్తయు, సూతికాభర్తయు, భాండస్పర్శనమువరకు శ్రాద్ధభోక్త లకు యోగ్యులుకారు- అనగా రజస్వలయు, బాలింతరాలున్ను, క్రమప్రకారము శుద్ధినొంది భాండములనుతాకువరకు భర్త భోక్తకు అర్హుడుగాడు- రజస్వల అయి దవరోజున భాండస్పర్శనముజేయవలయును. సూతిక పురుషప్రసవమందు-౨౦దిన ములుతరువాతను, స్త్రీప్రసవమందు ౩౦ దినములుతరువాతను శుద్ధినొందును. శుద్ధి తరువాత భాండస్పర్శనజేయవలెను. విధురుడు;[మృతభార్యుడు]గర్భిణీపతి,యతీ శ్వరుడు. బ్రహ్మచారియు, పూర్వభోక్తయు; శ్రాద్ధకర్తయు వీరుభోక్తలకు యోగ్యులుగారు. ఇతిశ్రీ నారాయణభట్టవిరచితాయాం ధర్మప్రవృత్తౌచ దత్తపుత్ర ప్రకరణం సమాప్తమ్. గ్రంథం సంపూర్ణము

సంక్రాంతియందు అనికొందరు) సంక్రాంతి గ్రహణాదులందు తైలాభ్యంగము దోషముకాదు ఉత్సవాదులలో సర్వకాలములందు తైలాభ్యంగమును చేసికొనవలెను శుభము గలుగును-

అథ తర్పణనిర్ణయః

శ్లో॥ ఆదౌపితాతథామాతా సపత్నీజననీతథా। మాతామహా స్సపత్నీకా ఆత్మపత్నీత్వనంతరమ్॥ సుతభ్రాతృపితృవ్యాశ్చమాతు లాస్సహభార్యకాః।దుహితాభగినీచైవదౌహిత్రోభాగినేయకః॥పితృ ష్వసామాతృష్వసా స్యాలకోభావుకస్నుషా। శ్వశురాచార్యగురవ స్స్వామిమిత్రాదయస్తథా॥ఇత్యేతేపితరస్తీర్థే తర్పణేచమహాలయే॥ తాతాంబాత్రితయం సపత్నజననీ మాతామహాదిత్రయం। సస్త్రీ స్త్రీతనయాదితాతజననీ స్వభ్రాతరస్సస్త్రియః॥తాతాంబాత్మభగిన్య పత్యధనయుక్ జాయాపితాసద్గురుః। శిష్యాప్తాః పితరోమహాలయ విధౌ తీర్థేతథాతర్పణే॥

తా॥ పితృవర్గము, మాతృవర్గము, సపత్నిజనని అనగా మాతృసాపత్ని మాతృపితామహీ ప్రపితామహీలు, మాతామహులు మాతామహీలు, ఆత్మపత్ని, సుతుడు, భ్రాత; పితృవ్యుడు, మాతులుడు, సపత్నీకుడు, దుహిత; ఆత్మభగిని దౌహిత్రుడు: భాగినేయుడు పితృభగిని, మాతృభగిని, స్యాలకుడు. భావుకుడు. స్నుష, శ్వశురుడు, శ్వశురీ; ఆచార్యుడు, గురువు, స్వామి, మిత్రుడు వీరికి యీ క్రమముగా తర్పణముచేయవలయును. తీర్థమహాలయమందర్పించవలయును. అన్య పక్షము తండ్రివర్గము ౩. తల్లివర్గము ౩, సవతితల్లిమాతామహవర్గము ౩, మాతా మహీవర్గము ౩ భార్యసుతులు, పితృవ్యులు, మేనమామలు: సోదరులు, వీరిభార్య లు; పితృభగిని, ఆత్మభగినిసభర్తృకము సపుత్రకముగాను: శ్వశురుడు శ్వశురి గురువు, శిష్యుడు, మిత్రులు వీరు

ఔరసాదిపుత్రాః

స్మృత్యర్థసారే॥శ్లో॥ ఔరసఃపుత్రికాపుత్రః క్షేత్రజోగూఢజ స్తథా।కానీనశ్చపునర్భూతో దత్తఃక్రీతశ్చకృత్రిమః॥దత్తాత్మాచ సహోఢశ్చ హ్యాపవిద్ధసుతస్తథా।ఏతేద్వాదశపుత్రాశ్చసంసాకార్యా స్మృతిజాతయః॥ యాజ్ఞవల్క్యవిశేషమాహ॥ఔరసోధర్మపత్నీజః

తత్సమః పుత్రికాసుతః। క్షేత్రజః॥ క్షేత్రజాతస్తు సగోత్రేణేతరేణవా॥ గృహే ప్రచ్ఛన్న ఉత్పన్నో గూఢజస్తు సుతస్స్మృతః। కానీనః కన్యకాజాతః మాతామహసుతో మతః ॥ అక్షతాయాం క్షతాయాంవా జాతః పౌనర్భవస్సుతః। దద్యాన్మాతా పితా వా యం స పుత్రో దత్తకో భవేత్॥ క్రీతశ్చ తాభ్యాం విక్రీతః కృత్రిమస్స్యాత్స్వయంకృతః। దత్తాత్మాతు స్వయం దత్తో గర్భే విన్నస్సహోఢజః॥ ఉత్సృష్టో గృహ్యతే యస్తు సోపవిద్ధో భవేత్సుతః॥ పిండదోంశహరశ్చైషాం పూర్వాభావే పరః పరః। సజాతీయేష్వయం ప్రోక్తస్తనయేషు యథావిధి॥ మనుః॥ యఏతేభిహితాః పుత్రాః ప్రసంగాదన్యబీజజాః యస్యతే బీజతో జాతాః తస్యతే నేతరస్యతు' ద్వ్యాముష్యాయణకాస్స్యుర్వై దత్తక్రీతకాదయః। గోత్రద్వయేప్యనుద్వాహ్యాశ్శుంగశైశిరయోర్యథా॥ ఆచార్యః॥ ద్వ్యాముష్యాయణకస్యైవ నోద్వాహో గోత్రయోర్ద్వయోః। తదపత్యస్యతు జన్మగోత్రమేవ విదుర్బుధాః। స్మృత్యంతరే॥ కేచిదాహుర్ద్విజైర్జాతౌ సంస్కార్యౌ కుండగోళకౌ, అమృతే చ మృతే పత్యౌ జారజౌ కుండగోళకౌ॥ కలౌ దశనిషిద్ధాస్స్యుర్దత్తకం చౌరసం వినా। సంస్కారేణ భవంత్యర్హా ఇతి కైశ్చిదుదీరితమ్। ఇత్యౌరసాది ద్వాదశపుత్రా ఉక్తాః॥

తా॥ ఔరసాదిపుత్రులను గురించి పూర్వము ౧౨౨ ఘట్టమందు చెప్పఁబడియుండుటవల్ల తిరిగి యిచ్చట తాత్పర్యము వ్రాయలేదు. కలియుగమందు ఔరసుఁడు దత్తుఁడు యీయిద్దరు పుత్రులుగాక యితరులు పదిమంది పుత్రులు నిషేధింపఁబడినారు.

అథ శాకలకారికాయాం దత్తపుత్రవిషయే

శాకలః॥ శ్లో॥ బ్రాహ్మణానాం సపిండేషు కర్తవ్యః పుత్రసంగ్రహః। తదభావే సగోత్రేషు అన్యగోత్రేన కారయేత్। సమానగోత్రజాభావే పాలయేదన్యగోత్రజాన్। దౌహిత్రం భాగినేయంచ మాతృష్వస్సృసుతం వినా। అన్యస్మిన్నపి దత్తస్య గోత్రే చైవ సుతస్య చ। జనకస్య జనన్యాశ్చ శావాశౌచం న చాపరమ్॥ సూనోర్దత్తస్య చాశౌచం న తావత్పితృపక్షజం। భవేదేనం వదంత్యన్యే పిత్రోరేవ పరే విదుః॥ ఆశౌచం ప్రేతసంస్కారం మాతాపిత్రోర్గృహీతయోః। విధివద్దత్తకః కుర్యాన్నకుర్యాత్తత్సపిండనమ్॥ జనకస్య జనన్యాశ్చ తథా పిత్రోర్గృహీత

పిత్రోర్వివాహే చ విశ్వేదేవేషు హూయతే। అనగ్నికస్య విప్రస్య యదన్నం హూయతే కరే। తదన్నం ప్రక్షిపేదగ్నౌ శేషం పిత్రే నివేదయేత్। రజస్వలాపతిం చైవ సూతికాయాస్తథైవచ। భాండస్పర్శనపర్యంతం వర్జయేత్పైతృకే బుధః। షఢురం గర్భవంతంచ యతించ బ్రహ్మచారిణమ్॥ పూర్వేద్యుః శ్రాద్ధభోక్తారం తత్కాలీనం పరిత్యజేత్॥

తా॥ ఔరసుఁడుగాని దత్తుఁడు మొదలగు పుత్రులు చనిపోయినపుడును అన్యపురుషులను బొందిన భార్యలు చనిపోయినపుడును త్రిరాత్రమాశౌచము గ్రహింపవలయును. అనౌరసులు దశవిధపుత్రులలో ఔరసుఁడుగానివారు జన్మించినను తండ్రికి త్రిరాత్రమాశౌచము. అనౌరసులు జనించినను మరణించినను జ్ఞాతులు స్నానముతో శుద్ధులగుదురు. ద్వాదశవిధపుత్రులులేనపుడు భార్యకర్త్రియని శంఖుఁడు చెప్పెనుగాని ఆవచనము పౌత్రుఁడు లేనివిషయము ద్వాదశపుత్రులు యీ గ్రంథమందే పూర్వము చెప్పఁబడినారు. పౌత్రుఁడనఁగా పుత్రునికుమారుఁడు. ఇట్టి పౌత్రుఁడును: పుత్రికాపుత్రుఁడును యీయిద్దరును తనకు స్వర్గమునుయిచ్చువారు గనుక పిండదానమందును యిద్దరుసమానులగుదురు. కాబట్టియే పౌత్రులుండఁగా యితరులు స్వధాకారమును చేయగూడదు. ప్రేతకర్మ చేయగూడదు అని ఋష్యశృంగుఁడు చెప్పియున్నాడు ఎవ్వఁడు అస్తిని గ్రహించునో వాడు పిండమును యివ్వవలయును. అనియు. ధనమును హరించువాడు పిండమును యివ్వవలయును అనియు పిండదాతృత్వమును అంశహరత్వమును యొక్కనియందే యున్నదిగాన ధనహరుఁడు పిండమును యివ్వవలయును. సోదరులలో యొకఁడు పుత్రవంతుఁడైనయెడల అందరు పుత్రవంతులగుదురు అని మనువు చెప్పెను. ఈవచనమునకు విశేషమును విజ్ఞానేశ్వరుఁడు చెప్పియున్నాడు తనకు పుత్రులులేనపుడు సోదరపుత్రునిగా గ్రహించవలయును, ఇతరులను పుత్రునిగా గ్రహించగూడదు అను అర్థముగాని భ్రాతృపుత్రునివలననే తాను పుత్రవంతుఁడను అర్థముగాదు అట్లుగానియెడల "తత్సుతో గోత్రజో బంధుః" అనువచనమునకు విరోధముగల్గును. భ్రాతృపుత్రుఁడుగోత్రజాతుఁడు, అనుక్రమమందు భ్రాతృపుత్రుఁడు పేరుగా చెప్పబడియున్నాడు-వాడె తన కుమారుఁడైనయెడల తత్సుతః అని యెందుకు చెప్పవలయును. అనుఅర్థమును గ్రహించవలయును, దాయాహరణమందు ముఖ్యపుత్రులు గౌణపుత్రులు అర్హులు వారులేనపుడు భార్యకూతురు తండ్రి, తల్లి; భ్రాతలు, భ్రాతృపుత్రుఁడు; గోత్రజాతుఁడు, బంధువు; శిష్యుఁడు; మిత్రుఁడు వీరిలో పూర్వుడు లేనియెడల ఉత్తరుఁడు హర్హుడు. అన్నివర్ణములవారికిని యిదియేక్రమము. తండ్రికి ధనహరణములేకన్నను శ్రాద్ధమును కుమారుఁడుచేయవలయును. గనుకనే శాతాతపుడు గృహస్థుడు. తండ్రికి పార్వణవిధానముగా శ్రాద్ధమును చేయవలయును. చేసినయెడల లక్ష్మీవం

గ్రంథ ప్రకటన

శ్రీ లక్ష్మీనరసింహ ప్రెస్

బచ్చుపేట-మచిలీపట్నం

అయ్యా, మావద్ద—

స్మార్త, వైదిక, జ్యోతిష, పురాణ, ధర్మశాస్త్ర, సిద్ధాంత, వాస్తు, ప్రశ్న, ముహూర్త, సమస్త ప్రతకల్పాదులు కలవు.

మరియు ఇతర గ్రంథములుకూడ కలవు

• కోరిన వారికి మా కేటలాగు ఉచితంగా పంపబడును •

ఇట్లు

చల్లా మాధవశాస్త్రి
(ప్రొప్రయిటరు)